PROCEEDING BOOK

ANADOLU
12TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
May 26-28, 2023- Diyarbakir

ISBN : 978-625-6393-76-9

Academy Global Publishing House

ANADOLU
12TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
May26-28, 2023
DIYARBAKIR

Edited By
DR. GÜLTEKİN GÜRÇAY
DR. AMANEH MANAFIDIZAJI

CONGRESS ORGANIZING BOARD
Head of Conferece: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat BARAN
Head of Organizing Board: Dr Gültekin Gürçay
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Ali Bilgili
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Naile Bilgili
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Hülya Çiçek Kanbur
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Dwi SULISWORO
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Həcər Hüseynova
Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti
Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi
Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Ivaylo Staykov
Organizing Committee Member: Dr. Öğr. Üyesi Naci Büyükkaracığan
Organizing Committee Member: Dr. Öğr. Üyesi Mehdi Meskini Heydarlou
Organizing Committee Member: Aynurə Əliyeva
Organizing Committee Member: Amaneh Manafidizaji

All rights of this book belong to Academy Global Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.
Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.
Academy Conference–2022 ©

Issued: 12.06.2023
ISBN: 978-625-6393-76-9

CONFERENCE ID

ANADOLU
12TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE
MAY 26-28, 2023
DIYARBAKIR

ORGANIIZATION
ACADEMY GLOBAL CONFERENCES &JOURNALS

EVALUATION PROCESS
All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES
Turkey – Jordan - Czech Republic - Sri Lanka – Egypt – Morocco – Cyprus – Thailand – Kazakhstan – Oman – Liby - Malaysia, - Taiwan – Canada – Russia – Spain - Indonesia – India – Colombia - Croatia – Iran – Kuwait – Austria - Albania – Georgi – Qatar – Germany – Nigeria - Sout Korea – Poland – Pakistan – Azerbaijan .- Bulgaria – Brazil – China – Japan – Italy – Portugal -

PRESENTATION
Oral presentation

PERCENTAGE OF PARTICIPATION
45% FROM Turkey And 55% From Other Counteries

LANGUAGES
Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

Scientific & Review Committee

Dr. Gulmira ABDİRASULOVA – Kazakhstan

Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV – Russia

Doç. Dr. Nazilə Abdullazadə - Azerbaijan

Dr. Omid AFGHAN - Afghanistan

Prof. Dr. Burcu Semin AKEL - Turkiye

Dr. Maha Hamdan ALANAZİ - Saudi Arabia

Aynurə Əliyeva - Azerbaijan

Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Kazakhstan

Doç. Dr. Abdulsemet AYDIN – Turkiye

Doç. Dr. Mehmet Fırat BARAN - Turkiye

Dr. Amina Salihi BAYERO – Nigeria

Prof. Dr. Ali BILGILI – Turkiye

Prof. Dr. Naile BİLGİLİ - Türkiye

Prof. Dr. Başak HANEDAN - Türkiye

Dr. Baurcan BOTAKARAEV - Kazakhstan

Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Jordania

Doç. Dr. Abbas GHAFFARI – Iran

Dr. Gültekin GÜRÇAY – Turkiye

Prof. Dr. Gulzar İBRAGİMOVA - Azerbaijan

Doç. Dr. Dilorom HAMROEVA - Ozbekstan

Dr. Dody HARTANTO - Indonesia

Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU – Iran

Prof. Dr. Həcər Hüseynova - Azerbaijan

Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA - Kazakhstan

Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY - Kazakhstan

Dr. Mamatkuli JURAYEV – Ozbekistan

Dr. Kalemkas KALIBAEVA – Kazakhstan

Dr. Bouaraour KAMEL – Algeria

Prof. Dr. Hülya Çiçek KANBUR - Turkiye

Doç. Dr., İradə Kərimova - Azerbaijan

Prof. Dr. Emine KOCA – Turkiye

Prof. Dr. Fatma KOÇ - Turkiye

Prof Dr. Bülent KURTİŞOĞLU - Turkiye

Prof. Dr. Natalia LATYGINA - Ukraina

Sonali MALHOTRA - India

Dr. Alia R. MASALİMOVA - Kazakhstan

Prof. Muntazir MEHDI - Pakistan

Dr. Amanbay MOLDIBAEV - Kazakhstan

Assist. Prof. K. R. PADMA – India

Doç. Dr. Sevinc Sadıqova - Azerbaijan

Doç. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Turkiye

Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA - Kazakhstan

Doç. Dr. Könül Səmədova - Azerbaijan

DR. Bhumika SHARMA - India

Dr. Gulşat ŞUGAYEVA – Kazakhstan

Prof. Dr. Dwi SULISWORO – Indonesia

Assoc. prof. Ivaylo STAYKOV, Bulgaria

Dr. K.A. TLEUBERGENOVA - Kazakhstan

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA – Kirgizia

Dr. Hoang Anh TUAN - Vietnam

Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazakhstan

Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA - Kirgizia

Prof. Dr. Raihan YUSOPH -Philippines

Prof.Dr. Akbar VALADBIGI - Iran

Dr. Yang ZİTONG - China

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Join Zoom Meeting
https://us02web.zoom.us/j/88193707664?pwd=M09qM1hyRnE3a3RJOUdkNUpIM0tWdz09

Meeting ID: 881 9370 7664
Passcode: 192102523

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of "Meeting ID
- or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

exp. H-..., S- ... NAME SURNAME

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES

May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /10:00-12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 1	Doç. Dr. Dilek BAŞERER	1	CREATIVITY IN CHILDREN VE PERIOD OF LINEAR DEVELOPMENT	Abdullah MEŞE
		2	BİR PROJE OLARAK MEDRESETÜ'ZZEHRA VE TÜRKİYE'DE UYGULANABİLİRLİĞİ	Nimetullah GÜL Assoc. Prof. Dr. Rasim TÖSTEN
		3	DANIEL PENNAC'IN OKUL SIKINTISI ADLI ESERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	İbrahim AY Nergiz AY Assoc. Prof. Dr. Rasim TÖSTEN
		4	EXAMINATION OF GRADUATE STUDIES REGARDING CANDIDATES TEACHERS	Dr. Öğretim Üyesi Yunus Emre AVCI Öğretmen, Cemal KARABULUT
		5	EĞİTİM VE SOSYOLOJİ KİTABININ EĞİTSEL AÇIDAN İNCELENMESİ	Dr. Öğretim Üyesi, Yunus Emre AVCI Öğretmen, Oğuz ÇİTIRKI
		6	TANZİMAT DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE BATILILAŞMANIN EĞİTİME YANSIMASI	Mehmet Fatih KOÇ Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN
		7	SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE YARATICI ÇİZGİ ROMAN VE KARİKATÜRÜN ÖĞRENCİLERİN AKADEMİK BAŞARISINA ETKİSİ VE ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ	Doktora Öğrencisi Münevver YILDIRIM Prof. Dr. Ufuk ŞİMŞEK
		8	THE EFFECT OF QUIZIZZ ON TURKISH EFL HIGH SCHOOL STUDENTS' VOCABULARY GAIN	Dr. Öğr. Üyesi, NİLÜFER AYBİRDİ TANRIVERDİ Yüksek Lisans Öğr. SİNEM EROĞLU
		9	ÇOCUKLARDA MANTIKSAL DÜŞÜNMENİN GELİŞİMİ VE ÖNEMİ	Doç. Dr. Dilek BAŞERER
		10	SPOR YAPAN ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN MOTOR BECERİLERİ ÜZERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Öğretmen, Hande Düriye ÖZATİKE

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /10:00-12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 2	Doç. Dr. Öner USLU	1	ÖĞRETMEN ADAYLARININ AKADEMİK MOTİVASYONLARINI YORDAYAN DEĞİŞKENLERİN İNCELENMESİ	Doç. Dr., Öner USLU
		2	AKADEMİK MOTİVASYON ÖLÇEĞİ KISA FORMUNUN TÜRKÇEYE KÜLTÜREL UYARLAMASI	Doç. Dr. Öner USLU
		3	ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE GÖÇÜN TOPLUMSAL DEĞERLERE ETKİSİ	Dr.Öğr.Üyesi ÖZCAN EKİCİ Öğretmen, Abdulmelik DOĞAN
		4	ORTAOKUL 7. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ŞEKİL ÖRÜNTÜLERİNİ VE ÖRÜNTÜ PROBLEMLERİNİ SAYISAL VE CEBİRSEL OLARAK YAZMA BECERİLERİNİN İNCELENMESİ	Dr. Öğretim Üyesi, Birol TEKİN Yüksek lisans öğrencisi, Mutlu KÖYBAŞI
		5	ALGILANAN AKADEMİK DEĞER ÖLÇEĞİNİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI	Dr. Emrullah DENİZ Doç. Dr. Hilal KAZU
		6	ALGILANAN AKADEMİK KONTROL ÖLÇEĞİNİN GEÇERLİK ve GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI	Dr. Emrullah DENİZ Doç. Dr. Hilal KAZU
		7	USE OF TECHNOLOGY IN PRIMARY EDUCATION MUSIC LESSON: TEACHER'S OPINIONS	Dr. Songül PEKTAŞ Deniz COŞKUN
		8	KIRSALDA EĞİTİME İLİŞKİN SORUNLARIN BOYLAMSAL OLARAK İNCELENMESİ	Gülsüm DEMİR Kürşat YENİLMEZ
		9	SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN DİJİTAL OYUN BAĞIMLILIĞINA İLİŞKİN FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ (ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)	Kerem Ali TORUNLER Samet Tarık KARAKULLUKÇUOĞLU İlayda ERBAŞ Egemen ERMİŞ

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /10:00-12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Salon / Hall 3	Assoc. Prof. Dr. CUMHUR ŞAHİN	1	A STUDY ON INVESTIGATION OF SYMBOLIC CONSUMPTION TENDENCIES ACCORDING TO DEMOGRAPHIC FACTORS	Assoc. Prof. Dr. Aybike Tuba ÖZDEN
		2	FINANCIAL WELL-BEING AS A NEW FINANCIAL CONCEPT	Assoc. Prof. Dr. CUMHUR ŞAHİN
		3	THE RELATIONSHIP BETWEEN LEADERSHIP AND CYINSM IN HEALTH INSTITUTIONS:CONTENT ANALYSIS	Prof. Dr. Şebnem YÜCEL Yüksek Lisans Öğrencisi Kafiye Mercan
		4	LEADERSHIP IN NURSING: CONTENT ANALYSIS	Prof. Dr. Şebnem YÜCEL Nisa GÜLPINAR GÜRSES
		5	INVESTIGATING THE INTERMEDIATION EFFECT OF CUSTOMER SATISFACTION ON THE IMPACT OF MARKET EFFICIENCY ON PROFITABILITY IN FEMALE MANAGERS.	Doç. Dr. Aşkım Nurdan TÜMBEK TEKEOĞLU Arzan DİLEK BOZKURT
		6	THE CONCEPT OF PATERNALISTIC LEADERSHIP IN HEALTHCARE : CONTENT ANALYSIS	Prof. Dr. Recep YÜCEL Öğr. Gör. Mahfure PİROL
		7	TÜRKİYE'DE ERGONOMİ İLE İLGİLİ YAZILAN TEZLERİN İÇERİK ANALİZİ	Prof. Dr. Recep YÜCEL Levent KAPISIZ
		8	MALİYET YÖNTEMLERİNİN SINIFLANDIRILMASI: SOĞUTMA SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA	Arş. Gör. Leyla BAŞTAN TÖKE Arş. Gör. İ. Ebru YAZICIOĞLU
		9	Gümrük Birliği'nin Türkiye Uluslararası Ticareti Üzerine Etkileri	YL. Öğrencisi Merve Nur SÖĞÜT
		10	ELEKTRONİK TİCARET KONUSUNDA TÜRKİYE'DE YAZILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERE İLİŞKİN KAVRAMSAL BİR İNCELEME	YL Öğr. Yunus Emre GÜLER Doç. Dr. Tülin DURUKAN
		11	YAPAY ZEKÂ ARAÇLARI GAZETECİLİĞİ DÖNÜŞTÜRÜYOR: YENİ BİR DÜNYA MI, TEHLİKELİ BİR YOLCULUK MU?	Assist. Prof. Dr. İnanç ALİKILIÇ

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /10:00-12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 4	**Doç. Dr. Alpaslan ATEŞ**	**1**	EFFECT OF SUSTAINABLE HUMAN RESOURCES MANAGEMENT ON WORKING LIFE	Dr. Öğretim Üyesi Turgay KARALİNÇ
		2	THE EFFECT OF NEW BUSINESS MODELS ON WORKING LIFE	Dr. Öğretim Üyesi Turgay KARALİNÇ
		3	HAPPINESS AND INCOME RELATIONSHIP: THE CASE OF BİTLİS	Dr. Öğr. Ü. Dilek ALMA SAVAŞ Dr. Hakan KAYA Dr. Yunus SAVAŞ
		4	TÜRKÇE LİTERATÜRDEKİ ÇİĞ BESLENMEYİ KONU EDİNİLEN BİLİMSEL ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ	Profesör DR.,ATİLLA AKBABA MUHAMMET ENSAR ÖZDENİZER BELİZ CENGİZ
		5	THE FUTURE OF BRANDS IN THE WORLD OF METAVERSE: THE CASE OF ADIDAS AND NIKE	Prof. Dr. Kahraman ÇATI Öğr. Gör. Elif BARİK
		6	KÂR AMACI GÜTMEYEN KURUMLARIN PAZARLAMA FAALİYETLERİ KAPSAMINDA MADDİ DURUMUN YAŞAM KALİTESİNE ETKİSİNDE CAMİ HİZMETLERİNDEN DUYULAN MEMNUNİYETİN ARACILIK ROLÜ	Prof. Dr. Kahraman ÇATI Öğr. Gör. Elif BARİK
		7	UZAY SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNİN SAĞLANMASINDA UZAY ENKAZLARINI ÖNLEMEYE YÖNELİK VERGİLERİN KULLANILABİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	Dr. Öğr. Üyesi Hümeyra UĞURLU
		8	TÜRKİYE'NİN KALKINMA PLANLARINDA LİMANCILIK SEKTÖRÜ YAKLAŞIMININ ANALİZİ	Doç. Dr. Alpaslan ATEŞ Doç. Dr. İlhan YANDI
		9	TÜRKİYENİN KARADENİZ LİMANLARINA DEMİRYOLU BAĞLANTISININ KUŞAK YOL PROJESİ KAPSAMINDA GEREKLİLİĞİ VE ÖNEMİ	Doç. Dr. Alpaslan ATEŞ Doç. Dr. İlhan YANDI
		10	DİJİTAL GÜÇLENDİRME EĞİTİMİ VAKA ÇALIŞMASI: MIRA İŞGÜCÜ PİYASASINDA YARATICI KADINLAR	Doç. Dr., Selin TÜRKEL Prof. Dr., Ebru UZUNOĞLU Öğr. Gör., Hakan TUNCEL Araş. Gör., Burcu YAMAN AKYAR

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /10:00-12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 5	**Dr. Öğr.Üyesi Gül AYDIN**	**1**	PLATON'UN SİYASAL DÜŞÜNÜMÜNDE İNSAN DOĞASI VE İDEAL DEVLET	Yüksek Lisans Öğrencisi, Murat YILDIZ
		2	"GLITCH ART" AS A REFLECTION OF THE DISCONNECTION IN VISUAL COMMUNICATION ON ART	Graduate Student Rozelin ARAS
		3	LUBİN BAUGİN' İN "BEŞ DUYU" ESERİNİN GÖSTERGEBİLİMSEL BAĞLAMDA ANALİZİ	Saffet ÇİNAR
		4	WİLHELM HEİNRİCH OTTO DİX'İN 'YEDİ ÖLÜMCÜL GÜNAH' ADLI ESERİNİN GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Ceylan KATAR
		5	SANAT ESERİ ELEŞTİRİSİ İÇİN MARC CHAGALL ÖRNEĞİ	Ahmet Nazif EGE
		6	ATEŞ VE YENİDEN DOĞUŞ PRATİĞİNİN GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Mehmet Akif ÖZDAL
		7	MEKANIN SANAT NESNESİYLE İLİŞKİSİNİ ORTAYA KOYAN SANAT ESERLERİNİN İNCELENMESİ	Dr. Öğr.Üyesi Gül AYDIN
		8	YENİLİKTE BİR DEVRİM "FERMUAR"	Dr.Öğretim Üyesi Emine KETENCİOĞLU Fadime AKGÖZ
		9	BİR KÜLTÜR ÖĞESİ OLARAK MEKİK DANTELİ	Dr.Öğretim Üyesi Emine KETENCİOĞLU Yasemin ÖZDEMİR
		10	GÖRSEL İLETİŞİMDE DUYGU İFADE ARACI OLARAK GIF	Yüksek Lisans Öğrencisi, Emine BATAR

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /10:00-12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 6	Doç. Dr., Hasan TOPBAŞ	1	Evaluating the Reality of the Democratic Experience in the New Iraq (An analytical study on the tracks of the democratic transition process in Iraq for the period: 2003-2023)	Dr.Najm Al-Deen M. Yaseen Reakany
		2	THE MACROECONOMIC DETERMINANTS OF INFLATION IN AFGHANISTAN	Ph.D. Scholar Mohammad Walid Hemat
		3	AN EXAMINATION ON THE RELATIONSHIP OF HAPPY PLANET INDEX, FOOD SECURITY, CLIMATE CHANGE AND ECONOMIC GROWTH	Assoc. Prof. Dr. Zeynep KÖSE
		4	ULUSAŞIRILAŞAN BİR ÖRGÜT OLARAK FETÖ'NÜN ALMANYA YAPILANMASI	Yüksek Lisans Öğrencisi, Ayşegül ÇELİK
		5	COMPARISON OF BASIC HEALTH INDICATORS IN TÜRKİYE AND OECD COUNTRIES	Yüksek Lisans Öğrencisi Pınar KOÇ
		6	PAYLAŞIM EKONOMİSİNE SOSYOKÜLTÜREL BAKIŞ	Murat YILDIZ Prof. Dr., Meral ALTAN
		7	HALKLA İLİŞKİLER ÖĞRENCİLERİNİN GÖZÜNDEN HALKLA İLİŞKİLER: MALATYA İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ ve ERZURUM ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ İLETİŞİM FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Doç. Dr., Hasan TOPBAŞ
		8	DİJİTAL MEDYA DÖNEMİNDE DİJİTAL VATANDAŞ VE POLİTİKA	Doç. Dr., Hasan TOPBAŞ
		9	E-MUNICIPALITY APPLICATIONS IN LOCAL GOVERNMENTS CASE OF CANAKKALE MUNICIPALITY	Mehmet YILDIZ Prof. Dr. Erhan GÜMÜŞ

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /10:00-12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 7	Assist. Prof. Dr. Gamze GÜNEY	1	Eski Türklerde Orta Asya'da Dans Faaliyetleri Üzerine Güncel Yorumlar	Assist. Prof. Dr. Gamze GÜNEY Prof. Dr. Osman İMAMOĞLU
		2	KAMERUNDA WESUWA, ESSAZAMO ve IGBA GELENEKSEL GÜREŞLERİ	Assist. Prof. Dr. Gamze GÜNEY Prof. Dr. Osman İMAMOĞLU
		3	ATATÜRK DÖNEMİ SAĞLIK POLİTİKALARI	Y.L. Öğrencisi (Paramedik-AABT), Şevket EMEKLİ Doç. Dr., Şahin KARABULUT
		4	THE IMPORTANCE OF ECONOMIC RELATIONS IN THE MEDIEVAL: THE CASE OF BYZANTINE-SASANIDS	Esra BEYGİRLİOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Tunay KARAKÖK
		5	ATATÜRK'ÜN OSMANİYE ZİYARETİ	Öğretim Görevlisi Pınar KAŞ
		6	ERKEN DÖNEM İSLAM MİMARİSİNDE TASVİR	Arş. Gör. Dr. Nurullah Yılmaz
		7	HATTATLARIN İLK ADIMI BESMELE VE HAMİD AYTAÇ'IN BESMELE YAZILARI	Arş. Gör. Dr. Nurullah Yılmaz
		8	"RİSÂLE FÎ MESÂYİDİ'Ş-ŞEYTÂN" ADLI ESERİN İÇERİĞİ VE AHMED RÛMÎ AKHİSÂRÎ'YE AİDİYETİ PROBLEMİ	Dr., Ali DURMUŞ
		9	MİHRÎ HÂTUN'UN -LIK GAZELİNDEN ÜÇ BEYİT ŞERHİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Dilek BİÇER,

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES

May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /10:30-12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 8	Noureddine Hamdi	1	NEW SIMULTANEOUS HIGH PERFORMANCE LIQUID CHROMATOGRAPHIC METHOD FOR DETERMINATION OF NSAIDS AND OPIOID ANALGESICS IN ADVANCED DRUG DELIVERY SYSTEMS AND HUMAN PLASMA	Asad Ullah Madni, Mahmood Ahmad, Naveed Akhtar, Muhammad Usman
		2	NTIBACTERIAL ACTIVITY OF ETHANOL EXTRACT FROM SOME THAI MEDICINAL PLANTS AGAINST CAMPYLOBACTER JEJUNI	Achara Dholvitayakhun, Nathanon Trachoo
		3	SALBUTAMOL SULPHATE-ETHYLCELLULOSE TABLETTED MICROCAPSULES: PHARMACOKINETIC STUDY USING CONVOLUTION APPROACH	Ghulam Murtaza, Kalsoom Farzana
		4	DATA MINING CLASSIFICATION METHODS APPLIED IN DRUG DESIGN	Mária Stachová, Lukáš Sobíšek
		5	FORMULATION AND EVALUATION OF VAGINAL SUPPOSITORIES CONTAINING LACTOBACILLUS	Sanae Kaewnopparat, Nattha Kaewnopparat
		6	NEUROGENIC POTENTIAL OF CLITORIA TERNATEA AQUEOUS ROOT EXTRACT–A BASIS FOR ENHANCING LEARNING AND MEMORY	Kiranmai S.Rai
		7	A REVIEW ON APPLICATION OF CHITOSAN AS A NATURAL ANTIMICROBIAL	F. Nejati Hafdani, N. Sadeghinia
		8	DATA MINING TECHNIQUES IN COMPUTER-AIDED DIAGNOSIS: NON-INVASIVE CANCER DETECTION	Florin Gorunescu

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /10:30-12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 9	Jamal Fathi Abu Hasna	1	LATERAL TORSIONAL BUCKLING OF STEEL THIN-WALLED BEAMS WITH LATERAL RESTRAINTS	Ivan Balázs, Jindřich Melcher
		2	THE ESTABLISHMENT OF CAUSE-SYSTEM OF POOR CONSTRUCTION SITE SAFETY AND PRIORITY ANALYSIS FROM DIFFERENT PERSPECTIVES	Shirong Li, Xueping Xiang
		3	APPLICATIONS OF CARBON FIBERS PRODUCED FROM POLYACRYLONITRILE FIBERS	R. Eslami Farsani, R. Fazaeli
		4	A STUDY ON THE DEVELOPING METHOD OF THE BIM (BUILDING INFORMATION MODELING) SOFTWARE BASED ON CLOUD COMPUTING ENVIRONMENT	Byung-Kon Kim
		5	TORSION BEHAVIOR OF STEEL FIBERED HIGH STRENGTH SELF COMPACTING CONCRETE BEAMS REINFORCED BY GFRB BARS	Khaled S. Ragab, Ahmed S. Eisa
		6	ADVANTAGES OF LARGE STRANDS IN PRECAST/PRESTRESSED CONCRETE HIGHWAY APPLICATION	Amin Akhnoukh
		7	MULTIPATH ROUTING SENSOR NETWORK FOR FINDING CRACK IN METALLIC STRUCTURE USING FUZZY LOGIC	Dulal Acharjee, Punyaban Patel
			ASSESSING THE EFFECTS OF EXPLOSION WAVES ON OFFICE AND RESIDENTIAL BUILDINGS	Mehran Pourgholi , Amin Lotfi Eghlim
		8	EFFECT OF POLYVINYL PYRROLIDONE AND ETHYL CELLULOSE CONCENTRATION ON RELEASE PROFILE AND KINETICS OF GLIBENCLAMIDE EXTENDED RELEASE DOSAGE FORM SYSTEM	Amit Kumar, Peeyush Sharma, Anil Bhandari

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /10:00-12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 10	Maia Seturi	1	THE CORRELATION OF ECONOMIC VARIABLES ON DOMESTIC INVESTMENT	Amirreza Attarzadeh
		2	AN ASSESSMENT ON THE EFFECT OF PARTICIPATION OF RURAL WOMAN ON SUSTAINABLE RURAL WATER SUPPLY IN YEMEN	Afrah Saad Mohsen Al-Mahfadi
		3	ARMED GROUPS AND INTRA STATE CONFLICT: A STUDY ON THE EGYPTIAN CASE	Ghzlan Mahmoud Abdel Aziz
		4	ROLE OF LEADERS İN MANAGİNG EMPLOYEES' DYSFUNCTİONAL BEHAVİOR AT WORKPLACE	Aya Maher, Pakinam Youssef
		5	FINANCIAL STATEMENT FRAUD: THE NEED FOR A PARADIGM SHIFT TO FORENSIC ACCOUNTING	Ifedapo Francis Awolowo
		6	CUSTOMER ADOPTION AND ATTITUDES IN MOBILE BANKING IN SRI LANKA	Prasansha Kumari
		7	THE SERVICE APPRAISAL OF SOLDIERS OF THE ARMY OF THE CZECH REPUBLIC IN THE CONTEXT OF PERSONAL EXPENSES	Tereza Dolečková
		8	PECULIARITIES OF IMPLEMENTATION OF BRANDING PRINCIPLES	Maia Seturi
		9	MARKET SEGMENTATION AND CONJOINT ANALYSIS FOR APPLE FAMILY DESIGN	Abbas Al-Refaie, Nour Bata

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /10:30-12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 11	Aber Salem Aboalgasm,	1	TO CLOUDIFY OR NOT TO CLOUDIFY	Laila Yasir Al-Harthy Ali H. Al-Badi
		2	ZHOU ENLAI'S IMPACT TO THE FOREIGN FOLICY OF CHINA	Nazira B. Boldurukova
		3	FINGERPRINT ON BALLISTIC AFTER SHOOTING	Narong Kulnides
		4	THE DEVELOPMENT OF ONLİNE LESSONS İN INTEGRATİON MODEL	Chalermpol Tapsai
		5	THE SOCIAL AREA DISCLOSURE TO REDUCE CONFLICTS BETWEEN COMMUNITY AND THE STATE: A CASE OF MAHAKAN FORTRESS, BANGKOK	Saowapa Phaithayawat
		6	THE POTENTIAL OF DIGITAL TOOLS IN ART LESSONS AT JUNIOR SCHOOL LEVEL TO IMPROVE ARTISTIC ABILITY USING TAMAZIGHT FONTS	Aber Salem Aboalgasm, Rupert Ward
		7	THE DESIGN OF PICTURE BOOKS FOR CHILDREN FROM TALES OF AMPHAWA FIREFLIES	Marut Pichetvit
		8		

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /10:30-12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 12	Sivamurugan Pandian	1	WEB-CONTENT ANALYSIS OF THE MAJOR SPANISH TOURIST DESTINATIONS EVALUATION BY RUSSIAN TOURISTS	Natalia Polkanova, Sergey Kazakov
		2	DISABILITY DIVERSITY MANAGEMENT: A CASE STUDY OF THE BANKING SECTOR IN THE KSA	Nada Azhar
		3	CURSIVE HANDWRITING IN AN INTERNET AGE	Karen Armstrong
		4	THE IMPACT OF PARENT INVOLVEMENT İN PRESCHOOL DİSABLED CHİLDREN	Sheng-Min Cheng
		5	THE IMPORTANCE OF ISSUES FOR THE YOUTH IN VOTER DECISION MAKING: A CASE STUDY AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN MALAYSIA	Sivamurugan Pandian
		6	JAPANESE ENGLISH IN TRAVEL BROCHURES	Premvadee Na Nakornpanom
		7	WAYS OF LIFE OF UNDERGRADUATE STUDENTS BASED ON SUFFICIENCY ECONOMY PHILOSOPHY IN SUAN SUNANDHA RAJABHAT UNIVERSITY	Phusit Phukamchanoad
		8	RESEARCH ANALYSIS IN ECLECTIC THEORY (KABOUDAN AND SFANDIAR)	arideh Alizadeh Mohd Nasir Hashim
		9	ONLINE METACOGNITIVE READING STRATEGIES USE BY POSTGRADUATE LIBYAN EFL STUDENTS	Najwa Alsayed Omar
		10	AUSPICIOUS MEANING FOR COMMUNITY SOUVENIR PRODUCTS	Somsakul Jerasilp, Jong Boonpracha

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – I

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /10:30-12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 13	Wardoyo, Humairoh	1	INFLUENCE OF A COMPANY'S DYNAMIC CAPABILITIES ON ITS INNOVATION CAPABILITIES	Lovorka Galetic, Zeljko Vukelic
		2	A HYBRID PARTICLE SWARM OPTIMIZATION-NELDER- MEAD ALGORITHM (PSO-NM) FOR NELSON-SIEGEL- SVENSSON CALIBRATION	Sofia Ayouche Rachid Ellaia, Rajae Aboulaich
		3	RAMIFICATION OF OIL PRICES ON RENEWABLE ENERGY DEPLOYMENT	Osamah A. Alsayegh
		4	LEAN HEALTHCARE: BARRİERS AND ENABLERS İN THE COLOMBİAN CONTEXT	Erika Ruiz, Nestor Ortiz
		5	IDENTIFICATION OF LEAN IMPLEMENTATION HURDLES IN INDIAN INDUSTRIES	Bhim Singh
		6	PROMOTING LOCAL PRODUCTS THROUGH ONE VILLAGE ONE PRODUCT AND CUSTOMER SATISFACTION	Wardoyo, Humairoh
		7	ANALYSIS OF THE REASONS BEHIND THE DETERIORATED STANDING OF ENGINEERING COMPANIES DURING THE FINANCIAL CRISIS	Levan Sabauri
		8	REVIEW OF MODELS OF CONSUMER BEHAVIOUR AND INFLUENCE OF EMOTIONS IN THE DECISION MAKING	Mikel Alonso López

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES

May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /14:00-16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 1	Dr. Öğr. Üyesi Yasin AKYILDIZ	1	MESLEKİ UYGULAMA ARACI OLARAK SOSYAL İNCELEME RAPORLARI (SİR)'NIN SOSYAL HİZMETTEKİ YERİ	Dr. Öğr. Üyesi Yasin AKYILDIZ
		2	MUHAFAZAKÂR SÖYLEMDE AİLE KURUMUNUN DEĞİŞİMİ	Zehra KUYUMCU GELMEDİ
		3	SİVİL HAVACILIK ALANINDA İYİMSERLİK-KÖTÜMSERLİĞİN PERFORMANS VE PSİKOLOJİK YILDIRMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI	Dr. Öğr. Gör. Gül ÇIKMAZ Uzm. Ayşegül ÖZBAĞIŞ Öğr. Gör. Hilmi SEZGİN
		4	COVİD-19'UN YAŞAM KALİTESİ VE DEPRESYON ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BİR ALAN ÇALIŞMASI	Prof. Dr. Salih YEŞİL Uzman Ayşegül ÖZBAĞIŞ
		5	KENT ÇEPERİNDE KENT ALGISINA DAİR BİR ÇALIŞMA: ARNAVUTKÖY ÖRNEĞİ	Arş. Gör. Yiğit Samet ÜNAL Doç. Dr, Betül Duman BAY
		6	KADIN TEMSİLİ ve KAMUSAL/ÖZEL ALAN TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA FEMİNİST BİR DEMOKRASİ TAHAYYÜLÜ	Arş. Gör. Büşra ÖZTEKİN
		7	BYUNG-CHUL HAN ve TOPLUMSAL İÇERİMLER: ŞEFFAFLIK SOSYOLOJİSİ	Dr. Öğr. Üyesi Vefa ADIGÜZEL
		8	KÜRESEL GÜVENCESİZLİĞİN SINIFSAL ÜRETİMİ: PREKARYA	Dr. Öğr. Üyesi Vefa ADIGÜZEL
		9	REFLECTIONS OF ARCHETYPAL CRITICISM ON LITERATURE	PINAR KORKMAZ ASSOC. PROF. DR. AYDIN GÖRMEZ GELMEDİ

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /14:00-16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 2	Dr.Öğr.Üyesi. Uğur DEMİRBAĞ	1	HOUSES AND TRADITIONAL URBAN TEXTURE OF TOKAT PAZAR DISTRICT	Dr.Öğr.Üyesi. Uğur DEMİRBAĞ
		2	HOUSES AND TRADITIONAL RURAL TEXTURE ŞENYURT	Dr.Öğr.Üyesi. Uğur DEMİRBAĞ
		3	HISTORY OF INTELLIGENT TRANSPORTATİON SYSTEMS AND COMPARİSONS OF THEİR APPLİCATİONS WORLDWİDE	İnşaat Mühendisi Serhan UZUNHASANOĞLU Arş.Gör.Dr. Onur ŞAHİN
		4	SİNGLE PAYMENT METHOD FOR ALL PUBLIC TRANSPORT SERVICES	İnşaat Mühendisi Serhan UZUNHASANOĞLU Doç. Dr. Mustafa GÜRSOY
		5	AHŞAP ESASLI TABAKALI KOMPOZİT MALZEMELERİN ISI İLETKENLİKLERİNİN BELİRLENMESİ	Musa KAYA Doç. Dr. Hasan Özgür İMİRZİ
		6	AYDIN ASTİM ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ İMAR PLANLAMASI SÜRECİ	Doç. Dr. Seçil Gül MEYDAN YILDIZ Yüksek Şehir ve Bölge Plancısı Hüsne TEMUR Şehir ve Bölge Plancısı Alican BAYSAN
		7	AYDIN-MUĞLA-DENİZLİ ÇEVRE DÜZENİ PLANI PLAN KARARLARININ VE PLAN DEĞİŞİKLİKLERİNİN İNCELENMESİ	Yüksek Şehir ve Bölge Plancısı Hüsne TEMUR Doç. Dr. Seçil Gül MEYDAN YILDIZ
		8.	AÇIK VE YEŞİL ALANLARDA BİTKİSEL TASARIMLARDA YAPILAN HATALARA İLİŞKİN UYGULAMA ÖRNEKLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet CAF

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /14:00-16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 3	Dr. Öğr. Üyesi, Tülay YILDIRIM ÜŞENMEZ	1	AKALAZYA TEDAVİSİNDE CERRAHİ DENEYİMLERİMİZ; İKİ OLGU SUNUMU	Dr. Kürşat YEMEZ Dr. Mehmet Alperen AVCI
		2	RUHSAL HASTALIKLARDA MANEVİYATIN YERİ	Dr. Öğr. Üyesi, Tülay YILDIRIM ÜŞENMEZ
		3	MULTİPLE SKLEROZ HASTASINDA DEPRESYONUN CİNSEL AKTİVİTE ÜZERİNE OLAN ETKİSİ	Uzm. Fizyoterapist, Kübra KÜÇÜKTEPE Uzm. Psk. Seren UĞUR Yrd. Doç. Dr. Asra Babayiğit
		4	ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARA SAHİP EBEVEYNLERİN YAKLAŞIMI VE ÖZ YETERLİLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Hüseyin Çapuk Aygül Taşar Çiğdem Ekinci Zahide Özalp Dicle Elarslan Fatime Buluş Ayten Babayiğit
		5	ISINMA YÖNTEMLERİNİN 18-22 YAŞ ARASI ERKEK BASKETBOL OYUNCULARININ SÜRAT PERFORMANSINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Öğretmen, Can Eren YALÇIN

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /14:00-16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon /	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 4	**Asst. Prof. Dr. Elif KAPLAN**	**1**	TÜNEL AYDINLATMASINDA KULLANILAN LED AYDINLATMA ARMATÜRLERİ İLE YÜKSEK BASINÇLI SODYUM BUHARLI ARMATÜRLERİN ANALİZİNİN YAPILMASI	Prof. Dr. Sabir RÜSTEMLİ Elektrik-Elektronik Mühendisi, Suat AVCİL
		2	YOL AYDINLATMASINDA KULLANILAN LED LAMBALAR İLE YÜKSEK BASINÇLI SODYUM BUHARLI LAMBALARIN KARŞILAŞTIRMASI	Prof. Dr. Sabir RÜSTEMLİ Elektrik-Elektronik Mühendisi, Suat AVCİL
		3	INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF THE OVER-EXCITATION LIMITER MODEL ON SECONDARY VOLTAGE CONTROL IN POWER SYSTEMS	Doç. Dr. M. Kenan DÖŞOĞLU Arş. Gör. Enes KAYMAZ
		4	INVESTIGATION OF STATIC VOLTAGE STABILITY IN POWER SYSTEMS USING SSSC-FUEL CELL	Doç. Dr. M. Kenan DÖŞOĞLU Arş. Gör. Enes KAYMAZ
		5	ÇEVİK YAZILIM TEST SÜREÇLERİNDE HATA TÜRÜ VE ETKİ ANALİZİ	Işılay PAMUK CANDAN Doç. Dr. Tülay KORKUSUZ POLAT
		6	NEW FIXED-CIRCLE RESULTS WITH MULTI-VALUED F_C -CONTRACTION MAPPINGS	Asst. Prof. Dr. Elif KAPLAN Assoc. Prof. Dr. Nihal TAŞ
		7	SOME INTEGRAL TYPE FIXED-DISC RESULTS VIA SIMULATION FUNCTIONS	Asst. Prof. Dr. Elif KAPLAN
		8	HOTEL SELECTION WITH A MULTI-CRITERIA DECISION MAKING METHOD	Zeliha Nur ÇINAR Doç. Dr. Tülay Korkusuz POLAT

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /14:00-16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 5	**Assist. Prof. Dr. Fadime ŞİMŞEK**	**1**	GİZLİ ISI DEPOLAMADA KULLANILAN EŞMERKEZLİ BİR ISI DEĞİŞTİRİCİDE ISI TRANSFER AKIŞKANININ GEÇTİĞİ İÇTEKİ BORU MALZEMESİ DEĞİŞİMİNİN, FAZ DEĞİŞİM MALZEMESİ ERİME SÜRESİNE ETKİSİNİN HAD ANALİZİYLE ARAŞTIRILMASI	Assist. Prof. Dr. Fadime ŞİMŞEK
		2	INVESTIGATION OF THE INHIBITION KINETICS OF CARVAKROL ($C_6H_3C_3H_7$) AGAINST ESCHERICHIA COLI AND LISTERIA MONOCYTOGENES	Graduate Student, Beyza Nur AKBABA Assoc. Prof. Dr., Serpil UĞRAŞ
		3	MACHINE LEARNING AID FREIGHT ESTIMATING SYSTEM	Cüneyt ERGEN Serkan GERZ Ahmet FEYZİOĞLU
		4	FARKLI AKIŞKAN, MALZEME VE BASINCIN PARALEL BAĞLI KARŞIT AKIŞLI RANQUE–HİLSCH VORTEKS TÜP PERFORMANSINA ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI	Doç.Dr, Volkan KIRMACI Doç.Dr, Musa BİLGİN Dr, Murat KORKMAZ
		5	PARALEL BAĞLI KARŞIT AKIŞLI RANQUE–HİLSCH VORTEKS TÜP PERFORMANSINA FARKLI NOZULLARIN TAHMİN MODELLERİYLE İNCELENMESİ	Dr, Murat KORKMAZ Doç.Dr, Musa BİLGİN Doç.Dr, Volkan KIRMACI
		6	DERİN KRİYOJENİK İŞLEMİN SICAK İŞ TAKIM ÇELİĞİNİN AŞINMA DAVRANIŞINA ETKİSİ	Arş. Gör. Dr., Fulya KAHRIMAN
		7	INVESTIGATION OF THE ELECTRONIC, MAGNETIC AND THERMOELECTRIC PROPERTIES OF MnVZrP QUATERNARY HEUSLER ALLOYS BY USING FIRST PRINCIPLE CALCULATIONS	Prof. Dr. Kemal ÖZDOĞAN Hülya GÜRÇAY
		8	HAVACILIK SEKTÖRÜ İÇİN OTOKLAVDA ÜRETİLEN KARBON FİBER TAKVİYELİ EPOKSİ POLİMER KOMPOZİTLERİN TERMAL VE MEKANİK ÖZELLİKLERİNE OTOKLAV BASINCININ ETKİSİ	Murat Kalender Evirgen Prof. Dr. Mustafa Kelami ŞEŞEN

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /14:00-16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 6	Assoc. Prof. Dr. M.Fırat BARAN	1	A RESEARCH ON THE CYTOGENETIC EFFECTS OF IMAZAMOX Herbicide ON Allium cepa L.	Hayrettin SARIKAYA Doç. Dr. Pınar GÖÇ RASGELE
		2	ANTIBACTERIAL ACTIVITY ANALYSIS OF THYMOL AGAINST FOOD PATHOGENIC BACTERIA	Graduate Student, Ebru AKAN Assoc. Prof. Dr. Serpil UGRAS
		3	TÜRKİYE'DEN NADİR KABUL EDİLEN BİR LİKENİKOL FUNGUS TÜRÜ ENDOCOCCUS PROPİNQUUS (KÖRB) D. HAWKSW.	Ersoy SEVGİ Öğr. Gör. Mehmet Ünsal BARAK Doç. Dr. Mustafa KOCAKAYA Öğr. Gör. Esra Özge Aygül
		4	INVESTIGATIONS ON THE ROOTING OF STEEL IN SOME FOREIGN OLIVE VARIETIES	Doç. Dr., Ebru SAKAR Zir. Yük. Müh. İlyas KARASU Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet İlhan ODABAŞIOĞLU
		5	ANCHUSA L. (BORAGINACEA) CİNSİNE AİT BAZI TAKSONLARIN (Anchusa undulata L. subsp. hybrida (Ten) Coutinho, A. azurea Miller var. azurea, A. leptophylla Roemer & Schultes subsp. incana (Ledep) Chamb.) YAPRAK SAPI ANATOMİSİ	Gençay AKGÜL Sibel SAPMAZ
		6	PROPOLİSİN AYÇİÇEK YAĞINDAKİ TRANS YAĞ ASİTİ OLUŞUMU ÜZERİNDEKİ KORUYUCU ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Kübra GÜLŞEN Doçent, Gülgün ÇAKMAK ARSLAN
		7	TÜRKİYE'DE YAYILIŞ GÖSTEREN ENDEMİK KAPADOKYA/PERİ HAVACİVAOTU (ALKANNA CAPPADOCICA L., BORAGINACEAE)'NUN GÖVDE VE YAPRAK ANATOMİSİ	Doç. Dr. Gençay AKGÜL Şeyma BOYAR
		8	INVESTİGATİON OF ANTİOXİDANT AND ANTİ-APOPTOTİC POTENTİAL OF PLEUROTUS ERYNGİİ, PİSTACİA VERA EXTRACT AND BİO-BASED-SELENİUM LOADED NANOPARTİCLES	Assoc. Prof. Dr. M.Fırat BARAN
		9	Green Synthesis of Silver Nanoparticles Using Safran (Crocus sativus) Purple flower and Their Antimicrobial activity	Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat BARAN

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /14:30-16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 7	D. K. Nauriyal	1	EDUCATION OF PURCHASING PROFESSIONALS IN AUSTRIA: COMPETENCE BASED VIEW	Volker Koch
		2	DEVELOPING AN AUDIT QUALITY MODEL FOR AN EMERGING MARKE	Bita Mashayekhi, Azadeh Maddahi, Arash Tahriri
		3	DETERMINANTS OF PROFITABILITY IN INDIAN PHARMACEUTICAL FIRMS IN THE NEW INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS REGIME	Shilpi Tyagi, D. K. Nauriyal
		4	THE IMPACT OF MOTİVATİON, TRUST, AND NATİONAL CULTURAL DİFFERENCES ON KNOWLEDGE SHARİNG WİTHİN THE CONTEXT OF ELECTRONİC MAİL	Said Abdullah Al Saifi
		5	A STUDY ON THE DETERMINANTS OF EARNINGS RESPONSE COEFFICIENT IN AN EMERGING MARKET	Bita Mashayekhi, Zeynab Lotfi Aghel
		6	ACCOUNTING INFORMATION SYSTEMS OF KUWAITI COMPANIES: OBSTACLES AND BARRIERS	Haya Y Alobaid
		7	PLANNING A SUPPLY CHAIN WITH RISK AND ENVIRONMENTAL OBJECTIVES	Ghanima Al-Sharrah, Haitham M. Lababidi, Yusuf I. Ali
		8	CORPORATE GOVERNANCE IN NETWORK MARKETING ORGANIZATIONS: THE ROLE OF ETHICS AND CSR	Venugopal Kummamuru
		9	RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL REPORTING TRANSPARENCY AND INVESTMENT EFFICIENCY: EVIDENCE FROM IRAN	Bita Mashayekhi, Hamid Kalhornia
		10		

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /14:30-16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 8	Martin Lnenicka	1	IMPACT OF REPRODUCTIVE TECHNOLOGIES ON WOMEN'S LIVES IN NEW DELHI: A STUDY FROM FEMINIST PERSPECTIVE	Zairunisha
		2	CURBING ABUSES OF LEGAL POWER IN THE SOCIETY	Tajudeen Ojo Ibraheem
		3	SOCIAL STRUCTURE, INVOLUNTARY RELATIONS, AND URBAN POVERTY	Mahmood Niroobakhsh
		4	KNOWLEDGE TRANSFER AND THE TRANSLATİON OF TECHNİCAL TEXTS	Ahmed Alaoui
		5	THE INFLUENCE OF ISLAMIC ARTS ON OMANI WEAVING MOTIFS	Zahra Ahmed Al-Zadjali
		6	HANDLING COMPLEXITY OF A COMPLEX SYSTEM DESIGN: PARADIGM, FORMALISM AND TRANSFORMATIONS	Hycham Aboutaleb Bruno Monsuez
		7	UNDERSTANDING EUROPE'S ROLE IN THE AREA OF LIBERTY, SECURITY AND JUSTICE AS AN INTERNATIONAL ACTOR	Sarah Barrere
		8	THE METHODOLOGY OF OUT-MIGRATION IN GEORGIA	Shorena Tsiklauri
		9	AN IN-DEPTH ANALYSIS OF OPEN DATA PORTALS AS AN EMERGING PUBLIC E-SERVICE	Martin Lnenicka
		10	THE NATURE OF ORIGIN OF NEW CRIMINAL OCCURRENCES IN GJAKOVA REGION: CULTURAL AND CRIMINOLOGICAL "INTERSECTION" IN 1999-2009	Bekim Avdiaj

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES

May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /14:30-16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 9	Hanaa Farouk Saleh	1	PROMOTING GENDER EQUALITY WITHIN ISLAMIC TRADITION VIA CONTEXTUALIST APPROACH	Ali Akbar
		2	BA'ALBAKĪ'S INFLUENCE ON 1950S AND 1960S LEBANESE WOMEN WRITERS	Khaled Igbaria
		3	THE INTERACTION BETWEEN HUMAN AND ENVIRONMENT ON THE PERSPECTIVE OF ENVIRONMENTAL ETHICS	Mella Ismelina Farma Rahayu
		4	PROTECTİON OF HUMAN RİGHTS İN EUROPE: THE PARLİAMENTARY DİMENSİON	Aleksandra Chiniaeva
		5	EISENHOWER'S FAREWELL SPEECH: INITIAL AND CONTINUING COMMUNICATION EFFECTS	B. Kuiper
		6	HUMAN SECURITY PROVIDERS IN FRAGILE STATE UNDER ASYMMETRIC WAR CONDITIONS	Luna Shamieh
		7	DEVELOPING NEW MEDIA CREDIBILITY SCALE: A MULTIDIMENSIONAL PERSPECTIVE	Hanaa Farouk Saleh
		8	GENDER DIFFERENCES IN RESEARCH OUTPUT, FUNDING AND COLLABORATION	Ashkan Ebadi Andrea Schiffauerova
		9	SWISS SCIENTIFIC SOCIETY FOR DEVELOPING COUNTRIES: A CONCEPT OF RELATIONSHIP	Jawad Alzeer
		10	BARRIERS TO MARITAL EXPECTATION AMONG INDIVIDUALS WITH HEARING IMPAIRMENT IN OYO STATE	Adebomi M. Oyewumi, Sunday Amaize

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /14:30-16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 10	A. V. Shashkova	1	ANALYSIS OF DRIVING CONDITIONS AND PREFERRED MEDIA ON DIVERSION	Yoon-Hyuk Choi
		2	AN ANALYTICAL STUDY ON THE POLITICS OF DEFECTION IN INDIA	Diya Sarkar, Prafulla C. Mishra
		3	POSITION OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE RUSSIAN FEDERATION ON THE MATTER OF RESTRICTING CONSTITUTIONAL RIGHTS OF CITIZENS CONCERNING BANKING SECRECY	A. V. Shashkova
		4	RECOGNİTİON AND PROTECTİON OF INDİGENOUS SOCİETY İN INDONESİA	Triyanto, Rima Vien Permata Hartanto
		5	NEED OF NATIONAL SPACE LEGISLATION FOR SPACE FARING NATIONS	Muhammad Naveed Yang Caixia
		6	HUMAN RIGHTS IN ARMED CONFLICTS AND CONSTITUTIONAL LAW	Antonios Maniatis
		7	FORENSIC MEDICAL CAPACITIES OF RESEARCH OF SALIVA STAINS ON PHYSICAL EVIDENCE AFTER WASHING	Saule Mussabekova
		8	TOWARDS A PROOF ACCEPTANCE BY OVERCOMING CHALLENGES IN COLLECTING DIGITAL EVIDENCE	Lilian Noronha Nassif
		9	THE ROLE OF EUROPEAN UNION IN GLOBAL GOVERNANCE	Yrfet Shkreli
		10	MEASURES FOR LIMITING CORRUPTION UPON MIGRATION WAVE IN EUROPE	Jordan Georgiev Deliversky

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /14:30-16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 11	Kalayanee Koonmee	1	A COMPUTATIONAL MODEL OF MINIMAL CONSCIOUSNESS FUNCTIONS	Nabila Charkaoui
		2	EXPLORING LIFE MEANINGFULNESS AND ITS PSYCHOSOCIAL CORRELATES AMONG RECOVERING SUBSTANCE USERS – AN INDIAN PERSPECTIVE	Fouzia Alsabah Shaikh, Anjali Ghosh
		3	DEVELOPMENT OF ORGANIZATIONAL JUSTICE IN INCENTIVE ALLOCATION OF THE THAI PUBLIC SECTOR	Kalayanee Koonmee
		4	AUTOBİOGRAPHİCAL MEMORY AND FLEXİBLE REMEMBERİNG: GENDER DİFFERENCES	A. Aizpurua, W. Koutstaal
		5	CULTURAL ANXIETY AND ITS IMPACT ON STUDENTS- LIFE: A CASE STUDY OF INTERNATIONAL STUDENTS IN WUHAN UNIVERSITY	Nadeem Akhtar Shan Bo
		6	TREATMENT OR RE-VICTIMIZING THE VICTIMS	Juliana Panova
		7	THE STORY OF MERGERS AND ACQUISITIONS: USING NARRATIVE THEORY TO UNDERSTAND THE UNCERTAINTY OF ORGANIZATIONAL CHANGE	Philip T. Roundy
		8	ATTACHMENT STYLES OF CHILDREN RAISED IN NURSERY VS. THOSE WHO ARE RAISED IN THE FAMILY IN IRAN	Narges Razeghi
		9	A NEW MEASURE OF HERDING BEHAVIOR: DERIVATION AND IMPLICATIONS	Amina Amirat Abdelfettah Bouri

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /14:30-16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 12	K. R. Anandakumar	1	BEHAVIORAL ANALYSIS OF TEAM MEMBERS IN VIRTUAL ORGANIZATION BASED ON TRUST DIMENSION AND LEARNING	Indiramma M., K. R. Anandakumar
		2	IMPROVED AUTOMATED CLASSIFICATION OF ALCOHOLICS AND NON-ALCOHOLICS	Ramaswamy Palaniappan
		3	RHETORICAL COMMUNICATION IN THE COGSCI DISCOURSE COMMUNITY: THE COGNITIVE NEUROSCIENCES (2004) IN THE CONTEXT OF SCIENTIFIC DISSEMINATION	Lucia Abbamonte Olimpia Matarazzo
		4	MORAL REASONİNG AND BEHAVİOUR İN ADULTHOOD	O. Matarazzo, L. Abbamonte, G. Nigro
		5	A COGNITIVE MODEL FOR FREQUENCY SIGNAL CLASSIFICATION	Rui Antunes, Fernando V. Coito
		6	PROBABILITY AND INSTRUCTION EFFECTS IN SYLLOGISTIC CONDITIONAL REASONING	Olimpia Matarazzo Ivana Baldassarre
		7	AN INVESTIGATION INTO KANJI CHARACTER DISCRIMINATION PROCESS FROM EEG SIGNALS	Hiroshi Abe, Minoru Nakayama
		8	REFORM-ORIENTED TEACHING OF INTRODUCTORY STATISTICS IN THE HEALTH, SOCIAL AND BEHAVIORAL SCIENCES – HISTORICAL CONTEXT AND RATIONALE	Rossi A. Hassad
		9	EXPLORATIONS IN THE ROLE OF EMOTION IN MORAL JUDGMENT	Arthur Yan

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /14:30-16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 13	Roshan Dharshana Yapa,	1	BREAST SKIN-LINE ESTIMATION AND BREAST SEGMENTATION IN MAMMOGRAMS USING FAST-MARCHING METHOD	Koichi Harada
		2	SCATTERER DENSITY IN EDGE AND COHERENCE ENHANCING NONLINEAR ANISOTROPIC DIFFUSION FOR MEDICAL ULTRASOUND SPECKLE REDUCTION	Ahmed Badawi J. Michael Johnson Mohamed Mahfouz
		3	T-WAVE DETECTION BASED ON AN ADJUSTED WAVELET TRANSFORM MODULUS MAXIMA	Samar Krimi, Kaïs Ouni, Noureddine Ellouze
		4	BRİDGİNG THE MENTAL GAP BETWEEN CONVOLUTİON APPROACH AND COMPARTMENTAL MODELİNG İN FUNCTİONAL IMAGİNG: TYPİCAL EMBEDDİNG OF AN OPEN TWO-COMPARTMENT MODEL İNTO THE SYSTEMS THEORY APPROACH OF INDİCATOR DİLUTİON THEORY	Gesine Hellwig
		5	ANALYSIS OF MEDICAL DATA USING DATA MINING AND FORMAL CONCEPT ANALYSIS	Anamika Gupta, Naveen Kumar, Vasudha Bhatnagar
		6	CASE BASED REASONING TECHNOLOGY FOR MEDICAL DIAGNOSIS	Abdel-Badeeh M. Salem
		7	DETECTION OF DIABETIC SYMPTOMS IN RETINA IMAGES USING ANALOG ALGORITHMS	Daniela Matei Radu Matei
		8	ARRIVING AT AN OPTIMUM VALUE OF TOLERANCE FACTOR FOR COMPRESSING MEDICAL IMAGES	Sumathi Poobal, G. Ravindran

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES

May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /14:30-16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 14	Bahareh Gholamzadeh,	1	PSO-BASED PLANNING OF DISTRIBUTION SYSTEMS WITH DISTRIBUTED GENERATIONS	Amin Hajizadeh, Ehsan Hajizadeh
		2	THREE-PHASE HIGH FREQUENCY AC CONVERSION CIRCUIT WITH DUAL MODE PWM/PDM CONTROL STRATEGY FOR HIGH POWER IH APPLICATIONS	Nabil A. Ahmed
		3	A NEW MAXIMUM POWER POINT TRACKING FOR PHOTOVOLTAIC SYSTEMS	Mohamed Azab
		4	IMPULSE RESPONSE SHORTENİNG FOR DİSCRETE MULTİTONE TRANSCEİVERS USİNG CONVEX OPTİMİZATİON APPROACH	Ejaz Khan, Conor Heneghan
		5	HYBRID ASSOCIATION CONTROL SCHEME AND LOAD BALANCING IN WIRELESS LANS	Chutima Prommak, Airisa Jantaweetip
			ESTIMATION OF BROADCAST PROBABILITY IN WIRELESS ADHOC NETWORKS	Bharadwaj Kadiyala, Sunitha V
			THEORETICAL ANALYSIS OF CAPACITIES IN DYNAMIC SPATIAL MULTIPLEXING MIMO SYSTEMS	Imen Sfaihi, Noureddine Hamdi
		6	FIBER OPTIC SENSORS	Bahareh Gholamzadeh, Hooman Nabovati
		7	INHIBITION KINETIC DETERMINATION OF TRACE AMOUNTS OF RUTHENIUM(III) BY THE SPECTROPHOTOMETRIC METHOD WITH RHODAMINE B IN MICELLAR MEDIUM	Mohsen Keyvanfard

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES

May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /14:30-16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 15	Mehrnoush Shamsfard,	1	OPTIMAL CONTROL STRATEGIES FOR SPEED CONTROL OF PERMANENT-MAGNET SYNCHRONOUS MOTOR DRIVES	Roozbeh Molavi, Davood A. Khaburi
		2	NSGA BASED OPTIMAL VOLT / VAR CONTROL IN DISTRIBUTION SYSTEM WITH DISPERSED GENERATION	P. N. Hrisheekesha, Jaydev Sharma
		3	SIGNATURE RECOGNITION USING CONJUGATE GRADIENT NEURAL NETWORKS	Jamal Fathi Abu Hasna
		4	SPECTRAL ANALYSİS OF SPEECH: A NEW TECHNİQUE	Neeta Awasthy, J.P.Saini, D.S.Chauhan
		5	STUDY AND ENHANCEMENT OF FLASH EVAPORATION DESALINATION UTILIZING THE OCEAN THERMOCLINE AND DISCHARGED HEAT	Sami Mutair, Yasuyuki Ikegami
		6	INTRODUCING AN IMAGE PROCESSING BASE IDEA FOR OUTDOOR CHILDREN CARING	Hooman Jafarabadi
		7	DEVICE DISCOVER: A COMPONENT FOR NETWORK MANAGEMENT SYSTEM USING SIMPLE NETWORK MANAGEMENT PROTOCOL	Garima Gupta, Daya Gupta
		8	THEMATIC ROLE EXTRACTION USING SHALLOW PARSING	Mehrnoush Shamsfard, Maryam Sadr Mousavi
		9	INTRODUCING AN IMAGE PROCESSING BASE IDEA FOR OUTDOOR CHILDREN CARING	Hooman Jafarabadi

ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
May 26 - 28, 2023 - Diyarbakır

Bildiri Sunumları / Presentation Session – II

Meeting ID: 881 9370 7664 **Passcode: 192102523**

27 Mayıs/ 27 May 2023 /14:30-16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Hall 16	Ghulam Murtaza,	1	A REVIEW ON APPLICATION OF CHITOSAN AS A NATURAL ANTIMICROBIAL	F. Nejati Hafdani, N. Sadeghinia
		2	NEUROGENIC POTENTIAL OF CLITORIA TERNATEA AQUEOUS ROOT EXTRACT–A BASIS FOR ENHANCING LEARNING AND MEMORY	Kiranmai S.Rai
		3	FORMULATION AND EVALUATION OF VAGINAL SUPPOSITORIES CONTAINING LACTOBACILLUS	Sanae Kaewnopparat, Nattha Kaewnopparat
		4	ISOLATİON OF B-SİTOSTEROL DİARABİNOSİDE FROM RHİZOMES OF ALPİNİA GALANGA	N. K. Fuloria, S. Fuloria
		5	DATA MINING CLASSIFICATION METHODS APPLIED IN DRUG DESIGN	Mária Stachová, Lukáš Sobíšek
		6	SALBUTAMOL SULPHATE-ETHYLCELLULOSE TABLETTED MICROCAPSULES: PHARMACOKINETIC STUDY USING CONVOLUTION APPROACH	Ghulam Murtaza, Kalsoom Farzana
		7	ANTIBACTERIAL ACTIVITY OF ETHANOL EXTRACT FROM SOME THAI MEDICINAL PLANTS AGAINST CAMPYLOBACTER JEJUNI	Achara Dholvitayakhun, Nathanon Trachoo

CONTENTS

PLATON'UN SİYASAL DÜŞÜNÜMÜNDE İNSAN DOĞASI VE İDEAL DEVLET 1
EXPERIMENTING WITH THE YOLOV7 AND YOLOV7X OBJECT DETECTORS FOR WEED VERSUS CROP DISTINCTION 17
BİR PROJE OLARAK MEDRESETÜ'ZZEHRA VE TÜRKİYE'DE UYGULANABİLİRLİĞİ 25
KADIN İŞLETMECİLERDE; PAZAR ETKİNLİĞİNİN KARLILIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE MÜŞTERİ TATMİNİN ARACILIK ETKİSİNİN İNCELENMESİ 32
DANIEL PENNAC'IN OKUL SIKINTISI ADLI ESERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME 51
TANZİMAT DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE BATILILAŞMANIN EĞİTİME YANSIMASI 67
ÇOCUKLARDA MANTIKSAL DÜŞÜNMENİN GELİŞİMİ VE ÖNEMİ 77
AKADEMİK MOTİVASYON ÖLÇEĞİ KISA FORMUNUN TÜRKÇEYE KÜLTÜREL UYARLAMASI 84
ÖĞRETMEN ADAYLARININ AKADEMİK MOTİVASYONLARINI YORDAYAN DEĞİŞKENLERİN İNCELENMESİ 90
ORTAOKUL 7. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ŞEKİL ÖRÜNTÜLERİNİ VE ÖRÜNTÜ PROBLEMLERİNİ SAYISAL VE CEBİRSEL OLARAK YAZMA BECERİLERİNİN İNCELENMESİ 98
EXAMINATION OF GRADUATE STUDIES REGARDING CANDIDATES TEACHERS 113
EĞİTİM VE SOSYOLOJİ KİTABININ EĞİTSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 125
İLKÖĞRETİM MÜZİK DERSİNDE TEKNOLOJİ KULLANIMI: ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ 134
KIRSALDA EĞİTİME İLİŞKİN SORUNLARIN BOYLAMSAL OLARAK İNCELENMESİ 149
SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN DİJİTAL OYUN BAĞIMLILIĞINA İLİŞKİN FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ (ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ) 165
SEMBOLİK TÜKETİM EĞİLİMİNİN DEMOGRAFİK FAKTÖRLERE GÖRE İNCELENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 175
SAĞLIK KURUMLARINDA LİDERLİK VE SİNİZM ARASINDAKİ İLİŞKİ: İÇERİK ANALİZİ 194
HEMŞİRELİKTE LİDERLİK: İÇERİK ANALİZİ 204
TÜRKİYE'DE ERGONOMİ İLE İLGİLİ YAZILAN TEZLERİN İÇERİK ANALİZİ 213
SAĞLIK HİZMETLERİNDE PATERNALİSTİKLİDERLİK KAVRAMI: İÇERİK ANALİZİ 230
MALİYET YÖNTEMLERİNİN SINIFLANDIRILMASI: SOĞUTMA SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA 242
GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE ULUSLARARASI TİCARETİ ÜZERİNE ETKİLERİ 253
ELEKTRONİK TİCARET KONUSUNDA TÜRKİYE'DE YAZILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERE İLİŞKİN KAVRAMSAL BİR İNCELEME 264
ÇİĞ BESLENME HAKKINDA YAZILMIŞ BİLİMSEL ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ 276
UZAY SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNİN SAĞLANMASINDA UZAY ENKAZLARINI ÖNLEMEYE YÖNELİK VERGİLERİN KULLANILABİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 285
TÜRKİYE'NİN KALKINMA PLANLARINDA LİMANCILIK SEKTÖRÜ YAKLAŞIMININ ANALİZİ 296
WİLHELM HEİNRİCH OTTO DİX'İN 'YEDİ ÖLÜMCÜL GÜNAH' ADLI ESERİNİN GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ 310
SANAT ESERİ ELEŞTİRİSİ İÇİN MARC CHAGALL ÖRNEĞİ 323

YENİLİKTE BİR DEVRİM "FERMUAR" 331
BİR KÜLTÜR ÖĞESİ OLARAK MEKİK DANTELİ 346
Evaluating the Reality of the Democratic Experience in the New Iraq 363
(An analytical study on the tracks of the democratic transition process in Iraq for the period: 2003-2023) 363
THE MACROECONOMIC DETERMINANTS OF INFLATION IN AFGHANISTAN 367
KAMERUNDA WESUWA, ESSAZAMO ve IGBA GELENEKSEL GÜREŞLERİ 379
ESKİ TÜRKLERDE ORTA ASYA'DA DANS FAALİYETLERİ ÜZERİNE GÜNCEL YORUMLAR 390
ATATÜRK DÖNEMİ SAĞLIK POLİTİKALARI 400
ORTAÇAĞ'DA EKONOMİK İLİŞKİLERİN ÖNEMİ: BİZANS-SASANİ ÖRNEĞİ 406
"*RİSÂLE FÎ MEŞÂYİDİ'Ş-ŞEYṬÂN*" ADLI ESERİN İÇERİĞİ VE AHMED RÛMÎ AKHİSÂRÎ'YE AİDİYETİ PROBLEMİ 419
COVİD-19'UN YAŞAM KALİTESİ VE DEPRESYON ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BİR ALAN ÇALIŞMASI 431
SİVİL HAVACILIK ALANINDA İYİMSERLİK-KÖTÜMSERLİĞİN PERFORMANS VE PSİKOLOJİK YILDIRMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BİR ALAN ÇALIŞMASI 446
KADIN TEMSİLİ ve KAMUSAL/ÖZEL ALAN TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA FEMİNİST BİR DEMOKRASİ TAHAYYÜLÜ 458
MİHRÎ HÂTUN'UN -LIK GAZELİNDEN ÜÇ BEYİT ŞERHİ 466
AYDIN ASTİM ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ İMAR PLANLAMASI SÜRECİ 485
AYDIN-MUĞLA-DENİZLİ ÇEVRE DÜZENİ PLANI PLAN KARARLARININ VE PLAN DEĞİŞİKLİKLERİNİN İNCELENMESİ 499

PLATON'UN SİYASAL DÜŞÜNÜMÜNDE İNSAN DOĞASI VE İDEAL DEVLET

Yüksek Lisans Öğrencisi, Murat YILDIZ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
ORCID ID 0000-0003-3379-7450

ÖZET

Bu çalışma Platon'un insan doğası bilgi kuramı ve ideal devlet tasvirine odaklanmaktadır. Platon, insani evrensel konuları ele alışı itibari ile zamana meydan okumuş bir filozoftur. Zira ona göre hak, adalet, erdem, iyi-kötü temaları insana, polise ait kavramları ifade etmektedir. Atina'nın içerisinde bulunduğu ahlaki, siyasal yozlaşma ve kötülük doğrultusunda Platon, ideal bir devlet tasviri çizmektedir. Polisin içerişinde bulunduğu dejenere durumu ifade eden platon, bu yozlaşmadan nasıl çıkılır? Sorusunu sormaktadır. Polise ait sorulan bu soruya verilen cevabın kapsamı ilk olarak polise ait görülse de nitelik olarak kozmopolitiktir. Platon'u evrensel kılan temek durum ise "ideal bir yönetim nasıl olmalıdır" sorusuna verdiği cevaptır. Zira ona göre ideal bir yönetim önce insanın nasıl olduğu, doğası ortaya çıkarılan insanın da nasıl devlette konumlandırılması gerektiği sorunsalı ile yakından ilişkilidir. 21. Yy' da Platonu ele almak, insan üzerinde tekrar düşünmeyi, yönetim insan ilişkisini tekrar ele almayı gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla çalışma, evrensel bir öz olarak insanı, platon aracılığı ile tekrar ele almayı, siyasal bir düzen içerisindeki insanı tartışmayı amaç edinmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Doğası, Bilgi Kuramı, İdeal Devlet, Yönetim.

İnsan ve İnsanın Doğası

Platon siyasal bir düzen ile insan ilişkisinin tek yönlü bir ilişki olmadığını, siyasal düzenin niteliği ile insanın niteliğinin birbiri ile benzer olduğunu belirtmiştir. Bu ilişki içerisinde "kaç çeşit insan yaradılışı varsa, o kadar da devlet şekli olacak elbet"[1] diyen platon için insan ile devleti ayrı birer varlık olarak düşünmek pek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla Platon'da devletin ne olduğunu anlamadan önce Platon'un insana, insan doğasına nasıl baktığı, insanı nasıl kavradığını anlamak oldukça yerinde olacaktır. Zira ileride ele alınacağı gibi Platon için insanın niteliği ile onun bir doğaya sahip olması hususları ideal devlet tasvirinde insanın nasıl olması gerektiğini belirleyecektir. İnsanın eğilimleri ile hareket etmesi, kötüye meyilli olması ve bir doğa ile dünyaya gelmesi fikirleri, bir organizma olarak işleyen ideal devlet için gerekli olan fikirlerdir. Çünkü insanı zaten kötüye yatkın olarak görmek ve insana toplum içerisinde tek bir doğa biçmek, o insanın siyasal bir düzen içinde kendi kötü varlığına karşın "iyiyi" kavramış kimsenin "çobanlığını" gerektirecektir.

[1] Platon, Devlet (Çev. Sabahattin Eyüboğlu & M. Ali Cimcoz), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s.268.

Bu hali ile Platon'da insan, insan doğası düşünceleri ideal devleti anlama noktasında önem arz etmektedir. İnsan doğası kavramı üzerine düşünen ve siyaset felsefesinde çeşitli düşünürlerin insan doğasına bakışı ele alan ve bu ele alış biçimini sınıflandıran Olkan Senemoğlu'na göre Platon insan doğası tartışmaları içerisinde özcü düşünürler arasında yer almaktadır. Yani insan belirli bir öz, maya ile dünyaya gelir ve bu maya onun toplumsal niteliğini belirler[2]. Kişinin toplumda nasıl konumlanacağını belirleyen temel şey, burada kişinin doğumu ile birlikte gelen bir doğa ve siyasal toplum içerisinde bu doğanın eğitim ile şekillendirildiği mayadır. Platon'un özcü bir inan doğası fikrine sahip olduğu düşüncesi *Devlet* adlı yapıtı aracılığı ile desteklenebilir. Zira Platon için insan doğası itibari ile çok yönlü bir varlık olmaktan ziyade tek yönlü bir varlıktır ve sadece tek bir şeyi yaparak o şeyi "iyi" bir biçimde yapabilir[3]. Çünkü insanın doğası her işi yapmaya, onda erdemini gerçekleştirmeye uygun değildir. Zira Platon'un düşüncesinde İnsan yaradılışı itibari ile belirli başlı işlere diğer işlere nazaran daha yatkındır[4] fikri belirgin bir biçimde kendisini göstermektedir. Dolayısıyla bu bilgiler ışığında Platon için insan tek bir işte yoğunlaşıp, tek bir işi iyi yapabilir zira insan doğaca böyledir, özünde var olan budur. Bu düşünce yapısı ileride ele alınacak olan ideal devlet tartışmalarını kavrama noktasında önemlidir.

Platon'a göre insan eğilimleri ile hareket eden bir varlıktır. Ona göre insan doğası itibari ile kötülük yapmaya, ayartmaya, haksızlık yapmaya meyillidir. Bunu yapamadığı durumlarda ise "doğru" olarak haksızlık yapmama, iyi olma gibi ilkeler geliştirir ve kanunlar koyar. İnsanı kötülükten alı koyan temel şey kötülüğü yapabilmesi veya yapamamasıdır. Dolayısıyla eğri ile doğru insanın, daha genel olarak insanın doğası kötülük yapmaya meyillidir. Fırsatları eşitlediğimiz anda, iyi ile kötü insanın eğilimleri Platon'a göre aynıdır. Zira gücü elinde bulundurma insanı şan, şöhret, şehvet, haksızlık yapma gibi eylemlere yönlendirir. Dolayısıyla insan iyi olduğu için hakkı gözetir, adaleti gözetir ve erdem peşinde koşar demek tam olarak doğru değildir. İnsan fırsatları eşitleyemediği için, bu eşitsizlikten kurtulmak adına iyi, doğru ve kanunları oluşturur. Platon bu durumu "Lydia'lı Gyges" in bir yüzüğü bulması ve normal şartlarda yapamadığı hovardalıkları yapması ile örneklendirir. Ona göre hiçbir babayiğit gücü elinde bulundurduğu anda iyi, adalet, erdemi düşünmez[5]. Çünkü platon için insanların sürekli vurguladıkları iyi, adalet, erdem kavramları insanın güçsüz olduğu, kötüye, kötülüğe maruz kaldığı anlarda ortaya çıkan kavramlardır. Gücü elinde bulunduran insan o an adil olmayı, erdemli davranmayı arzulamaz. Zira insan eğilimleri ile hareket eden bir varlık olduğundan dolayı sürekli olarak kendi çıkarını isteyecek ve eğilimlerinin onu kötü yerlere sürüklemesine izin verecektir. Platon bu durumu şu sözlerle dile getirmektedir:

> Bir doğru, bir de eğri adam alalım, ikisine de diledikleri yapma fırsatı verelim. Sonrada artlarına düşüp eğilimlerinin onları nereye götüreceğine bakalım. Göreceğiz ki, doğrunun gittiği yer eğrinin de gittiği yer olacak; çünkü kendinde olandan fazlasını istemek, bunu bir şey sayıp ardına düşmek, insanın doğuşunda olan bir şeydir[6]

[2] Olkan Senemoğlu, Marx'ı Yeniden Düşünmek: İnsan Doğası, Toplum ve Özgürlük, Hece Yayınları, Ankara 2017, s.24
[3] Platon, A.g.e. s.89
[4] Platon, A.g.e. s.56
[5] Platon, A.g.e. s.s. 44-45
[6] a.g.e. s.44

Dolayısıyla insan şartlar ne olursa olsun sürekli olarak kendi çıkarını gözetip, eğilimlerinin kurbanı olur. Oysa insan tarihsel ve toplumsal olarak sürekli biçimde erdem, iyi, adalet ve ahlak gibi kavramları yüceltmiştir. İnsanın neden bu erdemleri yücelttiği, kötülüğü alçalttığını platon şu sözlerle açıklar; "İnsanlar, ancak korkaklık, ihtiyarlık ya da başka bir yetersizlik yüzünden eğrilik edemedikleri için eğriliği kötülerler. Besbellidir bunun böyle olduğu. Bu çeşit insanlara haksızlık etmek imkânı verilecek olsa, bu imkânı sonuna kadar kullanırlar"[7]. Dolayısıyla Platon için insan aslında özünde iyi bir varlık, hakkaniyeti sürekli gözeten bir varlık değildir. Eşitsiz toplumsal varoluşu, insanı haksızlık edememe karşısında, haksızlığa uğrama noktasında kanunda, yasada eşitler. Yani insan haksızlığa uğramamak için adaletsizliği ve kötülüğü dışlar. Ama imkânı olsa haksızlık ve adaletsizliği kendi adına kullanmak ister. Zira insan fırsatı bulduğu anda kötülük yapıp, eğilimlerini dinlemeye, eğilimlerinin onu ele geçirmesine izin vermeye yatkındır.

İnsanın bu derece kötü bir varlık olması, kötülüğe meyilli olması, adaleti gözetmemesi Platon'un insanın hiçbir zaman iyiye çevrilemeyeceği ve siyasal bir toplumun parçası olamayacağı anlamına gelmemektedir çünkü bütün bunlar karşısında bütün kötülük insanda aranmamalıdır. Zira insanın kötülük yapması, kötülüğe batması salt insanın suçu olmaktan ziyade içerisinde bulunduğu siyasal toplumun niteliğinde de aranması gereken bir durumdur. Dolayısıyla Platon için insan sorunu ile polisin işleyişi ilişkiseldir. Ağaoğulları'nın da belirttiği gibi "Platon'un felsefesi, temelde insan sorunuyla ilgilidir; insanın mutluluğunun araştırılmasına ve bunun koşullarının saptanmasına yöneliktir. Bu sorun ahlaksal ve psikolojik olmaktan çok, siyasal içeriklidir"[8]. Bu hali ile insanın içerisinde bulunduğu siyasal düzenin kötülüğü ve insanın bu düzen içindeki niteliği birbiri ile ilintilidir. İnsanın kötülük yapması, adaleti takip etmemesi salt insanın varoluşuna yıkılacak bir husus olmaktan ziyade siyasal bir içeriğe de sahiptir. Dolayısıyla bir insanın erdemi ile yönetimin erdemi birbirleri ile ilişkili bir konu olarak belirmektedir. Platon insanın doğaca kötü oluşu, eğilimlerini takip etmesi hususlarından hareketle insanı tanımlarken son durumda insandan vazgeçmez. Zira Senemoğlu'nun da belirttiği gibi "Platon kendi siyasal düşüncesinin merkezine insanı yerleştirir"[9]. İnsanı merkeze alan ve insanın doğasına eğilen Platon yukarıda da vurgulandığı üzere insanı pek erdem zengini, adalet takipçisi, iyiyi gözeten kimse olarak ele almaz. Ama insanın bu kötü varoluşu karşısında insandan da vazgeçmez. Burada insana dair bir perspektif geliştiren ve insanın iyiye doğru çevrilebileceğini düşünen Platon, insanın bu karamsar durumu karşısında "maya temelinde eğitimi" öne çıkarır. Dolayısıyla Platon insan doğasına karamsar bakmasına karşın, insanın *eğitim aracılığı ile* iyi bir yurttaş haline getirilmesi üzerinde de durur.

Platon *Yasalar* adlı kitabında; eğitimin ruhu yönlendirmeye yönelik olduğundan dolayı[10], eğitimin sürekli olması gerektiği ve çocukluktan sıkı bir şekilde ele alınması gereken bir süreç olması gerektiğini belirtmektedir[11]. Buna göre eğitimde ilk mesele; toplumsal bilince zarar veren masallardan gençleri uzaklaştırmak ve düzgün masallar üretmek, daha makul şairler

[7] A.g.e. s. 51
[8] Mehmet Ali Ağaoğulları, Kent Devletinden İmparatorluğa, İmge Kitabevi, Ankara 2013, s.214
[9] Olkan Senemoğlu, Antik Yunan Siyasal Düşünüşünde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı: Platon ve Aristoteles, İnsan ve İnsan 3.Cilt/Sayı 10 S.44
[10] Platon, Yasalar (Çev. Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2021 s. 46
[11] A.g.e. s.s 259-260

üretmektir. Eğitimin bir diğer tarafında ise müzik ve beden eğitimi durmaktadır. Müzik ile, anlatılar ile çocukların kafaları iyi edilirken, beden eğitimi ile vücutları sağlam kılınır ve hem ruhsal hem de fiziksel anlamda denge sağlanmış olur[12]. Bu eğitim içerisinde platon müziği ön plana çıkarır. Cesaret verici ve saf ruhlar üzerinde etki eden müzik platon için insanı yüceltir ve özünü güzelleştirir[13]. Devlet ve toplumsal yaşamda düzen, istikrarı ön plana çıkaran platon aynı istikrar ve dengenin eğitimde de olması gereken bir husus olarak görür; "Çeşitlilik insanın içinde düzensizliğe, bedenin de bozukluğa yol açar. Oysaki müzikte sadelik, kişinin içine düzen, idmandaki sadelik ise bedenine sağlık verir"[14]. Bu hali ile platon için eğitim; müzik ve idmanı kapsamakta, biri bedenin iyisi diğeri kafanın iyisini yerine getirip dengeyi sağlamaktadır.

Platon'da insanı iyi bir yurttaş haline getiren, onun doğasının ortaya çıkıp yeşermesini sağlayan eğitimin niteliği nedir? Platon'a göre eğitim, olmayan bir şeyi ortaya çıkaran bir süreç değildir. Görmeyen bir göze görme yetisi kazandıran bir durum değildir. Eğitim mayaya yönelik olduğundan dolayı var olan potansiyelin gelişmesini, serpilmesini sağlar. Dolayısıyla eğitim var olan maya temelinde gerçekleştirilen bir süreçtir. Yani eğitim yeni bir maya kazandırmaktan çok var olan mayanın uygun şartlarda yeşermesini sağlar. Burada esas nokta insanın mayası itibari ve eğitim aracılığı ile ruhunun iyiye çevrilebileceğine duyulan inançtır. Platon bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

> Eğitim, ruhun bu gücünü *"iyi"* den yana çevirme ve bunun için en kolay, en şaşmaz yolu bulma sanatıdır. Yoksa ruha görme gücünü vermek değil; çünkü güç, onda kendiliğinden vardır; ama kötü yöne çevriktir. Bakılmayacak yana bakmaktadır. Eğitim onu yalnız iyi yana yöneltir[15]

Dolayısıyla Platon için eğitim insanı zaten insanda var olan ataleti keşfederek kötüden iyiye doğru çevirme sürecidir. Yukarıda belirtilen ve üzerinde durulması gereken, Platon'un düşünce yapısı, bilgi kuramını, yöntemini şekillendiren esas kavramlardan biri *"iyi"* kavramıdır. *İyi nedir?* Platon iyiyi bir idea olarak tasarlar. İyi hakikatin farkına varılması için gerekli olan bir niteliktir. Platon bunu şöyle açıklar; "görünen dünyada, göz ve görünen nesneler için güneş neyse, kavranan dünyada da iyi, düşünce ve düşünülen şeyler için odur"[16]. Dolayısıyla iyi kavranan dünyanın hakikatine ulaşmayı mümkün kılan iyi ideasıdır. Nasıl ki göz nesneleri görüp onlar üzerinden sanılara dayalı bilgi geliştiriyorsa *iyi,* şeylere dair hakikati kavrar. Bir varlık olmayan iyi, varlığın özünü, gerçek bilgiyi kavrayan en üstün ideadır. Üstün bir idea olarak iyiyi kavrayacak kimse ise filozoftur. Dolayısıyla Platon insanın doğası gereği kötü olduğunu fakat belirli bir maya ile dünyaya geldiğini, bu mayanın tespitinin iyi bir eğitim ile gerçekleştirilebileceğini bunun için de üstün idea olarak "iyinin" kavranması gerektiğini belirtmektedir. *Dolayısıyla insanda var olan mayanın tespiti, bu mayaya yönelik iyi bir eğitimin çıkarılması ve doğru bir devletin, siyasal düzenin kurulması ilişkisel olduğundan dolayı Platon'un bilgi kuramına eğilmek oldukça yerinde olacaktır.* Zira Platon'un bilgi kuramı ile gerçekleştirmek istediği siyasal düzen içinde insan, insanın rolü konuları yakından ilgilidir. Çünkü ideal devlet insanı yeniden kurgularken, yeniden bir siyasal bütün içinde, bütünün içine entegre ederken, "iyiyi" kavramış kimseye yani Filozof-krala ihtiyaç duyar. Filozof Platon için

[12] Platon, a.g.e. s.s 96-97
[13] A.g.e. s. 94
[14] A.g.e. s. 98
[15] A.g.e. s. 236
[16] Platon, a.g.e. s.224

hem bir hakikat anlatıcı hem de bir siyasal düzen kurucudur. Bu siyasal düzen kurucu iyiyi kavramış kimse olarak siyasal düzen için gerekli olan "doğruyu" insandan hareketle dile getirir.

Bilgi Kuramı:

Platon'un bilgi kuramının temelinde yer alan kavram "ideadır". Dolayısıyla ideanın ne olduğu, insanın hangi yanı ile ilişkili olduğu soruları cevaplanarak Platon'un bilgi kuramı incelenecek daha sonra iyi kavramı üzerinde durulacaktır. Platon için dünya üzerindeki yaratımlarımızın eseri asıl hakikat olan ideadan çıkar. İdea Platon için Tanrının bir yaratımıdır. Sedir ve masa örneği üzerinden ideanın asıl gerçeklik olduğunu belirten Platon sedir ve masanın var olabilmesi için ondan önce sedir ve masaya dair bir ideanın olması gerektiğini belirtir. Dolayısıyla bir masa ustasının yaptığı masa Platon için asıl gerçeklik değildir zira asıl gerçeklik ideadır ve masayı yapan usta bu ideanın bir kopyasının yapmıştır[17]. Bu hali ile Platon hakikati masanın kendisinde veya masayı yapan ustada değil sedir ideasının da arar. Platon için idea yani hakikat tanrının elinden çıkmıştır. Tanrının elinden çıkan hakikat şeylerin özünü oluşturan hakikattir. Örneğin yukarıda verilen masa örneğinde çeşit çeşit masalar olabilir ama öz olarak masa tektir zira masa öz olarak tanrıdan çıkan üstün bir ideadır ve yeryüzünde hiçbir şekle tekabül etmez. Ustanın yaptığı masayı bir yanılsama, ressamın çizdiği bir masayı yanılsamanın yanılsaması olarak ele alan Platon için asıl olarak kavranması gereken temel şey masanın "ideasıdır"[18]. Bu ideanın kavranması ise insanda bulunan bir yanın öteki yan üzerinde üstün olması ile ilgilidir.

Platon için insanın iki temel yanı vardır; akla dayalı yan ile akla dayalı olmayan, ölçüsüz yan. Ona göre insanın yanılgılarının temel nedeni doğasındaki aksaklıktan kaynaklanmaktadır. Doğadaki aksaklığı ölçüsüz ve eğlenceye düşkün yanımızın akla üstün gelmesi olarak tanımlayan Platon doğamızda var olan aksaklığın giderilmesi noktasında aklı ön plana alır[19]. Akıl Platon'da ölçüye dayanan yan olarak ve yanılgılara karşı hareket eden bir yeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda masa örneği dikkate alındığında Platon bilgi kuramının çözümlenmesi şu biçimde yürütülebilir; bu dünyadaki varlığımız ve varlığımıza dair görünen şeyler bizi hakikate taşımaz. Zira görünen dünyadaki görüngüler aklın ağır bastığı tarafı işaret etmez. Ölçüsüzlüğün ağır bastığı yeryüzü dünyasında yanılgıdan kurtulmak, ölçüsüz tarafımız karşısına aklı koymak gerekmektedir. Bunu başaran kimse ise filozoftur. Platon için filozof sanatların bilgisi ve bilmenin kendisi ardına koşan kimsedir. Bu kimse "doğruyu görmeyi" seven kimsedir. Tiyatro izleyicisi ya da bütün sanatların peşinden koşan biri ile filozofu ayıran temel nokta sanatın peşinden koşan, ona hayran olanın, sanatın yansıttığı güzellikten haz alması iken filozofun kavramsal olarak güzelin kendisinden haz almasıdır[20]. Buradan hareketle platon için insan, sanının bilgisi ile bilimin bilgisini sevenler olarak ayrılır. Filozof görünen güzelliğin ardındaki yalın/hakiki güzelliği gören kimsedir. Sanatların peşinden koşan ve onlardan haz alanlar sanılar dünyasında iken filozof sanıların ötesine ulaşmış, hakikati kavramış kimsedir. *Dolayısıyla filozof öz varlığı kavrayan ve bu kavrayışı izbe noktalara inip herkese anlatan kimsedir*. Bu hali ile filozof hem bir hakikat anlatıcı, hem de mağaranın karanlık yaşamından

[17] Platon, a.g.e. s.s. 336-337
[18] A.g.e. s.s. 338-339
[19] A.g.e. s.s. 345-346
[20] A.g.e s.s. 184-185

çıkan bir kurtarıcı olmakla birlikte üstün ilke olan iyiyi kavrayarak idealar dünyasına yükselmiş kimsedir.

Platon'un bilgi kuramı ile kurmak istediği siyasal toplum arasında sıkı bir ilişki vardır. İleriki sayfalarda ele alınacağı üzere Platon için ideal devlet, herkesin doğasının ortaya çıkarıldığı, yönlendirildiği ve iyi işleyen bir adalet sisteminin tahsis edildiği oranda mümkün olabilir. Böyle bir idealin yerine getirilmesinin zorluğu karşısında Platon filozof kralı ön plana çıkarır. Çünkü ancak felsefe ile aydınlanmış ve yönetimin gücünü eline almış kimse ortak iyiyi, dengeyi, adaleti sağlayabilir. Bu hali Platon'un devleti filozofun yönetim gücü eline aldığı ve herkesin iyisini en son durumda da ortak iyiyi ortaya çıkarabilmiş devlettir. Dolayısıyla bu ilişki göz önüne alındığında Ağaoğulları için Platon'un siyasal düşünümü ile bilme, bilgiye bakış biçimi yani yöntemi birbiri ile ilişkili iki husustur. Dolayısıyla Platon'un devlet anlayışı ile bilgi kuramı ilişkisel konulardır.

> Platon'un siyasal düşünceleri ile idealar felsefesi arasında doğrudan bir bağ vardır. Ona göre, toplumsal ve siyasal sorunların çözüme kavuşturulabilmesi, yaşamın felsefeye dayandırılmasıyla, bir başka deyişle gerçek bilimin, yani pratiklerin, olguların, nesnelerin aldatmacasından kurtulmuş ve akılla elde edilen salt teorik bilimin her alanda egemen olmasıyla mümkündür[21]

Zira Platon ileride de ele alınacağı gibi akıl ile devlet gücünün birleşmesi gerektiği fikri üzerinde duracak ve bu dünyanın sınırlılıklarını karşısında aklı ön plana alan filozofun devlet de yönetici olması gerektiği hususuna eğilecektir. Dolayısıyla Platon filozofu görünen dünya ile sınırlı kalmayıp "iyi" ideasını kavradığı için ideal devlette filozofun kral olması gerektiğini belirtmektedir. Yukarıda değinildiği gibi Platon insanın doğası itibari ile kötü olduğu ama uygun siyasal zeminde ve iyi bir eğitim ile doğasında yatan mayanın, cevherin tespiti ile insanın kötü yanlarından kurtulup iyiliğe ereceğini belirtir. İnsanın ruhunda var olan ama kötü tarafa bakan yanı "iyiye" doğru çevirecek kimsenin "iyi" ideasını kavrayan Filozof olduğunu belirten Platon için temelde iki tür dünya, bilme biçimi vardır. İlki kavranan ikincisi görülen dünyadır. Görünen dünya yansılar, yanılgılar dünyasıdır. Dolayısıyla bilgiye giden yol, görünen dünyanın yansıları üzerinden geçmez. Hakikate dair bir bilinç ancak ikinci dünyada, kavramsal düzeyde bu dünyayı aşacak nitelikte bir uğraşla mümkün olabilmektedir. *Burada hakikate ulaşmak akıl temelinde varsayımlar geliştirerek mümkün olmaktadır*. Bu varsayımlar kavramsal düzeyde olan, duyulabilir, görülebilir olandan uzak biçimde işleyen akıl temelli düşünme biçimidir. Bu düşünme biçimi aracılığı ile tümel kavranmış olmaktadır[22]. Dolayısıyla platon da hakikat bu dünyayı aşan bir düşünme biçimini gereksemekte ve bu gerekseme kavramsal düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Duyumları ikincil planda tutan platon tümelin bilgisi yani hakikate ulaşmayı ya da hakikatin kendisinin kavramlar ve akıl aracılığı ile elde edilebileceği üzerinde durur. Dolayısıyla Platon için hakikate ulaşmak, kavramsal düşünmek ve gerçek bilgiye ulaşmak herkesin başarabileceği bir husus değildir. Scott Gordon bu durumu şu şekilde dile getirmektedir:

[21] Mehmet Ali Ağaoğulları, ,a.g.e. s.189
[22] A.g.e. s.s. 225-229

> Platon'a göre, sıradan insanın sahip olduğu bilgi duyusal algılarla elde ettiği empirik bilgilerden çıkarsayabilecekleri ile sınırlıdır. Ancak bu bilgi oldukça sınırlıdır. Zira görme, işitme vb. duyular sadece belirli şeylerin kendine has sınırlı özelliklerini yansıtabilir; daha derinde yatan, duyuların kapsamının ötesine uzanan evrensel veya temel nitelikleri yakalayamaz[23]

Dolayısıyla görülen dünya Platon için algılarla çevrilmiş sınırlılıkları ifade etmektedir. Bu haliyle hakikat görülen dünyanın sınırlı biçimi ile elde edilemez, hakikat sanıların ötesine geçebilen kimseye kendisini açar. Hakikatin bu dünya üzerindeki edimlerimiz ile elde edilmediğini, aşkınsal bir karaktere sahip olduğunu belirten Platon bilgi kuramına dair önemli ayrıntıların bulunduğu mağara örneğini dile getirir. Ona göre bu dünya tam olarak aydınlık ve karanlık arasında bir yerde olan sanılar dünyasıdır. Bu dünyada gördüklerimiz ve deneyimlediklerimiz aracılığı ile inşa ettiğimiz gerçeklik yanılgıdan ibarettir. Dolayısıyla Mağara mitinden de anlaşıldığı üzere duygularımız aracılığı ile duyumlarımız, görgülerimiz, deneyimlediklerimiz birer yanılsamadır. Platon, mağara yaşamındaki birini daha doğrusu var olan dünya karşısında köle olan birini kurtarıp, yukarı çıkmaya zorlamayı önerir. Mağara yaşamından, yukarı çıkışta mahpusun gözleri kamaşır, gördüğü şeyleri, daha önce gördükleri şey karşısında bir hayal, yanılsama olarak kavrar. Zira mağara yaşamında edindiği yanılsamaları unutması da kolay değildir. Fakat gözleri aydınlığa alışan ve hakikati kavrayan kimse; artık mağara içindeki şan, şeref, şöhret ve mevki yanılgısından kurtulur, oranın karanlık olduğu hakikatin hiçbir zerresini içermediğini anlar. Aydınlığa alışan gözleri, karanlık da yapamaz olur. Mağara yaşamını düşününce haline şükreder, fakat orada hala sanılar dünyasında kalan, hakikati kavramayan dostlarına da üzülür. Geri dönmek onları kurtarmak ister ve sonunda mağara yaşamındakiler tarafından ya gözü bozuk diye yuhalanır ya da öldürülür[24].

Hakikatin bu dünyada gördüklerimiz, deneyimlediklerimiz olmadığını, hakikate ulaşmak için bu dünyayı salt deneyimlemek değil bu dünya yani görülen dünyayı aşarak "iyi" ideasının yer aldığı dünyayı kavramamız gerektiğini belirten platon bu durumu ruhun düşünceler dünyasına yükselişi olarak tanımlamaktadır[25]. Ruhun düşünceler dünyasına yükselişi yani hakikati kavrama filozofun başarabileceği bir iştir. Filozof görülen dünyanın sınırlılığı ve sanılarını aşarak kavramsal dünyaya ulaşmış, üstün ilke olan "iyi" ideasını kavramış kimsedir. Gökberk'e göre Platon'un felsefi düşüncesinde ""iyi", doğru bir yaşayışın kesin ölçüsü, biricik ereğidir"[26]. Çünkü doğru bir yaşam ancak görülen dünyanın, mağara yaşamının izbe noktalarını aşan, insanı tekrar ele alan, onu iyiye, doğruya yönlendiren bir yaşamdır. Bu hali ile mutlu bir yaşam "iyi" ideasının kavranmasını gerektirdiğinden filozofta iyiyi kavradığından dolayı, mutlu yaşamı getirecek kişi Platon için Filozoftur. Sott Gordon'a göre Platon'un filozofu "duyusal algıların empoze ettiği sınırlılıkları aşabilen, mağaradaki zincirlerinden kurtulmuş, gün ışığını görebilen ve gerçekliği tanıyabilen nadir insandır"[27]. Platon için filozof bir hakikat anlatıcıdır, karanlığa, izbe noktalara iner[28]. İnsanların hakikat bildiklerinin hakikat olmadığını, ruhlarının doğru yöne baktıklarını sandıklarının doğru yön olmadığını anlatır. Bu hali ile filozof bir hakikat kurucudur. Hakikat kurucu olarak Filozof, bu dünya üzerinde erdem, *adalet*, iyilik, doğruluğu yaymayı

[23] Scott Gordon, Sosyal Bilimler Tarihi ve Felsefesi (çev. Ümit Tatlıcan & Hasan Kösebalaban), Küre Yayınları, İstanbul 2020, S.s. 81-82
[24] Platon, a.g.e. s.s. 229-234
[25] A.g.e. s. 234
[26] Macit Gökberk, Felsefe Tarihi, Remzi kitabevi, İstanbul 2015, s. 56
[27] Scott Gordon, a.g.e. s. 82
[28] Platon, a.g.e., s. 238

amaç edinir ve Platon için bu amacın gerçekleştirilmesi, Filozofun hâlihazırda sahip olduğu aklın yanına devlet gücüne de sahip olması ile mümkün olabilecek bir şeydir.

Devlet Anlayışı:

Çalışmada gelinen noktaya kadar "Platon'un ideal devlet tasvirinin, insan doğası anlayışı ve bilgi kuramından bağımsız bir biçimde incelenmemesi gerektiği" düsturu takip edile gelindi. Zira Platon için insan doğaca her ne kadar kötü bir yaradılışa sahip ise de eğitim aracılığı ile bu doğa "iyiye" doğru çevrilebilir. Bu platon için insanın bir özünün olduğunu ancak özünde bulunanın iyiye doğru çevrilebileceğine duyulan inançtır. Bu inanç Platon'un kendi felsefi düşüncesinde insandan vazgeçmediği, insanın siyasal bir düzen içerisinde tekrar bir arada yaşayıp, erdemli bir yaşamı sağlayabileceğine duyulan inancı da yansıtır. İnsanı iyiye doğru çevirecek, onun doğasını keşfedip iyiye yönlendirecek kimse olarak filozof kral anlayışı, Platon'un bilgi kuramı, insan doğası ve devlet anlayışının nasıl ilişkisel konular olduğunu bize göstermektedir. Zira bu zamana kadar var olan siyasal kötülüklerin kaynağının *devlet ve akıl gücünün* bir arada olamayışına bağlayan Platon bu konu hakkında şunları dile getirmektedir:

> Filozoflar bu devletlerde kral ya da şimdi kral, önder dediklerimiz gerçekten filozof olmadıkça, böylece aynı insanda devlet gücü ile akıl gücü birleşmedikçe, kesin bir kanunla herkese yalnız kendi yapacağı iş verilmedikçe, sevgili Glaukon, bence bu devletlerin başı dertten kurtulamaz, insanoğlu da bunu yapmadıkça tasarladığımız devlet mümkün olduğu ölçüde bile doğamaz, kavuşamaz gün ışığına[29]

Dolayısıyla platon için iyi bir yönetim akla dayalı bir yönetimdir. Akla dayalı bir yönetimde iki tür güç bir araya gelir: akıl ve devlet gücü. Akıl gücü için devlet gücünün elinde bulunduran kimse filozof olmalıdır, filozof kimse ise devlet gücünü eline aldığı vakit o devlette yönetici filozof-kral olur. Platon'un Filozof-kral anlayışı bu hali ile incelendiğinde devlet gücü ve akıl gücünün birlikteliği içinde yeni bir siyasal düzenlemeyi içermektedir. Çünkü Platon için siyasal düzen ile insanın durumu ilişkiseldir, insan ancak akıl temelinde düzenlenmiş bir siyasal sistem içerisinde var olan doğasına uygun edimi yerine getirir ve ancak akıl temelli bir devlet yönetiminde adalet sağlanabilir. Bu hali ile Platon'un Filozof-kral vurgusu ile devlette adaleti sağlama istemi bir birleri ile ilintili konulardır. Zira Tannenbaum'un da vurguladığı gibi Platon'un Devlet'i Atina'nın içinde bulunduğu manevi krize adalet temelinde bir çözüm, bir bakış açısı getirmeyi amaç edinmiştir[30].

E. Wood'a göre Platon'un felsefi düşünümü ile Atina'nın gerçekliği arasında sıkı bir ilişki vardır. Zira Tannenbaum'un da yukarıda belirttiği gibi platon felsefi düşünme uğraşını Atina'nın içerisinde bulunduğu şartlara yeni bir çözüm getirme uğraşı olduğu anlaşılabilir. wood'da buradan hareketle Platon'un felsefi düşünümü ile Atina'nın içerisinde bulunduğu sosyolojik durumun birbiri ile ilişkili olduğunu şu sözlerle dile getirir:

> Siyasi Projesi (Platon'un) hiçbir zaman Atina gerçeklerinden ayrı değildi; mutlak ve evrensel gerçeği arayışı, Atina'nın yeniden doğuşu hedefiyle yakından ilişkiliydi. Platon, Atina

[29] A.g.e. s. 189
[30] Donald, Tannenbaum, Siyasi Düşünce Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri (Çev. Fatih Demirci), Adres Yayınları, Ankara 2008, s.s.57-59.

> politikasındaki Aristokratik-Oligarşik hizbin ideoloğu olarak basitçe bir kenara bırakılmaz; ne de onun felsefi erdem kavramı, Aristokratik kültürün değerlerine indirgenebilir[31]

Dolayısıyla burada Wood'un belirttiği gibi Platon düşünce yapısı bir pratiğe denk düşmektedir. Bu pratik Antik Yunan pratiğidir. Zira adalet, erdem konusunda yozlaşan siyasal ve toplumsal yapıya cevap olarak gelişecek olan Platon'un devleti toplumsal pratiğe denk düşmektedir. Bundan dolayı Tannebaum'un da yukarıda belirttiği gibi platon devletin temeline adaleti yerleştirmekte ve adaleti de doğaya bağlamaktadır. Bu hali ile Platon'un erdem, adalet, doğru, insan ve insan doğası kavramları ile ideal bir devlet tasavvurunu ön plana alması bir rastlantı değildir. Aynı zamanda devletin başı olarak filozof kralın yönetici olması ile düşünce ve eylemin bir arada oluşu ve erdemli bir yaşamın, ideal bir yaşamın varlığı ilişkiseldir. Bu hali ile ideal bir devlet tasavvuru yapan Platon'un fikirleri aslında tarihsel olarak bir pratiğe, gerçekliğe denk düşmekte ve gerçekliğe bir alternatif oluşturma amacı taşımaktadır.

Tıpkı Tannebaum'un belirttiği gibi wood içinde Platon devletin temeline adaleti yerleştirir. Zira adalet üstün iyi ise ve üstün iyiyi kavrayan Filozof kral ise erdemli bir devlet ancak üstün iyi olarak var olan adaletin tahsisi ile kurulabilir. Adalet ve iş bölümü yani devlette kimin neyi nasıl yapacağı ve devletteki toplumsal sınıfların nasıl oluşması ve bunun nasıl adalete dayandırılması gerektiği hususu oldukça önemlidir. Wood bu durumu "Sokrates hayali devletini kurarken adaletin, iş bölümüyle, devletin kurucu unsurları arasındaki doğru dengeyle bir ilgisi olduğu ortaya çıkmaktadır"[32]şeklinde açıklar. *Dolayısıyla Wood için Platon devletin temel işleyişine "adalet" fikrini yerleştirmektedir.* Toplumda yöneten-yönetilen, çalışan-savaşan, düşünen-eyleyen ayrımının ortaya çıkmasının temelinde adalet vardır. Peki Platon'un devletin temeline yerleştirdiği ve tarihsel olarak Antik Yunan'ın eksikliğini çektiği adalet fikri nereden kaynaklanmakta? Devlet içerisinde adil olan neye dayanmaktadır?

Platon ideal devlet yapısını kurgularken her bir toplumsal ihtiyaç biriminin kendi mayası doğrultusunda eyleme geçmesini, o eylemde erdemini gerçekleştirmesini ve en sonunda da devletin erdemli bir devlet olarak gelişmesini istemektedir. Bu hali ile bakıldığında devlet geniş bir bütün, bir organizma, tek sesli bir ve ahenkli bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapı içerisinde herkesin tek bir işle uğraştığı, o iş dışında başka bir işle uğraşmadığı, kimisinin kunduracı, kimisinin koruyucu, kimisinin demirci olduğu bir devlet tasviri vardır. Böylece devlet içerisinde kimi yurttaşlar yöneten kimileri ise yönetilen biçimde ayrılmakta ve ayrım doğa temelinde bir iş görme biçimine dayanmaktadır. *Böyle işleyecek olan bir devleti adil kılan, doğru kılan şeyin bir masal olacağını belirten Platon devletin temeline bir miti koyarak doğa temelinde bir ahengi yaratmaktadır.* Platon devletinin temeline bir masalı yerleştirir. Bu masala göre; Devletteki yurttaşlar toprak ana aracılığı ile toprak içerisinde yetiştirilip yeryüzüne gönderilmiştir. Böylece toprak büyüten, emziren, yetiştiren olarak kutsaldır ve yurttaşlar onun üzerinde yaşarlar. O toprak üzerinde yaşayan yurttaşlar böylece toprağa/anaya bağlılığı geliştirip yurt sevgisi edinirler. Böylece masalın devamında platon;

> Bu toplumun birer parçası olan sizler, diyeceğim, birbirinizin kardeşisiniz. Ama, sizi yaratan Tanrı, aranızda önde olarak yarattıklarının mayasına altın katmıştır. Onlar onun için baş tacı

[31] Ellen M. Wood, Yurttaşlardan Lordlara: Eski Çağdan Orta Çağa Batı Siyasi Düşüncenin Toplumsal Tarihi (Çev. Oya Köymen), Yordam Kitap, İstanbul 2017, s.79
[32] Wood, a.g.e. , s.82

olurlar. Yardımcı olarak yarattıklarının mayasına gümüş, çiftçiler ve öbür işçilerin mayasına da demir ve tunç katmıştır[33]

Diyerek devletin hamur birliği temelinde üç gruba ayrıldığını belirtir. Bu gruplar yönetici, koruyucu ve çiftçiler/ zanaatkarlar. Platon bir devlette ahengin her üç grup arasında herkesin kendi mayası doğrultusunda eylemde bulunarak sağlandığını belirtir[34]. Dolayısıyla bir devlette ahenk doğru erdemi doğru kimselerin yerine getirmesidir. Dolayısıyla doğru, kişinin mayasına uygun hareket etmesi, eğri ise gümüş mayalı olanın tunç, tunç mayalı olanın gümüş mayalı olanın sanatını üstlenmeye çalışmasıdır. Bu durum, doğru değil eğridir. Ve bütün olarak devlette adaleti ortadan kaldırır. Böylece kişinin mayasına uygun olmayan işleri üstlenmesi, bunları para karşılığında elde etmesi o devlette doğrunun çiğnenmesi ve eğrinin hüküm sürmesini doğurur. Bu durumu platon bir devlet içinde işlenen en büyük suç olarak kavradığı gibi devleti yıkıma götüren bir durum olarak da tanımlamaktadır[35]. Dolayısıyla devlete karşı işlenen en büyük suç eğriliktir. Zira eğrilik maya temelinde bir araya gelen ve erdemde toplaşan bütüne bir tehdit olarak ortaya çıkmakta ve devletin temeli olan maya birliği-erdem ilişkisini baltalamaktadır.

Böylece devlette var olan sınıfların yapısı doğaca belirlenmiştir. Dolayısıyla yaradılış ve doğa itibari ile altın, gümüş veya tunç mayaya sahip olan kişi toplumda kendi mayasından hareketle bir rol edinir. Devlette kişinin hangi maya ile dünyaya geldiğini tespit etme, erdem ve aklın birleştiği Filozof kral aracılığı ile yapılmaktadır. Buna göre; "Bunun için tanrı, her şeyden önce önderlere, doğan çocuklara iyi bekçilik etmelerini, içlerine bu madenlerden hangilerinin katılmış olduğunu dikkatle araştırmaları buyurulmuştur"[36]. Dolayısıyla Platon'da esas olan uyruğun özünde ne taşıdığı, neye meyilli olduğu, dünyaya hangi yetenek aracılığı ile geldiğinin tespitidir. Bu tespit ise ancak eğitim aracılığı ile ortaya çıkar. Çünkü eğitim var olan doğayı şekillendiren, onu ortaya çıkaran, anlamlı kılan bir süreçtir. Bundan dolayı çocuk baştan sona eğitim süreci içerisine girer ta ki mayasının gereğinin ne olduğu anlaşılıncaya, devlete nasıl yararlı olacağı anlaşılıncaya kadar.

Platon dile getirdiği mit aracılığıyla devlet anlayışında sınıfsal bir ilişki kuruyor gibi gözükse ve bu kulağa eşitsiz gibi görünse de meselenin özü aslında "ortak iyiyi" yakalamaktır. Zira bir devlette herkes mayasına uygun bir biçimde eylemde bulunursa ancak o devlet mutlu, erdemli olabilir. Dolayısıyla altın mayalı ile tunç mayalının devlette yaptığı işler farklı olsa da esas olarak amaçları aynıdır. Bu amaç ortak iyiyi kendi erdemlerinin yerine getirerek sağlamaktır. Dolayısıyla filozof kral koruyucudan koruyucu da çiftçiden üstün değildir. Herkes kendi erdemini yerine getirir ve devlet ancak bu şekilde adil bir düzen ile ortak iyiye ulaşabilir. Bu düşüncesini platon açık bir biçimde şöyle dile getirir; **"**Şimdiyse biz, bütün yurttaşlara mutluluk sağlayan bir devlet düşünüyoruz. Yoksa yurttan bazı kişileri seçip onları mutlu kılacak değiliz.[37]" Dolayısıyla platon' un devletinde hiçbir sınıf öteki sınıftan üstün değildir. Herkes işinin, erdeminin gereğini yerine getirdiği için adil bir paydada ortaklaşmaktadırlar. Buda bütün olarak devletin iyisi yani mutluluğunu doğurmaktadır.

[33]Platon, A.g.e. s.111
[34] A.g.e. s. 133
[35] A.g.e. s. 133
[36] Platon, A.g.e. s. 111
[37] A.g.e. s. 116

Tannenbaum Platon'un ideal devletini organik bir toplum olarak kavramaktadır. Buna göre nasıl ki bir vücut kendi içinde bir bütün ise ve asıl olan bütünün işleyişi ise Platon'un devletinde de asıl olan bütünün işleyişidir. Bu ilişki içerisinde Tannenbaum, Platon için devletin bir bütün olduğunu ve bu bütün içerisinde aklın nitelikleri ile diğer niteliklerinin devlet içerisinde bir arada olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla böyle bir ilişki içerisinde bütün içinde eriyen bireysellik, özel çıkar, kişisel menfaat gibi hususların olmayacağını belirten Tannenbaum, Platon'un devletini "büyük bir buyruk" olarak tanımlamaktadır[38]. Büyük buyruk olarak tanımlanan devlet sadece başın iyisi ve isteği adına dönen bir devlet değildir. Ağaoğulları Platon'un devletinin bir bütün olduğu ve parçalardan farklı olarak bir işleyişe sahip olduğunu belirtir. Buna göre iş bölümü etrafında bir araya gelen ve tek bir işte yoğunlaşan devlet bir vücut gibidir. Burada vücut yani devlet uzuvlarından daha bütüncül bir işleyişe sahiptir. Bütün olarak herkesin erdemini kapsayan devlet, tek tek bireylerin toplamından ayrı bir bütünlüğe sahiptir[39]. Dolayısıyla bir bütün olarak devlet varlığını ancak tek tek bireylerin "iyisini" ortaya çıkararak, o iyiyi o topraklarda yeşerterek ayakta kalabilir. *Dolayısıyla devlet aşkın nitelikte olsa dahi totaliter bir biçimde değildir.* Bu hali ile Platon'da bir organizma olarak devlet düşüncesi hakimdir. Bu hali Platon'un devleti ister bir organizma isterse de "büyük bir buyruk" olsun esas amaç bireylerin iyisi ve ortak çıkarın önce gelmesi hususudur. Dolayısıyla Tannenbaum'un da belirttiği gibi Platon'un ideal devleti, kamusal çıkarın özel çıkarın önüne geçtiği, bireysel gelişmeden ziyade kolektif gelişmenin ön plana alındığı bir düzeni ifade etmektedir[40]. Devletin her yerde ödevinin "insanları ortaklaşa yaşamalarını, bunları mutluluk sağlayacak şekilde düzenlemek"[41] olduğunu belirten Gökberk kolektif yaşam içinde doğru ve adil bir düzeni salık vermektedir. Böyle bir düzen içerisinde doğal bir kuşatılmışlık ve ortak paydada buluşma toplumda adil olanı, adil bir devletin işleyişini yerine getirecektir.

Bu hali ile Platon'un ideal devlet tasvirinde adalet var olan doğayı gözeterek toplumda eyleme geçmektir. Örneğin bir hekimin yönetici olması bir yöneticinin de hekim olması adil bir durum değildir. Dolayısıyla doğa temelinde devleti kurgulayan Platon devleti üç sınıfa ayırmakta ve bu ayrımın doğaca olduğunu, dolayısıyla ayrımın meşru bir ayrım olduğunu belirtmektedir. Bu hali ile doğa etrafında bir araya gelen bütün olarak devlet, meşruluğunu doğadan almakta, adalet doğaya uygun bir biçimde eyleme geçme ile sağlanmaktadır. Bu hali ile Platon için doğru bir devlet herkesin doğasına uygun sanatı yerine getirdiği devlettir. Platon için doğru bir devlet toplumsal sınıfların mayalarının gereğini erdemli bir biçimde yerine getirdiği devlettir[42]. Doğru bir devletin hüküm sürmesi için toplumsal sınıfların mayaları itibari ile belirlendiği ve herkesin mayasının icabını yerine getirerek o toplumu erdemli bir toplum olmaya doğru götürmesi ile mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla Platon'un felsefi düşüncesinde doğrunun ne olduğuna değinmekte ve devleti bu kavram aracılığı ile düşünmekte fayda vardır.

Platon'un devlet kitabının ilk diyaloğundan yer alan doğruluk kavramını anlamadan, devleti, anlamak oldukça güç olacaktır. Bundan dolayı ilk hali ile platon için doğruluğun ne olduğuna eğilmek oldukça yerinde olacaktır. Platon devlet adlı yapıtında, doğruluğu insana has bir değer olarak tanımlamaktadır. Bu tanım itibari ile insana kötülük yapmanın insanları, insanlık değerlerinden uzaklaştıracağı ve insana özgü bir değer olan doğruluğun işlevsiz kalacağını

[38]Tannenbaum, A.g.e. s, 73
[39]Ağaoğullaro, A.g.e. s, 219
[40] Tannenbaum, A.g.e. s, 66
[41] Gökberk, a.g.e., s. 60
[42] A.g.e. s, 134

belirtmektedir[43]. Doğruluğun güçlünün işine gelen bir olgu olduğu düşüncesi metin içerisinde Platon tarafından çürütülmektedir. Zira Platon için doğruluk, güçlünün işine geleni ifade etmez. Doğruluk her sanatın, zanaatın kendi işlevini yerine getirmesi, uygulandığı zeminde kişilerin içerisindeki veya şeylerin içerisindeki iyiyi ortaya çıkarabilmektir[44]. Dolayısıyla platon sanata bakışını (buna yönetim sanatı minvalinde bakacaksak) şöyle dile getirir; "Bir sanat da, hiçbir eksiği olmadığından, kendisinin değil sanatı olduğu şeyin işine geleni gözetir"[45]. Bu hali ile hekimlik sanatı bedeni, binicilik atın iyisini düşündüğü gibi devlet ve devlet yönetimi sanatı da uyrukların iyisini düşünür. Platon için nasıl ki hekimlik sanatında hekim, hastanın işine geleni gözetir ve bedene iyi gelen şey üzerine kafa yorar ve bu beden için iyi olan, hekimlik sanatı içinde doğru olan ise; yönetim sanatında da doğru olan, *uyrukların iyisi* için uğraşmaktır. Yönetim sanatı ile çobanlık sanatı ilişkisi üzerinden bir bağ kuran Platon yönetimi bir çobanın sürüsü üzerindeki edimi olarak kavrar. Ve bu ilişki içerisinde yönetim ve çobanlık sanatının doğrusunun uyruklar veya sürünün iyisi adına hareket etmek olduğunu belirtir. Buna göre "…Çobanlık sanatı, güttüğü koyunlara en büyük iyiliği nasıl sağlayacağını düşünür, başka tasası da yoktur"[46]. Böyle bir tasa sanatın doğruluğunu oluşturur. Dolayısıyla yönetim sanatı, yönetilen için iyi olanın ortaya çıkarılması uğraşını kapsar ve bu uğraş o sanatın doğrusudur. Dolayısıyla bu hali ile Platon'un ideal devlet tasvirinde her şey doğrudan çıkıp tekrar doğruya döner. Zira yurttaşın mayasını takip etmesi ve o doğrultuda eyleme geçmesi yurttaşın sahip olduğu doğruyu yerine getirmesi iken bu aynı zamanda devletin de doğru bir devlet olmasını sağlamaktadır.

Böylece Platon devletin temeline dört erdemi; bilgelik, ölçülülük, yiğitlik ve doğruluğu koyar. Doğruluk ve ölçülülüğü devletin bütün sınıfları ile özdeşleştirir. Zira demirci için doğru olan demircilik yapması ve bunu yaparken ölçülü olmasıdır. Buda devletin iyisi için şarttır. Aynı şey dülgerci, zanaat erbabı, sanatçı içinde geçerlidir. Dolayısıyla bu iki erdem tunç mayaya sahip olan yurttaşları içerir. Altın mayaya sahip olan filozof kral ise bütün erdemlere sahip olmalıdır zira devletin bilgisine sahip olmak bütün olarak parçanın taşıdığı ve taşıyamadığı erdemlere sahip olmayı gerektirir. Bu hali ile Platon aslında devletin özünde, kuruluşunda temel olarak dört kavramın yattığını belirtmektedir. Bunlar; Bilgelik, ölçülülük, yiğitlik ve doğruluktur. Devletin temeli olarak bu dört kavram Platon'un devlet tasviri içerisinde bir toplumsal, sınıfsal ilişkiye denk düştüğünden dolayı, Platon'un devletinde toplumsal sınıfları/grupları incelemek oldukça yerinde olacaktır. Yukarıda da değinildiği gibi platon için insan tek yönlü bir varlık olarak ancak tek bir işi iyi yapabilir. Dolayısıyla insan, bir işi erdemli bir biçimde ancak o işte yetkinleşerek yürütebilir. Bu ilişki içerisinden insandan hareketle toplum kurgulandığından Platon için toplum; insanın kendi kendisine yetememesinden kaynaklı olarak ortaya çıkmış bir düzendir. İnsanın kendine yeter bir varlık olamaması ve tek bir işte erdemini gerçekleştirmesi hususları dikkate alındığı vakit Platon'un devleti ve toplumsal yapısında "iş bölümü" esası hakimdir[47]. Zira Platon için insan ne kendine yeter ne de çok yönlü bir varlıktır. İnsana dair bu bakış toplumda iş bölümünü esas kılmaktadır. Platon için bir insan hem dülgerci hem de hekim olarak aynı anda o işi "iyi" yapıp ün salamaz. Dolayısıyla insan tek bir iş üzerine eğilen, onun

[43] A.g.e. s, 12
[44] A.g.g.e. s, 23
[45] A.g.e. s,23
[46]Platon, A.g.e. s,26
[47] Platon. A.g.e. s.s. 54-57

doğrultusunda çocukluktan beri eğitilen bir varlıktır. Böyle bir varlık olarak insan, toplumsal yaşam içerisinde tek bir iş üzerinde kendi iyisini, toplumun iyisini en sonunda da adaleti yerine getirir. Böylece Platon ideal devletin toplum yapısının iş bölümüne dayandığını, kişilerin iş bölümü etrafında bir araya gelerek toplumsal düzeni sağladığını şu sözlerle açıklar: "Bizim kuracağımız devlette, kunduracı kunduracıdır. Kunduracılıktan başka bir de kaptanlık yapmaz. Çiftçi çiftçidir, çiftlikten başka bir de yargıçlık etmez. Asker askerdir, askerlik ederken alım satımla uğraşmaz"[48]. Dolayısıyla Platon ideal devlet tasvirini yaparken; toplumda bir iş bölümü ve bu iş bölümü etrafında bir araya gelmeyi salık vermekte ve toplumun bir eksikliğin ürünü olduğunu söylemektedir. Platon'da herkesin bir işte yoğunlaşması, bir kişinin bütün işlerde yoğunlaşmasını önlemek aynı zamanda devletin devamlılığı için de gereklidir. Zira önemli olan her sanat erbabının üzerine düşen görevi yerine getirmesidir. Bir şair sadece bir şair, bir doktor sadece bir doktor, bir kunduracı sadece bir kunduracı olarak bir işin erdemi, iyiliği konusunda yetkinleşmekte ve bu devlet adına fayda doğurmaktadır. Dolayısıyla toplumda meydana gelen iş bölümü ile birlikte toplumsal sınıflarda oluşmaktadır.

Toplumsal sınıfların oluşumu yukarıda değinildiği gibi metaller mitosuna dayanmaktadır. Bu mitos, insanın belirli bir doğa ile dünyaya geldiği ve bu doğanın toplum içerisinde ortaya çıkarılıp yeşermesi için "iyiyi" kavramış kimse olarak filozofa ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. İnsanın kendine yeter bir varlık olmadığı, toplumun bir eksikliğin ürünü olarak ortaya çıktığı ve bir toplumsal sistem içerisinde herkesin tek bir işte erdemini gerçekleştirdiği düşünceleri göz önüne alınarak Platon'da toplumsal sınıflar incelenmelidir. Yukarıda da vurgulandığı gibi metaller mitosuna göre Platon'un ideal devletinde, devletin uyrukları devlette edindikleri; çiftçi, demirci, koruyucu ve yöneten rolünü mayalarına göre edinmişlerdir. Zira ona göre tanrı yöneten olarak yarattığı kimsenin mayasına altın, yardımcılarının mayasına gümüş ve çiftçi ile öbür uyrukların mayasına ise demir ve tunç katmıştır. Bu hali ile toplumsal sınıflar/ gruplar yönetici, koruyucu ve üreticiler (çiftçi) olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Bu toplumsal sınıf ilişkisini inceleyen Ağaoğulları Platon'un üreticiler yani halkı derin etraflıca incelemediğini belirtmekte, koruyuculara ise oldukça önem verdiğinin altını çizmektedir. Ağaoğullarının da belirttiği gibi koruyucular sınıfının diğer sınıflara nazaran üstün bir yaradılış ile devlet içerisinde var olmaları diğer sınıflara görece daha fazla önemdedir[49]. Bu önemi Platon diğer sınıflar ile koruyucu sınıfının "erdemli" yaşamı takip etmemesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan "kötülüğün" etkisi bağlamında değerlendirmektedir; Mülk edinme, haz peşinde koşma ve erdemini yerine getirmemeyi platon devletin bozulup çözülmesi olarak görür. Dolayısıyla devlette bir demirci bir çömlekçi işinin gereği yani erdemi yerine getirmelidir. Aksi takdirde devlet yozlaşır. Fakat burada öteki sınıflardan farklı olarak platon koruyucu sınıfının yozlaşmasının, kötü yollara sapmasının daha beter sonuçlar doğuracağının da üstünde durmaktadır. Buna göre; "koruyuculardan başkasının bu yola sapması haydi neyse, çünkü bir eskici, kötü olursa, eskici olmadan eskici geçinirse, bu yurt için bir bela olmaz. Ama, kanunların ve toplumun koruyucuları olanlar, koruyucu olmadan koruyucu geçinirlerse, devlet çöktü demektir[50]". Dolayısıyla Ağaoğullarının belirttiği gibi koruyucular sınıfı görece daha önemli olan bir sınıftır. Zira bir devlette doğruluğun takip edilmesi veya edilmemesi hususunda devleti yıkıma götürecek husus bir dülgerin, demircinin veya hekimin doğruluğu takip edip etmemesi

[48] Platon, a.g.e. s. 89
[49] M. A. Ağaoğulları, a.g.e., s.s. 241-251
[50] Platon, a.g.e s,.116

bir koruyucunun doğruyu takip edip etmemesi kadar "yıkıcı önemde değildir". Bu önemi gösteren başka bir olgu ise koruyucu sınıfı içerisinde yer alanların "soyları üzerindeki kontroldür". Buna göre bu sınıf içerisinde yer alan cesur kimselerin soyunun devam etmesi, artması için bu kimseler "çiftleştirilip" soylarının devamı sağlanacaktır.[51]

Koruyucular; doğrudan doğruya devlet yönetiminde bulunmayan fakat yönetici filozofları bünyesinde barındıran toplumsal sınıftır. Platon koruyucu sınıfının ortaya çıkışını devletin dışarı açılma isteği ve bu dışa açılma isteği karşısında savaş işleri ile uğraşacak kimselerin gerekliliği üzerinden açıklamaktadır. Platon koruyucular için "Koruyucuların gördükleri iş önemli olduğuna göre, onların da yalnız büyük bir özen ve sanat isteyen kendi işleri ile uğraşmaları gerekir"[52] diyerek koruyucu sınıfının önemi üzerinde durmaktadır**.** Koruyuculuk sanatı gözü karalığı ve taşkın bir ruh halini gerektirir. Fakat bu durum dost ve düşman karşısında gereklidir. Zira koruyucu yurttaşına dostça davranmalı, taşkın ruhu törpülemelidir. Güç ve taşkınlığı orta noktada buluşturan ise filozofça bir eğitim ve öğrenme isteğidir. "Demek oluyor ki yurdu koruyacak adam, yaradılışı bakımından filozof, azgın ve çevik olacak".[53] Güç, kuvvet ile bilgeliğin nasıl bir arada olabileceği tartışmalı bir konudur. Zira güç salt bedensel olanı ifade ederken, bilgelik düşünsel olanı ifade eder. Dolayısıyla her ikisinin de tek bir potada eritilmesi mümkün gibi gözükmese de Platon bunun eğitim aracılığı ile mümkün olduğunun altını çizer. Bu taşkınlık ve bilgeliğin sırrı eğitimden geçmektedir.

Platon'un "yurdu koruyacak" adam olarak koruyucu sınıfı tasviri sadece erkekleri içerdiği, bu sınıf içinde sadece erkeklerin olduğu manasına gelmemelidir. Zira ideal devlet tasvirinde Platon kadını ön plana almakta var olan mevcut Atina şartlarını ideal devlet içerisinde sürdürmemekte, kadın ve erkeği toplumsal roller konusunda eşit kurgulamaktadır. Fakat bu eşitlik tam bir eşitlik değildir. Platon'a göre kadında tıpkı "erkek gibi" eğitim alıp, "erkek gibi" toplumda erkeğin yerine getireceği rolleri yerine getirebilir. Dolayısıyla dönemi ile ilişkili olarak kadının ideal devlet içindeki rolüne yapılan bu vurgu önemli olsa da, vurgunun kendisi yetersizdir. Zira ilerleyen sayfalarda; "Demek ki, devletin yönetiminde kadının kadın olduğu için, erkeğin de erkek olduğu için daha iyi yapacağı iş yoktur. Yaradılıştan her iki cinste de aynı güçler vardır. Kadın da erkek gibi bütün işleri görebilir. Ne var ki, kadın hiçbir işte erkek kadar olamaz[54]". Başka bir yerde de "demek ki, kadının yaradılışı da erkeğinki gibi devlet bekçiliğine elverişlidir. Yalnız bu yaradılış kadında zayıf, erkekte kuvvetlidir[55]." der. Her ne kadar bu iki alıntıdan çıkarılacak sonuç kadının toplumsal alanda geri planda bırakıldığı izlenimini yaratsa da böyle bir şeyden söz edilemez. Zira kadının devlet içerisinde koruyucu ve hatta yönetici olabilmesi mevcut toplumsal şartlar ile kıyaslanınca oldukça önem arz etmektedir.

Platon ideal devlet yapısında koruyucu sınıfının durumunu ele alırken, bu sınıf içerisinde aile olgusu, mülkiyet olgusu ve sahiplik olgusunu ele almakta bu olguların koruyucu sınıfı içerisinde pek bir önem arz etmediklerini belirtmektedir. Buna göre "Bekçilerimizin kadınları hepsinin arasında ortak olacak, hiçbiri hiçbir erkek ile ayrı oturmayacak. Çocuklar da ortak

[51] A.g.e. s. 163
[52] Platon, a.g.e. s.62
[53] A.g.e. s. 64
[54] A.g.e. s.157
[55] A.g.e. s. 158

olacak. Baba oğlunu, oğul babasını bilmeyecek"[56] diyen platon ideal devlet içerisinde kadın, çocuk ortaklığını ön plana alarak ideal devletinde aile olgusuna yer vermemektedir. Çünkü platon için "bu benim" demek, şeyler üzerinde sahiplik geliştirmek yıkıcı bir şeydir. Dolayısıyla tek tek şeyler üzerinde bu benimdir demek yerine koruyucu sınıfı içerisinde ortaklaşmayı ön planda tutan platon ideal devletinde bu ortaklığı kurarak şunu amaçlamaktadır:

> Her biri bir başka şeye değil, her biri aynı şeye "benim" diyecek. Teker teker kazandıkları şeyi biri kendi evine, öbürü kendi evine götürmeyecek. Ayrı ayrı kadın ve çocuklarla ayrı ayrı sevinç ve üzüntüleri olmayacak. Çıkarlar bir, amaçları bir, duyguları mümkün olduğu kadar bir olacak. Böyle olunca da, devletin parçalanmasına sebep olmayacak[57]

Dolayısıyla böyle bir ilişki içerisinde acıda ve sevinçte buluşmak, ortaklaşmak mümkün olacak ve devletin devamlılığı böylece sağlanmış olacaktır. Platon'a göre her aracın, duyumun, bölümün, parçanın kendi içinde bir işlevi vardır. Ve iyi olan şey o işlevi en iyi neyin yerine getirdiğidir. Buna göre yönetme işi de kafanın işidir. Kötü bir kafanın yönetmesi kötü, iyi bir kafanın yönetmesi ise iyi olur[58]. Buradan hareketle Platon bir devlette kimin nasıl yönetici olacağı hususunu inceleyerek bir diğer sınıf olan yönetici sınıfına eğilir. Platon devletim iz de yöneten ve yönetilen kim olmalıdır? Sorusunu sorar. Yönetenlerin yaşlı yönetilenlerin gençler olduğunu belirtir. Buna göre yönetenler, koruyucu sınıf içerisinde devleti en iyi kurabilecek kimseler arasından seçilmesi gerekir. Koruyucu sınıf içerisinde yönetme kabiliyetine sahip olan kimseler çocukluktan bu yana gözetlenir ve kim ki "yapılması gereken şey devlet için en yararlı olan şeydir" düsturundan hareket edip sevdiği kişinin rahatını kendi rahatı, rahatsızlığını da kendi rahatsızlığı olarak görürse o kişi devlette yönetici olmalıdır[59]. Böyle bir tutum ancak filozofa yaraşır bir tutumdur zira Platon için Filozof herkesin isteyeceği arzulara boyun eğen, onların tutsağı olmayan kimsedir. Filozofun hiçbir bencil tutkusunun olmaması ile devlette yönetici olabilmesi arasındaki ilişkiyi Platon şu şekilde tartışmaktadır; Platon bir devlette doğru olanın herkesin başa geçmek istemesi olmadığını belirtir. Zira herkesin başa geçme isteğinin olduğu bir devlette ne dirlik ne düzen olur. Ona göre bir düzen ancak erdem sahibi kişilerin, kendi şahsi çıkarlarından ziyade ortak iyi adına devleti yönetmesi ile mümkün olur. "Başa geçecekler, baş olmaktan daha üstün bir değere yükselmişler mi? Yükselmişlerse, bil ki, o devlet iyi yönetilen bir devlettir. Çünkü böyle bir devletin başındakiler gerçekten zengin kişilerdir. Altın zengini değil, akıl ve erdem zengini"[60]. Dolayısıyla Platon başa geçmeyi herkesin istediği bir tasvir olarak görmez. Zira herkesin başa geçmek istediği bir yerde yönetmek tutku, hırs, şan, şeref içindir. Oysaki ideal devlette yönetici olan filozof başa geçmeyi bir tutku değil, küçümseme olarak görür. Bu durum da yönetimin bencil değil, ortak iyiyi gözetmesi, korunması sonucunu doğurur. Çünkü filozofun altın keseleri doldurmak gibi bir derdi yoktur zira altın kesesi yoktur. Altın dünyevi bir tutkudur. Zaten devlette ölçülü olma, bilge olma, yiğit olma düsturlarını sağlayan temel şey doğruluğu yakalamaktır. Doğru mayanın gereğini yapmaktır. Filozofun akıl erdem sahibi oluşu ancak devlet yönetiminde kullanılması gerekir. Çünkü doğru bir devlet ancak bu şekilde kurulabilir.

SONUÇ

[56] A.g.e. s. 160
[57] Platon, a.g.e. s. 170
[58] A.g.e. s. 39
[59] A.g.e. s.s. 107-109
[60] A.g.e. s. 239

Bu çalışmada Platon'un insan, insan doğası, bilgi kuramı ve devlet anlayışı ele alındı. İnsanın politik var oluşunun insanın özü ile yakından ilişkili olduğunu belirten platon, siyasal düşünme biçiminde insanı merkeze koymaktadır. Ona göre insan adil, erdemli bir siyasal topluluk içerisinde adalete ve erdeme ulaşabilecek kapasitededir. Fakat asıl gereken şey bu erdemi, iyiyi yakalayan, onu ortaya çıkaran kimsenin varlığıdır. Platon için erdemli bir yönetimin gereği, insan erdemlerinin ortaya çıkarılması ve bu erdemlerin politik zemin ile uzlaştırılmasıdır. Ona göre insan kötü, eğilimleri ile hareket eden bir varlık olabilir fakat bu gerçeklik bizi insandan vazgeçmeye itmemelidir. Zira ona göre insanın içinde bulunduğu siyasal gerçeklik insanı şekillendirmektedir. Erdemin, iyinin öncelendiği bir toplumda insanın kendisi de erdemli olur, erdemleri ön plana çıkarır. Burada erdemleri ortaya çıkarıp "iyi" doğrultusunda yaşamı mümkün kılacak olan kimse ise Platon için filozof kraldır. Çünkü onun mayası hakikati kavrayıp hakikati anlatabilecek düzeyde bir mayadır. Diğer bütün uyrukların içerisindeki iyiyi çıkaran kimse olarak filozof kral hakikati, erdemi gözetir. Devletin temeline hakikat, erdem, iyi ve doğruyu yerleştiren Platon devleti maya temelinde bir ortaklık olarak düşünmekte ve devleti organik bir bütün olarak tasarlamaktadır. Devlet tasarımında platon önce insanı, insanın nasıl olduğunu ele almakta, daha sonrasında insanın doğasında ne olduğunu ele almaktadır. İnsanı erdeme doğru çeviren, aklın ağır bastığı tarafı ortaya çıkararak devleti akli bir zemine oturtan platon, bilgi kuramını devletin temeline yerleştirmektedir.

KAYNAKÇA

Ali Ağaoğulları, Mehmet (2013). Kent Devletinden İmparatorluğa. Ankara: İmge Kitabevi.

Platon (2021). Yasalar. (Çev. Furkan Akderin), İstanbul: Say Yayınları.

Platon (2019). Devlet.(Çev. Sabahattin Eyüboğlu & M. Ali Cimcoz), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Senemoğlu, Olkan (2017). Marx'ı Yeniden Düşünmek: İnsan Doğası, Toplum ve Özgürlük. Ankara: Hece Yayınları.

Senemoğlu, Olkan (2016). Antik Yunan Siyasal Düşünüşünde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı: Platon ve Aristoteles. İnsan ve İnsan, 3.Cilt/Sayı 10

Gordon, Scott (2020). Sosyal Bilimler Tarihi ve Felsefesi.(çev. Ümit Tatlıcan & Hasan Kösebalaban), İstanbul: Küre Yayınları.

Gökberk, Macit (2015). Felsefe Tarihi, İstanbul: Remzi kitabevi.

Tannenbaum, Donald (2008). Siyasi Düşünce Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri.(Çev. Fatih Demirci), Ankara: Adres Yayınları.

Wood, Ellen. M (2017). Yurttaşlardan Lordlara: Eski Çağdan Orta Çağa Batı Siyasi Düşüncenin Toplumsal Tarihi.(Çev. Oya Köymen), İstanbul: Yordam Kitap

EXPERIMENTING WITH THE YOLOV7 AND YOLOV7X OBJECT DETECTORS FOR WEED VERSUS CROP DISTINCTION

Dr Öğr.Üyesi Jale BEKTAŞ

Engineering Faculty, Computer Engineering, Mersin University, Mersin, Turkey

ORCID ID: 0000-0002-8793-1486

ABSTRACT

Most of the solutions developed to achieve the goal of weed recognition in the agricultural field now use a deep learning model to learn the weed image. However, despite deep learning models and weed targets that vary widely in size and specification still can be easily missed. Among the deep learning architectures, various YOLO (You Only Look Once) detectors are well suited for real-time application and have been able to offer better solutions for general object detection in terms of performance than their closest competitors, Fast R-CNN. This study presents an object-detection task on 1300 images of sesame crops and different types of weeds with each image labeled in YOLO format consisting of bounding box annotations. During the implementation process, the potential of YOLOv7, YOLOv7x, and YOLOv7-E6E which are on the latest versions of YOLO, in real-time weed detection was measured gradually by using the data augmentation method. It is observed that YOLOv7-E6E stands out for important statistics, such as the quantity of GFLOPS, the mean average precision (mAP), and the detection time.

Keywords: deep learning; weed detection; data augmentation; computer vision; YOLOv7 variants.

ÖZ

Tarım alanında yabani ot tanıma hedefine ulaşmak için geliştirilen çözümlerin çoğu artık yabani ot görüntüleri üzerinden öğrenmek için derin bir öğrenme modeli kullanıyor. Ancak, boyut ve özellik bakımından büyük farklılıklar gösteren derin öğrenme modellerine rağmen yabani ot hedefleri hala kolayca gözden kaçabilmektedir. Derin öğrenme mimarileri arasında, çeşitli YOLO (You Only Look Once) dedektörleri gerçek zamanlı uygulama için çok uygundur ve performans açısından genel nesne tespiti için en yakın rakipleri Fast R-CNN'den daha iyi çözümler sunabilmişlerdir. Bu çalışma, susam mahsullerinin 1300 görüntüsü ve farklı yabani ot türleri üzerinde, her bir görüntü sınırlayıcı kutu ek açıklamalarından oluşan YOLO formatında etiketlenmiş bir nesne tespit görevi sunmaktadır. Uygulama sürecinde, YOLO'nun en son sürümlerinde yer alan YOLOv7, YOLOv7x ve YOLOv7-E6e'nin gerçek zamanlı yabani ot tespitindeki potansiyeli, veri arttırma yöntemleri kullanılarak kademeli olarak ölçülmüştür. YOLOv7-E6e'nin GFLOPS miktarı, ortalama ortalama hassasiyet (mAP) ve tespit süresi gibi önemli istatistiklerle öne çıktığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler : derin öğrenme; yabani ot tespiti; veri arttırma; bilgisayarlı görme; YOLOv7 varyantları.

1. Introduction

Nowadays, deep learning-based models are frequently used in object detection problems and these models give satisfactory results[1]. Deep learning models are preferred because they gain momentum with stable, fast, and real-time object detection methods in the recognition of objects with image properties in different domains. Among the models developed for the solution of object recognition problems, YOLO (You Only Look Once) stands out in real-time object detection with its effective overall average precision (mAP) values [2]. R-CNN which uses a region-based strategy for object detection first determines the possible areas [3] of the object and then operates sequentially independent CNNs (Convolutional Neural Networks) in these areas. Despite this technique having significant performance, and two additional processes, it increases the number of operations on the image and results in a low FPS (Frames per second). On the other hand, the most striking reason for the speed of the YOLO algorithm is the class of the object and its sensitivity in estimating the coordinates of all existing objects in the image plane. Due to the architecture it uses, it passes through the network once while doing this [4]. In object detection, this process is carried out with a single regression operation.

YOLOv7x and its other variants have recently been successfully applied in a variety of real-world applications, including object-to-object detection in images from X-Ray captured agricultural fields [5]. Studies have been conducted to measure speed and performance among many YOLO variants models such as the YOLOv5, YOLOv6, YOLOv7, and YOLOv7x [6].

In the process of agricultural activities, planters have a fairly wide variety of products to select and grow suitable crops. However, many farmers struggle to reap weeds that damage crops and spend most of their time on it or trying to solve the problem with harmful chemicals [7]. Thus, the use of object detection methods in weed identification and detection problems is very important for performing weed removal with minimum damage to the crops. The rapid rise of computer vision technology in recent years has also brought practical solutions in the field of agriculture.

Traditional image processing methods require some filtering processes to reveal the distinctive features in the image. Although researchers need to produce extra solutions suitable for many experimental processes and data in the complex parameter tuning stages, the model is prone to overfitting and the decisions it makes after training can be misleading. On the other hand, images are complex due to the diversity of details in agricultural application data, and deep learning as an object detection method can produce solutions that can more accurately express the data set [8]. Some studies use the Faster R-CNN based on the ResNeXt-101 which is developed to extract prominent features to improve the detection capability of Faster R-CNN [9] or use R–CNN with VGG19 processed for weed identification [10]. The R-CNN series (including R-CNN, Fast R-CNN [1], Faster R-CNN, Mask-RCNN [11], and YOLO series (including YOLO-v1-v5) are mostly used in the agricultural field [12-14]. Therefore, it can be

said that compared to traditional methods, to solve problems including complex agricultural datasets deep learning models are getting more popular.

Although the use of YOLO models in weed detection studies in the past years is quite common, there is no analysis with the new versions of YOLO, YOLOv7, YOLOv7x, and YOLOv7-E6E, which require a high GPU for a data set of this size, especially during training. This study, it is aimed to contribute to the literature on this subject with training and evaluation supported by data augmentation in the form of custom-object detection.

2. Methods

The most striking reason for the speed of the YOLO algorithm is the class of the object and its sensitivity in estimating the coordinates of all existing objects in the image plane. In object detection, this estimation process is carried out with a single regression operation. To do this, YOLO first converts the input image such as 3x3, 5x5, and 19x19, and seperates it into grids. There are areas where each grid is responsible. The length, height, and the class of the objects are detected whether the object is in its midpoint. Accordingly, YOLO creates an independent prediction vector for each grid.

2.1. Dataset Specifications

The dataset was downloaded from https://www.kaggle.com/datasets/ravirajsinh45/crop-and-weed-detection-data-with-bounding-boxes. Images that consist of sesame crops and some random weeds are 512X512 RGB and they are captured by Realme X2 mobile phone camera. Labels have been saved in YOLO format. The weed dataset consists of 546 images. Data Augmentation techniques have been used to increase the dataset to 1300 images. The general pipeline of the study was given in Figure.1.

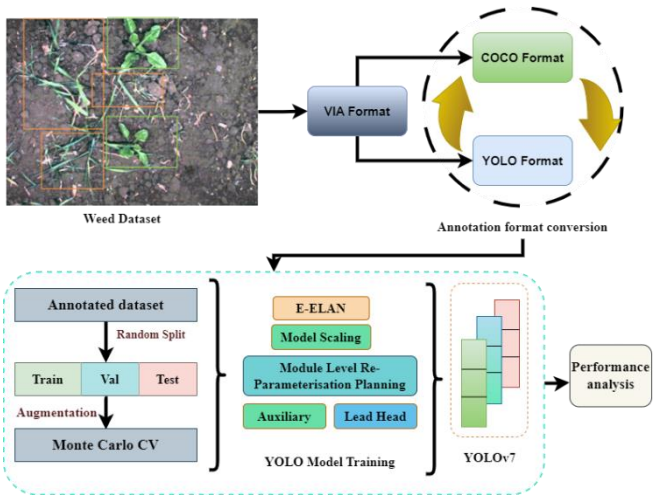

Figure.1.The pipeline of weed detection

2.2. YOLOv7 Model

The core modules of YOLOv7 have been optimized while remaining true to the general YOLO design idea, without much modification on the core architecture of the network, but still including the backbone, neck, and head architectures [15]. It includes concatenation processes after the convolution parts. It keeps the model architecture at the optimum level while scaling for different network depths and widths with the concatenation technique. For example, YOLOv7 proceeds after 9 convolution layers and YOLOv7x proceeds as concatenation after 11 convolutions. Variations of YOLOv7 include YOLOv7x, YOLOv7-E6E, and YOLOv7-D6, which are obtained using the composite scaling method to scale the depth and width of the entire model. One of the innovations in YOLOv7 is that Swish is used as the activation function instead of LeakyRelu. In addition, YOLOv7 has the Trainable Bag of Freebies feature, which is a speed-enhancing feature, and supports its architecture with the Extended Efficient Layer Aggregation Network (E-ELAN) feature.

2.2.1. Bag of Freebies

Compared to other YOLO architectures, it is a technique that optimizes speed and accuracy performances together and supports this with the loss function feature. It is handled by training the conventional object detector offline. For this reason, this technique that changes the training strategy or increases the training cost is called a "bag of freebies".

2.3. YOLOv7 Model Development

In the study, using the Monte-Carlo procedure [16] after augmentation, the weed data set was operated repeatedly by random selection 5 times cross-validation with a 5-fold method instead of being divided into k equal parts for training, validation, and testing only once. With this method, performance evaluations will be more sensitive and more reliable.

Processing the Monte Carlo procedure, three YOLOv7 models were developed based on the same dataset distribution using the CoLaboratory environment. For the hyperparameter adjustment [17], the input network size was set to 640X640 for YOLOv7, and YOLOv7x except setting 1280X1280 for YOLOv7-E6E. The Adam optimizer was adjusted. The batch size was set to 16 for YOLOv7 and YOLOv7x. The batch size was set to 8 for YOLOv7-E6E. 200 epochs were generated for training. The initial learning rate was 0.01 with the momentum 0.937. Weight decay was set to 0.0005. To avoid overfitting by reducing the primacy effect of the early training examples warm-up bias learning rate was selected as 0.1, and momentum as 0.9 respectively.

3. Experiments

Precision(P), recall(R), which are prominent metrics in the post-training object-detection performance evaluations [18], and the two-stage evaluation indicator mAP such as mAP@0.5, and mAP@[0.5:0.95] were also taken into account in the weed dataset performance evaluation. According to these metrics:

$$Precision(P) = \frac{TP}{TP + FP}$$

$$Recall(R) = \frac{TP}{TP + FN}$$

$$F1\ score = 2x\frac{P\ x\ R}{P + R}$$

$$Average\ Precision(AP) = \int_0^1 P(R)dR$$

$$mean\ Average\ Precision(mAP) = \frac{\sum_{i=1}^{n} AP(i)}{n}$$

Judging by the overall performance, YOLO uses 3 loss components: box, objectness, and classification. The YOLO box estimates an objectivity score for each bounding box using logistic regression. The first loss curve is the variation of this estimate over time. In the YOLO objectness calculation, points are assigned to the bounding box that best matches Ground truth. These estimates change over time. Change of errors over time. Each bounding box estimates the classes the bounding box can contain using multi-label classification. To improve performance, independent logistic classifiers are used for each box. All three models showed a steady rise in the mAP@[0.5:0.95] IOU metric, as well as the mAP@0.5 IOU detection metric. Performance comparisons of YOLOv7 variants were given in Figue.2.

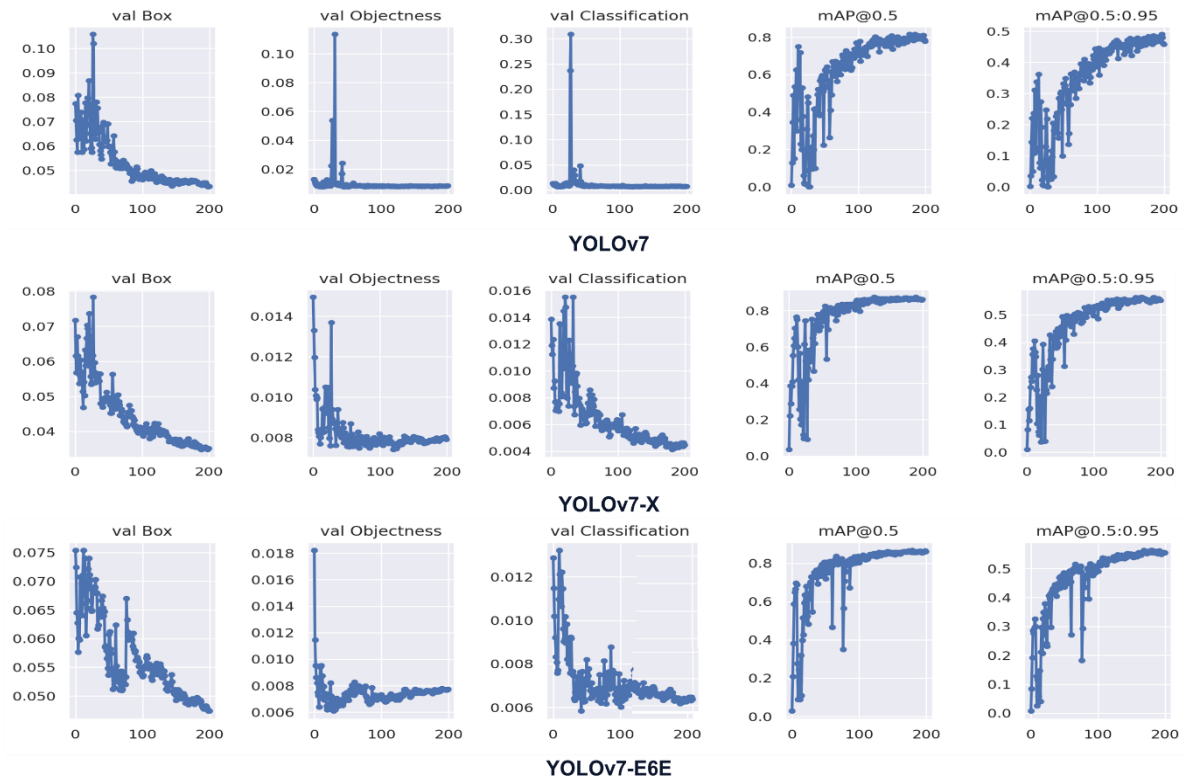

Figure.2.Performance comparisons of YOLOv7 variants

Label and detection results are shown on the test data of the Yolov7 model variants. The estimations according to the calculated mAP value for the faces given to the training process

with the model file labeled are as seen. Overlooked weed samples are presented in Figure.3. The orange boxes represent weed detection results for the YOLOv variants. Overlooked weed samples are presented in Figure.3. It was seen that Yolov7 could not detect weeds at all in 2 separate images (Figure.3.b). It was observed that Yolov7x detected weeds in 2 separate images, albeit with missing ones (Figure.3.c). It was observed that Yolov7-e6e most closely detects weeds, albeit partially missing, in only one image (Figure.3.d).

When compared with the studies using the existing dataset, when all of the precision, recall, mAP, AP, and F1 indicators are evaluated, and also according to the general validation performance measurements, it has been observed that the YOLOV7-E6E obtained 0.87 for precision, 0.98 for recall, 0.83 for F1, 0.9 for AP, 92.88 for mAP metrics. These results are better than the existing or modified models or can compete with these models. YOLOV7-E6E

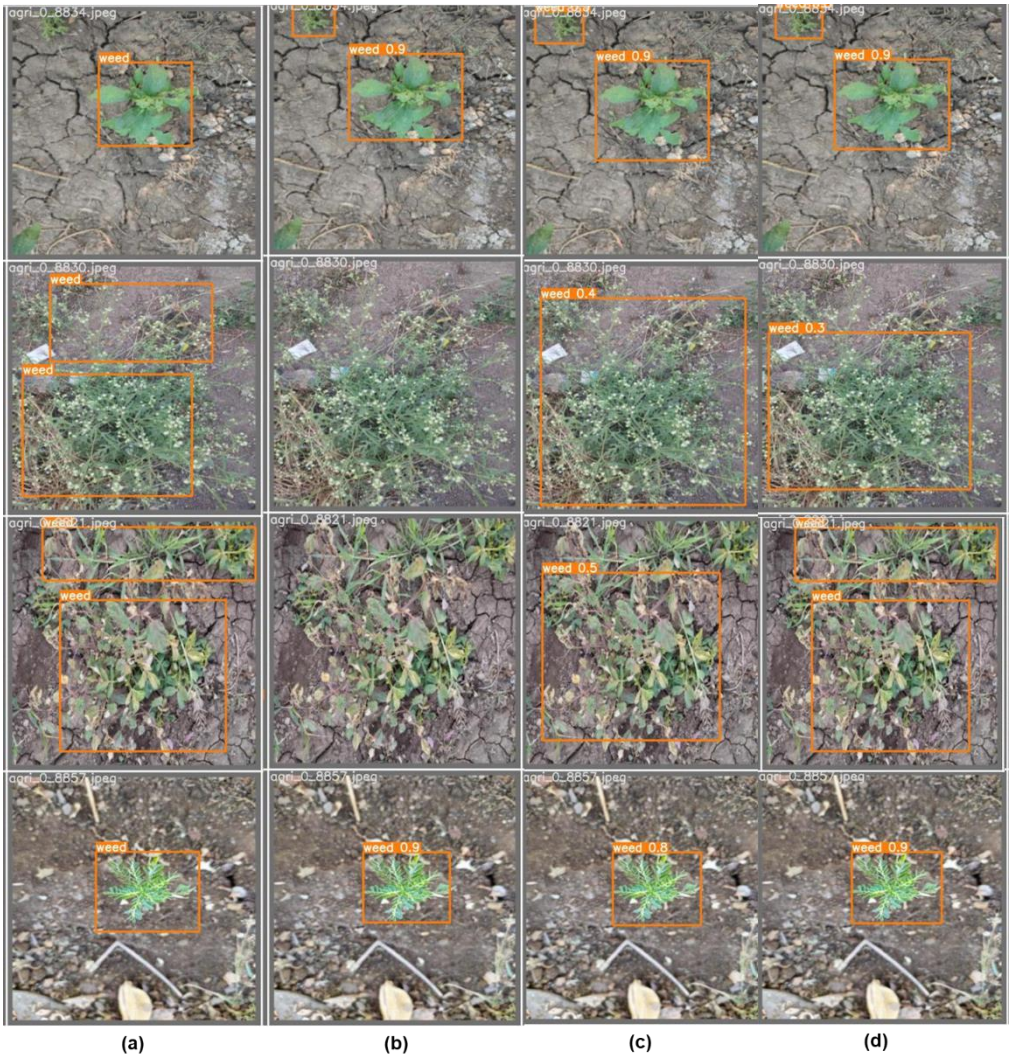

Figure.3.(a) represents the ground truths. The orange boxes represent weed detection results for YOLOv variants (b) for YOLOv7, (c) for YOLOv7-X, and (d) for YOLOv7-E6E.

Table.1.

Models	Precision(%)	Recall(%)	F1	AP	mAP(%)
(Zhang,et al.2023)Faster R-CNN	0.6	0.81	0.70		72.96
(Chen, et al.2022)YOLOv4_imp	0.88	0.83	0.81		90.19
YOLOv7	0.74	0.73	0.74	0.778	87.26
YOLOv7x	0.88	0.85	0.80	0.862	88.90
YOLOv7-e6e	0.87	0.98	0.83	0.9	92.88

4. Conclusion

Most of the solutions developed to achieve the goal of weed recognition in the agricultural field now use a deep learning model to learn the weed images. In this study, using the potential of YOLOv7, YOLOv7x, and YOLOv7-E6E which are on the latest versions of YOLO, weed detection was measured gradually by supporting the data augmentation method. The YOLOv7-E6E model greatly improves detection performance while maintaining detection speed, according to the findings of the experiments. It outperforms other mainstream models like YOLOv7 and YOLOV7x. As a result, the YOLOv7-E6E model can greatly guarantee the diagnosis of crops in the agricultural field during the production process, while at the same time significantly improving the detection process of problematic weed samples.

References

[1] Jin, X., Sun, Y., Che, J., Bagavathiannan, M., Yu, J., and Chen, Y. (2022). A novel deep learning-based method for detection of weeds in vegetables. Pest Management Science, 78(5). https://doi.org/10.1002/ps.6804.

[2] Dahirou, Z., and Zheng, M., Motion Detection and Object Detection: Yolo (You Only Look Once). In 2021 7th Annual International Conference on Network and Information Systems for Computers (ICNISC), 250-257, Guiyang, China, IEEE, 2021.

[3] Dominguez-Sanchez, A., Cazorla, M., and Orts-Escolano, S. (2018). A new dataset and performance evaluation of a region-based cnn for urban object detection. Electronics, 7(11), https://doi.org/10.3390/electronics7110301.

[4] Joseph, E. C., Bamisile, O., Ugochi, N., Zhen, Q., Ilakoze, N., and Ijeoma, C., Systematic Advancement of Yolo Object Detector For Real-Time Detection of Objects. In 2021 18th International Computer Conference on Wavelet Active Media Technology and Information Processing (ICCWAMTIP), 279-284, Chengdu, China, IEEE, 2021.

[5] Song, P., Wang, J., Guo, X., Yang, W., and Zhao, C. (2021). High-throughput phenotyping: Breaking through the bottleneck in future crop breeding. The Crop Journal, 9(3). https://doi.org/10.1016/j.cj.2021.03.015.

[6] Liu, K., Tang, H., He, S., Yu, Q., Xiong, Y., and Wang, N., Performance validation of YOLO variants for object detection. In Proceedings of the 2021 International Conference on Bioinformatics and intelligent computing, 239-243, New York, NY, United States, 2021.

[7] Strand, J. F. (2000). Some agrometeorological aspects of pest and disease management for the 21st century. Agricultural and Forest Meteorology, 103 (1-2). https://doi.org/10.1016/S0168-1923(00)00119-2.

[8] Zhang, K., Wu, Q., and Chen, Y. (2021). Detecting soybean leaf disease from synthetic image using multi-feature fusion faster R-CNN. Computers and Electronics in Agriculture, 183. https://doi.org/10.1016/j.compag.2021.106064.

[9] Mu, Y., Feng, R., Ni, R., Li, J., Luo, T., Liu, T., ... and Hu, T. (2022). A Faster R-CNN-Based Model for the Identification of Weed Seedling. Agronomy, 12(11). https://doi.org/10.3390/agronomy12112867

[10] Quan, L., Feng, H., Lv, Y., Wang, Q., Zhang, C., Liu, J., and Yuan, Z. (2019). Maize seedling detection under different growth stages and complex field environments based on an improved Faster R–CNN. Biosystems Engineering, 184. https://doi.org/10.1016/j.biosystemseng.2019.05.002.

[11] Jabir, B., Moutaouakil, K. E., and Falih, N. (2023). Developing an Efficient System with Mask R-CNN for Agricultural Applications. Agris on-line Papers in Economics and Informatics, 15(1). https://ageconsearch.umn.edu/record/334659.

[12] Chen, J., Wang, H., Zhang, H., Luo, T., Wei, D., Long, T., and Wang, Z. (2022). Weed detection in sesame fields using a YOLO model with an enhanced attention mechanism and feature fusion. Computers and Electronics in Agriculture, 202. https://doi.org/10.1016/j.compag.2022.107412.

[13] Dang, F., Chen, D., Lu, Y., and Li, Z. (2023). YOLOWeeds: A novel benchmark of YOLO object detectors for multi-class weed detection in cotton production systems. Computers and Electronics in Agriculture, 205. https://doi.org/10.1016/j.compag.2023.107655.

[14] Gallo, I., Rehman, A. U., Dehkordi, R. H., Landro, N., La Grassa, R., and Boschetti, M. (2023). Deep Object Detection of Crop Weeds: Performance of YOLOv7 on a Real Case Dataset from UAV Images. Remote Sensing, 15(2). https://doi.org/10.3390/rs15020539 .

[15] Zhang, Y., Sun, Y., Wang, Z., and Jiang, Y. (2023). YOLOv7-RAR for Urban Vehicle Detection. Sensors, 23(4), https://doi.org/10.3390/s23041801.

[16] Yu, Z., Wang, G., Chen, L., Raschka, S., & Luo, J. (2021). When Few-Shot Learning Meets Video Object Detection. arXiv preprint arXiv:2103.14724.

[17] Wang, C. Y., Bochkovskiy, A., & Liao, H. Y. M., YOLOv7: Trainable bag-of-freebies sets new state-of-the-art for real-time object detectors. In Proceedings of the IEEE/CVF Conference on Computer Vision and Pattern Recognition, 7464-7475, 2023.

[18] Padilla, R., Netto, S. L., & Da Silva, E. A., A survey on performance metrics for object-detection algorithms. In 2020 international conference on systems, signals and image processing (IWSSIP), 237-242, Niteroi, Brazil, IEEE, 2022.

BİR PROJE OLARAK MEDRESETÜ'ZZEHRA VE TÜRKİYE'DE UYGULANABİLİRLİĞİ

Nimetullah GÜL
Bitlis MEM, - ORCID ID: 0009-0000-2863-5348
Doç. Dr. Rasim TÖSTEN
Siirt Üniversitesi, - ORCID ID: 0000-0001-5135-7286

ÖZET

Said Nursi pozitif ve dini ilimlerin birlikte okutulmasını savunan bir kişidir. Bölgenin ancak bu iki ilmin birleşmesiyle intibaha ereceğini savunmaktadır. Bu bağlamda "Medresetü'zzehra" projesini önermiştir. Yaşadığı dönem itibariyle İslam âleminde ve Doğu Anadolu'da üç önemli hastalığın varlığını, bunların cehalet, zaruret ve ihtilaf olduğunu; bu hastalıkların çözümü için sanat, marifet ve ittifaka ihtiyaç duyulduğunu belirten Said Nursi bahsi geçen kronik problemlerin çözümünü "maarif, san'at ve fünun noktasında Şark'ın uyandırılması" olarak özetlemekteydi. Bu maksatla Medreset-üzzehra projesini hayata geçirmeye teşebbüs etmiş, dönemin padişahının desteğini almış ancak savaşların çıkmasıyla proje atıl kalmıştır. Projenin içeriğine ilişkin kendi ifadeleri incelendiğinde "Camiü'l-Ezher'in kızkardeşi olan, Medresetüzzehra namıyla dârülfununu mutazammın pek âli bir medrese" ifadesindeki *"dârülfünun"* kelimesinden Medresetüzzehra'nın eğitim seviyesinin üniversite düzeyinde olacağı anlaşılmaktadır. Bu projenin Türkiye'de uygulanabilirliğini tartışmayı amaçlayan bu araştırmada konu resmi statü, öğrenciler, dil, mali kaynaklar ve proje hedefi temalarında incelenmiştir. Projenin bazı sınırlılıklarının olduğu, eleştiriye açık yönleriyle birlikte anlaşılmayan unsurlarının olduğu, bununla birlikte bölgesel çözümlerde işlevsel olabileceği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Medresetü'z Zehra, Said Nursi, Uygulanabilirlik

Giriş

Said Nursi, 1877 yılında Bitlis'in Hizan ilçesi Nurs köyünde doğmuştur. Çocukluk yıllarında Bitlis, Siirt, Tillo, Şirvan, Mardin, Norşin gibi bölgenin ilim merkezlerinde medrese eğitimi almıştır. Nursi'nin üstün zekâsı medrese hocaları tarafından takdir edilir, kısa zamanda bölgede şöhret bulur. Hatta Nursi medrese hocalarıyla birçok ilmi münazaralara katılmıştır ve

kendisinin ilmi sıfatı bölgede kabul görmüştür. Bu durum halk ve devlet yöneticileri tarafından da fark edilmiştir. Bitlis ve Van valisi onu konaklarına davet etmiş, birlikte yaşamayı teklif etmişlerdir. Said Nursi Bitlis valisinin kütüphanesinden faydalanmış jeoloji, matematik, fen, fizik, astronomi, kimya, felsefe alanlarında okumalar yapmıştır.[1]

Said Nursi hem pozitif hem dini ilimlerle hem de felsefe ile ilgili eserler telif etmiştir. Dönemin şartları içinde bakıldığında referans çerçevesinin pozitif ilimler, dini ilimler ve felsefenin üçgeninde yoğunlaşıyor olması anlamlıdır. Nitekim o dönemde medreseler taassupla itham edilmekteydi. Nursi *"Risale-i Nur'u anlamıyorlar. Yahut anlamak istemiyorlar. Beni, skolastik bataklığı içinde saplanmış bir medrese hocası zannediyorlar. Ben bütün müsbet ilimlerle asr-ı hazır fen ve felsefesiyle meşgul oldum. Bu hususta en derin mes'eleleri hallettim. Hatta bu hususta da bazı eserler telif eyledim."*[2] sözleriyle dini ilimlerle pozitif ilimleri birlikte ele aldığına dikkat çekmektedir.

Said Nursi İslam coğrafyasının ve Anadolu'nun durumunu dikkate alarak çözüm arayışına gitmiştir. İslam âleminde ve Doğu Anadolu'da üç önemli hastalığın varlığını, bunların **cehalet, zaruret** ve **ihtilaf** olduğunu; bu hastalıkların çözümü için **sanat, marifet** ve **ittifaka** ihtiyaç duyulduğunu belirten Said Nursi bahsi geçen kronik problemlerin çözümünü "maarif, san'at ve fünun noktasında Şark'ın uyandırılması" olarak özetlemekteydi. Bu maksatla Medreset-üzzehra projesini hayata geçirmeye teşebbüs etmiştir.

Medresetü'z Zehra Projesi

Proje fikrinin çıkışı. Said Nursi eğitim ihtiyacını karşılamak için Mısır'a gitmeye niyet eder. Ancak şartlar uygun değildir. Bu istek üzerine bir fikir doğar: *"Altmışbeş sene evvel Camiü'l Ezhere gitmek istiyordum. Alem-i İslam'ın medresesidir diye ben de o mübarek medresede ders almaya niyet ettim. Fakat kısmet olmadı. Cenab-ı Hak rahmetiyle bir fikir ruhuma verdi ki: Camiü'l Ezher Afrika'da bir medrese-i umumiye olduğu gibi Asya, Afrika'dan ne kadar büyük ise, daha büyük bir darülfünun, bir İslam üniversitesi Asya'da lazımdır. Ta ki İslam kavimlerini, mesela: Arabistan, Hindistan, Kafkas, Türkistan, Kürdistan'daki milletleri, menfi ırkçılık ifsat etmesin. Hakiki, müsbet ve kudsi ve umumi milliyet-i hakikiye olan İslamiyet milliyeti ile"*[3] sözleriyle bu durumu ifade etmektedir.

[1] Heyet, Ahmet Hüsrev, *Bediüzzaman Said Nursi ve Halefi Ahmet Hüsrev Altınbaşak* (Isparta: Hayrat Neşriyat, 2013), 83.
[2] Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat* (İstanbul: Sözler Yayınevi, 2010), 614
[3] Nursi, *Emirdağ Lahikası 2*, 232-233.

Said Nursi, Doğu'nun ve İslam dünyasının intibahı için bir eğitim merkezi kurulmasını önermiştir. Bu fikrin temellendirilmesinde din temelli baktığı açıktır. Said Nursi, Medresetü'z Zehra'nın Şark'ta kurulması için ve II. Abdulhamid'in siyasal ve ekonomik desteğini almak amacıyla İstanbul'a gitmeye karar verir. 1907 yılında II. Abdulhamid ile görüşmek ve projesini padişaha bildirmek amacıyla İstanbul'a gider.[4] Ancak görüşme gerçekleşmez. II. Abdulhamid ile görüşme fırsatı bulamayan Nursi bunun üzerine projesinin amacını ve şarktaki problemleri ve çözüm yollarını yazar ve bu dilekçeyi saraya takdim eder. Saray kendisini farklı bir amaçla istihdam etmek istese de olay bağlamından sapar.

Sultan Reşat döneminde Kosova'da büyük bir İslam darülfununun açılması için plan yapılır. Said Nursi Sultan Reşat ve beraberindeki heyetle Kosova'ya gider. Orada da konuşmalar yapar. Said Nursi, hem Sultan Reşat'a hem de ittihatçılara şarkın darülfununa daha muhtaç olduğunu şarkın İslam'ın merkezi hükmünde olduğunu ifade eder. Bunun üzerine şarkta bir darülfünun açılması sözü verilir. Bir süre sonra Balkan savaşı başlar ve Kosova istila edilir. Bu olaydan sonra Nursi Kosova Darülfununu için tahsis edilen on dokuz bin altın liranın Medresetü'z Zehra projesi için ayrılmasını talep eder ve bu talep kabul edilir. Bunun üzerine Nursi Van'a gider. Edremit'te Van gölü kenarında Medresetü'z Zehra'nın temeli atılır. Ancak I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bu proje yarım kalır.[5]

Cumhuriyetin kurulmasından sonra proje tekrardan gündeme gelir. Said Nursi mebuslar meclisinde fikrini temellendirir ve onay ister.

İşte ey mebuslar!... Türk milletine ne kadar lüzumu var. İkinci hali, ne kadar vatan menfaatine uygun olmadığını fikrinize havale ediyorum. Demek -farz-ı muhal olarak- siz başka yerde dünyayı dine dine tercih edip, siyasetçe dine ehemmiyet vermeseniz de, herhalde şark vilayetlerinde din tedrisatına azami ehemmiyet vermeniz lazım."[6]

Bunun üzerine muhalif mebuslar dışarı çıkar ve 163 mebusun onayıyla 150 bin lira ödenekle bu proje onaylanır. Nursi hemen Van'a döner. Ancak yönetimde farklı anlayışların ön plana çıkmasıyla mebusların aldığı karar uygulanmaz ve Medresetü'z Zehra projesi yarım kalmıştır.

Medresetü'z Zehra Projesinin ilk amacı. Said Nursi döneminde İslam dünyası zor durumdaydı. Bir taraftan Batılılaşma hamleleri öte taraftan kurtuluş arayışları ülkenin her

[4] Abdulkadir Menek, *Bediüzzaman Said Nursi İstanbul Hayatı* (İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2008), 47-48.
[5] Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 107.
[6] Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 144.

tarafında konuşuluyordu. Said Nursi'nin bu projedeki amaçlarından birisi Batının kurtuluş reçeteleriyle netice alınamayacağı, asıl neticenin yine kendi içimizde aranması gerektiği idi. Bunu şu sözlerden anlıyoruz:

"*Dünya büyük bir manevi buhran geçiriyor. Manevi temelleri sarsılan garb cemiyeti içinde doğan bir hastalık, bir veba, bir taun felaketi gittikçe yeryüzüne dağılıyor. Bu müdhiş sarı illete karşı İslam cemiyeti ne gibi çarelerle karşı koyacak? Garbın çürümüş, kokmuş, tefessüh etmiş, batıl formülleriyle mi? Yoksa İslam cemiyetinin ter ü taze iman esaslarıyla mı? Büyük kafaları gaflet içinde görüyorum! İman kalesini, küfrün çürük direkleri tutamaz! Onun için, ben yalnız iman üzerine mesaimi teksif etmiş bulunuyorum.*[7]

Şarkın durumu ve çözüm merkezi. Said Nursi kendi döneminde Şarktaki gelişmeleri ve merkezi hükümetin durumunu göz önünde bulundurarak öneriler getiriyordu. Eğitim bu çözümün kilidiydi. Şark'ta yaklaşık otuz yıl yaşamış ve medreselerin sorunlarını tespit etmiş ve çözüm yollarını ifade etmiştir:

"*Bizim düşmanımız cehalet, zaruret, ihtilaftır. Bu üç düşmana karşı; sanat, marifet ittifak silahıyla cihad edeceğiz. Ve bizi bir cihette teyakkuza ve terakkiye sevkeden hakiki kardeşlerimiz Türklerle ve komşularımızla dost olup el ele vereceğiz. Zira husumette fenalık var, husumete vaktimiz yoktur. Hükümetin işine karışmayacağız. Zira hikmet-i hükumeti bilmiyoruz."*[8]

Eğitim metodunun çekirdeği. Said Nursi aklın ve kalbin birleşmesiyle yeni bir eğitim metodunu şarkta geliştirmek istediğini *"Vicdanın ziyası, ulum-u diniyedir. Aklın nuru, fünun-u medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecelli eder. İki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakitte; birincisinde taasub, ikincisinde hile, şüphe tevellüd eder."*[9] sözleriyle ifade etmektedir. Din ilimleri ve pozitif bilimler için "zülcenaheyn" tabirini kullanır. Akıl ve kalbi birlikte işlettirmek gerektiğinden bahseder. Bahsettiği projede bu bağlamı oturtmaya çalışmaktadır.

Okullarda pozitif ilimler, medreselerde dini eğitim ve tekkelerde ise tasavvuf eğitimi verilir. Medresetü'z Zehra'nın hem okul hem medrese hem de zaviye olması onun bu üç unsuru bir

[7] Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 573
[8] Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 59.
[9] Nursi, *Asar-ı Bediiye*, 360.

arada tutmasını gerektirir. Pozitif ilimlerle insanın aklına, medrese ile insanın kalbine, tekke ise insanın vicdanına hitap eder.[10]

Şarkta açma gayesi. Medresenin nerede açılması gerektiği konusunda birçok alternatif mevcuttu. Alternatiflerin tamamı şark bölgesinde yoğunlaşmıştır. Said Nursi'nin bu medreseyi doğuda açmak istemesinin sebebini "*Enbiya'nın ekseri şarkta ve hükemanın ağlebi garbda gelmesi kader-i ezelinin bir remzidir ki, şarkı ayağa kaldıracak Din ve kalbdir, akıl ve felsefe değil. Madem şarkı intibaha getirdiniz, fıtratına muvafık bir cereyan veriniz. Yoksa sa'yiniz ya hebaen gider veya muvakkat, sathi kalır.*[11] sözleriyle ifade etmektedir.

Kullanılacak Dil. Doğu Anadolu'da kurulmasını istediği medresenin diliyle ilgili de fikirleri vardır. Dilin bölgedeki kültürün taşıyıcısı olacağına vurgu yaparak kurulacak olan Medresetü'z Zehra'da Arapça başta olmak üzere Türkçe ve Kürtçe eğitim vermeyi amaçlıyordu. "*Fünun-u cedideyi, ulum-u medaris ile mezc ve derç... ve Lisan-ı Arabi vacib, Kürdi caiz, Türki lazım kılmak"*[12].

Finansman. Medresenin bütçesinin zekât ve sadakalarla olacağı işaret edilmektedir. Bu yönüyle vakıf üniversitelerindeki anlayışı çağrıştırmaktadır. Bir taraftan merkeze bağlı öte taraftan özerk bir yapı olacağı buradan anlaşılmaktadır:

"*Şu medrese neşredeceği semaratla, tamim edeceği ziya ile, İslamiyet'e edeceği hizmetle ukul yanında en a'la bir mektep olduğu gibi; kulub yanında en ekmel bir medrese, vicdanlar nazarında en mukaddes bir zaviyeyi temsil edecektir. Nasıl medrese, öyle de mektep, öyle de tekye olduğundan; İslamiyet'in ianat-ı milliyesi olan nüzur ve sadakat kısmen ona teveccüh edecektir."*[13]

Medresenin toplum faydası: İttihad. Bu medresede verilecek eğitimin gerek dil gerekse konjonktür olarak birlik beraberliğe vesile olacağını, menfi milliyetçilik fikrinin azalacağını, aksi durumda ırkçılığın, anarşistliğin ve fesadın artacağını iddia ediyordu. Dönem itibariyle ayrılıkçı fırkaların iddialarını boşa çıkaracak bu projenin dolaylı bir amacı da birlik ve

[10] Şadi Eren, Bediüzzaman Said Nursi'nin Medresetü'z Zehra Projesi, *Medrese Geleneği ve ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Uluslararası Sempozyumu (Muş, 5-7 Ekim 2012)*,ed. Fikret Gedikli (Muş: Muş Alparslan Üniversitesi Yayınları, 2013), 163.
[11] Said Nursi, *Mesnevi-i Nuriye* (İstanbul: Sözler Neşriyat, 2012), 85.
[12] Nursi, *Münazarat*, 80.
[13] Nursi, *Asarı Bediiye*, 36.

beraberliğin tesisi idi. Nursi, Medresetü'z Zehra fikrinin dolaylı katkılarını şöyle açıklamaktadır:

"Kuran'ın bir kanun-u esasinin tam inkişafına mazhar olsun. Ve felsefe fünunu ile ulum-u diniye birbiriyle barışsın ve Avrupa medeniyeti, İslamiyet hakaikıyla tam müsalaha etsin. Ve Anadolu'daki ehl-i mektep ve ehl-i medrese birbirine yardımcı olarak ittifak etsin diye vilayat-ı şarkıyenin merkezinde hem Hindistan hem Arabistan hem İran hem Kafkas hem Türkistanın ortasında Medresetü'z Zehra manasında Camiü'l Ezher üslubunda bir darül fünun; hem mektep, hem medrese olarak bir üniversite için, tam ellibeş senedir Risale-i Nur'un hakaikına çalıştığım gibi, ona da çalışmışım…"[14]

"Bir menzili mekteb, bir hücresi medrese, bir köşesi zaviye, salonu dahi mecma-ül küll… Bir diğerinin noksanını tekmil için bir meclis-i şura olarak, bir kasr-ı meşid-i nurani timsalinde arz-ı didar edecektir. Ayine, kendince güneşi tensil ettiği gibi, şu Medresetü'z Zehra dahi o kasr-ı ilahiyi haricen temsil edecektir."[15]

Sonuç

Said Nursi Medresetü'z Zehra projesi ile dini ve fenni ilimlerin birlikte okutulmasını planlamıştır. Pozitif bilimler dini ilimden bağımsız düşünülemeyeceği anlayışı hâkim olacaktı. Batı taklitçiliği azalacak insanlar yönünü doğuya çevireceklerdi.[16] Ancak projenin o dönemin şartlarında anlamlı olduğu, değişen dünya düzeninde uygulanabilirliği konusunda sınırlılıklarının olduğu unutulmamalıdır. Özgürlükçü eğitim anlayışının beraberinde doğurduğu alternatif eğitim uygulamalarının güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması demokratik bir göstergedir. Projenin hayata geçirilmesine bu yönüyle bakılması önemlidir. Lakin yasal mevzuatın hazırlanması, görev yapmaya muktedir nitelikteki akademisyenlerin tahsis edilmesi, kamuoyunun benimsemesi ve uluslararası tanınırlık konusunda güçlü adımlara ihtiyaç vardır. Özellikle politika yapıcıların Said Nursi'yi anlaması, eğitimde öne çıkardığı parametreleri içselleştirmesi burada önemlidir. Aksi durumda proje fikrinin arka planında yatan derin yaklaşım anlam bulmakta yetersiz kalacaktır.

Projenin hayata geçirilmesinde sınırlılık oluşturacak bir başka husus ideolojidir. Medresetü'z Zehra'nın hareket noktası mana-i harfidir. Tevhid inancıyla, marifet esaslı bir anlayıştır.

[14] Nursi, *Emirdağ Lahikası 2*, 230.
[15] Nursi, *Münazarat*, 85.
[16] Yetim, Bediüzzaman Said Nursi'nin Eğitim ve İrşad Metotları, 38.

Pozitivizmin kıskacında kalan fenni ilimler, esasici ve daimici akımlarla devam eden dini ilimler ve ledünni terbiye ile temeli kurulan tasavvufun aynı çatı altında buluşturulması her üç boyutu da içinde barındıracak güçlü bir alt yapı ile mümkündür. Bu sağlanamadığı takdirde yenilikçi, özgün ve kadim bir hareketi başlatması güçtür. Dolayısıyla yeni problemleri doğurması mümkündür.

Öneri. Medresetü'z Zehra projesinin çok kıymetli ve derin bir yönü vardır. Konuyla ilgili eğitim bilimcilerin ayrıntılı çalışmaları, tüm yönleriyle rasyonel tartışmalara girilmesini önerebiliriz.

Kaynakça

Eren, Ş. (2013). Bediüzzaman Said Nursi'nin Medrese Hayatı ve Medresetü'z Zehra Projesi. *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler* (s. 161-187). Muş: Muş Üniversitesi Yayınları.

Heyeti, H. V. (2013). *Bediüzzaman Said Nursi ve Halefi Ahmed Hüsrev Altınbaşak c.1.* Isparta: Hayrat Neşriyat.

Nursi, S. (2010). *Tarihçe-i Hayat.* İstanbul: Sözler neşriyat.

Nursi, S. (2012). *Asarı- Bediiye.* İstanbul: Sözler Neşriyat.

Nursi, S. (2012). *Mesnevi-i Nuriye.* İstanbul: Sözler Neşriyat.

Nursi, S. (2012). *Münazarat.* İstanbul: Rnk Neşriyat.

Nursi, S. (2014). *Asar-ı Bediiye.* İSTANBUL: Envar Neşriyat.

Nursi, S. (2016). *Emirdağ Lahikası 1.* İstanbul: Rnk neşriyat.

Nursi, S. (2016). *Emirdağ Lahikası 2.* İstanbul: Rnk Neşriyat.

Yetim, S. (1998). Bediüzzaman Said-i Nursi'nin Eğitim ve İrşad Metodları. *Yüksek Lisans Tezi*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KADIN İŞLETMECİLERDE; PAZAR ETKİNLİĞİNİN KARLILIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE MÜŞTERİ TATMİNİN ARACILIK ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Aşkım Nurdan TÜMBEK TEKEOĞLU
İstanbul Ticaret Üniversitesi, Orcid: 0000-0002-6837-9649,
Arzan DİLEK BOZKURT
İstanbul Ticaret Üniversitesi, Orchid 0000-0002-7295-5733,

ÖZET

Kadın liderlerin pazarlamadaki rolleri ve katkıları artmaktadır. Bu akademik çalışma, kadın pazarlama yöneticilerinin etkisini ve deneyimlerini pazar etkinliğinin karlılık üzerindeki etkisinde müşteri tatminin aracılık etkisinin incelenmesi yoluyla araştırmayı amaçlamaktadır. Kadın yöneticilerin pazarlama stratejileri, inovasyon süreçleri ve kurumsal başarı üzerindeki etkisi literatürde çok az ilgi görmüştür. Bu araştırma, kadın liderlerin pazarlamada sağlayabilecekleri farklılıkları ve faydaları anlamamıza yardımcı olabilir.

Bu çalışma, nicel araştırma metodolojilerini kullanarak derinlemesine bir inceleme yapmayı amaçlamaktadır. Veri toplama sürecinde, alanda deneyimli 201 kadın pazarlama yöneticisi yapılan anketlerden elde edilen veriler ve istatistiksel analizler kullanılmıştır. Çalışmanın verilerinin istatistiksel analizi için SPSS 24.0 programı kullanılmıştır. Veriler, tanımlayıcı istatistiksel yöntemler olan ortalama, standart sapma, medyan, frekans, oran, minimum ve maksimum gibi ölçümlerle değerlendirilmiştir. Aracılık etkisini ölçmek için Hayes tarafından geliştirilen PROCESS makrosu kullanılmıştır. Elde edilen sonuçların anlamlılığı $p<0.01$ ve $p<0.05$ düzeylerinde değerlendirilmiştir. Bu anlamlılık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edildiği tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın önemi, pazarlamada kadın liderlerin rolünü vurgulayarak kuruluşların toplumsal cinsiyet çeşitliliğini teşvik etmesi ve kadın liderlere eşit şanslar vermesi gerektiğini göstermesidir. Ayrıca, pazarlama stratejisi ile iş başarısı arasındaki bağlantıyı anlamamıza ve gelecekteki çalışmaları etkilememize yardımcı olabilir.

Keywords*: Pazarlama sektöründe kadınlar, pazarlama performansı, pazarlama performansının değerlendirilmesi*

INVESTIGATING THE INTERMEDIATION EFFECT OF CUSTOMER SATISFACTION ON THE IMPACT OF MARKET EFFICIENCY ON PROFITABILITY IN FEMALE MANAGERS

ABSTRACT

The roles and contributions of women leaders in marketing are increasing. This academic study aims to investigate the impact and experiences of female marketing managers by examining the mediating effect of customer satisfaction on the effect of market efficiency on profitability. The impact of female managers on marketing strategies, innovation processes, and corporate success has received little attention in the literature. This research can help us understand the differences and benefits women leaders can provide in marketing.

This study aims to make an in-depth analysis using quantitative research methodologies. The data obtained from the questionnaires and statistical analyses of 201 female marketing managers experienced in the field were used in the data collection process. SPSS 24.0 program was used for statistical analysis of the data of the study. The data were evaluated with descriptive statistical methods such as mean, standard deviation, median, frequency, ratio, minimum and maximum. The PROCESS macro developed by Hayes was used to measure the mediation effect. The results' significance was evaluated at $p<0.01$ and $p<0.05$ levels. It was determined that statistically significant results were obtained at these significance levels.

The significance of this study is that emphasizing the role of women leaders in marketing shows that organizations should promote gender diversity and give equal chances to women leaders. It can also help us understand the link between marketing strategy and business success and influence future work.

Keywords*: Women in the marketing industry, marketing performance, evaluation of marketing performance*

1. GİRİŞ

Google'da çalışan 5 kadının liderlik ve kariyer öykülerini anlattığı aynı zamanda, tavsiyelerini paylaştığı makalede, şirket kültürü ve yönetimi hakkında bilgiler sunulmaktadır. Makalede, kadınların pazarlama alanında başarılı olmaları için stratejiler ve ipuçları da yer almaktadır. Kadın liderler, kendi deneyimlerini aktararak kariyerlerini nasıl geliştirdiklerini ve karşılaştıkları zorlukları nasıl aştıklarını anlatmaktadırlar. Bu makale, kadınların pazarlama sektöründe güçlü bir şekilde temsil edildiği ve ilham verici kariyer örnekleri sunduğu için büyük bir öneme sahiptir. (Think with Google, 2023).

Marketing Türkiye'de yayımlanan bir makalede, pazarlamanın kadın liderleri hakkında bilgiler sunulmaktadır. Makalede, kadınların pazarlama sektöründe önemli liderlik rollerine sahip oldukları vurgulanmaktadır. Kadın liderlerin deneyimleri, başarı hikayeleri ve stratejik yaklaşımları da

paylaşılmaktadır. Bu makale, pazarlama sektöründe kadın liderliğinin önemine ve kadınların başarılı kariyerlerine odaklanan bir kaynak olarak değer taşımaktadır. (Marketing Türkiye, 2023).

Kadın pazarlama liderlerinin varlığı ve etkisi çok büyük bir etki yaratmaktadır. Kadınlar, doğuştan gelen yetenekleri, harika zevkleri, duygusal zekâları ve zarafetleri nedeniyle pazarlama endüstrisinde öne çıkmaktadır. Müşteriyi anlamak, empati kurmak, iş birliği yapmak ve detaylara dikkat etmek, kadın liderlerin başarısına ve katma değerine katkıda bulunmaktadır.

Ancak "cam tavan sendromu" gibi toplumsal mitler, kadınların yükselişini hâlâ engellemekte ve eşitsizlikleri devam ettirmektedir. Bu nedenle, iş hayatında cinsiyet eşitliğini sağlamak için klişelerden ve önyargılardan kurtulmak önemlidir. Şirketlerin ve şirket yöneticilerinin kadın liderleri desteklemesi, fırsat eşitliği sunması ve cinsiyete dayalı ayrımcılığı ortadan kaldırmak için çaba göstermesi gerektirmektedir.

Kadın liderlerin başarı hikayeleri diğer kadınlara ilham vermektedir. Kendi alanlarında güçlü konumlara sahip kadın liderler, kadınların iş hayatında hak ettikleri yeri almaları için mücadele ediyor. Aynı zamanda mentorluk, dayanışma gibi girişimlerle diğer kadınları desteklemekte ve gelişimlerine katkıda bulunmaktadırlar.

Hürriyet gazetesinde yayımlanan bir haberde, Türkiye'nin en etkin 50 CMO'sunun açıklandığı belirtilmektedir. Haberde, pazarlama sektöründe önemli pozisyonlarda yer alan kadınların liderlik rollerine vurgu yapılmaktadır. Türkiye'nin önde gelen şirketlerinde görev yapan başarılı kadın CMO'ların listesi ve başarıları da haberde yer almaktadır. Bu haber, pazarlama sektöründeki kadın liderlerin etkinliğini ve başarılarını vurgulayan bir kaynak olarak dikkat çekmektedir (Hürriyet, 2023).

Pazarlama dünyasında kadın liderler, duygusal zekâları, analitik düşünmeleri ve yenilikçi fikirleriyle müşterilerle güçlü bağlar kuruyor ve marka algısını yükseltiyor. Tüketici ihtiyaçlarını anlamak ve IQ ile EQ'yu birlikte kullanarak çözümler üretmek, kadın liderlerin başarısını destekleyen temel faktörlerdir.

Sonuç olarak, kadın liderlerin pazarlama sektöründeki başarıları ve katkıları dikkat çekicidir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların iş hayatında hak ettikleri yeri almaları için daha fazla destek ve imkân sağlanması gerekiyor. Kadın liderlerin hikayeleri diğer kadınlara ilham veriyor ve iş dünyasında daha fazla kadın liderin yetişmesine katkıda bulunmaktadır.

2. LİTERATÜR

Kadınların pazarlama performansının değerlendirilmesi, iş dünyasında cinsiyet eşitliği ve kadın liderlerin rolünün önemini vurgulayan bir araştırma alanıdır. Bu alandaki çalışmalar, kadınların pazarlama stratejilerindeki etkilerini ve başarılarını incelemekte ve kadın liderlerin katkılarını ortaya koymaktadır. Kadınların doğal olarak sahip oldukları yetenekler ve liderlik özellikleri, pazarlama performanslarını etkileyen önemli faktörler olarak ele alınmaktadır.

2.1. Pazarlama Sektöründe Kadınlar

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), "İş Dünyasında ve Yönetimde Kadınlar: Hız Kazanmak" adlı bir rapor yayınladı. Rapor, kadınların yönetim pozisyonlarında az temsil edildiğini ve cinsiyet çeşitliliğinin yönetimdeki faydalarını vurgulamaktadır. Ayrıca, iş dünyasında ve yönetimde kadınların katılımını teşvik etmek için politika önerileri sunmaktadır. (ILO, 2021)

Haile, Emmanuel ve Dzathor (2016) tarafından kaleme alınan "Liderlik ve Yönetim Pozisyonları İçin Karşılaşılan Engeller ve Zorluklar: İnceleme ve Analiz" başlıklı makale, nitelikli kadınların örgütlerde liderlik pozisyonlarına yükselmesini engelleyen engelleri araştırmaktadır. Makale, eğitimli kadınların sayısının yetersizliği ve erkek egemen kültürlerdeki katı zihniyetin kadınların üst düzey yönetim ve liderlik rollerine olan fırsatlarını kısıtladığını tartışmaktadır. Çalışma, iş dünyası, hükümet ve üniversite sektörlerinde kadınların üst düzey yönetim ve yabancı çalışma pozisyonlarıyla karşılaştığı zorlukları ve kültürel ve yasal engelleri ortaya çıkartmıştır.

Eagly ve Johnson (1990) yaptığı bir çalışmada, kadınlar ve erkekler arasındaki yönetim stilleri araştırılmış ve farklılıkların varlığına dair kanıtlar bulunmuştur. Kurumsal çalışmalarda kadın ve erkek yöneticiler arasında insan odaklı ve görev odaklı liderlik tarzları arasında farklılık saptanmamıştır. Ancak, laboratuvar deneyleri ve değerlendirme çalışmalarında kadınların daha demokratik ve katılımcı bir liderlik tarzı benimsediği görülmüştür. Bu farklılık, sosyal rol teorisi bağlamında değerlendirilmektedir.

Katar'da gerçekleştirilen bir araştırma sonucunda, sosyal olarak dinamik bir ortamda kadınların dönüşümcü liderlik davranışlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, 25 Katarlı kadın yöneticiden oluşan bir örneklem kullanılmış ve derinlemesine görüşmeler aracılığıyla veri toplanmıştır. Katarlı kadın yöneticilerin genellikle dönüşümcü liderlik davranışları sergilediğini göstermektedir. Ancak, bazı durumlarda dönüşümcü olmayan liderlik tarzları da sergilemişlerdir. Bu değişimin nedeni, çalışma ortamındaki cinsiyet ve yaş farklılıklarıyla ilgilidir. Araştırma, sosyal olarak dinamik bir ortamın kadın liderler için dönüşümcü liderlik gelişimine olanak sağlayabileceğini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma, sosyal ve kültürel olarak uygun bir dönüşümcü liderlik modelinin geliştirilmesine katkı sağlayabilecek bir perspektif sunmaktadır. (Al-Malki ve Fraihat,2017)

Kadınların iş dünyasında ve yönetimdeki temsiliyetini artırmak, cinsiyet çeşitliliğinin önemini vurgulamak ve kadın liderliğini teşvik etmek amacıyla yapılan araştırmalar ve raporlar, engelleri ve fırsatları ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar, nitelikli kadınların liderlik pozisyonlarına yükselmelerini engelleyen faktörleri ve kültürel, sosyal ve yasal engelleri incelemekte ve çözüm önerileri sunmaktadır. Kadın liderlerin farklı liderlik tarzları ve dönüşümcü liderlik davranışları da ayrıca araştırılmaktadır. Tüm bu çalışmalar, kadınların liderlik ve yönetim rollerinde daha fazla yer almasını desteklemek ve iş dünyasında daha adil ve çeşitlilikçi bir ortam oluşturmak için önemli bir rehberlik sağlamaktadır.

2.2. Pazarlama Performansı Kavramı

Performans değerlendirme sistemleri, kuruluşların faaliyetlerini değerlendirmek ve istenen sonuçlara ulaşmak için ayarlamalar yapmak için rutinler ve prosedürler oluşturmasına olanak tanıyan kritik kontrol mekanizmalarıdır (Morgan ve diğerleri, 2002). Pazarlama faaliyetleri ile işletme performansı arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi, pazarlama performansının ölçülmesi olarak adlandırılır (Clark ve Ambler, 2001). Pazarlama performansının ölçülmesi, bir şirketin değerinin ve performansına katkısının belirlenmesinde önemli bir gündem maddesidir. Pazar payı, gelir, kârlılık ve müşteri memnuniyeti gibi pazarlama performansı çıktıları, ticari faaliyetlerin göstergeleri olarak geniş çapta kabul görmektedir. Pazarlama performansının belirlenmesi, pazarlama departmanının rolüne ve etkinliğine önemli ölçüde katkıda bulunur (Verhoef ve Leefhang, 2009).

Bununla birlikte, pazarlama performansının ölçülmesi bazı güçlükleri beraberinde getirir. Örneğin, pazarlama harcamalarının sonuçlara etkisinin belirlenmesi ve somut olmayan göstergelerin ölçülmesi zor olabilir (Altunışık ve Torlak, 2016; Ambler, 2008). Sonuç olarak, pazarlama performansı kavramının tanımına, kavramsallaştırılmasına ve uygulanmasına karşı bir miktar dirençle karşılaşılabilir (Farris ve diğerleri, 2016). Pazarlamanın örgütteki önemine rağmen bu durum pazarlama faaliyetlerinin ölçülmesinin zorluğunu göstermektedir.

Pazarlama performansının ölçülmesi tarihsel olarak üç yönde gelişmiştir. İlk olarak, pazarlama çabalarının etkinliğine odaklanan çalışmalarda, pazarlama performansı finansal sonuçlar kullanılarak ölçülmüştür. Daha sonra, pazarlama performansı kavramı, pazarlama girdilerini çıktılara dönüştürme sürecini kavramak için finansal olmayan ölçütlerin kullanımını içerecek şekilde genişletildi. Müşteri memnuniyeti, müşteri sadakati, Pazar payı, hizmet kalitesi, ve marka değeri bu metriklere örnektir. Ayrıca, pazarlama kontrolü ve çok boyutlu değişkenlerin kullanımı, pazarlama performansının değerlendirilmesinde önemli gelişmelerdir. Performans değerlendirmede etkililik ve verimlilik ölçümlerinin yanı veri zarflama analizi ya da sıra faktör analizi gibi çok değişkenli veri analizi teknikleri oluşmuştur. (Clark, 1999).

Pazarlama performansını değerlendirmek için yaygın olarak iki yaklaşım kullanılır: pazarlama etkinliği analizi ve pazarlama denetimi. Pazarlama denetimleri etkinlik açısından, pazarlama etkinliği analizleri ise etkinlik açısından ele alınmaktadır. Sonuç olarak, pazarlama performansını değerlendirmek için bu iki yaklaşım birlikte kullanılmalıdır. Verimlilik, etkililik ve etkililik terimleri sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da teknik performansın farklı yönlerini ifade eder. Bu konuda birçok çalışma yapılmıştır (Morgan vd., 2002; Sheth ve Sisodia, 2002; Keh vd., 2006; Halim, 2010;).

Sheth ve Sisodia'ya (2002) göre, verimlilik doğru işleri yapmayı, etkililik ise doğru şeyleri yapmayı ifade eder. Pazarlama maliyetlerinin kontrol edilmesi ve azaltılması verimlilikle ilişkilendirilirken, pazarlama faaliyetlerinin etkinliği müşteri memnuniyeti ve sadakati gibi sonuçlardan kaynaklanmaktadır. Pazarlama etkinliği ise hem etkililik hem de verimliliği dikkate alır. Sadece verimlilik veya sadece etkililik yeterli değildir. Bir şirketin pazarlama faaliyetleri hem etkili hem

de verimsiz olabilir ya da tam tersi olabilir. Etkin bir pazarlama programından bahsedebilmek için her iki kavramın da kritik önemi vardır.

Pazarlama performansını ölçmek için öncelikle hedeflenen performans standartlarının oluşturulması ve ardından uygun ölçüm tekniklerinin seçilmesi gerekir. Ölçüm sıklığı (günlük, aylık, yıllık vb.) ve ölçümü kimin yapacağı da belirlenmelidir. Ancak, ölçme ve değerlendirme sürecinin işletme için ek maliyetlere neden olabileceği unutulmamalıdır (Lancaster ve Massingham, 2011).

Pazarlama performansının değerlendirilmesi, bir şirketin başarısını ölçmek ve geliştirmek için önemli bir adımdır. Verimlilik, etkinlik ve verimlilik açısından pazarlama etkinliği değerlendirmesi, işletmelerin pazarlama stratejilerini optimize etmelerine ve rekabet avantajı elde etmelerine yardımcı olur. Etkililik, doğru şeyleri yapmak anlamına gelirken, pazarlama verimliliği hem etkinlik hem de etkililik boyutlarını içerir. Sonuç olarak, işletmeler pazarlama performansını ölçerken bu üç faktörü dikkate almalıdır. Hedeflenen performans standartlarını belirlemek, uygun ölçüm tekniklerini seçmek ve ölçüm maliyetlerini ve kontrol süreçlerini göz önünde bulundurmak, pazarlamanın başarısını değerlendirmek için gereken her adımdır. İşletmeler, pazarlama performansını sürekli izleyerek, iyileştirmeler yaparak ve rekabet avantajlarını artırarak başarılı bir pazarlama stratejisi geliştirebilirler.

2.3. Pazarlama Verimliliğinin Analizi

Halim (2010)'a göre 1950'ler ve 1960'lar boyunca, özellikle muhasebe ve finans alanlarında, pazarlamanın etkinliği üzerine yapılan çalışmalar araştırmaların odak noktasıydı. Bu dönemde pazarlama etkinliği öncelikle etkililik açısından ölçülmüştür (Sheth ve Sisodia, 2002). Pazarlama maliyetleri, etkilerinden çok daha kolay ölçülebilir olduğu için, öncelikle maliyet analizi ve pazarlama maliyetlerini düşürme çabaları üzerinde durulmaktadır.

Kotler ve Keller (2012)'a göre pazarlama verimliliğini ölçmek için yaygın olarak kullanılan iki temel yaklaşım bulunmaktadır: (1) Pazarlama ölçümlerini kullanarak pazarlama etkilerini değerlendirmek ve (2) pazarlama karması modellemesiyle farklı pazarlama faaliyetlerinin sonuçlarını ölçmektir. Ancak, etkinlik kavramı girdilerin çıktılara dönüştürülmesi sürecini ifade ettiği için pazarlama etkinliği, "verimlilik" kavramı üzerinden ölçülebilir (Halim, 2010). Pazarlama panoları ise bu iki yaklaşımdan elde edilen bilgilerin kuruluş içinde yayılmasını sağlayan yapılandırılmış bir yöntemi temsil eder (Kotler ve Keller, 2012).

Keh vd. (2006)'ne göre pazarlama etkinliği, pazarlama faaliyetlerinin hem etkinliği hem de verimliliğiyle ilgilidir. Bir şirket verimli ve etkili olduğunda, düşük pazarlama maliyetleriyle yüksek müşteri memnuniyeti gibi verimli pazarlama çıktıları elde eder.

Pazarlama etkinliği, pazarlama girdilerinin çıktılara dönüştürülmesi sürecini genel olarak ifade ettiği için her aşamada pazarlama eylemlerinin etkinliği önemlidir. Şirket, doğru ürünü için doğru fiyatı belirlemeli ve bunlara uygun dağıtım kanallarını ve satış noktalarını belirleyerek doğru dağıtım faaliyetlerinde bulunmalı. İkna edici iletişim kurabilmek için ise uygun bilgi düzeyine

ulaşmalıdır. Bu adımların her biri için "doğru" kavramını tanımladıktan sonra, şirket kaynaklarını etkin bir şekilde kullanarak her alanda istenen sonuçları elde etmelidir (Sheth ve Sisodia, 2002).

Farrel (1957), Debreu (1951) ve Koopmans'ın (1951) Modern verimlilik ölçümü hakkında çalışmalar yapmıştı. Farrel'e göre, etkinlik kavramının üç bileşeni bulunmaktadır: teknik etkinlik, tahsis etkinliği ve ekonomik etkinlik. Tahsis verimliliği, bir işletmenin girdileri optimum oranlarda kullanma yeteneğini yansıtırken, teknik verimlilik, teknik ve tahsis verimliliğinin bir kombinasyonunu ifade eder. Ekonomik etkinlik ise belirli bir çıktı düzeyi için en ucuz kaynakların kullanılması anlamına gelir ve bir işletme belirli bir çıktı düzeyi için en ucuz kaynakları kullandığında ekonomik olarak verimli kabul edilir (Halim, 2010).

Pazarlama etkinliği çalışmaları, pazarlama performansının değerlendirilmesine iki önemli katkı sağlamaktadır. İlk olarak, pazarlama performansının üretkenlik boyutunun kavramsal bir modelini sunar. İkincisi, pazarlama maliyetlerini ve gelirlerini belirlemek ve ölçmekle ilgilidir (Morgan ve diğerleri, 2002; Rust ve diğerleri, 2004).

Ancak, pazarlama verimliliği analizleri bazı pratik ve kavramsal zorluklarla karşılaşmaktadır. Üretim maliyetlerini analiz etmek için kullanılan tekniklerin pazarlama maliyetlerine uygulanması zor olabilir çünkü pazarlama ve üretim maliyetleri arasında yapısal farklılıklar bulunmaktadır. Pazarlama maliyetleri genellikle ürünlerin kendisinden ziyade üretim altyapısıyla veya daha erken dönemle ilişkilendirilebilir. Ayrıca, pazarlama varlıkları genellikle soyuttur ve sürdürülmesi ve geliştirilmesi için önemli kaynaklar gerektirir. Pazarlama varlıklarının değerindeki değişikliklerin değerlendirilmesi genellikle mevcut muhasebe modellerinde değişiklik yapmayı gerektirebilir. Pazarlama faaliyetlerini uzun vadeli sonuçlarla ilişkilendirmek de zorluklar içerebilir (Rust ve diğerleri, 2004; Dekimpe ve Hanssens, 1995).

Pazarlama verimliliği analizleri, bazı uygulama zorluklarıyla karşılaşır. Öncelikle, analiz pazarlama girdilerinin ve çıktılarının ekonomik ve doğru bir şekilde değerlendirilebileceğini ve bu ölçümlerin zaman içinde sabit kalacağını varsayar. Ancak bu varsayım, maddi olmayan girdi ve çıktıları ölçerken sorunlara neden olabilir. Ayrıca, pazarlama girdileri ve çıktıları farklı birimlerle ölçüldüğü için ortak bir ölçü birimine (ortak para birimi) dönüştürülmesi gerekmektedir. Örneğin, marka değerini para birimine dönüştürmek için evrensel olarak kabul edilmiş tek bir yöntem bulunmamaktadır (Morgan ve diğerleri, 2002).

Pazarlama etkinliği analizinde, Rust ve diğerleri. (2004) işletmenin pazarlama faaliyetlerinin genel durumu ile işletmenin kendisine yönelik eylemleri arasındaki ilişkiyi açıklar. Bu model, pazarlamanın stratejik işlevini vurgular ve iş performansı üzerindeki etkisini gösterir.

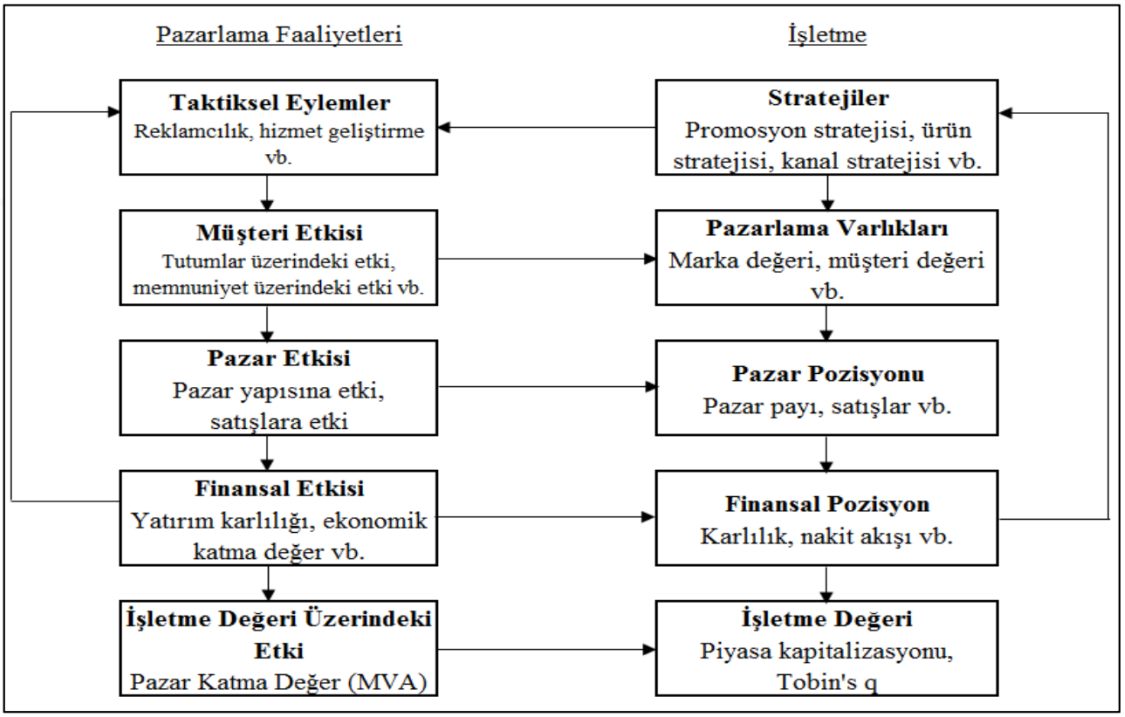

Şekil 1. Pazarlama Verimliliği Zinciri

Kaynak: Rust vd. (2004). Measuring Marketing Productivity: Current Knowledge and Future Directions. Journal of Marketing.

Pazarlama stratejileri, müşteri kazanmayı, şirket büyümesini ve sürdürülebilir rekabet avantajları geliştirmeyi hedefleyen önemli unsurlardır. İşletmelerin piyasa değeri, maddi varlıklardan daha çok markalar, pazar ağları ve fikri mülkiyet hakları gibi bilanço dışı varlıklardan oluşur. Bu nedenle, maddi olmayan varlıkların kullanımı iş performansını etkileyen bir faktördür. İşletme yöneticileri, stratejik ve taktiksel pazarlama kararlarını müşteri değerini artıracak şekilde belirlemelidir. Finansal etkileri değerlendirmek için ROI, iskonto edilmiş getiri oranı, iç getiri oranı, net bugünkü değer ve ekonomik katma değer gibi ölçütler kullanılır. (Uyanık, 2018)

Pazarlama stratejileri, işletmelerin müşteri kazanma, büyüme ve sürdürülebilir rekabet avantajı elde etme yolunda önemli bir rol oynamaktadır. İşletmelerin maddi olmayan varlıkları kullanma ve stratejik kararlar alma yetenekleri, finansal performanslarını geliştirme potansiyelini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, işletme yöneticileri için doğru stratejik ve taktiksel pazarlama kararlarını almak, başarılı bir işletme performansı için kritik bir öneme sahiptir.

2.4. Göreli Pazarlama Performansı Ölçeği

Uyanık (2018) Göreli Pazarlama Performansı, işletmelerin pazarlama faaliyetlerinin etkinliğini değerlendirmek için kullanılan bir ölçüdür. Bu performans ölçütü, işletmelerin rakiplere göre ne kadar başarılı olduğunu göstermeyi amaçlar. Göreli Pazarlama Performansı analizi, işletmelere pazarlama stratejilerini geliştirme ve optimize etme konusunda bilgi sağlar diye tanımlamıştır.

Çalışma içerisinde, katılımcıların müşteri tatmini, pazar etkinliği ve karlılık olmak üzere üç boyutlu göreli pazarlama performansına verdikleri cevaplar analiz edilmişir. Müşteri tatmini seviyesini belirlemek için yapılan değerlendirmede katılımcıların %97,2'si müşteri tatminini "çok yüksek/yüksek" olarak ifade etmiştir. Pazar etkinliği ve karlılık göstergelerine ilişkin değerlendirmede ise katılımcıların büyük çoğunluğu "çok yüksek/yüksek" performans sergilediklerini belirtmiştir. Bu sonuçlar, işletmelerin rakiplerine göre yüksek bir göreli pazarlama performansı sergilediklerini göstermektedir.

3. YÖNTEM

Çalışmada, göreli pazarlama performansını değerlendirmek için göreli pazarlama ölçeği kullanılmıştır. Katılımcıların müşteri tatmini, pazar etkinliği ve karlılık gibi göstergeler üzerindeki değerlendirmelerini yapmaları için bu ölçek kullanılmıştır. Bu ölçek, katılımcıların işletmelerinin rakiplerine göre göreli performanslarını belirlemelerini sağlamıştır.

Çalışma verileri, istatistiksel analizler için SPSS 24.0 programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistiksel metotlar kullanılmıştır, bunlar arasında ortalama, standart sapma, medyan, frekans, oran, minimum ve maksimum değerler yer almaktadır. Aracılık etkisini ölçmek için ise Hayes tarafından geliştirilmiş PROCESS makrosundan yararlanılmıştır. Elde edilen istatistiksel sonuçlar, anlamlılık düzeyi $p<0.01$ ve $p<0.05$ olarak değerlendirilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın temel amacı, kadın yöneticiler üzerinde pazarlama etkinliğinin karlılığa etkisi ile müşteri memnuniyetinin aracılık etkisi arasındaki ilişkiyi incelemektir. Kadın yöneticilerin işletme performansı üzerindeki etkisini anlamak, işletmelerin stratejik kararlarını ve pazarlama politikalarını şekillendirmede önemli bir adımdır.

Araştırmanın önemi, pazarlama etkinliği ile karlılık arasındaki ilişkinin anlaşılması ve müşteri memnuniyetinin bu ilişkideki aracılık rolünün belirlenmesidir. Kadın yöneticilerin pazarlama faaliyetlerinin etkinliği, işletmelerin rekabet avantajını artırabilmesi ve sürdürülebilir başarı elde edebilmesi için kritik öneme sahiptir. Bu çalışma, pazarlama yönetimi literatürüne kadın yöneticilerin etkinliği konusunda yeni bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın sonuçları, işletmelerin kadın yöneticilere yönelik stratejik politikalar geliştirmesine yardımcı olabilir. Ayrıca, müşteri memnuniyetinin pazarlama etkinliği ve karlılık arasındaki ilişkideki rolünün anlaşılması, işletmelerin pazarlama stratejilerini daha etkili bir şekilde yönlendirmelerine yardımcı olabilir. Bu çalışma, kadın yöneticilerin pazarlama performansına olan etkisini vurgulayarak, cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratmaya da katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini, belirli bir sektörde faaliyet gösteren ve kadın yöneticiler oluşturmaktadır. Evrenin büyüklüğü ve çeşitliliği göz önüne alındığında, bu araştırma kapsamında tüm kadınların fikirlerinin incelenmesi mümkün olmadığından örneklem yöntemi kullanılmıştır.

Örneklemin belirlenmesinde olası birçok faktör göz önünde bulundurulmuştur. Öncelikle, sektördeki kadın pazarlama yöneticileri ile bilinen şirketlerin listesi oluşturulmuş ve bu listeye göre örnekleme yapılmıştır. Örnekleme yöntemi kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir.

Araştırmanın örneklemini belirlerken, evrenin çeşitliliğini yansıtmak ve sonuçların genelleştirilebilirliğini artırmak için farklı sektörlerden ve farklı büyüklükteki şirketlerden katılımcılar seçilmiştir. Örnekleme kriterleri, şirketlerin kadın yöneticilerin varlığına sahip olması ve belirli bir iş deneyimine sahip olmaları gibi faktörlere dayanmıştır.

Sonuç olarak, araştırmanın evrenini belirli bir sektördeki kadın yöneticilere sahip olan tüm şirketler oluşturmaktadır. Örnekleme yöntemi olarak tesadüfi örnekleme kullanılarak evrendeki çeşitlilik dikkate alınmış ve örneklem seçimi gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde, elde edilen verilerin evren hakkında geçerli ve temsil edici sonuçlar sağlaması hedeflenmiştir.

3.3. Veri Toplama Yöntemi ve Raporlama

Bu araştırmanın verileri, katılımcıların demografik bilgileri, pazarlama etkinliği, müşteri memnuniyeti ve karlılık gibi değişkenlerin ölçümünü içeren anket formu aracılığıyla toplanmıştır.

İlk aşamada, literatür taraması yapılarak uygun ölçekler belirlenmiş ve anket formu oluşturulmuştur. Anket formu, katılımcıların demografik bilgilerini içeren bölümün yanı sıra, pazarlama etkinliğini ölçmek için kullanılan ölçekler, müşteri memnuniyetini değerlendirmek için kullanılan ölçekler ve karlılığı ölçmek için kullanılan ölçeklerden oluşmuştur. Anket formu, uzman görüşleri alınarak ön test edilmiş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

İkinci aşamada, anket formu katılımcılara online yönlendirilerek veri toplanmıştır. Katılımcılar, belirlenen örnekleme yöntemi ve kriterlerine göre seçilmiştir. Veriler, anonimlik ve gizlilik ilkesine uygun olarak toplanmıştır. Katılımcılar, anketi doldurarak pazarlama etkinliği, müşteri memnuniyeti ve karlılık hakkındaki görüşlerini belirtmişlerdir. Ankete 201 kadın yönetici katılmıştır.

Veri toplama süreci tamamlandıktan sonra, elde edilen veriler SPSS analiz programlarıyla analiz edilmiştir. Analiz sonuçları, araştırmanın amacına ve hipotezlerine uygun olarak yorumlanmış ve sonuçlar bölümünde raporlanmıştır.

4. BULGULAR

Kadın işletmecilerin %10,0'u (n=20) 18-25 yaş, %10,4'ü (n=21) 26-35 yaş, %16,9'u (n=34) 36-45 yaş, %39,3'ü (n=79) 46-55 yaş ve %23,4'ü (n=47) 56 yaş ve üzeri yaştır. Medeni durumları incelendiğinde ise %42,3'ü (n=85) bekar/boşanmış, %57,7'ü (n=116) evlidir. Eğitim durumları, %22,9'u (n=46) lise, %8,5'i (n=17) ön lisans %48,8'i (n=98) lisans ve %19,9'u (n=40) lisansüstüdür. Gelir durumları, %10,9'u (n=22) 5.000 TL ve altı, %30,8'i (n=62) 5001-7500 TL ve %58,2'si (n=117) 7.501 TL ve üzeridir. Sektörleri %9,0'u (n=18) danışmanlık, %12,4'ü (n=25) hizmet, %49,8'i (n=100) ticaret, %11,4'ü (n=23) sanayi ve %17,4'ü (n=35) diğer hizmet alanlarıdır. Faaliyet yılları, %7,5'inin (n=15) 1 yıldan az, %17,4'ünün (n=35) 1-3 yıl, %14,4'ü (n=39) 4-6 yıl, %10,4'ü (n=21) 7-10 yıl ve %50'si (n=101) 10 yıl ve üzeridir. Çalışan bilgileri,

%30,3'unun (n=61) çalışanı yok iken, %8,5'inin (n=17) 1 çalışanı, %10,9'unun (n=22) 2 çalışanı, %6,5'inin (n=13) 3 çalışanı, %9,0'unun (n=18) 4 çalışanı ve %34,8'inin (n=70) 5 çalışan ve üzeridir. Satış kanalları, %13,4'ünün (n=27) E-ticaret ve pazar yerleri, %44,3'ünün (n=89) web site, %14,9'unun (n=30) Instagram satış ve %27,4'ünün (n=55) diğer satış kanallarıdır.

Tablo 1: Demografik Özellikler

		n	%
Yaş	***18-25***	20	10,0
	26-35	21	10,4
	36-45	34	16,9
	46-55	79	39,3
	56 ve üzeri	47	23,4
Medeni durum	***Bekar/Boşanmış***	85	42,3
	Evli	116	57,7
Eğitim durumu	***Lise***	46	22,9
	Ön Lisans	17	8,5
	Lisans	98	48,8
	Lisansüstü	40	19,9
Aylık gelir durumu	***5000 ve altı***	22	10,9
	5001-7500 TL	62	30,8
	7501 TL ve üeri	117	58,2
Sektör	***Danışmanlık***	18	9,0
	Hizmet	25	12,4
	Ticaret	100	49,8
	Sanayi	23	11,4
	Diğer	35	17,4
Faaliyet yılı	***1 yıldan az***	15	7,5

	1-3 yıl	35	17,4
	4-6 yıl	29	14,4
	7-10 yıl	21	10,4
	10 yıl ve üzeri	101	50,2
Çalışan sayısı	***Çalışan yok***	61	30,3
	1 çalışan	17	8,5
	2 çalışan	22	10,9
	3 çalışan	13	6,5
	4 çalışan	18	9,0
	5 çalışan ve üzeri	70	34,8
Satış kanalları	***E-ticaret ve pazar yerleri***	27	13,4
	Web site	89	44,3
	Instragram Satış	30	14,9
	Diğer	55	27,4

Faktör analizinin uygulanabilirliğini değerlendirmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) yeterlilik ölçümü ve Bartlett's Küresellik testi kullanılmıştır. KMO ölçümü, veri grubuna faktör analizinin uygunluğunu değerlendirmek için kullanılan bir ölçüttür. Bu ölçüm 1'e ne kadar yakınsa, veri grubunun faktör analizine uygun olduğu kabul edilir (Živadinović, 2004). Çalışmamızda elde ettiğimiz KMO değeri 0,866 olarak hesaplanmıştır ve bu değer faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: KMO ve Bartlett's Test Results

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		**0,866**
	Chi-Square	1014,505
	Df	55
	Sig.	**<0.000**

Açıklayıcı faktör analizi sonuçlarına göre, ölçeğin maddeleri 3 faktörden oluşmaktadır. Faktörlerin özdeğerleri ve varyans açıklama oranları Tablo 4'te verilmiştir. Toplam varyans açıklama oranı %67,910 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç, faktör yapısının güçlü olduğunu ve sosyal alanlarda %50 ve üzeri bir varyans açıklama oranının yeterli olduğunu göstermektedir (Karagöz, 2017).

Analizlerde faktörlerin her bir değişken üzerindeki ortak faktör varyansı, maddelerin faktör yükleri ve açıklanan varyans oranları incelenmiştir. Bir maddenin bir yapıyı veya faktörü iyi ölçtüğünü söylemek için faktör yükünün 0.30 veya daha yüksek bir değer olması beklenir (Stevens, 2002). Çalışmanızdaki tüm maddelerin faktör yükleri 0.30 ve üzerindedir, bu da maddelerin iyi ölçüm yaptığını göstermektedir. Bu faktör yükleri Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Faktör Analizi Sonuçları

Boyutlar	**Faktör Yükleri**	**Öz Değer**	**Açıklanan Varyans (%)**
Müşteri Tatmini			
Müşterilere değer sunma	0,842	5,151	46,829
Müşterilerin isteklerine cevap verme	0,757		
Değerli müşterileri elde tutma	0,671		
Pazar Etkinliği			
Pazar büyüme hızı	0,724		
Satış gelirlerindeki büyüme oranı	0,739	1,407	12,793
Yeni müşteri kazanma oranı	0,849		
Mevcut müşterilere satışların artış oranı	0,492		
Karlılık			
Ürün/ürün grubu karlılık düzeyi	0,715		
Yatırımların karlılığı	0,795	0,912	8,288
Satışların karlılığı	0,863		
Finansal hedeflere ulaşma	0,729		

Bir dağılımın normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için çarpıklık (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) değerleri dikkate alınır. Çarpıklık değeri için kesme noktası mutlak değeri olarak 3 ve basıklık değeri için kesme noktası mutlak değeri olarak 10'dur (Kline, 2011). Bir dağılımın normal dağılıma uygun olduğunu söylemek için çarpıklık ve basıklık değerlerinin bu sınırlar içinde olması gerekmektedir.

Ölçeklerin Cronbach Alpha değerleri ise güvenilirliklerini göstermektedir. Cronbach Alpha değerinin 0,70 ile 0,99 arasında olması genellikle güvenilir olarak kabul edilir (Tavakol ve Dennick, 2011).

Çalışmanızdaki tüm değerler belirtilen sınır aralıklarında yer aldığı için normal dağılıma uygun olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca, ölçeklerin Cronbach Alpha değerlerinin güvenilir olduğunu belirtmek önemlidir.

Tablo 4: Ölçeklerin Alt Boyut Puan Ortalamaları

	Ort±SS	***Min-Max (Medyan)***	***Çarpılık***	***Basıklık***	***Cronbach's Alpha***
Müşteri Tatmini	4,35±0,77	1-5 (4,33)	-1,201	1,211	***0,752***
Pazar Etkinliği	3,37±0,95	1-5 (4,5)	-0,045	-0,548	***0,820***
Karlılık	3,18±0,94	1-5 (3)	0,172	-0,335	***0,838***
Toplam Boyut	3,63±0,74	1-5 (3,61)	-0,391	-0,008	***0,886***

Hipotez 1: Pazar etkinliğinin karlılık üzerindeki etkisi vardır.

Katsayı	B	S.H.	t	p
Sabit	1,278	0,201	6,353	0,000**
Pazar etkinliği	0,566	0,057	9,849	0,001**

**p<0,01

Bağımsız değişken olarak ele alınan "pazar etkinliği" ile bağımlı değişken olarak ele alınan "karlılık" arasındaki basit doğrusal regresyon modeli, anlamlı bulunmuştur (p=0,001; <0,01; Adjusted R^2: 0,324). Şu şeklinde ifade edilebilir ki, pazar etkinliğindeki 1 birim artışın karlılık için 0,566 birim artış yaratacağı anlamı taşımaktadır.

Hipotez 2: Müşteri tatminin karlılık üzerindeki etkisi vardır.

Katsayı	B	S.H.	t	p
Sabit	0,772	0,341	2,263	0,000**
Müşteri tatmini	0,555	0,077	7,184	0,001**

**p<0,01

Bağımsız değişken olarak ele alınan "müşteri tatmini" ile bağımlı değişken olarak ele alınan "karlılık" arasındaki basit doğrusal regresyon modeli, anlamlı bulunmuştur (p=0,001; <0,01; Adjusted R^2: 0,202). Şu şeklinde ifade edilebilir ki, müşteri tatminindeki 1 birim artışın karlılık için 0,555 birim artış yaratacağı anlamı taşımaktadır.

Hipotez 3: Pazar etkinliğinin karlılık üzerindeki etkisinde müşteri tatminin aracılık etkisi vardır.

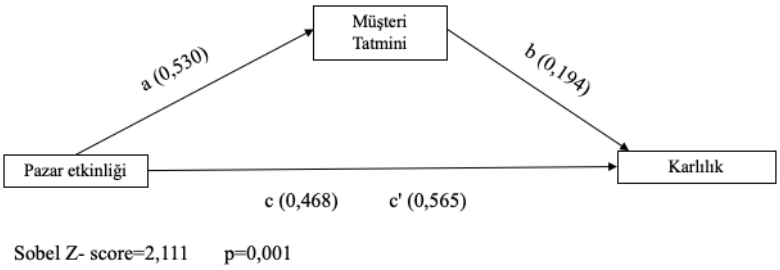

Pazar etkinliğinin karlılık üzerindeki etkisinde müşteri tatminin aracı etkisinin olup olmadığını belirlemek için Sobel Testi Z kullanılmıştır. Bu model için tespit edilen Z skor 'unun (2,111) 1,96'dam daha büyük ve anlamlı olduğu için aracı etkisinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Tablo toplam etki, doğrudan etki ve dolaylı etki değerlerine bu sunulmuştur. ***Hipotezi kabul edilmiştir***.

Tablo 5: Toplam, Doğrudan ve Dolaylı Etki Değerleri

Fiyat Duyarlılığının Aracı Etkisi Olduğu	**Toplam Etki**	**Doğrudan Etki**	**Dolaylı Etki**	**Bootstrap Güven Aralığı BoLLCI-BoULCI**	**Aracı Etki Türü**
Pazar etkinliği-müşteri tatmini -karlılık	0,565	0,468	0,097	0,030-0,209	Kısmi

Toplam etki ve doğrudan etki arasındaki fark aracı etkinin büyüklüğünü gösterir. Tablodan anlaşılacağı gibi, aracı etki %9,7 düzeyindedir.

Tablo 6: Hipotez Özetleri

Hipotezler	Durum
Pazar etkinliğinin karlılık üzerindeki etkisi vardır.	***Kabul Edildi***
Müşteri tatminin karlılık üzerindeki etkisi vardır.	***Kabul Edildi***
Pazar etkinliğinin karlılık üzerindeki etkisinde müşteri tatminin aracılık etkisi vardır.	***Kabul Edildi***

SONUÇ

Pazarlama sektöründe kadın liderlerin varlığı ve etkisi büyük bir öneme sahiptir. Kadınlar, doğuştan gelen yetenekleri ve özellikleriyle pazarlama endüstrisinde öne çıkmaktadır. Ancak toplumsal mitler ve cinsiyet eşitsizlikleri hala kadınların yükselişini engellemektedir. Şirketlerin kadın liderlere destek olması ve cinsiyete dayalı ayrımcılığı ortadan kaldırması gerekmektedir. Kadın liderlerin başarı hikayeleri, diğer kadınlara ilham vererek iş hayatında daha fazla kadın liderin yetişmesine katkıda bulunmaktadır. Kadın liderlerin pazarlama sektöründeki başarıları ve katkıları, cinsiyet eşitliği ve kadınların iş hayatında hak ettikleri yeri almaları için daha fazla destek ve fırsat sağlanmasının önemini vurgulamaktadır. (Think with Google, 2023; Marketing Türkiye, 2023; Hürriyet, 2023).

İş dünyasında ve yönetimde kadınların temsiliyetini artırmak amacıyla yapılan araştırmalar ve raporlar, cinsiyet çeşitliliğinin önemini vurgulamakta ve kadın liderliğini teşvik etmek için engelleri ve fırsatları ortaya koymaktadır. Kadınların liderlik pozisyonlarına yükselmesini engelleyen faktörler, nitelikli kadınların yetersiz sayısı ve erkek egemen kültürlerdeki kısıtlayıcı zihniyet olarak belirlenmiştir. Kültürel, sosyal ve yasal engellerin yanı sıra çözüm önerileri de sunulmuştur. Ayrıca, kadın liderlerin farklı liderlik tarzları ve dönüşümcü liderlik davranışları da incelenmiştir. Bu çalışmalar, kadınların liderlik ve yönetim rollerinde daha fazla temsil edilmesini teşvik etmekte ve iş dünyasında daha adil ve çeşitlilikçi bir ortam oluşturmak için önemli bir rehberlik sunmaktadır. (ILO, 2021; Eagly ve Johnson,1990; Al-Malki ve Fraihat,2017)

Yapılan analizler kadın işletmecilerde pazar etkinliği ve müşteri tatmini arasında karlılık üzerinde güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Kadın işletmecilerin pazarı etkin bir şekilde kullanmaları ve müşterilerini dinleyip ihtiyaçlarını karşılamaları, karlılık üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, müşteri tatmininin pazar etkinliği ile karlılık arasındaki ilişkide aracılık rolü olduğu tespit edilmiştir. Müşteri tatmininin, pazar etkinliği ile karlılık arasındaki ilişkide %9,7 oranında bir aracı etkiye sahip olduğu görülmüştür. Bu bulgular, literatürde de benzer sonuçlarla uyumlu olduğunu göstermektedir.

Bu çalışma, kadın işletmecilerde pazar etkinliğinin karlılık üzerindeki etkisini ve müşteri tatmininin bu ilişkideki aracılık etkisini incelemesi bakımından önemli bir katkı sağlamaktadır. Sonuçlar, kadın işletmecilerin pazarlama stratejileri ve müşteri odaklı yaklaşımlarının finansal performanslarını olumlu yönde etkileyebileceğini göstermektedir. Bu çalışma, kadın işletmecilere, pazarlama faaliyetlerini daha etkin bir şekilde yönetmeleri ve müşteri tatminini artırmaları konusunda yol gösterici olabilecek önemli bilgiler sunmaktadır.

Ancak, bu çalışmanın bazı sınırlamaları bulunmaktadır. Örneğin, veri toplama sürecinde örneklem büyüklüğü sınırlıdır. Bu nedenle, gelecekte daha kapsamlı çalışmaların yapılması ve farklı sektörlerdeki kadın işletmecilerin de dahil edildiği araştırmaların gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

Sonuç olarak, kadın işletmecilerin pazar etkinliği ve müşteri tatmini üzerinde odaklanmaları, karlılık düzeylerini artırma potansiyellerini artıracaktır. Bu da hem kadın işletmecilerin başarısını hem de toplumun ekonomik kalkınmasını destekleyecektir.

Bu çalışmanın sonuçlarından elde edilen bulgulara dayanarak, kadın işletmecilerde pazar etkinliği ve karlılık üzerindeki etkinin artırılması için aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

Öncelikle, kadın işletmeciler pazar araştırması ve hedef kitle analizine odaklanmalıdır. Pazarlarını ve hedef kitlelerini iyi anlamak için pazar araştırmaları yapmalı ve müşteri segmentasyonunu gerçekleştirmelidir. Bu bilgiler doğrultusunda müşteri ihtiyaçlarına odaklanan pazarlama stratejileri oluşturulmalıdır.

Müşteri ilişkileri yönetimi büyük bir öneme sahiptir. Kadın işletmeciler müşterilerini dinlemeli, onların talep ve şikayetlerini çözüm odaklı bir şekilde ele almalıdır. Müşteri memnuniyetini artırmak için etkin bir müşteri ilişkileri yönetimi stratejisi oluşturulmalı ve müşteri geri bildirimleri dikkate alınmalıdır.

Rekabet avantajı sağlamak için işletmeler, markalaşma ve müşteri sadakati gibi stratejik pazarlama faaliyetlerine odaklanmalıdır. Kadın işletmeciler, markalaşma girişimleri ve sadakat programları gibi taktiksel pazarlama faaliyetlerini şekillendirmek için stratejik pazarlama stratejilerini kullanmalıdır.

Finansal etkinin ölçülmesi için uygun yöntemler kullanılmalıdır. ROI (yatırım getirisi), iskonto edilmiş getiri oranı, iç getiri oranı, net bugünkü değer ve ekonomik katma değer gibi finansal ölçütler, pazarlama yatırımlarının getirisini ölçmek için kullanılabilir.

Sonuç olarak, kadın işletmecilerin pazar etkinliği ve karlılık üzerindeki etkilerini artırmak için pazar araştırması, müşteri ilişkileri yönetimi, markalaşma ve müşteri sadakati gibi stratejik ve taktiksel pazarlama faaliyetlerine odaklanmaları gerekmektedir. Ayrıca, finansal etkinin ölçülmesi için uygun yöntemler kullanılmalı ve stratejik kararlar bu finansal ölçütler göz önünde bulundurularak alınmalıdır.

KAYNAKÇA:

Al-Malki, H., ve Fraihat, H. (2017). Female Transformational Leadership Behaviours: Insights from a Socially Dynamic Environment. ***Journal of Islamic Marketing***, 8(2), 348-363. Doi: 10.1108/IJOA-12-2018-1611

Ambler, T. (2008). ***Marketing Metrics. In M. J. Baker, ve S. J. Hart, The Marketing Book, Sixth Edition.*** Oxford: Elsevier Ltd.

Clark, B. H. (1999). Marketing Performance Measures: History and Interrelationships. ***Journal of Marketing Management***, 15, 711-732.

Clark, B. H., ve Ambler, T. (2001). Marketing performance measurement: evolution of research and practice. ***International journal of business performance management***, 3(2-4), 231-244.

Dekimpe, M. G., ve Hanssens, D. M. (1995). The Persistence of Marketing Effects on Sales. ***Marketing Science***, 14(1), 1-21.

Eagly, A. H., ve Johnson, B. T. (1990). Gender and Leadership Style: A Meta-Analysis. ***Psychological Bulletin***, 108(2), 233-256. DOI: 10.1037/0033-2909.108.2.233

Erkorkmaz, Ü., Etikan, İ., Demir, O., Özdamar, K. ve Sanisoğlu, Y. (2013). Doğrulayıcı faktör analizi ve uyum indeksleri (Derleme), ***Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi***, 33(1), 210–223

Farris, P. W., Bendle, N. T., Pfeifer, P. E. ve Reibstein, D. J. (2016). ***Marketing Metrics The Manager's Guide to Measuring Marketing Performance, Third Edition***. New Jersey: Pearson Education.

Haile, S., Emmanuel, T. ve Dzathor, A. (2016). Barriers and challenges confronting women for leadership and management positions: Review and analysis, ***International Journal of Business ve Public Administration***, 13(1), 36-51.

Halim, R. E. (2010). Marketing Productivity and Profitability of Indonesian Public Listed Manufacturing Firms. ***Benchmarking: An International Journa***l, 17(6), 842-857.

Hürriyet. (2023). Türkiye'nin en etkin 50 CMO'su açıklandı: Pazarlama kadınlara emanet. Erişim Adresi: https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turkiyenin-en-etkin-50-cmosu-aciklandi-pazarlama-kadinlara-emanet-41006858

ILO, (2021). Breaking through the glass ceiling. Women in management Erişim Adresi: https://www.ilo.org/global/publications/ilo-bookstore/order-online/books/WCMS_PUBL_9221108457_EN/lang--de/index.htm

Keh, H. T., Chu, S. ve Xu, J. (2006). Efficiency, Effectiveness and Productivity of Marketing. ***European Journal of Operational Research***, 170, 265-276.

Kline, R.B. (2011), ***Principles and Practice of Structural Equation Modelling, 3rd.Edition***, NY: Guilford Press.

Kotler, P. ve Keller, K. L. (2012). ***Marketing Management***. Essex: Pearson Education Limited.

Lancester, G., ve Massingham, L. (2011). ***Essentials of Marketing Management***. New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Marketing Türkiye. (2023). Pazarlamanın kadın liderleri. Erişim Adresi: https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/pazarlamanin-kadin-liderleri/

Morgan, N. A., Katsikeas, C. S., ve Vorhies, D. W. (2012). Export Marketing Stratedy Implementation, Export Marketing Capabilities, and Export Venture Performance, ***Journal of the Academic Marketing Science,*** 40, 271-289.

Rust, R. T., Ambler, T., Carpenter, G. S., Kumar, V., ve Srivastava, R. K. (2004). Measuring Marketing Productiviy: Current Knowledge and Future Directions, ***Journal of Marketing***, 68(4), 74-89.

Sheth, J. N., ve Sisodia, R. S. (2002). Marketing Productivity Issues and Anaysis. ***Journal of Business Research,*** 55, 349-362.

Tavakol M, Dennick R (2011) Making sense of Cronbach's alpha, ***International Journal of Medical Education,*** 2, 53–5, doi: 10.5116/ijme.4dfb.8dfd.

Think with Google. (2023). Pazarlama dünyasında kadınlar: Google'da lider pozisyonunda görev yapan 5 kadın kariyer öykülerini anlatıp tavsiyelerini aktarıyor. Erişim Adresi: https://www.thinkwithgoogle.com/intl/tr-tr/pazarlamanin-gelecegi/sirketi-kulturu-ve-yonetimi/pazarlama-dunyasinda-kadinlar-googleda-lider-pozisyonunda-gorev-yapan-5-kadin-kariyer-oykulerini-anlatip-tavsiyelerini-aktariyor/

Torlak, Ö. ve Altunışık, R. (2012). ***Pazarlama Stratejileri, Yönetsel Bir Yaklaşım***. İstanbul: Beta.

Uyanık, M. (2018). ***Pazar odaklılık ve pazarlama yeteneklerinin işletmelerin pazarlama performansına etkisi, İSO 1000 grubunda bir araştırma***. Doktora tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, İşletme Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul.

Verhoef, P. C. ve Leeflang, P. S. (2009). Understanding the Marketing Department's Influence Within the Firf, ***Journal of Marketing***, 73, 14-37.

Živadinović, K, N. (2004). Utvrđivanje osnovnih karakteristika proizvoda primjenom faktorske analize, Defining the basic product attributes using the factor analysis, ***Ekonomski pregled***, 55, 952–966

DANIEL PENNAC'IN OKUL SIKINTISI ADLI ESERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

İbrahim AY
Sancaklar Ortaokulu, _- ORCID ID:0009-0001-1725-0968
Nergiz AY
Sancaklar Ortaokulu, - ORCID ID:0009-0001-0806-1858
Doç. Dr. Rasim TÖSTEN
Siirt Üniversitesi, - ORCID ID: 0000-0001-5135-7286

Özet

Öğrencilere uygun eğitim modeli geliştirmek, dersin işlenişini öğrencilerin kapasitesine göre sürdürmek her eğitimcinin yapması gereken işlevsel bir görevdir. Yaşanılan her dönemde okul koşullarının, sosyo-kültürel farklılıkların öğrenci çıktılarına olan birtakım etkileri söz konusudur. Ayrıca sağlıklı bir aile yaşantısı ve bağlamı eğitim sürecinde büyük bir pay sahibidir. Bireyin sahip olduğu aile, etkileşim içinde olduğu çevre, zamanla değişen ve gelişen sosyal roller karşısında kazanılan statü onun toplumdaki yerini belirler. Dolayısıyla eğitimin yaşamın ana unsurlarıyla ilişkileri onu önemli kılmaktadır. Eğitim olanakları, eğitim süreci ve eğitime dair motivasyon beraberinde birtakım handikapları da getirmektedir. Eğitim ve formal uzantısı okulların bireyi çevrelemesiyle birlikte bireyde bıraktığı izler yadsınamaz bir gerçektir. Bu anlamda eğitime ve unsurlarına bakıldığında bazı sorunların olacağı kabul edilmelidir. Bu araştırmanın temel amacı; eğitim olgusunu, eğitim hayatının öğrenci üzerindeki etkisini, öğrencinin yaşadığı güçlükleri, öğrencilerin tüm olumsuzluklara rağmen karşılaştıkları güçlüklere karşı öğretmenlerin nasıl çözüm önerileri sunmaya çalıştıklarına dair konular Daniel Pennac'ın "Okul Sıkıntısı" adlı eseri üzerinden açıklamaya çalışmaktır. Temel amaç kapsamında Pennac'ın öne çıkardığı iddialar temalandırılmak suretiyle çözümlenmiştir. Okul eleştirileri, başarısız öğrenciler ve yaşadıkları güçlükler, modern öğrenci profili ve etkili öğretmen özellikleri araştırmanın ana temaları olmuştur.

Anahtar kelimeler: Eğitim, öğretmen, okul sıkıntısı, aile, öğrenci.

GİRİŞ

Yaşadığımız toplumda, bireylerin rekabetçi bir ortamda ve başarı temelinde değerlendirildikleri görülmektedir. Bu değerlendirme süreç içinde maalesef kimi zaman baskıya dönüşebilmektedir. Bu baskının hissedilmesi genellikle ilkokul çağındayken kendini göstermekte ve çocuklar başarılı ve başarısız olarak adlandırılmaktadırlar (Baran, 1995). Öğrenci başarısına etki eden unsurlar; kişinin kendisi ve çevresiyle ilgili olanlar şeklinde gruplayabiliriz. Çevresiyle ilgili olan faktörlerin başında aile ortamı gelir. Bireyin ailesinin sosyal ve kültürel yapısı, ekonomik durumu ve aile içi geçimsizlikler, yetersiz ilgi ve şefkat gibi etkenler öğrenci başarısını doğrudan olumsuz etkileyen durumlardır. Ayrıca okul ortamı da öğrenci başarısını doğrudan etkileyen unsurlar arasındadır. Yöneticilerin, öğretmenlerin, okuldaki arkadaşlarının sergiledikleri birbirinden farklı tutumlar öğrenci başarısını etkileyen çevresel faktörlerdendir. Bireyin başarısını etkileyen unsurlardan, kendisi ile alakalı olanlar ise onun kişilik özellikleri, fiziksel, zihinsel, duygusal yeterliliği, kaygı, uyum, motivasyon düzeyidir (Keskin ve Yapıcı, 2008, s.21) Akademik durum; başarı ve başarısızlık boyutunda düşünülürse, başarılı öğrencilerin; mutlu, uyum sağlayan, sağlıklı davranış sergileyen bireyler olduğu; başarısız öğrencilerin ise içine kapanık, uyumsuz, kötümser ve öfkeli tutum sergiledikleri belirtilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Daniel Pennac'ın "Okul Sıkıntısı" adlı eserinden yola çıkarak öğrencilerin akademik başarısızlığını eğitim olgusu üzerinden incelemektir. Bu genel amaç kapsamında şu sorulara yanıt aranmıştır:

1.Eser okulu hangi yönleriyle ortaya koyuyor?

2.Eser eğitim sistemine hangi yönleriyle eleştiri yöneltiyor?

3.Okullarda başarısız öğrencilerin yaşadığı güçlükler nelerdir?

4.Modern öğrenci profili nasıldır?

5. Etkili bir öğretmende ne gibi özellikler olmalıdır?

"Başarısızlık bireyin hedefine ulaşamaması, ulaşması istenen yeterlilik düzeyini yakalayamaması olarak tanımlanabilir" (Şehir, 2020, s.33). Akademik başarısızlık toplumun çoğunluğunu etkilediğinden dolayı başarısızlığın nedenleri bilim insanlarının araştırma konusu olmuştur ve bu durumu farklı görüşlerle açıklamaya çalışmışlardır. Akademik başarısızlık öğretmenleri, öğrencileri, aileleri ve toplumun birbirleriyle ilişkilerini kapsayan bir durumdur.

Franklin'e göre bir öğrencinin başarısızlığını ele alırken, onun hayatını ona yön veren dış etkilerden soyutlamak doğru bir düşünce değildir. Bu yüzden bir öğrenci başarısız ise belirli ölçüde aile ve okul gibi başarısından sorumlu olanlar da başarısız kabul edilir. Kurumlar, üyeleri için yeni bir sosyal kimlik inşa ederek; bireyin kendine yön vermesine, gerçekleştirmesine yardım eden sorumlukların sosyal yapısını sunarak bireyin kendini anlamlandırmasını ve sosyal kimliğini etkilemektedir. Başarılı bir kurum bireysel amaçlara uygun olarak davranır (Weick, 1995; Farrington, 2008). Aynı şekilde bir kurum olarak okul da anlamlı ve amaçlı bir sistem oluşturur ve bu sistem öğrencilerin başarısızlığını etkiler ve hangi davranış ve tavırların başarısızlık olarak tanımlandığını belirler (Farrington, 2008. akt. Düvenci, 2012, s.19).

Okul sıkıntısı, okulun olumlu, olumsuz yönleri ve okula yönelik eleştiriler

Korku ve baskının etkisi: *"Ne olursa olsun, evet, korku bal gibide okul hayatımın en büyük meselesiydi, ona ket vuran kilidiydi. Ve öğretmen olmamdaki telaşımın altında kötü öğrencilerimin söz konusu bu kilidini kırmaya çalışarak, bilginin geçmesi için bir şans yaratmak yatıyordu" (Pennac, s.28).* Eser okullar hakkında birçok eleştiriye değinmektedir. Özellikle başarısız öğrencilerin yaşadığı, okul, öğretmen ve sınav korkularının tüm kademelerdeki öğrencileri ciddi ölçüde olumsuz etkilediğini, okuldan, evden kaçma ve hatta intihar etmek gibi trajik sonuçlara sebep olduğu bilinmektedir. Karnesinde kötü not aldığı için ailesinden korkan ya da önemli bir sınava gireceği için bunalıma giren çocukların böyle teşebbüslerle kalkıştıkları gözlemlenmiştir (Buğdaycı, 2014, s.33). Okullarda başarısız öğrencilere dayatılan aşırı olan korku ve baskının etkisi eserin okullarla ilgili değindiği bir eleştiri konusu olmaktadır. Hem aile hem öğretmen gözünde tembel damgasını yiyen çocuk azarlanır, cezalandırılır, hatta dövülür. Tembellik olarak nitelendirilen bu durumun, bedensel ya da ruhsal bir nedenden mi, yoksa çocuğun ailesi, öğretmeni veya okul arkadaşları ile etkileşiminde yaşadığı bir iletişim bozukluğundan mı kaynaklandığını araştırmak gerektiği, çok nadiren akıllara gelir (Razon, 1981, s.37). Tercih edilen bu yöntemin genelde baskı ve korku ile çocuğun yaşadığı zaten güç olan durumuna onu daha da hapsetmekten başka bir faydası olmaz. Olumsuz davranışları, çocuklara ve mesleğine karşı ilgisizliğiyle öğrencileri başarısızlığa iten okul yönetiminin ve eğitimcilerin bulunduğu da bir gerçektir. Ayrıca eserde, kendine okul sistemi içinde yer edinemeyen tembel öğrencinin, gördüğü muamele ve hor gören bakışların etkisinden kurtulmak için ve yaşadığı nefret ve intikam ihtiyacını karşılamak için kurduğu ya da karıştığı çetelerin onu daha çok olumsuz davranışa itmesi ve bunda okul yönetiminin, öğretmen tutumunun etkisinin olduğu da kitabın değindiği bir diğer eleştiri konusu olmuştur.

Toplumsal rollerin etkisi: *"Bize öğretilen ve bu yönde eğitildiğimiz ve "tüm hayatımız boyunca" yani yaşadığımız zamanın yarısı kadar bir süre boyunca oynadığımız, toplumsal rolümüzün uğursuz büyüsü bu işte: Bu rolü bizden almaya görün, artık oyuncu olmaktan bile çıkarız" (Pennac, s.72).* Eserin eğitim sistemine karşı değindiği bir diğer konu İnsanlara dayatılan toplumsal rollerdir. Yaşamı sürekli mücadele gerektiren acıma olmayan bir yarış pisti olarak gören bir zihniyetle, sadece maddi kazanç elde etme, mesleki eğitim görmek ne yazık ki toplum içinde genel bir anlayışa dönüşmüştür. Oysaki eğitimin amacı "başarılı, özgüven sahibi, mutlu, çevresine faydalı, üretken, ahlaklı bireyler yetiştirmek" olmalıdır. Bu yüzden çağdaş eğitim amacına ulaşmak için insanın hem aklını, hem ruhunu doyurmalı bundan dolayı mutlaka bir değer sisteminden güç almalı ve kültürel temellere dayanmalıdır (Özkeçeci, 2008).

Yatılı okulların etkisi: Eserin daha sonraki bölümünde, yaptığı olumsuz davranışlar ve haylazlıklar nedeniyle yazarın bundan sonraki okul hayatı yatılı okulda devam etmektedir. Yatılı okullara da değinilen eserde, ne kadar olumlu yönleri de olsa yatılı okulların toplumumuzda özelliklede ebeveynlerin gözünde ceza verilmek üzere çocuğun kapatıldığı bir hapishane olarak görülmesi bilinen bir durumdur. Fakat yazar için yatılı okul olumlu gelişmelere başlangıç olmuştur. Yatılı okula başladıktan sonra okuma konusunda gelişme göstermeye başlamıştır. Onu bulunduğu karanlıktan oradaki öğretmenleri çıkarmıştır. Eser, yatılı okulların öğrenciyi daha sistemli, sorumluluk sahibi ve toplum içinde yaşamanın kurallarını öğrettiğinden bahsederek olumsuz yönlerinin yanında olumlu yönlerinin olduğuna da değinmektedir.

Eğitimde oyunun etkisi: *"Oyun gösterilen çabanın nefesi, kalbin öteki ritmidir, eğitimin ciddiyetine helal getirmez, onun bir parçasıdır. Birde dersle oyun oynamak onu öğrenmemize vesile olur"(Pennac, s.157).* Eserde okullarla ilgili değinilen bir diğer konu eğitimde oyuna yer verilmesinin önemidir. Oyun, bir amaç doğrultusunda olan ya da olmayan, her kademede çocuğun isteyerek ve severek ilgilendiği fiziksel, duygusal, bilişsel, dil ve sosyal gelişimine katkısı olan en etkin öğrenme sürecidir. Oyun çocuğun dünyayı, çevresini tanıyıp anlam vermesine yardımcı olur. Oyun çocuk için en fazla ilgi duyduğu alan ise, bir eğitim sistemi içerisinde mutlaka oyundan yararlanmak gerekir. Çocuk oyun oynarken bütün duyularını harekete geçirir, yaparak ve yaşayarak öğrenir ve kalıcı öğrenmeler gerçekleşir. Bu nedenle oyunun gücü göz ardı edilmemeli ve eğitim sisteminde daha fazla yer alması sağlanmalıdır (Uskan ve Boztuş, 2019, s.125,129).

Başarılı bir eğitimin etkisi: Pennac, eserde okul ve öğretmenler için yapılan bu eleştirilerin aksine, "dersini anlamayan bir dünyada kaybolmuş bir öğrencinin yalnızlığı ve

utancı" diye ifade ettiği başarısız öğrencinin durumunu, bu konuda ne kadar eğitimli olsak ta olmasak ta bu öğrencileri bu durumdan yalnız biz kurtarabiliriz diyen öğretmenlerinde varlığının atlanmaması gereken bir nokta olduğuna değinmektedir. Yazarın beni kurtarmış ve benden bir öğretmen çıkarmış, yılmamış, tekrar tekrar denemiş eğitimcilerden de bahsederek okul eğitiminin olumlu yönleri olduğuna da değinmiştir. Okulla ilgili onca eleştiriye rağmen okul sayesinde önyargılardan, kusurlardan, cehaletten, ailelerin kaderciliğinden kurtarılan, topluma faydalı bireyler olarak kazandırılan çocukların sayısından bahsedilmiş ve eserde okulun olumlu yönleri de ortaya konulmuştur.

Tüketim toplumu ve okulun rolü: Eser tüketim toplumunda gençlerin bulunduğu durumlara da değiniyor. Marka tutkunu olan gençlerin zamanla kullandıkları markaların sözcüklerin yerini almaları, genç bireylerin dâhil oldukları şiddet olayları eserin ele aldığı konular arasında yer alıyor. Şiddet içeren sahneler izledikten sonra yoksullukla beraber artan barbarlığın ve her türlü şiddet ve olayı kendine malzeme edinen medyanın etkisi ve tüm bunlar olurken eğitimin oynadığı rol ne?" diye soruyor." Okulun? Kültürün? Kitabın? Oysaki okul cahilliğin ve barbarlığın her türlüsü ile savaşan yer olmalıdır. Bireylere sosyal güvenliği ve çevreye saygıyı her türlü bilgiyi öğreten yer okuldur.

Başarısız öğrencinin yaşadığı güçlükler

Anlayamamanın acısı: Yazar eserde anlayamadığından, aklında hiçbir şey tutamadığından şikâyet etmektedir. Henüz yeni öğrendiği bir konu ile ilgili ertesi gün aklında en ufak bir şey kalmadığını ve unuttuğunu belirtmektedir. Tembel bir öğrenci olduğu için, derslerde kendini gösteremediği için, kendisini öğretmenlerinin ve ailesinin gözünde son derece değersiz hissetmektedir. Bu duygular içerisinde yaşadığı zor durumu anlatmak için abisine bir kitap yazmak istediğini ve konusunu bu cümlelerle ifade eder; "Dersini anlayamamanın acısı ve yıkıcı uzantısı hakkında" (Pennac, s.22). Sürekli zayıf notlarla dolu olan karnesi, öğretmenlerinin uyarı ve eleştirileri ve yıllar geçse bile düzelmeyen durumu onun ve başarısız öğrencilerin yaşadığı psikolojik durumu ortaya koymaktadır. Başarı konusunda zorluk ve korku yaşayan bireyler, genellikle okul çağında olumsuz geri bildirim alan öğrencilerdir. Geliştirdikleri düşük benlik saygısı daha sonraki eğitim hayatlarında gerçek performans düzeylerini gösterememelerine sebep olur. Başarılı olabilecekleri ihtimal dâhilinde olsa bile bunu sergilemekten kaçınırlar ve korkarlar (Cohn, 1991'den akt. Kapıkıran, 1999; akt. İçdi, 2020, s.10).

Başarısızlık algısını yaşayan öğrenciler; dersleri anlama konusunda zorlanma, dersi dinlemekten sıkılma, gerekli ders araç-gereçleri derse getirmeyi unutma, düşük sınav notları, başarısız bir öğrenci olduğu algısına sahip olma, öğretmenlerinin başarılı olamayacağı şeklinde düşündüklerine inanma, derslerdeki başarısızlık tutumlarından dolayı öğretmenlerden sürekli uyarı alma özelliklerine ve bu şekildeki duygulara sahiptirler (Sütçü, s.19). "Başarısız olan öğrencinin sınıf ortamında kendini gösterebilme ihtimali çok düşük ya da imkânsızdır" (Taş, 2005:s.6). Başarısız olduğu için kendini gerçekleştiremeyen öğrenci hayal kırıklığı, üzüntü, depresyon ve özgüven eksikliği gibi duygular yaşamaktadır. Bu durumda yetenekli olduğu alanlarda bile başarısızlık sergilemektedir" (Güzel ve Oral, 2011:119 akt. Deveci, 2014, s.14).

Korku ve kaygının sebep olduğu duygular: Başarısız öğrencilerin yaşadıkları korkular nedeniyle uydurdukları bahanelere değinen Pennac, bunun yanında yaşadıkları bir diğer konu olan kaygı durumlarından bahsetmektedir. Gelecek kaygısı. Çocuklar küçük yaşlardan itibaren gelecekle ilgili kaygı yaşamaya başlarlar. Bu kaygı duygusu, eğitim hayatları boyunca devamlı artırılır. Hem okul hem aile hem de sosyal çevresi gelecekten bahsederken genel olarak korkutma taktiği ile yaklaşım gösterirler. "Bu gireceğiniz sınav tüm hayatınızı etkileyecek" veya "tüm hayatınız okul hayatınızdaki başarınıza bağlı" gibi yaklaşımlar onların gözünde geleceklerini kara bir tablo haline getirmektedir. Bu yüzden geleceğe umutla bakabilmek onlar için imkânsız bir hal almaktadır. Pennac eserde bu tür bir kaygıyı yaşayan Nathalie adlı bir öğrencisinden bahsetmektedir.12 yaşında olan Nathalie anlayamadığı bir konu yüzünden çok büyük bir acı ve üzüntü duymaktadır. Öğretmeninin ona yardımcı olmasına rağmen hem konuyu anlamaya çalışır bir yandan da "Farkında değilsiniz öğretmenim, on iki buçuk yaşındayım ve daha hiçbir şey yapmadım." diyerek ağlamaya devam eder. Nathalie'nin babasının on senedir hizmet verdiği kurumda işten çıkarılması kaygılarının sebepsiz olmadığını göstermektedir. İşsizlik, meslek edinmek, iş bulmak için sürekli çalışmak ve en iyi olmak gerektiği çocukların her zaman duydukları kelimeler olmaktadır. Oysaki çocukların huzurlu ve rahat bir ortama, gelecekle ilgili kaygı duymadan, sevdikleri ilgi duydukları mesleklere yönlendirilmeye ihtiyaçları vardır (Buğdaycı, 2014, s.33). Yüksek derecelerde olan kaygı ve endişe durumu bireyin davranışlarını ve yaşamını etkilemektedir. Bu durum kalıcı hale gelirse insanın tüm yaşamını tehdit eder. Bu kaygılı ruh hali çocuklara aktarılır. Kaygılı ebeveynlerin çocuklarının da onlar gibi kaygılı oldukları görülmektedir (Kayar, 2004:108). Bu durumda kaygı ve endişenin öğrenilebildiğini ve öğretilebildiğini göstermektedir (Karaman, 2020, s.91).

Üst üste binmiş duygular: Başarısız öğrenciler okula girdikleri andan itibaren huzursuzluk, endişe gibi olumsuz duygular yaşamaktadırlar. Derslerinde .başarı gösteremeyen

ve çaresizlik içinde olan öğrenci için ders saati eziyet vericidir. Okul Sıkıntısı bu durumu soğan benzetmesi ile açıklar.. Başarısız öğrenci çok çeşitli duygular içindedir. Kızgınlık, korku, içerleme, bir yerde hep vazgeçişler, umutsuz bakışlar soğan kabukları gibi hepsi üst üste binmiş durumdadır. Pennac "ders, soğanın kabukları soyulduğunda başlayabilir" diyerek soğana benzeyen öğrencinin kabuklarını soğanı sabırla, hırpalamadan soymak gerektiğinin öğretmenlerin görevi olduğuna değinmiştir. Bu benzetmeyle de bireysel öğrenmenin önemini hatırlatmaktadır. Tembel öğrenci diye bir kavramın olmaması gerektiğini, bir alanda başarısız olan bir öğrencinin, başka alanda başarılı olabileceğini hatırlatmaktadır. Öğrencilerin yaş ortalamaları aynı olsa bile aralarında bireysel farklılıklar bulunmaktadır. Bu yüzden bir konuyu bütün öğrencilerin aynı zamanda ve aynı düzeyde öğrenmesi mümkün değildir. Öğrencilerin bazıları çok yavaş bazıları çok çabuk öğrenir. Bundan dolayı öğretimin bireyselleştirilmesi ve her öğrenciye kendi yeteneğine, öğrenme düzeyine uygun öğretim sağlanmalıdır. Öğrencilerin her biri farklı, zekâya, yeteneğe, ön bilgiye, öğrenme şekline ve farklı motivasyonlara sahiptir. Eğitim kurumları bu farklara önem verip bireyleri kendi bireysel farklılıklarına göre yönlendirmelidir (Aktepe, 2005; akt. Turgut, 2016, s.432).

Bunalım ve intihar düşüncesi: *"Kendimden özellikle hiç memnun olmadığım bir yıl oldu. Halimden son derece mutsuzdum. Odamın penceresi, karşılık görmemiş âşıkların acılarını kısa yoldan dindirmekle ünlü Güney Alplerimizin iki sarp kayasına, La Gaude ve Saint Jeannet' in yüce doruklarına bakardı. Bir sabah bu yarlara biraz fazla bir sevgiyle bakarak dururken odamın kapısı vuruldu. Babamdı. Sadece başını aradan uzatıp bana, "ha Daniel sana söylemeyi tamamen unutmuştum! İntihar etmek düşüncesizliktir, "dedi."(Pennac, 2007:73)*

Pennac, öğretmen, okul ve sınavla ilgili korkuların, bunalıma, okuldan kaçma, evden kaçma ve hatta intihar etme gibi kötü sonuçlara yol açabileceğini yaşadığı bu duygulara eserde yer vererek açıklamıştır. İntihar, ölüm sağlayıcı, korku ve üzüntü veren duygulardan, içinde bulunulan koşullardan kurtaran, problemleri çözen, çektiği acıları sonlandıran bir kaçış sağlayan durumu ifade eder (Öcalan, 2020, s.9). Çocukların ve ergen yaştaki bireylerin hayatlarının başındayken, kendilerine zarar vermeyi, öldürmeyi düşünmeleri, intihara teşebbüs etmeleri ve intihar edip yaşamlarına son vermeleri, oldukça trajik bir durumu göstermektedir. Küçük yaşlarda görülen intihar vakaları hem ülkemizde hem de dünyada her geçen gün artan bir problem olarak karşılaşılan bir durum olmuştur (Aşılıoğlu, Uzunhasanoğlu, Baysal, Akbaş, 2009, s.2). Derslerindeki durumunun dışında, çocukların ruhsal ve sosyal açıdan sağlıklı gelişmeleri de önemli bir konudur. Öğrencilerin gerginliğini azaltıcı, yetenekli oldukları alanları geliştirici, ders dışındaki etkinliklerin artırılması, sportif faaliyetlere yönlendirilmesi, hayatın sadece derslerden ve sınavlardan ibaret olmadığını belirtmek, onların sağlığının herşeyden önemli olduğunu belirtmek ve bu konuda ebeveynlerin ve öğretmenlerin baskı ve

korkuyu arttırıcı değil sorunu çözmeye yönelik daha ılımlı yollar bulmaya çalışmak, çocukların yaşadığı bunalım ve intiharı düşündürecek olumsuz duygulardan uzaklaştırmaya çalışmak önemli derecede koruyucu işlev sağlayacaktır. Belki bu şekildeki önlemlerle hiçbir olumsuzluğu ve başarısızlığı isteyerek değil farklı etkenler yüzünden yaşayan, baş etmeye çalışan ve bazen de başaramayıp umutsuzluğa kapılan çocuklara hiç yakışmayan intihar olgusunu onların masum dünyasından uzaklaştırmayı sağlayabiliriz (Moscicki 1997; Ceyhun & Ceyhun 2003; Taliaferro 2008; Ramey 2010. Akt; Bayraktar, 2015, s.154).

Kaçma isteği: *"o kaçma arzusu…"Erken yaşta kaçma isteğine kapılmıştım. Nereye? Aklım oldukça karışıktı. Kendimden kaçmak diyelim, ama genelde kendi içimde. Fakat başkaları tarafından kabul görecek bir ben' e doğru" (Pennac, 2007: 30).* Başarısız öğrencinin huzursuzluk yaşadığı bir diğer konu ise ailesini ve öğretmenlerini yatıştırmak için söylemek zorunda olduğu yalanlardır. Ödevini yapmadığı için okulda söylediği bahaneler ve eve gelince ailesinin tatmin olacağı şekilde okulla ilgili olumlu cevaplar vermek. Bu durumla beraber gelen peşpeşe yalanlar. Ayriyeten bir diğer sorun olarak ailenin ve öğretmenlerin tembel olan öğrenciye çok sık yönelttikleri suçlama "inadına yapıyorsun öyle değil mi!" düşüncesi ve bunun öyle olmadığını kanıtlamaya çalışan başarısız öğrenci, sonunda onu sürekli tembellikle suçlayan öğretmenlerine beslediği kin duygusu, asla elde edemediği takdir edilme duygusunun imkânsızlığı bu ve bunun gibi yaşanan zorluklar okuldan kaçma isteğini başarısız öğrenci için kaçınılmaz kılmaktadır.

Modern öğrenci profili

Toplumsal açıdan yaşanan gelişimler öğrenci profili üzerinde de değişim oluşturmakta, öğrencilerin yeterliliklerini ve becerilerini artırmaktadır. Sürekli gelişim gösteren toplumsal yaşam sadece öğrencileri geliştirmekle sınırlı kalmamış, aldıkları eğitimin kalitesini de arttırmıştır. Modern toplumunun öğrencisi kendi profilini tanır, bireysel farklılıklarından haberdardır, öğrenme yöntemini kendi seçer. Öğrenci araştırarak, sorgulayarak, bilgiye ulaşır ve nasıl kullanacağını bilir (Çötük, 2006). Çağdaş toplumlarda öğrenci merkezli bir eğitim anlayışı hâkimdir. Öğrenci, öğrenme sürecinde etkin rol oynar, öğrenci; etkin, dinamik, bilgiye ulaşmayı hedefleyen, yorumlayan ve geliştiren, iş birliği yapan, yaratıcı özellikleri olan bireylerdir (Gültekin, 2020, s.669,670).

Etkili öğretmenin özellikleri

Okuma alışkanlığı kazandırmanın önemi: *"Beni olduğum halimle gözüne kestiren ilk kişiydi: Samimi bir uydurukçu, arıza çıkaran neşeli bir tip. Herhalde çalışmadığım dersler ve yapamadığım ödevler her seferinde biraz daha yaratıcı bahaneler uydurmam karşısında şaşkına dönerek beni disertasyon yazmaktan muaf tutup, yerine bir roman yazmamı istemişti" (Pennac, 2007:*

91). Pennac, onu okumaya yönlendiren, ilk defa eleştirmek ve başarısız olduğunu söylemek yerine ilgi duyduğu alanda bir görev veren, onu önemseyen, bir şeyleri başarabileceğine inandıran ve ona ilk defa okuduğunu anlamanın ilk basamağı olan kitap okuma becerisi kazandıran öğretmeninden minnet duygularıyla söz etmektedir. Başarılı olsun ya da olmasın öğrenciler için okuma alışkanlığının kazandırılması, kavrama, anlama ve analiz etme becerisini arttırmada etkili olacağı belirtilmektedir. Okuma becerisi, bilgiyi anlamlandırma etkinliği sağladığı için öğrenme, yorumlama, eleştirel düşünme gibi becerilerin sağlanmasında oldukça etkilidir. Okuma, eğitimde başarıya götüren bir etkinliktir. Okuma için ilgi uyandırmak, öğrencilerin okumayı sevmelerini sağlamak bilişsel gelişimlerinin de artmasına olanak sağlar. Bu sayede çocukların kazandığı bilgi birikimi onları başarılı olmaya sevk eder. Okumanın önemi, öğretim programlarında belirtilmiş, bütün derslerin ilk konusunu okumanın oluşturduğuna değinilmiştir. Okuyamayan ve okuduğunu anlayamayan bir öğrencinin başarı seviyesi düşük olacağı ifade edilmiştir (Sünbül ve diğerleri, 2010, s. 10.akt; Yılmaz, 2012, s.211). Etkili öğretmen öğrencilerin bireysel farklılıklarını görebilen, yeteneklerini keşfeden ve öğrencilerine hoşgörü ve sabırla yaklaşan öğretmendir. Bu özellikleri barındıran etkili öğretmenlerin öğrencileri öğrenmeye daha istekli olurlar. Anlayışlı ve sabırlı öğretmenler kendileri gibi hoşgörülü ve başarılı öğrenciler yetiştirirler (Özgül, 2021, s.4).

Nasihat ve eleştiri yerine şimdiki zamanın önemi: *"Kızgın öğrencinin karşısına geçip, ahlaki veya psikolojik kelime oyunları yapmak son derece gereksizdir. Zaman tartışma zamanı değildir, durum acildir" (Pennac, s.117).* Pennac, öğretmenlik yıllarında öğrencileriyle olan diyaloglarına yer verirken, öğrencilerin "asla başaramayacağım. Hocam okul bana göre değil" şeklindeki umutsuzlukları karşısında onları cesaretlendirmiş ve bu sorunu hep birlikte yeneceklerini söylemiştir. Geçmişi bir kenara bırakıp, gelecek kaygısı ile de sürekli umutsuz olmanın yerine bugünü yaşamalarını, şimdiki zamanı değerlendirmenin en iyi çözüm olacağını belirtmektedir. Nasihat etmek, tartışmak, suçlu aramak ve nasılsa yapamam diye pes etmek, sürekli vakit kaybına neden olacaktır. Bunun yerine derse odaklanmanın, anlaşılmayan ne varsa üstüne gitmenin daha olumlu sonuçlar getireceğini belirtmiştir. Öğretme etkileşim gerektiren bir olgudur, aktif ve gelişen bir zihinle bağlantı kurar. Öğretmen, öğrenci arasındaki ilişkiler, bu ilişkinin kapsamını belirleyen birtakım, yansımalar, ölçütler ve beklentiler olarak ortaya çıkabilir. Etkin öğretmenler güvenilir ve net ilişki kurarlar, zamanı iyi yönetirler, iş birlikçi bir yapıya sahiptirler ve karşılıklı etkileşim içerisinde davranırlar. Kontrolü öğrenciler ile birlikte sağlarlar ve karşılıklı anlaşma ile belirlenen olumlu kurallar sayesinde, sorun çözme odaklıdırlar (Fleming, ?, s.3).

Sınıf hakimiyetinin önemi: *"Sınıfını varlığıyla dolduran öğretmen hemen fark edilir. Öğrenciler daha senenin başında bunu hissederler. Hepimiz bunu yaşamışızdır: Öğretmen sınıfa girer girmez bütün mevcudiyetiyle ordadır. Bu onun bakışlarından, öğrencilerini selamlamasından, oturmasından ve kürsüsüne sahip çıkmasından anlaşılır" (Pennac, s.128).*

Sınıf hâkimiyeti olan öğretmen sınıf içerisindeki etkinlikleri ve çalışmaları düzenli olarak organize etme, sınıfı cesaretlendirme, dersi hâkim bir şekilde işleme ve sınıf ortamındaki ilişkilerden haberdar olma durumundadır. Etkili öğretmen, sınıf ortamını hareketlendirmeli, sınıfı öğretim için uygun, planlı, ilgi çekici ve eğlenceli bir duruma getirmelidir. Uyguladığı öğretim öğrencileri üzerinde izler bırakır. Başarı düzeylerine ve gelecekle ilgili seçimlerine yön verir. Onların hayata karşı bakış açısı edinmelerine ve kişiliklerini kazanmalarına destek olur. Öğretmen öğrencileri tarafından benimsenir ve model olarak görülürse başarıya ulaşmaması için bir sebep kalmaz. Bir öğretmenin sınıfa hâkim ve etkili olabilmesi için bazı özellikleri olması gerekir. Alan bilgisinde yeterli olma, yeniliklere açık olma, insan hakları ve demokrasi ilkelerine saygılı olma, mesleğini severek yapma, öğrenci merkezli öğretim anlayışıyla hareket etme, bireysel farklılıkları gözetme, duygusal iletişime önem verme gibi özellikler etkili bir öğretmenin sahip olması gereken başlıca özelliklerdir (Tolunay, 2018, s.2).

Azim ve öğrenme isteği uyandırmanın önemi: *"Dilbilgisi, sıkıntısı yine dilbilgisiyle, imla hataları yine imla ödevleriyle, okuma korkusu okuyarak, anlama endişesi metnin içine dalarak ve düşünmeme alışkanlığı ise bizi şimdi şu anda bu sınıfta bu ders sırasında burada olduğumuz süre içerisinde meşgul edecek tedavi yollarıdır" (Pennac, s.118).* Pennac hayatında dönüm noktası olan öğretmenlerinden bahsederken, hepsinin ortak noktalarının dersi öğrenciye aktarmada büyük bir azimle dolu olduklarını anlatır. Bu öğretmenlerin başarılı ve başarısız öğrencilere aynı şekilde davranan, başarısız öğrencilerin içinde öğrenme isteğinin ve azminin uyandırılmasını sağlayan etkili öğretmenler olduğunu belirtiyor. Öğrencilerin gösterdikleri çabaları takip eden, ilerleme gösterdikleri zaman zevk alan, yavaş ve zor anladıkları zaman sabır gösteren, başarısızlıklarını inadına yapılmış ya da kişisel bir hakaret olduğu şeklinde yorumlamayan öğretmenlerdir. Asla yılmadan ve asla başaramayacağım şeklindeki pes edişlere aldırmayan öğretmenler olduklarını, ifade eder. Ayrıca öğrenciler hangi derste zorlanıyorsa o dersin diliyle konuşmanın ve o dersin üzerine gitmenin öğrenci başarısına olumlu etki edeceğine vurgu yapmaktadır.

Yapılandırıcı eğitim anlayışı, dikte ve ezber çalışmalarının önemi: Öğrenme etkinliğinde bilginin, sabit, değişmez bir değer olarak bilindiği ve öğretmenin öğrenciye aktardığı, bireysel farklılıklara önem verilmediği geleneksel yaklaşımda; öğretmenin ders kitaplarındaki bilgileri öğrenciye aktardığı, yeni bilgilerin yapılandırılmasının pek mümkün

olmadığı şeklinde bir anlayış oluşturulmuştu. Eğitimde öğrenmenin sadece öğretmen tarafından sunulması, öğrenci tarafından bilginin önemsenmeyen bir tutuma dönüşmesine ve anlamlı, kalıcı öğrenmelerin yaşanmamasına sebep olmaktaydı. Gelişen ve değişen toplumla beraber bu sistemin yetersiz olduğuna ve yeni yaşam gereksinimlerine uygun bilgilerin eğitim anlayışının değişmesiyle sağlanacağı görülmüştür. Bu yüzden birey merkezli, hayat boyu öğrenen aktif sorumluluklar alan, düşünme becerileri geliştiren yeni eğitim anlayışı gelişmiştir (Yıldızlı, Saban, Baştuğ, s.210). Bu eğitim anlayışı doğrultusunda, Pennac öğretmen olduğu yıllarda öğrencileriyle beraber dersi öğretmen-öğrenci etkileşimi içerisinde işlediği ve modern eğitim anlayışını benimsediği anlaşılmaktadır. Bunun yanında dikte çalışmalarının ve ezber yapmanın önemine vurgu yapmakta bu çalışmaların sadece geleneksel bir öğretme yöntemi olmadığından bahsetmiştir. Dikte çalışmalarının amacı sadece seviye belirlemek, not vermek ise dikte evet geriletir. Dikte yapmayı dili tamamlayan bir buluşma olarak görmüştür. Yazma, dinleme ve telaffuz becerilerini geliştirmek için yapılan dikte çalışmalarında öğrenci dinleyerek yazdığı için kelimeleri çok daha rahat ve hızlı bir şekilde öğrenir. Hatta öğrencileriyle yaptığı dikte çalışmaları sürecinde bazı öğrencilerinin yazıyı okuma güçlüğünü ve ince frekansları duyamayan bir öğrenciyi fark etmiştir. Ezber yapmanın bu dikte çalışmalarını pekiştirdiğini ve bilgi hazinesini geliştirdiğini söylemiştir.

Yapılandırıcı yaklaşımda, dil öğrenme etkinliği, öğrencinin aktif çabalarıyla gerçekleşir ve zihninde yapılandırılarak öğrenilir. Öğretim, sadece bilgi aktarma değil, bilgileri zihinde yapılandırma işlemidir. Öğrenciye bilgiyi aktarmayla öğrenme sağlanmaz. Öğrencinin öğrenme etkinliği bilgileri işlemesi, anlamlandırması daha sonra zihninde yapılandırması sonunda gerçekleşir (Basque, Rocheleau, Winer,1998; akt; Güneş, 2013, s.75). Etkili bir öğretmen özellikleri taşıyan Pennac'ın yaptığı bu çalışmalar geleneksel eğitim anlayışındaki bazı yöntemlerin günümüz eğitim sisteminde yeniden yapılandırılmış ve modern bir anlayışla sunulması ve yeniden yapılandırılmış bir eğitim örneği olarak verilebilir.

Sıkıntı egzersizleri: Pennac, öğrencilerine nezaket ve sabırla yaklaşmanın, zamanı iyi kullanmaları gerektiğini öğretmenin, sıkıntılı durumu alt etmeye çalışmanın ve başarmanın keşfini; öğretmen olarak bunları öğrenciye aktarmanın öğretmenin sorumluluğu olduğunu; etkili bir öğretmenin sorumluluklarının bilincinde olması gerektiğini vurguluyor. Bu amaçlar doğrultusunda Pennac öğrencilerine sıkıntı ödevleri verdiğini anlatıyor. Bu ödev sayesinde öğrenciler yirmi dakika hiçbir şey yapmadan bekledikleri için sıkıntıyı yaşamış olacaklar ve o yirmi dakikada sıkıntıyı alt etmeyi ona sabır gösterebilmeyi öğrenecekler. Bu sayede hem

gündelik hayatlarında hem de akademik başarılarında yaşadıkları sıkıntılarla baş etmeyi öğrenmelerini sağlayacak hem de bu egzersizler onlara bu konularda yararlı olacaktır.

Anlamsız cevaplarla baş etme: *"Anlamsız cevap her şeye rağmen bir bağlantı kurmaya çalışan cehaletin diplomatik itirafıdır. Elbette, belli bir isyanın ifade edilmiş biçimi de olabilir: Beni sürekli aynı savunmaları yapmaya iten bu öğretmen de çok canımı sıkıyor. Ben ona soru soruyor muyum?"(Pennac, s.169).* Öğretmenin sorduğu sorulara anlamsız cevap veren öğrenci aslında bana niye soru soruyorsun mesajını vermek için anlamsız cevap verir. Bu sayede öğretmenden, onun sayesinde yaşadığı sınav korkusundan, öğrenci olarak ona yüklenen sorumluluktan kurtulmaya çalışır. Öğretmenin bu noktada yapması gereken öğrencinin verdiği anlamsız cevaba not vermemektir. Öğretmen vereceği not öğretmenin bu öğrenciden vazgeçmesi ve kendini de bu öğrenciye yetebilecek yeterlilikte görmemesi anlamına gelir. Oysaki etkin bir öğretmen "öğrenci rolü oynamayı reddeden" bu çocuğa bu fırsatı vermemelidir.

Mesleğini severek yapma: Pennac eserin son bölümlerinde sevginin önemine ve eğitim hayatında var olması gerektiğini anlatıyor. Mesleğini severek yapan ve öğrencilerine sevgiyle yaklaşan ve bu sayede öğrencileri üzerinde etkili davranış sergileyen öğretmenlerine olan hayranlığını dile getiriyor. Eğitim ve öğretimin sosyal ve duyusal çıktılarını düzeltecek en önemli unsur sevgidir. Bu durumun bir örneği olarak toplumların yaşamları sürecinde karşılaştıkları sorunlarda sevgi eksikliğinin olduğu her zamanda kendini göstermektedir. Oysaki sevgi birliğin, barışın, huzurun tek anahtarıdır. Zaten eğitimin amacı da bireylerde aslında var olan sevgi ışığını yakabilmektir. Sevginin eğitim içinde var olabilmesi için öğretmenlerde de sevgi duygusunun hâkim olması gerekir. Bu sayede eğitimin akademik, duyusal ve sosyal hedeflerine, öğretmenlerin sayesinde sevgi dolu bir eğitim ortamı sağlamalarıyla ulaşılabilecektir (Eroğlu ve Kaya, 2011, s.1587). Öğrenciye sevgi ile yaklaşmak esas olmakla birlikte, bazı araştırmacılar öğretmenin ılımlı bir yapıda olmasının gerekli olduğunu söyleyerek şu şekilde açıklama yapmışlardır; "Öğretmen çok yumuşak huylu olursa, otoritesini kurup disiplin sağlayamaz, dersinde öğrenciler küstahlık yapar. Aşırı sert ve otoriter olursa, öğrenciler korkar, derslerden soğur, soru sormakta çekinir, bunun sonucunda okuldan nefret ederler. Kısacası asık suratlı ve sert olmak kin ve nefrete, mesafe olmayan yaklaşım şekilleri de laubaliliğe neden olur. Sevgi, şefkat, sabır ve sempatinin öğrencilere disiplin sağlama konusunda başarı oranının %94 olduğu tespit edilmiştir (Kayadibi, 2012, s.46). Öğretmenlerin hal ve hareketleri sadece kendilerini değil, çevresinde yaşayanları ve tüm toplumu etkiler. Bu sebeple okullarımızın etkili olabilmesi için ilk olarak öğretmenlerimizin etkili olması gerekmektedir (Şahin, 2011, s.243).

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Başarısızlık söz konusu olduğunda başarısız öğrencinin yaşadığı sınav, okul, öğretmen korkusu tüm kademedeki öğrencileri olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum onların yaşadığı zor durumu daha da zorlaştırmaktadır. Bahsi geçen gerçekler eğitim sisteminin olumsuz bir yönüdür. Yatılı okulların öğrencilere etkisi konusunda olumsuz olarak hapishane gibi algılanmasının yanında, öğrenciyi daha sistemli, sorumluluk sahibi ve toplum içinde yaşamanın kurallarını öğrettiğinden bahsederek olumsuz yönlerinin yanında olumlu yönlerinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Eğitim süreci içerisinde oyunun önemine değinilmiştir. Oyun sayesinde çocuğun bütün duyuları harekete geçiyor, yaparak yaşayarak kalıcı öğrenmeler gerçekleşmektedir. Oyunun eğitim sistemi içerisinde yer alması gereklidir. Okul sayesinde önyargılardan, kusurlardan, cehaletten, ailelerin kaderciliğinden kurtarılan, topluma faydalı bireyler olarak kazandırılan çocuklar artmıştır.

Eserde okulla ilgili olumlu yönler ortaya konulmuştur. Okul, cahilliğin ve barbarlığın her türlüsü ile savaşan yer olmalıdır. Bireylere sosyal güvenliği ve çevreye saygıyı öğreten okuldur. Başarısız öğrenciler eğitim sürecinde anlayamadıkları için sorun yaşamakta ve bu durum onları olumsuz yönde etkilemektedir. Toplumun temel sorunları arasında olan İşsizlik, meslek edinmek, iş bulmak için sürekli çalışmak zorunda olmak gibi durumlar yetişkinlerde olduğu kadar çocuklarda da kaygı ya neden olmaktadır. Gelecek kaygısı hissetmeye başlayan çocuk artık geleceğe umutla bakamaz hale gelir. Başarısız çocuklar kızgınlık, korku, içerleme, umutsuzluk gibi olumsuz duyguları bir arada yaşarlar. Öğrencilerin yaşadığı öğretmen, okul ve sınavla ilgili korkular, bunalıma, okuldan kaçma, evden kaçma ve hatta intihar etme gibi kötü sonuçlar doğurabilir. Modern öğrenci; etkin, dinamik, bilgiye ulaşmayı hedefleyen, yorumlayan ve geliştiren, iş birliği yapan, eleştirel düşünme becerisine sahip, yaratıcı özellikleri olan bireylerdir. Okuma alışkanlığının kazandırılması, kavrama, anlama ve analiz etme becerisini arttırmada etkili olacaktır. Sürekli nasihat vermek, suçlu aramak başarısızlık sorununu önlemede vakit kaybına neden olmaktadır. Bunun yerine şimdiki zamanı düzeltmek vakit kaybetmemek gereklidir.

Etkili öğretmen öğrencilerin bireysel farklılıklarını görebilen, yeteneklerini keşfeden ve öğrencilerine hoşgörü ve sabırla yaklaşan öğretmendir. Etkili öğretmen, sınıf ortamını hareketlendirmeli, sınıfı öğretim için uygun, planlı, ilgi çekici ve eğlenceli bir duruma getirmelidir ve sınıf hâkimiyeti sağlamalıdır. Öğrenciler hangi derste zorlanıyorsa o dersin

üzerine gitmek, öğrencilere azim ve kararlılık duygusu aşılamak başarısına olumlu yönde etkileyecektir. Geleneksel eğitim anlayışının gelişen toplumla beraber yetersiz olduğu belirtilmiş bu yüzden birey merkezli, hayat boyu öğrenen aktif sorumluluklar alan, düşünme becerileri geliştiren yeni eğitim anlayışı gelişmiştir. Etkili bir öğretmenin sorumluluklarının bilincinde olması gerekir. Etkili öğretmen zorluklar karşısında pes etmeden ve mesleğini severek yapmalıdır. Öğretmenlerin hal ve hareketleri sadece kendilerini değil, çevresinde yaşayanları ve tüm toplumu etkiler.

KAYNAKÇA

Aşılıoğlu, N., Uzunhasanoğlu, E., Baysal, K., & Akbaş, S. (2009). İntihar girişiminde bulunan çocuk ve ergenlerde sosyodemogratif ve psikiyatrik özelliklerin değerlendirilmesi. *Kriz dergisi*. *17*(2), 1-11. https://doi.org/10. 1501/Kriz 0000000295

Bayraktar, S. (2015). İntihar kavramının çocuklar ve ergenler açısından ele alınması. *Akdeniz insani bilimler dergisi*. *5(1),* 139-159. https://www.acarindex.com/journals/akdeniz-insani-bilimler-dergisi-1402

Buğdaycı, E. C. (2014) *Dannıel Pennac'ın kaleminden okula ve okumaya ilişkin yeni bir eğitim yaklaşımı* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Fransız Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı https://tez.yok.gov.tr/381521

Ceylan, A. (2013). Okul sıkıntısı. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Dergisi, 1*(2), 286 *https://dergipark.org.tr/tr/pub/suje/issue/20628/219961*

Çavuşoğlu, C. (2020). *Eğitimde başarısızlık: Sosyo ekonomik etkenler çerçevesinde lise öğrenciler üzerine nitel bir analiz.* (Doktora tezi) Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı http://dspace.yildiz.edu.tr/xmlui/handle/1/12731

Deveci, T. (2014). *Başarılı ve başarısız algılanan öğrencilere karşı öğretmenlerin tutum ve davranışları*. Ahi Evran üniversitesi. Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Dilekman, M. (2008) Etkili eğitim için etkili öğretmenlik. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* *12*(2), 213-221 https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisosbil/issue/2822/38074#article_cite

Düvenci, A. (2012). *Ağ Neslinin İnternet Kullanımı Üzerindeki Sosyal Medya Etkisinin Sosyal Sapma Yaklaşımı İle İncelenmesi.* Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Bilişim Bilim Dalı

Ergün, M. (1996). Eğitim felsefesi. *Ankara: Ocak Yayınları*.

Eroğlu, M. & Kaya, V. D. (2021). Pedegojik sevgi eğilimleri ölçeğinin uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 20(79).* https://doi.org/10.17755/esosder.853431

Fleming, N. (?). Öğrenciler ile yakınlık kurma: Kişisel Etkileşim ve öğrenme. *Etkili Öğretim Kılavuzu Serisi No: 39* Kansas Eyalet Üniversitesi/Orta Doğu Teknik Üniversitesi, https://ogem.metu.edu.tr/system/files/39

Gültekin, M. (2020). Değişen toplumda eğitim ve öğretmen nitelikler. *Uluslararası Anadolu Eğitim bilimleri dergisi, 10*(1), 654-700. https://hdl.handle.net/11421/24374

Güneş, F. (2013). Yapılandırmacı yaklaşımla dil bilgisi öğretimi eğitimde kuram ve uygulama. *Eğitimde teori ve uygulama dergisi, 9*(3), 171-187. https://hdl.handle.net/20.500.12428/1173

İçdi, C. (2020). *İlkokul öğrencilerinin ve öğretmenlerinin başarıya ve başarısızlığa, başarı ve başarısızlık korkusuna ilişkin metaforik betimlemeleri.* (Yüksek lisans tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı https://tez.yok.gov.tr/333812

Karaman, K. (2020). *Öğrenme kuramları bağlamında korku çekiciliği* (Doktora tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı Reklamcılık ve Tanıtım Bilim Dalı https://tez.yok.gov.tr/610534

Kayadibi, F. (2012). Sevgi faktörünün Eğitim verimliliği üzerine etkisi. *İstanbul üniversitesi ilahiyat fakültesi dergisi, 0*(5), *34-50*. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/10117

Keskin, H. K. & Yapıcı,Ş. (2008). *Başarılı ve başarısız öğrencilerin kişilik özellikleri ile ilgili öğretmen ve veli görüşleri. Kuramsal Eğitim bilim 1*(1),20-32. http://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/handle/11630/4484

Öcalan, N. (2020). *İntihar girişimi olan ergenlerde anksiyete, depresyon, dürtüsellik, benlik algısı ve yaşam kalitesinin incelenmesi* (Uzmanlık tezi) Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Ana Bilim Dalı, Mersin. https://tez.yok.gov.tr/625676

Özgül, H. B. (2021). *Yeni Nesil Öğretmen Özellikleri Nasıl Olmalı?*. MEF Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Öğrenme Bilimleri Yüksek Lisans Programı. ss. 1-42

Özkeçeci, Ş. B. (2008). *Sürekli ve verimli eğitimin bireysel ve toplumsal gelişmeye katkısı*, (Yayımlanmamış Yükseklisans Tezi) Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı. https://www.ktsv.com.tr/235

Pennac, D. (2010). *Okul sıkıntısı.* İstanbul: Can sanat yayınları.

Razon, N. (1981) Tembel çocuk. *Eğitim ve bilim dergisi, 6*(32), 1300-1337. http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/566

Sütçü, Z. (2015). *Okul terki riski ölçeğinin geliştirilmesi* (Yüksek lisans tezi) Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı https://tez.yok.gov.tr/ 388176

Şahin, A. (2011). Öğretmen algılarına göre etkili öğretmen davranışları. *Ahi evran üniversitesi eğitim fakültesi dergisi, 12*(1), 239-259 https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefad/issue/59498/855255#article_cite

Şehir, S. (2020). *İlkokul öğrencilerinin başarısızlık nedenlerinin sınıf öğretmenlerinin denetim odağı bağlamında incelenmesi*, (Yüksek lisans tezi) Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Ana Bilim Dalı Sınıf Eğitimi Bilim Dalı, Diyarbakır. https://tez.yok.gov.tr/559019

Tolunay, A. (2008). *Sınıf öğretmenlerinin sınıfta karşılaştıkları istenmeyen öğrenci davranışları ve bu davranışlara karşı kullandıkları başetme yöntemleri* (Yüksek lisans tezi) Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı Bursa. http://hdl.handle.net/11452/4263

Turgut, Ü. (2016). Bireysel farklılıkların öğretim sürecine yansımasına dair öğretmen görüşlerinin incelenmesi:Nitel bir araştırma. *Bayburt eğitim fakültesi dergisi*, *11*(2), 432-444. https://dergipark.org.tr/tr/pub/befdergi/issue/28762/307852

Uskan,S.B. & Bozkuş,T. (2019). Eğitimde oyunun yeri.*Uluslararası güncel eğitim araştırmaları dergisi*, *5*(2), 123-131. https://dergipark.org.tr/tr/pub/intjces/issue/51237/667992

Yılmaz, B. (2012). Okuma alışkanlığının okuma başarısına etkisi: Ankara Keçiören Atapark İlköğretim Okulu öğrencileri üzerine bir araştırma. https://www.openaccess.hacettepe.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11655/11695/Y%C4%B1lmaz.pdf?sequence=1 Et: 29.05.2023

TANZİMAT DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE BATILILAŞMANIN EĞİTİME YANSIMASI

Mehmet Fatih KOÇ[1], Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN[2]

[1]Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

ORCID ID: 0000-0002-7852-8409

[2] Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

ORCID ID: 0000-0002-5447-4741

ÖZET

Batı'nın gelişmişlik seviyesine ulaşabilmek için gerçekleştirilen siyasî, sosyal ve kültürel hareketler olan Batılılaşma süreci Türk tarihinde Tanzimat Dönemi ile başlamıştır. Osmanlı Devleti, çağının bilim, teknoloji, ekonomi alanlarındaki gelişmelerini takip edememiş ve bu durumun neticesinde Avrupa'yı yakalama gayesiyle Batılılaşma hareketlerine başlamıştır. Tanzimat Dönemi ile başlayan Batılılaşma serüveni Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemlerinde etkisini artırarak devam etmiştir. Batılılaşmanın ana unsuru toplumun modernleşmesi olarak görülmüştür. Toplumu biçimlendirmede eğitimin bir araç olarak kullanıldığı düşünülürse, Batılılaşma süreci eğitim dünyasında da birtakım değişikliklere yol açmıştır. Fransa etkisinin belirgin olarak hissedildiği bu sürecin eğitim ayağında Almanya ve ABD etkileri de yer almıştır. Türk eğitim tarihinde Batı yönlü bir dönüşümün, içinde bulunduğu çağı yakalaması açısından olumlu neticeleri olduğu kadar olumsuz neticeleri de olmuştur. Kimi zaman Batı kaynaklı eğitim kanunlarının acelece alınması, kimi zaman Türk toplumunun yapısını anlayamayan yabancı uzmanların Türk eğitim sistemini yönlendirmesi sonucunda bu dönüşüm sürecinde hatalar silsilesi meydana gelmiştir. Bu hataların ortak noktasında Batı toplumlarına ait yaşam felsefesinin ve paradigmalarının Türk toplumunun doğasına uyum sağlayıp sağlamadığı düşünülmeden doğrudan Türk eğitim sistemine alınması bulunmaktadır. Yanlış yönelimler içinde bulunan eğitim sisteminin bir ürünü olarak ise toplumda kültürel kimlik sorunları ve bozulmalar ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada Tanzimat Dönemi'nden başlayarak günümüze kadar devam eden Batılılaşma sürecinde Fransa, Almanya, ABD eğitim sistemleri ve yabancı uzmanlarının Türk eğitim sistemine etkileri üzerinde durulmuştur. Ayrıca çalışmada Batılılaşmanın toplumsal sonuçlarına da yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Batılılaşma, Değişim, Tanzimat, Cumhuriyet

[1] Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi ABD Yüksek Lisans Öğrencisi
[2] Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

1.GİRİŞ

İnsan toplumsal bir varlıktır. Toplum içinde birlikte yaşayan insanlar ise uzun yılların birikimiyle ortak davranış, alışkanlık ve işbirliği geliştirmişlerdir. Bu ortak davranış ve yaşam biçimi ile insanoğlu, doğal çevreyi ve kendini denetlemek için maddi ve manevi yetenekler, güçler kazanmıştır. Bu güçler ve yetenekler her toplumun içinde bulunduğu koşullara göre farklılaşır. Bu durumda toplumların kendine has özellikleri ve kurumları ortaya çıkar. Dil, edebiyat, sanat, ahlak, eğitim, din, hukuk, gelenek ve görenekler, siyaset, devlet gibi ortaya çıkan bu farklılıklar ile toplumların dünyayı ve birbirlerini anlamlandırmaları da farklı olmuştur.

İnsanların sahip olduğu maddi-manevi yeteneklerin ve güçlerin toplamı kültürü oluşturur. Kültür toplumsal yaşamı biçimlendirmekle beraber içinde bulunulan zamana ve mekâna göre bir takım değişimler içine girebilir. Bu yönüyle ele alındığında kültürün bulunulan coğrafya veya çağın getirdiği yeniliklerden ve diğer toplumlardan etkilenmemesi mümkün değildir. Bir taraftan gelenekten gelen miras diğer taraftan modernizmin getirdiği süreçlerden etkilenme sonucunda iki durum arasında bir sentez ortaya çıkmaktadır. Kültürel değişim esnasında ortaya çıkan bu sentez durumunda kültürün ana değerleri bazen yıpranmaya ve yozlaşmaya uğrayabilmektedir. Kültürel değerlerin yozlaşmaya uğraması bu değerlerin giderek yok olmasına sebep olmakta, bu durum toplumun kimliğinin yok olması anlamına gelmektedir (Şahin,2011). Bu kültürel değişim ve yozlaşmanın en önemli örneği Batı medeniyeti karşısında geriye düşen Doğu, İslam veya Afrika medeniyetlerinde görülmektedir. Dünyanın Batı olarak adlandırılan ülkeleri dışında kalan toplumların Batı'nın gelişmişlik seviyesine ulaşabilmek için gerçekleştirdiği siyasî, sosyal ve kültürel hareketleri ifade etmek üzere ise Batılılaşma kavramı kullanılmaktadır (Hanioğlu, 1992). Batılılaşma hareketleri Türk tarihi kapsamında incelendiğinde Avrupa karşısında alınan askeri yenilgilerin ve kayıpların bu süreci başlattığı söylenebilir. Avrupa karşısında alınan mağlubiyetler sonucunda Osmanlı Devleti Batının ilmini ve teknolojisini alarak askeri ıslahatlar yapmaya çalışmıştır. Türk tarihinde Batılılaşma sürecinin ilim ve tekniğin yanında sosyal ve kültürel alanlarda da etkisini hissettirmesi ise Tanzimat Dönemi ile başlamıştır (Eriş, 2018). Bu etki günümüze kadar devam etmiştir.

Her toplum, kendine özgü yapısının parçası olan yaşam biçimlerini, bilgilerini, ahlaki kurallarını, inançlarını, sanatlarını ve geleneklerini nesilden nesile aktararak sürekliliğini sağlar. Bu aktarım sürecinde temel unsuru insan olan eğitimden yararlanılmaktadır. Toplumlar sahip olduğu değerleri sonraki nesillere eğitim vasıtasıyla aktarır (Öztürk, 1993). Batılılaşma politikaları ile toplum kültürel alanda bir dizi düzenlemeler ve değişikliklere tabi tutulmuş, eğitim politikaları da bu doğrultuda oluşturulmuştur.

2.EĞİTİMDE BATILILAŞMA HAREKETLERİ

Batı dünyasının gelişiminin ardından dünyanın geri kalanında bu gelişimi takip etme süreci başlamıştır. Türk toplumunda da Batı medeniyetini anlama ve örnek alma süreci evrilerek birbirini izleyen etkilenme, değişim ve dönüşüm süreçleri başlamıştır. Osmanlı Devleti yöneticileri 18. yüzyıldan itibaren var olan kurumlarıyla ve düzeniyle ayakta kalamayacağını, varlığını sürdüremeyeceğini düşünerek Batı'ya yönelmiş, ardından idari, sosyal, ekonomik açıdan bir değişim sürecinin içine girmiştir. Bu doğrultuda, var olan düzeni ve kurumları

değiştirme yönünde ıslahatlar yapılmıştır. Değişim gayesiyle yeni kurumlar oluşturulmuş, oluşturulan bu yeni kurumlarda düzenin, bürokrasinin memurları yetiştirilmiştir (Soydan ve Tüncel, 2013).

Batı yönlü değişimin yani Batılılaşmanın önemli bir ayağını eğitim oluşturmaktadır. Bu durumda eğitim kurumlarının geçirdiği değişim, Batılılaşma süreci çerçevesinde ele alınmalıdır. Kafadar (1997, s. 63) bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: "Batı kaynaklı reformist eğitim hareketleri ve akımlarının Türk eğitim sistemine girişi problemi, esasen toplumumuzun iki yüzyılı aşkın bir süredir bütün kesimlerinde, değerlerinde, sosyal, siyasi ve ekonomik yapısında derinden yaşadığı Batılılaşma hareketlerinden soyutlanarak incelenemez."

İlk olarak askeri alandaki ihtiyaçları karşılamak amacıyla Batı'yı örnek alan askeri okulların açılması ile başlayan süreç, bu alana bağlı askeri özelliklere sahip ortaokul (rüşdiye) seviyesindeki okulların açılması ile devam etmiştir. Ardından sosyal ve siyasal gelişmelere bağlı ihtiyaçları karşılamak amacıyla sivil okullar da açılmaya başlamıştır (Karataş, 2003). Zamanla geleneksel eğitim kurumları geri kalmışlığın sebebi olarak görülmeye başlanmış, Batı tarzı eğitim veren kurumlar ön plana çıkmıştır (Davison, 1987).

Batılılaşma hareketleri Cumhuriyet Dönemi kadroları tarafından da kabul görmüş, ancak bu dönemdeki Batılılaşma eğilimlerinde öncekilere göre daha radikal değişikliklere gidilmiş, tüm alanlara yansıyan kapsamlı bir politikaya dönüşmüştür. Bu durumda doğal olarak eğitim kurumları da Batı eksenine oturtulmuş ve yapılanma sürecine girmiştir. Sıbyan okulları, medreseler gibi geleneksel eğitim kurumları yerlerini Batı tarzı okullara, üniversitelere bırakmıştır (Çınar, 2014).

2.1. Türk Eğitim Sisteminde Etkili Olan Batılı Ekoller

2.1.1 Fransa Ekolu

Kuruluş Dönemi'nde atılan sağlam temeller üzerine hızla yükselen Osmanlı Devleti Yükselme Dönemi ile birlikte artık bir dünya gücü haline gelmiştir. Ancak Batı'nın bilimsel, kültürel açıdan gelişmesi karşısında Osmanlı geriye düşmüş, bu geri düşüş askeri alanda yenilgilere sebep olmuş ve iç düzende bozulmalar yaşanmıştır. Çağının gerisinde kalan Osmanlı Batı'nın bu ilerleyişi karşısında yenilenmeye ihtiyaç duymuştur. Yenilenmeyi ilk olarak askeri alanda başlatmış, bu doğrultuda ülkeye ordu eğitimini sağlayan yabancı uzmanlar getirilmiştir. Bu değişim süreci, Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde sosyal ve kültürel alanlarda da kendini hissettirmiştir (Soydan ve Tüncel, 2013).

Batı karşısında geri kalmışlığı Osmanlı Devleti'ni Batı'dan yardım alarak değişime sürüklemiştir. Bu süreçte ilk olarak Fransa sahneye çıkmaktadır. Bunun en önemli nedeni tarihsel ilişkilerdeki yakınlıktır. 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman ve Fransa kralı I. François Dönemi'ndeki Osmanlı-Fransa ilişkileri zamanla müttefikliğe dönüşmüş, Fransa'nın Osmanlı Devleti'ndeki yerini ayrı bir noktaya taşımıştır. Fransa'yı Avrupa devletleri arasından kendi tarafına çekmeye çalışan Osmanlı, Fransa'ya imtiyazlar vermiş, bu imtiyazlar zamanla her alana yayılmıştır (Şahin, 2009). Osmanlı'nın Fransa'yı emelleri için kullanması süreci zamanla Fransa'nın Osmanlı'yı kullanma biçimine dönüşmüştür. Fransa, Rusya'nın Avrupa ve Akdeniz'deki emellerini engellemek için tampon devlet olarak gördüğü Osmanlı'nın

yıkılmasını kendi politik çıkarlarına aykırı görmüştür. Osmanlı ise Avrupa'dan geri kalmışlığı kabullenip Batılılaşma hareketine giriştiğinde doğal olarak Fransa'yı yanında bulmuştur (Erdemir, 2018).

Batı'nın üstünlüğünün anlaşıldığı ilk dönem olan Lale Devri'nde (1718-130) Fransa'ya elçi olarak Yirmisekiz Mehmet Çelebi gönderilmiştir. Bu durum Fransa ile ilişkilerin gelişmesine neden olmuştur. Çelebi Mehmet Efendi bu görevi sırasında, gördüklerini anlatan bir Sefaretname yazmıştır. Çelebi Mehmet Efendi bu kitabında, Batı'nın tekniklerinden mimari yapılarına, bilim kurullarından eğlence mekânlarına kadar gördüğü yerleri tasvir etmiştir (Altuntek, 1993).Yurda döndüğünde, yazdığı bu eser büyük yankı uyandırıp, Osmanlı'da Fransa hayranlığına dönüşecek bir etkiye sahip olmuştur. Bu nedenle Çelebi Mehmet Efendi Osmanlı Devleti'nde Batı tarzında yeniliklerin yapılmasında etkili olan kişilerden olmuştur (Polatçı ve Sağlam, 2011). Çelebi Mehmet Efendi Paris seyahati sırasında oğlu Said Efendi'yi de yanında götürmüştür. Said Efendi Fransa seyahatinin de etkisiyle ilk Türk matbaasının açılışında (1727) İbrahim Müteferrika ile birlikte rol almıştır. Lale Devri'nde ve bunu izleyen süreçte Avrupa'ya (özellikle Fransa) öğrenciler ve elçiler gönderilmiş böylece Batı kültür ve medeniyetini daha geniş alanlara yayacak olan ıslahatlar başlamıştır. Osmanlı'nın Batı kültür ve medeniyetiyle ilişkisinde yanında çoğu kez Fransa'yı görmesi, Batı hayranlığını Fransa hayranlığı noktasına taşımıştır. Sonuçta Osmanlı, hayranlık duyduğu Fransa'yı her alanda kendine model alarak bir değişim sürecine girmiştir (Bor, 2020).

Osmanlı Devleti'nin Fransa'yı örnek almasının sebepleri arasında, Fransa'nın laik karakterli bir yapısının olması da bulunmaktadır. Farklı bir inanç anlayışına sahip Osmanlı'nın Batılılaşma sürecinde, Hristiyan Avrupa'nın kurumlarını almasıyla bir takım sorunlar ortaya çıkabilirdi. Bu yüzden Fransa kurumlarının ve reformlarının laik yapısının örnek alınması bu sorunu engelleyebilirdi. Bu nedenle yapılan reformlarda Fransa'nın laik modelinin ön planda olması, farklı dini yapıların bulunduğu Osmanlı'da toplumsal çatışma riskini azaltabilirdi. Aynı zamanda örnek aldığı kurumlarda Fransız eğitiminin laik yapısını uygulaması kendi geleneksel değerlerini de ekleme şansını verebilirdi. Bu açılardan bakıldığında Fransız düşünce ve organizasyon modelleri daha kabul edilebilirdi (Erdoğan, 2016).

Osmanlı Devleti'ndeki Fransa izlerine bakıldığında, Fransa'daki toplumsal değişimlerden kaynaklanan bir nevi zorunlu etkilenmeler de görülmektedir. Bunların başında 1789 Fransız İhtilali gelmektedir. Dünya genelinde etkisi olan 1789 Fransız İhtilali'nin Osmanlı'ya etkisi, ihtilalin diğer uluslara etkisine göre daha dramatik olmuş ve devleti parçalanma sürecine götürmüştür. Fransız İhtilali'nin etkilerinin hissedilmesi ile eşitlik, özgürlük, adalet, demokrasi, insan hakları, laiklik gibi kavram ve ilkeler çok uluslu ve çok kültürlü Osmanlı Devleti içinde yayılmaya başlamıştır. Bu durum parçalanma tehdidiyle karşı karşıya gelen Osmanlı Devleti'nde, devletin bekasını sağlamak amacıyla, devlet anlayışında değişiklikler meydana getirmiştir. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Meşrutiyet gibi adımlar bu sürecin sonucu olmuştur. Fransız İhtilali'nin bir diğer etkisi ise dünya çapında milliyetçilik akımının ve ulus-devlet anlayışının yayılmasını tetiklemesidir. Avrupa kendi ulus-devlet anlayışını okullarda verilen eğitimle sağlamlaştırmak istemekteydi. Ancak bu durum Osmanlı'nın çok kültürlü çok uluslu yapısına uyum sağlamıyordu. Fransa'nın ulus-devlet anlayışından etkilenen Osmanlı, kendi yapısına uygun bir Osmanlı ulusu oluşturmak istemekteydi. Çok uluslu bir yapıdan tek

bir ulus yaratmak isteyen Osmanlı "Osmanlı Ulusu" fikrinin oluşumuna yönelik ıslahatlar yapmış, ırk, din, dil ve cinsiyet ayrımı yapmadan her kesimden insanın yetiştirilmesi için çaba harcamıştır. Bir nevi her kesimi memnun etmek için farklı okul tiplerine müsaade etmiş ancak farklı okul tiplerinin yol açtığı kargaşa kendini iyiden iyiye hissettirmiş, toplumsal ayrılık fikirleri yaygınlaşmıştır (Timur, 2000). Osmanlı ile Fransa'nın tarihsel süreçte yakın ilişkiler içinde olması, Osmanlı Devleti'nin eğitim politikasında da Fransa'nın etkili bir rol oynamasına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin eğitim alanında Fransa'yı örnek alması ilk olarak askeri alanda başlamıştır. Fransa'dan Bonneval ve Tott gibi uzmanlar getirtilerek modern bir askeri yapıya kavuşmak istenmiştir. Bu yabancı subayların verdiği eğitim ve Fransız askeri okul sistemi, Osmanlı'da uygulanarak, askeri okulların programlarının oluşumunda etkili olmuştur (Berkes, 1996; Şahin, 2009).

Batılılaşma düşüncesinin gitgide devlet bünyesinde yayılması ile askeri eğitim alanında başlayan süreçten sonra tıbbiye, mülkiye mektebi gibi kurumlarının oluşumunda ve yapılanmasında da Fransa etkisi kendini göstermiştir. Örneğin Tıbbiyede kullanılan eğitim dili Fransızca olmuş, bu okullardan mezun olan öğrencilerden bazıları eğitimlerine devam etmeleri için Avrupa'ya gönderilmiş ve geri döndüklerinde Batılılaşma sürecinde etkili olmuşlardır (Erdemir, 2018).

Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi'nin oluşumunda Fransa Milli Eğitim Bakanı Victor Duruy'un 1867 tarihli eğitim yasasının etkisi büyüktür. Osmanlı bu yasayı bir nevi taklit ederek kabul etmiştir. Fransa'dan örnek alınan bu yasa ile Osmanlı Devleti'nde var olan eğitim kurumları da yeniden düzenlenmiş, yeni okullar açılmıştır (Kafadar, 1997). Bu okullardan Galatasaray Lisesi'ne dönüşen Mektebi Sultani her yönüyle Fransa etkisinin hissedildiği bir okul olmuştur. Fransa'nın etkisi altındaki bu okulun ilk Fransız müdürü M. de Salve de Galatasaray Lisesi'nin " Fransız nüfuzunu bütün Şarkta genişletme" amacını taşıdığını belirterek Fransa'nın bu okula bakış açısını yansıtmıştır (Timur, 2000).

Bu okullarda eğitim gören ve Avrupa'ya gönderilen öğrenciler, Osmanlı'nın Batılılaşmasında önemli rol oynamışlardır. Fransa'ya gönderilen öğrenciler Fransa'da gördükleri düzenden ve fikirlerden (eşitlik, özgürlük, adalet, demokrasi, insan hakları, laiklik) etkilenerek, bu fikir ve düşüncelerin Osmanlı'ya yerleşmesinde etkili olmuşlardır. Avrupa'ya giden ve geriye Batı kültürüyle dönenler, kendi milli ve manevi değerlerinden uzaklaşmış veya onları küçümsemiş, hayranı olduğu Batı değerlerini temel alarak kendi toplumunu dönüştürmeye, Batı'ya benzetmeye çalışmışlardır (Taş, 2002).

2.1.2 Alman Ekolü

Batı'yı örnek alma sürecinde Osmanlı üzerinde etkili olan devletlerden biri de Almanya'dır. 19. yüzyıl sonlarına doğru Avrupalı devletlerin Osmanlı'yı parçalama siyasetlerinin iyice gün yüzüne çıktığı bir dönemde Avrupa'da konumu güçlenen Almanya, Osmanlı Devleti'nin kaynaklarından barışçı yollarla istifade etmeyi amaçlamaktaydı. Ayrıca bu siyaseti ile Osmanlı'nın halifelik gücünden yaralanarak sömürgelerde Fransa ve İngiltere'ye karşı güç kazanmış olacaktı. Bu yüzden Osmanlı Devleti'yle müttefiklik ilişkisine dayalı bir siyaset izliyordu (Erdoğan, 2016).

Belirli dönemler halinde askeri, toplumsal, kültürel ve ekonomik alanlarda Alman etkisi kendisi göstermiştir. Almanlar Osmanlı topraklarında nüfuzunu artırmak, Alman kültürünü ve dilini yaymak amacı taşıyan faaliyetlerde bulunmuşlardır. Kurdukları vakıflar, dini kurumlar ve misyonerlik faaliyetleri bunlara örnektir. Almanlar da diğer Batılı güçler gibi kendi amaçlarına uygun bir kitle ve ileride işbirliği içinde bulunabilecekleri elemanları yetiştirmek için okul açmışlardır (Turan, 2018). Öte yandan Osmanlı - Alman ilişkilerinde siyasi ve askeri yakınlaşmalar neticesinde Almanya özellikle askeri eğitimde Fransa'nın yerini almaya başlamıştır. Alman askeri uzmanlar orduda istihdam edilmiş ve Osmanlı askeri öğrencileri (subaylar) Alman okullarında ve ordusunda eğitim almaya başlamıştır (Erdoğan, 2016, s. 201). II. Abdülhamid Dönemi'nde Osmanlı ordusunda müfettişlik görevi üstlenen Colmar Freiherr Von der Goltz Paşa bu kişilere bir örnektir. Üç yıl için gelen fakat on üç yıl Osmanlı'da görev yapan Goltz Paşa, görevi boyunca Almanya'da ki Harp Mektebini örnek alarak Osmanlı ordusunun modernizasyonuna çalışmıştır. Goltz Paşa gibi birçok Alman, askeri eğitim derslerine girmiş, Osmanlı ordusunda Alman etkisi artmıştır (Gülcü, 2019). Bu durumun sonucu olarak Osmanlı, I. Dünya Savaşı gibi bir savaşta Alman hayranlığının etkisiyle İttifak kuvvetleri tarafında savaşa dâhil olmuştur (Özgüldür, 2021).

Cumhuriyet Dönemi'nde ise Batı'dan davet edilerek Türkiye'ye gelen uzmanlar üniversiteler, sanayi kuruluşları ve bakanlıklar gibi birçok kurumun yapılanmasında görev almışlardır. Bu uzmanlardan biri de İsviçre bilim adamı Albert Malche'dir. Malche, Daru'l-Fünun'un İstanbul Üniversitesi'ne dönüşümünde rol oynayarak üniversite reformuna ön ayak olmuştur. Ayrıca Malche, II. Dünya Savaşı yıllarında Nazi zulmünden kaçan Almanyalı bilim adamlarının Türkiye'ye yönlendirilmesinde etkili olmuştur (Şimşek, 2021). Almanya'da yetişmiş bu mülteci bilim adamları Türk üniversitelerinde dersler vermişler ve birçok öğrenci yetiştirmişlerdir. Almanya'dan gelen bu hocalar yazdıkları kitaplar ve yaptıkları tercümelerle kütüphanelerdeki kitap sayısının artışını sağlamış, dünya çapında önemli eserleri Türkçe' ye kazandırmışlardır.

2.1.3 Amerikan Ekolu

Türk-Amerikan ilişkileri tarihi, ilk olarak Amerikan ticaret gemilerinin Akdeniz'e gelmeleriyle başlamıştır. 1830'da imzalanan Ticaret ve Seyr-i Sefarin Anlaşması ile Amerika Birleşik Devletleri, Osmanlı Devleti'nin ticaret yaptığı devletlerin arasında imtiyazlı bir duruma gelmiştir. 19. yüzyılda ABD, Monroe doktrini ile Avrupa'nın sorunlarına karışmama kararı aldığı için Osmanlı ile siyasi ilişkilerde uzak kalmıştır (Çelik, 2019).

19. yüzyılda siyasi ilişkileri zayıf olmasına rağmen ABD, Osmanlı toprakları içinde yaşayan toplumlara karşı misyonerlik faaliyetleri göstermiş, bu faaliyetlerini ilk ve ortaöğretim okulları üzerinde uygulamıştır. Bunlara örnek olarak Robert koleji (1863), Konstantinopolis Kadınlar Koleji (1890), İzmir'deki Uluslararası Kolej (1903), Beyrut'ta ki Suriye Protestan Koleji sayılabilir. 19.yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı Devleti'nin toprakları Batılı sömürgeci güçler tarafından mücadele alanına dönüşmüştü. Bu dönemde ABD Osmanlı'ya yönelik geleneksel(tarafsız) politikasını değiştirerek, Orta Doğu petrolleri gibi önemli sahalarda diğer güçlerle çıkar çatışmalarına girmiştir. I. Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri grubunda yer alan ABD savaş sırasında ve sonunda Osmanlı'ya karşı açık bir düşmanlık tutumu sergilememiştir. Ancak Ermenilere kucak açması, Batılı güçlerin Osmanlı topraklarına girmesine müsaade

etmesi, Yunanistan'ın Anadolu'yu işgaline ses çıkarmaması ile tarafını belli etmiştir (Kasalak, 2014).

Milli Mücadele'nin ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla her alanda radikal değişimler yaşanmaya başlamıştır. Cumhuriyet'in kurucu kadrosu, hemen her alanda geleneksel Osmanlı anlayışı yerine akıl, bilim, laiklik ve sekülerizm doğrultusunda bir dönüşüm çabası içinde olmuştur. Bu alanlardan biri de eğitimdir. Geleneksel kurumların yerine modern bir eğitim sistemi oluşturmayı planlayan kurucu kadro ülkeye yabancı uzmanlar davet etmiş, onların tavsiyelerinden yararlanmıştır. Bunlardan biri de John Dewey'dir. John Dewey, yeni kurulan Cumhuriyet'in eğitim siteminin nasıl olması gerektiği hakkında "Türkiye Maarifi Hakkında Rapor" isimli otuz sayfadan oluşan rapor sunmuş, bu rapor Türk milli eğitiminin izleyeceği yol konusunda bir referans kaynağı olmuştur (Efendioğlu, Berkant ve Arslantaş, 2010).

Dewey raporunda eğitim bakanlığının kurulması, müfredatın yenilenerek öğretmenlere ulaştırılması, farklı alanlarda ortaokullar kurulması, tarım ve ziraat eğitimi alanında yapılması gerekenler, kütüphane eksikliklerinin giderilmesi, tercümeler yapılmasının gerekliliği, öğretmen yetiştirmeye önem verilmesi gibi konulara vurgu yapmıştır (Dewey, 1939).

Dewey'in raporu ve görüşleri doğrultusunda hayata geçirilen uygulamalardan biri de Köy Enstitüleri'nin kurulması olmuştur. Dewey'in 1945'te ülkemize tekrar gelip Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nü incelemesinin ardından "Benim düşlediğim okullar Türkiye'de Köy Enstitüsü olarak kurulmuştur. Tüm Dünyanın bu okulları görüp eğitim sistemini, Türklerin kurduğu bu okulları göz önünde bulundurarak yeniden yapılandırması isabet olacaktır." şeklindeki sözleri tarihe geçmiştir (Efendioğlu, Berkant ve Arslantaş, 2010).

Türk Amerikan ilişkilerinin dönüm noktası II. Dünya Savaşı sonrası süreç olmuştur. Bu savaştan sonra yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmış, özellikle Sovyetlerin yayılmacı politikasının hedeflerinden biri Türkiye olmuştur. Sovyetlerin bu politikası nedeniyle Türkiye, ABD ve müttefiklerinin tarafında olmuştur. Bu durum Türk-Amerikan ilişkilerinde yakınlaşmaya neden olmuştur. Siyasal, askeri, ekonomik, toplumsal, kültürel alanlardaki Amerikan etkisi Türkiye'de artmıştır. Bu dönemde Türkiye NATO'ya katılmış, Amerikan dış siyaseti paralelinde hareket etmiştir. Marshall Planı kapsamında alınan yardımlar Amerika-Türkiye ilişkilerinin boyutunu ekonomik alana da taşımıştır. ABD'nin bu yardımları yapmasında iki temel amaç bulunuyordu. Bunlardan biri dünya güç dengesi açısından kendisine Yakın Doğu'da önemli bir müttefik bulmak diğeri ise İslam ülkelerine model olan Batılılaşmış bir Müslüman ülke örneği oluşturmaktır (Ay, 2021).

Bu amaçlarla birçok alanda ilişkiler genişlemiş, zaten daha önce var olan eğitimde ABD etkisi ise artarak devam etmiştir. İkili ilişkilerdeki ilerlemeyle birlikte 1950-1960 Yıllarında ülkeye ABD'den eğitim uzmanları getirilmiş, bu uzmanlara Türk eğitim sisteminin eksiklikleri ve neler yapılması gerektiği hakkında raporlar hazırlatılmıştır. Bunlar (Marım ve Sam, 2018):

- Watson Dickerman'ın Türkiye'de Halk Eğitimi Raporu
- Kate Wofford'un Türkiye'de Köy İlkokulları'na dair Raporu
- John Rufi'nin Ortaöğretim, Müşahedeler Problemler ve Tavsiyeler Raporu

- Roben J. Maaske'nin Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Raporu
- Lester Beals'in Rehberliğin Lüzumu Hakkında Raporu
- Ellsworth Tompkins'in Orta Dereceli Okullarda Organizasyon, İdare ve Teftiş Raporu
- M.Costat'ın Türkiye'de Meslek Okulları Hakkındaki Raporu
- Elizabeth S. Gorvine'nin Kız Teknik Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi Raporu

Bu raporların Türk eğitim sistemini etkileyen ve yönlendiren sonuçları olmuştur. Raporların sunduğu çözüm yolları ile eğitim sisteminde birçok yenilik ve düzeltmelere gidilmiştir. Tercümelerin yapılması, kütüphanelerin kurulması, müfredatların yeniden düzenlenmesi, ders saatlerinin azaltılması, kredili sistem ve seçmeli dersler yönteminin uygulanması, karma eğitime yöneliş, mesleki eğitime geçme yaşı gibi başlıklar Milli Eğitim Şûralarında görüşülerek uygulama safhasına geçilmiştir. Raporları düzenleyenler ülkedeki mevcut durum hakkında geniş ve kapsamlı bir inceleme yapamamış ve bilgi sahibi olamamıştır. Sadece Ankara, İstanbul, İzmir ve Adana gibi büyük şehirlerde inceleme yapmışlar, Anadolu'nun diğer bölgelerinin mevcut durumu hakkında yeterince bilgi sahibi olmadan raporlarını düzenlemişlerdir. Raporlar hazırlanırken din ve tarih eğitimi göz ardı edilmiş, eğitime bir Batılı gözüyle bakılmış, Türk insanı ve Türkiye incelenmeden önerilerde bulunulmuştur. Örneğin Roben J. Maaske din eğitiminin belirli bir dönemden sonra din adamlarına bırakılmasını önermiş, ancak ülkede böyle bir din adamı sınıfı bulunmadığının farkına varamamıştır. Yine Tompkins Amerika'da okullarda beş saat tarih eğitimi olmasına karşın, Türkiye'de tarih eğitimine fazla yer verilmesine gerek olmadığını vurgulamıştır (Çelik, 2019). Sonuçta eğitim sisteminde şekillenmeye yol açan bu raporların sosyal, kültürel ve siyasi yapı dikkate alınmadan toplumun yapısına uymayan çözüm önerileri ileri sürdüğü açıktır.

Ülkede eğitim uzmanlarının etkisinden başka ABD'li vakıf ve okulların faaliyetleri de göze çarpmaktadır. Vakıflar Amerikancı kadro yetişmesinde, Amerikan fikirlerinin ve kültürünün ülkede yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır Bu vakıflar ve faaliyetlerinin içinde şunlar bulunmaktadır (Erken, 2020):

- Ankara Fen Lisesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırmalar Konseyi'nin kuruluşunda destek ve bağışlarıyla kendini gösteren Ford Vakfı
- Sağlık ve tıp hizmetleri alanındaki faaliyetleri ile Rockefeller Vakfı
- Lise ve mühendislik alanında çalışmaları ile tanınan Robert Koleji

3.SONUÇ

Bir toplumun tüm yaşam biçimini ve kimliğini oluşturan kültür, toplumların varlığını devam ettirme yönünden can damarıdır. Bir millet başkalarını taklit ederek yani kendi tarihini, kültürünü, inançlarını, tarihten beri var olan kurumlarını, örf ve adetlerini inkâr ederek başkalarına benzemeye çalışırsa kendi şahsiyetini, kimliğini kaybeder. Bu durumda ne kendi olabilir ne de ulaşmak istediği, ütopyası olan öteki. Şahsiyetini kaybeden toplumların ise bugünü ve yarını çürümeye mahkûmdur.

Batı medeniyetinin ilim ve teknik alanlarındaki gelişimi ve Doğu medeniyetine karşı üstünlük kurması, Doğu medeniyetlerinde Batı'yı örnek alarak bir değişim sürecini başlatmıştır. Ancak

bu değişim süreci her toplumda farklı olmuş, bazı toplumlar kendi değerleri ve müesseselerini, kültürel miraslarını koruyarak bu süreci yaşamış; bazı toplumlar ise Batı karşısında kültürel yıkıma uğramıştır. 200 yıldır bocalayan, yönünü şaşıran ve kendi gücünün farkında olmayan Türk toplumu, mevcut sorunlarına çözüm ararken her defasında başka toplumların yaşam felsefesi ve paradigmalarıyla oluşmuş çözüm yollarını kullanmıştır. Oysa Türk medeniyeti gibi köklü bir medeniyete sahip bir millet, kendi kimliğinden ve değer sisteminden hareketle sorunlarının çözümünü yine kendi köklerinde bulabilir.

KAYNAKLAR

Altuntek, N. S. (1993). İlk Türk matbaasının kuruluşu ve İbrahim Müteferrika. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 10 (1) ,191-204.

Ay, İ. C. (2021). Marshall Yardımları: Türkiye'nin dışa bağımlılık sürecine etkileri. Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2 (1), 53-64.

Berkes, N. (1996). Türkiye'de çağdaşlaşma. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bor, E. (2020). Fransız kaynakları ışığında Tanzimat Dönemi eğitimine Fransız etkileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çelik, H. İ. (2019). İkinci meşrutiyetten Fulbright Komisyonu'na; Türk eğitim sisteminde Batı etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çınar, İ. (2014). Türk eğitim politikasında Batı etkisi: Bitmeyen Batılılaşma. Turan-Sam: Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergi,6(22), 20-51.

Davıson, R. H. (1987). Osmanlı Türkiye'sinde Batılı Eğitim (M. Seyitdanlıoğlu, Çev.). Belleten, 51 (200), 1031-1044.

Dewey, J. (1939). Türkiye Maarifi Hakkında Rapor, İstanbul, Maarif Basımevi.

Efendioğlu, A., Berkant, H. G., & Arslantaş, Ö. (2010). John Dewey'in Türk Maarifi hakkında raporu ve Türk Eğitim Sistemi. 1. Ulusal Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi, Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi, Balıkesir.

Erdemir, H. (2018). Batılılaşma Sürecinde Fransa Etkisi.https://www.altayli.net/batililasma-surecinde-fransa-etkisi.html (Erişim Tarihi: 05.11.2023).

Erdoğan, A. (2016). Osmanlı'da yurt dışı eğitim ve modernleşme. İstanbul: Büyüyenay.

Eriş, M. (2018). Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma Hareketleri. https://www.altayli.net/osmanli-devletinde-batililasma-hareketleri.html (Erişim tarihi: 13.02.2023).

Erken, A. (2020). "Amerika ve Modern Türkiye'nin Oluşumu: Bilim, Kültür ve Siyasal İttifaklar", çev. Ebru Kılıç, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Gülcü, N. (2019). Von der Goltz Paşa'nın Osmanlı askeri okullarını modernize etmesi ve Türk İstiklal Savaşı'na etkisi. Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, 9(2), 311-317.

Hanioğlu, M. Ş. (1992). Batılılaşma. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 5 ss:148-152). İstanbul: TDV Yayınları.

Kafadar, O. (1997). Türk eğitim düşüncesinde Batılılaşma. Ankara: Vadi Yayınları.

Karataş, S. (2003). Osmanlı Eğitim Sisteminde Batılılaşma. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, vol.5, 231-242.

Kasalak, K. (2014). Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı ABD ilişkileri, Atatürk Yolu Dergisi, 14(55), 108-124.

Marım, Y. & Sam, R. (2018). 1950-1960 Arası Amerikalı uzman raporları bağlamında Türk eğitim sistemine çizilen yol haritası. Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, (30), 11-33.

Özgüldür, Y. (2021). İttifaktan Savaşa: 2 Ağustos 1914 Tarihli Osmanlı-Alman ittifak anlaşması ve yansımaları. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 76 (2), 475-492.

Öztürk, H. (1993). Eğitim sosyolojisi. Ankara: Hatiboğlu Yayınları.

Polatçı, T. & Sağlam, T. (2011). Osmanlı Devleti'nde batı imaji. Studies of The Ottoman Domain (Osmanlı hâkimiyet sahası çalışmaları), 1(1), 37-62.

Soydan, T. & Tüncel, M. (2013). Osmanlı'da ilk yenileşme döneminde eğitimin kurumsal ve yönetsel yapısının oluşumu ve gelişimi. Milli Eğitim Dergisi, 43 (198), 110-125.

Şahin, H. (2009). Doğu sorunu çerçevesinde Osmanlı-Fransız ilişkileri [Başlangıcından Paris Barışı'na (1856)]. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 0(40), 277 - 315.

Şahin, K. (2011). Kültürel yozlaşmaya neden olan bir unsur olarak televizyon. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (1), 243-277.

Şimşek,A.(2021). Albert Malche (1876-1956). https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/albert-malche-1876-1956/?pdf=3877 (Erişim Tarihi: 14.01.2023).

Taş, K. (2002). Tanzimat ve Batılılaşma hareketlerine sosyolojik bir yaklaşım, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 0(0), 87-94.

Timur, T. (2000). Toplumsal değişme ve üniversiteler. Ankara: İmge Kitabevi.

Turan, K. (2018). Başlangıçtan günümüze Türk-Alman eğitim ilişkileri, Türk tarihi ve kültür araştırmaları.https://www.altayli.net/baslangictan-gunumuze-turk-alman-egitim-iliskileri.html (Erişim Tarihi: 10.12.2023).

ÇOCUKLARDA MANTIKSAL DÜŞÜNMENİN GELİŞİMİ VE ÖNEMİ

Doç. Dr. Dilek BAŞERER

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0001-7098-3645

ÖZET

Mantıksal düşünme, bir problemi inceleme ve bir çözüm veya cevap bulma sürecidir. Bu süreç çocukluk yaşta başlar ve temel kazanır. Çocuklarda mantıksal düşünmeyi geliştirmek, bir çocuğun erken öğrenimi ve karşılaştığı problemi doğru çözebilmesi için kritik önem taşır. Çocuklar akıl yürütmeyi ne kadar çok öğrenirlerse, mantıksal düşünmenin yanında gerektiğinde eleştirel düşünmeyi de o kadar iyi kullanabilirler. Çünkü sorunlara karşı bakış açıları eleştirel düşünme ile şekillenir. Böylece mantıksal düşünebilen çocuk ileriki yaşlarında daha sistemli, problem çözmeye odaklı ve doğru düşünme biçimlerine sahip olur. Mantıksal düşünmenin gelişimi için çocuklara soru sormak, çocukların merak duygusunu uyandırmak, mantıksal akıl yürütme ve yaratıcı düşüncelerini ortaya çıkarmak, bilgilerini değerlendirebilme aşamalarını göstermek gibi çeşitli yollar bulunur. Mantıksal düşünmeyi geliştirme yollarını kullanarak çeşitli etkinliklerle bu süreç desteklendiği takdirde çocukta mantıksal düşünmenin gelişimi daha rahat olmaktadır. Çalışmada da mantıksal düşünmenin geliştirilmesi için kullanılan yollar ile etkinliklerin mantıksal düşünmenin gelişimine katkısının ne olduğunu vurgulamak amaçlanmıştır. Böylece çalışmada ileriki yaşlarda mantıksal düşünme sorununun olmaması için erken yaşta mantıksal düşünmenin kazanımının neden gerekli olduğu gösterilmiştir.
Anahtar Kelimeler: Çocuk, çocukta mantık, mantıksal düşünme

GİRİŞ

Bir kişinin disiplinli bir şekilde düşünebilmesi veya düşüncelerini gerçeklere ve kanıtlara dayandırabilmesi, mantıksal düşünme becerisi olarak bilinir. Bu düşünme biçimi çocukluktan başlayıp yetişkinlikle beraber devam eden bir süreci içerir. Okul öncesi dönemde çocuklarda mantıksal düşünme tam anlamıyla gelişmemiş ve benmerkezci bir bakış açısına sahiptir. Bu özellik, çocuğun her şeyi kendisiyle ilişkilendirme eğilimi ile iç ve dış gerçeklik arasında doğru bir ayrım yapmasını engeller. 2 ile 7 yaş arası çocuklar, mantıksal düşünmeyi uygulamak için bilişsel olarak donanımlı değildir. Başkalarının bilişsel anlamda anlayamazlar, ancak 8 yaşından sonra çocuklar diğer insanların bakış açılarını anlamaya başlar. Bu yaştan sonra çocuklarda "… hakkında ne düşünüyorsun?", "Eğer … olsa bunu tercih eder miydin?" gibi eleştirel düşünme soruları sorulmaya başlanır. Bu sorular ise çocuklar için muhakemeyi, mantıksal düşünmeyi, hayal gücünü ve analiz becerilerini harekete geçiren sorulardır. Mantıksal düşünme aynı zamanda çocukla oyun oynamak, onunla konuşmak, çocuğun deney yapmasına ve sorunları çözmesine izin vermekle de gerçekleşir ve gelişir. Yapılan çalışma da belirtilen mantıksal düşünmenin gelişimin nasıl ve hangi yollarla gerçekleştiğini, çocuk için

mantıksal düşünmenin öneminin ne olduğunu görmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu amaca istinaden çalışmada çocuklarda mantıksal düşünmeyi geliştirmelerine yardımcı olabilecek etkinlikler de sunulmuştur.

1.1. Mantıksal Düşünme

Mantık, doğru akıl yürütme çalışması olarak tanımlanır. Mantıksal düşünme de bu doğru akıl yürütme biçimini düşünme sistemi içinde ele alan bir düşünme türüdür. Mantıksal düşünme, gerçekleri ve kanıtları farklı açılardan gözlemleyerek bir durumu anlama becerisidir. Mantıksal düşünme beynin sol yarımküresini çalıştırdığı için bu düşünme becerisine sahip bireyler, daha doğru akıl yürütme, problem çözme, eleştirel düşünme ve iletişim becerileri sergiler. Günlük faaliyetlerde temel mantıksal çıkarım kurallarını anlama ve birleştirme yeteneği olarak mantıksal düşünme, adım adım düşünmeyi ve doğru sonuçlara varmak için zihni kullanmayı içerir. Mantıksal düşünebilmek için mantıksal akıl yürütmeyi gerçekleştirebilmek gerekir. Mantıksal akıl yürütme ise doğru çıkarımlar ile nitelikler, ilişkiler ve sıralamanın doğru anlaşılması ve iki şeyi mantıksal olarak birbirine bağlamayı içerir (Leicester, 2009). Genel olarak bakıldığında mantıksal düşünme, mantıksal akıl yürütme ile kişinin eğilimleri ve kalıpları analiz etme yeteneğini geliştiren bir düşünme türüdür.

1.2. Mantıksal Düşünme Çocuklar İçin Neden Önemlidir?

Neden çocuklarda mantıksal düşünme geliştirilmelidir? Çünkü mantıksal düşünme çocuklarda doğru ile yanlışı ayırt etmelerini sağlayan temel bir yaşam becerisidir. Daha iyi kararlar almalarına ve kararlarının sonuçlarını fark etmelerine yardımcı olur. Bu noktada Piaget çocukta mantıksal düşünmenin gelişimi konusunda bilişsel gelişimi evrelere ayırmış olup mantıksal düşünme becerisinin somut işlemler ve soyut işlemler evrelerinde görüldüğünü belirtmektedir. Piaget'e göre çocuklar 7-8 yaşlarında mantıksal akıl yürütme becerisi kazanmaya başlamakta olup bu beceri çocukların kişisel gerçeklik kavramıyla ilgili olarak gelişmeye devam ettiği ve çocukların bu becerileri kendi başlarına öğrenemeyeceklerini, bu becerilerin onlarda geliştirilmesi gerektiğini söylemektedir (Piaget, 1966, s.67). Örneğin, gözlem yoluyla çocuklar, babanın bir şey söyledikten sonra durduğunu, sonra benim bir şey söylemem gerektiğini, sonra onun bir şey söyleyeceğini öğrenirler. Basitçe söylemek gerekirse, çocuklar mantık uygulayarak sıra almayı öğrenirler. Çocukların düşünceleri tipik olarak benmerkezcidir, yani olayları yalnızca kendi bakış açılarından görür ve anlarlar. Bu benmerkezcilik onların hayatta kalması için gereklidir. Ancak 8 yaşından sonra olayları başkalarının bakış açısından anlarlar. Çocukların 2 yaş civarında her şeyin mantıksal olarak birbirine bağlı olduğunu anlamaya başladığını açıklıyor. "Ne düşünüyorsun?" gibi sorular sormak bir çocuğa sadece gerçekleri anlatmakla karşılaştırıldığında, akıl yürütme ve mantıksal düşünmeyi artıracak ve öğrenmeyi sağlayacaktır. Bu yüzden bu sopa diğerinden daha uzun demek yerine çocuğunuza "Ne düşünüyorsun? Hangi çubuk daha uzun?" Bir okul öncesi çocuğunun günlük aktivitelerini yaparken mantık uyguladığını kim görmemiştir? Örneğin elleri kirlendiğinde yıkamak isterler; ayakkabı giymeden önce çorap giyerler, mum boya bittiğinde mum boya paketini soyarlar ve çok güneşli olduğunda güneş gözlüğü takarlar. Çocuklar bu mantıksal bağlantıları kelimelerle ifade etmeden önce bile kurabilirler (Inhelder & Piaget, 1958)

Çocuklar kendi başlarına oynarken, genellikle mantıksal düşünme yoluyla üstesinden geldikleri zorluklarla karşılaşırlar. Bu nedenle, mantıksal düşünmeyi geliştirmek için serbest oyun esastır. Örneğin; 2 yaşındaki bir çocuğun toplarla oynamayı çok sevmesinden dolayı ona çemberden geçirmesi gereken farklı boyutlarda toplar verilir. Hangisinin uyduğunu görmek için halka boyunca farklı topları hareket ettirir ve mantıksal olarak küçük topların halkadan geçip büyük topların geçmeyeceğini anlar. Çocuğun büyük top sığmazsa hayal kırıklığına uğradığında, ona yardım etmek için acele edilmemelidir. Bunun yerine, çocuğun süreci sabırla anlamasını beklemek gerekir. Tıpkı yeni yürümeye başlayan çocukların sorunları deneme yanılma yoluyla çözmesi gibi bu süreci de çocuğun anlamasına izin verilir. Bu da çocuk için mantıklı düşünme süresine yardımcı olur. Oyun sırasında çocuklar, böylece bir sorunu belirlemek, bir anlaşmazlığı çözmek ve harekete geçmek için gerekli olan gerçek yaşam becerilerini keşfederler (Aubrey, 2012).

Mantıksal düşünme çocuğa pek çok açıdan fayda sağladığı için önemlidir. Bu noktada fayda sağladığı aşamalara bakıldığında;

Beyin için iyi bir egzersizdir: Mantık bulmacaları ve diğer beyin oyunları yoluyla mantıksal akıl yürütmeyi uygulamayı öğrenmek, sabır, hafıza ve konsantrasyon gibi becerileri geliştirirken beyni harekete geçirecektir. Resimli sudoku ve basit ardışık etkinlikler gibi oyunlar, çocuklarda mantıksal düşünmeyi teşvik etmeye yardımcı olur.

Eleştirel düşünme becerilerini geliştirir: Çocuklar büyüdüklerinde ve gerçek dünya sorunlarıyla karşılaştıklarında, eğer güçlü mantıksal düşünme becerilerine sahiplerse, onları çözmek için daha donanımlı olacaklardır. Bağımsız olarak belirli bir kalıp dışında düşünmeye hazır olacaklardır.

Matematik ve okumada yardımcıdır: Zeka oyunları (ör. bulmacalar), çocukların daha fazla çözüm bulmalarına ve matematikte daha iyi olmalarına yardımcı olacaktır. Sorunları çözmek için ihtiyaç duydukları mantık, erken yaşlardan itibaren inşa edilmelidir ve bulmacalar da bunu başarmanın en iyi yoludur. Ayrıca temel bir mantıksal düşünme yeteneğine sahip olmak, çocukların daha iyi okuyucular olmasına bile yardımcı olabilir (Shaibu & Mari, 2003).

1.3. Çocuklarda Mantıksal Düşünmeyi Geliştirmenin Yolları

1.3.1. Açık uçlu sorular sormak

Evet ya da hayır gibi tek kelimelik cevapları olmayan açık uçlu sorular sormak mantıksal düşünme becerilerinin gelişmesinde etkilidir. Açık uçlu soruların genellikle açıklayıcı cevapları vardır ve genel konuşmalar etrafında dönebilir. Örneğin, çocuğunuz hava nedeniyle dışarı çıkıp oynamasına izin vermediğiniz için üzgün. “Neden dışarı çıkmama izin vermiyorsun?” diye sormakta. Soruyu doğrudan cevaplamak yerine, “Neden dışarı çıkmanıza izin vermediğimi düşünüyorsun?” diyerek çocuğun düşünmesine ve cevap vermesine izin vererek mantıksal düşünme süreci geliştirilebilir (Diamond, 2006).

1.3.2. Yaratıcı düşünmeyi teşvik etmek

Yaratıcı düşünme, beynin sağ tarafını harekete geçirerek yenilikçi veya farklı düşünmeyi sağlar. Çocuğa yaratıcı düşünce nasıl aşılanır? En iyi yol ise çocuk bir durumda sıkışıp kaldığında ona çözümler sunmaktan kaçınmaktır. Bu, durumla başa çıkmak için fikirler veya seçenekler buldukça yaratıcı düşünme ve problem çözmeyi içeren ilginç bir öğrenme sürecidir (Tsai, 2012).

1.3.3. Mantıksal akıl yürütmeyi teşvik etmek

Mantıksal akıl yürütme, mantıksal düşünme sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. Çocuk bir durumdaysa, sorunu objektif bir şekilde analiz etmesi ve rasyonel bir çözüm bulması için onu teşvik etmek gerekir. Bu çocuğu ani kararlar vermekten kurtarır ve bir eylemin veya olayın neden ve sonucunu öğretir (Fozia, Saba, Maham, Sabir, Nadia & Rabbia, 2021).

1.3.4. Meraklı olmaya teşvik etmek

Ebeveynler, çocuklarının neden aşamasından geçerken meraklarını çoğu zaman bastırırlar çünkü pratikte tüm sorularını yanıtlamak mümkün değildir. Kulağa külfetli bir aktivite gibi gelebilir ama çocuğun soru sormasına, teorilerini oluşturmasına ve test etmesine, deney yapmasına vb. izin verilmelidir. Bu teşvik, keşfetmeye yol açacak ve çocuğun düşündükleri veya yaptıkları her şeyin "mantıklı" olup olmadığını anlamasını sağlayacaktır (Epstein, 2014).

1.3.5. Bilgileri değerlendirmek için onları eğitmek

Herhangi bir bilginin sadece bir tık uzakta olduğu bir bilgi çağında yaşanmaktadır. Bu da bilgiye çok rahat ulaşıldığı ve değerlendirmeden tüketildiğini gösterir. Bu nedenle, çocukları bilginin gerçekliğini belirleyerek değerlendirmeleri için eğitmek gerekir. Bu noktada çocuklara bilgiyi değerlendirmenin temel adımları öğretilmelidir:

Doğruluk: Bilgi güvenilir bir kaynaktan mı gelmektedir? Örneğin; okulda tatil ilan edilir. Bu durumda ne yapılmalıdır? Bilgilerin doğruluğunu kontrol etmek gerekir. Eğer bu bilgi okul yönetiminden geliyorsa doğrudur çünkü yönetim gerçek ve güvenilir bir kaynaktır.

Yetki: Okul yönetiminin tatil ilan etme yetkisi vardır. Yetkililer, bilgileri dolaştırmak için resmi e-posta veya telefon numarasını kullanır.

Alaka düzeyi: Okullar, aşırı hava koşulları, pandemiler vb. gibi olağanüstü durumlarda ani tatil duyurusu yapar.

1.4. Çocukların Mantıksal Düşünme Becerilerini Geliştirmelerine Yardımcı Olacak Etkinlikler

Soru sormak: Çocuğa mantıklı düşünmesini sağlamak için birçok "neden?" sorusu sorulur. Örneğin "Cevap neden 5?" veya "2. adımda neden ekledin?" Bu tür soruları yanıtlamak, çocuğun bir sorunu çözmek için kullandığı mantıkla düşünmesine veya belirli bir sonuca varmasına yardımcı olacaktır. Çocuk yöntemlerini veya cevaplarını gerekçelendirmeye

o kadar alışmış olmalıdır ki, yeni bir sorunu çözmek zorunda kaldığında, nedenini kendi başına düşünebilir.

Sıralama, kategorilere ayırma: Sıralama ve kategorilere ayırma: Sıralama, mantıksal düşünceyi nesnelere, günlük hayata ve matematiksel kavramlara uygulamaya yardımcı olan önemli bir beceridir. Çocuğa farklı şekil, boyut ve renklerde oyuncaklar ve başka nesneler verilir ve bunları sıralaması istenir (örneğin, tüm sarı bloklar bir arada veya tüm oyuncak arabalar bir yığında, tüm hayvan oyuncakları başka bir yığında). Ayrıca talimat vermeden kendi başına sıralama yapmasına da izin verilir. Nasıl ve neden sıralama yapmaya karar verdiğini açıklamasını isteyerek çocuk düşünmeye teşvik edilir (Diamond, 2006).

Şekle göre sıralama: Şekil sıralayıcıya şekiller koymak, mantık oluşturmanın önemli bir yoludur. Diyelim ki çocuğun bir üçgeni var ve onu dikdörtgen boşluğa doğru itiyor. Üçgenin neden boşluğa sığmadığı gibi sorular sormak, düşünmesine ve mantık yürütmesine yardımcı olacaktır (Fozia, Saba, Maham, Sabir, Nadia & Rabbia, 2021).

Oyuncakları dizme: Çocuğa 4-5 oyuncak verilir ve onları artan veya azalan boyutlarda düzenlemesi istenir. Bu oyun, düzen ve nitelik (burada boyut) hakkında düşünmeyi gerektirir. Daha sonra çocuğa hangi oyuncağın hangi pozisyonda olduğu sorulabilir. Doğrudan talimat vermek yerine yönergelere göre oyuncaklarını ve hayvan figürlerini bir sıraya koyması istenebilir. Örneğin "Tekerlekli oyuncağı sıraya koy", "Benekli hayvan en son sırada" ve "Uzun kulaklı oyuncak arabanın arkasında" denilebilir (Epstein, 2014)

Rol yapma oyunu: Bu tür yaratıcı oyun, çocuğun hikayelerinde mantıksal bağlantılar kurduğu için düşünme becerilerini güçlendirir. Örneğin; eski kıyafetlerle çocuğa bir oyun kutusu kurulabilir. Burada çocuk babasının eski gömleğini doktor önlüğü yapmak için kullanabilir mi? Şapka takıp sihirbaza dönüşebilir mi? Kıyafetleri birçok şekilde karıştırabilir ve eşleştirebilir. Hatta oyuncak tabaklar, bloklar veya minderler gibi diğer açık uçlu malzemeler ve aksesuarlarla kutular kurabilir ve çocuk oynamak için kendi fikirlerini geliştirebilir.

Hazine avı: Çocuğun takip etmesi için bir hazine haritası oluşturulabilir. Renkli kağıttan 5-10 büyük X şekli kesilir ve bunlar bir odaya giden yola yerleştirilir. Yolun, küçük bir atıştırmalık veya çıkartma olabilecek bir "hazine" ile bitmesi sağlanır.

Yağmur oyunu: Yağmuru tutmak için evin dışına küçük bir plastik kap koyulur. Çocukla birlikte kaseye yağan yağmur izlenir. Yağmur yağdığında kase içeri alınır. Çocukla ne kadar yağmur yağdığı konuşulur: Çok mu? Biraz? Büyük bir bardağa mı yoksa küçük bir bardağa mı sığar? Çocuğun yağmur suyunu büyük bir kaptan daha küçük bir kaba aktarmasına izin verilir ve ne olduğu gözlemlenir (Puchta,2012).

Resimli kartlar: Çocuğa duruma dayalı sorular sorulur. Örneğin küçük bir ev ve fil resimlerinin olduğu bir düzenek bulunmaktaysa çocuğa "Bu küçük bir ev. Büyük fil küçük eve girebilir mi? Neden giremez?" Çocuk bu konu üzerinde düşündüğünde ve soru sorduğunda, meşgul olduğu anlamına gelir (Denham, Bassett, Mincic, Kalb, Way, Wyatt, & Segal, 2012).

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Mantıksal düşünme, bireyin geçerli bir çözüme ulaşmasını sağlayacak şekilde akıl yürütmeyi içeren bir beceridir. Mantıksal düşünme, kişinin bir duruma nesnel olarak bakmalarına ve bir çözüm bulmak için çalışmalarına yardımcı olan yetenektir. Bu yeteneğin geliştirilmesi de erken yaşlarda başlamaktadır. Erken yaşlarda mantıksal düşünme sürecinin gelişimi çocukta pek çok yolla gözlemlenebilir. Çocuğun çeşitli sorular sorması, akıl yürütme becerilerini sağlayacak oyunlar oynaması, meraklı olması, yeni bilgileri edinme yollarını öğrenmesi, yaratıcı ve eleştirel düşünmeyi kullanabilmesi, hayal gücü ile çeşitli kurgular oluşturması ve mantıksal çıkarımlarda bulunması mantıksal düşünme sürecini geliştiren yollardır.

Çocukluk döneminde mantıksal düşünme becerilerini geliştirmek çocuğun ileri yaşlarında daha aktif, iletişim becerisi yüksek ve doğru düşünme becerilerine sahip birey olmasında etkili olacağından önem taşımaktadır. Yapılan çalışma ile erken yaşta mantıksal düşünmenin geliştirilmesi ile ileriki yaşlarda kişinin daha kolay problem çözebileceği, eleştirel ve sistemli düşünebilme yeteneğine sahip olabileceği, doğru soruları sorarak kendi dünyasını anlamlandırmasına yardımcı olabileceği gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

Piaget, J. *The Psychology of İntelligence* (M. Pierce & D. Berlyne, Trans.).NJ: Littlefield, Adams & CO. (Original work published 1947), 1966.

Leicester, M. *Teaching Critical Thinking Skills.* Bloomsbury Publishing, 2009

Aubrey, C., Ghent, K., Kanira, E. Enhancing Thinking Skills in Early Childhood. International Journal of Early Years Education, 20, 4, 332-348, 2012.

Inhelder, B., & Piaget, J. *The Growth of Logical Thinking From Childhood to Adolescence.* New York: Basic Books, 1958.

Shaibu, A. A. M., Mari, J. S. The Effects of Process Skill Instruction on Secondary School Students' Formal Reasoning Ability in Nigeria. Science Education International, 14, 4, 51-54, 2003.

Puchta, H. *Developing Thinking Skills in the Young Learners' Classroom*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Diamond, A. The Early Development of Executive Functions. Chap. 6 in *Lifespan Cognition: Mechanisms of Change*, eds. E. Bialystok & F.I.M. Craik, 70–95. New York: Oxford University Press, 2006.

Denham, S.A., H. H. Bassett, M. Mincic, S. Kalb, E. Way, T. Wyatt, & Y. Segal. Social-Emotional Learning Profiles of Preschoolers' Early School Success: A Person-Centered Approach, Learning and Individual Differences 22, 2, 178–89, 2012.

Epstein, A.S. *The Intentional Teacher: Choosing the Best Strategies for Young Children's Learning*. Rev. ed. Washington, DC: NAEYC, 2014.

Tsai CK Play, Imagination, and Creativity: A Brief Literature Review, Journal of Education and Learning, Canadian Center of Science and Education, 1,2, 2012.

Fozia F., Saba T., Maham S., Sabir A., Nadia S., Rabbia J. Effect of Play Based Learning on the Development of Logical Reasoning in Early ChildhoodEducation, Life & Science, 2,4, 173-182, 2021.

AKADEMİK MOTİVASYON ÖLÇEĞİ KISA FORMUNUN TÜRKÇEYE KÜLTÜREL UYARLAMASI

Doç. Dr. Öner USLU
Ege Üniversitesi, - 0000-0001-8891-3119

ÖZET

Öğretmen adaylarının davranışlarının nedenlerini anlamak amacıyla motivasyonlarının incelenmesi öğretmen eğitimcilerinin ilgisini çeken önemli konulardan birisidir. Türkçe alanyazında bazı akademik motivasyon ölçekleri olsa da Öz Belirleme Kuramına dayalı olarak geliştirilmiş kısa formun öğretmen adayları örnekleminde psikometrik özelliklerini rapor eden bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmanın amacı Wilkesmann ve diğerleri, (2012) tarafından geliştirilmiş olan Akademik Motivasyon Ölçeğinin kısa formunun Türkçeye uyarlamasının yapılarak psikometrik özelliklerinin öğretmen adayları için incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda ölçeğin Türkçe formu oluşturulmuş, bir üniversitenin eğitim fakültesinde öğrenim görmekte olan 230 öğretmen adayından toplanan veriler kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda üç boyutlu yapının toplam varyansın %63'ünü açıkladığı, madde faktör yüklerinin de .44 ila .82 arasında değiştiği görülmüştür. Doğrulayıcı faktör alanilizi sonucu uyum iyilikleri kabul edilebilir sınırlar içinde bulunmuştur. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik değerlerinin de .70'in üzerindedir. Bu durumda Akademik Motivasyon Ölçeği'nin kısa formunun Türkçe versiyonunun öğretmen adayları için kullanılabilir olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler : Akademik motivasyon, öz belirleme kuramı, ölçek uyarlama

1. GİRİŞ

Öğrenci öğrenmesi üzerinde etkili olan önemli değişkenlerden birisi motivasyondur (Deci et al., 1996). Motivasyon düzeyleri ve türleri öğrencilerin öğrenme etkinliklerine katılımlarını etkilemektedir (Ryan & Deci, 2000b). Alanyazında motivasyona ilişkin birçok kuram olmakla birlikte motivasyon türlerini açıklaması bakımından Öz Belirleme Kuramı önemli görülmektedir (Deci & Ryan, 2017). Buna göre motiasyon genel olarak içsel, dışsal ve amotivasyon şeklinde sınıflandırılabilir. Dışsal motivasyon içe alınmış, özdeşimle ve bütünleştirilmiş alt boyutlarını da barındırmaktadır. Amotivasyon ise motivasyonun yeterli düzeyde olmadığını göstermekte ve buna sahip öğrenciler öğrenme etkinliklerine katılmak için

gerekli neden bulamamaktadır. Öğrencilerin sahip oldukları motivasyon düzeyi kadar motivasyon türleri de önemlidir. İçsel motive olan öğrenciler öğrenmekten keyif aldıkları için etkinliklere katılırken dışsal motive olan öğrenciler not kaygısı yada cezadan kaçınmak için öğrenme faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla içsel motive olan öğrenciler hem öğrenme etkinliklerine keyif alarak katılmakta hem de akademik başarıları dışsal motive olan öğrencilere göre daha yüksek olmaktadır. (Deci et al., 1996; Ryan & Deci, 2000c). Bu nedenle öğrencilerin motivasyon türlerinin ve düzeylerinin belirlenmesi oldukça önemlidir. Türkçe alanyazında bazı akademik motivasyon ölçekleri bulunsa da (ör. Karagüven, 2012a) öz belirleme kuramına dayalı olarak uyarlanan akademik motivasyon ölçeğinin kısa formunun öğretmen adaları örnekleminde kullanılabilir versiyonuna ulaşılamamıştır. Bu nedenle bu araştırmanın amacı Wilkesmann ve diğerleri, (2012) tarafından öz belirleme kuramına dayalı olarak hazırlanmış olan Akademik Motivasyon Ölçeği kısa formunun Türkçeye kültürel uyarlaması yapılarak psikometrik özelliklerinin öğreten adayları örnekleminde incelenmesidir.

2. YÖNTEM

Orijinal Ölçek

Akademik Motivasyon Ölçeği (AMÖ) Vallerand et al., (1992) tarafından geliştirilmiş olup 28 madde ve yedi boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlardan üçü içsel motivasyon, üçü dışsal motivasyon birisi de amotivasyon ile ilişkilidir. Ölçeğin orijinal formu Karagüven (2012) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Wilkesmann ve diğerleri, (2012) AMÖ'nün kısa formunu oluşturmuşlardır. Beşli likert tipinde hazırlanan ölçek dört alt ölçek (içsel, içselleştirilmiş, dışsal, amotivasyon) ve 19 maddeden oluşmaktadır. AMÖ kısa formun Türkçe versiyonunun oluşturulması amacıyla ilk olarak maddeler bir İngilizce öğretmeni, doktora sahibi bir psikolojik danışman ve araştırmacı tarafından Türkçeye çevrilmiş, RPD alanında iki ve eğitim programları ve öğretim alanında iki akademisyenden uzman görüşü alınarak son şeklini almıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu bir üniversitenin eğitim fakültesinde öğrenim görmekte olan 230 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Bu öğretmen adaylarından 167'si (%72,6) erkek 63'ü (%27,4) kadındır. Öğretmen adaylarının bölümleri BÖTE, Türkçe Sosyal, Temel Eğitim, RPD, Fen Bilgisi ve Eğitim Bilimleri olarak değişmektedir. Elde edilen veriler açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) kullanılarak analiz edilmiş, SPSS 25 (IBM Corp., 2017) ve Lisrel 10 (Jöreskog & Sörbom, 2018) yazılımları kullanılmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Wilkesmann ve diğerleri, (2012) tarafından oluşturulmuş olan kısa formun Türkçe versiyonu kullanılarak elde edilen veriler ilk olarak AFA ile incelenmiştir. Bunun için KMO Barlet değeri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. AFA sonucu dört faktörlü yapı toplam varyansın %64'ünü açıklamasına rağmen içselleştirilmiş motivasyon boyutundaki üç maddenin farklı boyutlar altında yüksek değer verdiği görülmüştür. Kuramsal olarak da Öz Belirleme Kuramında temel motivasyon boyutları içsel, dışsal ve amotivasyon olarak açıklandığında içselliştirilmiş motivasyona ait üç madde analiz dışında bırakılmıştır (Deci & Ryan, 1985; Ryan & Deci, 2000a). Böylece analizlere 16 madde ve üç boyut üzerinden devam edilmiştir.

Varimaks döndürme ile yapılan AFA sonucu toplam varyansın %63'ünü açıklayan bir yapıya ulaşılmıştır. Elde edilen madde faktör yükleri Çizelge 1'de yer almaktadır.

Çizelge 1: Akademik Motivasyon Ölçeği Kısa Form Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

AM12	0,814		
AM5	0,782		
AM19	0,775		
AM1	0,706		
AM17	0,705		
AM8	0,701		
AM14	0,629		
AM3	0,616		
AM7		0,822	
AM16		0,820	
AM9		0,807	
AM18		0,742	
AM2		0,444	
AM13			0,793
AM10			0,780
AM4			0,745

AFA sonucu elde edilen değerler incelendiğinde madde faktör yüklerinin .44 ila .82 arasında farklılaştığı görülmektedir. Bu değerlerin kabul edilebilir sınırlar içinde olduğu söylenebilir (Leech et al., 2014). Bu yapının doğrulanması amacıyla yapılan DFA sonucunda elde edilen veriler Şekil 1'de uyum iyilikleri ise Çizelge 2'de sunulmuştur.

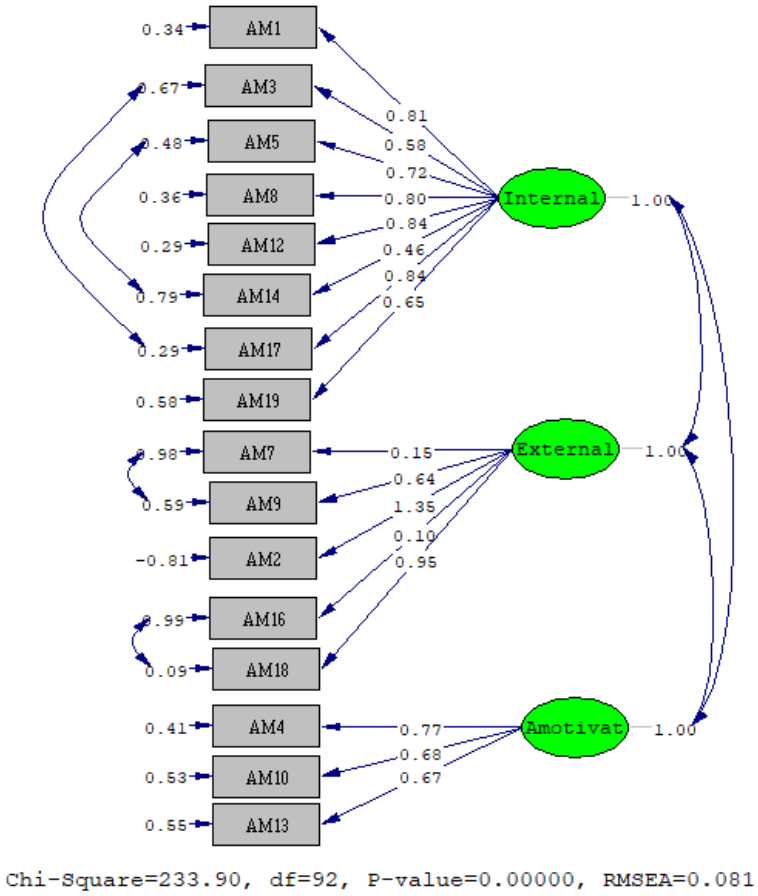

Şekil 1: Akademik Motivasyon Ölçeği Kısa Formuna İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi sonuçları

Çizelge 2: Akademik Motivasyon Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonucu Elde Edilen Uyum İyilikleri

Uyum indeksleri	İyi uyum*	Yeterli Uyum*	Ölçeğe İlişkin Değerler
RMSEA	0<RMSEA<0.05	0.05<RMSEA<0.08	.081
SRMR	0<SRMR<0.05	0.05<SRMR<0.1	.073
NNFI	0.97<NNFI<1	0.95<NNFI<0.97	.96
CFI	0.97<CFI<1	0.95<CFI<0.97	.97
χ^2			234
sd			91
χ^2/df			2,57

* (Jöreskog ve Sörbom, 2015; Şimşek, 2007) ** *p*<.01

Doğrulayıcı faktör analizi sonucu elde edilen değerler incelendiğinde uyum iyiliklerinin kabul edilebilir sınırlar içerisinde ya da bu sınırlara çok yakın olduğu görülmektedir (Jöreskog & Sörbom, 2015; Şimşek, 2007). Ölçeğin Türkçe formunun Cronbach Alfa güvenirlik değerleri içsel motivasyon için .89, dışsal motivasyon için .78 ve amotivasyon için ise .70 olarak hesaplanmıştır. Leech, Barrett ve Morgan'a (2014) göre bu değerlerin uygun olduğu

söylenebilir. Bu durumda AMÖ'nün kısa formunun psikometrik özelliklerinin Türkçe form için üniversite öğrencileri örnekleminde kullanılabilir olduğu sonucuna varılabilir. Ölçek kullanılarak öğretmen adaylarının akademik motivasyon durumlarını inceleyen araştırmaların yapılması, akademik motivasyonla ilişkili olabilecek diğer değişkenlerin incelenmesi, motivasyonu arttırmak amacıyla yapılacak olan müdahale programlarının etkisini belirlemek amacıyla ölçeğin kullanılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Springer Science+Business Media.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2017). *Self Determination Theory*. Guilford Press. https://doi.org/10.1016/S0278-5846(03)00119-2

Deci, E. L., Ryan, R. M., & Williams, G. C. (1996). Need satisfaction and the self-regulation of learning. *Learning and Individual Differences*, *8*(3), 165–183. https://doi.org/10.1016/S1041-6080(96)90013-8

IBM Corp. (2017). *IBM SPSS statistics for windows, version 25.0*. IBM Corp.

Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (2015). *Lisrel 8: Structural equation modeling with the simplis command language* (5th ed.). Scientific Software International. https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1016/j.jconrel.2016.01.005

Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (2018). *LISREL 10 for Windows [Computer software]*. Scientific Software International, Inc.

Karagüven, M. H. Ü. (2012a). Akademik Motivasyon Ölçeğinin Türkçeye Adaptasyonu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, *12*(4), 2599–2620.

Karagüven, M. H. Ü. (2012b). The adaptation of Academic Motivation Scale to Turkish. *Educational Sciences: Theory and Practice*, *12*(4), 2611–2618. http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ1002866&lang=es&site=ehost-live

Leech, N. L., Barrett, K. C., & Morgan, G. A. (2014). SPSS for intermediate statistics: Use and interpretation. In *Igarss 2014* (2nd ed., Issue 1). https://doi.org/10.1007/s13398-014-0173-7.2

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000a). Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions. *Contemporary Educational Psychology*, *25*(1), 54–67. https://doi.org/10.1006/ceps.1999.1020

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000b). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *The American Psychologist*, *55*(1), 68–78. https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000c). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Pshycologist*, *55*(1), 68–78. https://doi.org/doi:10.1037/0003-066x.55.1.68

Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş (Temel ilkeler ve LISREL*

uygulamaları). Ekinoks.

Vallerand, R. J., Pelletier, L. G., Blais, M. R., Briere, N. M., Senecal, C., & Vallieres, E. F. (1992). The Academic Motivation Scale: A Measure of Intrinsic, Extrinsic, and Amotivation in Education. In *Educational and Psychological Measurement* (Vol. 52, Issue 4, pp. 1003–1017). https://doi.org/10.1177/0013164492052004025

Wilkesmann, U., Fischer, H., & Virgillito, A. (2012). Academic Motivation of Students - The German Case. *Zentrum Für Weiterbildung.*, *May*.

ÖĞRETMEN ADAYLARININ AKADEMİK MOTİVASYONLARINI YORDAYAN DEĞİŞKENLERİN İNCELENMESİ

Doç. Dr., Öner USLU
Ege Üniversitesi, - 0000-0001-8891-3119

ÖZET

Öğretmen adaylarının akademik motivasyonlarının ve bunu yordayan değişkenlerin belirlenmesi hizmetöncesi öğretmen eğitiminin kalitesi açısından oldukça gereklidir. Akademik motivasyonu yordayan değişkenleri çok boyutlu olarak inceleyen çalışma oldukça kısıtlıdır. Bu araştırmanın amacı öğrenim görülen seviye, motivasyonel çalışma koşullarına yönelik algı, öz yeterlilik, mesleki ve alan seçimi ile kariyer seçiminde ebeveyn etkisinin akademik motivasyonun içsel, dışsal ve amotivasyon alt ölçeklerini yordama gücünü incelemektir. İlişkisel tarama modelinde yapılan araştırmaya 230 öğretmen adayı katılmıştır. Veriler ilgili değişkenlere ilişkin ölçekler yoluyla toplanmış, regresyon analiziyle incelenmiştir. Motivasyonel çalışma koşullarının özerklik, öğretim elemanı öğrenci ilişkisi; öz yeterlik, içsel alan seçimi, içsel öğretmenlik seçimi ve ebeveyn etkisi değişkenleri içsel akademik motivasyon puanları ile yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişki vermektedir ($R=0.6$, $R^2=0.36$, $F_{(10, 219)}=12.45$). Özerklik desteği, öz yeterlik, içsel alan seçimi ve ebeveyn etkisi puanlarının içsel akademik motivasyon üzerinde önemli bir yordayıcı olduğu görülmektedir. Lisans yüksek lisans durumu, göçmen geçmişi, öğretim elemanı öğrenci ilişkisi, dışsal öğretmenlik seçimi, dışsal akademik motivasyon puanları ile yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişki vermektedir ($R=0.48$, $R^2=0.23$, $F_{(6, 223)}=10.90$, $p<.000$). Öğretim Elemanı öğrenci ilişkisi, dışsal öğretmenlik motivasyonu ve göçmen geçmişi puanlarının dışsal akademik motivasyon üzerinde önemli bir yordayıcı olduğu görülmektedir. Sosyal etkileşim, özerklik desteği, öğretim üyesi öğrenci ilişkisi, öz yeterlik, içsel alan seçimi, içsel öğretmenlik seçimi, ebeveyn etkisi amotivasyon puanları ile yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişki vermektedir ($R=0.57$, $R^2=0.33$, $F_{(12, 215)}=8.74$, $p<.000$). Sosyal etkileşim, içsel alan seçimi ve ebeveyn etkisinin amotivasyon üzerinde önemli bir yordayıcı olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler : Akademik motivasyon, motivasyonel çalışma koşulları, öz belirleme kuramı, öğretmen adayları

1. GİRİŞ

Öğrenci motivasyonu eğitim programlarının hedefine ulaşmasını etkileyen önemli değişkenlerden birisidir. Bu nedenle öğrenci motivasyonlarının açıklanması ve bunu etkileyen değişkenlerin ortaya çıkarılması oldukça önemlidir. Motivasyon türleri incelendiğinde genellikle içsel, dışsal ve amotivasyon olarak sınıflandığı görülmektedir (Deci & Ryan, 1985). İçsel motivasyona sahip olan bireyler, etkinlikleri kendi istekleri doğrultusunda gerçekleştirirler ve bu etkinliklerden keyif alırlar. Bununla birlikte dışsal motive olan bireyler etkinlikleri bir kazanç elde etmek ya da cezadan kaçınmak için yaparlar. Amotive olan bireyler ise harekete geçmek için bir nedene sahip değildir (Deci & Ryan, 1985, 2000).

Öğretmen adaylarının motivasyonlarına yönelik araştırmalar hizmetöncesi öğretmen eğitiminin kalitesine katkı getirmesi açısından önemlidir. Son yıllarda öğretmen adaylarının motivasyonlarını incelemeye yönelik birçok araştırma yapılsa da (ör. Bayındır, 2021; Tezel, 2021; Yurt, 2022) öğretmen adaylarının motivasyonlarını yordayan değişkenlerin bir arada incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır. Motivasyonu yordayan değişkenlerin incelenmesi ve ortaya çıkarılması öğretmen adaylarının motivasyonları desteklemeye yönelik girişimlerin planlanmasına katkı sunabilir. Alanyazında öğretmen adaylarının motivasyonlarını yordayabilecek değişkenler öğrenim görülen seviye, motivasyonel çalışma koşullarına yönelik algı, öz yeterlilik, mesleki ve alan seçimi ile kariyer seçiminde ebeveyn etkisi olarak sıralanabilir (Berková & Krejčová, 2016; Kauper vd., 2010; Klaeijsen vd., 2018; Korkmazer, 2020; Raufelder vd., 2017). Bu değişkenlerin akademik motivsayonla ilişkisi farklı araştırmalarda ele alınmış olsa da birlikte akademik motivasyonu yordayıp yordamadıklarını inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle araştırmanın amacı bağımsız değişken olarak ele alınan öğrenim görülen seviye, motivasyonel çalışma koşullarına yönelik algı, öz yeterlilik, mesleki ve alan seçimi ile kariyer seçiminde ebeveyn etkisi değişkenlerinin bağımlı değişken olarak ele alınan akademik motivasyonun yordayıp yordamadığının incelenmesidir. Ele alınan bağımsız değişkenlerin akademik motivasoynun içsel, dışsal ve amotivasyon boyutlarını yordayıp yordamadığını inceleyen bir araştırmaya rastlanmadığından akademik motivasyonun anlaşılması adına alanyazına önemli katkılar getirilmesi beklenmektedir.

2. YÖNTEM

İlişkisel tarama modelinde yürütülen araştırmanın çalışma evrenini büyükşehirlerden birisinde bulunan bir üniversitenin eğitim fakültesi örneklemini ise bu fakülteden araştırmaya gönüllü olarak katılan 230 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Bu öğretmen adaylarından 167'si (%72,6) erkek 63'ü (%27,4) kadındır. Öğretmen adaylarının bölümleri BÖTE, Türkçe Sosyal, Temel Eğitim, RPD, Fen Bilgisi ve Eğitim Bilimleri olarak değişmektedir.

Bu araştırmada ölçme aracı olarak Wilkesmann ve diğerlerinin (2012) kısa formunu oluşturduğu ve Uslu (Değerlendirmede) tarafından Türkçeye uyarlanan Akademik Motivasyon Ölçeği; Mayr (1998) tarafından geliştirilmiş olup Atav & Deniz, (2013) tarafından Türkçeye uyarlanan Mesleki ve Alan Seçimi Motivasyon Ölçeği; Beierlein, Kovaleva, Kemper ve Rammstedt (2012) tarafından geliştilen ve Uslu (Değerlendirmede) tarafından Türkçeye kültürel uyarlaması yapılan Öz Yeterlik Ölçeği; Kauper et al. (2012) tarafından geliştirilip Uslu (2021) tarafından Türkçeye uyarlanan Motivasyonel Çalışma Koşulları Ölçeği; Tillman (2015) tarafından geliştirilen ve Uslu (Değerlendirmede) tarafından uyarlanan Kariyer Seçiminde

Anne Baba Etkisi Ölçeği ile toplanmıştır. Elde edilen verilerin normal dağılım gösterip göstermediği çarpıklık ve basıklık değerleriyle incelenmiş +1,5 ila -1,5 arasında değiştiğinden normal dağılım gösterdikleri sonucuna varılmıştır (Leech vd., 2014). Verilerin regresyon analizi kullanılarak incelenmiştir.

3. BULGULAR

Öğretmen adaylarının akademik motivasyonlarını yordayan değişkenlerin incelenmesi amacıyla yapılan analizler sonucu elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

İçsel Akademik Motivasyon

İçsel akademik motivasyonu yordaması beklenen değişkenler ortalamaları arasındaki farkı ya da korelasyonları anlamlı olan lisans yüksek lisans eğitim durumu, Sosyal Etkileşim, Yeterlik Desteği, Özerklik Desteği, Öğretim Elemanı Öğrenci İlişkisi, Öz Yeterlik, İçsel Alan Seçimi, İçsel Öğretmenlik Seçimi, Dışsal Öğretmenlik Seçimi ve Ebeveyn Etkisi olarak belirlenmiştir. Bu değişkenlerin içsel akademik motivasyon puanlarını kestirmede etkili olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: İçsel Akademik Motivasyonun Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

	Katsayılar		Standardize Katsayılar			Korelasyonlar		Doğrusallık İstatistikleri	
	B	Standart Hata	Beta	T	p	İkili r	Kısmi	Tolerans	VIF
(Constant)	0,95	0,36		2,65	0,01				
LisansYüksekLisans	-0,17	0,09	-0,10	-1,80	0,07	-0,06	-0,12	0,96	1,05
SosyalEtkileşim	0,07	0,07	0,07	0,89	0,37	0,34	0,06	0,45	2,20
YeterlikDesteği	0,14	0,08	0,16	1,70	0,09	0,36	0,11	0,33	3,07
ÖzerklikDesteği	-0,03	0,08	-0,03	-0,38	0,70	0,30	-0,03	0,45	2,21
ÖğretimElemani Öğrenci İlişkisi	0,01	0,06	0,00	0,05	0,96	0,26	0,00	0,45	2,20
ÖzYeterlik	0,23	0,06	0,25	3,72	0,00	0,44	0,24	0,66	1,52
İçselAlanSeçimi	0,14	0,08	0,14	1,77	0,08	0,46	0,12	0,50	2,00
İçselÖğretmenlikSeçimi	0,19	0,07	0,20	2,71	0,01	0,45	0,18	0,53	1,89
DışsalÖğretmenlikSeçimi	-0,06	0,05	-0,07	-1,20	0,23	0,13	-0,08	0,75	1,33
EbeveynEtkisi	0,15	0,07	0,13	2,17	0,03	0,25	0,15	0,83	1,21

$R=0.6$, $R^2=0.36$, $F_{(10, 219)}=12.45$

İçsel akademik motivasyon ölçek puanları lisans yüksek lisans öğrencisi olma durumu, motivasyonel çalışma koşullarının sosyal etkileşim, yeterlik desteği, özerklik desteği, öğretim elemanı öğrenci ilişkisi boyutları; öz yeterlik, mesleki ve alan seçimi ölçeğinin içsel alan seçimi, içsel öğretmenlik seçimi, dışsal öğretmenlik seçimi ve ebeveyn etkisi boyutlarının puanları ile anlamlı bir ilişki vermektedir ($R=0.6$, $R2=0.36$, $F_{(10, 219)}=12.45$, $p<.000$). Adı geçen

değişkenler birlikte içsel motivasyondaki toplam varyansın %36'sını açıklamaktadır. Regresyon katsayısının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise Özerklik Desteği, Öz YeterlikİçselAlan Seçimi ve Ebeveyn Etkisi puanlarının içsel akademik motivasyon üzerinde önemli birer yordayıcı olduğu görülmektedir. Regresyon analizi sonuçlarına göre içsel motivasyonun yordanmasına ilişkin regresyon eşitliği (matimatiksel model) aşağıda verilmiştir.

İçsel akademik moti = 0,95 - 0,17 LisansYüksekLisans + 0,07 SosyalEtkileşim + 0,14YeterlikDesteği -0,03 ÖzerklikDesteği + 0,01 ÖğretimElemani Öğrenci İlişkisi + 0,23 ÖzYeterlik + 0,14 İçselAlanSeçimi + 0,19 İçselÖğretmenlikSeçimi – 0,06 DışsalÖğretmenlikSeçimi + 0,15 EbeveynEtkisi

Dışsal Akademik Motivasyon

Daşsal akademik motivasyonu yordaması beklenen değişkenler ortalamaları arasındaki farkı ya da korelasyonları anlamlı olan lisans yüksek lisans eğitim durumu, Öz Yeterlik, İçsel Alan Seçimi, İçsel Öğretmenlik Seçimi ve Dışsal Öğretmenlik Seçimi olarak belirlenmiştir. Bu değişkenlerin dışsal akademik motivasyon puanlarını kestirmede etkili olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Dışsal Akademik Motivasyonun Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

	Katsayılar		Standardize Katsayılar			Korelasyonlar		Doğrusallık İstatistikleri	
	B	Standart Hata	Beta	T	p	İkili r	Kısmi	Tolerans	VIF
(Constant)	2,10	0,35		5,93	0,00				
LisansYüksekLisans	-0,28	0,10	-0,17	-2,80	0,01	-0,18	-0,18	0,97	1,03
ÖzYeterlik	0,09	0,06	0,09	1,37	0,17	0,18	0,09	0,76	1,32
İçselAlanSeçimi	0,18	0,08	0,18	2,28	0,02	0,33	0,15	0,56	1,79
İçselÖğretmenlikSeçimi	0,03	0,07	0,03	0,43	0,67	0,29	0,03	0,53	1,87
DışsalÖğretmenlikSeçimi	0,25	0,06	0,29	4,40	0,00	0,38	0,28	0,77	1,30
EbeveynEtkisi	0,01	0,08	0,00	-0,04	0,97	0,18	0,00	0,83	1,20

$R=0.48$, $R^2=0.23$, $F_{(6, 223)}=10.90$, $p<.000$

Dışsal akademik motivasyon ölçek puanları lisans yüksek lisans, öz yeterlik, içsel alan seçimi, içsel öğretmenlik seçimi, dışsal öğretmenlik seçimi ve ebeveyn etkisi boyutlarının puanları ile anlamlı bir ilişki vermektedir ($R=0.48$, $R^2=0.23$, $F_{(6, 223)}=10.90$, $p<.000$). Adı geçen değişkenler birlikte dışsal motivasyondaki toplam varyansın %23'ünü açıklamaktadır. Regresyon katsayısının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise lisans yüksek lisans öğrencisi olma, dışsal öğretmenlik seçimi ve içsel alan seçiminin dışsal akademik motivasyon üzerinde önemli birer yordayıcı olduğu görülmektedir. Regresyon analizi sonuçlarına göre dışsal motivasyonun yordanmasına ilişkin regresyon eşitliği (matimatiksel model) aşağıda verilmiştir.

Dışsal akademik motivasyon = 2,10 – 0,28 LisansYüksekLisans + 0,09 ÖzYeterlik + 0,18 İçselAlanSeçimi + 0,03 İçselÖğretmenlikSeçimi + 0,25 DışsalÖğretmenlikSeçimi + 0,01 Ebeveyn Etkisi

Amotivation

Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesinden araştırmaya katılan öğretmen adaylarının amotivasyon puanlarını yordaması beklenen değişkenler ortalamaları arasındaki farkı ya da korelasyonları anlamlı olan, lisans yüksek lisans öğrencisi olma, anne eğitim, baba eğitim, sosyal etkileşim, yeterlik desteği, özerklik desteği, öğretim elemanı öğrenci ilişkisi, öz yeterlik, içsel alan seçimi, içsel öğretmenlik seçimi, dışsal öğretmenlik seçimi ve ebeveyn etkisi olarak belirlenmiştir. Bu değişkenlerin amotivasyon puanlarını kestirmede etkili olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3: Amotivasyonun Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

	Katsayılar		Standardize Katsayılar	T	p	Korelasyonlar		Doğrusallık İstatistikleri	
	B	Standart Hata	Beta			İkili r	Kısmi	Tolerans	VIF
(Constant)	3,62	0,38		9,63	0,00				
LisansYüksekLisans	0,19	0,10	0,11	1,93	0,06	0,06	0,13	0,92	1,08
Anne Eğitim	-0,02	0,04	-0,03	-0,40	0,69	0,00	-0,03	0,60	1,65
Baba Eğitim	-0,01	0,04	-0,03	-0,38	0,70	-0,07	-0,03	0,61	1,64
SosyalEtkileşim	0,07	0,07	0,07	1,06	0,29	-0,21	0,07	0,65	1,54
YeterlikDesteği	-0,15	0,08	-0,15	-1,83	0,07	-0,42	-0,12	0,49	2,03
ÖzerklikDesteği	-0,35	0,07	-0,38	-4,81	0,00	-0,46	-0,31	0,51	1,96
ÖğretimElemani Öğrenci İlişkisi	0,04	0,06	0,04	0,63	0,53	-0,15	0,04	0,75	1,34
ÖzYeterlik	0,07	0,07	0,14	2,23	0,03	-0,05	0,15	0,82	1,22
İçselAlanSeçimi	-0,09	0,08	-0,10	-1,23	0,22	-0,34	-0,08	0,45	2,21
İçselÖğretmenlikSeçimi	-0,16	0,09	-0,18	-1,81	0,07	-0,39	-0,12	0,32	3,08
DışsalÖğretmenlikSeçimi	0,01	0,08	0,01	0,12	0,91	-0,26	0,01	0,45	2,21
EbeveynEtkisi	-0,17	0,06	-0,05	-0,55	0,59	-0,28	-0,04	0,45	2,20

$R=0.57$, $R^2=0.33$, $F_{(12, 215)}=8.74$, $p<.000$

Amotivasyon ölçek puanları lisans lisans üstü öğrenim görme, anne eğitim, baba eğitim, sosyal etkileşim, yeterlik desteği, özerklik desteği, öğretim elemani öğrenci ilişkisi, öz yeterlik, içsel alan seçimi, içsel öğretmenlik seçimi, dışsal öğretmenlik seçimi ve ebeveyn etkisi puanları ile anlamlı bir ilişki vermektedir ($R=0.57$, $R^2=0.03$, $F_{(12, 215)}=8.74$, $p<.000$). Adı geçen değişkenler birlikte amotivasyondaki toplam varyansın %33'ünü açıklamaktadır. Regresyon katsayısının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise lisans yüksek lisans olma d urumu, Öz Yeterlik, İçsel Öğretmenlik Seçiminin amotivasyon üzerinde önemli birer yordayıcı olduğu

görülmektedir. Regresyon analizi sonuçlarına göre amotivasyonun yordanmasına ilişkin regresyon eşitliği (matimatiksel model) aşağıda verilmiştir.
Amotivasyon = 3,62 + 0,19 LisansYüksekLisans – 0,02 Anne Eğitim – 0,01 Baba Eğitim + 0,07 SosyalEtkileşim – 0,15 YeterlikDesteği – 0,35 ÖzerklikDesteği + 0,04 ÖğretimElemani + 0,04 Öğrenci İlişkisi + 0,07 ÖzYeterlik -0,09 İçselAlanSeçimi – 0,16 İçselÖğretmenlikSeçimi + 0,01 DışsalÖğretmenlikSeçimi – 0,04 EbeveynEtkisi -0,17

4. TARTIŞMA

Bu araştırmada öğretmen adaylarının akademik motivasyonlarının içsel, dışsal ve amotivasyon alt ölçeklerini yordayan değişkenlerin neler olduğu incelenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda içsel akademik motivasyonu, öğrenim görülen düzey, motivasyonel çalışma koşullarının sosyal etkileşim, yeterlik desteği, özerklik desteği ile öğretim elemanı öğrenci ilişkisi alt ölçekleri; öz yeterlik, içsel alan seçimi, içsel öğretmenlik seçimi, dışsal öğretmenlik seçimi ve kariyer seçiminde ebeveyn etkisi değişkenlerinin anlamlı bir şekilde yordadığı görülmektedir. Dışsal akademik motivasyonu ise öğrenim görülen düzey, öz yeterlik, içsel alan seçimi, içsel öğretmenlik seçimi, dışsal alan seçimi ve kariyer seçiminde ebeveyn etkisi yordamaktadır. Amotivasyon için ise öğrenim görülen düzey, anne ve baba eğitim düzeyi, motivasyonel çalışma koşulları (sosyal etkileşim, yeterlik desteği, özerklik desteği, öğretim elemanı öğrenci ilişkisi), öz yeterlik, mesleki ve ala seçim motivasyonu (içsel alan seçimi, içsel öğretmenlik seçimi ve dışsal alan seçimi) ile kariyer seçiminde ebeveyn etkisi birlikte yordamaktadır.
Elde edilen bu sonuçların alanyazında birçok araştırmayla paralellik göstermektedir. Birçok araştırmacı öğretmen adaylarının akademik motivasyonlarının öğrenim gördükleri seviyeye göre farklılaştığını belirtmektedir (Ergin & Karataş, 2018; Wilkesmann vd., 2012). Benzer bir şekilde birçok araştırmacıya göre motivasyonel çalışma koşullarına ilişkin öğrenen algılarının akademik motivsayon ile ilişkili olması ve yordaması beklenmektedir (Deci and Ryan 2020; Maulana et al. 2013; Sánchez-Rosas, Takaya, and Molinari 2016; Stroet, Opdenakker, and Minnaert 2015). Bu araştırmada ele alınan bir diğer bağımsız değişken öz yeterliktir. Alan yazında öz yeterliğin akademik motivasyonla ilişkili olduğunu belirten birçok araştırmacı bulunmaktadır (Ör. Ersanlı, 2015; Klaeijsen et al., 2018). Araştırma kapsamında incelenen değişkenlerden olan kariyer seçiminde ebeveyn etkisinin akademik motivsayonu yordamada anlamlı bir katkısı görülmüştür. Türkiye gibi daha kollektivist olan toplumlarda ebeveyn desteğinin akademik motivasyonla ilişkili olması beklenmektedir (Raufelder vd., 2017).
Elde edilen bu sonuçlar ışığında bazı araştırma ve uygulama önerileri sunulabilir. Öncelikle araştırmada incelenen değişkenlerin farklı örneklemlerde yeniden ele alınması yararlı olabilir. Bu araştırmada bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki yordama gücü regresyon analiziyle incelenmiştir, daha geniş örneklemlerde yapısal eşitlik modeli ve çok düzeyli analizler yoluyla incelemeler yapılabilir. Denel işlemlerle ele alınan bağımlı değişkenlerin akademik motivasyon üzerindeki etkileri incelenebilir. Öğretmen adaylarının motivasyonlarına ilişkin yapılacak olan girişimlerde bu araştırmada incelenen değişkenlerin dikkate alınması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Atav, E., & Deniz, B. (2013). Validity and Reliability of the Turkish Version of the Motivation

Scale on Teaching Profession and Field Choice. *Hacettepe University Journal of Education*, *28*(2), 58–70.

Bayındır, N. (2021). Çevrimiçi Öğretim Sürelerinde Motivasyon Faktörü. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *5*(2), 291–303.

Berková, K., & Krejčová, K. (2016). Effect of Teachers' Abilities On Students' Motivation with Varying Levels of Intellectual Abilities in The Economics. *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*, *9*(3), 81–87. https://doi.org/10.7160/eriesj.2016.090304.Introduction

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Springer Science+Business Media.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The " What " and " Why " of goal pursuits : Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, *11*(4), 227–268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2020). Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions. *Contemporary Educational Psychology*, *61*. https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860

Ergin, A., & Karataş, H. (2018). *Üniversite öğrencilerinin başarı odaklı motivasyon düzeyleri / Achievement-oriented motivation levels of university students*. *33*(4), 868–887. https://doi.org/10.16986/HUJE.2018036646

Ersanlı, C. Y. (2015). The Relationship between Students' Academic Self-efficacy and Language Learning Motivation: A Study of 8th Graders. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, *199*, 472–478. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.07.534

Kauper, T., Retelsdorf, J., Bauer, J., Rösler, L., Möller, J., Prenzel, M., & Drechsel, B. (2010). PaLea – Panel zum lehramtsstudium. Ein forschungsprojekt zur professionsbezogenen entwicklung lehramtsstudierender im studienverlauf. Vortrag gehalten auf dem. *22. Kongress der Deutschen Gesellschaft für Erziehungswissenschaft (DGfE)*, 65.

Klaeijsen, A., Vermeulen, M., & Martens, R. (2018). Teachers' Innovative : The Importance of Basic Psychological Need Satisfaction, Intrinsic Motivation, and Occupational Self-Efficacy. *Scandinavian Journal of Educational Research*, *62*(5), 769–782. https://doi.org/10.1080/00313831.2017.1306803

Korkmazer, F. (2020). Üniversite öğrencilerinin akademik motivasyon algılarının incelenmesi üzerine bir alan çalışması. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilgimler Fakültesi Dergisi*, *10*(20), 502–515.

Leech, N. L., Barrett, K. C., & Morgan, G. A. (2014). SPSS for intermediate statistics: Use and interpretation. Içinde *Igarss 2014* (2nd baskı, Sayı 1). https://doi.org/10.1007/s13398-014-0173-7.2

Maulana, R., Opdenakker, M. C., Stroet, K., & Bosker, R. (2013). Changes in Teachers' Involvement Versus Rejection and Links with Academic Motivation During the First Year of Secondary Education: A Multilevel Growth Curve Analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, *42*(9), 1348–1371. https://doi.org/10.1007/s10964-013-9921-9

Mayr, J. (1998). Motive für die Studien- und Berufswahl. Içinde *Fragebögen zur Erkundung des Lehrens und Lernens an der Pädagogischen Akademie* (Sayı November). Pädagogische Akademie der Diözese Linz. https://doi.org/10.13140/RG.2.1.4356.5527

Raufelder, D., Bakadorova, O., Yalcin, S., Ilgun Dibek, M., & Yavuz, H. C. (2017). Motivational relations with peers and teachers among German and Turkish adolescents: A cross-cultural perspective. *Learning and Individual Differences*, *55*, 13–20. https://doi.org/10.1016/j.lindif.2017.02.004

Sánchez-Rosas, J., Takaya, P. B., & Molinari, A. V. (2016). The Role of Teacher Behavior, Motivation and Emotion in Predicting Academic Social Participation in Class. *Pensando*

Psicología, *12*(19), 39. https://doi.org/10.16925/pe.v12i19.1327

Stroet, K., Opdenakker, M. C., & Minnaert, A. (2015). What motivates early adolescents for school? A longitudinal analysis of associations between observed teaching and motivation. *Contemporary Educational Psychology*. https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2015.06.002

Tezel, Z. E. (2021). *Öğretmen Adaylarının Akademik Motivasyonları İle Akademik Yılmazlıkları Arasındaki İlişkide Başarı Yönelimlerinin Aracılık Rolünün İncelenmesi*. TC Maltepe Üniversitesi.

Tillman, K. (2015). *Parental Influence on College Students ' Career Aspirations*. Georgia Southern University.

Uslu, Ö. (2021). Motivational Study Conditions Scale: A Study of Validity and Reliability. Içinde G. Ünver & B. Yurdakul (Ed.), *The Ninth International Congress on Curriculum and Instruction* (ss. 127–128). Pegem A.

Wilkesmann, U., Fischer, H., & Virgillito, A. (2012). Academic Motivation of Students - The German Case. *Zentrum für Weiterbildung.*, *May*.

Yurt, E. (2022). Türkiye'de akademik motivasyon konusunda yapılan araştırmaların incelenmesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, *4*(1), 95–112.

ORTAOKUL 7. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ŞEKİL ÖRÜNTÜLERİNİ VE ÖRÜNTÜ PROBLEMLERİNİ SAYISAL VE CEBİRSEL OLARAK YAZMA BECERİLERİNİN İNCELENMESİ

Yüksek lisans öğrencisi, Mutlu KÖYBAŞI
Amasya Üniversitesi,– ORCID ID:0009-0008-1001-3442
Dr. Öğretim Üyesi, Birol TEKİN
Amasya Üniversitesi, – ORCID ID:0000-0001-6828-5274

ÖZET

Bu araştırmada ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin şekil örüntülerinin ve sözel örüntü problemlerinin sayısal ve cebirsel olarak karşılıklarını yazabilme becerilerinin ve kullandıkları stratejilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda öğretmen olan araştırmacının kendi deneyimlerine göre, 7. sınıf öğrencilerinin örüntüler konusunda zorlanmalarından dolayı bu çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Araştırma 2022-2023 eğitim öğretim yılında bir devlet okulunun 7. sınıfında öğrenim görmekte olan 34 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Veriler uzman görüşü alınarak araştırmacı tarafından hazırlanan 4 problem durumuna ait 26 soru içeren örüntü testi ile toplanmış ve elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Değerlendirme sonucuna göre öğrenciler en çok verilen bir şekil örüntüsünü veya problem durumunu cebirsel olarak genellemekte zorlanmışlardır. Buna rağmen örüntünün istenen adımını bulmakta daha başarılı oldukları görülmüştür. Bunlara ek olarak öğrencilerin örüntü içeren günlük hayat problemlerinin çözümünde cebirsel ifade kullanmaktan kaçındıkları gözlenmiştir. Bu sorunun giderilmesi için ise örüntüler konusu işlenmeden önce öğrencilerin yeterince denklem kurma problemleri ile karşılaştırılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Cebirsel ifade, genelleme, örüntü, 7. Sınıf.

GİRİŞ

Matematik örüntüler ve ilişkiler bilimi olarak tanımlanmaktadır (Özdemir, Dikici ve Kültür, 2015). Örüntü ise bir kurala göre düzenli şekilde dizilmiş birbirini takip eden sayı, nesne, şekil veya olaylar bütünüdür (Olkun ve Toluk Uçar, 2009). Günlük dilde pek kullanılmayan örüntü

kelimesi 2004 yılında yenilenen matematik programında ilk kez kavram olarak kullanılmıştır (Yaman ve Umay, 2013). İlköğretim matematik programında 1., 2., 4., 5., ve 7. sınıf düzeylerinde örüntüler konusuna ait kazanımlar yer almaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). Bu kazanımlar araştırmanın çalışma grubu olan 7. sınıflarda ise sayı örüntülerinin kuralını harf ile ifade etme ve kuralı harf ile verilen örüntünün istenilen terimini bulma şeklindedir.

Örüntü konusunun cebir öğretim alanında önemli bir yerinin olmasından dolayı bu konudaki çalışmalar da artmıştır. Çakmak, Bekdemir ve Baş (2014)'ın 117 ilköğretim matematik öğretmenliği öğrencisiyle yaptığı çalışmada öğretmen adaylarının matematiksel dil becerilerini bir başarı testi ile incelemiş ve sonuç olarak sözel dil puanlarının sembolik dil puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğunu belirlemiştir. Kocamaz ve İkikardeş (2021) yaptıkları çalışmada 7. sınıf öğrencilerinin örüntüler konusunda karşılaştıkları zorlukların belirlenmesini amaçlamışlar ve sonuç olarak öğrencilerin en çok verilen bir örüntünün herhangi bir elemanının örüntünün hangi adımında yer aldığını bulmakta zorlandıklarını belirlemişlerdir.

Şekil ve sayı örüntülerinde terimler arası ilişkinin belirlenmesi ile cebirsel düşünme başlar ve örüntünün kuralının genellenmesi ile gelişir. Sözel olarak genellenen bir örüntünün cebirsel olarak ifade edilebilme becerisinde öğrencilerin sorun yaşadıkları anlaşılmış ve literatür taraması yapıldığında bu konudaki çalışmaların genellikle öğretmen ve öğretmen adaylarıyla yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmada ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin şekil örüntülerini ve örüntü problemlerini sayısal ve cebirsel olarak yazma becerilerinin incelenmesinin öğrencilere ve öğretmenlere katkı sağlaması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Öğrencilerin verilen bir örüntünün genel terimini bulma becerileri/başarıları hangi düzeydedir?
2. Öğrencilerin verilen bir örüntünün istenen adımındaki terimi bulma becerileri/başarıları hangi düzeydedir?
3. Öğrencilerin verilen bir terimin örüntünün kaçıncı adımında olduğunu bulma beceri/başarıları hangi düzeydedir?

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması tekniği kullanılmıştır. Durum çalışması bir olay veya durumu kendi gerçek ortamında, neden sonuç ilişkisi içerisinde, derinlemesine anlamak amacıyla kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Çalışma grubu

Çalışmanın grubu 2022-2023 eğitim öğretim yılında Amasya il merkezinde bulunan bir ortaokulda öğrenim gören 34 adet 7. sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Çalışma grubunun belirlendiği okul ve öğrenciler seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Uygun örnekleme yöntemi; genellikle araştırmacının diğer örnekleme yöntemlerini kullanmasının elverişli olmadığı durumlarda; zaman, mekan ve maddi kısıtlılıklar açısından kolay ulaşılabilir bir gruptan veri toplanmasıdır.

Çalışma grubuna ait bilgiler aşağıdaki çizelgede verilmiştir.

Çizelge 1. Araştırma grubuna ait bilgiler

Cinsiyet	f	%
Erkek	13	38,23
Kız	21	61,76

Çizelge 1'e bakıldığında çalışma grubunun yaklaşık %38,23'ü erkek, %61,76'sı kız öğrencilerden oluştuğu görülmektedir.

Veri toplama

Çalışmanın verileri araştırmacı tarafından hazırlanan Örüntü Testi aracılığıyla toplanmıştır. Bu test 4 adet problem ve bu problemlere dayalı 26 sorudan oluşmaktadır. Test oluşturulurken önce konuyla ilgili literatür taraması yapılmış, öğretim programındaki kazanımlar ve 2022-2023 eğitim öğretim yılında kullanılan 7. sınıf ders kitabındaki sorular incelenmiştir. Oluşturulan test için 3 matematik öğretmeni ve 1 akademisyenden uzman görüşü alınmıştır. Test uygulanmadan önce farklı bir okulda öğrenim gören 5 ortaokul 7. sınıf öğrencisine testin pilot uygulaması yapılmış ve soruların anlaşılabilirliği ve sürenin uygunluğu kontrol edilmiştir.

Testte öğrencilerin şekil örüntülerini ve örüntü problemlerini genellemelerinin incelenmesi açısından üç soru tipi bulunmaktadır. İlk soru tipi verilen problemdeki örüntünün genel terimini 'n' harfi kullanarak yazmaya yöneliktir ve testte bu beceriyi ölçen 6 soru bulunmaktadır. İkinci soru tipi verilen örüntünün istenen adımını bulmaya yöneliktir ve testte bu beceriyi ölçen 10 soru bulunmaktadır. Üçüncü soru tipi ise verilen bir terimin örüntünün kaçıncı adımında olduğunu bulmaya yöneliktir ve testte bu beceriyi ölçen 10 soru bulunmaktadır. Ayrıca testteki

4 problemden 2 tanesi şekil örüntüsü diğer 2 tanesi örüntü içeren günlük hayat problemi şeklinde hazırlanmıştır.

Örüntü testinde yer alan sorular aşağıda verilmiştir.

SORULAR

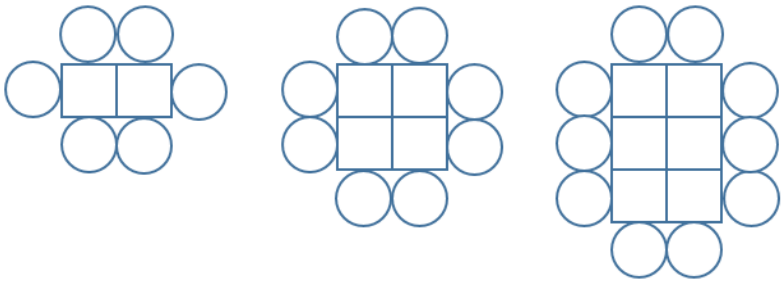

1. Adım 2. Adım 3. Adım

1. Yukarıdaki şekilde bir örüntünün ilk 3 adımı verilmiştir. Buna göre;

a) Her adımdaki kare sayısını veren örüntünün genel terimini bulunuz.

b) Her adımdaki çember sayısını veren örüntünün genel terimini bulunuz.

c) Bu örüntünün 6. adımındaki kare sayısını bulunuz.

d) Bu örüntünün 50. adımındaki kare sayısını bulunuz.

e) Bu örüntünün 6. adımındaki çember sayısını bulunuz.

f) Bu örüntünün 50. adımındaki çember sayısını bulunuz.

g) Bu örüntünün kaçıncı adımında 24 tane kare vardır?

h) Bu örüntünün kaçıncı adımında 150 tane kare vardır?

j) Bu örüntünün kaçıncı adımında 30 tane çember vardır?

ı) Bu örüntünün kaçıncı adımında 200 tane çember vardır?

1. Adım 2. Adım 3. Adım

2. Yukarıdaki şekilde bir örüntünün ilk 3 adımı verilmiştir. Buna göre;

a) Her adımındaki altıgen sayısını veren örüntünün genel terimini bulunuz.

b) Her adımındaki nokta sayısını veren örüntünün genel terimini bulunuz.

c) Bu örüntünün 10. adımındaki altıgen sayısını bulunuz.

d) Bu örüntünün 100. adımındaki altıgen sayısını bulunuz.

e) Bu örüntünün 10. adımındaki nokta sayısını bulunuz.

f) Bu örüntünün 100. adımındaki nokta sayısını bulunuz.

g) Bu örüntünün kaçıncı adımında 50 tane altıgen vardır?

h) Bu örüntünün kaçıncı adımında 200 tane altıgen vardır?

ı) Bu örüntünün kaçıncı adımında 226 tane nokta vardır?

j) Bu örüntünün kaçıncı adımında 70 tane nokta vardır?

3. Ali kumbarasında 400 TL parası vardır. İstediği bisikleti alabilmek için kumbarasında her hafta 50 TL para koymaktadır. Buna göre;

a) Ali'nin her hafta kumbarasında biriken toplam parasını 'n' bilinmeyeni kullanarak bulunuz.

b) Ali'nin kumbarasında 15 hafta sonunda biriken toplam parası ne kadardır?

c) Ali'nin almak istediği bisiklet 2450 TL olduğuna göre kaç hafta para biriktirmelidir?

4. Dikildiğinde boyu 50 cm olan bir fidan her ay 4 cm uzamaktadır. Buna göre;

a) Her ayın sonunda fidanın boyunu veren ifadeyi 'n' bilinmeyeni kullanarak bulunuz.

b) Bir yılın sonunda fidanın boyu kaç cm olur?

c) Kaç ay sonra bu fidanın boyu 154 cm olur?

Veri analizi

Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi belli bir konuda yayımlanmış veya yayımlanmamış tüm çalışmaların objektif ve bütüncül bir şekilde ele alınıp incelenmesine olanak tanıyan bilimsel bir yaklaşımdır (Tavşancıl ve Aslan, 2001).

BULGULAR

1) Araştırmanın birinci sorusuna ilişkin bulgular

Örüntü testinde öğrencilere, verilen örüntünün genel terimini bulmaya yönelik 1a, 1b, 2a, 2b,3a ve 4a soruları yöneltilmiştir. Bu sorularla öğrencilerin şekil örüntülerini ve sözel örüntü problemlerindeki örüntüyü fark edip kuralını anlama, aritmetik ve cebirsel genelleme süreçleri incelenmiştir. Verilen cevaplardan elde edilen bulgulara göre aşağıdaki çizelge hazırlanmıştır.

Çizelge 2. Araştırmanın birinci sorusuna ilişkin problemlere verilen cevapların frekans ve yüzde dağılımı

Problemler	1a	1b	2a	2b	3a	4a	Toplam	Yüzde
Doğru	29	24	22	23	11	12	121	59,31
Yanlış	4	9	11	10	19	15	68	33,33
Boş	1	1	1	1	4	7	15	7,35
Toplam	34	34	34	34	34	34	204	

Çizelge 2'ye göre Problem 1a öğrencilerin büyük çoğunluğu tarafından doğru cevaplanmıştır. Problem 3a ve 4a'yı ise öğrencilerin yarısından çoğu doğru cevaplayamamıştır. Öğrencilerin sorulara yaklaşık %59,31 oranında doğru cevap verdiği, yaklaşık %33,33 oranında yanlış cevap verdiği ve yaklaşık %7,35 oranında da soruları cevaplamadığı görülmüştür.

Bazı öğrencilerin verdiği cevaplar aşağıda gösterilmiştir.

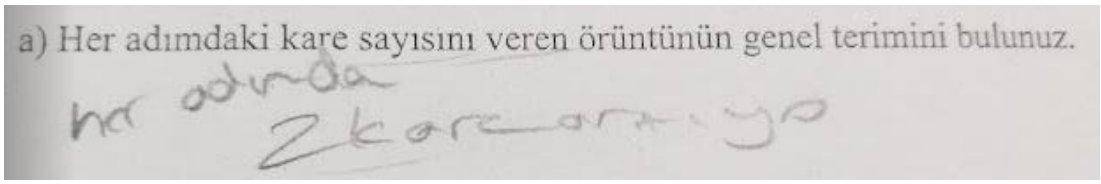

Görsel 1. Ö18'in Problem 1a'ya verdiği cevap

Ö18'in cevabı incelendiğinde terimler arasındaki artış miktarına dikkat ettiği ancak örüntünün ilk teriminin hangi sayı olduğunu belirtmediği ve bu sebeple genel terimi yazamadığı görülmektedir.

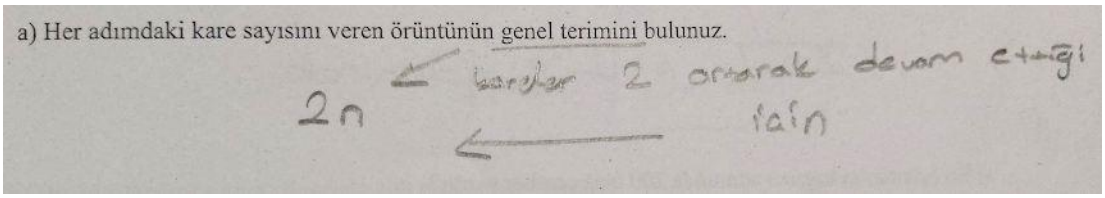

Görsel 2. Ö17'nin Problem 1a'ya verdiği cevap

Ö17'nin cevabı incelendiğinde karelerin ikişer ikişer arttığını belirtmiş ve artış miktarını 'n' bilinmeyeni için kat sayı olarak kullanarak doğru bir cebirsel genellemeye ulaşmıştır.

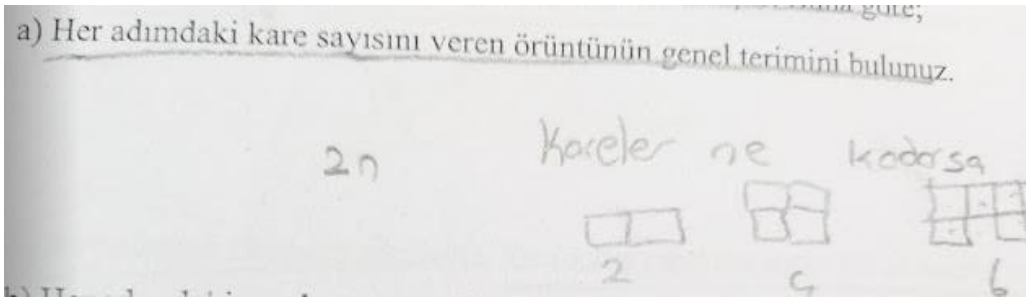

Görsel 3. Ö22'nin Problem 1a'ya verdiği cevap

Ö22'nin cevabı incelendiğinde şekil örüntüsünün ilk 3 adımındaki kareleri tekrar çizdiği, sayı örüntüsüne dönüştürüp genel terime ulaştığı görülmüştür.

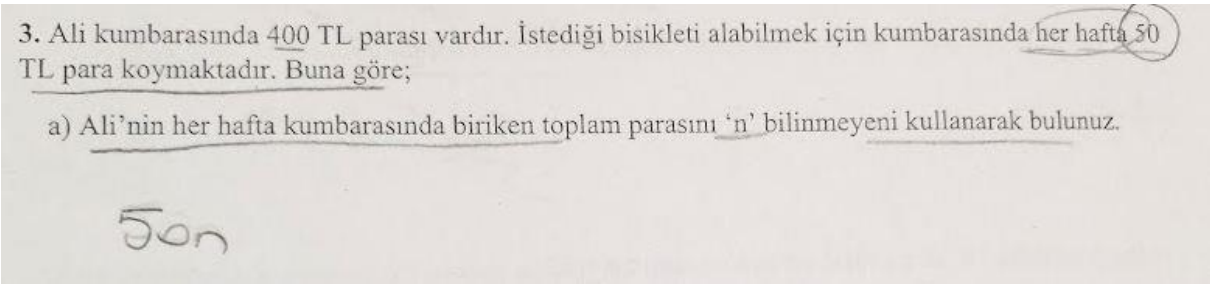
3. Ali kumbarasında 400 TL parası vardır. İstediği bisikleti alabilmek için kumbarasında her hafta 50 TL para koymaktadır. Buna göre;

a) Ali'nin her hafta kumbarasında biriken toplam parasını 'n' bilinmeyeni kullanarak bulunuz.

50n

Görsel 4. Ö4'ün Problem 3a'ya verdiği cevap

Ö4'ün cevabı incelendiğinde örüntünün terimleri arasındaki farkın 50 olmasından dolayı 'n' değişkeninin kat sayısı olarak bu değeri kullanmış ama başlangıçta kumbarada bulunan 400 TL paraya dikkat etmediği görülmüştür. Ö4 ile birlikte Ö10'un da aynı cevabı verdiği görülmüştür.

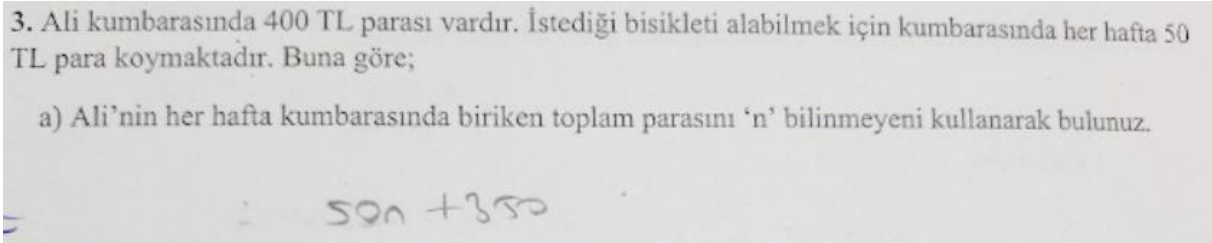
3. Ali kumbarasında 400 TL parası vardır. İstediği bisikleti alabilmek için kumbarasında her hafta 50 TL para koymaktadır. Buna göre;

a) Ali'nin her hafta kumbarasında biriken toplam parasını 'n' bilinmeyeni kullanarak bulunuz.

50n +350

Görsel 5. Ö3'ün Problem 3a'ya verdiği cevap

Ö3'ün verdiği cevap incelendiğinde örüntünün ilk teriminin başlangıçta kumbarada bulunan 400 TL paraya eşit olması gerektiğini düşünüp örüntünün genel teriminini '50n + 350' olarak hatalı şekilde belirlemiştir. Ö3 ile birlikte Ö19, Ö20, Ö21ve Ö27'nin de cevabındaki hatanın bu sebepten kaynaklandığı görülmüştür.

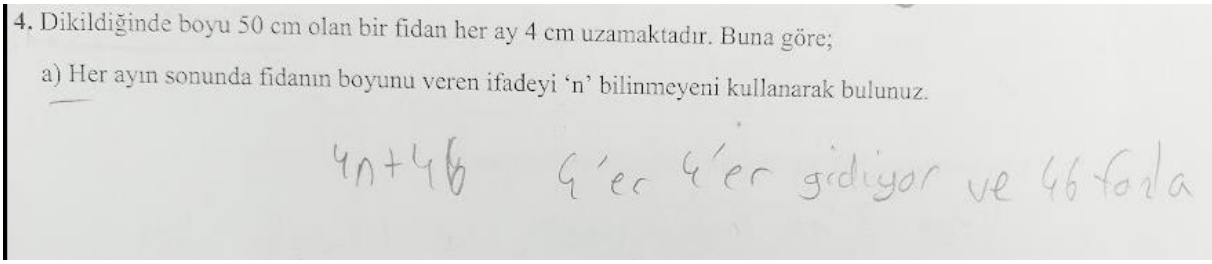
4. Dikildiğinde boyu 50 cm olan bir fidan her ay 4 cm uzamaktadır. Buna göre;

a) Her ayın sonunda fidanın boyunu veren ifadeyi 'n' bilinmeyeni kullanarak bulunuz.

4n+46 4'er 4'er gidiyor ve 46 fazla

Görsel 6. Ö27'nin Problem 4a'ya verdiği cevap

Ö27'nin cevabı incelendiğinde örüntünün dörder artarak ilerlediğini belirttiği fakat örüntünün ilk teriminin fidanın dikildiğindeki boyu olan 50 cm'ye eşit olması gerektiğini düşünerek örüntünün genel terimini '4n + 46' olarak belirlediği görülmüştür. Ö4, Ö7, Ö19, Ö20, Ö21, Ö26 da cevap olarak aynı genel terimi yazmışlardır.

2) Araştırmanın ikinci sorusuna ilişkin bulgular

Örüntü testinde öğrencilere, örüntünün istenen adımını bulmaya yönelik 1c, 1d, 1e, 1f, 2c, 2d, 2e, 2f, 3b ve 4b olmak üzere 10 soru yöneltilmiştir. Bu sorularla öğrencilerin verilen bir örüntüdeki yakın ve uzak terimleri bulma süreçleri incelenmiştir. Sorulara verilen cevaplardan elde edilen bulgulara göre aşağıdaki çizelge oluşturulmuştur.

Çizelge 3. Araştırmanın ikinci sorusuna ilişkin problemlere verilen cevapların frekans ve yüzde dağılımı

Problemler	1c	1d	1e	1f	2c	2d	2e	2f	3b	4b	Toplam	Yüzde
Doğru	30	30	28	26	21	21	23	22	17	25	243	71,47
Yanlış	4	4	6	8	13	11	10	11	15	7	89	26,17
Boş	0	0	0	0	0	2	1	1	2	2	8	2,35
Toplam	34	34	34	34	34	34	34	34	34	34	340	

Çizelge 3 incelendiğinde öğrencilerin en başarılı olduğu soruların 30 öğrencinin doğru cevap vermesiyle 1c ve 1d olduğu, en az doğru cevap verilen sorunun ise öğrencilerin yarısı tarafından doğru cevaplanabilen 3b olduğu görülmektedir. Sorulara verilen cevapların yaklaşık %71,47 oranında doğru, yaklaşık %26,17 oranında yanlış olduğu ve soruların yaklaşık %2,35 oranında da herhangi bir cevap verilmediği belirlenmiştir.

Öğrencilerden bazılarının verdiği cevaplar aşağıda gösterilmiştir.

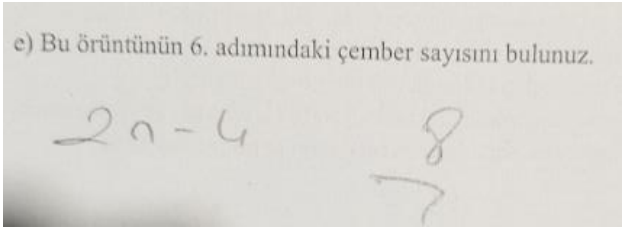

Görsel 7. Ö11'in Problem 1e'ye verdiği cevap

Ö11'in cevabı incelendiğinde verilen örüntünün ikişer artan bir örüntü olduğunu anladığı ve öncelikle '2n' yazdığı görülmüş ama örüntünün herhangi bir adımına ulaşmak sabit terimi yanlış yazmasından dolayı istenen adımdaki çember sayısını doğru bulamamıştır.

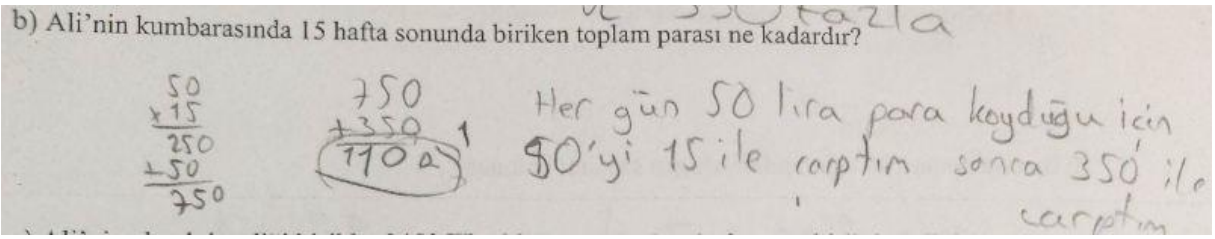

Görsel 8. Ö27'nin Problem 3b'ye verdiği cevap

Ö27'nin cevabı incelendiğinde örüntünün genel terimini soru 3a'da '50n + 350' şeklinde yanlış ifade etmesinden dolayı bu sorunun istenen adımını da yanlış bulduğu görülmüştür.

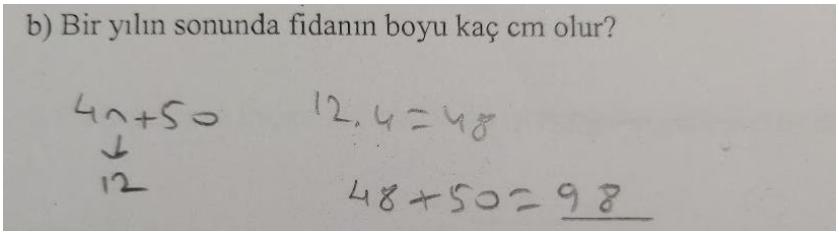

Görsel 9. Ö6'nın Problem 4b'ye verdiği cevap

Ö6'nın cevabı incelendiğinde verilen örüntünün önce genel terimini sonrasında da istenen adımını doğru yazdığı görülmüştür.

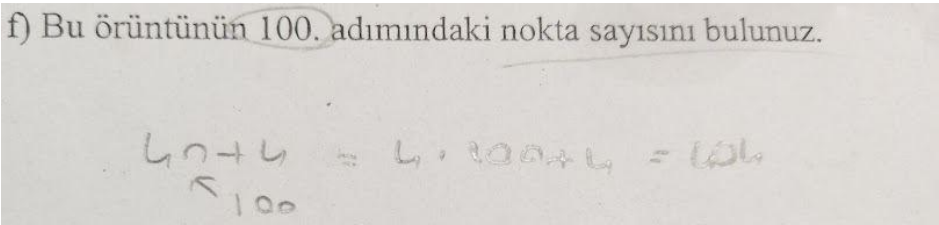

Görsel 10. Ö12'nin Problem 2f'ye verdiği cevap

Ö12'nin cevabı incelendiğinde örüntünün genel terimini yanlış yazmasından dolayı örüntünün istenen adımındaki nokta sayısını da yanlış bulduğu görülmüştür.

3) Araştırmanın üçüncü sorusuna ilişkin bulgular

Örüntü testinde öğrencilere, verilen bir terimin örüntünün kaçıncı adımında olduğunu bulmaya yönelik 1g, 1h, 1ı, 1j, 2g, 2h, 2ı, 2j, 3c ve 4c olmak üzere 10 soru yöneltilmiştir. Verilen cevaplardan elde edilen bulgulara göre aşağıdaki çizelge oluşturulmuştur.

Çizelge 4. Araştırmanın üçüncü sorusuna ilişkin problemlere verilen cevapların frekans ve yüzde dağılımı

Problemler	1g	1h	1ı	1j	2g	2h	2j	2ı	3c	4c	Toplam	Yüzde
Doğru	30	27	20	22	18	18	19	17	14	22	207	60,88
Yanlış	4	5	13	12	15	15	12	13	17	9	115	33,82
Boş	0	2	1	0	1	1	3	4	3	3	18	5,29
Toplam	34	34	34	34	34	34	34	34	34	34	340	

Çizelge 4 incelendiğinde öğrencilerin en başarılı olduğu sorunun 30 doğru cevap ile 1g olduğu, en az doğru cevap verilen sorunun ise 14 doğru cevap ile 3c olduğu görülmüştür. Sorulara verilen cevapların yaklaşık %60,88 oranında doğru, yaklaşık %33,82 oranında yanlış olduğu ve soruların yaklaşık %5,29 oranında boş bırakıldığı görülmüştür.

Bazı öğrencilerin verdiği cevaplar aşağıda gösterilmiştir.

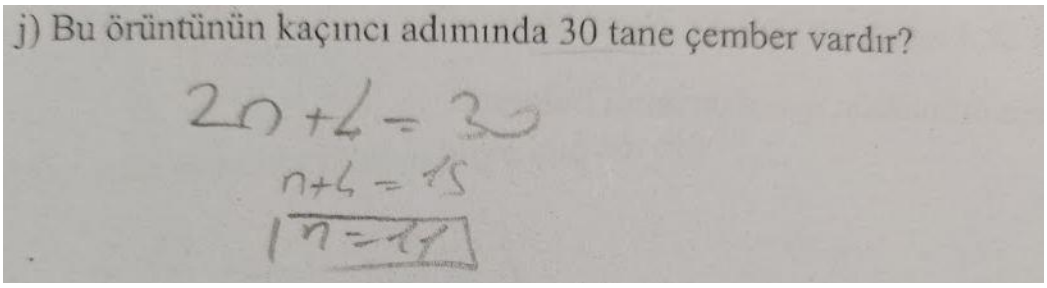

Görsel 11. Ö9'un Problem 1j'ye verdiği cevap

Ö9'un verdiği cevap incelendiğinde örüntünün kuralını anladığı, genel terimini doğru olarak yazdığı ve örüntünün 30 çember içeren adımını bulmak için doğru bir denklem kurduğu görülmüştür. Tüm bunlara rağmen öğrencinin denklem çözme adımlarındaki hatalarından dolayı sorunun cevabını doğru bulamamıştır.

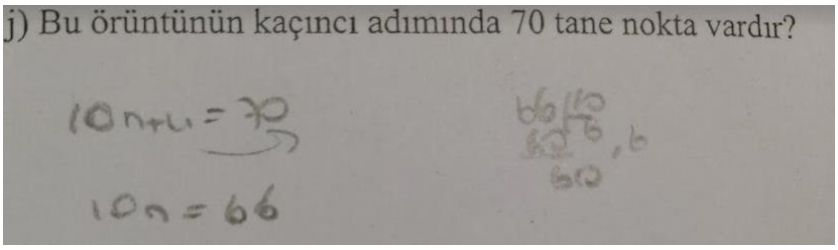

Görsel 12. Ö23'ün Problem 2j'ye verdiği cevap

Ö23'ün soruya verdiği cevap incelendiğinde öğrencinin hatasının örüntünün genel terimini yazmakta olduğu görülmektedir.

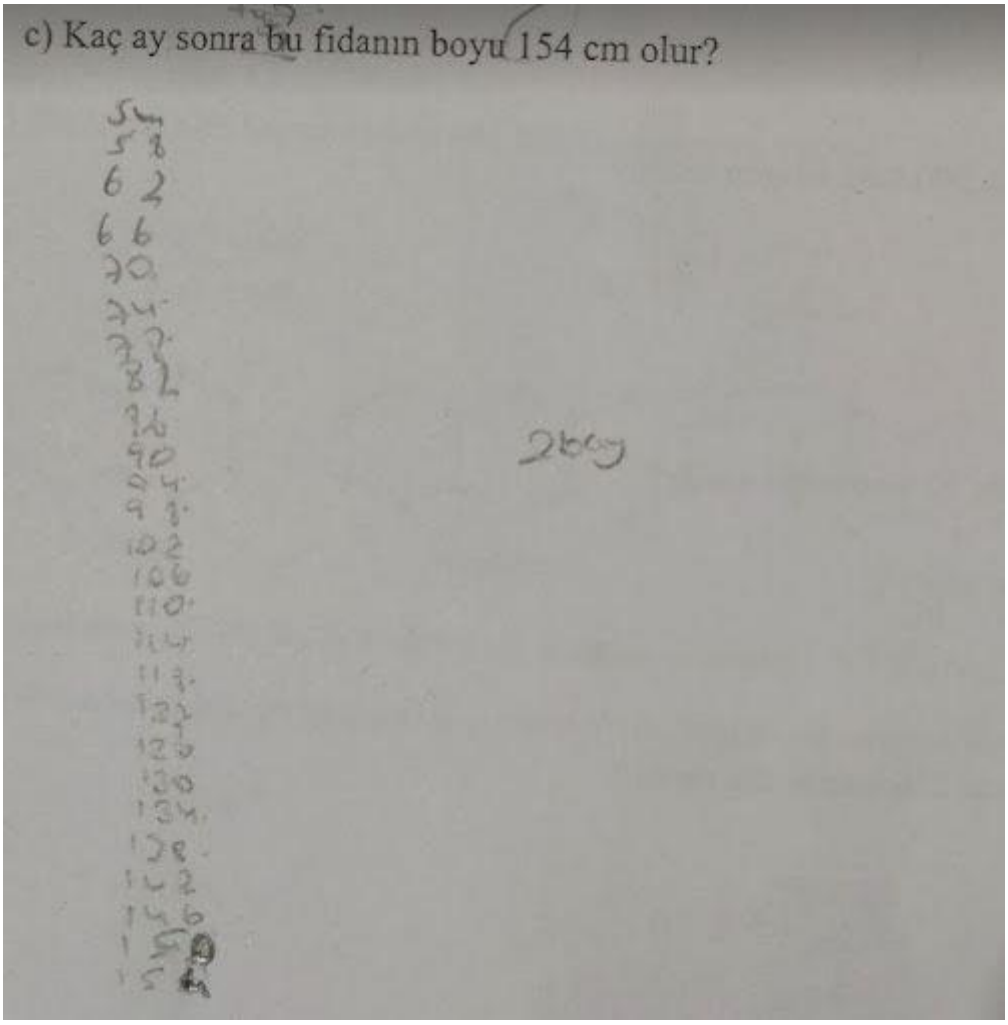

Görsel 13. Ö23'ün Problem 4c'ye verdiği cevap

Ö23'ün verdiği cevap incelendiğinde, öğrencinin Problem 4a'da örüntünün genel terimini bulamadığı, örüntünün kuralını kavradığıdan dolayı aritmetik genelleme yaparak bulmak istediği sonuca 26. adımda ulaştığı görülmektedir.

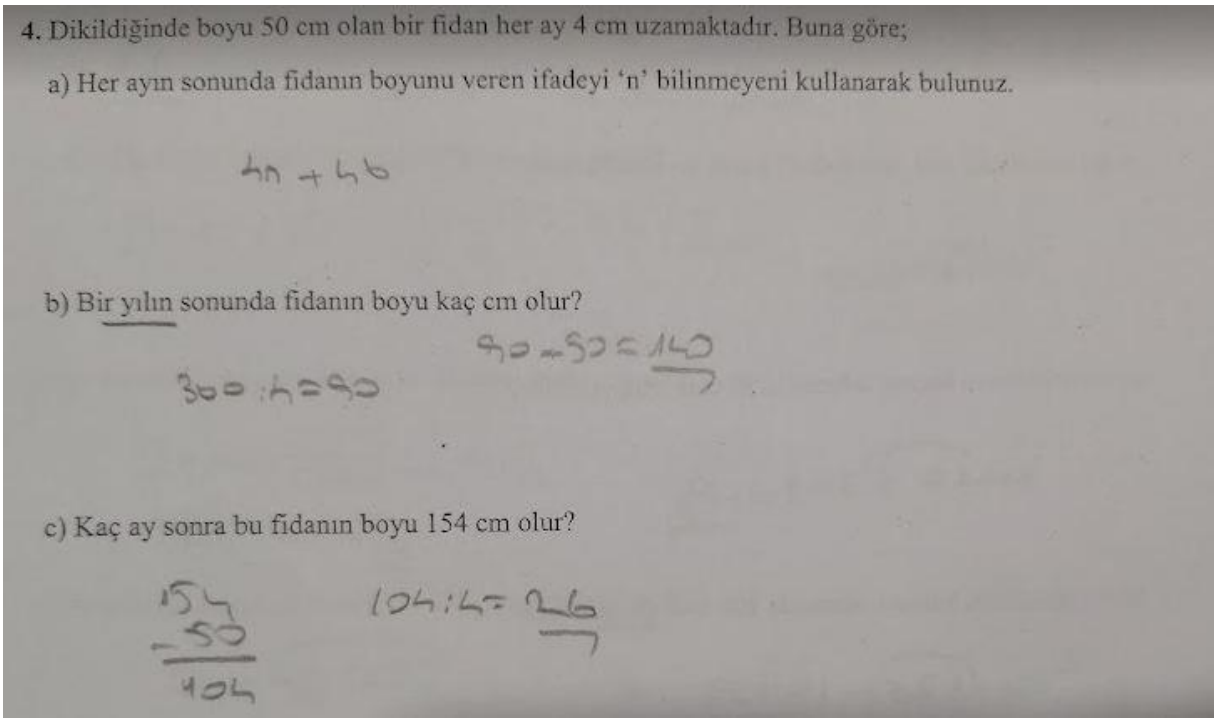
4. Dikildiğinde boyu 50 cm olan bir fidan her ay 4 cm uzamaktadır. Buna göre;

a) Her ayın sonunda fidanın boyunu veren ifadeyi 'n' bilinmeyeni kullanarak bulunuz.

4n + 46

b) Bir yılın sonunda fidanın boyu kaç cm olur?

300 : 4 = 90

90 + 50 = 140

c) Kaç ay sonra bu fidanın boyu 154 cm olur?

154
- 50
104

104 : 4 = 26

Görsel 14. Ö3'ün Problem 4c'ye verdiği cevap

Ö3'ün verdiği cevap incelendiğinde öğrencinin Problem 4a'da örüntünün genel terimini yanlış bulmasına rağmen Problem 4c'yi doğru cevapladığı görülmektedir. Buradan da öğrencinin soruyu cevaplarken örüntünün genel terimini kullanmadığı anlaşılmaktadır. Aynı durumun Ö10, Ö21, Ö25, Ö28 ve Ö31'in cevaplarında da var olduğu görülmüştür.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu araştırmada şekil örüntüsü ve örüntü problemleri aracılığıyla öğrencilerin verilen bir örüntünün genel terimini, istenen adımındaki sayıyı ve verilen bir terimin örüntünün hangi adımında olduğunu bulma becerileri incelenmiştir.

Çalışmanın sonucunda öğrenciler verilen bir örüntünün istenen terimini bulmada %71,47 oranında başarı göstermişlerdir. Bu oran örüntünün genel terimini yazma ve verilen bir terimin örüntünün kaçıncı adımı olduğunu bulma sorularında gösterdikleri başarıdan daha yüksektir. Öğrencilerin çözüm süreçleri ve işlemleri incelendiğinde, öğrencilerin bir kısmının örüntünün genel terimini oluşturduktan sonra 'n' yerine bulmak istedikleri adımı yazarak sonuca gitmeleri, diğer kısmının ise örüntünün genel terimini bulamasa dahi aritmetik olarak genelleyip terimler arasındaki farkı ilk terimin üzerine ekleyerek istenen adıma kadar saymak suretiyle sonuca gitmeleri bu soru türünde daha başarılı olmalarının sebebi olarak söylenebilir.

Verilen bir terimin örüntünün kaçıncı adımında olduğunu bulmaya yönelik sorulardan elde ettikleri başarı oranı %60,88'dir. Bu soru türündeki başarı oranının düşük olmasının sebebi ise öğrencilerin örüntünün genel terimini yazmakta zorlanmaları, buldukları genel terimi denklem haline getirememeleri ve sonucu bulmak için denklem çözme basamaklarına uygun hareket etmemeleri olarak söylenebilir.

Öğrencilerin en düşük başarı gösterdikleri soru türü ise verilen bir örüntünün genel terimini yazmaları istenen sorulardır. Verilen bir örüntünün genel terimini bulma sorularında öğrencilerin başarı oranları %59,31 olarak hesaplanmıştır. Buradaki temel problemin ise öğrencilerin değişken kullanmaktan kaçınmaları olarak söylenebilir. Öğrenciler örüntünün kuralını sözel olarak ifade etseler bile değişken kavramı algılarındaki eksiklikler cebirsel genelleme yapamamalarının sebebi olarak görülmektedir. Radford (2008) öğrencilerin cebirsel notasyonlar kullanmadan da cebirsel düşünmeyi gerçekleştirebildiklerini belirtmiştir. Verilen örüntünün terimleri arasındaki ilişkiyi belirleyerek bu ilişkiyi bir kural dahilinde açıklayabilen öğrencilerin cebirsel düşünmeyi gerçekleştirdikleri söylenebilir. Yeşildere İmre, Akkoç ve Baştürk Şahin (2017) yaptığı çalışmada 92 öğrencinin cevaplarından elde ettiği 456 genellemenin sadece %31'inin cebirsel genelleme olduğunu belirtmiştir.

Çalışmada öğrencilerin sözel örüntü problemi türündeki sorulardaki başarılarının şekil örüntüsü türündeki sorulara göre çok daha düşük olduğu belirlenmiştir. Soru türlerine göre başarı oranları aşağıdaki çizelgede verilmiştir.

Çizelge 5. Örüntünün sunum şekline göre verilen cevapların frekans ve yüzdeleri

Soru Türü	Sözel Örüntü Problemi	Yüzde	Şekil Örüntüsü	Yüzde
Doğru	101	49,5	470	69,11
Yanlış	82	40,19	190	27,94
Boş	21	10,29	20	2,94
Toplam	204	100	680	100

Çizelge 5 incelendiğinde öğrencilerin yarısından çoğu soruların cevabını yanlış bulmuş ya da boş bırakmıştır. Sözel cümlelerle sorulan sorularda bir günlük hayat akışının içinde örüntü bulunmaktadır. Öğrencilerin örüntünün genel terimini yazması veya istenen adımını bulması gibi kazanımları gerçekleştirmesi için önce bu örüntüyü farkedip kavrayıp sonrasında da harf

ile ifade etmesi doğru denklem kurması ve çözmesi gerekmektedir. Bu işlem basamakları sebebiyle öğrenci başarısının düşük olduğu düşünülmektedir.

Yaman (2010) 317 öğrenci ile yaptığı çalışmasında örüntülerin sunum biçimlerine göre matematiksel örüntü başarı testinden alınan ortalama puanları incelemiştir. Elde ettiği sonuçlara göre sayı dizisi biçiminde sorulan sorulardan sonra alınan en düşük puanın sözel problem biçiminde sorulan sorulara ait olduğunu belirlemiştir.

Bu çalışmada veri toplamada sadece yazılı öğrenci cevapları kullanılmıştır. Bu durum çalışmanın sınırlılıklarındandır. Başka bir çalışmada öğrencilerle görüşmeler gerçekleştirilebilir. Çalışma bulgularına göre günlük hayat problemi şeklinde verilen sorularda başarı düzeyinin düşük olduğu görülmüştür, başka bir çalışmada bunun sebepleri ayrıntılı olarak incelenebilir. Yine çalışmada öğrencilerin genel terim yazma ve verilen terimin örüntünün hangi adımında yer aldığını bulmada zorlandıkları görülmüştür. Bu durumun çözümü için ise örüntüler konusu işlenmeden önce öğrencilerin denklem kurma ve çözme problemleri ile daha fazla karşılaştırılmaları önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Çakmak, Z., Bekdemir, M. Ve Baş, F. (2014). İlköğretim matematik öğretmenliği öğrencilerinin örüntüler konusundaki matematiksel dil becerileri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16*(1), 204-223.

Kocamaz, B. ve Yıldız İkikardeş, N. (2021). Örüntüler konusunda 7.sınıf öğrencilerinin karşılaştıkları zorlukların incelenmesi. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 23*(2), 831-849.

MEB (2018). *Matematik Dersi Öğretim Programı (İlkokul Ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Ve 8. Sınıflar).* Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

Olkun, S. ve Toluk Uçar, Z. (2007). *İlköğretimde Etkinlik Temelli Matematik Öğretimi.* Ankara: Maya akademi yayıncılık

Özdemir, E. , Dikici, R. ve Kültür, M. (2015). Öğrencilerin örüntüleri genelleme süreçleri: 7. sınıf örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 23*(2) , 523-548.

Radford, L. (2008). Iconicity and contraction: A semiotic investigation of forms of algebraic generalizations of patterns in different contexts. ZDM: International Journal in Mathematics Education , 40, 83–96.

Tavşancıl, E, ve Aslan, E. (2001). *İçerik analizi ve uygulama örnekleri.* İstanbul: Epsilon yayınları

Yeşildere İmre, S., Akkoç, H. ve Baştürk-Şahin, B. N. (2017). Ortaokul öğrencilerinin farklı temsil biçimlerini kullanarak matematiksel genelleme yapma becerileri. *Türk Bilgisayar ve Matematik Eğitimi Dergisi, 8*(1), 103-129.

Yaman, H. (2010). *İlköğretim öğrencilerinin matematiksel örüntülerdeki ilişkileri algılayışları üzerine bir inceleme* (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yaman, H. ve Umay, A. (2013). İlköğretim Öğrencilerinin Sunum Biçimlerine Göre Matematiksel Örüntüleri Algılayışları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28*(1), 405-416.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin yayıncılık

EXAMINATION OF GRADUATE STUDIES REGARDING CANDIDATES TEACHERS

Dr. Öğretim Üyesi Yunus Emre AVCI
Siirt Üniversitesi, - ORCİD: 0000-0002-1361-1463
Öğretmen, Cemal KARABULUT
Batman Beşiri Anadolu İmam Hatip Lisesi, ORCİD: 0000-0001-7533-4089

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de 2002-2020 yılları arasında aday öğretmenlerle ilgili hazırlanan lisansüstü tez çalışmalarını incelemektir. Tarama sonucu Türkiye'de 2002-2020 yılları arası aday öğretmenlerle ilgili yayınlanmış 32 yüksek lisans ve 5 doktora tezine ulaşılmıştır. Çalışmalar YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanı arama motorları kullanılarak seçilmiştir. Araştırma yapılırken "aday öğretmen" sözcük grupları kullanılarak arama yapılmıştır. Her çalışma bir içerik analizine tabi tutulmuş ve amaçlar, yöntemler, örneklem, veri toplama araçları ve ulaşılan sonuçlar bağlamında değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre: yapılan çalışmalarda amaçlar konusunda farklılıklar tespit edilmiştir. Amaçlarına göre ele alınan çalışmaların çoğunluğunu ``Mesleğe giren geleceğin öğretmenleri için olası sorunlar ve ihtiyaç duyulan eğitim alanlarının dikkate alınması`` konusu oluşturmaktadır. Kullanılan yöntemler incelendiğinde, araştırmacıların aday öğretmenlik çalışmalarında öncelikle Nitel (tarama yöntemi) yöntemleri tercih ettikleri görülmüştür. Araştırmalar örneklem grubuna göre ele alındığında, en fazla tercih edilen örneklem grubunun aday öğretmenler olduğu tespit edilmiştir. Veri toplama araçlarına bakıldığında, verilerin çoğunun ölçekler/anketler kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmalar sonuçlarına göre ele alındığında ise aday öğretmenlerle ilgili yapılan çalışmaların her birinden farklı sonuçlar çıkmıştır. En çok değinilen ortak sonuç ise aday öğretmen yetiştirme sürecinin uygulanması ile ilgili sorunlara ilişkin görüşlerde çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Aday Öğretmen, Lisansüstü Araştırmalar, Doküman İncelemesi

EXAMINATION OF GRADUATE STUDIES REGARDING CANDIDATES TEACHERS

Abstract

The aim of this research is to examine the postgraduate thesis studies on prospective teachers in Turkey between the years 2002-2020. As a result of the scanning, 32 masters' and 5 doctoral theses published about teacher candidates between 2002-2020 in Turkey were reached. Studies were selected using YÖK National Thesis Center database search engines. While conducting the research, a search was made using the word groups "candidate teacher, master's thesis, doctoral thesis". Each study was subjected to a content analysis and evaluated in the context of objectives, methods, sample, data collection tools and results. According to the results of the research: There were differences in the aims of the studies. The majority of the studies, which are handled according to their aims, are the subject of ``Considering the possible problems and needed training areas for future teachers entering the profession``. When the methods used were examined, it was seen that the researchers primarily preferred Qualitative (screening method) methods in their candidate teaching studies. When the studies were handled according to the sample group, it was determined that the most preferred sample group was the candidate teachers. Looking at the data collection tools, most of the data was obtained using scales/surveys. Considering the results of the studies, different results were obtained from each of the studies on novice teachers. The most mentioned common result was the opinions about the problems related to the implementation of the candidate teacher training process.

Key Words: Turkey, Prospective Teacher, Graduate Studies, Document Review

GİRİŞ

Öğretmenlik hiçbir zaman değeri azalmayacak kıymettar bir meslektir. Resmi boyutuyla öğretmenlik mesleği, eğitim, öğretim ve ilgili idari görevlerden sorumlu tutulan bir meslektir. Öğretmenler, bu görevleri Türk Milli Eğitiminin amaç ve temel ilkelerine uygun olarak yerine getirmekle yükümlüdürler. Hukuken ihtisas mesleği olarak tanımlanan öğretmenlik, mesleğin gereklerini yerine getirebilmek için icra edicilerden belirli yeterlilikler gerektirmektedir. Ayrıca meslekte; sevgi ve bilgi kaynağı olma, sürekli öğrenme isteği, erdem, hoşgörü, adalet, fedakârlık ve uzlaşma gibi değerler göz ardı edilemeyecek özelliklerinden bazılarıdır. Öğretmen, örnek bir ürün ve genel olarak modern eğitim felsefelerinin ve

hedeflerinin gerçek bir neferidir (Ataünal, 2000:66). Kariyerine yeni başlayan ve kat edecek çok yolu olan bir öğretmen bu süreçte birçok güçlükle karşılaşabilmektedir. Bu sorunlardan en önemlilerinden biri öğretmen adaylarının mesleki yeterliliklerinin kazandırılması ve geliştirilmesidir. Bu aşama hem sürekli bir öğretmen yetiştirme süreci hem de örgütsel bir verimlilik aşamasıdır. Aynı zamanda verimlilik artırmaya yönelik bir personel geliştirme sürecidir. İnsan kaynakları gelişimi, örgütsel koordinasyon sorunlarının çözülmesini ve aşılmasını kolaylaştıran önemli bir alandır (Cooper ve Kurland, 2002; Özdemir, 2010). Eğitim kurumlarının insan kaynakları yönetimi çerçevesinde öğretmenlerin mesleki gelişimine özel önem verilmektedir (Yıldırım, 2012). Herhangi bir eğitim organizasyonunda en önemli insan kaynağı olan öğretmen yetiştirmenin etkili ve sürekli bir sistemi, eğitimin başarısının ve kalitesinin anahtarıdır (Kaymak, 2017)

Eğitim sistemleri ve öğretmen yetiştirme üzerine birçok kitap yazılmıştır. Araştırmalar, bir ülkenin ilerlemek için eğitimli bir işgücüne ihtiyacı olduğunu ortaya koymaktadır. Nitelikli bir işgücünü güvence altına almak verimli bir eğitim sistemi gerektirir. Eğitim programlarının düzenlenmesi ve iyileştirilmesi, okul olanaklarının iyileştirilmesi, teknolojinin kullanılması, öğretimin etkili olabilmesi için öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanılması ilerlemenin gerekli unsurlarıdır. Bu faktörleri etkili bir şekilde kullanan ve yüksek verim sağlayan öğretmendir (Yetkiner, 2017).

Öğretmenliğin ilk yılı olan giriş aşaması, kariyer gelişiminde çok önemli ve zorlu bir dönemdir. Bu geçiş döneminde öğretmenler, gelecekteki başarının temelini oluşturan beceri ve alışkanlıkları geliştirmeye başlar. Bu evrede birçok öğretmen işini bırakmakta ya da en azından cesareti kırılmaktadır. Diğer bir neden ise yeni öğretmenlerin ihtiyaç duydukları desteği hem yöneticilerinden hem de akranlarından alamamasıdır. Geçiş dönemi olarak adlandırılabilecek bu aşama, öğretmenlerin mesleğe aidiyet duygusunu geliştirmesi ve ağ kurması açısından oldukça önemlidir (Balcı, 2000). Kariyer yolunu yansıtan adaylık dönemi, temellere hâkim olduktan sonra öğrencilikten öğretmenliğe geçiş dönemidir (Smith ve Ingersoll, 2004). Bu nedenle başlangıcın nitelikli bir süreç içermesi önemlidir. Bu sürecin geleceğin öğretmenlerine yaşam boyu öğrenme ve farkındalık yaratma fırsatları sağlayan bir mesleki gelişim süreci olması beklenmektedir. (Wong, 2004). Wong ve arkadaşları özellikle uygulamalı eğitim sürecinde yaşanan uyumla elde edilen profesyonel öğrenme stilinin ömür boyu sürdüğünü ve sürdürülmesi gerektiğini bulmuşlardır (Yetkiner, 2017). Aday öğretmenlik, meslek kimliğinin inşasındaki en önemli basamak olduğu için hassasiyetle üzerinde durulması gereken bir dönemdir. Teorik bilginin ve uygulamanın birbirini beslediği bir süreç olarak

tasarlanması üzerine inşa edilecek kariyerin sağlıklı olması için elzemdir. Aday öğretmenlik üzerine yapılacak saha çalışmaları ve oluşacak akademik literatür aday öğretmenlerin donanımlarını arttıracak bir sürece kapı aralayacaktır. Öğretmenler, okullarda öğrencilere bilgi ve becerileri aktarmakla yükümlü olan önemli bir rol oynarlar. Onların etkili bir şekilde çalışmaları öğrencilerin okul başarısını ve hayat boyu öğrenme yeteneklerini etkileyebilir. Bu nedenle, öğretmenlerin nitelikleri, yetiştirilmeleri ve desteklenmeleri önemlidir. Aday öğretmenlerle ilgili yapılan çalışmalar, öğretmenlerin niteliklerini arttırmak ve onların etkili bir şekilde öğrencilere bilgi ve becerileri aktarmalarını sağlamak için gerekli olan bilgi ve becerileri kazandırmaya yardımcı olur. Bu sebeple aday öğretmenlik önemli olup bu konuyla ilgili de yapılan araştırmalar söz konusu nedenlerden dolayı daha fazla önem arz etmektedir. Geniş bir bakış açısıyla araştırmacıya ve okuyucuya özet bilgiler sunan bu araştırmanın ilgili kişilerin işlerini kolaylaştırması ve zengin bir bakış açısı sunması düşünülmektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı, Türkiye'de 2002-2020 yılları arası aday öğretmenlerle ilgili yapılan yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarını değerlendirmektir.

B u genel amaca yönelik olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Türkiye'de 2002-2020 yılları arasında yapılmış aday öğretmenlerle ilgili lisansüstü tez çalışmalarında:

1- Araştırma amacı nedir?

2- Örneklem grubu kimlerden oluşmaktadır?

3- Kullanılan metotlar nelerdir?

4- Kullanılan veri toplama araçları nelerdir?

5- Araştırma sonuçları nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılarak, Türkiye'de aday öğretmen eğitimine yönelik yapılan araştırmalar incelenmiştir.

Araştırmanın Kapsamı Ve Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında Türkiye'de Türk araştırmacılar tarafından 2002-2020 yılları arası aday öğretmenlerle ilgili yayınlanmış 32 yüksek lisans ve 5 doktora tezi olmak üzere toplam 37 çalışmayı kapsamaktadır. Verilerin toplanmasında "***öğretmen, aday öğretmen, Türkiye***" anahtar kelimeler kullanılır. Çalışmaya dâhil edilecek çalışmaların belirlenmesinde Üniversiteler Kurulu (YÖK), Dergipark ve Google Akademik arama motoru veri tabanından Ulusal Bildiri Tarama Merkezi kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında araştırmaların tespiti yapılırken, hedeflenen örnekleme yöntemlerinden biri olan referans örnekleme yöntemi kullanılarak örneklemler belirlenmiştir. Araştırma kriterleri; Türk araştırmacılar tarafından Türkiye'de yapılmış olması, örneklerin Türkiye sınırları içinde olması, tez olmaya aday öğretim terimlerini içermesi ve yöntemlerin açıkça belirtilmesi dikkate alınmıştır. Araştırmaya dâhil edilen her bir çalışma öncelikle detaylı bir şekilde okunup araştırma problemlerine göre incelenerek her bir temaya göre kodlanmış ve bilgisayar ortamına kaydedilmiştir. İncelenen her bir çalışma A1, A2, A3… A37 şekilde kodlanmıştır.

Verilerin Analizi

Aday öğretmenler konusunda yapılan araştırmalar içerik analiziyle değerlendirilmiş ve sonuçlar tablo halinde sunulmuştur. Her bir konu için nitel ve nicel araştırmalardan elde edilen veriler, konu hedefleri ile ilişkili olarak bir tablo halinde verilmiştir.

BULGULAR

İncelenen Çalışmaların Amaçları

Aşağıda, çalışmanın bir parçası olarak kabul edilen çalışma hedeflerinin bir tablosu ve açıklaması bulunmaktadır**.**

Tablo 1. İncelenen Çalışmaların Amaçlarına İlişkin Veriler

Amaçlar	Çalışmalar	f
Aday öğretmenlerin, gereksinim duyabilecekleri eğitim alanlarının ve göreve başlayacakları zaman yaşayabilecekleri sorunların incelenmesi	A1, A2, A3, A4, A6, A8, A14, A18, A22, A25, A31, A35	12
Aday öğretmenlerin yetiştirme süreci eğitimine ilişkin görüşleriyle önerilerinin belirlenmesi	A1, A2, A3, A6, A8, A24, A27, A31	8

Mobil destekli danışmanlık ile öğretmenlik uygulamasının aday öğretmenlerin öz yeterlik algılarına ve öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarına etkisinin belirlenmesi	A5, A37	2
İlköğretim müfettişleri aday öğretmenlerin yetiştirilmesinde rehberlik rolleri	A7	1
Danışman öğretmenlerin yeterliklerine ilişkin aday öğretmenlerin algılarının; cinsiyet, branş, danışman branşı, danışman kıdemi ve görüşme sıklığı gibi değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi	A8, A24, A37	3
Mesleki etik ilkelerine ilişkin görüşleri ve mesleki etik ikilemleri çözümleme biçimlerini saptanması	A9	1
İlköğretim okullarındaki aday öğretmenlerin sınıfta karşılaştıkları disiplin sorunlarının belirlenmesi	A10	1
4. sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme merakıyla duygusal zekâ seviyeleri arasındaki ilişkiyi belirlemek, yorumlamak	A11, A20	2
Öğretmen adaylarının demografik, sosyo-kültürel ve ekonomik yapıları tanımlanarak mevcut durumları ortaya çıkarılma	A12	1
Aday öğretmenin işe başlaması için ehil olması gereken özellikler hakkındaki yönetici görüşlerin belirlenmesi	A13	1
İlköğretim müfettişlerinin ve okul müdürlerinin aday öğretmenlerin yetiştirilmesi sürecine ilişkin algılarını ortaya çıkarmak ve aday öğretmenlerin yetiştirilmesi süreciyle ilgili sorunlara çözüm önerileri sunmak	A15	1
Öğrenme-öğretme sürecinde aday öğretmenlerin sınıf yönetimi alanındaki becerilerine ilişkin algılarının belirlenmesi	A16	1
Aday öğretmenlerin mesleki tutumları ve iş doyum düzeylerinin belirlenmesi	A17	1
Özel eğitim öğretmen adaylarının kişilik özellikleri ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi	A19	1
Stresle başa çıkma açısından aday öğretmenlerin çeşitli değişkenlere göre karşılaştırılması	A21	1
İlkokul, ortaokul ile liselere ataması yapılan aday öğretmenlerinin performans değerlendirme uygulaması ve ölçütleri hakkındaki tutum ve görüşlerini ortaya çıkarmak	A23	1
Aday öğretmenlerle tecrübeli fen bilimleri öğretmenlerinin pedagojik alan bilgilerinin durumunun sınıf ortamında incelenmesi	A26	1
Aday Öğretmen Yetiştirme Programı kapsamında yer alan kitap listesindeki romanların eleştirel pedagoji açısından durumu	A28	1
Aday öğretmenlerin atandığı yerdeki toplumu, atandığı yeri ve öğretmenlik mesleğini nasıl öğrendiklerini açıklamak	A29	1
Aday öğretmenlerin 5. sınıf "geometrik cisimler" alt öğrenme alanına ait hazır ders planlarını gerçek sınıf ortamında uygulama süreçlerini görmek	A30	1
Aday Öğretmen Yetiştirme Programı'na yönelik tutumları ile özyeterlik inançlarını incelemek	A32, A34, A36	3
Mesleğin ilk yılında oluşan sosyal ve kültürel ihtiyaçların belirlenmesi	A33	1

Tablo 1'de görüldüğü gibi incelenen çalışmaların çoğunluğunu "Aday öğretmenlerin, göreve başlayacakları zaman yaşayabilecekleri sorunlar ve gereksinim duyabilecekleri eğitim alanlarının incelenmesi" oluşturmaktadır. Bunu "Aday öğretmenlerin yetiştirme süreci eğitimine ilişkin görüşleri ve önerilerinin belirlenmesine" yönelik yapılan çalışmalar takip etmektedir. Yapılan çalışmalarda farklı amaçların çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir.

İncelenen Çalışmaların Örneklem Grubu

Tablo 2. İncelenen Çalışmaların Örneklem Grubuna İlişkin Veriler

ÖRNEKLEM GRUBU	ÇALIŞMALAR	f
Aday Öğretmen	A1, A2, A3, A4, A5, A6, A7, A8, A10, A13, A14, A16, A17, A18, A19, A20, A21, A22 A23, A24, A25, A26, A27, A28, A29, A31,	32
Aday öğretmen (üniversite 3-4. sınıf öğrencileri)	A9, A11, A12, A30,	4
Okul müdürü-müfettiş	A15	1

Tablo 2'de görüldüğü gibi araştırma kapsamında incelenen çalışmaların çoğunluğunu (32) aday öğretmenler oluşturmaktadır. Bunu son sınıf öğrencileri 4 çalışmayla takip etmektedir. Bir çalışmada da okul müdürü ve müfettişlere yer verilmiştir.

İncelenen Çalışmaların Yayın Türleri

Çalışmaların yayın türlerine ilişkin tablo ve açıklamalara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 3. İncelenen Çalışmaların Yayın Türlerine İlişkin Veriler

TEZ TÜRÜ	ÇALIŞMALAR	f
Yüksek Lisans	A6, A7, A8, A9, A10, A11, A12, A13, A14, A15, A16, A17, A18, A19, A20, A21, A22, A23, A24, A25, A26, A27, A28, A29, A30, A31, A32, A33, A34, A35, A36, A37	32
Doktora	A1, A2, A3, A4, A5	5

Tablo 3'te görüldüğü üzere araştırma kapsamında incelenen 37 çalışmanın 5'i doktora, 32'si yüksek lisans türünde tez çalışmalarıdır.

Çalışmalarda Kullanılan Yöntemler

Aşağıda araştırma kapsamında incelenen çalışmaların yöntemlerine ilişkin tablo ve açıklamalara yer verilmiştir.

Tablo 4. İncelenen Çalışmaların Yöntemlerine İlişkin Veriler

Araştırma Yöntemi	**Çalışmalar**	**f**
Nicel İlişkisel Araştırma Yöntemi	A24	1
Nitel Görüşme (Araştırma)	A2, A3, A4, A5, A15, A16, A26, A28, A29, A30, A31, A33, A34, A35	14

Alan Yazın	A1, A6, A8, A9, A10, A11, A13, A14, A17, A19, A20, A21, A22, A23, A27, A32, A36, A7, A12, A18, A25	21
Deneysel	A37	1

Tablo 4'te görüldüğü gibi araştırmacıların aday öğretmenler üzerine yaptıkları çalışmalarda en çok tarama yöntemini tercih ettikleri tespit edilmiştir. Bunu nitel araştırma yöntemi takip etmektedir.

Çalışmalarda Kullanılan Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında incelenen çalışmalarda veri toplama araçlarına ilişkin tablo ve açıklamalara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 5. İncelenen Çalışmalarda Veri Toplama Araçlarına İlişkin Veriler

VERI TOPLAMA ARAÇLARI	ÇALIŞMALAR	f
Ölçek/Anket	A1,A3, A4, A5, A6, A7, A8, A9, A10, A11, A12, A13, A14, A15, A16, A17, A18, A19, A20, A21, A22, A24, A25, A27, A32, A36	25
Görüşme	A1, A2, A23, A26, A29, A30, A31, A33, A34, A35, A37	11
Literatür Taraması	A28	1

Ölçek/anket, tablo 5'te gösterildiği gibi çalışmada incelenen 25 çalışmada kullanılmıştır. Görüşme yapılan araştırma sayısı daha az olmakla birlikte sadece bir araştırmada literatür taraması yapılmıştır.

Çalışmalardan Elde Edilen Sonuçlar

Araştırma kapsamında incelenen çalışmalarda sonuçlara ilişkin tablo ve açıklamalara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 6. İncelenen Çalışmaların Sonuçlarına İlişkin Veriler

Sonuçlar	Çalışmalar	f
Eğitim programlarına ilişkin yeni öğretmen görüşlerinin sonuçları	A1, A2, A4, A6, A7, A18, A27, A31, A32, A34, A36	11
Aday öğretmenlerin, çalışma programı ile ilgili görüşlerine ait sonuçlar	A1, A6, A27, A31, A32	5
Öğretmen adayların, eğitim süreci hedeflere ilişkin görüşler hakkında sonuçlar	A1, A4, A6, A7, A27, A31, A32	7

Aday öğretmenlerin, yetiştirme sürecinin olumlu yanlarına ilişkin görüşleri	A1	1
Aday öğretmenlerin aday öğretmen yetiştirme sürecinin planlanması ile ilgili yaşadıkları sorunlar	A1, A4, A7, A32	4
Aday öğretmenlerin aday öğretmen yetiştirme sürecinin uygulanması ile ilgili sorunlara ilişkin görüşler	A1, A2, A6, A7, A8, A10, A18, A22, A24, A31, A32, A35	12
Aday öğretmenlerin, aday öğretmen yetiştirme sürecine ilişkin öneriler	A1, A3, A7, A32	4
Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarındaki değişiklikler	A3	1
Yeni öğretmenler için aday gösterme sürecinde "mentorluk" kavramının hâkim olduğunu görmek.	A4, A25, A37	3
Mentorluk sürecinde aday öğretmenlere yeterli destek verilmemiştir	A4	1
Mobil destekli danışmanlık ile öğretmenlik uygulaması aracılığıyla mesleğe yeni başlayan öğretmenlerin öz yeterlik algıları ve mesleğe yönelik tutumlarının olumlu yönde geliştirilmesi mümkündür	A5	1
Aday öğretmenlerin danışmanlarının; derse hazırlık ve planlama, dersin işlenişi, değerlendirme, rehberlik ve mevzuat bilgisi ile ilgili yeterlikleri	A8, A25, A30	3
Aday öğretmenlerin mesleki etik ilkelere ilişkin görüşlerinin belirlenmesi ve mesleki etik ikilemleri çözme becerilerini saptanması	A9	1
Aday öğretmenlerin sınıf yönetimi ve sınıf düzeyinde karşılaştıkları disiplin sorunlarına ilişkin görüşlerinde önemli farklılıklar vardır.	A10	1
Aday öğretmenlerin eleştirel düşünme becerilerini yeterli düzeyde kazanmadıkları	A11	1
Öğretmen adaylarının sosyokültürel, demografik ve ekonomik yapılarını belirleme ve mevcut profillerini açığa çıkarma	A12, A33	2
Öğretmen seçme modelinde öğretmenler, okul yöneticileri ve branş öğretmenlerinden oluşan bir kurul tarafından seçilme	A13	1
Öğrenci-öğretmenlik mesleğini seçme nedenleri, kişinin işe başlarken sorun yaşama durumlarını etkilemekte	A14	1
Öğretmenlerin etkililik algılarının, öğrenci başarısı ile olumlu bir şekilde ilişkisi	A16	1
Aday öğretmenlerin mesleki tutumları ile iş doyumları arasında istatistiksel olarak yüksek pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varma	A17	1
Aday öğretmen kişilik özellikleri ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olması	A19	1
Duygusal zekâ alt boyutlarında özgüven ile yaşam doyumu arasında anlamlı ilişkiler bulunması	A20	1
Öğretmen adayı ile deneyimli öğretmenlerin stres yönetimi tarzları arasında büyük bir fark olması	A21	1
Genel olarak performans değerlendirme modellerinin öğretmen adaylarına uygulanması verimli bir uygulamadır.	A23	1
Deneyimli öğretmenlerin uzmanlıklarının öğretmen adaylarına göre daha üstün olduğu sonucuna varılmıştır.	A26	
Aday Öğretmen Yetiştirme Programı kapsamında yer alan kitap listesindeki romanların üçü eleştirel pedagoji ile çelişkiler göstermekte, geriye kalan beş roman ise eleştirel pedagoji boyutları ile uyum göstermekte	A28	1
İşyerinde doğup büyümüş ya da çevre ilçelerde yaşayan kişilerin mekânla ilgili ön bilgilerinin olduğu ortaya çıkması.	A29	1

Tablo 6'da aday öğretmenlerle ilgili yapılan çalışmaların her birinden farklı sonuçlar çıkmıştır. En çok ortak sonuç ise "Aday öğretmenlerin aday öğretmen yetiştirme sürecinin uygulanması ile ilgili sorunlara ilişkin görüşler"de çıkmıştır. Aday öğretmenlerle ilgili yapılan çalışmalarda amaçların farklı olması sonuçların da farklı olmasına neden olmuştur.

SONUÇ

Bu bölümde Türkiye'de 2002-2020 yılları arasında yapılmış aday öğretmenlerle ilgili yüksek lisans ve doktora çalışmaları üzerinden yola çıkarak değerlendirmektir. Aday öğretmenler konusundaki araştırmalar amaçlarına göre ele alındığında amaçları genellikle "Aday öğretmenlerin, göreve başlayacakları zaman yaşayabilecekleri sorunlar ve gereksinim duyabilecekleri eğitim alanlarının incelenmesi" oluşturmaktadır. Bunu "Aday öğretmenlerin yetiştirme süreci eğitimine ilişkin görüşleri ve önerilerinin belirlenmesine" yönelik yapılan çalışmalar takip etmektedir. Yapılan çalışmalarda farklı amaçların çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Aday öğretmenler konusundaki araştırmalar amaçlar bakımından farklılık oluşturmaktadır. Çünkü başlık ve araştırma alanı aday öğretmenler üzerine yapılan çalışmalardır. Her bir araştırma konusunda aday öğretmen üzerine çalışsa da amaçlar konusunda farklılık arz etmektedir. Ama çoğunlukla ortak nokta adayların göreve başlamadaki sorunları üzerinedir.

İncelenen çalışmaların metodolojik bir değerlendirmesi, araştırmacıların ağırlıklı olarak tanımlayıcı bir araştırma yöntemi olan taramayı tercih ettiğini ortaya çıkarmıştır. Tarama yönteminin kullanıldığı çalışmaların çoğu, verilerin ölçme araçlarıyla toplandığını ve kısa süreli çalışmalarla mevcut duruma açıklık getirilmeye çalışıldığını belirtmektedir. Aday öğretmenler ile ilgili olarak en az tercih edilen araştırma yöntemlerinin ise betimsel model, karma ve tasarım tabanlı araştırma olduğu tespit edilmiştir. Aday öğretmenlerle ilgili yapılan çalışmaların amaçlarına göre yöntemleri de farklılık arz etmektedir.

İncelenen araştırmalar örneklem grubuna göre ele alındığında, en fazla tercih edilen örneklem grubunun aday öğretmenler olduğu tespit edilmiştir. Bunun dışında üniversite son sınıf öğrencileri ile okul müdür ve müfettişler de araştırmalarda örneklem olarak seçilmiştir. Yöneticilerin ve diğer öğretmenlerin seçilmesinin sebebi aday öğretmenlerin üzerindeki etkisi veya rehberliği konusunda bilgi almak içindir.

İncelenen araştırmalar veri toplama araçlarına göre ele alındığında ise araştırmacıların en fazla anket/ölçek ve testleri veri toplama aracı olarak kullandığı tespit edilmiştir. Görüşme

formu kullanılan ikinci veri toplama aracıdır. En az kullanılan ise literatür tarama veri toplama aracıdır. Farklı veri toplama aracı kullanılarak veri zenginliği sağlanmıştır.

İncelenen araştırmalar yayın türüne göre incelendiğinde 37 çalışmanın 5'i doktora, 32'si yüksek lisans türünde yapıldığı görülmüştür. yüksek lisans araştırmalarına nazaran doktora çalışmaları daha azdır.

İncelenen araştırmalar sonuçlarına göre ele alındığında ise aday öğretmenlerle ilgili yapılan çalışmaların her birinden farklı sonuçlar çıkmıştır. En belirgin ortak sonuç ise "Aday öğretmenlerin aday öğretmen yetiştirme sürecinin uygulanması ile ilgili sorunlara ilişkin görüşler"de çıkmıştır. Aday öğretmenlerle ilgili yapılan çalışmalarda amaçların farklı olması sonuçların da farklı olmasına neden olmuştur. Aday öğretmenlerle ilgili başlık geniştir bu alanda birçok konu ve amaç söz konusudur. Çalışmalarda da amaç ve sonuçlar farklılık göstermektedir. Aday öğretmenlerle ilgili yapılan araştırmalarda eksik kalan ve incelenmesi gereken hususlar: Aday öğretmenlik sürecinin verimliliği, aday öğretmenlerinin bu süreçteki verimliliği, aday öğretmenlerinin bu süreçten memnuniyetleri, aday öğretmenlerle ilgili veli ve öğrenci görüşlerinin eksikliği çalışmalarda göze çarpmaktadır.

KAYNAKÇA

Ataünal, Aydoğan. (2000). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş veya Nasıl Bir İnsan*. Ankara.20 Mayıs Eğitim, Kültür ve Sosyal Dayanışma Vakfı Yayınları.

Balcı, A. (2000). *Örgütsel Sosyalleşme: Kuram, Strateji ve Taktikler.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Cooper, C. D., & Kurland, N. B. (2002). Telecommuting, professional isolation, and employee development in publicand private organizations. *Journal of Organizational Behavior, 23*, 511-532.

Kaymak, Naillioğlu M. (2017). Aday Öğretmenlerin Yetişme Sürecinin Değerlendirilmesi ve Mentorluk Önerilerinin Uygulanmasına İlişkin Görüşler, Doktora Tezi, Ankara.

Smith, T. M. and Ingersoll, R. M. (2004). What Are The Effects of Induction and Mentoring on Beginning Teacher Turnover? American Educational Research Journal, 41(3), 681-714.

Wong, H. K. (2004). Induction Programs That Keep New Teachers Teaching and Improving. Nassp Bulletin. 88(638), 41-58.

Yetkiner A. (2017). Türkiye"de Aday Öğretmen Yetiştirme Sürecinin Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Ankara.

Yıldırım, M. C. (2012). Temel eğitim kursunun aday öğretmenlerin mesleki gelişimlerine katkısı üzerine bir çalışma. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi, 12(3), 1867-1886. Milli Eğitim İle İlgili Mevzuat (1998) M.E. B Yayını, Ankara

EĞİTİM VE SOSYOLOJİ KİTABININ EĞİTSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğretim Üyesi, Yunus Emre AVCI
Siirt Üniversitesi,– Orcid: 0000-0002-1361-1463
Öğretmen, Oğuz ÇİTIRKI
Batman TOKİ Dumlupınar Ortaokulu,

ÖZET

Emile Durkheim, eğitime ve özellikle sosyal reform vasıtası olarak ahlaki eğitime inanan bir fikir insanıdır. Bu araştırmada Emile Durkheim'in Eğitim ve Sosyoloji kitabı incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinin benimsendiği bu araştırmada doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Durkheim kitabında ahlaki eğitimi, bir ahlak merkezi olarak farklı yerlerde yerleşik toplum teorisi üzerine inşa etmek ister. Eğitimin toplumsal yapılarla ilişkilendirilme durumunu varlıksal algının, ahlaki yargının ve davranış kurallarının kaynağı olarak görür. Ahlak Eğitimi'nde Durkheim, ahlakın üç ögeden oluştuğunu ifade eder. Bunlar; disiplin, bağlılık ve özerkliktir. Durkheim'a göre disiplin, saldırgan ve bencil eğilimleri olan dürtüleri sınırlandırır. Bağlılığı kişinin bir sosyal gruba bağlanmaya istekli olma derecesi olarak tanımlar. Yazar, özerklik, kavramını ise kişinin gerçekleştirdiği eylemlerden dolayı kendi kendine hesap verebilirliliği olarak belirtir. Disiplin, bağlılık ve özerklik arasındaki üçlü ilişkiyi öven ve bu birlikteliği eylem kaynakları olarak belirten Durkheim'a göre eğitim, çocukların toplumda sosyalleşmeleri için gereken bu üç ahlaki kaynağı sağlamalıdır. Örneğin okul, çocuklardan hem disiplin (otur ve sessiz ol), hem bağlılık (ülkeni sev) hem de özerklik (ödevini yap) talep eder. İd eğitimini ahlakın kaynağı olarak gören yazara göre, ahlak eğitim yoluyla değişebilir ve toplum da bu değişimden etkilenir. Durkheim'ın "Toplumda İşbölümü" gibi eserlerinde de tanımladığı ve etkili işbölümüne sahip modern toplumların da özelliği olan, düşük sosyal uyumun ve zayıf bağlılığın, ahlaki sorunlara yol açtığı söylenebilir Ahlaki eğitim bu nedenle bir gruba ait olma duygusuna odaklanacaktır. Durkheim, yetişkinlerin kendilerini çeşitli derneklerle ilişkilendirerek ahlaki eğitim alabileceklerini öne sürer.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Ahlak, Reform.

ABSTRACT

EDUCATIONAL EVALUATION OF THE BOOK OF EDUCATION AND SOCIOLOGY

Emile Durkheim is an intellectual who believes in education and especially moral education as a means of social reform. In this research, Emile Durkheim's Education and Sociology book was examined. In this research, in which qualitative research methods were adopted, document analysis technique was used. In his book, Durkheim wants to build moral education on the theory of society as a moral center. Emile Durkheim sees the association of education with social structures as the source of existential perception, moral judgment and rules of behavior. In Moral Education, Durkheim defines morality as consisting of three elements on which morality is built: discipline, commitment, and autonomy. According to Durkheim, discipline limits selfish tendencies and impulses by functioning as a mediator of aggressive egocentric behavior. Attachment is the degree to which one is willing to be attached to a social group, and autonomy is one's self-accountability and responsibility for one's actions. The tripartite relationship between discipline, commitment, and autonomy is achieved through praising and cohesive sources of action. According to Durkheim, education provides children with these three moral aspects necessary for them to function in society. For example, school demands both discipline (sit and quiet), commitment (love your country) and autonomy (do your homework) from children. And id education is the source of morality, then it is stated that morality can be changed through education and society can be reformed. According to Durkheim, the reform of society through moral education is carried out not only and necessarily at the level of the content of education (i.e., what is learned), but also, and perhaps predominantly, at the level of form. Commitment can be seen as one of the weak points of morality, due to the low levels of social cohesion characteristic of modern societies with a high division of labor, as described by Durkheim in works such as "The Division of Labor in Society". Moral education will therefore focus on a sense of belonging to a group. For example, Durkheim argues that even adults can receive moral education by associating themselves with various associations (such as professional ones).

Key words: Education, Morality, Reform.

GİRİŞ

Eğitim, bireyin kendini, özelliklerini tanımasında, bedensel, ruhsal, bilişsel kuvvetinin farkına varmasında lider olan araçlardan biridir. Kendi yetkinliğinin farkına varan birey var olduğu dünyanın maddi, manevi ve ruhsal boyutlarını anlamaktadır. Farklı bakış açıları ile

eğitim gören öğrenciler hayatlarını eleştirme ve biçimlendirme gücüne sahip olacaktır.

Emile Durkheim, eğitimin, gerçek bir sosyal bilim olmasını, dilediği her şeyi inşa etme gibi özelliği olduğunu fark edebilen bir fikir insanıdır. Durkheim'ın kendi çocukluk geçmişi, ülkesinin yaşadığı uzun toplumsal ve siyasi huzursuzluk dönemi ile başlar. 1852'de doğu Fransa'da Epinal'de doğan yazar henüz ergenlik çağındayken Yahudi inancından vazgeçmiştir. Babası bir haham olan yazar gelecekteki kariyerine bir felsefe öğretmeni olarak devam etmiştir. 1879 ile 1882 yılları arasında Paris'teki itibarlı Ecole Normale Supérieure'e (ENS) katıldı. O sırada genç olmasına rağmen, yenilginin ardından bir tür iç savaş olan Komün trajedisinden (Mart-Mayıs 1871) derinden etkilenmişti; Emile Durkheim eğer bir gün öğretmenlik yapacaksa, görevinin yurttaşlarına birlik ve beraberlik içinde kendi çatışmalarını aşacak bir topluma doğru yol almalarında yardımcı olacağı inancını savunmuştur.

Eğitim ve sosyoloji kitabı giriş bölümü ile beraber dört ayrı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Durkheim'ın bu pedagojik eseri kısaca ve bölümlerde öne çıkanları vurgulayarak özetlenmiştir. Sonraki bölümlerde ise alt başlıklarıyla beraber ele alınmıştır. Giriş bölümünde kısaca Durkheim'ın hayatı ve yaptığı çalışmalara değinilmiştir. Bu bölümde kitap genelinde anlatılanlar yazar tarafından özetle değerlendirilmiştir. Kitapta yer alan konu başlıkları genel hatlarıyla verilecektir.

Birinci bölüm:

I. Durkheim, eğitimi, toplumsal bir olgu olarak ele almıştır. Öne sürdüğü eğitim kuramının onun sosyolojisinin temel becerisi olduğunu ifade eder. Durkheim eğitimin son derece toplumsal bir olgu olduğunu ifade etmektedir. Her toplumun kendisi için bir insan ideali oluşturduğunu, eğitimin odağı olan olgunun da işte bu ideal olduğunu ifade eder.

Eğitimi, yetişkin nesillerin toplumsal yaşam için henüz olgunlaşmamış kişiler üzerinde uyguladığı eylem olarak düşünmektedir. Durkheim, eğitimin amacının, bir bütün olarak politik toplumun ve gençlerin bulunduğu çevrenin ondan talep ettiği bir takım fiziksel, entelektüel ve ahlaki şartları harekete geçirmek ve geliştirmek olduğunu ifade etmektedir. Eğitimin genç neslin toplumsallaşması olduğunu ifade etmektedir.

II. Durkheim' a göre pedagoji, psikoloji ve sosyolojinin sonucunda, eğitim reformlarına yönelik prensiplerin peşinde koşan derinlemesine düşünce çalışmasıdır. Durkheim, öğretmenin işinin laik, rasyonel ve ahlaki bir eğitim vermek olduğunu ifade etmektedir.

Din ve ahlakı, medeniyet tarihi içerisinde, birbirleriyle oldukça derinlemesine ilişkili olarak görmektedir. Dolayısıyla birbirlerinden kopmalarının basit bir işlemle gerçekleşemeyeceğini düşünmektedir. Durkheim zaman ve mekân koşullarından soyutlanmış ideal eğitimin ne olması gerektiği sorusunu sormanın bir eğitim sisteminin özünde gerçek olmadığını üstü kapalı olarak kabul etmektir. Eğitimin diğer tüm toplumsal kurumlarla da kıyaslanabilir olduğunu aktarmıştır.

Eğitimi ifade eden ve dolayısıyla da bizzat toplum yapısının istediğinden başka şekilde değiştirilemeyecek olmasını dile getirmiş. Durkheim'ın bu görüşüyle görünüyor ki söz konusu İdeal Eğitim kavramı, soyut bir sistem olmanın ötesine geçmemiştir.

III. Durkheim, ahlaki yaşamın tüm karmaşıklığı ve zenginliğini göstermeye çaba sarf etmiştir. Bir irade ve disiplin adamı olmaya çalışmıştır. Durkheim, insanın hayvani doğasını sınırlandıran ve hatta onun bu doğasının aleyhinde olan ahlaki güçleri insan açısından büyüklenme yarattığını ifade etmiştir.

Durkheim ilkokulda ahlak eğitimi üzerine birkaç kez ders vermiş, öğretmenlere, kanun, gelenek ve göreneklerin fizyolojisi olarak adlandırdığı kavramın anlatmıştır. Bununla çocuk aklı anlayışının içerisine ahlak eğitiminin dâhil edilip yorumlanmasının nasıl mümkün olduğunu göstermeye çalışmıştır. Bu da, Durkheim'ın çalışmalarının büyük bir kısmını adamış olduğu gelenek görenek biliminin popülerleşmesi anlamına gelmektedir.

IV. Durkheim başlangıç seviyesindeki entelektüel eğitimi ikiye ayırmaktadır. Kitleye yönelik ilköğretim ve seçkinlere yönelik ortaöğretim. Yaşadığı dönemde Fransa'da en can sıkıcı sorunları yaratanın ise seçkinlere yönelik olan eğitim olduğunu ifade etmektedir. Yüz yıldan fazla bir zamandır, orta öğretimlilerin, sonucu hala belli olmayan bir krizden geçtiğini ifade etmektedir. Ortaöğretimin toplumsal sorunlarından abartıya kaçmadan söz edilebileceğini dile getirmiştir.

Durkheim bilgiye karşı olan kayıtsızlığın insan doğasının ihlali olarak bizlere yapay bir zekâ şeklinde dağıtılmış olduğunu söyler. İnanmaya karşı gardımızı almamız gerektiğini belirtmiştir. İnsanların çoğunlukla ve gelişigüzel bir biçimde kendilerine atfedilen bilme karşı içgüdüsel bir iştahla kendiliğinden sahip olmadığını ifade etmiştir. Bilimsiz yapamayacaklarını da deneyimlemesi sonucunda ifade etmiştir. Demek oluyor ki bireysel hayatlarını düzenleme noktasında insanların bilme ihtiyaçları yoktur tezi yazarın düşüncesine göre ortaya çıkmaktadır.

V. Durkheim'ın eğitim ve sosyoloji eseri, temel pedagojik meselelere ilişkin olarak, eğitmenlere özgün bir kuram kazandırmaya çalışmıştır. Sosyologlara yönelik olarak ise, birey ve toplum arasındaki ilişkiler, bilim ve uygulama arasındaki ilişkiler, ahlakın doğası ve kavramanın doğası gibi genel kavramları açıklığa kavuşturmaya çalışmıştır.

Durkheim'ın reform temelli yönelimlerin, sistematik olarak farkında olmanın yeterli olmadığını ifade etmiştir. Reformcuların da sıklıkla katkıda bulunup beslediği yanılsamaya rağmen Durkheim 'ın bu ifadesi idarenin bütünüyle özgün olmasının imkânsızlığından kaynaklanmıştır. Dolayısıyla gelecek hakkındaki çoğu idealimizi anlamak için onların ayrıntılarına inmenin söz konusu olacağını belirtir. Zihniyetimiz bir gecede tamamen değişemeyeceğinden dolayı bizlerin de tarihte nelerin gerçekleştiği konusuna katkıda bulunduğumuzu dile getirmiştir. Bu duruma etki etmeye devam eden nedenlerden bazılarını bilmemiz gerekmekte olduğunu söylemiştir.

Durkheim, usta bir öğretmenin kullandığı yöntemleri meşrulaştıracak nedenleri her zaman söyleyebilme yeterliliğine sahip olması gerektiğini söyler. Durkheim'ın eğitimle ilgili tespitlerinden biri de şudur: Eğitim çocukların kafalarına pratikleri sokmakla ve onları bazı davranış biçimleri ile eğitmekle sınırlandırmaktadır. Eğitimin kendini bu şekilde sınırlandırma durumundan bahsetmiştir.

Durkheim eğer bir kimse istihdam alanlarında değil de belli bir alanda uzmanlaşırsa bu durum kişinin alana yatkınlığından kaynaklanmaktadır der. Kişi kendi doğasının gereksinimleri tarafından belli bir uzmanlaşmaya zorlanmamaktadır. Toplumun kendini idame edebilmek için yaşamını sürdürebilmesi toplumun kendi üyeleri arasında iş bölümüne bağlıdır. Bu iş bölümünün de belli bir biçimde yapılmasına ihtiyaç duymaktadır. Toplumun kendisi için ihtiyaç duyduğu uzmanlaşma hem toplumun kendisi için hem de birey için gerçekleşmesi gereken bir durumdur.

İkinci bölüm: Pedagojinin Doğası ve Yöntemi başlığı altında ele alınmıştır. Durkheim pedagojinin eğitimde oldukça farklı bir şekilde eylemlere değil, teorilere dayandığını ifade etmektedir.

I. Bu teorileri, eğitimi uygulamanın değil, ancak tasarlamanın ürünü olduğunu ve kimi zamanda kullanımda olan uygulamalara karşı olmaları halinde bu uygulamalardan ayrılmadıklarını ifade etmektedir. Eğitimi, pedagojinin sadece bir konusu olmakla birlikte pedagojinin de, eğitim fenomeni üzerine düşünmenin belli bir yolundan ibaret olduğunu ifade etmektedir.

Durkheim öğrenciye ilişkin ödül ve cezaların yetişkin için uygun görülen ödül ve cezalardan farksız olduğunu belirtmektedir. Bizler çocuklara bilimi kullanıma hazır bir şekilde mi öğretiriz? Ancak gelişip büyümekte olan bilimin kendisi de kendisini öğretmektedir düşüncesi yazar tarafından benimsenmektedir. Bilimin onu tasavvur eden yani oluşturan nedenlerin, beyinlerinde hapis bir şekilde kalmamakta olduğunu belirtir ancak başka insanlarla iletilmesi koşuluyla gerçek anlamda etkin faydalı bir hal alması gerektiğini dile getirir.

II. Durkheim, pedagojiyi bir tip pratik kuram olarak görmektedir. Eğitim sistemlerini bilimsel bir şekilde incelemeyip eğitmenin eylemine, kendisinin yönettiği fikirleri sunmak için sözü edilen eğitim sistemi üzerine düşündüğünü ifade etmektedir. Durkheim bireysel olmayan, tekdüze bir düzenlemeyi istisnasız bir şekilde herkese uygulamak yerine, eğitmenin, yaratılış ve her bir aklın gelişimine göre yöntemleri çeşitlendirmesi ve farklılaştırması gerektiğini söylemektedir. Eğitimi psikolojiden ayırmak veya sosyoloji ile arasında bağ yokmuş gibi davranmak imkânsız bir durumdur. O halde bireyin bilimin pedagojiye sunabildiği hizmetlerin önemini anlamamak konusunda herhangi bir sorun olmayacağında şüphesi yoktur ve bizler de onun rolünü kabul edeceğiz. Bununla birlikte sosyolojinin pedagoga faydalı bir şekilde ışık tuttuğu ve sorunlar çemberi içerisinde bile sosyolojinin işbirliği olmaksızın tek başına yeterli olmadığı aşikârdır.

III. Durkheim eğitimin alışkanlığın boyunduruğu altına girmesini ve mekanik, bir yapıya dönüşmesini engellemenin tek yolunun, eğitimi derinlemesine düşünceyle sürekli olarak meşgul etmekten geçtiğini söylemektedir. Eğitmenin kullandığı yöntemlerin yanı sıra bunların amaç ve var olma nedenlerinin farkına vardığı zaman, bu yöntemlere hükmedecek bir hale geleceğini ifade etmektedir.

IV. Durkheim'a göre eğilimler, alışkanlıklar, arzular, duygular, olarak adlandırılan olgular bütününün, çocukta sergilendiği biçim üzerinde daha eksiksiz ve daha benzeri kavramlara sahip olunduğun belirtmiştir. Böylece öğrencilerin ahlaki duyarlılığının nasıl herhangi bir yöne doğru yöneltebileceğinin söylemektedir.

Üçüncü bölüm: Pedagoji ve Sosyoloji başlığı ile ele alınmıştır. Durkheim eğitimcinin rolünün, yalnızca gizil güçlerin eylemsizlikten dolayı zayıflamalarını veya olan istikametlerinde sapmalarını ya da oldukça yavaş bir şekilde gelişim göstermelerini engellemekle sınırlı kalacağını ifade etmektedir.

I. Durkheim, eğitimin bizim içimizde gerçekleştirmesi gerekenin insan olduğunu ifade eder. Doğanın yarattığı gibi bir insan değil, toplumun olmasını arzu ettiği bir insan. Bununla

birlikte toplum, kendi iç tasarrufunun gerektirdiği şekilde bu insanı arzu edecektir. İnsanı algılanma biçimimizin bir toplumdan ötekine çeşitlilik göstermiş olması da bu durumu kanıtlamaktadır.

Durkheim toplumun yeni doğan bencil ve asosyal varlığı yani kastettiği insanı olabildiğince hızlı çabuk bir şekilde ahlaki ve toplumsal hayatı sürdürme kapasitesine sahip yeni bir varlık yeni bir bireye dönüştürmesi gerektiğini belirtir.

Eğitimin ortaya koyduğu da budur der. Kalıtım organik hayatı sağlayan ilk küresel mekanizmaları ve topluluk halinde yaşayan hayvanlarda oldukça basit bir toplumsal hayatı aktarır. Ancak insan doğasında ise tam tersi bir durum söz konusudur; insan doğuştan birer yatkınlık özelliğine sahiptir fakat bunu çevre etkisi ile yönlendirebilir.

Durkheim'a göre eğitim toplumsal bir varlıktır. Bu da demektir ki eğitim çocuğu genel olarak toplumla değil de belli bir toplulukla temas, yakınlık haline sokmaktadır. Eğer bu belirtilen ifade doğruysa bu durumu sadece eğitim üzerine derinlemesine düşünceyle beraberinde getirmeyip eğitsel faaliyetin kendisi üzerindeki etkisini de hissettirmelidir. Söz konusu bu etki pratikte yani uygulamada su götürmez bir gerçekken, prensipte ise yani kâğıt üzerinde ise tartışmaya açıktır. Durkheim sosyolojinin bazı karşılıklı türlerine bakacak olursak ilk olarak evrenselci ya da hümanist olarak adlandırılabilecek karşı çıkışa kulak verelim der.

II. Durkheim, her birimizin içinde, birbirlerine bağlı olmalarına rağmen birbirlerinden bağımsız iki varlığın olduğunu ifade eder. Bunlardan biri, sadece kendimizle ve bizim kişisel hayatlarımızla ilgili olan tüm zihinsel durumlardan oluşmaktadır. Bu, bireysel varlık olarak adlandırılan şeydir. Diğeri ise, kendimizi içimizde açık ettiğimiz fikirler, duygular ve alışkanlıklar sistemidir. Bu, bizim değil, ama üyesi olduğumuz farklı grup ya da grupların benliğidir. Bunların bütününün, toplumsal varlığı oluşturduğunu söyleyen Durkheim her birimizin bünyesinde bu toplumsal varlığı inşa etmenin ise eğitimin amacı olduğunu ifade etmektedir.

Durkheim, sosyolojiyi, eğitimcilerin uygulamalarının özü olabilecek, onu ayakta tutacak, eylemlerine anlam verecek fikirler bütünü olarak görmektedir. Başından beri, Durkheim'ın modeli, özellikle psikolojik faktörlere indirgenemeyecek olan sosyal fenomenlerin özgül doğasını varsayar. Sosyolog referans noktası olarak psikolojiye ihtiyaç duysa bile kural toplumsalı sosyoloji ile açıklamaktır. Aynı zamanda, Durkheim'ın seve seve kabul ettiği, ilk dönem sosyologlarının katkılarına açıkça borçlu olduğu bir modeldir.

Dördüncü bölüm: Fransa'da Orta Öğretimin Evrimi ve Rolü başlığı altında ele alınmıştır. Bu bölümde genel olarak ilköğretimden ziyade orta öğretimde derinlemesine düşünce yapısının oluşması için yapılması gerekenlerden bahsedilmiş, Fransa'daki o dönemde mevcut ortaöğretimin durumu ele alınmış ve çeşitli eleştiriler getirilmiştir.

Durkheim herhangi bir ön hazırlık eğitimine tabi tutulmamış olmasına rağmen öğrencilerinin karşındaki yerini almasına izin verildiğinde söz konusu ortaokul öğretmenlerinin öğrenimi boyunca edinmiş oldukları derinlemesine düşüncenin gücünün, dakikasında sınıfa duyarlıkla tesir ettiğinin görülebileceğini ifade etmektedir.

Bu bölümde sık sık dile getirdiği derinlemesine düşünce ile ilgili Durkheim aslına bakılırsa, derinlemesine düşüncenin, rutinin doğal bir muhalifi, doğuştan düşmanı olduğunu düşünmektedir. Ayrıca derinlemesine düşünce ayrılan pay ne kadar azsa, değişime karşı dirence ayrılan payın da o kadar fazla olduğunu düşünmektedir.

Durkheim büyük bilim insanlarının kendi bağlamlarının haricindeki diğer bağlamlarda, ne düşündüklerini ne de cahil kitlenin sergilediği davranıştan farklı bir davranış sergilediklerini düşünmektedir. Bunun sebebi olarak da derinlemesine düşünce işleyişinin, uygulandığı olaylar dizisine göre değişiklik göstermesini engelleyen önyargılar olduğunu ifade etmektedir.

KİTABIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kitap her şeyden önce derin bir felsefi düşünce ve sosyoloji ile harmanlanarak ele alınmıştır. Bu bakımdan kitap derinlemesine tekrar tekrar okunarak daha anlaşılır kılmak gerekir. Durkheim kitabında birçok farklı fikre yer vermiştir. Yazar ilköğretim ile ilgili uzmanlaşmaya çok ihtiyaç duyulmadığını ifade etmektedir ancak günümüze baktığımızda değişen toplum ve gelişen teknolojik gelişmeler doğrultusunda çocukların da artık karmaşık bir zihin dünyasına sahip olduğu ortadadır. Bu yüzden günümüzde ilköğretim hatta daha alt kademelerde de uzmanlaşmaya ihtiyaç duyulduğu ifade edilebilir.

Yazar kitabın bazı bölümlerinde kolektif bir eğitim sisteminin gerekliliğine vurgu yaptığı halde toplumdan topluma bazı özel genellemelerin olabileceğini de ifade etmiştir. Bu anlamda yazarın bir çelişki durumu oluştuğu için karşılaştırmalı açıklamalara yer verilmesi gerektiği düşünmektedir. Yazar eğitimin, çocuklarda yoğun bir derin düşünce amacını taşıması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak çocukların doğal yapıları fizyolojik ve psikolojik durumları açısından farklılık gösterebileceğiyle ilgili durumlar göz ardı edilmiştir. Yazar ayrıca Rousseau,

Froebel gibi bazı bilim insanlarına çok sert eleştiriler getirmekte ve bu bilim insanlarının düşüncelerinin çoğu noktasına katılmadığını dile getirmektedir. Bu karşı çıkışların gerekçelerinin detaylarına da değinilmesi fikir tutarlılığı açısından gerekli görülebilir.

Kitapta bahsi geçen farklı toplumlardaki farklı uygulamalara bazı örnekler vererek olay biraz daha somutlaştırabilir ve bazı eleştirilerin yanında çeşitli önerilerde de bulunabilir. Kitapta sürekli yapılan durum tespitlerine ek olarak makul öneriler de sunularak içerik daha tutarlı hale getirilebilirdi. Kitap genel hatlarıyla toplumun eğitim üzerinde ne tür etkiler yarattığının ve yaratması gerektiğinin her açıdan (akdemik, ahlaki, kişisel vb.) anlaşılması adına okunması gereken bir kitap olarak görülebilir.

İşlevselci sosyolog Emile Durkheim, eğitimin gelişmiş endüstriyel toplumlarda iki ana işlevi yerine getirdiğini görmüş ve eğitimin görevinin toplumun ortak değerlerini iletmek ve aynı anda uzmanlaşmış bir işbölümüne dayalı bir ekonomi için uzmanlaşmış becerileri öğretmek olduğunu belirtmiştir. Durkheim "Toplum, ancak üyeleri arasında yeterli derecede homojenlik varsa hayatta kalabilir: eğitim, kolektif yaşamın gerektirdiği temel benzerlikleri çocukta en başından sabitleyerek bu homojenliği sürdürür ve pekiştirir" der (Durkhiem, 2020). Fakat yaşam becerilerinin sabitlenmesi ve istendik yönde beklenti oluşturmanın zorluğu hakkında detaya girmez. Durkheim'a göre toplumun sosyolojik incelemesindeki birincil ilgisinin toplumsal dayanışmayı ve onun kaynaklarını anlamak olduğunu hatırlamamız gerekir. İlk kitaplarından biri olan, "Toplumda İşbölümü", mekanik dayanışma ile organik dayanışma arasında bir ikilik ortaya koymaktadır.

Genel hatlarıyla bakıldığında kitabın zengin bir felsefi ve sosyolojik çerçeve sunduğu ve özellikle toplum açısından eğitimi ciddiyetle ele aldığı ifade edilebilir. Farklı bakış açıları sunan bu eser eğitsel açıdan zengin bir içeriğe sahip okunması gereken bir kitap olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

Durkheim, É. (2012). *L'éducation moral, serge paugam.* Paris: Puf Yayınları.

Durkheim, É. (2020). *Eğitim ve sosyoloji,* Çev. P. Ergenekon, İstanbul: Pinhan Yayınları.

İLKÖĞRETİM MÜZİK DERSİNDE TEKNOLOJİ KULLANIMI: ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

Dr. Songül PEKTAŞ

Amasya Üniversitesi, 0000-0002-3824-1518

Deniz COŞKUN

Amasya Üniversitesi , - 0009-0001-0550-6911

ÖZET

Bu çalışmanın amacı ilköğretim müzik dersinde teknoloji kullanımına ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemektir. Araştırmada, nitel araştırma desenlerinden olgubilim deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 15 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Veriler araştırmacılar tarafından hazırlanmış 6 sorudan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formları ile elde edilmiştir. Araştırmanın analiz aşamasında, içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular sonucunda, ilköğretimde müzik dersinde öğretmenlerin teknolojiyi aktif bir biçimde kullandıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğretmenler teknolojinin, öğrencilerin daha istekli bir biçimde derse katılmasını ve kalıcı öğrenmeyi sağladığını belirtmişlerdir. Ancak sayısı az olmakla birlikte bazı öğretmenler, teknolojiyi kullanma konusunda kendilerinin yeterli donanıma sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: İlköğretim Müzik Dersi, Teknoloji Kullanımı, Öğretmen Görüşleri.

USE OF TECHNOLOGY IN PRIMARY EDUCATION MUSIC LESSON: TEACHER'S OPINIONS

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the opinions of teachers about the use of technology in primary school music lessons. In the research, the phenomenology design, one of the qualitative research designs, was used. The study group of the research consists of 15 classroom teachers. The data were obtained by semi-structured interview forms consisting of 6 questions prepared by the researchers. Content analysis was used in the analysis phase of the research. As a result of the findings obtained in the research, it has been revealed that the teachers use technology actively in the music lesson in primary education. In addition, teachers stated that technology enables students to participate in the lesson more willingly and to learn permanently. However, although the number is small, some teachers stated that they do not have enough equipment to use technology.

Keywords: Elementary School Music Lesson, Use of Technology, Teachers' Views.

1. GİRİŞ

Müzik; belirli hedef ve yöntemler ile, belli estetik algıya göre işlenerek bütünleştirilmiş seslerden meydana gelen güzelliklerin tamamıdır. (Uçan, 1994:10). Müzik, insanoğlunun vazgeçilmez ihtiyaçlarından biridir. Müzikten yeterince faydalanabilen bir insanın hayatında,

daha sağlıklı ve daha pozitif bir duygu- düşünce yapısının olma ihtimali yüksektir. Bu sebeple müzik bilinci yüksek insanlardan oluşan toplumlarda yaşamın birçok alanında daha ileriye gitmeleri mümkündür.

21.yüzyıldaki küreselleşme dönemi, bilgi ve teknoloji alanında da farklılıkların doğmasına yol açmış dolayısıyla toplumun gereksinimleri de bu doğrultuda farklılık göstermeye başlamıştır (Albuz ve Akpınar,2009). Teknolojide yaşanan bu ilerlemeler şüphesiz müzik eğitimi alanında da hatırı sayılır ilerlemelere olanak sağlamıştır. (Başuğur, 2009; Cain,2004; Töreyin, 2002). Müzik eğitimi, bireyde kişisel deneyimler yoluyla amaçlı olarak belirli müziksel davranışlar oluşturma, dönüştürme, geliştirme ve uzmanlaşma olarak tanımlamaktadır. (Alpagut ve Uçan,2001). Bu tanımdan yola çıkarak bireylere müzik eğitimi sağlıklı bir şekilde sunulduğu takdirde müziği bilen, müzikle yaşayan insanlar ve bunun neticesinde de müziğin ortaya çıkardığı pozitif etkileri yaşayan bir toplum var olacaktır.

1.1. İlköğretimde Müzik Eğitiminin Önemi

Müzik sosyal, zihinsel ve psikomotor alanında özellikle çocuklar üzerinde çok büyük bir etkiye sahiptir (Topoğlu,2015). Bu sebeple müzik bir eğitim aracı olarak kişinin iç ve dış dünyası arasında bir köprü kurarak yeni alışkanlık biçimleri oluşturmasını sağlamaktadır (Akgül Barış, 2008; Kılıç, 2009). İlköğretim dönemi çocukların gelecekte meydana gelecek yaşantıları, bilgileri ve tecrübeleri için temel oluşturmaktadır. Nitekim bu müzik eğitimi için de geçerlidir. Müziksel gelişim için erken çocukluk döneminin önemi üzerinde durulmaktadır (Bilhartz, Bruhn ve Olson, 1999). Özellikle erken çocukluk zamanında verilecek müzik eğitimi, çocukların zihinsel ve sosyal gelişimlerine şüphesiz olumlu katkılar sağlamaktadır. Müzik ve çocuk ile ilgili pek çok araştırma yapılmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bulgular neticesinde müzik ile yetişen ve gelişen çocukların yaşıtlarından müziksel ve zihinsel yönden daha önde oldukları tespit edilmiştir. (Kibici, 2019) Ayrıca Topoğlu'na (2014) göre müzik beynin çalışmasına olumlu bir şekilde katkı sağlamaktadır. Sosyal olarak ise müziğin olumlu etkilerinin başında değerler eğitiminin öğretimine olan büyük katkısı gelmektedir. (Akarsu, 2015) Dolayısıyla müzik eğitim siteminde vazgeçilmez yapı taşlarından biridir (Denizer, 2008).

Müzik dersleri, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini keşfedebilmesi, topluma uyum sağlayabilmesi, demokratik bir biçimde yurduna olan görev ve sorumluluklarını anlayıp, yerine getirebilmesi açısından önemli derslerdir (Saydam,2003: 1). İlkokul birinci sınıftan itibaren sınıf öğretmenlerinin müzik dersleri için ayrılan vakti en verimli şekilde kullanmalarıyla birlikte çocuklar; ilgilerini, yeteneklerini ve tutumlarını şekillendirebileceklerdir. (Toraman,2013) 7-11 yaş arasındaki çocuklara verilecek cesaret ile beraber müzik konusunda çocukların istek ve merakları giderek artarak gelişmektedir. (Glover & Young, 1999).

Bu yaş aralığındaki çocukların hazır bulunuşluk düzeyleri yüksek olduğu için sınıf öğretmenlerinin müzik derslerinde uygulayacakları teknik ve yöntemlerle birlikte çocuklarda müziğe karşı ilgi ve merak uyandırmak mümkündür. (Albayrak ve Turan, 2022). Müzik eğitimi veren sınıf öğretmenlerinin yeri oldukça önemlidir. (Kılıç,2009) Özellikle gelecek kuşaklara bilgi aktarma konusunda sınıf öğretmenlerin müzik derslerindeki payı önem teşkil etmektedir. Collins'e göre, (2014) sınıf öğretmenleri eğitim ve alan bilgilerinin yanında disiplinler arası müzik dersi uygulamaları için bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. (Akt: Özgül, 2017).

Bu veriler ışığında müziğin yönetmeliklerdeki konumuna bakıldığında; Türkiye'deki ilkokullarda, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 27.02.2018 tarihli ilköğretim haftalık ders çizelgesine göre 1,2,3 ve 4. Sınıflar için haftalık 1'er ders saati müzik dersinin işleneceği belirtilmiştir. (MEB, 2018) Yine aynı yönetmelikte müzik derslerinin ilgili sınıfın öğretmeni tarafından işleneceği ifade edilmektedir.

1.2.Müzik Teknolojisi

Müzik teknolojisi, müzik sanatıyla ilgili olan tüm teknolojik konuları kapsayan bir terim olmakla birlikte, özellikle çalma, kaydetme, besteleme, depolama ve performans gibi etkinliklerin, elektronik donanımlar ve bilgisayar yazılımları aracılığı ile gerçekleştirilmesi olarak tanımlanabilmektedir (www.wikipedia.com).

Müzik alanı zaman geçtikçe farklı teknolojik anlamlar kazanmıştır. Bu amaçla yapılan çalışmalar sonucunda günümüzde "Müzik Teknolojisi" adını almıştır. Müzik teknolojileri müzik sanatının pek çok alanındaki yapıyı bünyesinde barındırmaktadır. Müzik teknolojileri disiplinler arası düzenli bir yapıyı oluşturur. (Işıkhan, 2013)

Müzik teknolojileri eğitimde ve kullanımda kolaylık sağladığından öğrenciler ve öğretmenler için büyük önem arz etmektedir. Bilgisayarlar, bu konuda odak noktası konumundadır. Say 2005, bilgisayar ve müzik konusunu kayıt, bestecilik ve bilgisayar, nota yazımı, müzik eğitimi, müziğin internetten dijital yayılımı, müzik materyallerine erişim, kişisel internet siteleri, müzik dinleme başlıkları altında derlemiş, müzik ve bilgisayar teknolojilerinin, internet ile ilişkisini, müziğin kullanıcıya sağladığı önemi belirtmiştir. Farklı bir tanımlamada ise (Hosken, 2011) müzik teknolojisi, mikrofonlardan üflemeli çalgılara, bilgisayara kadar bütün her şeyi bünyesinde barındıran büyük bir müzik terimini oluşturmaktadır nitekim çağımızda teknolojiden etkilenmeyen bir müzikal yapı bulmak oldukça güçtür. Öğrencilere bilgi ve beceriler sunulurken geleneksel yöntemler yerine çeşitli materyaller sunmak özellikle de teknoloji ile bilgisayarların yaşamımızın her yerine dahil olmasıyla bir ihtiyaç halini almıştır. (Şen ve Şentürk, 2014: 189)

Beşer 2010, müzik eğiminde teknoloji kullanımın müzik eğitimcileri açısından değerlendirilmesi konusunu araştırmış, araştırma sonucu elde edilen bulgular neticesinde müzik eğitimde en sık kullanılan müzik araç ve gereçlerinin, metronom, akort Cihazı (Tuner), akıllı tahta/ interaktif müzik tahtası, bilgisayar, midi klavye, elektronik org, dijital piyano olduğu görülmüştür.

Müzik öğretiminde birçok farklı teknolojik destekli materyaller bulunmaktadır. Fakat sınıf öğretmenlerin birçoğu müzik derslerinde yaygın olarak akıllı tahta ve bilgisayarları kullanmaktadırlar. Saruhan (2015) müzik eğitimde akıllı tahta kullanımına ilişkin öğretmen görüşlerini incelediği çalışmasında, müzik dersinde akıllı tahta kullanımın müzik öğretimine olumlu katkılar sağladığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca gün geçtikçe değişen ve gelişen dünyayla birlikte teknolojinin önemi de artmaktadır. Dolaysıyla müzik derslerinde de farklı ve özgün yöntemlere, yaklaşımlara gereksinim duyulmaktadır. Eğitim/öğretimde klasik etkinliklerin yerini alan teknolojik destekli materyaller; müzik derslerinde de kullanılmaya devam etmektedir.

Teknoloji destekli materyal kullanımın öğrenci açısından da birçok olumlu yönleri bulunmaktadır. 2019 yılında yapılan Mert ve Şen'in çalışmasında elde ettikleri bulgular bunu destekler niteliktedir. Araştırma sonucuna göre ilköğretim müzik eğitimde teknoloji destekli

materyal kullanılmasın sonucunda ders içeriğinin zenginleştiği, öğrencilerin derste daha aktif oldukları, öğrencilerde kalıcı öğrenmeler gerçekleştiği, öğrencilerin motivasyonlarının arttığı tespit edilmiştir. Ayrıca müzik dersinde teknoloji destekli materyal kullanımın öğretmen açısından sonuçları incelendiğinde ise öğretmenlerin de iş yüklerinin hafiflediği, ilgi çekici, verimli ve zevkli bir müzik dersi işlemesine olanak sağladığı ifade edilmektedir. (Mert ve Şen, 2019)

2.YÖNTEM

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenemoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim çalışmaları, günlük hayatta fark ettiğimiz fakat detaylı bir bilgiye sahip olmadığımız olguları inceleyip günlük yaşantılarımızın özünü daha detaylı bir yaklaşımla ortaya çıkarmayı hedeflediğimiz çalışmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Olgubilim araştırmalarının hedefi, katılımcıların yaşantılarının özünü anlamak ve yorumlamaktır (Van Manen,1990).

2.1.Çalışma Grubu

Araştırmaya 2022-2023 eğitim ve öğretim yılında Kastamonu İL Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı okullarda çalışan, benzeşik örnekleme yöntemiyle seçilmiş toplam 15 sınıf öğretmeni katılmıştır. Benzeşik (homojen) örnekleme ile seçilen araştırmalarda katılımcıların özellikleri ve nitelikleri birbirlerine yakındır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Katılımcıların 8'i kadın, 7'si ise erkektir. Katılımcıların demografik bilgileri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Değişkenler	**Kategori**	**N**
Cinsiyet	Kadın	8
	Erkek	7
Okuttukları Sınıf	1.sınıf	4
	2.sınıf	5
	3.sınıf	2
	4.sınıf	4
Mesleki Kıdem	0-5 yıl	1
	6-10 yıl	-
	11-15 yıl	6
	16-20 yıl	1
	20-25 yıl	2
	26-30 yıl	3
	30 ve üzeri yıl	2

2.2. Veri Toplama Aracı ve Veri Toplama Süreci

Çalışma için nitel araştırma yönteminin özüne uygun olarak sadece çalışmaya katılmayı isteyen öğretmenlerin bilgileri alınmıştır. Çalışma kapsamında öğretmenlere araştırmacılar tarafından hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formları uygulanmıştır. Görüşmeler, bireylerin konuyla ilgili olan duygu ve düşüncelerini ortaya çıkarmada kullanılan önemli bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Görüşmelerde katılımcılardan beklenen, olguları kendi deneyimlerine göre anlamlandırmaları ve yorumlamalarıdır (Patton, 1987). Bu şekilde

araştırmacı, katılımcıların konuya ilişkin bireysel görüşlerini ortaya çıkarıp daha fazla veri toplama şansını elde etmiş olacaktır (Creswell, 2020).

Görüşme formunun taslak hali alan uzmanı tarafından görüş alınarak hazırlanmıştır. Alan uzmanının görüşleri ışığında görüşme formu yeniden hazırlanıp 3 sınıf öğretmeni ile pilot uygulama yapılmıştır. Ayrıca katılımcılara görüşmelerden önce çalışmayla alakalı bilgiler aktarılmıştır. Katılımcılar da çalışmaya istekli olarak dahil olduklarını ve çalışma doğrultusunda aktardıkları görüşlerin araştırmacılar tarafından bilimsel amaçlarla kullanılacağını ifade etmişlerdir. Görüşme formu, müzik dersinde teknoloji kullanımına ilişkin öğretmen görüşlerini ortaya çıkarabilmek için hazırlanan 6 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Hazırlanan sorular şu şekildedir:

1. Müzik dersinde teknoloji kullanımı için yeterli donanıma sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz? Neden?
2. Müzik dersinde teknoloji kullanımın kalıcı öğrenmeye katkısını nasıl değerlendiriyorsunuz?
3. Derslerinizde teknoloji destekli materyaller kullanıyor musunuz? Neden?
4. Sizce programda yer alan kazanımlar teknoloji destekli materyal kullanımına uygun mudur?
5. Sınıfınızın fiziki şartlar (sınıf mevcudu, akıllı tahta, materyal, EBA vb.) teknolojik destekli materyal kullanımına uygun mudur?
6. Müzik dersinde teknolojik destekli materyal dışında farklı etkinliklere yer veriyor musunuz? Eğer varsa bunlar nelerdir?

Çalışma grubundaki katılımcılara gerekli açıklamalar yüz yüze yapılmış olup hazırlanan formlar katılımcılara elden verip elden toplanmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırma sonucu elde edilen veriler, nitel analiz yapılarak kodlanmış ve temalandırılmıştır. Bu aşamada tümevarımsal içerik analizi kullanılmıştır. Katılımcı görüşlerini daha etkili aktarabilmek için görüşme kayıtlarında doğrudan alıntılara sıkça yer verilmiştir (Berg ve Lune, 2015; Creswell, 2020; Yıldırım ve Şimşek, 2008). Ayrıca katılımcıların kimliğini gizli tutmak için çalışmada adlarını kullanmak yerine “Ö1, Ö2” gibi kodlamalar kullanılmıştır.

3.BULGULAR

Bu bölümde öğretmenlerin müzik dersinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. ayrıca, katılımcıların görüşlerinden doğrudan alıntılar ekleyerek, çalışmanın geçerliliğini ve güvenirliğini arttırmak amaçlanmıştır.

Tablo 1. Öğretmenlerin Müzik Dersinde Teknoloji Kullanımı İçin Yeterli Donanıma Sahip Olup/Olmadıklarına İlişkin Bulgular

Ana Tema	Kod	Frekans	Katılımcı Kodu
Yeterli	Yeterli donanıma sahip	3	Ö1, Ö2, Ö3
	Müzik aletlerinin sınıfta olması	1	Ö4
	Müzik aleti çalabilme	1	Ö6
	Akıllı tahtanın olması	1	Ö9
	Teknolojiyi sevmesi	1	Ö14
Kısmen	Yeterli donanıma sahip olmaması	1	Ö5
Yetersiz	Yeterli eğitim alınmaması	1	Ö7
	Yetenek ve ilginin olmaması	1	Ö8
	Sınıfta yeterli donanım olmaması	3	Ö10, Ö11, Ö12
	Yeterli bilgiye sahip olmaması	2	Ö13, Ö15

Katılımcılara "Müzik dersinde teknoloji kullanımı için yeterli donanıma sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz? Neden?" sorusu yöneltilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde öğretmenlerin hemen hemen yarısı, müzik dersinde teknoloji kullanımı için kendini yeterli donanıma sahip olarak gördüğünü belirtirken, diğer yarısı müzik dersinde teknoloji kullanımı için kendisinin yeterli donanıma kısmen sahip olarak gördüklerimi belirtmişlerdir. Bu konudaki bazı öğretmen görüşleri şunlardır:

> *Ö1: Müzik dersinde teknoloji kullanımı için yeterli donanıma sahip olduğumu düşünüyorum. Teknolojik aletlerin sınıfta mevcut olması bu aletleri kullanma becerimin olduğunu düşünüyorum.*
>
> *Ö14: Müzik dersinde teknoloji kullanımı için yeterli donanıma sahip olduğumu düşünüyorum çünkü teknoloji kullanımını seviyorum. Teknoloji ilgi alanlarımdan bir tanesidir.*
>
> *Ö8: Yeterli donanıma sahip olduğumu düşünmüyorum. Çünkü hem müziğe yeteneği olmadığını hem de müzik aletlerine ilgim olmadığını düşünüyorum.*
>
> *Ö11: Bilgisayar, etkileşimli tahta kullanarak dersleri işlemeye çalışıyoruz. Ancak yeterli olduğu söylenemez.*
>
> *Ö5: Kısmen, internet ve akıllı tahta dışında herhangi bir donanım yok.*

Tablo 2. Müzik dersinde teknoloji kullanımın kalıcı öğrenmeye katkısına ilişkin bulgular

Ana Tema	Kod	Frekans	Katılımcı Kodu
Katkısı var	Birden çok duyu organına hitap etmesi	3	Ö1, Ö5, Ö12
	Doğru öğrenmesi	1	Ö2
	Öğrenci motivasyonunu arttırması	1	Ö3
	Kalıcı öğrenmeye olumlu katkı sağlaması	4	Ö4, Ö6, Ö7, Ö13
	Yaparak yaşayarak öğrenme	3	Ö8, Ö9, Ö11
	Kolay anlayabilme	2	Ö10, Ö15
	Deneme- yanılma şansını verebilmesi	1	Ö14

Katılımcılara "Müzik dersinde teknoloji kullanımının kalıcı öğrenmeye katkısını nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde görüşü alınan öğretmenlerin tamamı, müzik dersinde teknoloji kullanımının kalıcı öğrenmeye olumlu yönde etkisi olduğunu vurgulamıştır. Müzik dersinde teknoloji kullanımın kalıcı öğrenmeye katkısı hakkında öğretmenler, teknolojinin öğrencinin birden fazla duyu organına hitap ettiği, öğrencilerin daha kolay öğrenebildikleri, görsel ve işitsel araçların kalıcılığı arttırdığı, öğrencilerin derse olan ilgisini arttırdığı üzerinde durmuşlardır. Bu konudaki bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö1: Müzik dersinde teknoloji kullanımı bence önemlidir. Çünkü çocuklar görerek ve dinleyerek daha kalıcı hale gelmiş oluyorlar.

Ö5: Birçok duyu organına hitap ettiği için müzik derslerinde teknoloji kullanmayı tercih ediyorum.

Ö9: Müzik dersinde kullanılan teknoloji sayesinde öğrenciler yaşayarak, duyarak, görerek öğrenebilme fırsatı yakaladıkları için daha kalıcı öğrenme sağlarız.

Ö14: Müzik dersinde teknoloji kullanımın kalıcı öğrenmeye katkısı çok fazladır. Geleneksel yöntemde deneme yanılma şansı çok yoktur. Ama teknoloji bize sınırsız deneme şansı verir.

Ö15: Müzik dersinde teknoloji kullanımı hem işitsel hem görsel zekaya yönelik olduğu için mutlaka olumlu katkısı vardır. Öğrenme daha kolay ve akılda kalıcı olur. Öğrencilerin derse dikkati de daha iyi çekilir.

Tablo 3. Öğretmenlerin teknoloji destekli materyal kullanma durumuna ilişkin bulgular

Ana Tema	Kod	Frekans	Katılımcı Kodu
Evet	Kalıcı öğrenmeyi sağlıyor	5	Ö1, Ö2, Ö3, Ö7, Ö14
	Daha çok duyu organına hitap ediyor	2	Ö5, Ö6
	Dikkat çekmeyi sağlıyor	2	Ö9, Ö15
	Dersin işleyişini kolaylaştırıyor	1	Ö11
	Öğretmen yükünü hafifletiyor	1	Ö12
	--	2	Ö10, Ö13
Kısmen	Fırsat bulunduğu zaman	2	Ö4, Ö8

Katılımcılara "Derslerinizde teknoloji destekli materyaller kullanıyor musunuz? Neden?" sorusu yöneltilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde öğretmenlerin tamamının derslerinde teknoloji destekli materyallere yer verdiği görülmektedir. Gerekçe olarak ise teknolojik destekli materyal kullanımın kalıcı öğrenmeye katkı sağladığını, örnekler açısından zengin olduğunu, dersi daha ilgi çekici kıldığını, öğrenmenin daha kolay olduğunu, öğretmenin tam hâkim olmadığı konularda yardımcı oluğunu belirtmişlerdir. Buna ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö2: Tabi ki kullanıyoruz. Çünkü hem kalıcı öğrenmeyi destekliyor hem de dersleri eğlenceli hale getiriyor.

Ö6: Evet. Teknoloji desteği her derste şart. Öğrenmeye görsel ve işitsel destek sağlıyor.

Ö7: Evet etkili ve kalıcı öğrenmeye faydalı.

Ö11: Evet kullanıyorum. Ders işlenişini kolaylaştırmak dersi daha etkili ve eğlenceli hale getirmek için kullanıyorum. Ayrıca tam hâkim olamadığım konularda kolaylık sağlıyor.

Ö15: Evet mümkün oldukça kullanıyorum. Çünkü öğrencilerin derse ilgisini ve motivasyonunu artırıyor. Dikkatlerini çekiyor.

Tablo 4. Programda yer alan kazanımların teknolojik destekli materyal kullanımına ilişkin bulgular

Ana Tema	Kod	Frekans	Katılımcı Kodu
Uygundur		5	Ö1, Ö3, Ö4, Ö11, Ö12
Kısmen uygundur		8	Ö2, Ö6, Ö7,Ö8 Ö9, Ö10, Ö14, Ö15
Uygun değildir		2	Ö5, Ö13

Katılımcılara "Sizce programda yer alan kazanımlar teknoloji destekli materyal kullanımına uygun mudur? "sorusu yöneltilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde, öğretmenlerin büyük bir kısmı kazanımları teknolojik destekli materyal kullanmaya uygun bulurken, bazı katılımcılar bütün kazanımların teknoloji destekli materyal kullanımına uygun olmadığını ifade etmişlerdir. Sayısı az da olsa bazı öğretmenlerin bu konudaki görüşleri tamamen olumsuz olup programda yer alan kazanımların teknolojik destekli materyal kullanımına uygun olmadığını belirtmişlerdir. Bu konuyla ilgili öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö1: Evet uygundur.

Ö3: Evet uygundur.

Ö5: Pek uygun değil.

Ö10: Her kazanım teknoloji ile uyumlu olmayabiliyor.

Ö13: Tam olarak uygun olmadığı düşüncesindeyim. Kazanımlara uygun materyaller hazırlanabilir.

Ö14: Bazı kazanımlar için uygun bazı kazanımlar için uygun değildir.

Tablo 5. Sınıfın fiziki şartlarının teknolojik destekli materyal kullanımına uygun olup/olmadığına ilişkin bulgular

Ana Tema	Kod	Frekans	Katılımcı Kodu
Uygundur	--	7	Ö4, Ö6, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14
Uygun değildir	Sınıfların kalabalık olması	3	Ö1, Ö2, Ö5
	Tüm öğrencilerin faydalanamıyor olması	2	Ö9, Ö15
Kısmen uygundur	Sınıfın geniş olmaması	2	Ö7, Ö8
	-	1	Ö3

Katılımcılara "Sınıfınızın fiziki şartlar (sınıf mevcudu, akıllı tahta, materyal, EBA vb.) teknolojik destekli materyal kullanımına uygun mudur?" sorusu sorulmuştur. Tablo 5 incelendiğinde görüşü alınan öğretmenlerin sınıflarının uygun olduğunu, sınıf mevcudunun

kalabalık olması nedeniyle bazı durumlarda pek etkili olmadığını ifade etmişlerdir. Bu konuya ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir:

> *Ö1: Sınıfın kalabalık olması bazı etkinlikleri yaparken zor oluyor. EBA içerik açısından yeterli değil o yüzden çok fazla kullanmıyorum.*
>
> *Ö3: Sınıf mevcudu dışındaki fiziki şartlar uygundur.*
>
> *Ö6: Sınıfım uygundur.*
>
> *Ö9: Sınıfımızda akıllı tahta, hoparlör, EBA vb. teknoloji destekli materyaller kullanma şansımız var. Fakat sınıf mevcudu yoğunluğu nedeniyle her öğrenci birebir faydalanamayabiliyor.*
>
> *Ö12: Genel olarak uygun.*

Tablo 6. Müzik dersinde uygulanan etkinliklere ilişkin bulgular

Ana Tema	Kod	Frekans	Katılımcı Kodu
Evet	Ritim çalışması	2	Ö1, Ö7
	Materyal yapımı	1	Ö2
	Müzik aleti çalmak	2	Ö6, Ö11
	Geri dönüşüm çalışmaları	4	Ö8, Ö10, Ö12, Ö14
	Defter kullanımı	1	Ö9
	Bireysel ve koro çalışmaları	1	Ö13
	Gösterip yaptırma	1	Ö15
Hayır	Akıllı tahta uygulamaları	1	Ö3
	--	2	Ö4, Ö5

Katılımcılara "Müzik dersinde teknolojik destekli materyal dışında farklı etkinliklere yer veriyor musunuz? Eğer varsa bunlar nelerdir?" sorunu yöneltilmiştir. Tablo 6 incelendiğinde, görüşü alınan öğretmenlerin müzik derslerinde akıllı tahta kullandıkları, atık maddelerden müzik aleti yapımı, müzik aleti çalmaya teşvik, bireysel ve koro çalışmaları gibi etkinliklere yer verdikleri görülmektedir. Bu konuya ilişkin öğretmen görüşlerini şu şekildedir:

> *Ö1: Akıllı tahtayı kullanıyorum. Bazı etkinliklerde bardak ile ritim çalışmaları yapıyorum.*
>
> *Ö11: Veriyorum. Flütün temini ve çalması kolay olduğu için derslerde kullanıyor ve öğrencilere öğretmeye çalışıyorum.*
>
> *Ö13: Bireysel ve koro çalışmalarına yer veriyorum.*
>
> *Ö14: Evet veriyorum. Öğrenciler atık malzemelerle kendi enstrümanlarını yapıyorlar. Basit malzemeler kullanarak etkinlik yapıyoruz.*
>
> *Ö15: Çoğunlukla teknoloji destekli materyaller kullanıyorum. Bunun dışında gösterip yaptırma etkinlikleri, grup çalışmaları, soru-cevap etkinliği, düz anlatım kullandığım diğer yöntem ve etkinlikler arasında yer alıyor.*

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada ilkokulda müzik dersinde teknoloji kullanımı hakkındaki öğretmen görüşleri incelenmiştir. Çalışmada araştırmacılar tarafından hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formları ile 15 sınıf öğretmeninden görüşler alınmıştır.

Görüşme sorularının ilk sorusu olan "Müzik dersinde teknoloji kullanımı için yeterli donanıma sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz? Neden?" sorusuna ilişkin elde edilen bulgulardan yola çıkarak sınıf öğretmenlerinin hemen hemen yarısının kendilerini yeterli donanıma sahip olarak değerlendirirken diğer yarısının ise kendilerini yeterli donanıma sahip olarak görmemektedirler. Kendilerini yetersiz olarak gören sınıf öğretmenlerinin gerekçelerine bakıldığında ise üniversitelerinden aldıkları müzik eğitimi dersinin yetersiz olduğu görülmektedir. Kocabaş'ın (2000), çalışmasında elde ettiği bulgular bu durumu destekler niteliktedir. Kocabaş'a göre sınıf öğretmenlerinin müzik derslerindeki uygulamalarda kendilerini yeterli görmedikleri, ilkokullarda müzik derslerine müzik öğretmenliği rehberliği veya dersleri müzik öğretmenleri tarafından işlenmesi gerektiği görüşü elde edilmiştir. Çalışmanın bulgularıyla benzerlik gösteren bir başka araştırma da Yazıcı tarafından (2012) gerçekleştirilmiştir. Çalışmasına katılan sınıf öğretmenlerinin %66,3'üne göre ilkokullarda müzik derslerine sınıf öğretmenleri değil müzik öğretmenleri girmelidir, gerekçe olarak ise öğrenciler için müzik eğitiminin önemi ve ihtiyacı vurgulanmaktadır. Ayrıca çalışmanın bulgularına benzerlik gösteren farklı araştırmalar da rastlanmıştır (Yazıcı, 2016; Yünlü ve Sağlam, 2004; Küçüköncü, 2000).

Görüşme sorularının ikincisi olan "Müzik dersinde teknoloji kullanımın kalıcı öğrenmeye katkısını nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusuna ilişkin elde edilen bulgularda ise çalışmaya katılan bütün sınıf öğretmenleri ortak paydada buluşmaktadırlar. Literatür incelendiğinde elde edilen bulgular neticesinde öğretmenlerin müzik dersinde teknoloji kullanımı ile öğrencilerin derse karşı ilgilerinin ve motivasyonlarının daha çok arttığını, kalıcı öğrenmelerin oluştuğunu ifade etmektedirler. (Boyraz, 2008) Ayrıca teknoloji sayesinde birden çok duyu organına hitap edildiği için öğrencilerin ilgili konuyu daha etkili bir şekilde öğrendiklerini belirtmektedirler. (Temiz ve Andaç 2016; Mert ve Şen 2019) Bir diğer dikkat çeken nokta ise müziği doğru bir şekilde seslendirebilen, müzik aleti çalabilen sınıf öğretmenlerinin öz yeterliliklerinin daha yüksek olduğu tespitidir (Taş ve Atılgan 2022).

Görüşme sorularının üçüncüsü olan "Derslerinizde teknolojik destekli materyaller kullanıyor musunuz? Neden?" sorusuna ilişkin elde edilen bulgular doğrultusunda, görüşü alınan sınıf öğretmenlerinin tamamına yakınının derslerinde aktif bir şekilde teknolojik destekli materyalleri kullandıkları görülmektedir. Özellikle görüşü alınan sınıf öğretmenlerinin tamamının sınıfında etkileşimli tahta bulunduğu için aktif bir şekilde derslerinde bu olanaklardan faydalandıklarını belirtmektedirler. Akıllı tahta sayesinde derslerde öğrencilerin daha istekli oldukları, aktif katılım oranının fazlalaştığı, derslerin daha keyifli bir şekilde işlendiği görüşü hakimdir (Polat ve Özcan, 2014) E- içeriklerin öğretimi kolaylaştırdığı, çocuklarının ilgilerini çektiği Eryılmaz ve Salman (2014)'ın çalışmaları sonucu elde ettikleri bulgular arasında yer almaktadır. Livingstone (2012) bilişim teknolojilerinin eğitimde kaliteyi arttırdığını vurgulamaktadır. Derslerde teknoloji kullanımı ders verimini önemli ölçüde

arttırdığı için çok önemlidir. Nitekim özellikle çağımızda derslere teknolojiyi entegre etmek hem çok kolay hem de çok faydalıdır.

Görüşme sorularının dördüncüsü olan "Sizce programda yer alan kazanımlar teknolojik destekli materyal kullanıma uygun mudur?" sorusunun neticesinde ortaya çıkan bulgularda ise sınıf öğretmenlerinin büyük çoğunluğu programda yer alan kazanımların kısmen teknolojik destekli materyal kullanımı için uygun olduğu görüşünü belirtmektedirler. İlkokul müzik dersi müfredatında yer alan kazanımların tamamı teknolojik destekli materyal kullanımına uygun değildir. Dinç ve Uzuner (2018) çalışmalarında ise müzik dersi programının anlaşılır olmadığı, seviye olarak öğrencilerin seviyelerinin üzerinde olduğu, konu bakımından içeriğin fazla olduğu ve destekleyici materyallerin eksik olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Uygulama bakımından değerlendirildiğinde ise müzik dersi programının tam olarak uygulanamadığı tespit edilmiştir. (Yünlü ve Sağlam 2004; Yazıcı 2012)

Görüşme sorularının beşincisi olan "Sınıfınızın fiziki şartları teknolojik destekli materyal kullanımına uygun mudur?" sorusundan elde edilen bulgular incelendiğinde sınıf öğretmenlerin hemen hemen yarısı sınıflarının fiziki şartlarının uygun olduğunu ifade etmektedirler. Nitekim sınıflardaki fiziki şartlar da teknoloji kullanımını etkilemektedir. Özellikle sınıfların kalabalık olmasının müzik derslerindeki teknoloji destekli materyal kullanımını olumsuz yönde etkilediğini görmek mümkündür. Çünkü sınıf mevcudu kalabalık olduğu takdirde derste kullanılan teknolojik destekli materyallerden bütün öğrenciler eşit şekilde yararlanamamaktadır. Bu bulgulardan hareketle eğitimde teknolojinin kullanılabilmesi için alt yapı şartları, fiziki durumlar göz önüne alınarak varsa eksikler giderilmelidir. (Metin, 2018) Bulgulara farklı olarak şu çalışmaları da örnek vermek mümkündür. Okullarda müzik sınıflarının yokluğu dikkat çekmektedir (Toraman, 2013). Keskin (2010) çalışmasında okullarda fiziki şartların standartların altında bir vaziyette olması nedeniyle beklenen hedeflere ulaşmada sorunlar yaşadığı bulgusuna ulaşmaktadır. Yine yazıcı (2012) çalışmasında müzik derslerinde okulların alt yapılarının eksik kaldığı sonucuna ulaşmaktadır.

Görüşme sorularının altıncısı olan "Müzik derslerinde teknolojik destekli materyal dışında farklı etkinliklere yer veriyor musunuz? Eğer varsa bunlar nelerdir?" sorusundan elde edilen veriler göz önüne alındığında görüşü alınan sınıf öğretmenlerin neredeyse tamamı müzik derslerinde farklı etkinliklere yer verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Müzik derslerinde sınıf öğretmenlerinin farklı etkinlikler olarak geri dönüşüm çalışmaları yaptıkları, ritim çalışması yaptıkları, müzik aleti çaldırdıkları, bireysel ve koro çalışması yaptıkları görülmektedir.

Çalışma sonucunda aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

1. Sınıf öğretmenlerinin üniversitede aldıkları eğitim teknoloji ile içi içe olmalıdır
2. Aktif görev yapan sınıf öğretmenlerine teknoloji konusunda hizmet içi kurslar açılabilir.
3. Sınıfın fiziki şartları (sınıf mevcudu, akıllı tahta vb.) bütün okullarda eşit olacak şekilde düzenlenilebilir.
4. İlkokulda müzik derslerinde kullanılabilecek teknoloji temelli yazılımlar üretilebilir.
5. İlkokul müzik dersi öğretim programı tekrar incelenip, daha çok teknoloji ile elde edilebilecek kazanımlara yer verilebilir.
6. İlkokulda müzik derslerine müzik öğretmenleri görevlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Albayrak, G., & Turan, M. Sınıf öğretmenlerinin ilkokullarda müzik dersi materyal durumu ve öğretim programına ilişkin görüşleri. *Online Journal of Music Sciences*, *7*(2), 233-254.

Akarsu, S. (2015). *İlkokul (1-4) ve ortaokul (5-8) müzik ders kitaplarında yer alan şarkıların değerler bakımından incelenmesi ve değerler eğitimine ilişkin öğrenci algıları.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

Akgül Barış, D. (2008). Sosyal beceri gelişiminde çocuk ve müzik. *Milli Eğitim, Kış/2008* (177), 28-35.

Albuz, A., & Akpınar, M., (2009), "2006 İlköğretim Müzik Dersi Öğretim Programı ve Yeni Yaklaşımlar" 8. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu, Samsun. 23-25 Eylül.

Alpagut, U., Uçan, A. (2001). *Abant İzzet Baysal Üniversitesi müzik eğitimi anabilim dalında Türk halk ezgilerinin kemana uyarlanmasının keman eğitimi yoluyla müzik öğretmenliği eğitimine yansıyabilirliği.* Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Berg, B. L. ve Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* (Çev. Hasan Aydın), Konya: Eğitim Yayınevi

Beşer, U. (2010). *Müzik eğitiminde teknoloji kullanımının müzik eğitimcileri açısından değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya

Başuğur, İ. D. (2009). Müzik eğitiminde interaktif yazılımların kullanımı. 8. *Bildiri]*, *8*, 23-25.

Bilhartz, T. D, Bruhn, R. A., & Olson, J. E (1999). Erken müzik eğitiminin çocuğun bilişsel gelişimine etkisi. *Uygulamalı Gelişim Psikolojisi Dergisi, 20*(4), 615–636.

Boyraz, Z. (2008). *Türk eğitim sisteminde eğitim teknolojisinin eğitim-öğretim kalitesine etkisi*. Yüksek lisans tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Cain, T. (2004). Teori, teknoloji ve müzik müfredatı. *İngiliz Müzik Eğitimi Dergisi*, *21*(2), 215-221.

Collins, A. 2014. Neuroscience, Music Education and the Pre-Service Primary (Elementary) Generalist Teacher. *International Journal of Education & the Arts, 15*(4): 1–21.

Creswell, J. W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri*. (Çev: M. Bütün ve B. Demir). (5.Basım). Ankara: Siyasal Kitabevi

Denizer, HG (2008). *Müzik eğitimi anabilim dallarında gitar öğrencilerinin müziksel-işitme-okuma-yazma dersi başarılarının öğretmen ve öğrenci görüşleri açısından değerlendirilmesi.* Yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Dinç Altun, Z. & Uzuner, F. G. (2018). Sınıf Öğretmenlerinin Müzik Öğretimine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(3),* 1416-1432

Eryılmaz, S., & Salman, Ş. (2014). Fatih Projesi Kapsamında Yer Alan Öğretmen ve Öğrencilerin Projeden Beklentileri ve Bilişim Teknolojileri Kullanımına Karşı Algıları. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, *2*(1), 46-63.

Fidan, N., & Erden, M. (1994). *Eğitime giriş*. Meteksan Anonim Şirketi.

Glover, J., ve Young, S. (1999). Primary music later years. Falmer Press.

Hosken, D. (2011). An Introduction to Music Technology. Music Educators Journal.Reads.

Işıkhan, C., (2013). Müzik teknolojik süreç ve süreçteki değişimiyle Türkiye'de müzik teknolojisi eğitimi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,1*(1),102-111.

Keskin, G. (2010). *Sınıf öğretmenlerinin, 2007-2008 öğretim yılında kullanılmaya başlanan 1. devre müzik dersi öğretmen kılavuz kitaplarından yararlanma durumlarına ilişkin görüşleri.* Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kılıç, I. (2009). Problems encountered by primary school teachers in the teaching of music. *Inonu University Journal of The Faculty Of Education (INUJFE),* 10, 123-125.

Kibici, V. B. (2019). *İlkokul müfredatına uygun müzik dersi eğitim yazılım programının geliştirilmesi ve uygulanmasının değerlendirilmesi.* Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya

Kocabaş, A. (2000). Sınıf öğretmenlerinin müzik derslerindeki yetersizliklerine ilişkin görüşleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *7*(7), 7-11.

Küçüköncü, Y. (2000). Sınıf Öğretmenliğinde Müzik Eğitimi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *7*(7), 8-12.

Livingstone, S. (2012) "Critical reflections on the benefits of ICT in education." Oxford Review of Education, 38(1), 9-24.

Mert, E. & Şen, Ü. S. (2019). İlköğretim 7. sınıf müzik öğretiminde teknoloji destekli materyal kullanımının akademik başarıya etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *23*(4), 2113-2139.

Metin, E. (2018). Eğitimde Teknoloji Kullanımında Öğretmen Eğitimi: Bir Durum Çalışması. *Buhar Eğitimi Dergisi ,1(1),* 79-103.

Millî Eğitim Bakanlığı (2018) Müzik Dersi Öğretim Programı

Özgül, İ. (2017). "Sınıf Öğretmenliği Programı Öğrencilerinin Öğretmen Eğitimi Programında Müzik Eğitimine İlişkin Tutumları", *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, 25(*6), 2491 –2506.

Polat, S., & Özcan, A. (2014). Akıllı tahta kullanımıyla ilgili sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *22*(2), 439-455.

Patton, M. Q. (1987) How to use qualitative methods in evalution. Nwebury Park, CA:Sage

Saruhan, S. (2015). *Müzik Derslerinde Akıllı Tahta Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Say, A. (2005). *Müzik ansiklopedisi* (1.Baskı). Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Saydam, R. (2003). İlköğretim okulu I. ve II. devre müzik eğitiminde eğitimci sorunu. *Cumhuriyetimizin 80. Yılında Müzik Sempozyumu kitabı* içinde (s. 75-81). Malatya: İnönü Üniversitesi.

Şen, Ü. S. & Şentürk, N. (2014). İlköğretim Müzik Öğretiminde Kullanılmak Üzere (Programlı Öğretim Yöntemine Göre) Geliştirilen Öğretim Yazılımı Modeli. *Milli Eğitim Dergisi, 44(202),* 170-192.

Uçan, A. (1994). *Müzik eğitimi: temel kavramlar- ilkeler- yaklaşımlar ve Türkiye'de Cumhuriyetin ilk altmış yılındaki durum.* Türkiye: Müzik Ansiklopedisi Yayınları. Ankara.

Uçan, A. (2017). Türkiye'de Müzik Araştırmalarına Genel Bir Bakış ve KKÜ 1. Ulusal Müzik Araştırmaları Öğrenci Kurultayı. *Online Journal of Music Sciences,* 2(3) (Özel Sayı), 9-36.

Taş, S., & Atılgan, D. S. (2022). Sınıf Öğretmenlerinin Müzik Öğretimine Yönelik Öz-yeterlikleri ile Müzik Öğretim Becerileri ve Müziksel Gelişimleri Arasındaki İlişki. *Eğitim ve Bilim*, *47*(209)

Yazıcı, T. (2012). İlköğretim Müzik Dersinin Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunların, Öğretmen Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi (Trabzon İli Örneği). *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *21*(1), 185-200.

Yazıcı, T. (2016). Müzik Öğretmeni Adaylarının Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları. *Akademik Bakış Dergisi*, 54.

Temiz, E., & Andaç, Y. Müzik Dersinde Teknoloji Kullanımının İlköğretim 4. Ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Müzik Dersine Karşı Tutumlarına Etkisi. *Güzel Sanatlar*, *11*(4).

Yünlü, F., & Sağlam, M. (2004). Sınıf Öğretmenlerinin Müzik Dersine İlişkin Görüşleri, İçerikle İlgili Güçlükleri ve Eğitim Gereksinmeleri. *Eğitim Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi, 3(6)* 211-226.

Topoğlu, O. (2014). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Müzik Öğretimine Yönelik Özyeterlilik İnançlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *İnsan Bilimler Dergisi, 11(2),* 730-743.

Topoğlu, O. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının müzik eğitimine ilişkin görüşleri. *İnsan Bilimler Dergisi, 12(2),* 654-673.

Toraman, M. (2013). *Müzik öğretmenlerinin ilköğretim programında yer alan müzik dersine yönelik görüşleri üzerine nitel bir araştırma*. Yüksek lisans tezi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Töreyin, A. M. (2002). Müzik öğretmeni yetiştirmede Avrupa ve Türk cumhuriyetleri ile Türkiye arasındaki etkileşim. Gazi Ünv. Gazi Eğt. Fak. GSEB-MEABD Uluslararası Avrupa ve Türk Cumhuriyetleri'nde Müzik Kültürü ve Müzik Eğitimi Kongresi Bildirisi, 13-16.

Van Manen, M. (1990). Resarching lived experience. New York: State Unıversity

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (7. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

KIRSALDA EĞİTİME İLİŞKİN SORUNLARIN BOYLAMSAL OLARAK İNCELENMESİ

Gülsüm DEMİR [1]
[1] Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitü,
- 0000-0001-6097-8391

Kürşat YENİLMEZ [2]
[2]Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
- 0000-0001-6256-4686

ÖZET

Bu çalışmada kırsal kesimlerde eğitime ilişkin karşılaşılan sorunların boylamsal olarak incelenmesi yapılmıştır. Ulaşılabilen en eski çalışmalar ile günümüze kadar yapılan çalışmaların incelenmesiyle belirlenen sorunlar, yayım tarihlerine göre altı dönemde incelenmiştir. Bu dönemler 2000 öncesi (1.dönem), 2000-2005 arası (2.Dönem), 2005-2010 arası (3. Dönem), 2010-2015 arası (4. Dönem), 2015-2020 arası (5. Dönem), 2020 sonrası (6. Dönem) şeklindedir. Bu çalışma nitel bir araştırma örneğidir. Nitel araştırma yöntemlerinden ise doküman incelenmesi deseni kullanılmıştır. Toplamda 20 adet tez ve makale bu konu ile alakalı olarak incelenmiştir. Verilerin analizleri betimsel analiz yöntemi ile yapılmıştır. Altı farklı dönem başlığı anlatında incelenilen bu sorunlar, yayımlandıkları yıllara göre uygun olan başlığın altında yer almaktadır. Yapılan incelemelerin sonucunda elde edilen sorunlar ise Çizelgelar halinde okuyuculara sunulmuştur. Çizelgelerdeki sorunların boylamsal olarak daha kolay incelenebilmesi adına sorunlar temalara ayrılıp, sunulmuştur. Temalar 'öğrenci, veli, müfredat, fiziki, yönetim, maddi, online eğitim' şeklindedir. Sorunların boylamsal olarak incelenmesi de bu temalara göre yapılmıştır. 1. dönemde yapılan araştırmalarda ilk bahsedilen sorun 'velilerin öğrencilerine karşı ilgisizliği' olmuştur. Bu sorun son dönem olan 6. Dönemde yer alarak günümüzde hala çözüme ulaşılamayan bir sorundur. Yine 1.Dönemde ilk defa kız çocuklarının okula gönderilmemesi ile alakalı bir sorun dile getirilmiştir. Ancak bu sorun son olarak 4. Dönemde yer almıştır. Bu sorunun çözülmesine 2005'te başlatılan 'Baba beni Okula Gönde Projesi' gibi kız çocuklarını okula göndermeye teşvik edici kampanyaların etkili olduğu şeklinde bir yorum yapılabilir. Bu çalışma kapsamında tüm dönemlerde yer alan ücretli öğretmenlik problemine ilişkin bu sorunun giderilmesi için MEB'in ihtiyaç duyulan kadar öğretmeni bünyesine alıp, öğretmen açığının kapatılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kırsalda Eğitim, Eğitimde Sorunlar, Boylamsal İnceleme*

1.GİRİŞ

Türk Dil Kurumuna (TDK) göre az insanın barındığı, genellikle kır durumunda olan yer olarak tanımlanan kırsal, Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliğinde sosyo-ekonomik olarak; kırsal nüfus oranının yüksek olan, yüzölçümünün önemli bir kısmını tarım, orman, mera, yaylak ve kışlak arazilerinin oluşturan, tarımsal üretimin, hayvancılık ve orman faaliyetlerinin başlıca geçim kaynağı olarak tespit edilmiş yer olarak tanımlanmıştır. Devlet

Planlama Teşkilatına (DPT) göre ise nüfusu 20.000 ve altında olan yerleşim yerleri şeklinde tanımı yapılmıştır. Kırsal bölgeler tanımlanırken genellikle olumsuz sıfatlar kullanılır. Yapılan çalışmalarda bu bölgelerde yaşayan insanların karşılaştığı dezavantajlara dikkat çekilir. Bu dezavantajların en çok olduğu alanlardan biri de eğitimdir. Tarih boyunca kırsal olarak adlandırılan kesimlerdeki eğitim çalışmalarının hem coğrafi özelliklerden hem de gelişmişlik düzeyinin yüksek olmamasından aksamalar meydana gelmiştir. Sanayileşme ve ekonomik gelişmeyle birlikte ister gelişmiş isterse gelişmekte olan ülkelerde olsun, nüfus oranları kent lehine bir durum sergilemektedir. Özellikle de kırsaldan kentlere artarak ivme kazanan göçler, bu evrensel olguyu daha da hızlandırmıştır (Akbayır ve Ece, 2016). Bu aksamaların sebeplerinden biri, o kesimlerdeki insan nüfusunun gelişmiş kent merkezlerine kıyasla daha az olması denilebilir. İnsan yoğunluğunun fazla olduğu kesimlerde imkanların gelişmesi için daha çok çaba sarf edilir.

Kırsal ve kentsel kesimler incelenildiğinde birçok noktada ayrıştıkları gözükmektedir. Bu ayrışmalardan biri de eğitimdir. Türkiye'nin modernleşmesinde, kalkınma ile eğitim arasında paralel ilişkilerin bulunduğu varsayılır. Bundan sebep eğitim ne kadar modern olursa toplum o derece modern hayata uyum sağlayabilir, düşüncesi şeklinde bir düşünce haline gelmiştir (Ergün, 1994). Bu düşünce yapısının işleyebilmesi için modernleşen eğitim hizmetlerinin tüm ülkeye adil olarak dağıtılması gerekmektedir. Ancak günümüzde dahi hala etkinliğini uygulamada gösteremeyen bu düşünce, ülkemizdeki çözülmesi gereken eğitim sorunlarında biri olarak yer almaktadır. Kentlerde eğitim kurumlarının fiziksel ve eğitsel altyapıları sürekli gelişirken, kırsal kesim okulları bu gelişmelerin gerisinde kalmaktadır. Kırsal kesim öğretmenleri görev yaptıkları okullarda, eğitsel araçların yetersizliği probleminin yanında birçok farklı problemlerle de karşılaşmaktadır (Palavan ve Donuk, 2016). Kırsal da yaşanılan bu sorunlar belli bir periyotta varlığını sürdürmemiştir. Ülkemizde her dönem devam eden sorunlar arasında yer almaktadır. Ancak ülkemizde eğitimi iyileştirmeye yönelik bazı önlemler de alınmıştır. Bunlardan biri 1935 de M. Kemal tarafından kurulan Köy Enstitüleridir. 1935 yıllarında ülke nüfusunun yüzde sekseninin yaşadığı köylerde okul sayısı yok denilecek kadar azdır. Bu okullara kentlerden bulunup gönderilen az sayıda öğretmen de köylerde tutunamamakta ve başarılı olamamaktadır. Köy insanının eğitim gereksinmesi sadece okuryazarlıkla sınırlı değildir; bulaşıcı hastalıklarla savaşamamakta, üretimini ilkel yöntemlerle yapmaktadır (Aysal, 2005). Temel bir ihtiyaç olan eğitim o yıllar içerisinde enstitü sayesinde iyileşmeye gitmiştir. Köy enstitüleri ile başlayan eğitim seferberliğini dönemin Cumhurbaşkanı İnönü: "İlköğretimi olmayan memlekette Orta çağ yönetimi bütün şekilleriyle devam eder. Hür vatandaşlardan birleşik bir ulus olmanın çarelerinin başında ilköğretim çaresi gelir... İlköğretim sorunu, insan olmak, ulus olmak sorunudur." Cümleleriyle öneminden bahsetmiştir[1]. 1935'ten günümüze kadar kırsaldaki eğitim eşitsizliğini gidermeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. Ancak yapılan bu çalışmalar imkanları iyileştirmeye gitmiş olmasına rağmen günümüzde hala istenilen düzeyde değildir.

Bilimin ortak bir dili olan matematik, gündelik yaşam da birçok yerde karşımıza çıkmaktadır. Günlük yaşamımızda bizleri zorlayan problemlerin çözümünde iyi bir matematik eğitimi almış kişiler bu probleme analitik düşünceyle yaklaşarak, karşılaştıkları sorunları çözebilmeleri mümkündür. Ancak insanların matematik algıları bazen, sadece sayı sistemleri ile

sınırlandırılmış bir alan şeklinde olabiliyor. Matematik günlük hayata entegre edilmediğinde yalnızca sayılardan ve cebirden ibaret olarak öğrencilere anlatıldığında öğrenciler için öğrenilmesi güç ve yapamayacakları bir ders olarak ön yargı oluşturabilirler. Bu algıdan kurtulmak için okul da verilen matematiğin parametrelerinin genişletilmesiyle daha kapsayıcı hale getirilmesi gerekmektedir. Özellikle kırsal kesimde yaşayan öğrenciler için bu bağlantıyı kurmak daha kolay olabilir. Çünkü kent yaşamına göre daha fazla doğanın içinde bulunan öğrenciler, matematik öğreniminde verilen ilişkileri daha somut bir şekilde kurabilirler. Karadağ ve Karadeniz (2014)'in yaptığı çalışmada; Çoğu matematik öğretmeni ve matematik eğitimcisi matematik eğitiminin "Kırsal Olması'nın matematiğin doğasına aykırı olduğunu düşünmektedir. Bu düşüncenin temelinde matematik eğitimcilerinin; iyi bir matematik eğitiminin her yerde aynı şekilde verilebileceği, matematiğin aynı içerik aracılığı ile farklı bölgelerdeki sorunların üstesinden geleceği, öğrencinin matematiği öğrenmesinin, sadece kendi gösterecekleri çabanın doğal bir sonucu olarak ortaya çıkacağının, bunun ortamın gerektirdikleri ya da kırsal toplumun devamlılığını destekleyecek bir rol ile ilgili olamayacağı düşüncesinin olduğu varsayılmaktadır. Bu görüş, eğitim alanında pek çok kişi tarafından belgelenmiştir (Arons, 1997; DeYoung, 1995; Akt. Howley, vd., 2005).

Ülkemizde bu konu ile alakalı geçmişten günümüze kadar birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalara bakıldığında birçok öğrenci için matematik dersinin zor olduğunu ve matematiği başaramayacağını düşünerek kaygılanmakta ve matematiğe karşı olumsuz tutum geliştirmekte olduğu görülmektedir (Baykul, 1999).

Öğrencilerin bu olumsuz tutumlarına karşılık olarak dezavantajlı olarak görülen kırsal kesimlerde öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar vardır. Kırsal kesim ile alakalı günümüze kadar yapılan birçok çalışmada bu sorunlar dile getirilmiştir. Bu çalışmamız da sorunların ilk defa bahsedildiği çalışmalardan başlanılarak, günümüze kadar yayımlanmış olan çalışmalar incelenmiştir. En eski kaynakta yer alan sorunların yıllar içerisindeki değişiminin nasıl olduğu sorusu bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

2.YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Modeli

Yapılan bu çalışma nitel bir araştırma örneğidir. Nitel araştırma "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" şeklinde tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39). Bu araştırma yapılırken doküman incelemesi modeli kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilen bilimsel bir araştırma yöntemidir (Sak, Şendil, vd,2021).

2.2 İncelenen Dökümanlar

Bu araştırma yapılırken toplanılan makaleler Google Akademik arama motorundan, tezler ise Yüksek Öğretim Kuruluna bağlı olan Ulusal Tez Merkezi web sitesinden 'Kırsalda sorunlar, Köy Okullarında sorunlar' gibi anahtar kelimeler yazılarak elde edilmiştir. Çıkan sonuçlar

içerisinde Öğretmenlerin sorunları ile alakalı olan veriler toplanmıştır. Toplam da 20 adet tez ve makale bu konu ile alakalı olarak incelenmiştir. İncelenen belgeler:

- Garan'ın 2005 yılında yazdığı Kırsal Kesimdeki Sınıf Öğretmenlerinin Matematik Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar yüksek lisans tezi,
- Koza Çiftçi'nin 2010 yılında yayımladığı Kırsal Bölgelerdeki Matematik Eğitimi Sorunları: Öğretmen ve Öğrenciler Açısından Bir Değerlendirme Çalışması adlı yüksek lisans tezi
- Toker'in 2015'te yayımladığı, Kırsaldaki Ortaokul Öğrencilerinin Matematik Algıları İle Öğrenci Ve Öğretmenlerin Matematik Eğitimi Hakkındaki Görüşleri adlı yüksek lisans tezi
- Özpınar'ın 2021 yılında yayımladığı Kırsaldaki Matematik Öğretmenlerinin Öğretim Programlarını Uygulamada Karşılaştıkları Zorlukları ve Çözüm Yaklaşımları isimli yüksek lisans tezi
- Kaya'nın 2021 yılında yayımladığı Kent ve Kırsaldaki Ortaokul Öğrencileri ve Öğretmenlerin Uzaktan Eğitimde Yaşadıkları Sorunların Karşılaştırılması adlı yüksek lisans tezi
- Kuzgun'un 2022 yılında yayımladığı Kırsalda Öğretmen Olmak adlı yüksek lisans tezi
- Kurumoğlu'nun 2022 yılında yayımladığı Covıd-19 Pandemisi Uzaktan Eğitim Sürecinde Köy Okullarında Yaşanılan Sorunlara Dair Sınıf Öğretmeni ve Veli Görüşleri (Adana/Karataş İlçe Örneği) yüksek lisans tezi
- Ceylan'ın 2022 yılında yayımladığı Kırsalda Görev Yapan Sınıf Öğretmenlerine Göre Matematik Başarısı yüksek lisans tezi
- Karataş ve Çakan'ın 2018 de Elementary Education Online da yayımlanan Öğretmenlerin Bakış Açısıyla Eğitim – Öğretim Sorunları: Bismil İlçesi Örneği adlı makalesi
- Taşkaya, Turhan ve Yetkin'nin 2015 yılında Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisinde Yayımlanan Kırsal Kesimde Görev Yapan Sınıf Öğretmenlerinin Sorunları (Ağrı İli Örneği) adlı makalesi
- Özben'nin 2000 yılında Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisinde yayımlanan Birleştirilmiş Sınıf Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar adlı makalesi
- Kaya ve Demirci'nin 2005 yılında Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisinde yayımlanan Birleştirilmiş Sınıflar ile Bağımsız Sınıflarda İlk Okuma Yazma Öğretiminde Karşılaşılan Sorunların Karşılaştırmalı İncelemesi adlı makalesi
- Analı ve Şahin'nin 2020'de Türkiye Eğitim Dergisinde yayımlanan Kırsal Bölgelerde Mesleğe Yeni Başlayan Öğretmenlerin Mesleki Sorunları adlı makalesi
- Karataş ve Kınalıoğlu'nun2018 yılında Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinde yayımlanan Köy Okullarında Çalışan Sınıf Öğretmenlerinin Sorunları adlı makalesi
- Akbayır ve Ece'nin 2016 yılında Kesit Akademisi Dergisinde yayımladığı Kırsal Kesimde Çalışan Sınıf Öğretmenlerinin Matematik Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar adlı makalesi

- Gökçek ve Toker'in 2016 yılında Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisinde yayımlanan Ortaokul Öğrenci ve Öğretmenlerinin Kırsaldaki Matematik Eğitimine Bakış Açıları adlı makalesi
- Aydın, Peker, Dursun'nun 2000 yılında Buca Eğitim Fakültesi Dergisinde yayımlanan İlköğretim 6-8. Sınıflarda Matematik Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Sorunların Tespiti adlı makalesi
- Bekir Buluç'un 1997 yılında yazdığı Pegem yayınlarının yayımlamış olduğu İlköğretim İkinci Kademe Okullarda Eğitimde Fırsat ve İmkan Eşitliği adlı makalesi
- Plavan ve Donuk'un 2016'da Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan Kırsal Kesimde Görev Yapan Öğretmenlerin Sorunları makalesi,
- Kızıltaş'ın 2021'de Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisin yayımlanan Orantısız öğretmen hareketliliği: İki dilli öğrencilerin ağırlıkta olduğu kırsal bölgelerdeki okullarda yaşanan bir sorunun anatomisi makalesi
- Demirtaş'ın 2000 öncesi Hacettepe Eğitim Dergisinde yayımladığı Eymür Köyünde İlköğretim: Geçmişten Günümüze adlı makalesi şeklindedir.

2.3 Verilerin Analizi

Bu araştırmada betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Toplanılan veriler 2000 öncesi, 2000-2005 yılları, 2005-2010 yılları,2010-2015 2015-2020 yılları ve 2020 sonrası olarak altı periyotluk zaman dilimlerine ayrılarak incelenmiştir. Verilerin içerdikleri sorunlar incelenirken veriler yukarıda belirtilen yıllara göre ayrılmıştır. Her dönemin sorunları yayımlandığı yıla göre uygun olan başlığın altında verilmiştir. Sonuçlar Çizelgelar halinde sunulmuştur.

3. BULGULAR

Toplanılan dokümanların analizleri, yayımlandıkları yıllar referans alınarak altı grupta incelenmiştir. Oluşturulan bu gruplar aşağıda verilmiştir.

3.1 2000 Öncesi Dönem

Yapılan çalışmalar incelendiğinde 2000 öncesine ait yapılan çalışmalarda kırsal kesimlerdeki öğretmenlerin karşılaştıkları sorunları konu alan çok fazla bölüm bulunmamıştır. Konu ile alakalı incelenen eserlerden iki tane makale bu tarih kapsamında yer almaktadır. 2000 öncesi kırsal kesimde yer alan sorunlar Çizelge 1' de verilmiştir.

Çizelge 2: 2000 Öncesi Döneme Ait Kırsal Kesimdeki Sorunlar

Temalar	Karşılaşılan Sorunlar
Yönetim	• Öğretmen tayinlerinin başvuru üzerine bakanlık yerine illerde yapılabilmesi • Zorunlu eğitimde zorunluluğun nasıl yerine getirileceğini düzenleyen yasaların hazırlanılması • Eğitim Bilimleri Bölümü mezunu programı geliştirme, rehberlik, Ölçme ve Değerlendirme uzman yardımcılarını Milli Eğitim Müdürlüklerinde yeterli sayıda bulunmaması • Bölge ilköğretim okullarının gelişmesini ve yayılması

	• Köy veya şehir bütün okulların normal gün eğitimin olmaması • Birleştirilmiş sınıflı ilkokullarda öğrenci hizmetlerinin yönetimi • Mezun olunan eğitim kurumunda birleştirilmiş sınıf uygulamasına hazırlık olarak staj çalışmalarının yetersizliği
Maddi	○ Birleştirilmiş sınıflı ilkokullara köy bütçesinden ayrılan ödenek durumu ○ Okul, derslik, araç-gereç, ders' kitabı vb. ihtiyaçları ○ Öğretmenler için konut ve ulaşım imkanları
Müfredat	○ Yeterli sayıda okulun bulunmaması • Okul programlarında tarım, iş, müzik, beden eğitimi, ticaret vb. pratik derslere gereken önemin verilmesi
Veli	• Eğitim programının uygulanmasın dan kaynaklanan sorunlar
Öğrenci	○ Kız öğrencilerinin okula gönderilmemesi • Derslere devamın olmaması

Çizelge 1' e bakıldığında eğitim programından, okulun fiziki durumundan, öğrenciden ve veliden kaynaklanan sorunların yer aldığı görülmektedir. Bu dönemde yer alan sorunlar 'yönetim, maddi, müfredat, veli ve öğrenci' kaynaklıdır.

3.2 2000-2005 Arası Dönem

Bu döneme ait iki tane yayımlanmış makale bulunmaktadır. Bu makaleler incelendiğinde elde edilen veriler aşağıdaki çizelgede yer almaktadır.

Çizelge 3: 2000-2005 Dönemine Ait Kırsal Kesimdeki Sorunlar

Temalar	Karşılaşılan Sorunlar
Öğrenci	• Öğrencilerin öğretmen beklentilerini karşılayamaması • Derse devam etmenin sürekli olmayışı
Müfredat	○ Matematik programından kaynaklanan sorunlar ○ Öğretmenin mesleki formasyonundan kaynaklanan sorunlar ○ Müfredatın (1968) güncel olmaması ○ Staj çalışmalarının köy okullarında yeterince yapılmaması
Maddi	• Kaynak kitap eksikliği, MEB kitaplarının yeterli olmaması • Okullara yapılan ödeneklerin yetersiz olması
Fiziki	○ Birleştirilmiş sınıf uygulamasının görülmesi ○ Sınıflarda aynı kademeden öğrenciler bulunmadığı için konu anlatımında zorlukların yaşanılması
Veli	• Okul aile iş birliğinin yetersiz olunması

Çizelge 2' ye bakıldığında Sivas ilinde yapılan bir çalışmanın sonuçları yer almaktadır. Bu dönemde yer alan sorunlar 'fiziki, maddi, müfredat, veli ve öğrenci' kaynaklıdır.

3.3 2005-2010 Arası Dönem

2005 ile 2010 yılları arasında konu ile alakalı yayımlanmış toplam 2 çalışma bulunmaktadır.

Bunlardan biri yüksek lisans tezi, diğeri ise bir makaledir. Bu iki eser incelendiğinde elde edilen veriler aşağıdaki Çizelge 3' te verilmiştir.

Çizelge 4: 2005-2010 Dönemine Ait Kırsal Kesimdeki Sorunlar

Temalar	Karşılaşılan Sorunlar
Öğrenci	○ Öğrenciler ile yaşanılan dil problemi
Müfredat	• Hizmet öncesi matematik eğitiminin kırsal kesimdeki matematik eğitimi açısından yetersizliği • Kırsal kesimdeki matematik eğitimine yönelik hizmet içi eğitim etkinliklerinin yapılmadığı • Müfredat geliştirme sürecinde kırsal kesim koşullarının dikkate alınmadığı ve kırsal kesimdeki durumun iyi bir şekilde irdelenmediği • Matematik müfredatının amaçlarının ve içeriğinin kırsal kesimdeki toplumun ve bireylerin ihtiyaçlarına cevap ver(e)mediği,
Maddi	○ Okulda ilk okuma yazma ile ilgili araç gereç yetersizliği ○ Okullara yapılan ödeneklerin yetersiz olması
Fiziki	• Sınıfların kalabalık olması (birleştirilmiş sınıf) nedeniyle öğretmenler öğrencilerle bireysel olarak ilgilenememesi • Okul binasının fiziki yapısı ile eğitim araç-gereçlerinin çağın gereklerine cevap verebilecek düzeyde olması ve bilişim teknolojilerinin gerek öğretmen gerekse öğrenciler tarafından kullanılmasına imkân sağlayacak alt yapının oluşturulması
Veli	○ Veli ilgisizliği • İlköğretim müfettişleri ilk okuma yazma öğretiminde öğretmeni bilgilendirmede (kurs, seminer, konferans vb. düzenleme) yetersizliği
Yönetim	• Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ders ücreti karşılığı görevlendirme esasına göre yapılandırılan "ücretli öğretmenlik" uygulaması (öğretmen eksikliği)

Çizelge 3'e göre 2005 ile 2010 yılları arasında öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar verilmiştir. Bu dönemde yer alan sorunlar 'yönetim, maddi, fiziki, müfredat, veli ve öğrenci' kaynaklıdır.

3.4 2010-2015 Arası Dönem

Bu dönem arasında yayımlanan iki yüksek lisans tezi bir tane ise makale bulunmaktadır. Bu üç çalışma incelendiğinde aşağıdaki Çizelge 4'te yer alan sonuçlar elde edilmiştir.

Çizelge 5: 2010-2015 Arası Dönemdeki Öğretmen Sorunları

Temalar	Karşılaşılan Sorunlar
Öğrenci	• Ana dili problemi • Öğrenci devamsızlığı
Müfredat	○ Sık değişen program ve mevzuatlar ○ Öğretmenlerin deneyim eksikliği

Maddi	• Kaynak- materyal eksikliği • Okulların devlet tarafından maddi olarak yeterince desteklenmemesi
Fiziki	○ Ulaşım problemi ○ Güvenlik (terör) problemi ○ Sağlık hizmetinin yetersiz olması ○ Elektrik-su-internet kesintileri ○ Barınma problemi (lojman eksikliği-yetersizliği) ○ Isınma ve soba yakma problemi
Veli	• Kız çocuklarını okutmama • Velilerin öğrencilere karşı ilgisiz olması
Yönetim	○ Öğretmenlere yönelik rehberlik hizmetlerini yetersiz bulunması Mesleki gelişim programlarını yetersiz olması (konferans, seminer vb.) ○ Okulumuzda öğretmen eksikliği nedeniyle eğitim aksaması ○ Müfettiş (denetmen) tarafından yapılan rehberliği yetersiz olması ○ Milli Eğitim Müdürü ve Şube Müdürleri köye ziyarete gelerek destek olmaması ○ Ücretli öğretmenlik Öğretmen Sirkülasyonu ○ Okul öncesi eğitim yetersizliği ○ Öğretmenlerin isteksizliği ○ Öğretmeni bölgede tutacak özlük haklarının iyi olmaması

Çizelge 4'te genel olarak öğretmenlerin yaşadığı sorunlar yer almaktadır. Bu sorunlara ilişkin öğretmenlerin bazı yorumları şu şekildedir:
"Kırsal bölgelerdeki okullarda öğretmenlerin sürekliliğinin sağlanamadığını, her ders için branş hocasının olmadığını ve öğretmenlerin köyde kalmadığı Gözde öğretmen kırsal bölgelerde yaşanan öğretmen sıkıntısı nedeniyle öğretmenlerin birkaç farklı branş derse girmek zorunda kaldıklarını, Ailelerin ekonomik yetersizliği nedeniyle öğrencilerin dershaneye gidemediklerini, kaynak alamadıklarını, evlerinde çalışma ortamlarının olmadığını"
Hakan öğretmen "okulların yıkılacak durumda olduğunu ve kırsal bölgelerdeki okulların fiziki şartlarının ve donanımlarının yetersiz olduğunu belirtmekte, bu durumun ise kırsal eğitimin en önemli sorunlarından biri olduğunu" düşünmektedir. Diğer öğretmenler ise;
"Öğrencinin alt yapısında çok büyük sıkıntılar olduğunu gördüm."
"Matematik ile ilgili olumlu bir düşünce geliştiremiyor."
"Çocuğun bakış açısını kıramıyoruz. Zaten okumak istemiyorlar, zaten mecbur olduğu için gönderiliyorlar."
"Bunun dışında, dediğim gibi kırsal kesimde çok fazla amaçsız, sadece ilerdeki yaşamını devam ettireceği kadar öğrenen yeter diyen öğrenci sayısı çok fazla" şeklinde yorumlarda bulunmuşlardır.

3.5 2015-2020 Arası Dönem

Bu dönemi kapsayan beş tane makale bulunmaktadır. Bu çalışmaların tamamı incelendiğinde elde edilen veriler aşağıdaki Çizelge 5'te yer almaktadır.

Çizelge 6: 2015-2020 Yılları Arasında Karşılaşılan Sorunlar

Temalar	Karşılaşılan Sorunlar
Öğrenci	• Öğrenciler de motivasyonlarının eksikliği ve bilişsel altyapısının olmaması • Türkçeyi anlama ve kullanmada yaşadıkları zorluklar • Şiddet eğilimi içerisinde olması • Okula devamsızlık • Öğrencilerin okul sonrası çalıştırılması • Madde bağımlılığı
Müfredat	○ İkili öğretim, Öğretimin sınav odaklı olması ○ Öğretim programlarının uygulanamama sorunu
Maddi	• Öğretmenin maddi sorunları/ek iş yapmaları • Ders sürecinde yaşanan materyal eksiklikleri ile ders kitaplarının nicelik ve nitelik açıdan yetersiz kalması • Okullarda hizmetli ve temizlik elemanlarının yetersizliğine bağlı hijyen • Okullara verilen mali desteğin yetersizliği • Okul öncesi eğitimde aidat uygulaması sorunu
Fiziki	• Okulların bakım ve onarım ihtiyacı ○ Öğretmenlerin okula ulaşım sağlamada yaşadıkları zorluklar ○ Okulların derslik olarak fiziki alt yapı yetersizliği ve sınıfların kalabalık olması ○ Okulun askeriyeye yakın olması nedeniyle silah atışlarının verdiği rahatsızlık ○ Okullardaki çevre düzenlemesinin çocukların ihtiyaçlarına göre yapılmaması
Veli	• Batıdan gelen öğretmenlere karşı olumsuz bakış • Ailelerin eğitim gören çocuklarına karşı ilgisiz olması ve duyarsız kalmaları
Yönetim	○ Öğretmen kadrosunun belirsizliği ve yıl içerisinde değişmesi ○ Öğretmen sayıca yetersiz olması ve ücretli öğretmen çalıştırılması ○ Öğretmenin mesleki yetersizliği ve kendini güncelleyememesi ○ Öğretmenlik mesleğine yönelik saygının yitirilmesi ○ Öğrencilere verilen cezalarının yaptırımlarının caydırıcı olmaması

Çizelge 5'te genel olarak karşılaşılan sorunlar yer almaktadır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde öğretmenlerin yaptıkları yorumlar şu şekildedir: "Kırsaldaki öğrenci hiç aileden (anne, baba, abi, abla) destek alamıyor. Çocuk yapacaksa tek başına yapmak zorundadır. Ama bunu yapmak için zamanı da genelde yoktur. Okuldan eve gittiği zaman iş yapmakla yükümlüdür. Yani okul onun için ikinci plandadır, önce işlerini bitirmeli. Okumak isteyen öğrencide bu çok büyük bir hata."
"Avantajları benim motivemi yükseltirken dezavantajları motivemi düşürüyor. Tabi ki ister istemez bazen çok güzel ve verimli bir şekilde dersten çıkarken bazen de mutsuz bir şekilde

dersten çıkıyorsun. Bu da seni etkiliyor ister istemez" "Etkinlikleri uygularken kırsal kesimde bazı şeylere ulaşmak zor. İster materyal açısından olsun o etkinliği yaptırmak için bazı malzemelere ihtiyacın var. Onu da hemen anında birebir bulamıyorsun." "Program kırsala yönelik olursa, ya da dengelenirse, etkinlikleri anlama konusunda sıkıntı yaşıyoruz. Etkinliklerin hepsini yapmıyorum, yapmıyorum zaten. Bazılarını konuyu anlatmadan yapsam diyorum, konuyu daha çok karıştıracağı açık zaten… Dediğim gibi etkinlikler daha hayata dönük olursa özellikler de kırsal kesimdeki öğrenciye yönelik olursa bence daha uygun olur. Yani etkinlik olarak kırsal kesimin etkinliğini tarladan, hayvanlardan onun alanına göre etkinlik yapıp onun anlayacağı şekilde yapılabilir. Kazanım aynı etkinliği içeriği farklı." "Öğrenci sayılarla çok geç tanışıyor kırsal kesimde. Sayıları çok fazla kullanmıyor, parayı özellikle şehir merkezlerindeki öğrencilere göre çok sonra tanıyor. Mesela şehir merkezindeki çocuk 3, 4 yaşından itibaren para ver bakkaldan şunu alayım derken; benim görev yaptığım yerde bakkal dahi yoktu. Ben çocukların kaç yaşında para ile tanıştıklarını bilmiyorum yani. Köyden hiç çıkmamış öğrenciler vardı."

3.6 2020 Sonrası Dönem

Konu ile alakalı en fazla çalışma bu dönemde yapılmıştır. Beş tane yüksek lisans tezi, iki tane makale olmak üzere toplam yedi adet 2020 sonrası dönemde yayımlanmış çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların analiz edilmesi sonucunda elde edilen veriler Çizelge 6'da yer almaktadır.

Çizelge 7: 2020 Sonrası Karşılaşılan Sorunlar

Temalar	Karşılaşılan Sorunlar
Öğrenci	○ Öğrencilerin devam sorunları ○ Önceki sınıflarda öğrenilen temellerin sağlam olmayışı ○ Kültür farklılığı ○ Türkçeyi etkin kullanamadıklarından dolayı iletişimsizlik sorunu
Müfredat	• Müfredatın kırsala uygun olmayışı
Maddi	○ Okul imkanlarının yetersiz olduğunu ○ Materyal eksikliği ○ Teknolojik alet eksikliği ○ Kaynakların yetersizliği
Fiziki	• Köyde yaşamayan öğrenciler için ulaşım sıkıntısı • Birleştirilmiş sınıflar • Ulaşımın sıkıntılı, zor olması (fizikî şartlar) köye gidiş geliş imkânın sınırlı olması • Sosyal etkinliklerin sınırlı olması • Kantinin bulunmaması
Veli	○ Eğitimin aile ile koordineli şekilde yürütülemediği ○ Velilerin öğrencilere karşı ilgisiz olması
Yönetim	

Uzaktan Eğitim	• Kullanılacak öğretim yöntem ve tekniklerinin kırsal ortamda kullanılmasında zorluk yaşandığını çünkü bu yöntemler için hazır bulunan sabit bir sınıfın olması gerektiği ancak kırsal bölgelerde bunun mümkün olmadığı • Eğitim-öğretim ortamının yeteri kadar desteklenmemesi • Ücretli öğretmenlik sorunsalı • İdarenin gereksiz işler yüklemesi (fazla iş yükü) • İdarenin aday öğretmenlere baskılayıcı tavır sergilemesi • Okul öncesi eğitim yetersizliği o Uzaktan katılımlı eğitimde yaşanılan zorluklar; - Öğrencilerin derse katılmayışı - Ders içerisindeyken odak sorunu yaşayıp dersi dikkatli dinlemeyişleri, - Tablet-bilgisayar gibi derse katılımlarını sağlayacak araçların bulunmaması, - Bazı evlerde TV dahi olmadığında EBA TV gibi kanallara girilememesi, - Ev ortamının gürültülü olması, - Derslerden verim alınmaması - Öğrencilerin internet ve cihaz imkânı olmaması - Devam zorunluluğu olmaması - Öğrencinin odaklanamaması - Öğrenci veli umursamazlığı - Sunuş yolu ile anlatım - Kazanımların gereken zamanda işlenmesi

Yardım alınacak kişinin yetersiz kalması (tek öğretmenli okul)

Çizelge 6'da 2020 sonrası dönemde öğretmenlerin yaşadıkları sorunlar genel ifadeler ile verilmiştir. Bu dönem içerisinde yapılan çalışmalarda yer alan öğretmen görüşleri şu şekildedir: "Kazanımlar tekrar gözden geçirilmesi lazım. Bunlar yapılırken ilkokulda eğitim gören köy çocuklarının bulunduğu ortam, iklim, mekân, algı ve saire göz önünde bulundurulmalıdır. Kesinlikle güncel hayatla ilişkilendirilecek Şekilde kazanımlar düzenlenmelidir." "Köy okulunda materyal eksikliğinden ve fiziki şartlardan dolayı matematik derslerinin pek verimli geçtiğini düşünmüyorum." "Matematik öğretimi konusunda üniversitede daha çok mikro öğretim eğitimi alıp daha çok uygulama yapılması gerektiği fikrindeyim. Yine de görev yapan öğretmenin araştırmacı ve daima kendini geliştirme yolunda yürümesi kanısındayım." "Buradaki velilerimiz maalesef çocuklara çok ilgi göstermiyor." "Anaokulu olmadığı ve evlerinde de öğrenemediklerinden öğrencilerimin neredeyse tamamı ona kadar saymayı bilmiyordu. Sene sonuna kadar kazanımların hepsine ulaştığım öğrencilerimde oldu fakat 1-2 öğrencim hala rakamları gördüğünde tanıyamıyor, bu durumda diğer kazanımlara ulaşmayı güçleştiriyor." "Köy şartlarından dolayı uzaktan eğitime katılım çok azdı. İnternete ulaşma sıkıntısı eğitimlere katılmayı olumsuz etkiledi."

Köyde bulunan ortaokulda görev yapan öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin başarılarını artırmak adına uyguladıkları öğretim yöntemlerinde yaşadıkları sorunlar, öğrenci ilgisizliği, kazanımların sürekli tekrarlanması, ders süresinin kısa olması, öğrenci katılımı olmaması, dönüt alınamaması, online olarak uygulanamaması, etkileşim olmaması, ekranda görünmemesi, etkinliklerin sınırlı olması, dikkat çekmemesi ve alt yapı sorunları olarak belirlenmiştir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışma boyunca tüm dönemler incelendiğinde var olan sorunlara atanan temaların çalışmalarda yer almaması bu dönemlerde bu sorunların yer almadığı anlamına gelmemektedir. O dönemlerde öne çıkan sorunların yoğunluklarına ve önemlerine göre daha arka plana atılmış olabilirler. Tüm dönemler incelendiğinde içerdikleri sorunlar temalara göre ayrılıp bu temalar üzerinden boylamsal bir inceleme yapılmıştır. Elde edilen karşılaştırmalı incelemenin sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Kırsal bölgelerde veli kaynaklı yaşanılan problemler ilk defa 2000 sonrası dönemde yapılan araştırmalarda yer almaktadır. İlk bahsedilen sorun 'velilerin öğrencilerine karşı ilgisizliği' olmuştur. Bu sorun tüm dönemler boyunca yer almaktadır. Son dönem olan 2020 sonrası dönem (6. Dönem) de yer alarak günümüzde hala çözüme ulaşılmadığı görülmektedir. 1.Dönem (2000 öncesi)'de ilk defa kız çocuklarının okula gönderilmemesi ile alakalı bir sorun dile getirilmiştir. Bu sorun son olarak 4. Dönemde yer almaktadır. Bu sorunun çözülmesine 2005' te başlatılan 'Baba beni Okula Gönde Projesi' gibi kız çocuklarını okula göndermeye teşvik edici kampanyaların etkili olduğu yorumu yapılabilir. Ondan sonraki dönemlerde bu sorun yer almamaktadır. İlk defa 5. Dönemde (2015-2020)'de 'batıdan gelen öğretmenlerin veliler tarafından önyargıları ile olumsuz bir bakış açılarına sahip oldukları' dile getirilmiştir. Diğer dönemlerde bu sorun ile alakalı bir içerik bulunmamaktadır. Veli ile yaşanılan bir diğer sorun ise 'aile ile iş birliği kuramama' ilk defa 2. Dönemde dile getirilmiştir. Bu sorun 2020 sonrası dönemde de devam edildiği görülmektedir. Bu dönemde diğer dönemlerde yer almayan çevrimiçi eğitime geçildiğinde 'veliler ile koordine sorunu' adı altında çalışmalarda yer almaktadır.

Kırsal kesimde öğrenci kaynaklı karşılaşılan ilk sorun öğrencilerin okula devamı ile ilgilidir. İlk defa 1. Dönemde bahsedilen bu sorun 6. Döneme kadar (6. Dönem dahil) tüm dönemlerde yer alan çözülememiş bir sorundur. 2. Dönemde 'Öğrencilerin öğretmen beklentilerini karşılayamaması' sorunu ilk defa bahsedilmiştir. Diğer dönemlerde bu sorundan tekrar bahsedilmemiştir. 3. Dönemde öğrenciler ile dil problemi yaşanıldığından bahsedilmiştir. 6. Dönem de dahil olmak üzere diğer dönemlerde bu sorun çözülememiş, varlığını sürdürmüştür. 5. Dönemde ise ilk defa 'Şiddet eğilimi, madde bağımlılığı, okul sonrası çalıştırılması ve motivasyon eksikliği' gibi sorunlardan bahsedilmiştir. Bu sorunlara ek olarak 6. Dönem de 'öğrencilerin geçmiş sınıflarda sahip olmaları gereken bilgi düzeyine sahip olmamalarından' bahsedilmiştir. Bu sorunlar da çözüme ulaştırılamamıştır.

Kırsal kesimde yönetim kaynaklı karşılaşılan ilk sorun 1. Dönemde yer almaktadır. Bu dönemde belirtilen ilk sorun 'Zorunlu eğitimde zorunluluğun nasıl yerine getirileceğini düzenleyen yasaların hazırlanılmasıdır.' Bu sorunun diğer dönemlerde yer almayışını 15. Millî

Eğitim Şûrası'nda 8 yıllık zorunlu ilköğretimle alakalı, Millî Eğitim Bakanlığı'nın 1997-2000 icra planın da yer alan ve özet olarak "8 Yıllık Kesintisiz Zorunlu İlköğretim" düzenlemesinin kabul edilmesinin olumlu bir sonucu şeklinde yorum yapılabilir (MEB, 1999, s. 12). 1. Dönemde yer alan 'Eğitim Bilimleri Bölümü mezunu programı geliştirme, rehberlik, Ölçme ve Değerlendirme uzman yardımcılarını Milli Eğitim Müdürlüklerinde yeterli sayıda bulunmaması' sorunu tekrar 4. Dönemde karşılaşılmaktadır. Diğer dönemlerde bu soruna ilişkin bir veri bulunmamaktadır. 1. Dönemde yer alan 'Köy veya şehir bütün okulların normal gün eğitimin olmaması' ve 'Bölge ilköğretim okullarının gelişmesini ve yayılması' sorunu sadece bu dönemde yer almaktadır. Diğer dönemler bu sorundan bahsedilmemiştir. Bu sorun 1996-2000 yıllarını kapsayan ve okullaşmanın artması hedefinin yer aldığı 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın olumlu bir etkisi olarak yorumlanabilir (Şahin, Çağlar Özteke, 2003). Yine 1. Dönemde ilk defa bahsedilen 'Birleştirilmiş sınıflı ilkokullarda öğrenci hizmetlerinin yönetimi' ve 'Kırsal bölge için öğretmen adaylarının yaptığı staj çalışmalarının yetersiz olduğu' diğer dönemlerde yer almamaktadır. İlk defa 3. Dönemde bahsedilen 'öğretmenin kendini geliştirmesi için kurs, seminer, konferans vb. düzenleme yetersizliği' sorunu 5. Döneme kadar varlığını sürdürmüştür. Ancak 6. Dönemde bahsedilen sorunlar arasında yer almamaktadır. Bu sorunun çözüme ulaşması pandemi ile hayatımıza giren online eğitimlerden kaynaklı olabilir. Çünkü son zamanlarda öğretmenlere kendilerini geliştirebilmeleri için online seminerler ya da farklı eğitimler sunulmaktadır. Bu eğitimler de kırsal kesimlere kadar ulaşabilmektedir. 3. Dönemde bahsedilen 'ücretli öğretmenlik, öğretmen eksiliği, öğretmen sirkülasyonu' sorunu 6. Dönemde dahil olmak sonraki tüm dönemlerde varlığını sürdürmektedir. İlk defa 4. Dönemde bahsedilen 'Öğretmenlerin isteksizliği' ve 'Öğretmeni bölgede tutacak özlük haklarının iyi olmaması'' sorunlar sadece bu dönem ile sınırlı kalmış diğer dönemde yer almamaktadır. Yine 4. Dönemde bahsedilen 'Okul öncesi eğitim yetersizliği' sorunu ve 6. Dönemde dahi hala çözüme ulaştırılmamış sorunlardandır. 5. Dönemde 'Öğretmenlere olan saygının azaldığı ve önlem için caydırıcı yaptırımların olmadığı' sorunu ilk defa dile getirilmiştir. Bu sorun 6. Dönemde 'Aday öğretmenlere idare tarafından uygulanan baskı' şeklinde yer almaktadır. 6. Dönemde ek olarak 'İdarenin öğretmenlere fazla iş yükü yüklemesi' ve 'Sabit sınıfın olmaması' sorunları yönetim temasında yer alan sorunlardandır.

Kırsal kesimde maddi kaynaklı sorunlar incelendiğinde ilk defa 1. Dönemde yer alan çalışmalarda rastlanıldığı görülmektedir. 1. Dönemde ilk olarak 'Okul bütçesinin yetersizliği' sorunu yer almaktadır. Bu sorun 6. Dönemde dahil olmak üzere tüm dönemlerde çözülememiş ve sorun olarak yer almaktadır. Yine 1. Dönemde yer alan 'Okul, derslik, araç-gereç, ders kitabı vb. ihtiyaçların eksikliği' sorunu varlığını tüm dönemlerde sürdürüp, çözüme ulaşılmamış bir sorundur. 1. Dönemde bahsedilen 'ulaşım imkanlarının kısıtlı olduğu' ve 'yeterli sayıda okulun bulunmaması' sorunları diğer dönemlerde sorun olarak bahsedilmemiştir. Sonraki dönemler için taşımalı eğitimin varlığı bu sorunun çözülmesine katkı sağlamış olabilir. Ek olarak sadece 5. Dönemde 'Okul öncesi eğitimde aidat uygulaması ve temizlik elemanı eksikliği' sorunu yer almaktadır.

Kırsal kesimde müfredat kaynaklı sorunlar incelendiğinde 1. Dönemde ilk olarak sunulan sorun 'Okul programlarında tarım, iş, müzik, beden eğitimi, ticaret vb. pratik derslere gereken önemin verilmemesidir.' Bu sorun 2. ve 3. Dönemlerde 'programın yetersiz olması' şeklinde

sunulmuştur. En son 3. Dönemde sorun olarak belirtildikten sonra diğer dönemlerde bu sorun yer almamaktadır. Bu soruna paralel olarak sadece 2. Dönem 2. Dönemde 'müfredatın güncel olmadığı' sorunundan bahsedilmiştir. Bunlara çözüm olarak 2005 yılından itibaren ülkemizde yürürlüğe giren yeni müfredatının yapılandırmacı öğrenme yaklaşımını temel alması ve bu çerçevede yeni eğitim anlayışının benimsenmeye başlanmasının olumlu bir katkısı olabilir (Karadağ, Deniz, Korkmaz, Deniz, 2008). 'Eğitim programının uygulanması, müfredatın kırsala uygun olmayışı sorunu' ilk olarak 1. Dönemde bahsedilen bir sorundur. Bu sorun tüm dönemlerde yer almakta ve 6. Dönemde dahi çözülememiştir. 'Staj çalışmalarının köy okullarında yeterince yapılmaması' sorunu 3. Ve 4. Dönemlerde de yer almaktadır. 4'ten sonraki dönemlerde bu sorun varlığını sürdürmemiştir. 4. Dönemde 'Sık değişen program ve mevzuatlar' bahsedilen sorun sadece bu döneme ait olup herhangi bir devamlılığa sahip değildir. 'İkili öğretim, Öğretimin sınav odaklı olması' sorunu ise sadece 5. Dönemde dile getirilen bir problem olmuştur.

Kırsal kesimde karşılaşılan sorunlarda fiziki teması ile alakalı olanlar ilk defa 2. Dönemde 'birleştirilmiş sınıf' uygulamasıyla kaleme alınmıştır. Bu sorun 6. Döneme kadar devam etmiş ve çözüme ulaştırılamamıştır. 3. Dönemde 'okulun fiziki yapısının hedeflenen eğitimi karşılamadığı' ile alakalı bir sorun belirtilmiştir. Bu sorun diğer dönemlerde daha detaylandırılarak devam etmiştir. 4. Dönemde okuldaki ulaşım ve güvenlik sorunlarından bahsedilmiştir. Bu sorunlara su, internet ve elektrik kesintileri gibi eklemeler yapılarak 6. Dönemde dahi bu sorunlar devam etmiştir. Yine ilk defa 4. Dönemde sağlık hizmetlerinin ve barınma yerlerinin eksikliğinden bahsedilmiştir. Diğer dönemlerde bu soruna yer verilmemiştir. 6. Dönemde ise 'Sosyal etkinliklerin sınırlı olması ve kantinin bulunmaması' sorunlarından bahsedilmiştir. Diğer dönemlerde bu sorunlara dikkat çekilmemişti.

Uzaktan eğitim teması sadece 6. Dönemde yer alan bir temadır. Bu dönemlerdeki şartlar gereği uzaktan eğitime ihtiyaç duyulmuştur. Bu dönemde yaşanılan sorunlar sadece bu döneme özgü olup şimdilik boylamsal olarak incelenmeye uygun değildir.

5. ÖNERİLER

Bu bölümde 1. Dönemden 6. Döneme kadar var olan ve hala çözülememiş sorunların çözülmesi için uygulayıcılara ve karar vericilere öneriler bulunmaktadır.

- Ücretli öğretmenlik sorunu her dönemde yer alan bir sorundur. Bu sorunun giderilmesi için Millî Eğitim Bakanlığı'nın ihtiyaç duyulan kadar öğretmeni bünyesine alıp, öğretmen açığının kapatılması önerilmektedir.
- Öğretim programlarında iyileştirmeye gidilerek, güncel olarak okullarda kullanılan müfredatların kırsal kesime de uygun bir hale getirilmesi önerilmektedir.
- Kırsal kesimdeki okullara ayrılan bütçelerin arttırılmasıyla okullarda eksikliği yaşanılan materyal, araç gereç, temizlik malzemeleri gibi eksiklerin giderilebileceği önerilmektedir.

6. KAYNAKÇA

Akbayır, K. Ve Ece, İ. (2016), Kırsal Kesimde Çalışan Sınıf Öğretmenlerinin Matematik Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar, Kesit Akademi Dergisi, (4), 140-158

Akbayır, K., & İbrahim, E. C. E. (2016). Kırsal Kesimde Çalışan Sınıf Öğretmenlerinin Matematik Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar. *Kesit Akademi Dergisi*, (4), 140-158.
Analı, K. C., & Şahin, A. (2020). Kırsal Bölgelerde Mesleğe Yeni Başlayan Öğretmenlerin Mesleki Sorunları. *Türkiye Eğitim Dergisi*, *5*(2), 396-414.
Aysal, N. (2005). Anadolu Da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri. *Atatürk Yolu Dergisi*, *9*(35), 267-282.
Baykul,Y.(1999). İlköğretimde Matematik Öğretimi Bursa: Anı Yayıncılık.
Buluç, B. (1997). İlköğretim İkinci Kademe Okullarda Eğitimde Fırsat Ve İmkân Eşitliği. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *9*(9), 11-22.
Candan, S., *İlköğretim 6-8. Sınıflar Fen Ve Teknoloji Etkinliklerinde Öğrencilerin Karşılaştıkları Sorunlar,* Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kastamonu, 2011"
Demirtaş, A. (1992). Eymür Köyünde İlköğretim: Geçmişten Günümüze. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *8*(8), 119-126.
Ergün, M. (1994). Eğitim Sosyolojisi. *Ankara: Ocak Yayınları*, *5*.
Gökçek, T., & Toker, S. (2015). Ortaokul Öğrenci Ve Öğretmenlerinin Kırsaldaki Matematik Eğitimine Bakış Açıları. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, *33*(2), 43-67.
Howley, C. B., Howley, A. A., & Huber, D. S. (2005). Prescriptions For Rural Mathematics İnstruction: Analysis Of The Rhetorical Literature. Journal Of Research İn Rural Education, 20(7), 1-16.
Karataş, A., & Kınalıoğlu, İ. H. (2018). Köy Okullarında Çalışan Sınıf Öğretmenlerinin Sorunları. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*(3), 207-220.
Karataş, K., & Çakan, S. (2018). Öğretmenlerin Bakış Açısıyla Eğitim-Öğretim Sorunları: Bismil İlçesi Örneği. *Ilkogretim Online*, *17*(2), 834-847.
Kızıltaş, Y. (2021). Orantısız öğretmen hareketliliği: İki dilli öğrencilerin ağırlıkta olduğu kırsal bölgelerdeki okullarda yaşanan bir sorunun anatomisi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, *4*(2), 440-475.
MEB. (1999). 8 yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim -2-. Ankara: Plaka Matbaacılık.
https://iaupratolyesi.wordpress.com/2017/10/11/turkiyede-kiz-cocuklarina-yonelik-gerceklestirilen-sosyal-sorumluluk-projeleri/ (Erişim tarihi:15.05.2023)
Karadağ, E. , Deniz, S. , Korkmaz, T. & Deniz, G. (2008). Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı: Sınıf Öğretmenleri Görüşleri Kapsamında Bir Araştırma . Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi , 21 (2) , 383-402 .
Karadağ, E., & Karadeniz, İ. (2014). Kırsal Kesimdeki Ortaokul Öğrencilerinin Matematik Kaygısı Ve Tutumları: Tahminsel Bir Araştırma. *Türk Bilgisayar Ve Matematik Eğitimi Dergisi (TURCOMAT)* , *5* (3), 259-273.
Özben, K. (1997). Birleştirilmiş Sınıf Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *8*(8), 162-171.
Palavan, Ö., & Donuk, R. (2016). Kırsal Kesimde Görev Yapan Öğretmenlerin Sorunları. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *2*(2), 109-128.
Şahin, E., Çağlar Özteke, H., (2003). 1980-2000 Yılları Arası Hükümet Programlarında İlköğretim . Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16 (1), 185-218.
Taşdemirci, E. (2005). Birleştirilmiş Sınıflar İle Bağımsız Sınıflarda İlk Okuma Yazma

Öğretiminde Karşılaşılan Sorunların Karşılaştırılmalı İncelemesi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *1*(19), 1-26.

Taşkaya, S. M., Turhan, M., & Yetkin, R. (2015). Kırsal Kesimde Görev Yapan Sınıf Öğretmenlerinin Sorunları (Ağrı İli Örneği), *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi,* Mart. 6, 18 ,2015.

Woodward, J. (2004). Mathematics Education İn The United States: Past To Present. *Journal Of Learning Disabilities*, *37*(1), 16-31.

SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN DİJİTAL OYUN BAĞIMLILIĞINA İLİŞKİN FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ (ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

Kerem Ali TORUNLER[1], Samet Tarık KARAKULLUKÇUOĞLU[1], İlayda ERBAŞ[1] Egemen ERMİŞ[2]

[1]Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Antrenörlük Anabilim Dalı, Samsun, Türkiye, Orcid: 0000-0002-3429-0312

[1]Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Antrenörlük Anabilim Dalı, Samsun, Türkiye, Orcid: 0000-0001-6377-4474

[1]Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Antrenörlük Anabilim Dalı, Samsun, Türkiye, Orcid: 0000-0003-4654-927X

[2] Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, Samsun, Türkiye, Orcid: 0000-0002-3976-6981

ÖZ: Bu çalışmada Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin cinsiyet, bölüm, oyun oynama süresi ve oyun, egzersize ayrılan süre gibi değişkenlere göre dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık düzeyleri incelenmiştir. Araştırmaya spor bilimleri fakültesinde eğitim görmekte olan 98 erkek öğrenci ve 102 kadın öğrenci katılım sağlarken, Antrenörlük eğitimi bölümünden 81 öğrenci, Beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümünden 75 öğrenci, Rekreasyon bölümünden 20 öğrenci ve Spor yöneticiliği bölümünden 20 öğrencinin gönüllü olarak katılımı ile gerçekleşmiştir. Tekkurşun ve Cicioğlu (2020) tarafından geliştirilen Dijital Oyun Bağımlılığına İlişkin Farkındalık Ölçeği (DOBİFÖ) veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. 5'li likert olarak hazırlanan ölçek 12 maddeden oluşmaktadır. Araştırmanın verileri SPSS 22 istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Katılımcılardan elde edilen verilerin istatistiksel analizlerinde bağımsız örneklem T-Testi ve One Vay ANOVA testleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre 'cinsiyet', 'gün içindeki oyun oynama süresi' ve 'dijital oyunlara ayırdığım süre egzersiz ve spora ayırdığım süreden daha fazladır' değişkenlerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık gözlemlenirken ($P<0,005$), 'bölümünüz' değişkeninde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır ($P>0,005$). Katılımcıların DOBİFÖ toplam puanlarının ortalamasına bakıldığında 41,30 oran ile 'orta düzey' de dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalığa sahip oldukları gözükmektedir. Bu oranın 'yüksek düzeye' çıkarılması için spor bilimleri fakültesi öğrencilerine dijital oyunlar ve bağımlılık ile ilgili seminerler ve dersler kapsamında ödevler verilmesi öğrencilerin dijital oyun bağımlılığının fiziksel ve psikolojik etkilerini öğrenmeleri konusunda fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda mobil oyunların 40 yaş ve üzeri kişilerde fiziksel ve psikolojik etkilerinin araştırılması, yetişkinlerin varsa oyun bağımlılıkları yerine neler yapabileceği konusunda bilinçleneceği çalışmalar yapılabilir ve araştırma konusu haline getirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Spor, dijital, oyun, bağımlılık, farkındalık

GİRİŞ ve KURUMSAL ÇERÇEVE

Bilgisayar ve internet pek fazla ortamda hayatımızı kolaylaştırırken, oyun ve eğlence aracı olarak da her geçen gün daha yaygın hale gelen bir ilgi alanı haline gelmiştir. Her geçen gün biraz daha ileriye giden teknolojik yenilikler, oyun ortamlarının yetersiz kalması ve yapılaşma gibi sebeplerle geleneksel oyun faaliyetlerinin yerini dijital oyunlar almıştır. Neredeyse her yaşta kullanıcısı olan bu oyunlara özellikle gençler fazla ilgi göstermekte ve oyun oynayarak harcadıkları zaman giderek artmaktadır (Irmak ve Erdoğan, 2016).

Teknolojik gelişmelere paralel olarak devam eden dijital oyun süreci, sosyal hayat geleneklerini dijital alana ileterek hem ekonomik hem de sosyal boyutlarda farklı bir noktaya varmaya başlamıştır. (Baran ve Sağlam, 2023). Davranışsal bir bağımlılık olarak nitelendirilen dijital oyun bağımlılığı; bireyin dijital oyunları oynama isteğini kontrol edemediği, duygu, düşünce, davranışlarında ve günlük yaşamında dijital oyun oynama kaynaklı çeşitli değişim ve bozulmaların olduğu bir durumdur. Bağımlı olan bireylerde beyinde haz ve ödül sistemlerinden sorumlu dopaminin üretimi artışı ve dopamin alıcılarının yetersiz kalması kişiyi bağımlı olunan madde/davranışa yöneltir (Aktaş ve Bostancı, 2021).

Dijital oyun kullanımı günümüzde her yaş grubu tarafından giderek tercih edilmekle beraber erken çocukluk döneminde de kullanılmaya başlandığı görülmektedir (Plowman ve ark., 2012). Özellikle gençler arasında kullanımı giderek yaygınlaşan dijital oyunları ve oyunların aşırı ve kontrolsüz kullanımından kaynaklanan "dijital oyun bağımlılığı" kavramını gündeme getirmiştir (Mustafaoğlu ve Yasacı, 2018). Dijital oyunun geleneksel oyunlar gibi eğlence, boş zaman aktivitesi, sosyalleşme gibi ortamlar oluşturduğu bilinmektedir. İnsanların günlük hayatın stresinden uzaklaştığı, oyunlarla farklı duygu durumlarını yaşadığı, keyif aldığı, stresin azaldığı ve duygusal doyum yaşadığı görülmektedir (Bozkurt, 2023).

Oyun bağımlılığının sosyal etkileriyle ilgili çalışmalarda, düşmanca duygularda ve şiddet eğiliminde artış olduğu ve şiddete karşı duyarsızlaşma yaşadıkları, bunun sonucunda oyun bağımlılarının olumlu sosyal davranışlarında azalma görülmektedir (Dursun ve Çapan, 2018). İnternet kullanımı ve psikolojik ihtiyaçlarla ilgili sınırlı sayıda araştırma bulunmakla birlikte oyun bağımlılığı ve psikolojik ihtiyaçların araştırıldığı araştırmalara rastlanmamıştır. Psikolojik ihtiyaçların doyurulması; kişilerin büyümeleri, bütünleşmeleri, gelişimleri, ruh sağlıkları ve iyi oluşları için gereklidir (Deci ve Ryan, 2000).

AMAÇ

Bu çalışmada Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık düzeylerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

KAPSAM

Ondokuz Mayıs Üniversitesi spor bilimleri fakültesinde eğitim görmekte olan 98 erkek öğrenci, 102 kadın öğrenci rastgele yöntem ile gönüllü olarak katılım sağlamıştır

YÖNTEM

Çalışmada katılımcılara araştırmacı tarafından hazırlanan demografik özellikler ile birlikte Tekkurşun ve Cicioğlu (2020) tarafından geliştirilen Dijital Oyun Bağımlılığına İlişkin Farkındalık Ölçeği (DOBİFÖ) kullanılmıştır. 5'li likert olarak hazırlanan ölçek 12 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki olumlu maddelere ait derecelendirme "Kesinlikle Katılmıyorum", "Katılmıyorum", "Kararsızım", "Katılıyorum", "Kesinlikle Katılıyorum" şeklindedir. Olumlu tutum maddeleri; 1, 2, 3, 4 ve 5 olumsuz tutum maddeleri ise 5, 4, 3, 2 ve 1 şeklinde puanlanmıştır. Ölçekte yalnızca 11. Madde olumsuz ifadedir.

Ölçek iki alt boyuttan oluşmaktadır. İçsel farkındalık alt boyutu 1, 2, 3, 4 ve 5. Maddeleri ifade ederken, dışsal farkındalık alt boyutu ise 6, 7, 8, 9, 10, 11 ve 12. Maddeleri içermektedir. DOBİFÖ'nün İçsel Farkındalık faktörü için katılımcıların alacağı 5- 10 puan düşük, 11-16 puan orta, 17-25 puan yüksek düzeyde dijital oyun bağımlılığına ilişkin içsel farkındalığı göstermektedir. Dışsal Farkındalık alt faktörü için katılımcıların alacağı 7-16 düşük, 17-25 orta, 26-35 yüksek düzeyde dijital oyun bağımlılığına ilişkin dışsal farkındalığa işaret etmektedir. DOBİFÖ toplam puan üzerinden yapılan analizlerde katılımcıların alacağı 12-28 düşük, 29-44 orta, 45-60 yüksek düzeyde dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalığa sahip olduğu şeklinde açıklanır.

Ölçekte alt boyutlar ve genel toplamda ulaşılan puanların değişkenlere göre normal dağılıp dağılmadığı medyan, kurtosis, skewness, aritmetik ortalama ve homojenlik testi sonuçlarına bakılarak incelenmiş, verilerin normal dağılım göstermesi neticesinde parametrik testlerden T-Testi ve One VAY ANOVA testleri uygulanmıştır. Çalışmanın verileri SPSS 22 istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir Çalışmada anlamlılık düzeyi $p<0,05$ olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1. ‘’ Dijital Oyun Bağımlılığına İlişkin Farkındalık Ölçeği ’’ Puanlarının ‘Cinsiyet’ Değişkenine Göre T-Testi Analiz Sonuçları

Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. Sapma	P
İçsel Farkındalık	Erkek	98	15,57	5,15	**0,021**
	Kadın	102	17,14	4,42	
Dışsal Farkındalık	Erkek	98	24,22	5,61	0,092
	Kadın	102	25,60	5,95	
DOBİFÖ Toplam	Erkek	98	39,79	10,09	**0,038**
	Kadın	102	42,75	9,91	

Dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık ölçeğinin ‘Cinsiyet’ değişkenine göre içsel farkındalık ve Dobifö toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunurken (P<0,005), Dışsal farkındalık alt boyutunda ise herhangi bir anlamlı farklılığın olmadığı sonucu elde edilmiştir (P>0,005).

Tablo 2. ‘’ Dijital Oyun Bağımlılığına İlişkin Farkındalık Ölçeği ’’ Puanlarının ‘Bölümünüz’ Değişkenine Göre One Way Anova Analiz Sonuçları

Alt Boyutlar	Bölümünüz	N	Ortalama	Std. Sapma	P
İçsel Farkındalık	Antrenörlük Eğitimi	81	15,87	4,49	0,249
	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği	75	17,00	5,00	
	Rekreasyon	20	15,10	5,07	
	Spor Yöneticiliği	24	17,16	5,19	
Dışsal Farkındalık	Antrenörlük Eğitimi	81	25,18	5,19	0,890
	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği	75	24,85	6,03	
	Rekreasyon	20	24,05	6,32	
	Spor Yöneticiliği	24	25,04	6,88	
DOBİFÖ Toplam	Antrenörlük Eğitimi	81	41,06	8,98	0,715
	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği	75	41,85	10,60	
	Rekreasyon	20	39,15	10,92	
	Spor Yöneticiliği	24	42,20	11,54	

Dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık ölçeğinin 'Bölümünüz' değişkenine göre içsel farkındalık ve dışsal farkındalık alt boyutlarında ve dobifö toplam puanda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı gözlemlenmiştir (P>0,005).

Tablo 3. '' Dijital Oyun Bağımlılığına İlişkin Farkındalık Ölçeği '' Puanlarının 'Gün İçindeki Oyun Oynama Süresi' Değişkenine Göre One Way Anova Analiz Sonuçları

Alt Boyutlar	Gün İçindeki Oyun Oynama Süresi	N	Ortalama	Std. Sapma	P
İçsel Farkındalık	0-1 Saat Arası **a**	80	17,26	4,73	**0,001** a>b
	2-3 Saat Arası **ab**	79	16,22	4,56	
	4-5 Saat Arası **ab**	29	16,44	4,50	
	6 Saat ve Üzeri **b**	12	11,25	5,46	
Dışsal Farkındalık	0-1 Saat Arası	80	25,67	5,55	0,102
	2-3 Saat Arası	79	24,77	5,83	
	4-5 Saat Arası	29	24,82	4,59	
	6 Saat ve Üzeri	12	21,25	8,70	
DOBİFÖ Toplam	0-1 Saat Arası **a**	80	42,93	9,70	**0,009** a>d b>d d<a,b
	2-3 Saat Arası **b**	79	41,00	9,83	
	4-5 Saat Arası **c**	29	41,27	8,58	
	6 Saat ve Üzeri **d**	12	32,50	13,64	

Dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık ölçeğinin 'Gün İçindeki Oyun Oynama Süresi' değişkenine göre içsel farkındalık ve dobifö toplam puanda istatistiksel olarak anlamlı farklılık gözlemlenirken (P<0,005), dışsal farkındalık alt boyutunda istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olmadı sonucu tespit edilmiştir (P>0,005).

Tablo 4. '' Dijital Oyun Bağımlılığına İlişkin Farkındalık Ölçeği '' Puanlarının ' Dijital Oyunlara Ayırdığım Süre Egzersiz ve Spora Ayırdığım Süreden Daha Fazladır.' Değişkenine Göre T-Testi Analiz Sonuçları

Alt Boyutlar	Dijital Oyunlara Ayırdığım Süre Egzersiz ve Spora Ayırdığım Süreden Daha Fazladır.	N	Ortalama	Std. Sapma	P

İçsel Farkındalık	Evet	91	15,24	4,52	**0,002**
	Hayır	109	17,32	4,92	
Dışsal Farkındalık	Evet	91	23,54	5,28	**0,002**
	Hayır	109	26,08	6,01	
DOBİFÖ Toplam	Evet	91	38,79	9,12	**0,001**
	Hayır	109	43,40	10,40	

Dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık ölçeğinin 'Dijital Oyunlara Ayırdığım Süre Egzersiz ve Spora Ayırdığım Süreden Daha Fazladır.' Değişkenine göre içsel farkındalık alt boyutunda, dışsal farkındalık alt boyutunda ve dobifö toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur (P<0,005).

SONUÇ

Çalışmamızda cinsiyet değişkenine göre Dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık ölçeği puanları karşılaştırıldığında içsel farkındalık alt boyutunda ve toplam puanda kadın öğrencilerin puanlarının erkek öğrencilerinden daha yüksek olması ile cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gözükmektedir (P<0,005), dışsal farkındalık alt boyutunda cinsiyet açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır (P>0,005). Kadın öğrencilerin erkek öğrencilere oranla dijital oyun bağımlılığına ilişkin içsel farkındalık düzeylerinin daha yüksek oranlarda olduğu gözlemlenmiştir. Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin incelendiği çalışmada cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık sonucu elde edilmiştir (Bozkurt, 2023). Spor bilimleri fakültesi öğrencileri ile diğer fakültelerde öğrenim gören öğrencilerin boş zaman tutumlarının dijital oyun bağımlılığına etkileri adlı çalışmada cinsiyet değişkenine göre bilişsel ve duyuşsal alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir (Ayverdi, 2022). Öğrenme güçlüğü tanılı çocuklarda anne baba tutumlarının dijital oyun bağımlılığına etkisinin incelenmesi adlı çalışmada cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır (Şen, 2022). Fiziksel aktivite içerikli eğitsel oyunların dijital oyun bağımlılığına etkisi ve ebeveyn görüşleri adlı çalışmada cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilememiştir (Ekici, 2022).

Bölümünüz değişkenine göre dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık ölçeği puanları karşılaştırıldığında içsel farkındalık, dışsal farkındalık ve DOBİFÖ toplam puanda istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır (P>0,005). Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin

öğrenim görmekte olduğu bölümlerin dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık düzeylerini etkilemediğini söyleyebiliriz. Spor bilimleri fakültesi öğrencileri ile diğer fakültelerde öğrenim gören öğrencilerin boş zaman tutumlarının dijital oyun bağımlılığına etkileri adlı çalışmada öğrenim görmekte olduğunuz bölüm değişkenine göre bilişsel ve davranışsal alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir (Ayverdi, 2022). Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin inceleyen, Bozkurt (2023), dışsal farkındalık alt boyutunda ve dobifö toplam puanda istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit etmiştir. Buna göre Antrenörlük eğitimi ve rekreasyon bölümü öğrencilerinin toplam puanlarının spor yöneticiliği bölümü öğrencilerinden daha yüksek olduğu gözükmektedir.

Çalışmamızda 'Gün içindeki oyun oynama süresi' değişkenine göre dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık ölçeği puanları karşılaştırıldığında içsel farkındalık alt boyutunda 0-1 saat arası oyun oynayan öğrencilerin ortalama puanlarının 6 saat ve üzeri oyun oynayan öğrencilerin ortalama puanlarından daha yüksek olması ve içsel farkındalık alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılığa neden olduğu sonucu elde edilmiştir ($P<0,005$). Dışsal farkındalık alt boyutunda ise oyun oynama süreleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmazken ($P>0,005$), DOBİFÖ toplam puanda 0-1 saat arası ile 2-3 saat arası oyun oynama sürelerine sahip öğrencilerin ortalama puanlarının 6 saat ve üzeri oyun oynama süresine sahip olan öğrencilerin ortalama puanlarından yüksek olduğu ve bu nedenle dobifö toplam puanda istatistiksel olarak anlamlı farklılık elde edilmiştir ($P<0,005$). Gün içindeki oyun oynama sürelerinin dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık düzeylerini içsel farkındalık alt boyutunda ve dobifö toplam puanda etkilediğini ifade edebiliriz. Spor bilimleri fakültesi öğrencileri ile diğer fakültelerde öğrenim gören öğrencilerin boş zaman tutumlarının dijital oyun bağımlılığına etkileri adlı çalışmada oyun oynama süresi değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır (Ayverdi, 2022). Öğrenme güçlüğü tanılı çocuklarda anne baba tutumlarının dijital oyun bağımlılığına etkisinin incelenmesi adlı çalışmada oyun oynama süresi değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir (Şen, 2022). Covid-19 pandemisinde üniversite öğrencilerindeki oyun bağımlılığı düzeyleri ve pandeminin dijital oyun oynama durumlarına etkisi adlı çalışmada öğrencilerin pandemi öncesi ve pandemi sürecindeki dijital oyun oynama süreleri karşılaştırıldığında; bu sürenin pandemi sürecinde önemli düzeyde arttığı, pandemide en çok telefonla dijital oyun oynandığı ve pandemi sürecinin savaş-strateji oyunlarını oynama oranının arttırdığı sonucuna varılmıştır (Aktaş ve Bostancı, 2021).

Çalışmamızda 'Dijital oyunlara ayırdığım süre egzersiz ve spora ayırdığım süreden daha fazladır.' değişkenine göre dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık ölçeği puanları karşılaştırıldığında içsel farkındalık, dışsal farkındalık alt boyutlarında ve dobifö toplam puanda istatistiksel olarak anlamlı farklılık elde edilmiştir (P<0,005). Alt boyutlarda ve toplam puanda verilen cevaplarda öğrencilerin egzersiz ve sporu dijital oyunlar yerine tercih edip önemsediğini söyleyebiliriz. Dijital oyunlara ayırdığım süre egzersiz ve spora ayırdığım süreden daha fazladır sorusuna yanıt veren öğrencilerin içsel farkındalık, dışsal farkındalık alt boyutlarında ve dobifö toplam puanda hayır yanıtının ortalama puanlarının daha yüksek olduğu gözükmektedir. Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin dijital oyunlar nedeniyle egzersiz ve spor faaliyetlerini aksatmadıkları düşünülmektedir. Ortaokul öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı ve saldırganlık isimli çalışmada sonuç olarak, çocuklarının dijital oyun oynama süresine sınır koymayan ebeveynlerin çocuklarının, fiziksel aktiviteye katılmayan çocukların, düzenli spor yapmayan ve dijital oyun oynama süresi yüksek olan çocukların dijital oyun bağımlılığı ile saldırganlık düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır (Güvendi ve ark., 2019). Sporcuların ve e-spor oyuncularının dijital oyun bağımlılığı ve dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık düzeylerini inceleyen Can ve Demir (2020), araştırmalarının sonucunda oyun bağımlılığı düzeyi açısından araştırmaya katılan sporcuların puanlarının düşük, e-spor oyuncularının puanlarının orta düzeyde olduğu, dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık düzeyi açısından sporcuların puanlarının orta, e-spor oyuncularının puanlarının ise yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuç çalışmamızdaki spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin dijital oyunlar yerine egzersiz ve sporu tercih etmeleri sonucuna benzerlik göstermektedir.

Sonuç olarak; Cinsiyet değişkenine göre dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık ölçeği puanları karşılaştırıldığında içsel farkındalık alt boyutunda ve toplam puanda istatistiksel olarak anlamlı farklılık gözlemlenirken, bölümünüz değişkeninde ise istatistiksel olarak anlamlı farklılık elde edilememiştir. Gün içindeki oyun oynama süresi değişkeninde içsel farkındalık alt boyutunda ve toplam puanda istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu sonucuna varılmıştır. Dijital oyunlara ayırdığım süre egzersiz ve spora ayırdığım süreden daha fazladır.' değişkenine göre içsel farkındalık, dışsal farkındalık alt boyutlarında ve dobifö toplam puanda istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Katılımcıların dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık ölçeği puanlarının ortalamasına bakıldığında 41,30 oran ile orta düzeyde dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalığa sahip oldukları gözlemlenirken, içsel farkındalık alt boyutunun toplam puanlarının ortalamasına baktığımızda 16,37 oran ile orta düzeyde dijital oyun bağımlılığına ilişkin içsel farkındalığı göstermektedir. Katılımcıların dışsal farkındalık alt

boyutunun toplam puanlarının ortalamasını incelediğimizde 24,93 oran ile orta düzeyde dijital oyun bağımlılığına ilişkin dışsal farkındalığı sahip olduklarını görmekteyiz.

Katılımcıların dijital bağımlılığına ilişkin farkındalık ölçeği toplam puanlarında ve alt boyutların toplam puanlarını incelediğimizde 'orta' düzeyde dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık düzeylerine sahip olduklarını görmekteyiz bu farkındalığın 'yüksek' düzeyde olması adına dijital oyunların öğrencilerinde fiziksel ve psikolojik etkileri adına seminerler düzenlenebilir ve böylelikle spor bilimleri fakültesi öğrencileri bu konuda bilinç sahibi olurken günümüz teknoloji dünyasında hangi oyunlara ne kadar süre ayırmalılar gibi sorularına yanıtlar bulabilirler. Aynı zamanda 'dijital oyunlara ayırdığım süre egzersiz ve spora ayırdığım süreden daha fazladır.' Değişkenimize verilen yanıtlara baktığımızda spor bilimleri öğrencilerinin egzersiz ve spor yapmaya olan davranışlarının değişmediği veya ertelenmediğini söyleyebiliriz. Günümüz teknolojisi ve dijital oyunların spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin spor yaşamlarını değiştirecek şekilde etkilemediğini öğrencilerin dijital oyunlara ve sosyal medyaya zaman ayırdığını fakat bu onların spor yaşantılarını ihmal etmelerine neden olmadığını ifade edebiliriz. Mobil oyunların 40 yaş ve üzeri kişilerde fiziksel ve psikolojik etkilerinin araştırılması, yetişkinlerin varsa oyun bağımlılıklarının ne düzeyde olduğu, konusunda çalışmalar yapılabilir ve araştırma konusu haline getirilebilir.

KAYNAKÇA

Aktaş, B., & Bostancı, N. (2021). Covid-19 pandemisinde üniversite öğrencilerindeki oyun bağımlılığı düzeyleri ve pandeminin dijital oyun oynama durumlarına etkisi. *Bağımlılık Dergisi*, *22*(2), 129-138.

Baran, E. B., & Sağlam, M. (2023). Dış Mekan Oyunları İle Dijital Oyun Bağımlılığı Arasındaki İlişki. *Bağımlılık Dergisi*, *24*(2), 146-163.

Bozkurt, R. (2023). Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı ve dijital oyun bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin incelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Demir, G. T., & Cicioğlu, H. İ. (2020). Dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık ölçeği (Dobifö): Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Avrasya Spor Bilimleri ve Eğitim Dergisi*, *2*(1), 1-17.

Dursun, A., & Çapan, B. E. (2018). Ergenlerde dijital oyun bağımlılığı ve psikolojik ihtiyaçlar. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *19*(2), 128-140.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The" what" and" why" of goal pursuits: Human needs and the selfdetermination of behavior. Psychological İnquiry, 11(4), 227-268.

Mustafaoğlu, R., & Yasacı, Z. (2018). Dijital oyun oynamanın çocukların ruhsal ve fiziksel sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Bağımlılık Dergisi, 19*(3), 51-58.

Irmak, AY ve Erdoğan, S. (2016). Ergen ve genç erişkinlerde dijital oyun kullanımı: Güncel bir bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi* .

Plowman L, Stevenson O, Stephen C, McPake J. Preschool children's learning with technology at home. Comput Educ. 2012;59 (1):30-7.

Ayverdi, E. (2022). . Spor bilimleri fakültesi öğrencileri ile diğer fakültelerde öğrenim gören öğrencilerin boş zaman tutumlarının dijital oyun bağımlılığına etkileri (Uşak ili örneği). Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Spor Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

Şen, C. (2022). Öğrenme güçlüğü tanılı çocuklarda anne baba tutumlarının dijital oyun bağımlılığına etkisinin incelenmesi. Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Ekici, F. (2022). Fiziksel aktivite içerikli eğitsel oyunların dijital oyun bağımlılığına etkisi ve ebeveyn görüşleri. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Niğde.

Güvendi, B., Demir, G. T., & Keskin, B. (2019). Ortaokul öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı ve saldırganlık. *OPUS International Journal of Society Researches, 11*(18), 1194-1217.

Can, H. C., & Demir, G. T. (2020). Sporcuların ve e-spor oyuncularının dijital oyun bağımlılığı ve dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık düzeyleri. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 5*(4), 364-384.

SEMBOLİK TÜKETİM EĞİLİMİNİN DEMOGRAFİK FAKTÖRLERE GÖRE İNCELENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr., Aybike Tuba ÖZDEN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, aybike.ozden@omu.edu.tr, 0000-0002-3133-3620

ÖZET

Sembolik tüketim, satın alınan ürünlerin temsil ettiği anlamları dikkate alarak alışveriş yapmak olarak tanımlanabilir. Bu durum, tüketim toplumlarının en belirgin özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüketiciler, satın aldıkları ürünlerin işlevsel faydalarından çok toplumda neyi temsil ettiklerine odaklanmaktadırlar. Öyle ki bazen ürünün işlevsel faydasının olması bile göz ardı edilebilmektedir. Bu nedenle sembolik tüketim eğilimini anlamak ve hangi profildeki tüketicilerin bu tüketim şeklini tercih ettiklerini belirlemek gerekmektedir. Hedef kitlenin belirlenmesinde bu elzem bir durumdur. Bu çalışma, sembolik tüketim eğiliminin demografik faktörlere göre farklılıklarını ele almak için yürütülmüştür. Demografik faktörler; yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi veya gelir düzeyi gibi tüketicilerin tanımlayıcı özellikleridir. Bu amaçla, nicel araştırma yöntemi olan anket uygulaması ile 511 tüketiciye ulaşılmıştır. Elde edilen verilerin normal dağılım gösterdiği görülmüştür. Veriler normal dağılım gösterdiği için parametrik testler kullanılmıştır. Geçerli ve güvenilir olduğu tespit edilen ölçek puanlarının iki gruplu değişkenler açısından incelenmesinde t testi kullanılmıştır. Üç ve daha fazla gruplu değişkenler söz konusu olduğunda ANOVA testi ve ANOVA testinde fark olduğu tespit edildiğinde Tukey testi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, tüketicilerin yaş ve gelir düzeylerine göre sembolik tüketim eğilimleri farklılaşmamaktadır. Ancak cinsiyet ve eğitim düzeyi faktörlerinde tüketicilerin sembolik tüketim eğilimlerinin farklılaştığı görülmüştür. Bu çalışma sembolik tüketim eğiliminin demografik faktörlere göre oluşan farklılıklarına ilişkin ilgili literatüre ve ampirik kanıtlara katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sembolik tüketim, Demografik faktörler, Tüketici davranışı.

A STUDY ON INVESTIGATION OF SYMBOLIC CONSUMPTION TENDENCIES ACCORDING TO DEMOGRAPHIC FACTORS

ABSTRACT

Symbolic consumption refers to shopping by considering the meaning of the products purchased. This is the most prominent feature of a consumption society. Consumers focus on the products they buy in society rather than on their functional benefits. So much so that sometimes even the functional benefit of the product can be ignored. Therefore, it is necessary to understand the symbolic consumption trend and determine which profile consumers prefer this consumption style. This is essential for determining the target group. This study was conducted to address differences in symbolic consumption tendencies according to demographic factors. Demographic factors; are the defining characteristics of consumers such as age, gender, education level, and income level. For this purpose, 511 consumers were reached with the survey application, which is a quantitative research method. The obtained data showed a normal distribution. Parametric tests were used because the data showed normal distribution. A t-test was used to analyze the scale scores, which were found to be valid and reliable in terms of two-group variables. For variables with three or more groups, the Tukey test was used when there was a difference between the ANOVA test and the ANOVA test. According to the results, consumers'symbolic consumption tendencies did not differ according to their age and income levels. However, consumers' symbolic consumption tendencies differ in terms of gender and education level. This study contributes to the relevant literature and empirical evidence regarding differences in symbolic consumption propensity according to demographic factors.

Keywords: Symbolic consumption , Demographic factors, Consumer behavior.

1. GİRİŞ

Tüketim, herhangi bir mal veya hizmetin seçilmesi, satın alınması, kullanılması, bakımı, onarımı ve elden çıkarılması olarak tanımlanmaktadır (Campbell, 1987: 102). Tüketim, ilk insandan bu yana var olan karmaşık bir olgudur. Doğanın bir parçası olan insanoğlu, sadece fiziksel ihtiyacını karşılamak için tüketmekte iken günümüze gelinen noktada tüketim farklı anlamlara evrilmiştir. Günümüzde tüketim, fiziksel ihtiyaçların karşılanmasının ötesinde psikolojik ve sosyal ihtiyaçların da karşılanması için yapılmaktadır. Diğer tüketicilerle ilişki kurmak ve bu ilişkilere süreklilik kazandırmak için belirli ürünleri seçmek ve hatta bunun için çalışmak olan tüketim,

toplumsal sistemin bir parçası niteliğindedir (Douglas ve Isherwod, 1999: 8). Baudrillard (2011: 240), tüketimin artık kültürel bir sistem olduğunu ve sadece diğer bireylerle değil tüm toplum ve dünyayla aktif bir iletişim kurma biçimi olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla tüketim, bir iletişim biçimine dönüşmüştür.

Günümüzde tüketiciler; kişiliklerine, yaşam tarzlarına, mesleklerine, statülerine veya beğenilerine ait birçok mesajı, satın aldıkları ürünler aracılığıyla vermeye başlamışlardır. Pahalı bir marka telefon satın alan bir tüketici, telefonun kendisine sunduğu işlevler dışında o telefonun fiyat değeri ve temsil ettiği lüks yaşam tarzı ile aslında kendisini de tanımlamaktadır. Yani o telefonun, görünenlerin ötesinde anlamlar içerdiği söylenebilir. İşte bu anlamlar, satın alınan ürünün sembolik değeriyle ilişkilidir. Gelişen teknoloji, iletişim araçlarının çoğalarak çeşitlenmesi veya sosyal medya gibi birçok araç, tüketicilerin bu sembolik anlamlara daha çok yönelmelerine sebep olmuştur. Bu bağlamda internet ve dijital sosyal ağlar, tüketicilerin kimliklerini pekiştiren deneyimleri sergilemeleri için ideal bir fırsat sunmaktadır (Cortes, 2017: 44). Nitekim tüketiciler; yedikleri, içtikleri, giydikleri, okudukları, gezip gördükleri yerleri, arkadaşları ve elbette arkadaşlarının tüketim alışkanlıkları gibi birçok bilgiyi sosyal medyada paylaşmakta ve bu paylaşımlarıyla kendilerini ifade etmektedirler. Dolayısıyla tüketim alışkanlıkları, onların kim olduğunu yansıtmaktadır.

Nesneler, tüketicilerin kimliklerinin açıklanmasını, algılanmasını ve belki de ölümsüzlük hissinin oluşmasını sağlayan, egomuzu tatmin eden öğelerdir (Belk, 1995: 75). Nesnelerin taşıdığı her anlam ve değer; ait olduğu kişinin dünü, bugünü ve geleceği hakkında bilgiler vermektedir. Bu durum, elbette nesnelerin tüketimi ile mümkündür. Nesnelerle birlikte tüketilenler sadece nesnelerin kendisi değil taşıdıkları sembolik anlamlarla ilintilidir. Bu olguya insanlık tarihinin erken dönemlerinden beri rastlanmaktadır.

Yapılan birçok arkeolojik kazıda, Antik Mısır'da insanların ölümsüzlüğe inandığına dair pek çok kanıt bulunmuştur. Özellikle firavunların sembolik anlamlar yükledikleri ve çoğunlukla altınla bezedikleri paha biçilmez eşyalarıyla beraber gömüldüklerine rastlanmaktadır. Aynı zamanda *manna* adı verilen, altının beyaz toz haline getirilerek ve içerisine muhtelif maden ve elementlerin de eklenmesiyle hazırlanan gizemli iksirin Antik Mısır'da sadece firavunlar, firavun soyundan gelenler ve üst düzey soylu kişiler tarafından kullanılmasına izin verildiği bilinmektedir. Kudret helvası da denilen mannanın formülü ve nasıl üretildiği sadece soylular arasında büyük bir sır olarak saklanmıştır zira bu paha biçilemez gizemli iksirin; saf altının toz ve bembeyaz halini bünyesinde barındırması nedeniyle kullanan kişiyi, standart insan ırkının en üst versiyonuna taşımasına yardım ettiği rivayet edilmektedir. Fakat bu mucizevi iksirin

formülü, dönemin soyluları tarafından büyük bir özenle saklandığından günümüze kadar ulaşamamıştır. Mannanın sır formülünü bilen az sayıdaki asilin de ölmesiyle iksirin tarifi onlarla beraber kaybolmuş ve iksir bir efsaneye dönüşmüştür. Bunun yanında yine Antik Mısır'da kullanılan kıyafetlerdeki değerli maden muhteviyat miktarının, toplumsal sınıf farklılıklarını ve hiyerarşik yapıyı yansıttığı bilinmektedir. Öyle ki kıyafetlerde kullanılan altın ipliklerin, gümüş ipliklerin vb. değerli materyallerin kişilerin toplumdaki statülerine göre kullanıldığı da bilinmektedir. O dönemde nesnelerin ve kıyafetlerin sembolik anlamları o denli yüksektir ki aşağı tabakanın çıplak olduğu görülürken tabaka yükseldikçe vücuda kıyafet yerine geçebilecek nesnelerin eklendiği ve nihayet en yüksek tabakaya mensup olan hükümdar ve soylular tarafından ise güçlerini ve ölümsüzlük düzeylerini belirtecek şekilde altın iplik dokumalı, ağır mücevher nakışlı kıyafetlerin tercih edildiği görülmektedir. Yanı sıra yün, deri gibi pahaca düşük materyalleri ihtiva eden kıyafetlerle tapınaklara girilmesi, tanrılara ve tanrıların evlatları olarak görülen ölümsüz firavunlara saygısızlık olarak addedildiğinden yasaklanmıştır. Tüm bu bilgiler ışığında ürünlerle ilişkilendirilen sembolik anlamların, bu tür ürünlerin benimsenmesini ve kullanımını büyük ölçüde etkilediğini söylemek mümkündür (Hirschman, 1981: 4). Dolayısıyla işletmelerin, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olan sembolik tüketim eğilimini göz ardı etmeksizin pazarladıkları ürünlerin sembolik anlamlarını dikkate alarak hareket etmeleri gerekmektedir. Bu nedenle satın aldıkları ürünlerin sembolik anlamlarını dikkate alan tüketicileri anlamak ve tanımak, onların istek ve ihtiyaçlarının karşılanması için elzem bir konudur. Bu çalışma, tüketicilerin sembolik tüketim eğilimlerinin demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini ele almaktadır. Demografik faktörler, pazar bölümlendirmenin en temel kriterlerinden biridir. Tüketicilerin yaş, cinsiyet, gelir ve eğitim düzeyleri satın alma alışkanlıklarını etkilemektedir (Çevik ve Kıran, 2022; Gültaş ve Yıldırım, 2016). Dolayısıyla sembolik tüketim eğiliminin demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği, işletmelerin hedef pazarlarını belirlemede önemli bir husustur.

2. SEMBOLİK TÜKETİM

Tüketiciler belirli ürünleri, o ürünlerin sahip oldukları değerleri dikkate alarak; statüleri, grup üyelikleri veya kişisel imajlarını destekleme gibi amaçlara tüketmektedirler (Witt, 2010: 18). Bu tüketim şeklinde ürünlerin somut özelliklerinin ötesinde taşıdıkları sembolik anlamlar önem taşımaktadır (Levy, 1959). Csikszentmihalyi ve Halton (1981: 7), sembolik tüketimi bir tüketici ile bir nesne arasındaki işlem süreci ve bu sürecin iletişimsel göstergeleri olarak tanımlamaktadır. Lorenzi-Cioldi (1991: 405) ise sembolik tüketim için bir kimlik yaratma sürecinde yer alan tüketim eylemi demektedir. Bir başka tanıma göre sembolik tüketim,

ürünlerin sosyal etkileşim araçları olarak algılanması durumunda, bir tüketicinin ürünlerin sembolik değerlendirmelerine ilişkin görüşlerine verdiği önemdir (Fenollar ve Ruiz, 2006: 8). Sembolik tüketimin iki boyutu bulunmaktadır. Bunlar, benlik ve yaşam tarzı boyutlarıdır (Tangsupwattana ve Liu, 2018).

Benlik: William James (1963), benliği, kişinin kendisi hakkında ne ve kim olduğuna dair söyleyebileceklerinin toplamı olarak tanımlamaktadır. Tüketimin, istikrarlı ve uyumlu bir benliğin sürdürülmesi ve geliştirilmesi için önemli olduğu görülmüştür (Schouten, 1991: 412). Ürünler, bireysellik ve benzersizlik (Hoyer ve Macinnis, 1997), özerklik (Gronow, 1997), bağlılık ve sosyal kimlik sembolleri (Banister ve Hogg, 2004) gibi üst düzey ihtiyaçları karşılaması nedeniyle benlik saygısının inşasıyla ilişkilendirilmektedir. Sembolik tüketim; tüketicilerin benliklerinin inşa edilmesi, geliştirilmesi, sürdürülmesi, tanımlanması veya düzenlenmesindeki temelin bir parçasıdır (Bhat ve Reddy, 1998; Dittmar, 2008). Benliğin gerçek benlik, sosyal benlik, ideal benlik ve ideal sosyal benlik olmak üzere dört boyutu bulunmaktadır (Sirgy, 1982). Gerçek benlik, bireylerin kendilerini nasıl algıladıkları; ideal benlik, nasıl olmayı arzuladıkları; sosyal benlik, başkalarının onları nasıl algıladıkları ve ideal sosyal benlik, diğer insanların kendilerini algılamalarını istedikleridir (Tangsupwattana ve Liu, 2018: 516). Sirgy (1982: 350) benlik uyumunu, ürün imajının tüketicinin benlik kavramıyla eşleşmesi olarak tanımlamaktadır (Sirgy, 1982: 350). Dolayısıyla tüketicilerin benlik uyumunda tüketimin önemli bir yeri bulunmaktadır.

Yaşam Tarzı: Tüketicilerin giyim-kuşam, boş zamanlarını değerlendirme, yeme-içme tercihleri, seçtikleri ürünler veya tatil anlayışları gibi tüm tercihleri yaşam tarzlarının işaretidir (Featherstone, 2002: 83). Bu anlamda yaşam tarzı tüketicileri diğer tüketicilerden ayırırken, sosyal konumlarını işaret etmektedir (Thidell, 2011: 5). Yaşam tarzı, tüketicilerin neyi önemli gördükleri ve kabul ettiklerini (Assael, 1995: 384) ve gelir düzeyleri ile harcama biçimlerini ifade etmektedir (Küçükemiroğlu, 1997: 473). Tüketicilerin gelir düzeyleri, meslekleri, etnik kökenleri, kültürleri, yaşları, değerleri veya sağlık durumları gibi birçok özellikleri yaşam tarzlarını şekillendirmektedir. Bu özellikler, tüketicilerin satın alma davranışlarını da şekillendirmektedir. Bu doğrultuda yaşam tarzının, tüketicilerin sosyo-ekonomik, kültürel kimliklerini ifade ettiği söylenebilir (Miegel, 1994: 208). İşletmeler, tüketicilere arzu ettikleri yaşam tarzına kavuşmayı vadettiklerinden, ürünlerin yaşam tarzına ilişkin sembolik değeri giderek önem kazanmaktadır.

Sembolik tüketimle ilgili yapılmış araştırmaların; sosyal medya (Hollenbeck ve Kaikati, 2012), sosyal statü (Amine ve Lazzaoui, 2011), kimlik (Varman ve Belk, 2012), turizm (Ekinci vd.,

2013), moda (Banister ve Hogg, 2004), kültür (Gbadamosi, 2015), seyahat (Gazley ve Watling, 2015), din (Garay-Quintero, 2018) veya reklamlar (Yang, 2019) gibi konularda ve geniş bir yelpazede yapıldığı görülmektedir. Bunun nedeni sembolik tüketimin giderek büyüyen bir pazara sahip olmasındandır. Tüketiciler; nasıl hissettikleri, kim oldukları, güçleri, yaşam tarzları, konumları, statüleri ve bu özellikleriyle diğer tüketicilerden nasıl farklılaştıklarını sembolik tüketim ile sergilemektedirler. Bu nedenle sembolik tüketim eğilimi gösteren tüketicilerin profilleri, hedef pazar belirlenirken dikkate alınmalıdır.

İşletmeler, markaları ve yarattıkları marka kimlikleriyle sembolik tüketime ilişkin değerler inşa etmektedirler. Markalar aracılığıyla satın aldıkları ürünlerle kendilerini ifade eden tüketiciler, o markaların temsil ettiği sembolik değerlerle bütünleşmektedirler. Güçlü marka kimliği inşa eden işletmeler, ürünleri aracılığıyla toplumsal bir kültür oluşturarak tüm tüketicileri etkisi altına almayı başarabilmektedirler. Nitekim ürünlerin taşıdığı sembolik anlamlar, zamanla tüm toplumun benimsediği anlamlar içeren temsilcilere dönüşmektedirler. Dolayısıyla günümüzde tüketim, sembollerle anlam kazanan, sosyal ve kültürel bir süreçtir (Bocock, 2009: 13).

Sembolik tüketim eğilimi ile ilgili yapılmış araştırmalara bakıldığında demografik faktörleri ele alan araştırmalar olduğu görülmektedir. Demografik özellikler, satın alma davranışında hedef kitlenin belirlenmesi için öncelikli ölçütlerden biridir. Bu nedenle işletmeler ve araştırmacılar, satın alma davranışının demografik özelliklerle ilişkisi üzerinde durmaktadırlar. Sembolik tüketimin demografik özelliklerle ilişkisi üzerine yapılmış araştırmaların sınırlı sayıda kaldığı görülmektedir.

Kim vd. (2005), gelir düzeyi ile sembolik tüketim arasında bir ilişki olmadığını belirtmektedirler. Ancak aynı çalışmada cinsiyete, babanın eğitim durumuna, annenin eğitimine, annenin mesleğine ve aylık ödeneğine göre sembolik tüketim eğilim arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Piacentini ve Mailler (2004), gençlerin kıyafet seçimlerinin benlik kavramlarıyla yakından ilişkili olduğunu, hem kendilerini ifade etme aracı olarak hem de karşılaştıkları insanları ve durumları yargılamanın bir yolu olarak kullandıklarını tespit etmişlerdir.

Akyüz ve Eroğlu (2015), sembolik tüketimin demografik özelliklere göre farklılıklarını araştırdıkları çalışmalarında genç kadın tüketicilerin satın aldıkları ürünleri kendilerini ifade etmek için seçtiklerini; genç erkek tüketicilerin ise başkalarının hoşuna gidecek ürünleri seçmeyi tercih ettiklerini göstermişlerdir. Aynı çalışmada düşük gelirli tüketicilerin çevrelerini daha çok referans aldıkları ve alt ekonomik gelirde olan tüketicilerin satın aldıkları ürünlerle üst sınıfa ulaşabilecekleri inancı taşıyor olabilecekleri belirtilmiştir (Akyüz ve Eroğlu, 2015).

Kim ve Yang (2017: 154), Y kuşağı tüketicilerin lüks kahve tüketiminde göze çarpan sembolik anlamlara önem verdiklerini belirtmektedirler. İnce (2017), düşük gelir düzeyinde olan ve erkek tüketicilerin daha yüksek sembolik tüketim eğiliminde olduğunu tespit etmiştir.

Millan ve Wright (2018) kadınların kendilerini tanımlamalarında fiziksel görünümlerine daha çok önem verdiklerini ve giyim ürünü kategorisine sembolik tüketim anlamında daha güçlü bir ilgi gösterdiklerini göstermişlerdir. Uğur (2018), genç tüketicilerin fast food ürünlerini sağlıksız bulmalarına rağmen sembolik özellikleri nedeniyle tüketmeye devam ettiklerini belirtmektedir.

Yıldırım (2019), araştırmasında genç tüketicilerin daha yüksek sembolik tüketim yaptıklarını tespit etmiştir. Aynı araştırmada kamu ve özel sektör dışında çalışan meslek gruplarının, erkek tüketicilerin, kendilerini üst sosyal sınıf olarak tanımlayanların ve kendilerini modern olarak tanımlayanların sembolik tüketim eğilimlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Gbadamosi (2020), kadın tüketicilerin sembolik tüketiminde kişisel, kültürel, sosyal ve ticari faktörlerin güçlü etkileşimini göstermiştir. Nitekim kadın tüketiciler, dış görünüşlerinin benlik ve sosyal değerle ilişkisini erkeklere göre daha çok önemli bulmaktadırlar (Muth ve Cash, 1997). Gürbüz ve Bozkurt (2022b), yapmış oldukları çalışmalarında tüketicilerin cinsiyetlerinin sembolik tüketim eğilimine göre farklılaşmadığı ve 18-25 yaş aralığındaki tüketicilerin yüksek sembolik tüketim eğilimi gösterdikleri, bunun yanında bekâr ve eğitim seviyesi yüksek tüketicilerin daha fazla sembolik tüketim eğiliminde oldukları ortaya çıkmıştır. Aynı çalışmada, tüketicilerin gelir düzeyleri ile sembolik tüketim eğilimleri arasında herhangi bir farklılık görülmemiştir.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, tüketicilerin sembolik tüketim eğilimlerinin demografik özelliklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmektir.

3.2. Araştırmanın Önemi

İşletmeler hedef kitlelerini belirlerken ve pazar bölümlendirme yaparlarken tüketicilerin demografik özelliklerini dikkate almaktadırlar. Nitekim zorlu ve karmaşık bir süreç olan pazarlama karmasının oluşturulması sonunda, isabetli hedef kitleye ulaşmayan her ürün ve dolayısıyla işletme başarısız olacaktır. Sembolik tüketim eğilimi, değişen sosyo-kültürel ve ekonomik yapı ve hızlı bir ivmeyle ilerleyen teknoloji ile birlikte artmaktadır. Bu nedenle sembolik tüketim eğilimini ve bağlı olduğu değişkenleri anlamak hem işletmeler hem de

araştırmacılar için değer taşımaktadır. Sembolik tüketimin marka sadakati üzerinde olumlu bir etki sağladığı görülmektedir (Tangsupwattana ve Liu, 2018: 514). Bu nedenle yeni müşteri kazanmak isteyen ve mevcut müşterilerini kaybetmek istemeyen işletmeler, sembolik tüketim eğilimi sergileyen müşteri profilini bilmek zorundadırlar. Günümüz tüketicileri, fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak istedikleri kadar, duygusal istek ve ihtiyaçlarını gidermek istemektedirler ki bazen bu fiziksel ihtiyaçlarından daha çok olabilmektedir (Bocock, 2009: 83). Sonuç olarak bu çalışmada, sembolik tüketim eğiliminin demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı tespit edilerek hem ilgili literatüre katkı sağlamak hem de işletmelerin bu yönde geliştirecekleri stratejilere öneriler geliştirmek hedeflenmektedir.

3.3. Araştırmanın Hipotezleri

Erkek ve genç (Akyüz ve Eroğlu, 2015; İnce, 2017), gelir düzeyi düşük (Yıldırım, 2019), ön lisans, lisans ve doktora mezunu tüketicilerin (Gürbüz ve Bozkurt, 2022b) sembolik tüketim eğilimlerinin diğer tüketici gruplarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür. İlgili literatürde yapılmış bu çalışmalar doğrultusunda araştırma kapsamında geliştirilen hipotezler şu şekildedir:

H1. Sembolik tüketim eğilimi boyutları, tüketicilerin cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir.

H2. Sembolik tüketim eğilimi boyutları, tüketicilerin yaş gruplarına göre farklılık göstermektedir.

H3. Sembolik tüketim eğilimi boyutları, tüketicilerin gelir düzeylerine göre farklılık göstermektedir.

H4. Sembolik tüketim eğilimi boyutları, tüketicilerin eğitim düzeylerine göre farklılık göstermektedir.

3.4. Araştırmanın Örneklemi

Nicel araştırmalar, sayısal olarak ölçülebilen değişkenler arasındaki ilişkileri ele almaktadır (Demirel, 2018: 105). Nicel araştırma yöntemlerinden biri olan anket, özellikle sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Bu araştırmada anket kullanılmıştır. 18 yaşından büyük tüm tüketiciler araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu evren içerisinden kolayda örnekleme yoluyla 511 tüketiciye ulaşılmıştır. Kolayda örnekleme yönteminde araştırmacılar

erişilmesi kolay kişilere ulaşmaktadır. Bu nedenle ekonomik ve hızlı bir yöntemdir. Araştırma evreninin bir milyon ve üzeri olduğu durumlarda güvenilirlik 0.95 alındığında örneklem sayısının 384 olması yeterlidir (Sekaran, 1992). Bu nedenle ulaşılan kişi sayısının yeterli olduğu görülmektedir.

3.5. Veri Toplama Yöntemi ve Aracı

Çalışmada kullanılan ankette iki bölüm yer almaktadır. Birinci bölümde sembolik tüketim ölçeğinde yer alan ifadeler bulunmaktadır. Bu ölçek ifadeleri Tangsupwattana & Liu (2018) tarafından geliştirilmiştir. Gürbüz & Bozkurt (2022a) ölçek ifadelerini Türkçeye uyarlamış, ölçeğin Türkiye için geçerli ve güvenilir olduğunu tespit etmişlerdir. Bu ölçek, benlik ve yaşam tarzı olarak iki boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte dokuz ifade yer almaktadır. Ölçek ifadeleri 5'li Likert yöntemi kullanılarak değerlendirmeye alınmıştır. 5'li Likert yönteminde 5 en yüksek (kesinlikle katılıyorum), 1 en düşük katılımı (kesinlikle katılmıyorum) ifade etmektedir. Anketin ikinci bölümünde katılımcılara yaşları, cinsiyetleri, gelir düzeyleri ve eğitim düzeyleri sorulmuştur. Anket uygulaması yüz yüze ve çevrimiçi ortamda yapılmıştır. Katılımcılar; Ankara, Samsun ve İstanbul şehirlerindeki tüketicilerdir. Bu üç şehrin seçilmesinin sebebi, her birinin kendi coğrafi bölgesinde en gelişmiş ve kozmopolit yapıya sahip olmasındandır.

3.6. Verilerin Analizi

Elde edilen veriler, SPSS 21.0 ile analiz edilmiştir ve güven düzeyi %95'tir. Verilerin normal dağılım gösterdiği, basıklık ve çarpıklık değerlerinin +3 ile -3 arasında olduğu görülmüştür (Groeneveld ve Meeden, 1984). Veriler normal dağılım gösterdiği için parametrik testler kullanılmıştır. Ölçek puanlarının 2 gruplu değişkenler açısından incelenmesinde t testi kullanılmıştır. 3 ve daha fazla gruplu değişkenler söz konusu olduğunda ANOVA testi ve ANOVA testinde fark olduğu tespit edildiğinde Tukey testi kullanılmıştır.

4. BULGULAR

Katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin veriler Çizelge 1'de yer almaktadır.

Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Verileri

		n	%
Cinsiyet	Kadın	291	56,9
	Erkek	220	43,1
Yaş	18-28 yaş	158	30,9
	29-39 yaş	104	20,4
	40-50 yaş	167	32,7
	51 yaş ve üzeri	82	16,0

Eğitim düzeyi	İlköğretim	26	5,1
	Lise	98	19,2
	Ön lisans	118	23,1
	Lisans	161	31,5
	Yüksek lisans	79	15,5
	Doktora	29	5,7
Gelir düzeyi	Asgari ücretten az	103	20,2
	8.500-13.500 TL	158	30,9
	13.501-18.500 TL	136	26,6
	18.501-23.500 TL	61	11,9
	23.501 TL üzeri	53	10,4

Çizelge 1'e göre katılımcılardan kadınların %56,9 ile en yüksek katılımı gösterdiği görülmektedir. Katılımcıların 40-50 yaş arasında olanlar %32,7; eğitim düzeyi lisans olanlar %31,5 ve gelir düzeyleri 8.500-13.500 TL arasında olanlar %30,9'dur.

Cronbach's alfa katsayısı, ölçeğin güvenirlik düzeyini vermektedir. Katsayı 0 ile 1 arasında değişmektedir. Alfa (α) katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliği şu şekilde yorumlanmaktadır (De Carlo, 1997):

- $.00 \leq \alpha < .40$ ise ölçek güvenilir değildir,

- $.40 \leq \alpha < .60$ ise ölçeğin güvenirliği düşük,

- $.60 \leq \alpha < .80$ ise ölçek oldukça güvenilir,

- $.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Sembolik Tüketim Ölçeği, çarpıklık ve basıklık değerleri +3 ile -3 arasında olduğundan normallik sağlanmış olup analizlerimizde parametrik olan test teknikleri kullanılmıştır. Bu çalışmada Cronbach's alfa katsayısı benlik alt boyutu için 0,967; yaşam tarzı alt boyutu için 0,944 ve genel Sembolik Tüketim Ölçeği için 0,972'dir. Bu nedenle ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu görülmektedir.

Sembolik Tüketim Ölçeği'ne ilişkin betimsel istatistikler Çizelge 2'de yer almaktadır.

Çizelge 2. Sembolik Tüketim Ölçeği İçin Betimsel İstatistikler

	1,0		2,0		3,0		4,0		5,0	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Satın aldığım ürün benim kim olduğumu yansıtır.	54	10,6	34	6,7	25	4,9	134	26,2	264	51,7
Kim olduğumu yansıtan ürünler kullanmak benim için önemlidir.	50	9,8	31	6,1	24	4,7	134	26,2	272	53,2

Kullandığım ürünü bana benzer kişilerin kullandığını hissetmek benim için önemlidir.	65	12,7	17	3,3	25	4,9	158	30,9	246	48,1
Satın aldığım ürün nasıl biri olmak istediğimle benzerdir.	59	11,5	27	5,3	32	6,3	129	25,2	264	51,7
Satın aldığım ürün kendimi nasıl görmek istediğimle benzerdir.	58	11,4	30	5,4	30	5,4	107	20,4	286	56,0
Satın aldığım ürün başkalarının beni nasıl görmesini istediğimle tutarlıdır.	65	12,7	25	4,9	17	3,3	112	21,9	292	57,1
Satın aldığım ürün kişisel yaşam tarzımı yansıtır.	59	11,5	38	7,4	48	9,4	131	25,6	235	46,0
Satın aldığım ürün yaşam tarzıma tamamen uygundur.	66	12,9	29	5,7	66	12,9	114	22,3	236	46,2
Satın aldığım ürün ve hizmetleri kullanmak yaşam tarzımı destekler.	67	13,1	30	5,9	48	9,4	130	25,9	236	46,2

Çizelge 2'ye göre yüzde olarak en yüksek puan verilen ifadeler aşağıdaki gibidir:

- Satın aldığım ürün başkalarının beni nasıl görmesini istediğimle tutarlıdır.
- Satın aldığım ürün kendimi nasıl görmek istediğimle benzerdir.
- Kim olduğumu yansıtan ürünler kullanmak benim için önemlidir.

Sembolik tüketimin cinsiyet faktörü ile ilişkisine dair veriler Çizelge 3'te yer almaktadır.

Çizelge 3. Sembolik Tüketimin Cinsiyet Açısından İncelenmesi

Cinsiyet		n	Ortalama	ss	t	p
Benlik	Kadın	291	4,03	1,23	0,086	0,931
	Erkek	220	4,03	1,29		
Yaşam Tarzı	Kadın	291	3,66	1,25	3,895	0,001*
	Erkek	220	4,11	1,36		
Sembolik Tüketim Ölçeği	Kadın	291	3,90	1,18	1,426	0,154
	Erkek	220	4,06	1,30		

* Bağımsız (Independent) örneklem T-testi sonuçlarına göre anlamlılık düzeyleri

Çizelge 3'e göre kadın ile erkekler arasında yaşam tarzı açısından anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Sonuçlar incelendiğinde erkeklerin puan ortalaması anlamlı şekilde daha yüksektir. Bu bağlamda "H1. Sembolik tüketim eğilimi boyutları, tüketicilerin cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir." hipotezi reddedilememiştir.

Sembolik tüketimin yaş faktörü ile ilişkisine dair veriler Çizelge 4'te yer almaktadır.

Çizelge 4. Sembolik Tüketimin Yaş Açısından İncelenmesi

Yaş		n	Ortalama	ss	F	p
Benlik	18-28 yaş	158	4,11	1,18	0,374	0,772
	29-39 yaş	104	4,01	1,26		
	40-50 yaş	167	3,99	1,32		

	51 yaş ve üzeri	82	3,97	1,26		
Yaşam Tarzı	18-28 yaş	158	3,94	1,27	0,408	0,747
	29-39 yaş	104	3,87	1,37		
	40-50 yaş	167	3,78	1,33		
	51 yaş ve üzeri	82	3,82	1,30		
Sembolik Tüketim Ölçeği	18-28 yaş	158	4,06	1,18	0,398	0,755
	29-39 yaş	104	3,97	1,26		
	40-50 yaş	167	3,92	1,27		
	51 yaş ve üzeri	82	3,92	1,23		

* Tek yönlü ANOVA sonuçlarına göre anlamlılık düzeyleri

Çizelge 4'e göre yaşı farklı olan gruplar arasında Sembolik Tüketim Ölçeği ve alt boyut puanları açısından anlamlı farklılık bulunmamaktadır (p>0,05). Bu bağlamda "H2. Sembolik tüketim eğilimi boyutları, tüketicilerin yaş gruplarına göre farklılık göstermektedir." hipotezi reddedilmiştir.

Sembolik tüketimin eğitim düzeyi faktörü ile ilişkisine dair veriler Çizelge 5'te yer almaktadır.

Çizelge 5. Sembolik Tüketimin Eğitim Düzeyi Açısından İncelenmesi

Eğitim Durumu		n	Ortalama	ss	F	p	Çoklu karşılaştırma
Benlik	İlköğretim	26	4,06	1,18	1,136	0,340	
	Lise	98	3,91	1,34			
	Ön lisans	118	4,11	1,17			
	Lisans	161	3,98	1,29			
	Yüksek lisans	79	4,25	1,08			
	Doktora	29	3,74	1,54			
Yaşam Tarzı	İlköğretim	26	3,87b	1,19	2,555	**0,027***	a>b
	Lise	98	3,81b	1,38			
	Ön lisans	118	4,14a	1,26			
	Lisans	161	3,62b	1,31			
	Yüksek lisans	79	4,02a	1,19			
	Doktora	29	3,69b	1,57			
Sembolik Tüketim Ölçeği	İlköğretim	26	4,00	1,12	1,396	0,224	
	Lise	98	3,88	1,32			
	Ön lisans	118	4,12	1,18			
	Lisans	161	3,86	1,24			
	Yüksek lisans	79	4,18	1,07			

	Doktora	29	3,72	1,54			

* Tek yönlü ANOVA sonuçlarına göre anlamlılık düzeyleri; a,b: Gruplar arası farklılığı gösterir (Tukey post-hoc testi)

Çizelge 5'e göre eğitim düzeyi farklı olan gruplar arasında yaşam tarzı açısından anlamlı farklılık bulunmaktadır (p<0,05). Sonuçlar incelendiğinde ön lisans mezunu olanların puan ortalaması diğer eğitim düzeylerine göre anlamlı şekilde daha yüksektir. Bu bağlamda "H3. Sembolik tüketim eğilimi boyutları, tüketicilerin eğitim düzeylerine göre farklılık göstermektedir." hipotezi reddedilememiştir.

Sembolik tüketimin gelir düzeyi faktörü ile ilişkisine dair veriler Çizelge 6'da yer almaktadır.

Çizelge 6. Sembolik Tüketimin Gelir Düzeyi Açısından İncelenmesi

Gelir Düzeyi		n	Ortalama	ss	F	p
Benlik	Asgari ücretten az	103	4,03	1,28	1,660	0,158
	8.500-13.500 TL	158	3,86	1,32		
	13.501-18.500 TL	136	4,23	1,05		
	18.501-23.500 TL	61	4,02	1,29		
	23.501 TL üzeri	53	4,04	1,39		
Yaşam Tarzı	Asgari ücretten az	103	3,94	1,33	1,202	0,309
	8.500-13.500 TL	158	3,75	1,40		
	13.501-18.500 TL	136	4,02	1,12		
	18.501-23.500 TL	61	3,70	1,34		
	23.501 TL üzeri	53	3,73	1,45		
Sembolik Tüketim Ölçeği	Asgari ücretten az	103	4,00	1,26	1,452	0,216
	8.500-13.500 TL	158	3,82	1,32		
	13.501-18.500 TL	136	4,16	1,02		
	18.501-23.500 TL	61	3,91	1,25		
	23.501 TL üzeri	53	3,94	1,37		

* Tek yönlü ANOVA sonuçlarına göre anlamlılık düzeyleri

Çizelge 6'ya göre gelir düzeyi farklı olan gruplar arasında Sembolik Tüketim Ölçeği ve alt boyut puanları açısından anlamlı farklılık bulunmamaktadır (p>0,05). Bu bağlamda "H4. Sembolik tüketim eğilimi boyutları, tüketicilerin gelir düzeylerine göre farklılık göstermektedir." hipotezi reddedilmiştir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Demografik faktörler, tüketici davranışına ilişkin ele alınan en temel ve önemli faktörlerden biridir. Bu faktörler, işletmelerin hedef pazarlarını belirlemeleri ve bu hedef pazara uygun pazarlama karması geliştirmelerini sağlamaktadır. Bu nedenle tüketim çeşitlerinin demografik faktörlerle ilişkisinin ele alınması gerekmektedir. Bu çalışma, sembolik tüketimin demografik faktörlerle ilişkisi üzerinde durulmuştur. Tüketim, günümüzde bir iletişim şekline dönüşmüştür.

Sembolik tüketim, bu iletişim şeklinin çeşitlerinden biri olarak gösterilebilir. Satın alınan ürünlerin işlevsel faydaları dışında sembolik anlamlar taşıması ve bu anlamda psikolojik tatmin sağlaması, sembolik tüketimdir. Örneğin; pahalı ve lüks bir marka üst kademede bir sosyal statüyü, rahat ve bol kıyafetler belirli bir yaşam tarzını, hızlı ve çabuk yenilen yemekler belirli bir yaş grubunu veya ekolojik ürünler belirli bir kimliği tanımlıyor olabilir. Sembolik tüketim ile varoluşsal kimliğin tüketim yoluyla kazanılması, yaratılması, korunması ve sunulması mümkündür (Sun vd., 2014: 55). Dolayısıyla sembolik tüketimde tüketiciler için önemli olan, ürünlerin kendileri ve diğer tüketiciler için ne ifade ettiğidir. Nitekim bu araştırmada, katılımcılar en çok "kim olduklarını yansıtan ürünleri" satın almayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu tüketiciler için satın aldıkları ürünler onların kim olduğunu tanımlamaktadır.

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre, erkek tüketicilerin sembolik tüketim eğilimlerinin (yaşam tarzı boyutunda) daha yüksek olduğudur. İlgili literatürde de benzer şekilde erkek tüketicilerin başkalarının beğenisini kazanmak veya üst sosyal sınıfta görünmek için sembolik tüketim yaptıkları görülmektedir (Akyüz ve Eroğlu, 2015; Yıldırım, 2019). Bir diğer sonuca göre tüketicilerin yaş grupları ile sembolik tüketim eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığıdır. İlgili literatürde genç tüketicilerin daha yüksek sembolik tüketim eğilimi gösterdiği görülmektedir (Gürbüz ve Bozkurt, 2022b; Kim ve Yang, 2017; Yıldırım, 2019). Ancak sembolik tüketimin giderek artması ve yaygınlaşması, günümüzde tüketimin her yaş grubundaki tüketici için benzer anlamlara gelmesinden ve toplumsal bir kültüre dönüşmesinden kaynaklanıyor olabilir. Bocock (2009: 10) tüketimin ekonomik olduğu kadar psikolojik ve kültürel bir olgu olduğunu belirtmektedir.

Mevcut çalışmada, tüketicilerin eğitim düzeylerine göre sembolik tüketim eğilimlerinin (yaşam tarzı boyutunda) farklılaştığı ve ön lisans mezunu tüketicilerin daha yüksek sembolik tüketim eğiliminde oldukları görülmektedir. Araştırma kapsamında ayrıca tüketicilerin gelir düzeyleri ile sembolik tüketimleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Gelir düzeyi ne olursa olsun tüketicilerin sembolik tüketim eğiliminde olabilecekleri söylenebilir. Nitekim düşük gelirliler üst sosyal sınıflarda görünmek isterlerken, yüksek gelirliler mevcut konumlarını göstermek isteyebilirler. İlgili literatürde de bu konuda benzer sonuçlar elde eden araştırmalar mevcuttur (Gürbüz ve Bozkurt, 2022b; Kim vd., 2005). Sonuç olarak tüketicilerin cinsiyet ve eğitim düzeylerine göre sembolik tüketim eğilimlerinin farklılaştığı bulunmuştur.

Bu sonuçlar dikkate alındığın araştırmacılara ve işletmelere şu önerilerde bulunulabilir:

. İşletmeler, özellikle üst ve yüksek sınıf veya statüyü temsil eden ürünlerini özellikle erkek tüketiciler için tasarlayabilirler veya bu ürünlerinin tutundurma süreçlerinde erkek rol modeller kullanarak hedef kitlelerini etkileyebilirler.

. İşletmeler, tasarladıkları sembolik ürünlerini, özellikle yüksekokul öğrencilerinin yoğunlukta olduğu sosyal medya platformlarında tanıtabilirler ve bu ürünlerin taşıdıkları sembolik anlamlara vurgu yapabilirler.

. Gelecek araştırmalarda, özellikle her bir demografik özelliğe yönelik derinlemesine çalışmalar yapılarak, her bir grubun sembolik tüketim eğilimlerinin sebeplerine odaklanılabilir.

. Araştırmacıların sembolik tüketim eğilimi ile anlık satın alma, müşteri memnuniyeti veya kültürel değerlerle ilişkilerini ele almalarının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma katılımcı sayısı olarak sınırlıdır. Bu nedenle daha fazla tüketiciye ulaşılabilir. Ayrıca demografik özelliklerden medeni durum, bu çalışmada dikkate alınmamıştır. Tüketicilerin medeni durumlarının, anne-baba olmak gibi sosyal rollerinin veya yaşadıkları semt veya şehirlerin sembolik eğilimleri ile ilişkisinin ele alınması faydalı olabilir.

KAYNAKÇA

Akyüz, M. ve Eroğlu, Ö. Toplumsal Sınıfın, Ortalama Gelir Düzeyinin ve Cinsiyet Farklılığının Sembolik Tüketim Eğilimi Üzerindeki Etkisi; Genç Tüketiciler Üzerine Bir Araştırma, Akdeniz İİBF Dergisi, 15, 32, 98-128, 2015.

Amine, A. ve Lazzaoui, N. Shoppers' Reactions To Modern Food Retailing Systems in An Emerging Country: The Case of Morocco. International Journal of Retail & Distribution Management, 39, 8, 562-581, 2011.

Assael, H. *Consumer Behavior and Marketing Action*, Ohio, South-Western College Publishing. 1995.

Banister, E. N. ve Hogg, M. K. Negative Symbolic Consumption and Consumers' Drive For Self-Esteem: The Case of The Fashion Industry. European Journal of Marketing, 38, 7, 850-868, 2004.

Baudrillard, J. *Nesneler Sistemi*. çev. O. Adanır ve A. Karamollaoğlu, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. 2011.

Belk, R. W. Studies in the New Consumer Behaviour. D. Miller. (Ed.), In Acknowledging Consumption: A Review of New Studies (pp. 58-95), Routledge, 1995.

Bhat, S. ve Reddy, S. K. Symbolic and Functional Positioning of Brands. Journal of Consumer Marketing, 15, 1, 32-43, 1998.

Bocock, R. *Tüketim*. çev. İ. Kutluk, Ankara, Dost Kitapevi. 2009.

Campbell, C. The Romantic Ethic and The Spirit of Modern Consumerism. Oxford, Basil Blackwell. 1987.

Luna-Cortés, G. The İnfluence of Symbolic Consumption on Experience Value and The Use of Virtual Social Networks. Spanish Journal of Marketing-ESIC, 21, 1, 39-51, 2017.

Csikszentmihalyi, M. ve Halton, E. *The Meaning of Things: Domestic Symbols and The Self. Cambridge*, Cambridge University Press. 1981.

Çevik, N. K. ve Kıran, R. E. Bireylerin Tüketim Tercihlerinde Etkili Olan Sosyo-Demografik Faktörlerin Belirlenmesi: Türkiye Örneği. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 21, 4, 1967-1988, 2022.

De Carlo, L.T. On The Meaning and Use of Kurtosis. Psychological Methods, 2, 292-307. 1997.

Demirel, E. T. *Nicel Araştırma Tasarımı*. Ş. Arslan (Ed.) içinde Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (s. 105-117), Konya, Eğitim yayınevi. 2018.

Culture, K. E. Rosengren, (Eds.), In Socialization and Lifestyles (pp. 207-242), London, Routledge. 1994.

Dittmar, H. *Consumer Culture, Identity and Well-Being: The Search For The'good Life' and The'body Perfect'*. New York, Psychology press. 2008.

Douglas, M. ve Isherwod, B. *Tüketimin Antropolojisi*, çev. E. Attila Aytekin, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları. 1999.

Ekinci, Y., Sirakaya-Turk, E. ve Preciado, S. Symbolic Consumption of Tourism Destination Brands. Journal of Business Research, 66, 6, 711-718, 2013.

Featherstone, M. *Consumer Culture & Postmodernism*, London, Sage Publications. 2002.

Fenollar, P. ve Ruiz, S. La Posesión De Productos Con Significado Social Para El Consumidor. Determinantes İnternos Y Externos. Revista Española De İnvestigación De Marketing, 10, 2, 7-24, 2006.

Garay-Quintero, L., Robayo-Pinzon, O. ve Rojas-Berrio, S. Buying Behaviour and Symbolic Consumption of Food and Alcoholic Beverages Among People With Religious Affiliations in Bogota, Colombia. International Journal of Consumer Studies, 42, 6, 599-612, 2018.

Gazley, A. ve Watling, L. Me, My Tourist-Self, and I: The Symbolic Consumption of Travel. Journal of Travel & Tourism Marketing, 32, 6, 639-655, 2015.

Gbadamosi, A. Brand Personification and Symbolic Consumption Among Ethnic Minority Teenage Consumers: An Empirical Study. Journal of Brand Management, 22, 9, 737-754, 2015.

Gbadamosi, A. Postmodernism, Ethnicity, and Celebrity Culture in Women's Symbolic Consumption. International Journal of Market Research, 62, 5, 561-577, 2020.

Groeneveld, R.A. ve Meeden, G. *Measuring Skewness and Kurtosis*. The Statistician, 33, 391-399, 1984.

Gronow, J. *The Sociology of Taste ,Routledge*. London, Routledge. 1997.

Gültaş, P. ve Yıldırım, Y. İnternetten Alışverişte Tüketici Davranışını Etkileyen Demografik Faktörler. Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6, 10, 32-5, 2016.

Gürbüz, C. ve Bozkurt, Ö. Ç. Gösterişçi, Deneyimsel ve Sembolik Tüketim Ölçeklerinin Türkçeye Uyarlanması. Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 15, 1, 193-218, 2022a.

Gürbüz, C. ve Bozkurt, Ö. Ç. Tüketicilerin Deneyimsel ve Sembolik Tüketim Davranışlarının Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. Bucak İşletme Fakültesi Dergisi, 5, 1, 23-46, 2022b

Hirschman, E. C. Comprehending Symbolic Consumption: Three Theoretical Issues., E. C. Hirschman ve M. B. Holbrook (Eds.), SV - Symbolic Consumer Behavior (pp. 4-6). NY, Association For Consumer Research. 1981.

Hollenbeck, C. R. ve Kaikati, A. M. Consumers' Use of Brands To Reflect Their Actual and Ideal Selves On Facebook. International Journal of Research in Marketing, 29, 4, 395-405, 2012.

Hoyer, W. D. ve Macınnis, D. J. *Consumer Behavior*. Boston, Houghton Mifflin Company. 1997.

İnce, F. Sosyal Medya Kullanımı ve Sembolik Tüketim Eğilimi Üzerine Bir Araştırma. 3, 15, 107-113, 2017.

James, W. *The Varieties of Religious Experience*. New York, University Boks, 1963.

Kim, D. ve Yang, S. Symbolic Consumption in Upscale Cafés: Examining Korean Gen Y Consumers' Materialism, Conformity, Conspicuous Tendencies, and Functional Qualities. Journal of Hospitality & Tourism Research, 41, 2, 154-179, 2017.

Kim, Y. S., Lee, K. O. ve Kim, M. J. A Study in The Propensity For Symbolic Consumption of Adolescents. Korean Journal of Human Ecology, 14, 2, 277-292, 2005.

Küçükemiroğlu, O. Market Segmentation By Using Consumer Lifestyle Dimensions and Ethnocentrism: An Empirical Study. Europen Journal of Marketing, 33, 5/6, 470-487, 1997.

Levy, S.J. Symbols For Sale. Harvard Business Review, 37, 4, 117-24, 1959.

Lorenzi-Cioldi, F. Self-Stereotyping and Self-Enhancement in Gender Groups. European Journal of Social Psychology, 21, 5, 403-417, 1991.

Miegel, F. *Values, Lifestykes and Family Communication, Media Effects and Beyond Culture*, K. E. Rosengren, (Eds.), Socialization and Lifestyles (p. 207-242), London, Routledge. 1994.

Millan, E. ve Wright, L. T. Gender Effects on Consumers' Symbolic and Hedonic Preferences and Actual Clothing Consumption in The Czech Republic. International Journal of Consumer Studies, 42, 5, 478-488, 2018.

Muth, J. L. ve Cash, T. F. Body-Image Attitudes: What Difference Does Gender Make? Journal of Applied Social Psychology, 27, 16, 1438-1452, 1997.

Piacentini, M. ve Mailer, G. Symbolic Consumption in Teenagers' Clothing Choices. Journal of Consumer Behaviour: An International Research Review, 3, 3, 251-262, 2004.

Schouten, J. W. Selves in Transition: Symbolic Consumption in Personal Rites of Passage and İdentity Reconstruction. Journal of Consumer Research, 17, 4, 412-425, 1991.

Sekaran, U. *Research Methods For Business: A Skill Building Approach*, New York, John Wiley & Sons. 1992.

Sirgy, M. J. Self-Concept in Consumer Behavior: A Critical Review. Journal of Consumer Research, 9, 3, 287-300, 1982.

Sun, X., Wang, P., Lepp, A. ve Robertson, L. Symbolic Consumption and Brand Choice: China's Youth Hostels For The İnternational Travel Market. Journal of China Tourism Research, 10, 1, 51-68, 2014.

Tangsupwattana, W. ve Liu, X. Effect of Emotional Experience On Symbolic Consumption in Generation Y Consumers. Marketing Intelligence & Planning, 36, 15, 514-527, 2018.

Thidell, A. Sustainable Consumption and Green Lifestyles–Definitions and Concepts. Nordic Workshop On Sustainable Consumption and Green Lifestyles, Copenhagen, 24th-25th November. 2011.

Uğur, U. Gençlerin Fast Food Tüketimlerinin Sembolik Tüketim Kapsamında Değerlendirilmesi: Sivas İlinde Bir Araştırma. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, 67, 1-9, 2018.

Varman, R. ve Belk, R. W. Consuming Postcolonial Shopping Malls. Journal of Marketing Management, 28, 1-2, 62-84, 2012.

Witt, U. Symbolic Consumption and The Social Construction of Product Characteristics. Structural Change and Economic Dynamics, 21, 1, 17-25, 2010.

Yang, C. M. Influences of Product Involvement and Symbolic Consumption Cues in Advertisements On Consumer Attitudes. International Journal of Marketing Studies, 11, 2, 15-28, 2019.

Yıldırım, Y. Tüketicilerin Sembolik Tüketim Eğilimlerinin Öğrenilmesi: Akçakoca Örneği. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7, 6, 257-267, 2019.

SAĞLIK KURUMLARINDA LİDERLİK VE SİNİZM ARASINDAKİ İLİŞKİ: İÇERİK ANALİZİ

Prof. Dr. Şebnem YÜCEL
Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü,
ORCID NO: 0000-0003-2135-242X

Yüksek Lisans Öğrencisi Kafiye Mercan
Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü,
ORCID NO: 0009-0007-5618-4485

ÖZET

Günümüzde sağlık sektöründe de sıkça adını duyduğumuz sinizm kavramı, sağlıkçının hastane yönetimine karşı beslediği olumsuz tutum olarak tanımlanabilir. Kurumda etkin olarak tercih edilen liderlik tarzının sinizm oluşmasında etkisi bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı uluslararası veri tabanında yapılan sağlık sektöründe sinizm ve liderlik ilişkisi üzerine yapılan çalışmaları incelemek ve alan yazındaki boşluğu tespit edebilmektir.2013-2022 tarihleri arasında Dergipark veri tabanında, 12; Escop veri tabanında, 4;Pubmed veri tabanında, 3 ve Web of Science veri tabanında 2 olmak üzere toplamda 20 çalışma incelenmiştir. Bu veri tabanlarında sinizm, liderlik ve sağlık hizmeti anahtar kelimelerle toplamda 20 makale incelenmiştir. Ulaşılan makaleler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda sinizm ve liderlik konusunun birlikte çok işlenmediği belirlenmiştir. Ayrıca analizin sinizm kavramlarıyla birlikte stres, iş tatmini, tükenmişlik, çatışma, işten ayrılma niyeti, meslek seçimi, çalışan sessizliği, işgören performansı, işkoliklik, örgütsel bağlılık, örgütsel destek, çalışanların sapkın işyeri davranışları, örgütsel değişim ve liderlik türleriyle (toksik, babacan, hizmetkâr, dönüşümcü, etkileşimci, narsist) ilişkisinin araştırıldığı görülmüştür.

Anahtar kavramlar: Sağlık, Liderlik, Sinizm ve İçerik Analizi

THE RELATIONSHIP BETWEEN LEADERSHIP AND CYINSM IN HEALTH INSTITUTIONS:CONTENT ANALYSIS

ABSTRACT

The concept of cynicism, which we often hear in the health sector today, can be defined as the negative attitude of the health care provider towards the hospital management. The leadership style that is actively preferred in the institution has an effect on the formation of cynicism. The aim of this study is to examine the studies on the relationship between cynicism and leadership in the health sector in the international data base and to identify the gap in the literature. Between 2013-2022, 12; A total of 20 studies, 4 in the Escop data base, 3 in the Plumed data base, and 2 in the Web of Science database, we re-examined. In these data bases, a total of 20 articles were examined with the keywords of cynicism, leadership and health care. Retrieved

articles were analyzed by content analysis method. As a result of the analysis, it was determined that the subject of cynicism and leadership were not handled much together. In addition, together with the cynicism concepts of the analysis, stress, job satisfaction, burnout, conflict, intention to leave, career choice, employee silence, employee performance, workaholism, organizational commitment, organizational support, deviant work place behaviours of employees, organizational change and leadership types (toxic, paternalistic, servant, transformational, interactionist, narcissist) relationship was investigated.

KeyWords: Health, Leadership, Cynicismand Content Analysis

1.GİRİŞ

Yönetim ile ilgili birçok tanım vardır. Yönetim bir faaliyetiya da bir örgütü ifade etmektedir.Ayrıca yönetim bazen sadece faaliyet yada örgütü değil her ikisini birliktede ifade edebilmektedir(Kuluçlu, 2006, s.4).Yaygın olarak yönetici ve lider kavramıbirbirinin yerine kullanılmaktadır. Liderler yöneticiden farklı olarak örgüt ile olumlu bir bağ kurarak örgütün yükselerek devamlılığını sağlamak için çalışmaktadır(Maccoby,2000, s. 57).

Sağlık hizmeti ise kişinin bedensel veya ruhsal olarak yaşadığı problemlerin giderilmesi, toplumu bu problemlerden koruyabilmesi için verilen hizmetin tümüdür. Tedavi ihtiyacı olan bireye tedavi edici hizmet sağlanmalıdır. Ayrıca bireylerin fiziki ve ruhsal ihtiyacı için destek verilmektedir(Kavuncubaşı ve Yıldırım, 2012, s.34).Sağlık hizmetinin başka bir tanımı ise toplumun sağlığını koruyan, tedavi eden yani iyileşmeleri için sağlanan hizmetlerin tamamıdır(İpek, 2010, s.14). Devamlı olarak gelişecek ve değişime uğrayacak olan sağlık hizmeti için bu değişim ve gelişime uyum sağlayacak bir lidere ihtiyaç vardır. Ayrıca liderin çalışanlarına da bu doğrultuda yön vermelidir(Uysal ve Ark., 2002, s. 48). Lider bunu çalışanlarına sağlayacağı uygun bir çalışma alanı ve düşünme ortamı ile mümkün kılabilecektir. Çalışanlar motive bir şekilde daha verimli olacaktır(Önen ve Kanayran, 2015, s. 54-57).

Sinizm ise örgüt çalışanının kuruma karşı beslediği olumsuz tutum olarak tanımlanabilir.Sinizm kurumun çalışana karşı adaletsiz davranışı, yaptığı iş ile ilgili eksik bilgi paylaşımı gibi sebeplerden ortaya çıkan kalıcı olabilecek davranışlardır (Tülübaş ve Göktürk, 2021, s.574-591).Çalışanın iş hayatı boyunca yaşadıkları olumsuz deneyimlerden sonra çalıştığı kurumun dürüstlükten ve tutarlılıktan yoksun olduğuna inanarak çalıştığı kuruma davranışlarıyla zarar vermektedir (Dean, Brandes ve Dharwadkar, 1998,s.341-352).

Bu çalışma sağlıkkurumlarındaki sinizm ve liderlik arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıylaliteratür taraması yapılmıştır. Bu doğrultuda yapılan çalışmada 2013-2022 yılları arasında sağlık çalışanları üzerinde yapılan sinizm ve liderlik arasındaki ilişkiyi inceleyen 20 makale incelenmiştir. Yapılan bu çalışmanın sağlık kurumlarındaki sinizm ve liderlik alanında yapılacak çalışmalara katkı sağlaması amaçlanmıştır.

2.1. ÖRGÜTSEL SİNİZM

Sinizm için kişinin kuruma karşı hissettiği olumsuz hisler olarak tanımı yapılabilmektedir. Kişinin kuruma yönelik beslediği kızgınlık yada kırgınlık denilebilmektedir.Sinizm kurumdan veya çalışandan kaynaklı olabilmektedir.Çalışanın bu tutumu kurumun sahip olduğu saygınlığa zarar verebilmektedir(Altınöz ve Sığındı, 2011, s. 286-287).

Başka bir tanımlama yapılacak olunursa sinizm için kuruluşta bulunan negatif kişilik yapısına sahip insanların tutumları diye basit bir şey olmadığı, buna sebebiyet veren çalışılan ortam olduğu söylenebilir(Johnson ve O'Leary-Kelly,2003, s. 627-647).

Örgütsel sinizm çalışanın hayal kırıklığıdır. Çünkü günlük rollerini sürdürürken yüksek beklenti içindedirler. Başarısızlıklarıyla sinizm karıştırılmaktadır. Sinizm duygusu, ayrıca bir kişilik özelliği olmasından örgütsel sinizmin, örgütün misyon ve çalışmalarına karşı hissedilen bir geri dönüş olarak tanımlanabilmektedir(Efeoğlu ve İplik, 2011, s. 43).

Örgütsel sinizm birçok etkiye neden olabilmektedir. Örgütün karı ve ya zararı dışında maddi veya manevi zarara uğrayabileceği söylenebilir. Örgütsel sinizmin bazı sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir(Kalağan, 2009, s.81-82):

- Örgütte doyumsuzluk,
- Personelin örgüte olan güveninin ve bağlılığının azalması,
- Tükenmişlik sendromu, işe karşı yabancılaşma,
- İşe gitmeme veya işten ayrılmanın artması,
- İş yerindeki kurallara uymama,
- Motivasyon kaybı,
- Örgüte karşı şüpheli yaklaşım,
- Kendini yetersiz hissetme
- Çalışanda özgüvenini kaybetmesi
- Örgüt performansının düşmesi
- Lidere karşı olan güvende azalma

Örgütsel sinizm için daha çok olumsuz sonuçlardan bahsedilse de olumlu sonuçları da bulunmaktadır. Sinik davranışlarda bulunan kişiler yanlış yönlendirme yapacak olan yöneticiye ayak uydurmayacaklardır. Etik olmayan beklentileri ve davranışları kabul görmeyeceklerdir(Dean ve Ark., 1998, s. 670).

Son olarak sinizmin sonuçları için kurumsal ve kişisel olarak iki farklı şekilde görülmektedir. Kişisel olarak duygusal yıpranma, depresyon hali ve hayal kırıklığı olarak sonuçlanmaktadır. Bu durumda çalışan kurumdan ve yaptığı işinden uzaklaşabilmektedir(Purtul, 2018, s. 36-37).

2.2.SİNİZMİN ÖZELLİKLERİ

Sinizmin ortaya çıkmasında örgüt kadar kişinin karakteristik özellikleri de önemlidir.Örgüte karşı sinik davranışlar sergileyenler yüksek beklenti içinde olan çalışanlar yaşamaktadırlar. Dürüstlüğe ve samimi davranışlara önem vermeyen çalışanlarda ise sinik davranış daha az

olduğu görülmektedir (Naus ve Ark, 2007, s. 26-27).

Örgütsel sinizmi ortaya çıkaran çalışanın özellikleri olabilmektedir.Örneğin yaşam tarzı, hisleri sinizmde etkili olabilmektedir.Çalışanlar liderlik özelliklerine sahip olmayan bir yönetici tarafından yönetiliyorsa, şüphecilik, içe kapanıklık sinizme neden olmaktadır(Özgener ve Ark., 2008, s. 290).

2.3.SİNİZMİN BOYUTLARI

Genel anlamda sinizm ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde örgütsel sinizmin boyutları üçe ayrıldığı görülmektedir.Sinizm için kişinin kuruma beslediği düşünceler olarak tanımlanmaktadır.Bu düşünceler çalışanın kendisine ve ya çevresine karşı oluşan herhangi bir durumda ortaya çıkan duyuşsal, davranışsal ve bilişsel bir eylem olabilmektedir (Yazıcıoğlu, 2019, s. 47).

2.3.1.Duyuşsal Boyut

Duyuşsal boyut için herhangi bir nesneye hissedilen duygusal geri dönüşleri kapsamaktadır (Sakallı 2016, s.107).Kuruma karşı duyuşsal boyut ise kızgınlık, saygısızlık, hoş görememe ve hor görme gibi negatif duygusal tepkileri kapsamaktadır. Sinizm kişiye özgü duyuştur. Herkes için geçerli olmamaktadır. Örgütsel sinizmi yüksek çalışanlar örgütle ilgili konularda tiksinme, utanç ve sıkıntı gibi duygular yaşayabilmektedirler (Tutar, 2016, s.330).

2.3.2.Bilişsel Boyut

Bilişsel boyut için her iki tarafın yani çalışanın da örgütünde dürüst davranmadığı düşüncesi yer almaktadır.Sinik davranışlarda bulunan çalışan kuruma karşı olan görevlerini yerine getirmemektedir. Kurumda yapılan işi doğru olmadığına inanmamaktadır(Çalışkan, 2015, s. 363-382).

2.3.3.Davranışsal Boyut

Davranışsal boyutta ise çalışan kurumda yapılan yeniliklere karşı her zaman eleştirel tepki verebilmektedir.Kurumun dürüst ve içtenlikten uzak olduğunu söylemektedirler. Örnek olarak kurumdaki kaliteyi yükseltecek yenilik için uzun süremeyeceğini tahmin edebilmektedirler.Kurumdaki faaliyetlere karşı alaycı ayrıca küçümseyici bir tavır sergilemektedirler (Dean ve Ark., 1998, s.346).

3.LİDERLİK ve SAĞLIK KURUMLARINDA LİDERLİK

Liderlik,sorumlu olduğu kişileri belli hedefler için organize edebilme ve bu hedefleri gerçekleştirmek için bu grubu etkileyebilecek donanımlı,yeteneğe sahip kişi olarak tanımlanmaktadır(Zel, 2011, s. 110). Liderlik, uzun yıllar boyunca üzerinde konuşulan bir kavram olmuştur. Örgütün kültürünün oluşmasında yada gerektiğinde örgütün kültürünü değiştiren kişi olması lideri yöneticiden ayıran bir özelliktir(Schein, 2004, s. 223).

1900'lü yıllardan sonra liderlik kavramı üzerine önemli çalışmalar yapılmıştır. Liderlik kavramı 1941-1944 yılları arasında çok fazla çalışmaya konu olmuştur. Ancak bu çalışmalar genellikle

askeri konularla işlenmiştir. 1930'lu yıllarda liderlik kavramı grup ilişkileri ile birlikte ele alınmaya başlanmıştır(Güney, 2017, s.337).Liderlik, çalıştığı kurumun çevresindeki yenilikleri takip edebilen bu doğrultuda vizyon oluşturabilecek ve sorumlu olduğu gruba benimsetebilen ayrıca bu doğrultuda hedeflere yönelik çalışmaların devam eden sürecidir (Ünal, 2012, s. 70).

Bir kurumda lider için iyi veya kötü olarak sınıflandırabilmek için liderin sürekli olarak yaptığı yanlış davranışlarının olması gerekmektedir. Yapılan yanlış lider davranışlarının kuruma ve çalışana etkileri üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Kötü liderlik çalışanın motivasyonunu düşürmekte, kuruma karşı olan bağlılığına zarar vermektedir(İzgüden, Eroymak, Erdem, 2016, s. 263).

4. YÖNTEM

Araştırmanın içeriğinde 2013-2021 yılları arasında sağlık kuruluşlarında liderlik ve sinizm arasındaki ilişki konusunda erişim sağlanarak, Dergipark veri tabanında, 12; Escop veri tabanında, 4; Pubmed veri tabanında, 3 ve Web of Science veri tabanında 2 olmak üzere toplamda 20 çalışma incelenmiştir.

4.1. VERİLERİN ANALİZİ

Bir metinde açıklanacak belirli nesnelerin düzenli ve objektif sonuçlar elde etmesi için uygulanan çalışma yöntemine içerik analizi denilmektedir(Stone ve Ark. 1966, s. 213). Bu açıklama doğrultusunda yapılan analizde elde edilen bulgular çizelge, şekil ve grafik olarak frekans yöntemiyle yorumlanmıştır.

5. BULGULAR

Aşağıda veriler tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 1. Yayınlanan Araştırma Çalışmalarının Yıllara Göre Dağılımı

YAYIM YILI	MAKALE SAYISI
2013	1
2014	-
2015	2
2016	3
2017	2
2018	-
2019	2
2020	2
2021	5
2022	3
TOPLAM	20

Sağlık sektöründe sinizm ve liderlik konu alan araştırma çalışmalarının yıllara göre sayısal dağılımı Tablo 1'de yer almaktadır. Bu tabloya göre 2013-2022 yılları arasında sağlık hizmetlerinde sinizm ile ilgili yayınlanan 20 tane çalışma yapılmıştır. Ayrıca çizelgeye göre 2021 yılında bu konu hakkında daha fazla çalışma yapıldığı, 2014-2018 yıllarında sağlık sektöründe liderlik ve sinizm ile ilgili yayınlanan bir çalışma görülmemiştir.Çalışmaların yapıldığı araştırma yöntemlerine bakıldığında ele alınan 20 çalışmanında nicel(n=10) araştırma yönteminin görülmektedir.

Tablo-2.a: Yayınlanan Makalelerde Sağlık Sektöründe Liderlik ve Sinizm İle İlgili İşlenen Kavramlar

KONULAR	AÇIKLAMA
İkincil Travmatik Stres ve Tükenmişlik	Kıdak, Yıldırım ve Yurdabakan (2019)tarafından ele alınan araştırmanın sonucunda kadın sağlık çalışanların ikincil travmatik stresten ayrıca bilişsel sinizmden erkek sağlık çalışanından daha çok etkilendiği tespit edilmiştir. İşini severek yapan sağlık çalışanları ikincil travmatik stresten daha az etkilenmekte; bilişsel, duyuşsal ve davranışsal sinizmi daha az yaşamaktadırlar.
Toksik Liderlik	Çankaya ve Çiftçi (2020)tarafından ele alınan çalışmanın sonucunda çalışanların toksik liderlik ve örgütsel sinizm algılarının örgütsel bağlılıklarını etkilediği sonucuna varılmıştır.
Örgütsel Sinizm Düzeyleri	Üreten ve Gemlik (2016)tarafından ele alınan araştırmanın sonucunda kamu hastanesi çalışanlarının, özel hastane çalışanlarına göre tüm boyutlarda daha yüksek örgütsel sinizm düzeyine sahip olduğu bulunmuştur.
Sinik Davranış	Akbolat, Işık ve Kahraman (2013) tarafından ele alınan çalışmanın sonucunda sağlık çalışanlarında kişilik sinizminin daha yaygın olduğu varsayımı ile kişilerin bireysel olarak sinizmle baş etmeleri gerekmektedir.
Sağlık sektöründe meslek seçim	Yılmaz, İşeri ve Çolak (2016) tarafından ele aldığı çalışmaya göre sağlık çalışanlarının büyük çoğunluğunun mesleğiniisteyerek seçtikleri gözlenmektedir ve bu nedenle örgütsel sinizm düzeylerinin orta düzeyde olduğu söylenebilir.
Çalışan Sessizliği	Kaya, Göncü ve Erarslan (2021) tarafından ele alınan çalışmanın sonuçlarına göre toksik liderliğin değerbilmezlik, çıkarcılık, bencillik ve olumsuz ruhsal durumboyutlarının örgütsel sinizm bilişsel ve duyuşsalboyutlarıyla ilişkili olduğu görülmüştür.
İş gören Performansı	Yalçınsoy ve Sığrı(2022)tarafından ele alınan çalışmanın sonucuna göre örgütsel sinizm düzeyi arttıkça işgörenlerin örgütsel bağlılıklarının azalacağı söylenebilir.
Babacan Liderlik ve İşkoliklik	Turhan (2022)tarafından ele alınan çalışmanın sonucuna göre; işkoliklik üzerinde babacan liderliğin ve örgütsel sinizmin açıklayıcı etkisi olduğu tespit edilmiştir
Hizmetkâr Liderlik	Küçük ve Yavuz (2021)tarafından ele alınan çalışmanın sonucuna göre hizmetkâr liderliğin örgütsel sinizme istatistiksel açıdan anlamlı düşük

	düzeyde bir ilişkisi vardır. Bu durumda çalışanların hizmetkâr liderlik algıları arttıkça örgütsel sinizm düzeylerinin azalacağı düşünülmektedir
Dönüşümcü ve Etkileşimci Liderlik	Mülayim ve Polatcı (2021)tarafından yapılan çalışmaya göre dönüşümcü ve etkileşimci liderlik davranışları ile örgütsel sinizm ve alt boyutları arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.
Kişilerarası Çatışma ve İşten Ayrılma Niyeti	Gökçeve Ark.(2017)tarafından ele alınan çalışmaya göre sinizmin işten ayrılma üzerinde pozitif anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Tablo-2.b: Yayınlanan Makalelerde Sağlık Sektöründe Liderlik ve Sinizm İle İlgili İşlenen Kavramlar

KONULAR	AÇIKLAMA
Örgütsel Bağlılık	Şeker ve Torun (2021)tarafından ele alınan çalışmanın sonucuna göre örgütsel sinizm ölçek toplamıyla duygusal ve devam bağlılığı alt ölçek boyutları arasında negatif, normatif bağlılıkla olumluyönde zayıf bir ilişki saptanmıştır.
Babacan Liderlik	Güleçve Ark.(2021)tarafından ele alınan çalışmanın sonucuna göre kamu ve özel hastane yönetimindeki farklılık ile sinizm üzerinde anlamlı bir ilişki bulunmamıştır
Örgütsel Destek	Zan ve Altuntaş (2019) tarafından ele alınan çalışmaya göre örgütsel sinizmi azaltmak için daha fazla örgütsel desteğin önemine işaret etmektedir
Narsist Liderlik	Mousa ve Ark.(2020) tarafından ele alınan çalışmanın sonucuna göre narsist liderliğin doktorların sessizliği üzerinde olumlu bir etkisi olduğu tespit edilmiştir
İş Tükenmişliği	BobbioveManganelli (2015) tarafından ele alınan çalışmanın sonucuna göre örgüte duyulan güvenin işten ayrılma niyeti ile doğrudan ve negatif yönde ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır.
Çalışanların Sapkın İşyeri Davranışları	Jiang ve Ark. (2017)tarafından ele alınan çalışmanın sonucuna göre herhangi bir liderlik tarzının aşırı kullanımı çalışanları hayal kırıklığına uğratabilir veya liderliğin etkinliğine zarar verebilir
İş Tatmini	Chamberlain ve Ark. (2016) tarafından ele alınan çalışmaya göre hem bireysel hem de birim düzeyindeki faktörlerin, uzun süreli bakımda bakım yardımcısı iş tatmini ile ilişkili olduğunu göstermektedir
Çalışan sinizmi	Mantler ve Ark.(2015)tarafından ele alınan çalışmanın sonucuna göre başlangıçta işten ayrılma niyeti yüksek olan ve iş değiştiren hemşirelerin, sinizm düzeylerinin iki yıl içinde azaldığı tespit edilmiştir.
Örgütsel Değişim	Özçelik, Öztürk ve Bahçecik (2022)tarafından ele alınan çalışmanın sonucuna göre sağlık ekibinin büyük bölümünü oluşturan hemşirelerin değişikliklerden olumsuz etkilendiklerini göstermektedir.

6.DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada uluslararası veri tabanlarında sağlık sektöründe yapılan sinizm ve liderlik ile ilgili çalışmaları inceleyerek sağlık sektöründe çalışanların durumunu tespit etmek ve alan yazındaki boşluğu tespit edebilmektir. Bu amaçla 2013-2022 yılları arasındaki çalışmalar içerik analizi

yöntemiyle incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda 2014 ve 2018 yıllarında yapılan bir çalışma tespit edilmemiştir. Ayrıca en çok çalışmanın 2021 yılında yapıldığı belirlenmiştir.

Yapılan analiz sonucundasinizm ve liderlik konusunun birlikte çok işlenmediği belirlenmiştir.Sinizm kavramlarıyla birliktestres, iş tatmini, tükenmişlik, çatışma, işten ayrılma niyeti, meslek seçimi, çalışan sessizliği, işgören performansı, işkoliklik, örgütsel bağlılık, örgütsel destek, çalışanların sapkın işyeri davranışları, örgütsel değişim ve liderlik türleriyle (toksik, babacan, hizmetkâr, dönüşümcü, etkileşimci, narsist) ilişkisinin araştırıldığı görülmüştür.

Çalışmamıza yol gösterebilecek çalışmalardan olan Akyüz ve Yurduseven (2016), Trabzon'da yaptıkları bir araştırmada sağlık çalışanlarının sinizm boyutunun orta düzeyli olduğunu belirlenmiştir(Gökçe ve Ark., 2017, s. 8).Bir başka çalışmanın sonucuna göre sağlık çalışanlarında sinizmin var olduğu ancak düzeyinin çok düşük olduğu tespit edilmiştir.Çünkü sağlık alanında çalışmak büyük bir emek ve fedakârlık gerektirmektedir.İşini sevmeyen bir çalışan bu özverili çalışmayı devam edemeyecektir(Üreten ve Gemlik, 2016, s.443-463). Kurumda uzun süre devam eden sinizm, çalışanın kurumdan uzaklaşmasına hatta işten ayrılmasına sebebiyet verebilmektedir(Yıldız ve Ark., 2013, s.1276). Ayrıca literatür incelendiğinde örgütsel sinizm hakkında, kurumdaki tecrübelere dayanarak oluştuğu ve kişinin genetik olarak sahip olup değiştiremeyeceği bir kişilik özelliği olmadığı ifade edilmektedir(Gül ve Ağıröz, 2011, s. 44).

Sonuç olarak ileriki araştırmalarda sinizm ve liderlik ve diğer değişkenlerle birlikte araştırılmasının uygun olacağı ileri sürülebilmektedir.

7.KAYNAKÇA

Çalışkan, C. S. (2015). Pozitif örgütsel davranış değişkenleri ile yeni araştırma modelleri geliştirme arayışları. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 16(3), 363-382.

Çankaya, M..& Çiftçi, G.E. (2020). Hastane Çalışanlarının Toksik Liderlik ve Örgütsel Sinizm Algılarının Örgütsel Bağlılıklarına Etkisi. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 23(2): 273-298

Efeoğlu, İ. E.,& İplik, E. (2011). Algılanan Örgütsel adaletin örgütsel sinizm üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik ilaç sektöründe bir uygulama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(3), 343-360.

Dean, J.W.,Brandes, P. ve Dharwadkar, R. (1998). OrganizationalCynicism. Academy of Management review, 23(2), 341-352.

Gül, Hasan; Ağıröz, Aliye (2011) "Mobbing ve Örgütsel Sinizm Arasındaki İlişkiler: Hemşireler Üzerinde Bir Uygulama", **Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi,** 13 (2), 27-47.

Güney, S.(2017). Örgütsel Davranış.(4. Baskı). Ankara: Nobel akademik Yayıncılık.

İpek, Perihan. (2010). " Sağlık Hizmetlerinde Kalite ve Hasta Memnuniyetinin Yeri ve Önemi Üzerine Bir Uygulama ", Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı,Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı

İZGÜDEN, D. EROYMAK, S. & ERDEM, R. (2016). Sağlık Kurumlarında Görülen Toksik Liderlik Davranışları: Bir Üniversite Hastanesi Örneği. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 262-276.

Johnson, J. L.,&O'Leary-Kelly, A. M. (2003). Theeffects of psychologicalcontractbreachandorganizationalcynicism: Not allsocial Exchange violationsarecreatedequal. Journal of OrganizationalBehavior: The International Journal of Industrial, OccupationalandOrganizationalPsychologyandBehavior, 24(5), 627-647.

Kalağan G. (2009). Araştırma Görevlilerinin Örgütsel Destek Algıları İle Örgütsel Sinizm Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi Ve Denetimi Programı, Yüksek Lisans Tezi,Antalya

Kavuncubaşı, Ş. ve Yıldırım, S., (2012), Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Kıdak, L. B., Yıldırım, G., & Yurdabakan, İ. (2019). Sağlık Çalışanlarında İkincil Travmatik Stres, Sinizm ve Tükenmişliğe Etki Eden Faktörlerin İncelenmesi. *TJFMPC* , 13.

Kuluçlu, Erdal. 'Yönetimin Denetiminden Denetimin Yönetimine', Sayıştay Dergisi, Sayı:63,2006.

M.Altınöz-S.Çöp-T.Sığındı, "Algılanan Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Sinizm İlişkisi: Ankara'daki Dört ve Beş Yıldızlı Konaklama İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma", SÜ, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, C.15, S.21, Konya, 2011, ss.286, 287

M. Maccoby, UnderstandingTheDifferenceBetween Management AndLeadership, ReserachTechnology Management, Vol. 43, Issue 1, 2000. (S. 57'den alıntı.)

Naus, A. J. A. M. (2007). Organizationalcynicism: on thenature, antecedents, andconsequences of employeecynicismtowardtheemployingorganization (Doctoraldissertation, Maastricht University)

Önen S. M. Kanayran HG. , Liderlik ve Motivasyon: Kuramsal Bir Değerlendirme, Birey ve Toplum Dergisi, S.48-49/53, C.5, Sayı:10, Güz, 2015.

Özgener, Ş., Öğüt, A., & Kaplan, M. (2008). İşgören-işveren ilişkilerinde yeni bir paradigma: Örgütsel sinizm. Örgütsel Davranışta Seçme Konular: Organizasyonların Karanlık Yönleri ve Verimlilik Azaltıcı Davranışlar,(İçinde, M. Özdevecioğlu, H. Karadal (Ed.)(1. Baskı sy. 54-68) Ankara: İlke Yayınevi.

PURTUL, A.N. (2018). Örgütsel sinizmin çalışan performansına etkisi (bir belediye örneği) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Sakallı, N. (2016), Sosyal Etkiler- Kim Kimi Nasıl Etkiler? Ankara: İmge Kitabevi

Schein, E., H. (2004). *OrganizationalCultureandLeadership*. USA: TheJossey-Bassbusiness&managementseries. 3rd ed.

Sinem G. GÖKÇE, Abdurrahim EMHAN, ZülfünazÖZER,AyşegülKAYA'Sinizim, Kişilerarası Çatışma ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkinin Analizi ',88 *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 2017; 20(1): 81-92*

Stone P J, Dunphy D C, Marshall S S, DM Ogilvie (1966) The General Inquirer: A ComputerApproachto Content Analysis, TheM.I.T. Press, Massachusetts

Tutar, H. (2016), Örgütsel Davranış (Örgüt Teorileri ve Çağdaş Yaklaşımlar Açısından). Ankara: Detay.

Tülübaş, T. ve Göktürk, Ş. (2021). Örgütsel değişim sinizmi ölçeği: Türkçeye uyarlanması, geçerlik ve güvenirlik analizi. *e- Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *8*, 574-591. doi: 10.30900/kafkasegt.958388

Uysal ŞA, Keklik B, Erdem R, Çelik R. , Hastane Yöneticilerinin Liderlik Özellikleri İle Çalışanların İş Üretkenlik Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelemesi, Hacettepe Sağlık Dergisi, S.48, C.15, Sayı:1, 2012.

Ünal, M. (2012), 21. Yüzyılda Değişim, Yönetim ve Liderlik, Beta Basım A.Ş., İstanbul.

Yazıcıoğlu, N. (2019). Kurum İçi Etkin İletişim Ortamı Örgütsel Sinizm Arasındaki İlişki. YüksekLisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yıldız, Kaya; Akgün, Nuri ve Yıldız, Sevilay (2013), "İşe Yabancılaşma ve Örgütsel Sinisizm Arasındaki İlişki", TheJournal of AcademicSocialScienceStudies**,** 6 (6), 1253-1284.

Zehra KAŞKA ÜRETEN, H. N. GEMLİK (2016;). Sağlık Meslek Gruplarının Örgütsel Sinizm Düzeylerini Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma: Kamu Hastanesi ile Özel Hastane Karşılaştırması. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergis* , 19(4): 443-463.

Zel, U., (2011), Kişilik ve Liderlik, Üçüncü Basım, Nobel Akademik Yayıncılık,Ankara.

.

HEMŞİRELİKTE LİDERLİK: İÇERİK ANALİZİ

Prof. Dr. Şebnem YÜCEL
Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi RCID: 0000-0003-2135-242X
Nisa GÜLPINAR GÜRSES
ORCID:0009-0005-5008-9458

ÖZET: Liderlik, belirli bir insan grubunu, belli bir amaç etrafında toplayabilme ve bu amacı gerçekleştirmek için grubu harekete geçirme sürecidir. Hemşirelik bakımının kaliteli şekilde sunulması için verilen hemşirelik hizmetlerinin planlanması, koordinasyonu, örgütlenmesi, yönetilmesi ve denetlenmesi için yönetici hemşirelere ihtiyaç duyulmuştur. Yönetici hemşirelerin liderlik vasıflarının geliştirilmesinin etkili yönetici liderler olabilmeleri için verilecek eğitimlerin önemli olduğu görülmüştür. Çalışma için hemşirelik, hemşirelik bakımı, liderlik ve yönetim anahtar kelimeleri kullanarak Science Direct, Scopus, Web of Science veri tabanları kullanılarak yapılan literatür taraması sonucunda elde edilen 15 makale ve 2 yüksek lisans tezinden yararlanılarak oluşturulmuştur.Araştırma sonucundahemşirelikte yöneticilik ve liderlik kavramlarıyla birlikte etkili liderlik, işe yönelik liderlik,dönüşümcü liderlik, klinik liderlik, hasta odaklı liderlik ve organizasyon ve sistem odaklı liderlik konuları üzerinde durulduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik, Hemşirelik Bakımı, Liderlik, Yönetim.

LEADERSHIP IN NURSING: CONTENT ANALYSIS

ABSTRACT: Leadership is the process of gathering a certain group of people around a certain purpose and mobilizing the group to achieve this goal. Manager nurses were needed for the planning, coordination, organization, management and supervision of the nursing services provided for the quality of nursing care. It has been seen that the training to be given is important in order to develop the leadership skills of nurse managers so that they can be effective executive leaders. For the study, it was created by using the keywords of nursing, nursing care, leadership and management, and 15 articles and 2 master's theses obtained as a result of the literature review using Science Direct, Scopus, Web of Sciencedatabases. As a result of the research, it was seen that together with the concepts of management and leadership in nursing, effective leadership, business-oriented leadership, transformational leadership, clinical

leadership, patient-oriented leadership and organization and system-oriented leadership were emphasized.

Key Words:Nursing, Nursing Care, Leadership, Management.

1.GİRİŞ

Hemşirelik, kendine özgü değerlere sahip kültürel, sosyal ve teknolojik gelişmeler ile kendini sürekli yenilemeyi başaran birey, aile ve toplumun sağlığı, huzuru ve yaşam kalitesiyle ile ilgilenen uygulamalı bir sağlık disiplinidir(Bölüktaş, Özer ve Yıldırım,2018,s.85).

Hemşirelik mesleği kendine özgü bir meslek alanı ve eğitimi olan önemli bir meslek dalı olmakla birlikte hemşirelik mesleğini en iyi bilenlerin yine hemşirelerin olduğu bir alandır. Hemşire toplumdaki önemli konumu ve kendisine yüklenmiş olan sorumluluklar nedeniyle belli düzeylerde belli grupları yönetmek ve yönlendirmek zorundadırlar(Serinkan ve İpekçi,2005,s.284).

Liderlik becerilerini kazanmış hemşirelerin problem çözme ve sonuca ulaştırmada, kliniği etkin şekilde yönetme ve kaliteli hemşirelik bakımı sunmada başarılı oldukları görülmüştür bu nedenle hemşirelik mesleğinde liderlik oldukça önemlidir. (Joseph ve Huber,2015,s.56)

Hemşirelerin liderlik becerilerinin eksikliğinde hemşirelik bakımının kalitesi düşer, ekip üyeleri arasında iletişim etkin olarak sürdürülemez. Bu da kişilerarası ilişkilerde sürtüşmelere yol açar. Liderlik becerilerinin geliştirilmesiyle ekip üyelerinin davranışlarında farkındalık ve anlayış artar ve ekibin daha yapıcı farkındalık sahibi olduğu görülür. Etkili liderlikle hemşirelik bakımının kalitesi de artmış olur(Beiboer ve ark.,2003,s.6)

2. YÖNETİM VE LİDERLİK

Yönetim kavramıyla ilgili dünyada farklı bilim dalları tarafında birçok araştırma yapılmış olup bu araştırmalara bakıldığında en çok uzlaşılan ve üzerinde en çok durulan yönetim tanımı: “Belirli amaçlara ulaşmak için, başkalarının aracılığıyla eldeki kaynakları verimli ve etkin kullanabilecek kararlar alma ve iş gördürme faaliyetidir.”Yönetim evrensel bir süreci içine alan toplumun yaşamını da ilgilendirenbir sanat dalı ve halihazırda gelişmekte olan bir bilimdir. Bu süreci yöneten kişiye de yönetici adı verilmektedir(Ardahan ve Konal,2017;Genç,2019).

Hemşireler sağlık alanındaki ve toplumdaki konumları gereği bir grup insanı yöneltmek ve eğitmek zorunda kalırlar. Hemşirelik bakımının kaliteli şekilde sunulması için hastane yada

diğer sağlık kuruluşlarında verilen hemşirelik hizmetlerinin planlanması, koordinasyonu, örgütlenmesi, yönetilmesi ve denetlenmesi için yönetici hemşirelere ihtiyaç duyulmuştur(Ardahan ve Konal,2016; Arabacı,2012; Sayın,2008).

Yönetici hemşirelere ihtiyaç duyulmasıyla beraber hemşirelikte yönetim kavramı ortaya çıkmış ve önem kazanmıştır. Yönetim denildiğinde akla gelen diğer kavramlardan biri de liderlik olmuştur ve çoğu zaman bu iki ifade birbirinin yerine kullanılmış olsa da her iki ifadenin de birbirinden farklı olduğu savunulmaktadır. (Herdman ve Yazıcı Korkmaz, 2012,s.4).

Polat (2015)'ın yapmış olduğu çalışmada bu farklılığı: "Her lider bir yönetici olabilir fakat her yöneticinin aynı zamanda bir lider olması mümkün değildir" şeklinde ifade etmiştir(Polat ve Arabacı,2015,s.226).

Kotter (1990), yöneticilik ve liderliğin ayrı kavramlar olduğunu fakat birbirini tamamladıklarını ve değişen dünyada bu iki kavramın biri olmadan herhangi bir fonksiyon gösteremeyeceğini öne sürmüştür(Herdman ve Yazıcı Korkmaz, 2012,s.4).

Liderlik kavramı hakkında geçmişten günümüze birçok tartışma yapılmış ve halen genelgeçer bir tanıma sahip olmayan ve her dönemde güncelliğini koruyan sürekli değişen,gelişen ve merak uyandıran bir kavram olmuştur(Polat ve Arabacı,2015,s.226).

Yapılan ortak liderlik tanımlarına bakacak olursak liderlik, belirli bir insan grubunu, belli bir amaç etrafında bir araya getirebilme ve bu amacı gerçekleştirmek için grubu harekete geçirme sürecidir(Göktepe ve Baykal,2004,s.38).

Yöneticiler için amaçlar; sistem ve yapılar üzerinde yoğunlaşmışken,liderler insana yoğunlaşmışlardır. Lider ve yöneticilerin tavır, davranış ve yaklaşımları birbirinden farklıdır. Liderler sürece hakimken, yöneticiler teslim olmaktadırlar. Yöneticiler dar görüşlü iken liderler daha geniş bir perspektife sahiptirler ve yeniliğe açık olmayı savunurlar(Herdman ve Yazıcı Korkmaz, 2012; Kotter,1990).

Günümüz dünyasında daha üretken, yenilikçi ve gelişme gösteren bir toplum yaratma algısı ortaya çıkarken meydana gelen bu değişim ve gelişmeler tüm toplumu etkilediği gibi sağlık alanını ve hastaneleri de etkilemiştir. Böyle bir rekabet ortamında da hastane yöneticileri içinde hemşirelikte liderlik kavramı ayrı bir önem kazanmıştır (Serinkan ve İpekçi,2005,s.282).

Toplumun her alanında olduğu gibi sağlık sektörünün önemli bir kısmında yer alan hemşireler içinde lider ya da liderlik becerileri barındıran ve bu becerilerini geliştirmiş yönetici hemşirelere ihtiyaç vardır (Öztürk, Bahçecik ve Paslı Gürdoğan, 2012,s.18).

Geleceği tam olarak tahmin etmek zor olsa da, tarih bize hemşireleri hem mevcut işler hem de gelecekteki potansiyel fırsatlar için sağlık hizmeti sunum sistemindeki kilit rollere hazırlamanın çok önemli olduğunu göstermiştir (Joseph ve Huber, 2015, s.55).

Hemşireler mezun oldukları okullardan klinik deneyim açısından yeterli bilgi ve beceriye sahip olarak mezun olurlar ancak liderlik ve takım oluşturma becerilerinden yoksun olabilirler (Fowler ve Vilanueva,2022,s.1).

Profesyonel hemşirelik dernekleri, liderliği teşvik eden ve değer veren kültürler yaratma fırsatına sahiptir. Bundan dolayı profesyonel hemşirelik dernekleri lider hemşireler yetiştirebilmek için liderlik geliştirme ve mentorluk programlarını teşvik etmelidirler (Ross ve ark., 2014, s.205).

Günümüzde hemşirelik mesleği için en önemli şey hemşirelik işlevlerini yerine getirmekten çok, kaliteli ve maliyet etkin hasta bakımının sunulmasıdır. Bu nedenle de hemşirelerin etkin liderlik yönlerinin ortaya koyulması ve geliştirilmesigerektirmektedir(Göktepe ve Baykal,2004,s.38).

Hastanelerde hemşirelik bakımının kalitesinde liderlik tarzı hayati öneme sahiptir. Yönetici hemşireler tarafından benimsenen liderlik tarzlarının hastaların bakım kalitesini etkilemesi beklenmektedir (Alloubani ve ark., 2018, s.1022).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Uluslararası Hemşireler Birliği (ICN)'de hemşirelik hizmetlerinin tüm aşamalarında liderlik rolünün var olması ve oluşması gerektiğini savunmuşlardır. Hemşirelerin liderlik rollerinin, yönetici rollerinin gelişmesine katkı sağladığı ve etkin bir politika oluşturduğu görülmektedir. Bu nedenle hemşirelerin liderlik rollerinin geliştirilmesi için çaba gösterilmelidir (Duygulu ve Kublay,2008,s.3).

Hastane ortamlarında klinik liderlik,bir grup bağlamında ortaya çıkar ve hasta bakımının kalitesini artırmak, açık bir iletişim oluşturmak ve sağlamak ve ekip içerisindeki roller hakkında netlik sağlayabilir(Beiboer ve ark.,2003,s.2).

Ayrıca sağlık kurumları ve hastanelerin vermiş oldukları hizmet kalitesinde hemşire liderlerin çok önemli rollere sahip olduğu gösterilen liderlik tarzlarının hemşirelerin değişimlere daha

hızlı ayak uydurmasında, verimli ve kaliteli bir hizmet sunmalarına aynı zamanda iş doyumunda etkili olduğu görülmektedir(Öztürk, Bahçecik ve Gürdoğan 2012; Baykal, Altuntaş ve Seren 2006; Mahoney 2001).

Etkili hemşire liderleri, araştırma, eğitim ve klinik uygulamadaki ilerlemelere öncülük ederek hemşireliği sağlık hizmetlerinin ön saflarına taşımıştır(Simonson, Brown ve Klingbeil,2022, s.1).

3.YÖNTEM

Bu çalışmada 2005 yılı ve sonrasında hemşirelikte liderlik ve yönetim alanında literatürde yer alan çalışmalar incelenmiş ve hemşirelerin liderlik becerilerinin gelişmesine katkılarına bakılmıştır. Araştırmanın kapsamına uygun olarak hemşirelikte liderlik ve yönetim alanında yapılan çalışmalar Veri Tabanı Ulusal Tez Merkez'inde izinli olup 2 yüksek lisans tezi ve 15 araştırma makalesi olmak üzere toplam 17 çalışma oluşturmaktadır.

4. VERİLERİN ANALİZİ

Bir metinde açıklanacak belirli nesnelerin düzenli ve objektif sonuçlar elde etmesi için uygulanan çalışma yöntemine içerik analizi denilmektedir(Stone ve ark. 1966: 213). Bu açıklama doğrultusunda yapılan analizde elde edilen bulgular çizelge, şekil ve grafik olarak frekans yöntemiyle yorumlanmıştır.

5. BULGULAR

Çizelge 1. Yayınlanan Araştırma Çalışmalarının Yıllara Göre Dağılımı

Yayım Yılı	Makale Sayısı	Tez Sayısı
2005	1	-
2006	1	-
2007	-	-
2008	1	1
2009	-	-
2010	-	-
2011	1	-
2012	2	1
2013	-	-

2014	1	-
2015	2	-
2016	2	-
2017	-	-
2018	1	-
2019	-	-
2020	-	-
2021	-	-
2022	2	-
2023	1	-
TOPLAM	17	

Çizelge 2. Yayınlanan MakalelerdeLiderlik Tarzlarının Hemşirelerin Liderlik Becerilerinin Geliştirilmesiİleİlişkilendirilen Konular

Konular	
Etkili liderlik	Duygulu veKublay (2008)'ın,30 servis sorumlu hemşiresi ve 151 servis hemşiresi ile yaptıkları çalışmada servis sorumlu hemşirelerinin çoğunun kendini etkin bir lider olarak gördükleri bir amaç etrafında hareket ettikleri saptanmakla birlikte servis sorumlu hemşirelerinin birlikte çalıştıkları hekimleri ekip lideri olarak gördükleri belirlenmiştir. Hekimlerin servis sorumlu hemşireleri tarafından lider olarak görülüyor olması değiştirilmesi gereken bir düşünce ve inançtır. Bu düşünce şeklinin değiştirilebilmesi için hemşirelerin profesyonelliklerini ortaya koymaları ve çalıştıkları yerde etkili birer lider olmaları ile mümkün olabilecektir.
İşe yönelik liderlik	Göktepe veBaykal (2006)'ın özel bir hastanede 16 başhemşire ve bunlara bağlı çalışan 190 hemşireyle yaptıkları çalışmada yönetici hemşirelerin liderlik tarzları ile kendilerini ve astlarının onları değerlendirme şekline bakılmıştır. Görevli yönetici hemşirelerin işe yönelik liderlik tarzı sergiledikleri, çalışana yönelik liderlik tarzını kullanmadıkları görülmüştür. Araştırmanın sonucunda yönetici seçme/yerleştirme politikalarının, yöneticilerin eğitim düzeyi ele alınarak yeniden oluşturulması; yönetici hemşirelerin yönetim, liderlik bilgi ve becerilerini geliştirmeye yönelik düzenli hizmet içi eğitimler verilmesininfayda sağlayacağı savunulmuştur.
Dönüşümcü liderlik	Serinkan ve İpekçi (2005)'nin Denizli ilinde hizmet veren üç hastanede yönetici konumunda görev yapan başhemşire, başhemşire yardımcısı ve servis sorumlu hemşireleri ile görüşülerek yöneticilerin liderlik özellikleri ve liderlik görüşleri hakkında düşüncelerine bakılmıştır. Araştırma sonucunda yönetici hemşireler yeni kuşak liderler olarak dönüşümcü liderlik boyutlarını uyguladıkları ve bu liderlik tarzına daha yatkın oldukları saptanmıştır. Günümüzde sağlığın yükseltilmesinde hemşirelerin

	dolayısıyla yönetici hemşirelerin rolleri büyüktür. Bu görevi yürüten yönetici vasfındaki hemşirelerin liderlik becerilerine sahip olmaları ve liderliğin gereklerini yerine getirmeleri gerekmektedir. Alloubani ve Ark., (2017)'nınyapmış olduğu çalışmada dönüştürücü liderlik ile hemşirelik bakım kalitesi arasında olumlu bir sonuç bulunmuştur. Öztürk, Bahçecik ve Gürdoğan (2011)'ın İstanbul ilinde hizmet vermekte olan üç hastanede çalışan toplam 614 hemşireyle yapılan araştırmada, idareci hemşirelerin liderlik davranışlarının hemşirelerin memnuniyet düzeyi üstünde pozitif bir etkisi olduğu ve liderlik süreci üzerinde önemli rol oynadığı saptanmıştır. Aynı zamanda bu hemşirelerin yönetici hemşirelerini özellikle ekibin iyiliği için kişisel çıkarlarını geri plana atan, engellerle başa çıkmak için cesaret veren, güç problemlerle yüzleşen ve üstlenen, onur ve güven duygusu veren, fedakar "transformosyonel lider" olarak algıladığı ve bu liderlik yaklaşımını daha etkili bulduğu belirlenmiştir.
Klinik liderlik	Beiboer, ve Ark. (2023)'nın yaptığı araştırmada ekip çalışmasının, çevresel faktörlerin ve klinik liderliğin hemşirelik bakım kalitesini etkilediğini vurgulamışlardır. Araştırma sonucunda yapıcı bir ekip çalışması için liderlik becerilerini geliştirilmesini amaçlayan eğitimler verilmesinin hemşirelik bakım kalitesini arttıracağı sonucuna varmışlardır.
Hasta odaklı liderlik ve organizasyon ve sistem odaklı liderlik	Lamb, ve Ark., (2018)'nın yaptıkları araştırmada Doğu Kanada'daki akut bakım tesislerinde çalışan ileri düzey uygulama hemşireleri "hasta odaklı liderlik" ve "organizasyon ve sistem odaklı liderlik" konuları etrafında görüşlerini bildirmişlerdir. Araştırma sonucunda hemşireler bu liderlik tarzlarının geliştirilmesiyle bakım ortamının kalitesinin arttığı belirlenmiştir.
Hemşirelik Motivasyonu	Arabacı (2012)'nın hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde İstanbul ilinde hizmet veren üniversite hastanesi, eğitim ve araştırma hastanesi ve özel hastanelerin yoğun bakım ünitelerinde görev yapan 267 personel araştırmaya katılım sağlamıştır. Toplanan bu verilerin sonucunda araştırmaya katılım sağlayanların çoğunluğunun hemşire olduğu, ATT ve diğer sağlık meslek üyelerinin de yoğun bakım ünitelerinde görev yaptığı, hemşirelere göre idareci ve sorumlu hemşirelerin görev odaklı liderlik özelliğine sahip olduğu, algılanan liderlik tarzının kurumlara göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Araştırma sonucunda yoğun bakımlarda görev yapan yönetici hemşirelerin doğuştan gelen liderlik becerirelerini geliştirilmesi için hastane yönetimlerinin, yönetici hemşirelerin liderlik becerilerini geliştirilmesine yönelik eğitimler düzenlenmesi önerilmektedir. Ayrıca yönetici seçilirken liderlik vasıfları gelişmiş olan yöneticilerin seçilmesinin görev yapan hemşirelerin başarılı olmasında motivasyonlarını olumlu yönde etkilediği saptanmıştır.
Liderlik ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki	Sayın (2009)'ın yılında hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde İstanbul ilinde hizmet veren üç özel sağlık grubu hastanesinde çalışan 445 hemşire araştırmaya katılım sağlamıştır. Araştırmanın sonucundayönetici hemşirelerde dönüşümcü liderlik tarzının benimsenmesi, hemşirelerin örgüte bağlılıklarına pozitif etkisinden dolayı, yöneticilerdeki dönüşümcü liderlik tarzının hem örgüt hem de çalışanlar için yararlı olduğu saptanmıştır.

6.DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Hemşireler sağlık alanındaki konumları ve sorumlulukları nedeniyle toplumda çeşitli grupları yönlendirme ile yükümlüdürler. Kliniğin yönetimi, hastabakımı, iletişim ve eğitim aktiviteleri görevleri arasındadır. Görev ve sorumlulukları nedeniyle grupları doğru hedeflere, doğru bir şekilde yönlendirmeleri hemşirelerin liderlik becerileriyle ile ilişkilendirilebilir. Hemşirelik mesleğinin gelişmesinde, hemşirelikte yaşanan problemlerin belirlenmesinde, neler yapılabileceğinin belirlenip, eğitim ve hizmet sahalarında düzenlemelerin yapılmasında, inovasyona açık ve değişime ayak uydurabilecek hemşire liderlere ihtiyaç vardır.

Bu çalışmada uluslararası veri tabanlarında hemşirelikte liderlik ile ilgili çalışmalarıniçerik analizi yöntemiyle incelenmesiyle hemşirelikte liderlik davranışlarıyla yapılan çalışmaları 2005-2023 yılları arasında ortaya koymak amaçlanmıştır.

Çalışma için hemşirelik, hemşirelik bakımı, liderlik ve yönetim anahtar kelimeleri kullanarak Science Direct, Scopus, Web of Science veri tabanları kullanılarak yapılan literatür taraması sonucunda elde edilen 15 makale ve 2 yüksek lisans tezinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Yapılan analiz sonucunda hemşirelikte yöneticilik ve liderlik kavramlarıyla birlikte etkili liderlik, işe yönelik liderlik,dönüşümcü liderlik, klinik liderlik, hasta odaklı liderlik ve organizasyon ve sistem odaklı liderlik konuları üzerinde durulmuştur.

7.KAYNAKÇA

Alloubani, A., Akhu-Zaheya, L., Abdelhafiz, A.M., Almatari, M.(2019) Leadership styles' influence on the quality of nursing care. *International Journal of Health Care Quality Assurance,*32(6),1022-1033.

Arabacı, S. (2012). *Yoğun bakımlarda görevli hemşire yöneticilerin liderlik davranışlarının hemşirelerin motivasyonu üzerine etkisi.*

Ardahan, M., Konal,E. ,(2017). Hemşirelikte yöneticilik ve liderlik. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*,6(1),140-147

Beibor, C. ,Andela, R. , Hafsteinsdottir, T.B. , Weldam, S. , Holtrop, T. Ve Cingel, M.(2023). Teamwork, clinical leadership skills and environmental factors that influence missed nursing care – A qualitative study on hospital wards.*Nurse Education İn Practice ,68*(Mart 2023),1-7.

Duygulu, S. ve Kublay, G.(2008). Yönetici hemşirelerin ve birlikte çalıştıkları hemşirelerin liderliğe ilişkin değerlendirmeleri ve yönetici hemşirelerin sahip oldukları liderlik özellikleri. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*,1-15.

Erin, J.R. , Joyce,J.F. , Elizabeth, R.C., Helene, J.K., Joanne, T.C.(2014). Transformational leadership practices of nurse leaders in professional nursing associations. *The Journal Of Nursing Administration*,44(4),201-206.

Fowler, K. R. ve Villanueva, L.(2022).From the bedside to the boardroom: ımposter syndrome in nursing leadership. *Nurse Leader*,1-4

Göktepe,N. ve Baykal, Ü.(2006).Yönetici hemşirelerin liderlik tarzları ve astların yönetici hemşirelerinin liderlik tarzlarını algılamalarının araştırılması.*Hemşirelikte Eğitim Ve Araştırma Dergisi*,3(1),37-41.

Herdman, E.A., Yazıcı Korkmaz, Ö. (2012).Liderlik ve yönetim: teori var pratik yok. *Hemşirelikte Eğitim Ve Araştırma Dergisi*,9(1),3-9.

Joseph, M. L. ve Huber, D. L.(2015). Clinical leadership development and education for nurses: prospects and opportunities. *journal of Healthcare Leadership*,7, 55–64

Lamb, A. , Misener, R.M., Bryant-Lukosius, D. , Latimer, M.(2018).Describing the leadership capabilities of advanced practice nurses using a qualitative descriptive study.*Wıley Nursing Open*, 5(3),400-413.

Öztürk, H. , Bahçecik, N. , Paslı Gürdoğan, E. (2011).Hastanelere göre yönetici hemşirelerin liderlik yaklaşımlarının değerlendirilmesi. *İ. Ü. F. N. Hemşirelik Dergisi*,20(1),17-25.

Polat, M., Arabacı, İ. B. (2015). Liderliğin kısa tarihi ve açık liderlik. *Route Educational and Social Science Journal* ,2(1),207-232

Sayın, Ç. (2008). *Yönetici hemşirelerde algılanan liderlik tarzlarının hemşirelerin örgütsel bağlılıkları üzerindeki etkilerinin belirlenmesi.*

Serinkan, C. ve İpekçi, İ.(2005). Yönetici hemşirelerde liderlik ve liderlik özelliklerine ilişkin bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi*,10(1),281-294.

Simonson, N. , Brown, M. Klingbeil, C.(2022). Academic nursing leadership: Lessons learned during a pandemic: A qualitative research study. *Nurse education today*,120,1-6

TÜRKİYE'DE ERGONOMİ İLE İLGİLİ YAZILAN TEZLERİN İÇERİK ANALİZİ

Prof. Dr. Recep YÜCEL
Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü
- ORCID ID: 0000-0002-4755-417X

Levent KAPISIZ
Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi
- ORCID ID: 0000-0003-0516-1455

ÖZET

İş yaşamında en önemli göz önünde bulundurulması gereken unsur verimliliktir. İş gücü kayıplarının önlenmesi, çalışan memnuniyetinin, işe bağlılığın, üretkenliğin ve kalitenin artırılmasına, katkı potansiyeli ile ergonomi ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda ergonominin Türkiye akademisinde lisansüstü düzeydeki durumunun incelenmesi amacıyla belirlenen tarama kriterlerine uygun Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edilen tezler, içerik analizi ile incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar sıklık, yüzde dağılım şeklinde sunulmuş, çizelge ve görseller aracılığıyla açıklanmıştır. Tez arama kriterlerini 1989-2023 yılları arasında Türkiye'de yapılmış Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan "ergonomi" anahtar kelimesini karşılayan, tez erişim izni verilmiş, nitel, nicel veya karma yöntem kullanılarak, Türkçe ve İngilizce yazılmış olması oluşturmaktadır. Bu kriterleri karşılayan 322 tez, içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucuna göre elde edilen bulgular tezlerin; yayın yılı, yayınlandığı il, yayınlandığı üniversite, üniversitenin statüsü, yazıldığı dil, tez türü, tez alanı, yayınlandığı enstitü, danışman unvanı, sayfa sayısı, araştırma yöntemi gibi kategori başlıklarında incelenmiştir. Araştırmada yazılan tezlerin 2007 yılından itibaren artış eğilimi içerisinde olduğu, en çok tezin 2019 yılında (f=61) yazıldığı, tezlerin %3'ü (f=9), tıpta uzmanlık % 13'ü (f=42) doktora ve %84'nün (f=271) yüksek lisans seviyesinde yazıldığı sonucuna varılmıştır. En fazla sayıda tez Gazi Üniversitesinde (f=24) yazılmıştır. Ergonomiyle ilgili tezlerin il bazında en çok İstanbul'da (f=111) yazıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ergonomi, Ulusal Tez Merkezi, İçerik analizi.

1. GİRİŞ

İş, uyku harici zamanın neredeyse yarısının harcandığı yerdir. Bu nedenle iş yaşamı kalitesinin arttırılması, giderek önem kazanmaktadır. İş yaşamında kalitenin arttırılmasında ergonomi önem taşımaktadır. Ergonomi iş yaşam kalitesini artıran, kas-iskelet sistemi rahatsızlıklarını azaltan, verimliliği geliştiren, gittikçe ivme kazanan bir kavramdır [1].

Çağdaş ergonomi yaklaşımı çalışanların bilinen risk faktörleriyle karşılaşma durumlarını değerlendiren, önleme ve çözüm bulmaya yönelik, katılımcı yaklaşımı temel almaktadır. Bu risk faktörlerinden en önemlisi iş gücü kaybına sebep olan kas-iskelet sistemi rahatsızlıklarıdır. Kas-iskelet sistemi bozukluklarının araştırılmasında ergonomi bilgileri kullanılmaktadır [2]. Ergonomi, kas- iskelet sistemi üzerindeki yük ve gerilimi nedenlerini keşfederek, bu nedenlerle oluşabilecek yaralanmaları azaltmayı hedeflemektedir. Ergonomi işgücü kaybını önleyerek üretkenliği arttırmak için de önemli bir etkendir [3] Ergonomi ve antropometri, işyeri tasarımı, malzeme ve ekipman kaynaklı travma bozuklukları, iş sağlığı ve güvenliği ilkeleri gibi konuları ele alır. İşverenin amacı ergonomi ve antropometri bilimleri ışığında yaralanmaları azaltmak, çalışanların yaşam kalitesini iyileştirerek verimliliği arttırmaktır [4]. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), çalışanların ergonomik ve iş organizasyonu risk faktörleri dâhil olmak üzere işyeri tehlikeleri ve risklerinden kaynaklanan hastalık ve yaralanmalara karşı korunmasıyla ilgili standartlar geliştirerek, çalışan sağlığının korunmasını, uluslararası anlaşmalarla güvence altına almaktadır [5]. Ergonomi çalışan ihtiyaçlarına uygun bir iş yerini amaçlar, çalışma ortamını değiştirerek, ergonomiyi geliştirmek, verimlilik artışı ve maliyetlerin azaltılmasında önemli bir potansiyel taşımaktadır [6] Günümüzde Covid-19'un da etkisiyle uzaktan çalışma gibi olanakların artması, iş yeri kavramını değiştirerek, iş ortamının farklı ve çeşitli ortamlara taşınması önlemlerin alınmasında güçlüklere yol açmıştır [7]

Bu çalışmanın amacı, içerik analizi yöntemi uygulanarak ergonomiyle ilgili yazılan tezlerin incelenmesidir. Çalışmada Türkçe ve İngilizce dillerinde, 1989-2023 yılları arasında yazılan, 08.03.2023 tarihi ve öncesinde Ulusal Tez Merkezine kayıtlı tezler araştırmaya dahil edilerek incelenmiştir. Birinci bölümde ergonomi kavramıyla ilgili genel kapsamda bilgiler verilmiştir, ikinci bölümde ise çalışmanın gereç ve yöntemi açıklanmıştır. Üçüncü bölümde de çalışmanın bulguları ve son bölümde çalışmanın sonucuna yer verilmiştir.

2.ERGONOMİ KAVRAMI

Bu bölümde ergonomi kavramı ele alınarak bu kavramla ilgili bilgilere değinilmiştir**.**

2.1.Ergonominin Tanımı

Ergonomi, terminolojiye Yunanca' dan girmiştir. Türkçe karşılığı "iş" anlamına gelen "ergon" ve "doğal yasalar" veya "çalışma" olarak çevrilen "nomos" kelimelerinden türetilmiş bir kelimedir. İşin doğal yasalarının, çalışan-çalışma ortamı arasındaki ilişkinin incelenmesi olarak tanımlanmaktadır. Anatomi, fizyoloji, psikoloji ve mühendisliğe dayalı entegre sistem yaklaşımıdır [8]. Ergonomi, iş tasarımı teknolojisi ve insan etkileşimine dayanmaktadır. İnsan vücut yapısı, vücut fonksiyonları ve insan davranışlarıyla ilgili disiplinler arası, diğer disiplinlerle arasındaki sınırları katı olmayan bir alandır [9]. Ergonomi, işi, ekipmanı ve işyerini, işçiye uyacak şekilde tasarlama bilimidir. Uygun ergonomik tasarım, zamanla gelişebilen ve uzun süreli sakatlığa yol açabilen tekrarlayan yaralanmaları önlemek için gereklidir [10].

2.1.1.Organizasyonel Ergonomi: Örgüt yapısı, politikaları, yönetim süreçleri ve teknik sistemlerin örgüte en uygun hale getirilmesidir. İletişim, insan kaynakları yönetimi, iş

projeleri, geçici iş organizasyonu, takım çalışması, proje katılımı, yeni çalışma paradigmaları, işbirlikçi çalışma, örgütsel kültür, ağ organizasyonları ve kalite yönetimiyle ilgilidir [11].

2.1.2 Bilişsel Ergonomi: Algı, hafıza, düşünme ve hareketlilik gibi zihinsel süreçleri ve bunların sistemle etkileşimini ele almaktadır. Bilişsel ergonomide en önemli hususlar, zihinsel çaba, karar verme, bilgisayarlarla etkileşim, iş güvenliği ve strestir [12].

2.1.3 Fiziksel Ergonomi: İnsanın anatomik, antropometrik, fizyolojik ve biyomekanik özelliklerinin fiziksel aktivitelerle ilişkisini inceler. Çalışma sırasındaki duruş, makine ve teçhizat kullanımı, iş sürecindeki malzeme yönetimi, iş yaşamında tekrarlanan hareketler, kas-iskelet sistemi hastalıkları, iş yeri tasarımı, iş yeri güvenliği ve sağlık, fiziksel ergonominin konusudur [13].

2.2. Ergonominin Amacı

Ergonominin amacı, sistemlerin performansını artırmaktır. Sistemlerin performansını arttırmak için, çalışma alanının tasarımını iyileştirilerek, çalışan özelliklerine uygun hale getirilmesi ve psikososyal ihtiyaçların karşılanması gerekmektedir. Bu performans artışı insan-makine etkileşimini geliştirecek tasarım ile yapılabilir [14]. Ergonomi bir diğer amacı ise ani veya uzun süreli güç gerektiren, tekrarlayan hareket, duruş bozukluğu gibi nedenlerden kaynaklanan kas-iskelet bozukluğu ve yumuşak doku yaralanmalarını önlemektir [15]. Ergonomide; iş ortamını sağlıklı ve güvenli tutmak, iş sürecinin antropometrik ölçülere uygun hale getirmek, tüm makine ve teçhizatın insana uygun hale getirilmesi, psikososyal olumlu iş ortamı sağlamak, yoğunluk ve stresi azaltmak, iş sağlığı ve güvenliğini sağlamak, iş kazalarını azaltmak hedeflenir [16]. Ayrıca ergonominin diğer amaçları arasında işe bağlılık ve iş memnuniyetinin arttırılması, çalışanın yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, üretim sayısı ve kalitesinin geliştirilmesi, iş gücü kaybı kaynaklı maliyetlerin azaltılması, etkin rekabet ortamının sağlanması yer almaktadır [17].

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı

Çok disiplinli bir alan olan ergonomi, veri kaynaklarının yardımıyla insan, makine ve çalışma yöntemi arasındaki etkileşimi incelemektedir. Bununla birlikte ergonomi diğer bilim dallarıyla işbirliği içerisinde çalışma yürüterek önemini giderek artırmaktadır. Sistem performansının en üst düzeye çıkarılması ve sürdürülebilir verimlilik açısından ergonomiyle ilgili Türkiye'de yazılan tezlerin içerik analizlerinin yapılarak ergonominin lisansüstü akademik durumunun incelenmesi amaçlanmaktadır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada tezlerin analiz sürecinde içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. İçerik analizi, araştırmada elde edilen veriler kullanılarak, kavram ve verilerin aralarındaki ilişkilere ulaşarak açıklamaya dayalı bir yöntemdir [18]. Bu çalışmada 08.03.2023 tarihi itibariyle Ulusal Tez Merkezi veri tabanında Türkiye'deki üniversitelerde İngilizce ve Türkçe yazılmış, açık erişim sağlanabilen, 322 tez incelenmiştir.

3.3. Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışmada Türkçe ve İngilizce yazılmış ve 08.03.2023 tarih itibariyle 1989-2023 yılları arasında Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan "ergonomi" anahtar kelimesini karşılayan tezler incelenmiştir, tarama ölçütleri ve ulaşılan tez sayısı Çizelge 1'de yer almaktadır.

Çizelge 1. Arama Ölçütleri ve Sonuçları

Veri Tabanı	https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ Ulusal Tez Merkezi
Arama Kriterleri	● Ulusal Tez Merkezi veri tabanında açık erişim sağlanabilen, ● 25.03.2023 tarihi itibariyle 1989-2023 yılları arasında yayınlanan, ● Nitel, Nicel ve Karma Yöntemle hazırlanan ● Türkçe ve İngilizce yazılmış
Anahtar Kelime	Ergonomi
Ulusal Tez Merkezi arama kriterlerine göre ulaşılan tez sayısı	322

Bu çalışmada yukarıdaki çizelgede yer alan anahtar kelimeye göre (ergonomi) tez başlıkları taranarak, tarama kriterlerini karşılayan 322 tez çalışmaya dâhil edilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

İçerik analizi, araştırmalardan elde edilen nitel verilerin sistemli şekilde ve güvenilirlik durumu gözetilerek analiz edilmesiyle araştırmacının ilgilendiği kategorilere ilişkin genellemeler yapılmasını sağlayan bir araştırma yöntemidir [19]. Metin verilerinin içeriğini tanımlama, kodlama ve sistematik sınıflandırma, öznel olarak yorumlama süreci olarak tanımlanmaktadır. İçerik analizi kullanılarak anlamlar ve farkındalıklar elde edilen verilerden analiz edilerek daha bütünsel ve net bir anlam çıkarılabilir [20]. İçerik analizinde birbirinden bağımsız olarak belirli bir alan veya konuda yapılan nitel ve nicel çalışmalar ayrıntılı incelenip, düzenlenerek elde edilen sonuçların gelecekte yapılacak çalışmalara yol göstermesi beklenmektedir [21]. Çalışmaya dâhil edilen tezlere ait verilerin içerik analizleri yapılarak, çizelge ve görsel şeklinde açıklanmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlar veriler üzerinden yorumlanmıştır.

4. BULGULAR

Bu bölümde ergonomi ile ilgili Türkçe ve İngilizce yazılmış tezlerle ilgili bulgular yer almaktadır. Çalışmada elde edilen bulgular, tezlerin yayın yılı, yayınlandıkların il, üniversite adı, üniversite statüsü, yazıldığı dil, tez türü, tez konu alanı, enstitü, danışman unvanı, sayfa sayısı, araştırma yöntemi türü gibi kategorilere ayrılmıştır.

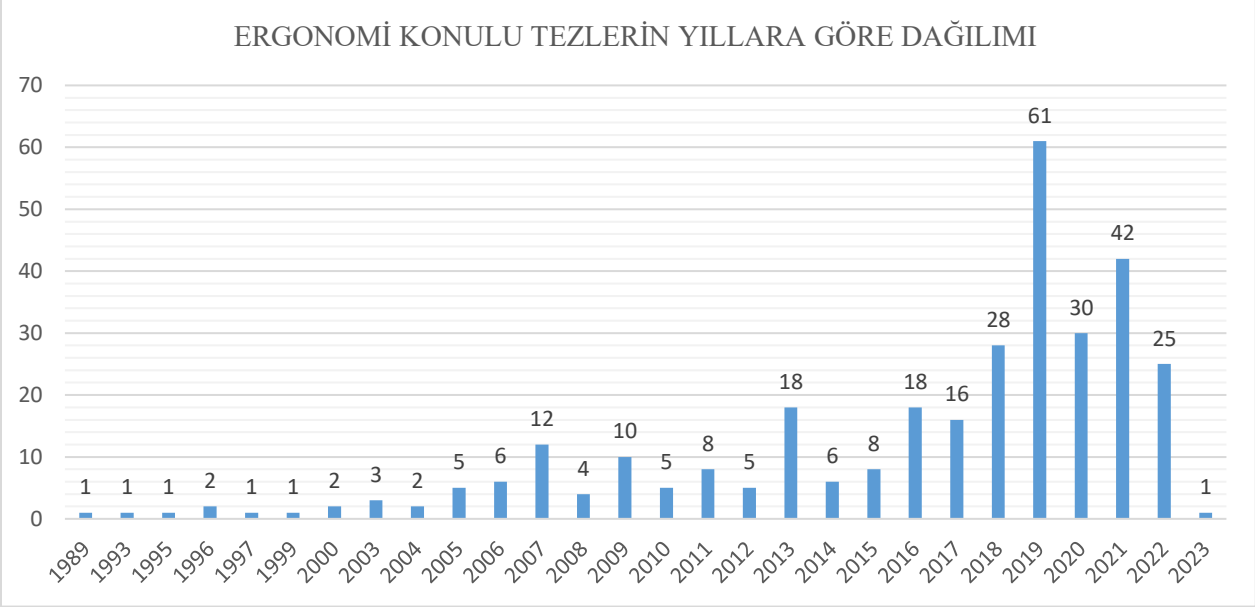

Görsel 1. Tezlerin Yayınlandıkları Yıllara Göre Dağılımları

Görsel 1'deki bulgulara çerçevesinde ergonomiyle ilgili yazılan tezlerin 2007 yılından itibaren artış eğilimi içerisinde olduğu, tez sayılarının düzensiz dağılım gösterdiği, ergonomiyle ilgili tezlerin en çok 2019 yılında (f=61) yazılmış olduğu görülmüştür. Ergonomi konulu tez en az 1989, 1993, 1995, 1997,1999 yıllarında birer tez yazılmıştır. 2023 yılı devam ettiğinden bu yıl için yorumda bulunulamamaktadır.

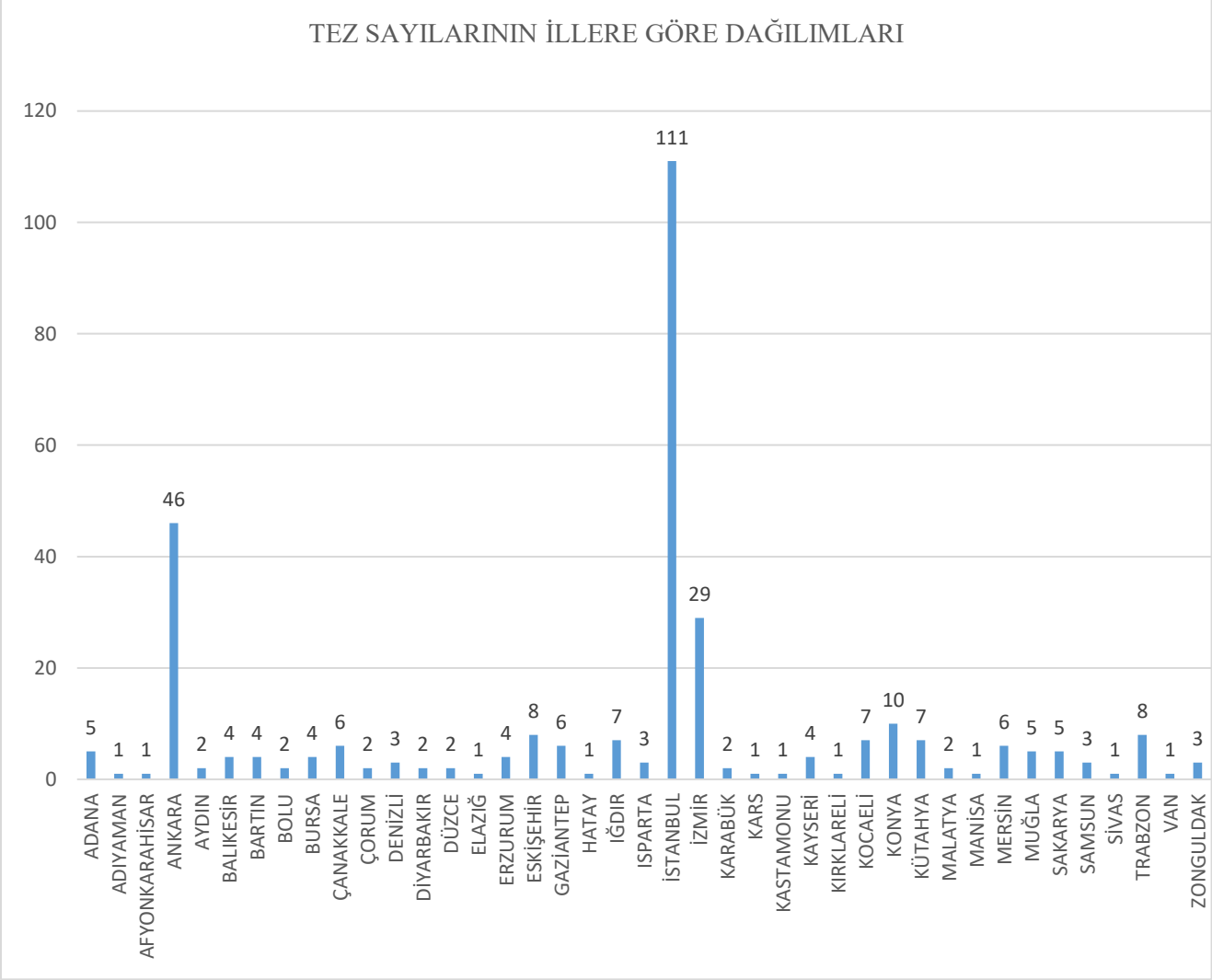

Görsel 2. Tezlerin Yayımlandıkları İllere Göre Dağılımları

Görsel 2'deki bulgulara çerçevesinde ergonomiyle ilgili yazılan tezlerin sırasıyla en çok İstanbul (f=111), Ankara(f=46) ve İzmir (f=29) yazıldığı görülmektedir. Ergonomiyle ilgili en az yazılan tez sayısına (f=1); Adıyaman, Afyonkarahisar, Elazığ, Hatay, Kars, Kırklareli, Manisa, Sivas ve Van sahiptir.

Çizelge 2. Tezlerin Yayınlandıkları Üniversitelere Göre Sayıları

ÜNİVERSİTE	SAYI(f)	ÜNİVERSİTE	SAYI(f)
Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi	3	İstanbul Medipol Üniversitesi	2
Adıyaman Üniversitesi	1	İstanbul Okan Üniversitesi	2
Afyon Kocatepe Üniversitesi	1	İstanbul Rumeli Üniversitesi	3
Altınbaş Üniversitesi	1	İstanbul Teknik Üniversitesi	8
Anadolu Üniversitesi	2	İstanbul Ticaret Üniversitesi	3
Ankara Üniversitesi	5	İstanbul Üniversitesi	6
Atatürk Üniversitesi	4	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa	1
Atılım Üniversitesi	1	İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi	6
Avrasya Üniversitesi	3	İzmir Ekonomi Üniversitesi	5
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	2	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi	4

Bahçeşehir Üniversitesi	4	Kafkas Üniversitesi	1
Balıkesir Üniversitesi	4	Karabük Üniversitesi	2
Bartın Üniversitesi	4	Karadeniz Teknik Üniversitesi	5
Başkent Üniversitesi	2	Kastamonu Üniversitesi	1
Boğaziçi Üniversitesi	3	Kırklareli Üniversitesi	1
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	2	Kocaeli Üniversitesi	6
Cumhuriyet Üniversitesi	1	Konya Teknik Üniversitesi	1
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	6	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	4
Çankaya Üniversitesi	2	Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi	1
Çukurova Üniversitesi	5	Maltepe Üniversitesi	1
Dicle Üniversitesi	2	Manisa Celal Bayar Üniversitesi	1
Dokuz Eylül Üniversitesi	12	Marmara Üniversitesi	14
Dumlupınar Üniversitesi	2	Mersin Üniversitesi	3
Düzce Üniversitesi	2	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	7
Ege Üniversitesi	7	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	5
Erciyes Üniversitesi	4	Mustafa Kemal Üniversitesi	1
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	5	Necmettin Erbakan Üniversitesi	2
Eskişehir Teknik Üniversitesi	1	Nişantaşı Üniversitesi	1
Fırat Üniversitesi	1	Okan Üniversitesi	1
Gazi Üniversitesi	24	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	3
Gaziantep Üniversitesi	3	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	2
Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü	1	Pamukkale Üniversitesi	3
Hacettepe Üniversitesi	8	Sakarya Üniversitesi	5
Haliç Üniversitesi	6	Selçuk Üniversitesi	7
Hasan Kalyoncu Üniversitesi	3	Süleyman Demirel Üniversitesi	3
Hitit Üniversitesi	2	Tarsus Üniversitesi	3
Iğdır Üniversitesi	7	Uludağ Üniversitesi	4
Işık Üniversitesi	1	Üsküdar Üniversitesi	18
İnönü Üniversitesi	2	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	1
İstanbul Aydın Üniversitesi	4	Yaşar Üniversitesi	1
İstanbul Esenyurt Üniversitesi	9	Yeditepe Üniversitesi	2
İstanbul Gelişim Üniversitesi	1	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	1
İstanbul Kültür Üniversitesi	2	Yıldız Teknik Üniversitesi	1
İstanbul Medeniyet Üniversitesi	2	Zonguldak Karaelmas Üniversitesi	3

Çizelge 2'deki bulgulara göre ergonomiyle ilgili en çok tez Gazi Üniversitesi (f=24) bünyesinde yazılmıştır. Bunu sırasıyla Üsküdar Üniversitesi (f=18), Marmara Üniversitesi (f=14), Dokuz Eylül Üniversitesi (f=12) takip etmektedir.

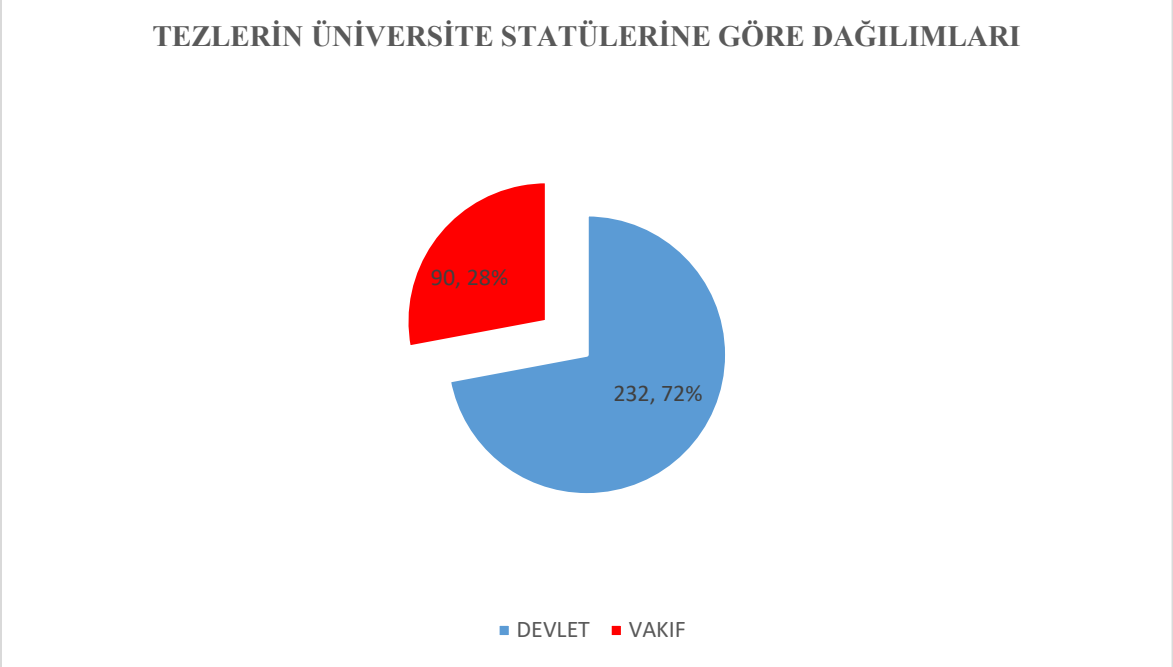

Görsel 3. Tezlerin Üniversite Statülerine Göre Dağılımları

Görsel 3'teki bulgulara göre ergonomiyle ilgili tezlerin % 28 oranında vakıf üniversitelerinde (f=90), % 72 oranında devlet üniversitelerinde (f=232) yazılmıştır.

Görsel 4. Tezlerin Yazım Diline Göre Dağılımları

Görsel 4'teki bulgulara göre ergonomiyle ilgili tezler %7 oranında (f=24) İngilizce, %93 oranında (f=298) Türkçe yazılmıştır.

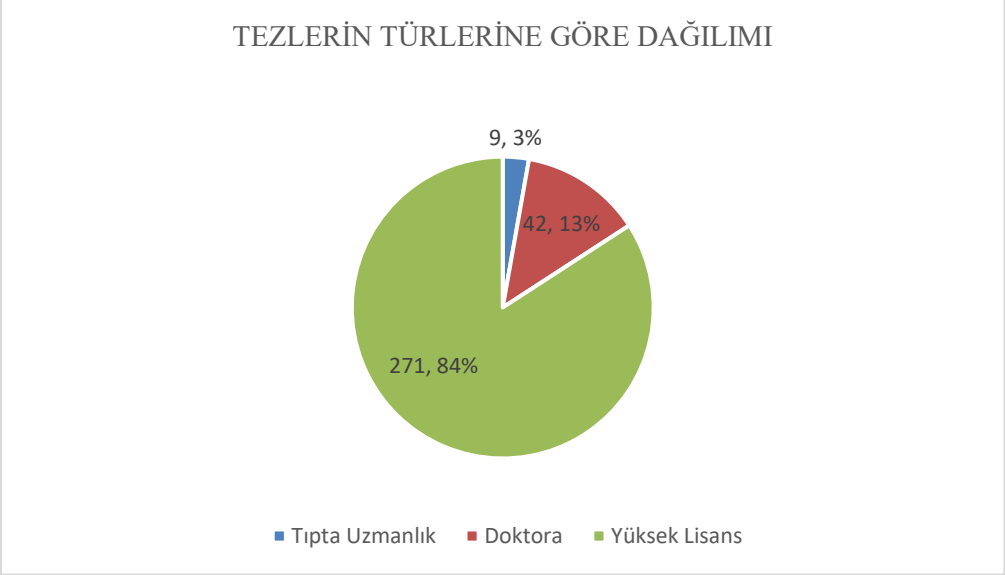

Görsel 5. Tezlerin Türlerine Göre Dağılımları

Görsel 5'teki bulgulara göre ergonomiyle ilgili tezler %3 oranında tıpta uzmanlık (f=9), %13 oranında doktora (f=42) ve %84 oranında yüksek lisans (f=271) seviyesinde yazılmıştır.

Çizelge 3. Tezlerin Yayınlandıkları Alanlar

ALAN DAĞILIMI	SAYI (f)	ALAN DAĞILIMI	SAYI (f)
Ağaç İşleri	10	Hemşirelik	12
Aile Hekimliği	2	İç Mimari ve Dekorasyon	11
Anatomi	6	İletişim Bilimleri	1
Antropoloji	5	İnşaat Mühendisliği	4
Bankacılık	1	İstatistik	2
Bilgi ve Belge Yönetimi	1	İşletme	10
Bilgisayar Mühendisliği Bilimleri-Bilgisayar ve Kontrol	2	Kadın Hastalıkları ve Doğum	1
Bilim ve Teknoloji	6	Kamu Yönetimi	1
Biyoistatistik	1	Kazalar	4
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	4	Maden Mühendisliği ve Madencilik	1
Çevre Mühendisliği	1	Makine Mühendisliği	6
Denizcilik	4	Mekatronik Mühendisliği	1
Dilbilim	1	Metalurji Mühendisliği	1
Diş Hekimliği	1	Mikrobiyoloji	1
Dokümantasyon ve Enformasyon	1	Mimarlık	12
Eczacılık ve Farmakoloji	1	Mühendislik Bilimleri	8
Eğitim ve Öğretim	6	Müzik	1
Endüstri Ürünleri Tasarımı	6	Ormancılık ve Orman Mühendisliği	5
Endüstri ve Endüstri Mühendisliği	78	Otomotiv Mühendisliği	1
Ev Ekonomisi	2	Peyzaj Mimarlığı	1
Fizyoterapi ve Rehabilitasyon	19	Sağlık Eğitimi	6

Fizyoloji	1	Sağlık Kurumları Yönetimi	5
Gazetecilik	1	Sivil Havacılık	1
Giyim Endüstrisi	9	Spor	6
Güzel Sanatlar	3	Teknik Eğitim	2
Halk Sağlığı	30	Tekstil ve Tekstil Mühendisliği	4
Hastaneler	1	Turizm	4
Havacılık Mühendisliği	1	Ziraat	6

Çizelge 3'deki bulgulara göre ergonomi ile ilgili tez en çok Endüstri ve Endüstri Mühendisliği (f=78) alanında yazılmıştır. Halk Sağlığı (f=30), Fizyoterapi ve Rehabilitasyon (f=19), Mimarlık (f=12), Hemşirelik (f=12), İç Mimari ve Dekorasyon (f=11) en fazla tez yazılan alanlardır. En az sayıda yayınlanan tez sayıları (f=1) olmak üzere Bankacılık, Bilge ve Belge Yönetimi, Biyoistatistik, Çevre Mühendisliği, Dilbilim, Diş Hekimliği, Dokümantasyon ve Enformasyon, Eczacılık ve Farmakoloji, Fizyoloji, Hastaneler, Havacılık Mühendisliği, Kadın Hastalıkları ve Doğum, Kamu Yönetimi, Maden Mühendisliği ve Madencilik, Mekatronik Mühendisliği, Metalurji Mühendisliği, Mikrobiyoloji, Müzik, Otomotiv Mühendisliği, Peyzaj Mimarlığı, Sivil Havacılık alanlarındadır.

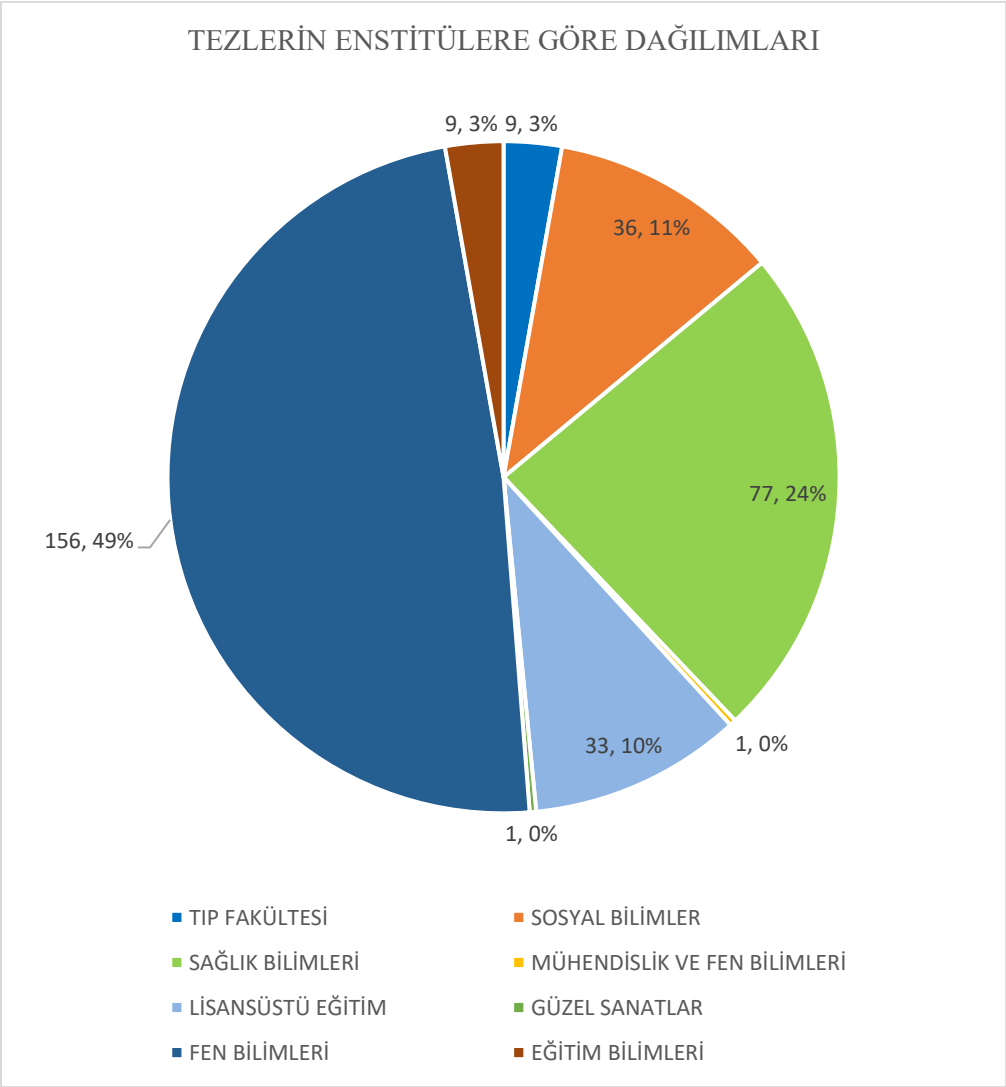

Görsel 6. Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımları

Çizelge 4. Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımları

ENSTİTÜ	SAYI (f)
TIP FAKÜLTESİ	9
SOSYAL BİLİMLER	36
SAĞLIK BİLİMLERİ	77
MÜHENDİSLİK VE FEN BİLİMLERİ	1
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM	33
GÜZEL SANATLAR	1
FEN BİLİMLERİ	156
EĞİTİM BİLİMLERİ	9

Çizelge 4'teki bulgulara göre ergonomi ile ilgili tezler en çok Fen Bilimleri Enstitülerinde (f=156) yazılmıştır. Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitülerinde (f=1) yazılan tez sayısı ortak alandan dolayı Fen Bilimleri Enstitüsü sayısına dâhil edilebilmektedir. Tezler enstitü bazında Sağlık Bilimleri Enstitüsünde (f=77), Sosyal Bilimler Enstitüsü (f=36), Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (f=33), Eğitim Bilimleri Enstitüsü (f=9), Tıp Fakültesi (f=9) şeklinde dağılım göstermektedir. Ergonomi alanında en az tez Güzel Sanatlar Enstitüsü (f=1) bünyesinde yazılmıştır.

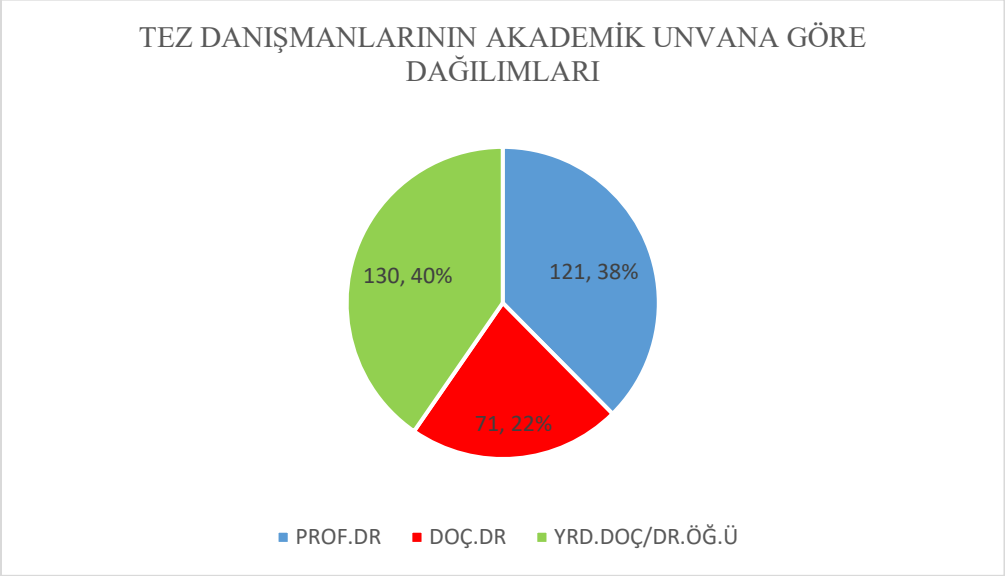

Görsel 7. Tez Danışmanlarının Akademik Unvana Göre Dağılımları

Görsel 7'teki bulgulara göre ergonomiyle ilgili tez danışmanlarının % 40'ı Yrd Doç./Dr. Öğ.Ü. f=130, %38'i Prof. Dr. (f= 121), % 22'si ise (f=71) Doç, Dr. Akademik unvanına sahip bulunmaktadır.

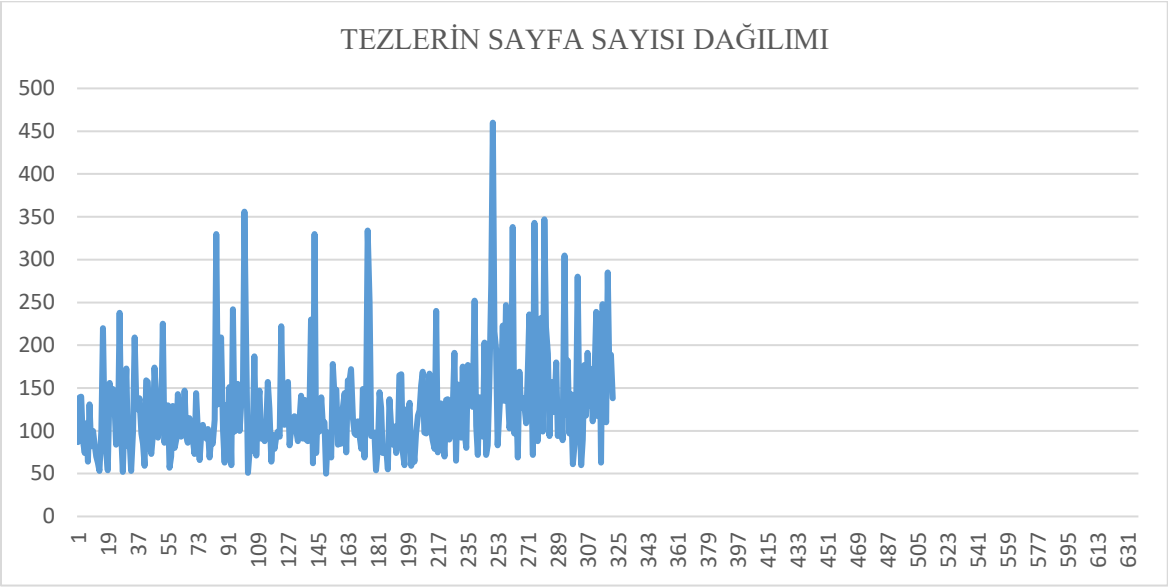

Görsel 8. Tezlerin Sayfa Sayısı Dağılımları

Görsel 8'deki bulgulara göre ergonomiyle ilgili en çok sayfa sayısına sahip tez 460 sayfa, en az sayfa sayısına sahip tez ise 50 sayfadır. Ergonomi ile ilgili yazılan tezlerin sayfa sayıları aritmetik ortalaması ($\bar{x}$) 127,3'tür.

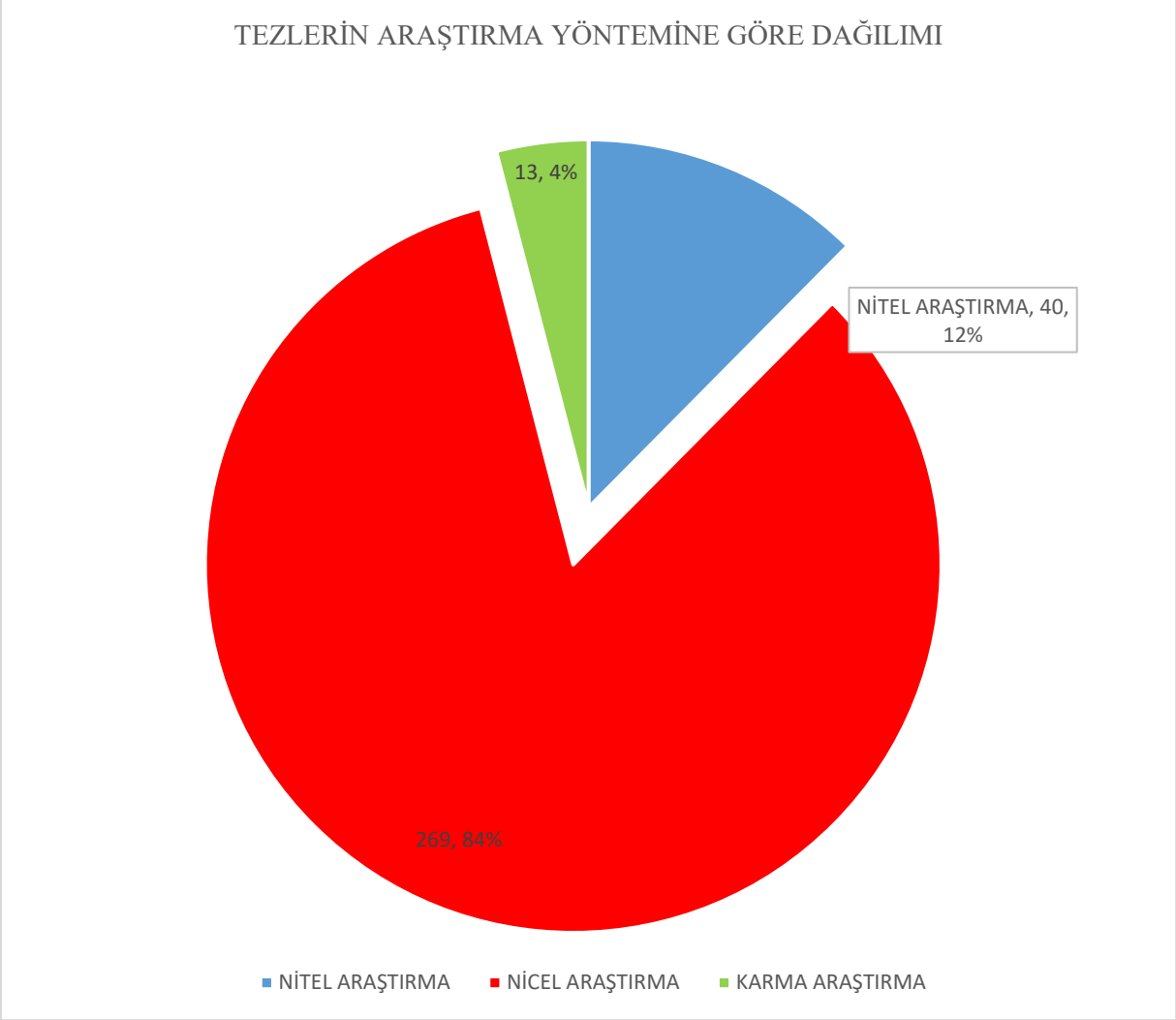

Görsel 9.Tezlerin Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

Görsel 9'daki bulgulara göre ergonomiyle ilgili yazılan tezlerin %84'ü Nicel Araştırma (f=269), %12'si Nitel Araştırma (f=40), %4'ü ise Karma Araştırma (f=13) kategorisinde yer almaktadır.

Görsel 10. Dizin Kelime Bulutu

Görsel 10'da en sık yer alan kelimelerin kelime bulutu şeklinde gösterilmiştir. İlk üç sıradakiler sırasıyla, ergonomi, iş sağlığı ve güvenliği, risk olarak yer almaktadır.

SONUÇ

Ergonomi işyerinde verimliliği arttırmanın en önemli unsurlarındandır. Ergonomik çalışma kültürüne sahip işyeri, kaza ve yaralanmalar sonucu oluşan hastalık maliyetlerini azaltarak üretim ve organizasyonlara değer katmaktadır [22]. Ergonomik farkındalığın oluşturulması ve şekillendirilmesi kişinin eğitim düzeyi ve tutumlarıyla ilgilidir. Toplumda ergonomi kültürünün oluşması, ergonomi kavramının sosyal gruplarda ve bireysel faaliyetlerde paylaşılması, bilgi düzeyinin artması, yaşam kalitesi bağlantılıdır [23] Ergonomi kavramının Türkiye akademisinde lisansüstü düzeydeki durumunun incelenmesi amacıyla Ulusal Tez Merkezi veri tabanından belirlenen tarama kriterlerine göre elde edilen tezlerin içerik analizi yapılmıştır. Bu amaca uygun tarama kriterlerini karşılayan 322 adet tez incelemeye alınmıştır. Yapılan içerik analizi sonuçlarına göre; ergonomiyle ilgili yazılan tezlerin 2007 yılından itibaren artış eğilimi içerisinde olduğu, tez sayılarının düzensiz dağılım gösterdiği, ergonomiyle ilgili tezlerin en çok 2019 yılında (f=61) yazılmış olduğu görülmüştür. Tezlerin illere göre dağılımları incelendiğinde sırasıyla en çok İstanbul (f=111), Ankara (f=46) ve İzmir (f=29) yazıldığı görülmektedir. Bu iller sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi sıralamasında en üst sırada yer almaktadır [24] Aynı zamanda bu iller en çok üniversite sayısına sahip illerdir [25]. Ergonomi ile ilgili tezlerden en çok tezin Gazi Üniversitesi (f=24) bünyesinde yazılmış olduğu

anlaşılmıştır. Bunu sırasıyla Üsküdar Üniversitesi (f=18), Marmara Üniversitesi (f=14), Dokuz Eylül Üniversitesi (f=12) takip etmektedir. Ergonomiyle ilgili tezler %28 oranında vakıf üniversitelerinde (f=90), % 72 oranında devlet üniversitelerinde (f=232) yazılmıştır. Tezler %7 oranında (f=28) İngilizce, % 93 oranında (f=298) Türkçe yazılmıştır. Ergonomiyle ilgili tezler %3 oranında tıpta uzmanlık (f=9), %13 oranında doktora (f=42) ve %84 oranında yüksek lisans (f=271) seviyesinde yazıldığı tespit edilmiştir. Ergonomiyle ilgili tezler on çok Endüstri ve Endüstri Mühendisliği (f=78) alanında yazılmıştır. Halk Sağlığı (f=30), Fizyoterapi ve Rehabilitasyon (f=19), Mimarlık (f=12), Hemşirelik (f=12), İç Mimari ve Dekorasyon (f=11) en fazla tez yazılan alanlardır. En az sayıda yayınlanan tez sayıları (f=1) olmak üzere Bankacılık, Bilge ve Belge Yönetimi, Biyoistatistik, Çevre Mühendisliği, Dilbilim, Diş Hekimliği, Dokümantasyon ve Enformasyon, Eczacılık ve Farmakoloji, Fizyoloji, Hastaneler, Havacılık Mühendisliği, Kadın Hastalıkları ve Doğum, Kamu Yönetimi, Maden Mühendisliği ve Madencilik, Mekatronik Mühendisliği, Metalurji Mühendisliği, Mikrobiyoloji, Müzik, Otomotiv Mühendisliği, Peyzaj Mimarlığı, Sivil Havacılık alanlarındadır. Tezlerin en çok Fen Bilimleri Enstitülerinde (f=156) yazıldığı tespit edilmiştir. Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitülerinde (f=1) yazılan tez sayısı ortak alandan dolayı Fen Bilimleri Enstitüsü sayısına dâhil edilebilmektedir. Tezler enstitü bazında Sağlık Bilimleri Enstitüsünde (f=77), Sosyal Bilimler Enstitüsü (f=36), Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (f=33), Eğitim Bilimleri Enstitüsü (f=9), Tıp Fakültesi (f=9) şeklinde dağılım göstermektedir. Ergonomi alanında en az tez Güzel Sanatlar Enstitüsü (f=1) bünyesinde yazılmıştır. Tez danışmanlarının % 40' ı Yrd.Doç./Dr. Öğ.Ü. f=130, %38'i Prof. Dr. (f= 121), % 22'si ise (f=71) Doç.Dr. akademik unvanına sahip bulunmaktadır. Tezlerin sayfa sayıları incelendiğinde, en düşük sayfa sayısına sahip tezin 50, en yüksek sayfa sayılı tezin ise 460 sayfa olduğu görülmektedir. Ergonomi ile ilgili yazılan tezlerin sayfa sayıları aritmetik ortalaması ($\bar{x}$) 127,3'tür. Tezlerin yapıldığı araştırma yöntemlerine ait bulgular değerlendirildiğinde %89 (f=114) ile büyük oranda nicel araştırma yönteminin uygulandığı, %6 (f=8) oranında karma, %5 (f=6) oranla da nitel araştırma yönteminin tercih edildiği gözlemlenmektedir.

Bu sonuçlar ışığında ergonominin ülkemizde giderek öneminin arttığı, bu sonuçlarında ergonomi alanı için umut verici olduğu değerlendirilmektedir. Bunu ortaya çıkmasında işletme organizasyonlarının verimlilik sürecini arttırma arayışının akademi tarafından fark edilerek bu yönde çalışmalar planladıklarını söyleyebiliriz. Ergonomi, diğer bilim dallarıyla işbirliği içerisinde çalışmalar yürüten, dinamik bir alan olduğundan, sürekli gelişim içerisindedir. Verimlilik, üretim sayı ve kalitesinin arttırılması, iş gücü kaybının azaltılması, iş memnuniyeti ve bağlılığı gibi konulara katkı sağladığından ergonomiyle ilgili akademik çalışmalara ilgiyi arttırmaktadır.

KAYNAKÇA

[1] Afroz, S., ve Haque, M. I. , *Ergonomics in the Workplace for a Better Quality of Work Life*. M. Muzammil, A. A. Khan, ve F. Hasan (Ed.), Ergonomics for Improved Productivity, Proceedings of HWWE, 2017

[2] Buckle, P., Ergonomics and Musculoskeletal Disorders: Overview, Occupational Medicine, May,01,05,2005.

[3] Resnick, M. L., ve Zanotti, A.,Using Ergonomics to Target Productivity Improvements, Computers ve Industrial Engineering, October,01,10,1997.

[4] Fernandez, J. E. , Ergonomics in The Workplace,Facilities, January,01,01,1995.

[5] Niu, S., Ergonomics and Occupational Safety and Health: An ILO Perspective, Applied Ergonomics, October,01,10,2010.

[6] Finna, H., ve Forgacs, T., Enhancement Of Human Performance Wıth Developıng Ergonomıc Workplace Envıronment And Provıdıng Work-Lıfe Balance, Perspectives of Innovations, Economics, and Business, Jul,15,06,2010.

[7] Jiang, J., ve Duffy, V. G., *Modern Workplace Ergonomics and Productivity*, HCI International Late Breaking Papers: HCI Applications in Health, Transport, and Industry, Cham, 2021.

[8] Supe, A. N., Kulkarni, G. V., Supe, P. A.,Ergonomics in Laparoscopic Surgery., Journal of Minimal Access Surgery, April-Jun,2010.

[9] Singleton, W. T. (1972). Introduction to Ergonomics. World Health Organization.,https://apps.who.int/iris/handle/10665/37137
(Erişim tarihi:26.02.2023)

[10] Duffy, V., *Human Performance Measures Handbook*, by Valerie J. Gawron, Lawrence Erlbaum Associates, Inc., New Jersey, USA,2000.

[11] Bau, L. M. S., Farias, J. P., Buso, S. A., ve Passero, C. R. M., Organizational Ergonomics of Ocupational Health Methods and Processes in a Brazilian Oil Refinery, Work (Reading, Mass.), May,29,05,2012.

[12] Colovic, G.,Ergonomic Workplace., G. Colovic (Ed.), *Management of Technology Systems in Garment* IndustrY, Woodhead Publishing, India.,2011.

[13] Turan, H., ve Arğin, B., Endüstri 4.0'ın Ergonomiye Getirdiği Değişimler, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Aralık, 01,12,2020.

[14] Bridger, R., *Introduction to Ergonomics*, CRC Press., Boca Raton,2008.

[15] https://www.cdc.gov/niosh/topics/ergonomics/default.html
(Erişim tarihi: 09.03.2023

[16] Köksüz, A. , Her Alanda Ergonomi, Sürdürülebilir Mühendislik Uygulamaları ve Teknolojik Gelişmeler Dergisi, Haziran, 15,06,2019.

[17] Düşüngülü, F., Tengilimoğlu, D., ve Öztürk, Z., Çalışma Ortamlarının Ergonomik Tasarımının Akademik Personel Üzerindeki Verimliliğine Etkisi Gazi Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Örneği, *EJOVOC :* Electronic Journal of Vocational Colleges, Ocak,18,01,2015.

[18] Yıldırım, A., ve Simsek, H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 1999.

[19] Haggarty, L., What is content analysis?, Medical Teacher, January, 01,01,1996.

[20] Hsieh, H.-F., ve Shannon, S.,. Three Approaches to Qualitative Content Analysis. Qualitative Health Research, December, 01,12,2005.

[21] Ültay, E., Akyurt, H. ve Ültay, N., Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos, 15,08,2021.

[22] Gani, A. Z., Zamberi, M. M.ve Teni, M. H., A Review of Ergonomics Towards Productivity, August, 04,08,2018.

[23] Mustafa, S., Kamaruddin, S. ve Othman, Z., Ergonomics Awareness and Identifying Frequently Used Ergonomics Programs in Manufacturing Industries Using Quality Function Deployment, American Journal of Scientific Research,January,01,01,2009.

[24] Yildiz, E. B.,Türkiye'de İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Ocak-Haziran, 2012.

[25] https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz
(Erişim tarihi: 13.04.2023)

SAĞLIK HİZMETLERİNDE PATERNALİSTİKLİDERLİK KAVRAMI: İÇERİK ANALİZİ

THE CONCEPT OF PATERNALISTIC LEADERSHIP IN HEALTHCARE : CONTENT ANALYSIS

Prof. Dr. Recep YÜCEL

Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale İİBF, İşletme Bölümü,

ORCID NO: 0000-0002-4755-417X

Öğr. Gör. Mahfure PİROL

Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Sağlık Kurumları İşletmeciliği Programı

ORCID NO: 0000-0003-2954-5568

ÖZET

Liderlik anlayışları insanların değişen bakış açıları ile değişmiş ve yeni liderlik teorileri geliştirilmeye başlanmıştır. Bu henüz daha çok yeni olan liderlik teorilerinden biri de paternalist liderlik kavramıdır.Geçmişten günümüze sağlık hizmetlerinin hekim merkezli olması ve hekimlerinde hastalarına babacan bir tavırla yaklaşması sağlık hizmetleri alanında paternalistik liderliğin önemini artırmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma ile 2009-2022 yılları arasında Web of Science, Science Direct, Researchgate, PubMed, Ebsco ve Dergipark veri tabanlarından Sağlık Hizmetleri sektöründe paternalist liderlik ile ilgili yayımlanmış olan makalelerin içerik analizi yöntemi ile incelenmesi amaçlanmıştır. Makalelerin 2009-2022 yılları arasında yayımlanmış olması, açık erişim olması ve kullanılan araştırma yöntemleri araştırmanın veri tabanı tarama kriterlerini oluşturmaktadır. Belirtilenölçütlere uygun olan toplam 19 adet makale analize dahil edilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular makalelerin yayım yılı, araştırmaların yapıldığı ülkeler, çalışmaların örneklem sayıları ortalaması, makalelerin araştırma yöntemi, makalelerde paternalist liderlik ile çalışılmış konular, çalışmaların yapıldığı sektörler, veri tabanlarına göre ulaşılan çalışma sayıları olarak sekiz kategoriye ayrılmıştır. Paternalist liderlik ile ilgili çalışmaların 2017 yılından sonra her yıl artarak devam ettiği görülmüştür. Makalelerde paternalist liderlik konusu ile birlikte çalışılan kavramlar arasında en çok İşe Bağlılık (f=3) konusunun yer aldığı tespit edilmiştir.SağlıkHizmetleri alanında Paternalist liderlikle ilgili çalışmaların en çok Türkiye'de (f= 11) yapıldığı görülmüştür.Sağlık hizmetleri alanında paternalist liderliğin son dönemlerde daha çok çalışılmaya başlandığı görülmüştür. Konu ile ilgili en çok çalışmanın Türkiye'de yapılmış olması konunun çalışılması için ülkemizdeki kültürel yapının uygun olduğu konusunda fikirler sunmaktadır. Ayrıcasağlık hizmetleri alanında, hasta hekim ilişkisindeki babacan davranış biçiminin yaygınlığı sebebiyle konu ile ilgili çalışma sayılarının artırılması literatüre olumlu yönde katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Liderlik, Paternalist Liderlik, İçerik Analizi

ABSTRACT

Leadership understandings have changed with the changing perspectives of people and new leadership theories have begun to be developed. One of these new leadership theories is the paternalistic leadership concept. From the past to the present, the fact that health services are physician-centered and physicians approach their patients with a paternalistic attitude increases the importance of paternalistic leadership in the field of health services. Therefore, with this study, it is aimed to analyze the articles published on paternalist leadership in the Health Services sector from Web of Science, Science Direct, Researchgate, PubMed, Ebsco and Dergipark databases between 2009-2022 by content analysis method. The publication of the articles between 2009-2022, being open access and the research methods used constitute the database scanning criteria of the research. A total of 19 articles that met the specified criteria were included in the analysis. The findings obtained as a result of the research were divided into eight categories as the year of publication of the articles, the countries where the research was conducted, the average number of samples of the studies, the research method of the articles, the subjects studied with paternalist leadership in the articles, the sectors in which the studies were conducted, and the number of studies reached according to the databases. It has been observed that studies on paternalistic leadership continue to increase every year after 2017. It has been determined that the subject of Work Engagement (f=3) is the most common among the concepts studied together with the subject of paternalistic leadership in the articles. It has been observed that most of the studies on paternalist leadership in the field of Health Services were conducted in Turkey (f= 11). It has been seen that paternalist leadership in the field of health services has been started to be studied more recently. The fact that the most studies on the subject have been done in Turkey provides ideas about the appropriateness of the cultural structure in our country for the study of the subject. In addition, due to the prevalence of paternalistic behavior in the patient-physician relationship in the field of health services, increasing the number of studies on the subject will contribute positively to the literature.

Keywords: Leadership, Paternalistic Leadership, Content Analysis

1. GİRİŞ

İnsanlar toplu halde yaşayan sosyal yönü güçlü olan canlılar oldukları kadar diğer insanlar birlikte meydana getirdikleri toplulukları yönetecek, hedeflerine varmalarını sağlayacak lidere veya yöneticiye ihtiyaç duymaktadırlar [24]. Eğer bir gruptan/insan topluluğundan söz ediliyorsa orada muhakkak bir lider veya liderlik vasıfları bulunan bir topluluk üyesinin var olduğu gözlemlenmiştir [15].

Liderlik liderin yaptığı iş ve uygulamalar ile ilgili süreci ifade etmektedir. Lider ise kurum üyelerini belirli bir hedef doğrultusunda hareket etmeye teşvik eden, onlara esin kaynağı olan, o insanların kendilerini gönüllü olarak izlemelerini sağlayan kişidir [17]. Yapılmış olan güncel çalışmalar neticesinde yeni liderlik teorileri ortaya atılmış ve yeni liderlik tarzları alan yazın da yer almaya başlamıştır. Bu liderlik tarzlarına; dönüşümcü liderlik, etkileşimci liderlik, otokratik liderlik ile birlikte karizmatik liderlik, tam serbesti tanıyan liderlik, demokratik liderlik ve paternalist liderlik örnek olarak verilebilir [22].

Feinberg[10]paternalizmi tanımlarken kişilerin kendi yaptıkları iş ve işlemlere kendilerinin zarar vermelerini önlemek veya kişilerin şahsi faydalarını sağlamak için onlara yol göstermek olarak tanımlarken; Hershey (1985) kamu otoritesinin kişilere, çocukları ile iletişim kuran bir baba figürü gibi hareket etmesi şeklinde tanımlamaktadır. Paternalizmin meşru bir güç olarak kabullenilmesini sağlayan durum ise maddi olandan çok simgesel anlam kodları etrafında ördüğü yönetimin içselleştirilmesine dayanmasıdır [9].

Paternalizm, kararlarına ve özerkliklerine müdahale edecek şekilde başkaları için aşırı ilgi gösterme durumu olarak tanımlanmaktadır. Paternalizm kavramı bazı durumlarda olumsuz, yıkıcı bir bakış açısıylaistenmeyen bir konu olarak kabul edilirken bazı durumlarda ise işletmeler için faydalı olarak değerlendirilmektedir[20].

Doğu kültürlerinin liderlik anlayışı ile Batı kültürlerinin liderlik anlayışının farklılık gösterdiği araştırmalarla tespit edilmiştir [12]. Konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, özellikle doğu toplumlarında paternalist liderlik özelliklerinin daha çok görüldüğü tespit edilmiştir [18]. Paternalizm kavramı ataerkillikten türetilmiştir [12], [29].

Ataerkil bakış açısının baskın olduğu kültürlerde, otorite sahibi kişiler ebeveyn rolünü üstlenirler ve kendi bakımları altındaki diğer kişileri korumayı bir zorunluluk olarak görürler. Paternalist bir ilişkide, takipçi lidere bağlıdır ve otoriteye boyun eğmektedir. Bu bağlılık ve boyun eğmenin gönüllü bir şey olarak algılanamayacağını düşündükleri için, ataerkillik batı kültürleri bağlamında olumsuz olarak algılanmıştır[26].

Batı literatürü, otoriterliği çağrıştırdığı için paternalist (ataerkil) liderliği olumsuz bir şekilde görme eğilimindeyken, Hindistan, Türkiye, Çin, Japonya ve Meksika gibi batılı olmayan kültürlerde yapılan araştırmalar, astların baba otoritesinin bakımına ve korumasına ilgi göstererek; isteyerek, karşılık verdikleri ilişkiyi yansıttığınıöne sürülmektedir[7].

224 numaralı sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi hakkında kanunun 2. maddesinde, sağlık hizmetlerini "insan sağlığına zarar veren çeşitli faktörlerin ortadan kaldırılması ve toplumun bu faktörlerin etkisinden korunması, hastaların tedavi edilmesi, bedeni ve ruhi kabiliyet ve melekeleri azalmış olan bireylerin işe alıştırılması (rehabilitasyon) için yapılan tıbbi faaliyetler sağlık hizmetidir." şeklinde tanımlamaktadır[33]. Sağlık hizmetleri sektörü karmaşık süreçlerin yer aldığı sektörlerin başında gelmektedir. Parsons'un hasta hekim ilişkisi modeline göre hasta ve hekim ilişkisi hekimin babacan rol üstlendiği bir uyum içerisinde ilerlemektedir. Hastanın iyileşip toplumdaki hayatına devam edebilmesi için kendinden daha üstün bilgiye sahip hekimle paternal bir ilişki kurması doğaldır [25]. Bu bakış açının günümüzde de varlığını hala sürdürüyor olması paternalist liderlik konusunun sağlık hizmetleri sisteminde de önemini ortaya koymaktadır. Bu sebeplerden ötürü bu çalışmada paternalist liderliğin sağlık hizmetleri alanında ortaya konmuş araştırma sonuçlarının içerik analizi yöntemi ile incelenmesi amaçlanmıştır.

2.PATERNALİST LİDERLİK KAVRAMI VE KAPSAMI

Paternalizm tartışmaları, devletin örgütlenmesi ve kontrolünde ailenin model olduğunun düşünüldüğü Aristoteles ve Konfüçyüs zamanına kadar uzanmaktadır [3]. "Paternalizm", Latince bir kelime olan *pater'den* gelmekte ve bir babanın çocuklarını iyi niyetle veya

müdahaleci bir şekilde yetiştirmesi biçiminde bireyleri, bir işletmeyi veya ulusu yönetme veya yönetme sistemi, ilkesi veya uygulaması anlamına gelir[6]. Paternalist liderlik; liderin, katı disiplinini, kişiselleştirilmiş bir iklimde bir baba figürünün empatisi ve ahlaki karakteriyle birleştirdiği bir liderlik tarzı olarak tanımlanmaktadır [19]. Bu tanım, ataerkilliğin, farklı roller üstlenen bir "üst" ve "alt" arasındaki ikili ve hiyerarşik bir ilişkide ortaya çıktığını ima eder. "Üstün" rolü, "ast"a hem iş hem de iş dışı alanlarda bakım, koruma ve rehberlik sağlamak iken, "ast"ın karşılığında, üste sadık ve hürmetli olması beklenir[20].

1976 yılında batı ülkelerinde ortaya atılan liderlik teorilerinin doğuda bulunan ülkelerde de araştırmak amacıyla Silin(1976), yaptığı araştırma ile liderlik teorilerinin ortaya konulan özelliklerinindoğu ve batıdaki ülkelerin kültürleri açısından farklı olduğu kanaatine varmıştır. Silin(1976)'inyapmış olduğu araştırmalardan sonra Redding (1990) ve Westwood (1997) da benzer araştırma yaparak Silin ile benzer çıktılara ulaşmışlardır[27],[32]. Elde ettikleri sonuçlar doğrultusunda doğu toplumlarının liderliğe bakış açıları ile batıdakinin farklı olduğunuortaya koymuşlardır. Doğu ve batı toplumlar arasındaki kültürel bakış açısı farklılıklarısebebiyleoluşan bu liderlik türü ise paternalist (babacan) liderlik olarak isimlendirilmiştir[9].

Paternalizm, Çin, Kore, Japonya ve Hindistan gibi geleneksel yaşam tarzını benimsenmiş ülkelerde yaygın görülen bir kültürelözelliktir. Chao (1995) paternalizmin temel ilkelerininyöneticinin otoritesi ve rehberliği sayesinde, karşılık olarak çalışanlarında yöneticiye bağlılık duyması ve saygı göstermesi gerektiği fikrini savunan Konfiçyüs öğretilerindendayanak aldığını söylemektedir[1], [8].

Cheng ark. (2000), paternalist liderliği geniş bir şekilde "açık ve güçlü otoritenin ilgi ve düşüncelilikle ve ahlaki liderliğin unsurlarıyla birleştirildiği baba benzeri bir liderlik tarzı" olarak tanımlarken paternalist liderliği üçe ayırarak incelemektedirler. Bu başlıkları; otoriter liderlik, hayırsever liderlik ve ahlaki liderlik olarak tanımlamışlardır[5],[7].Otoriter liderlik, astları üzerinde sorgulanamaz otorite ve kontrol iddia eden ve astlarından sorgusuz sualsiz uyum talep eden bir lideri ifade eder [20].Yardımsever liderlik, liderin takipçilerinin kişisel ve aile refahına bütüncül bir yaklaşımla duyduğu ilgiyi ifade ederken üçüncü boyut olarak ahlaki liderlik, takipçilerin lidere saygı duymasına ve liderle özdeşleşmesine neden olan lider davranışlarını ifade etmektedir [5].

Aycan'a (2006) göre ise paternalist liderlik hayırsever paternalist liderlik ve çıkarcı paternalist liderlik olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmelidir. Hayırsever liderlikte, işveren cömertliği ve ilgisi çalışan sadakatini arkasındaki motive edici güç olarak görülmektedir[3]. Hayırsever paternalist liderlikte kurum üyelerinin iyiliği öncelenmektedir [18]. Sömürücü paternalistik liderlikte ise çalışanlar üstlerine sadakat ve hürmet gösterirler çünkü liderin onların ihtiyaçlarını karşılayabileceğini veya onları kritik kaynaklardan mahrum bırakabileceğini bildikleri için çekingenliğe dayalı bir itaat göstermektedirler [3].

3. SAĞLIK HİZMETLERİNDE PATERNALİSTİK LİDERLİK

Sağlık hizmetleri Somunoğlu'na göre [28]:

> *"Sağlık hizmetleri, hastalıkların oluşumunun engellenmesi ve toplumun sağlık düzeyinin yükseltilmesi amacına yönelik faaliyetlerinin yanında, hastalıkların teşhis, tedavi ve rehabilitasyonunu*

sağlamak için sunulan hizmetlerin tamamını ifade etmektedir. Bu hizmetler; sağlığın korunması ve geliştirilmesi, ana çocuk sağlığı ve aile planlaması, çevre sağlığı hizmetleri, sağlıkla ilgili yaşam kalitesinin yükseltilmesi gibi konuları kapsamaktadır"

Sağlık hizmetlerinin öteki hizmet işletmelerinden farklı birçok özelliği mevcuttur. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir [14], [30]:

- Sağlık hizmetlerinin tüketimi rastlantısaldır.
- Sağlık hizmetleri acil ve ertelenemez niteliktedir.
- Sağlık hizmetlerinin yerine geçebilecek bir hizmet türü yoktur.
- Sağlık hizmetlerinin çerçevesini, boyutunu hizmetten yararlanan değil hekimin kendisi belirler.
- Sağlık hizmetlerinin çıktısını ölçebilmek zordur.
- Sağlık hizmetleri sosyal nitelik taşır.
- Sağlık hizmetleri alımında tüketici hareketleri irrasyonel olabilmektedir.

Örgütler için yöneticilerin liderlik tarzları önemli bir konudur. Lider olabilmek için,örgütte çalışanlarıntümüne en iyi şekilde önderlikyapabilmek onları etkileyebilme yeteneğine sahip olabilmek gerekir[22]. Yukarıda sayılan sağlık hizmetlerine ait özellikler bu hizmetlerikarmaşıklaştırmaktadır. Bu karmaşıklık sağlık hizmetlerinin yönetilmesini de güçleştirmektedir. Bu nedenle sağlık hizmetlerinde profesyonel yöneticilere ve liderlere gereksinim duyulmaktadır. Ayrıca emek yoğun bir sektör olan sağlık hizmetleri alanında iş görenlerişlerini yapabilmeleri için motivasyona ve kurum için önemli olduklarını hissetmeye ihtiyaç duyabilmektedirler[4].Türkiye gibi toplumsal yapısı itibari ile paternalist eğilimlerin sık görüldüğü ülkelerdeki sağlık hizmeti verilen kurumlarda paternalist liderlik modelinin tatbik edilebilirliğini araştırmak neredeyse zorunlu hale gelmektedir [15].

Hekimlerin tarih boyunca hastaları ile iletişimlerinin, hastalarının durumları ciddi olsun veya olmasın bilinci yerinde olsun veya olmasın,babacan bir tavır ile yürüdüğü bilinmektedir. Bu durumun daha çok bilgi asimetrisinden doğan, hekimin hastası için en iyisini bildiği görüşündenkaynaklandığı düşünülmektedir[13]. Bu bakış açısı ile değerlendirildiğinde paternalist liderlik anlayışının sağlık hizmetleri sistemi ile çok uzak olmayan bir ilişkisinin var olduğu görülmektedir. Bu ilişki de sağlık kuramlarında paternalist liderlik anlayışını araştırmayı faydalı kılmaktadır.

4.YÖNTEM

Çalışmada paternalistik liderlik konusu ile ilgili sağlık hizmetleri alanında yazılmış olan makalelerin incelenmesi amaçlanmaktır. Bu amaç doğrultusunda 2009-2022 yılları arasında yayımlanan makaleler Web of Science, Science Direct, Researchgate, PubMed, Ebsco ve Dergipark veri tabanlarından konu ile ilgili makalelere ulaşılmıştır. Science Direct veri tabanlarında konu ile ilgili gerçekleştirilen herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Araştırmada evrenin en geniş haline ulaşabilmek amacıyla konu ile ilgili detaylı anahtar kelimler kullanılarak tarama yapılmıştır. Tarama yapılırken "paternalisticleadership", "paternalistik liderlik", "babacan liderlik", "health", "nursing", "sağlık", "hemşire" anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Buplatformlarda yayımlanan bildiriler örneklem dışında tutulmuştur. Ulaşılan

araştırmalar sınıflandırılarak,bir nitel araştırma yöntemi olan içerik analizi metoduyla,elde edilen veriler analiz edilmiştir.

5.BULGULAR

Bu çalışmada içerik analizi yöntemi ile on dokuz makale incelenmiştir. Elde edilen bulgular tablolar halinde aşağıda yer almaktadır.

Çizelge 1. Mevcut Araştırmaların Yıllara Göre Sayısal Verileri

Yayınlandığı Yıl	Sayı	Yüzde
2009	**1**	**5,26**
2010	**-**	**-**
2011	**-**	**-**
2012	**-**	**-**
2013	**-**	**-**
2014	**-**	**-**
2015	**-**	**-**
2016	**-**	**-**
2017	**2**	**10,52**
2018	**1**	**5,26**
2019	**3**	**15,78**
2020	**2**	**10,52**
2021	**4**	**21,05**
2022	**6**	**31,57**
Toplam	**19**	**100,00**

Çizelge 1 incelendiğinde 2010-2016 yılları arasındasağlık alanında paternalist liderlikle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı görülmektedir. Konu ile ilgili çalışmaların 2017 yılından sonra her yıl artarak devam ettiği tespit edilmiştir.En çok araştırmanın gerçekleştirildiği yıl 2022 olarak saptanmıştır. Çalışma değerlendirildiğinde makale sayılarında en fazla oransal artışın 2020-2021 yılları arasında olduğu görülmektedir.

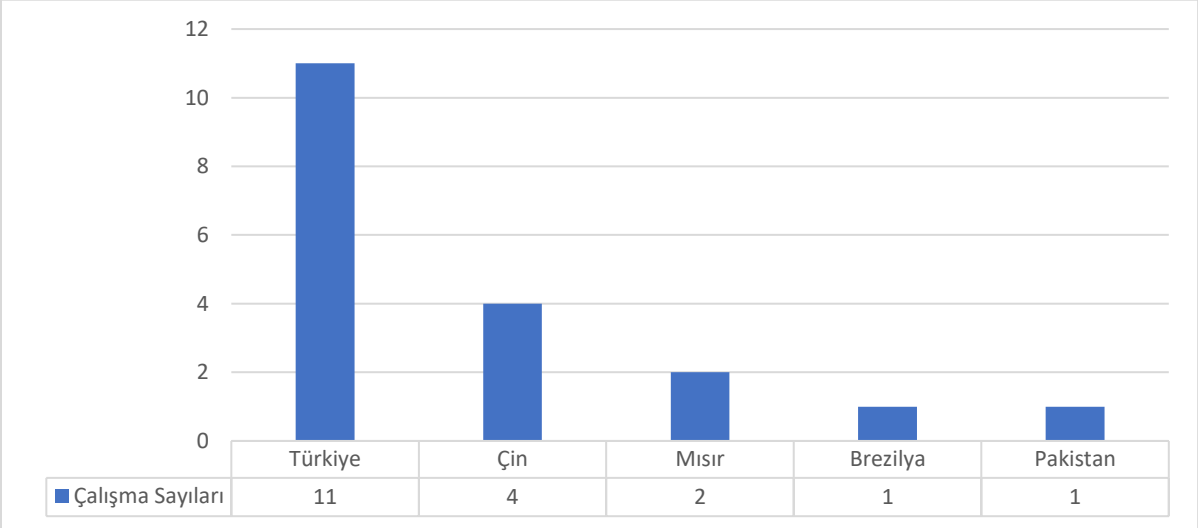

Görsel 1. Mevcut Araştırmaların yapılmış olduğu ülkeler

Görsel1 incelendiğinde sağlık alanında paternalist liderlikle ilgili çalışmaların en çok yapıldığı ülkenin Türkiye olduğu görülmektedir. Yine literatürde sağlık alanında paternalist liderliğin en çok incelendiği ikinci ülke olarak Çin'i görmekteyiz. Mısır, Brezilya ve Pakistan'da da benzer çalışmalar yapıldığı saptanmıştır.

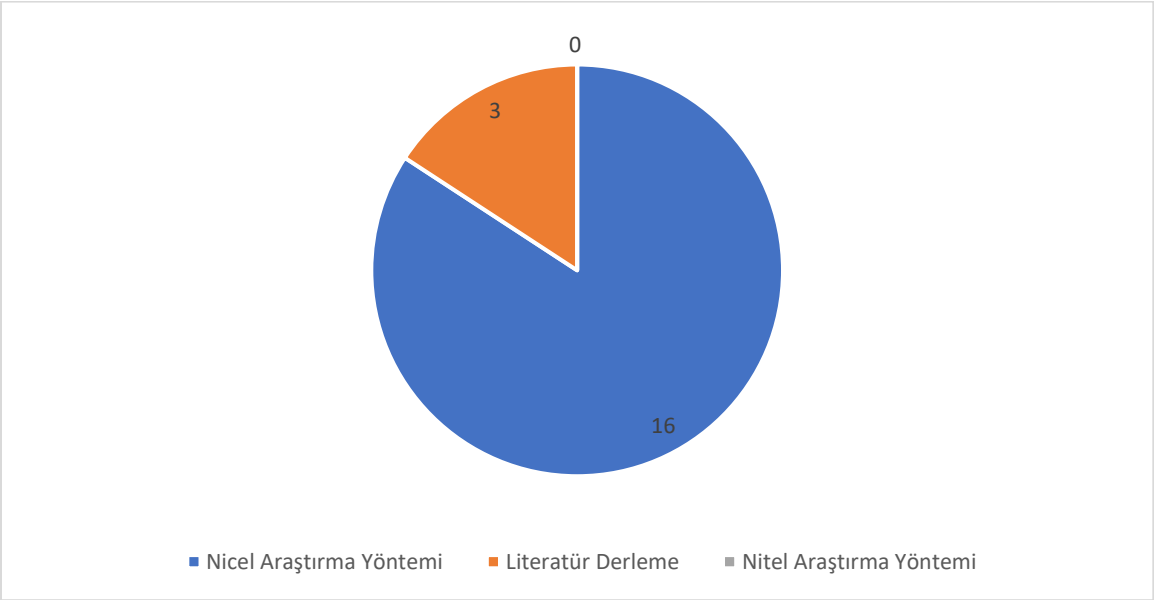

Görsel2. Mevcut Makalelerde Kullanılan Araştırma Yöntemleri

Çalışmaya dahil edilen çalışmalardan yalnızca 3 makalede literatür derlemeyönteminin kullanıldığı belirlenmiştir. İncelenen makalelerin neredeyse tamamına yakının nicel araştırma yöntemleri kullanılarak yapılmış olduğu görülmüştür.

Çizelge 3. Mevcut Çalışmaların Örneklem Sayılarının Ortalaması

Mevcut Çalışma Sayısı	Örneklem Büyüklüğünün Ortalaması
19	321,89

Çizelge 3'te yer alan bilgilerde de görüldüğü üzere 19 adet makalenin örneklem büyüklüğü ortalaması 321,89olduğu saptanmıştır.

Çizelge 4.Makalelerde Paternalist Liderlik ile İlişkilendirilen Kavramlar

Konu	Sayı(f)	Konu	Sayı(f)
Çalışan Performansı	2	Mesleki Yaşam Kalitesi	1
Öz Yeterlilik	1	İşe Bağlılık	3
Güç Mesafesi	1	Çalışan Bağlılığı	1
Polikronisite	1	Etik İklim	1
İş-Aile Çatışması	1	İş Yükü	1
Yaşam Doyumu	2	Lider Özdeşleşme	1
Sinizm	2	Çalışan Sadakati	1
İş Performansı	1	Pozitif Ses Çıkarma Davranışı	1
Örgütsel Güven	2	Motivasyon	1
Örgütsel Adalet	1	İş Doyumu	1

Çizelge 4'te incelenen makalelerde paternalist liderlik ile ilişkilendirilen kavramlara yer verilmiştir. Buna göre makalelerde paternalist liderliğin birlikte çalışıldığı konular arasında en çok İşe Bağlılık (f=3) konusu yer almaktadır. Bunu takiben Çalışan Performansı (f=2), Yaşam Doyumu (f=2), Sinizm (f=2), Örgütsel Güven (f=2) yer almaktadır. En az ele alınan kavramlar arasında Öz Yeterlilik (f=1), Güç Mesafesi(f=1), Etik İklim(f=1) vb. konularbulunmaktadır**.**

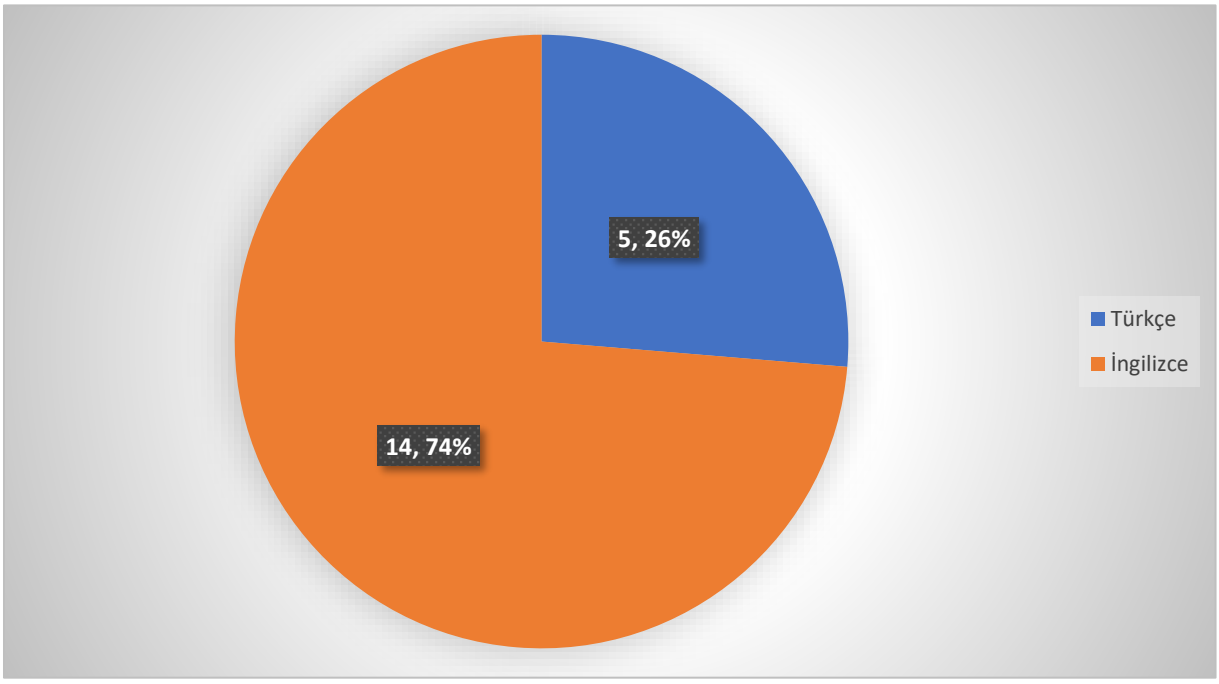

Görsel 3. Mevcut ÇalışmalarınYayınlandığı Diller

Mevcut 19 çalışma incelendiğinde makale yayın dili olarak %26 oranında Türkçe ve %74 oranında İngilizce kullanıldığını görmekteyiz. Yapılan literatür taramasında Türkçe ve İngilizce dışında başka dilde yapılmış çalışmalara rastlanmamıştır.

Çizelge 5. Mevcut ÇalışmalarınYapıldığı Sektörler

Sektör	Sayı (f)	Yüzde (%)
Kamu Hastanesi	**7**	**43,75**
Özel Hastane	**4**	**25,00**
Hem Kamu Hem Özel Hastane	**5**	**31,25**
Literatür Derleme	**3**	**18,75**
Toplam	**19**	**100,00**

Çalışmaların neredeyse tamamına yakınının nicel araştırma yöntemleri kullanılarak yapılmış olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaların bir kısmı sadece özel veya sadece kamu sektöründe yapılmış iken bir kısmının da hem kamu hem özel sektörde birlikte çalışıldığı görülmüştür. En çok çalışmanın %43,75oranıyla kamu sağlık sektöründe yapıldığı görülmüştür.

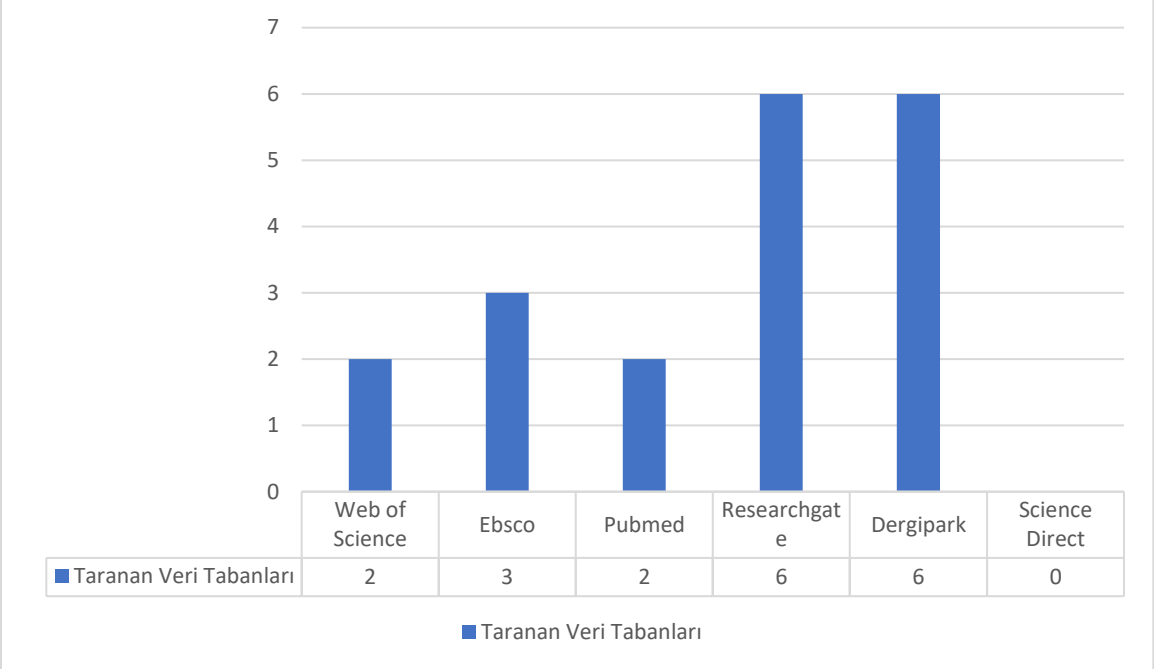

Görsel4. Taranan Veri Tabanlarındaki Ulaşılan Çalışma Sayıları

Araştırma için 2009-2022 yılları arasında sağlık hizmetleri alanında çalışılmış paternalist liderlik ile ilgili yayımlanan makaleler Web of Science, Science Direct,Researchgate, PubMed, Ebsco veDergipark veri tabanlarından taranmıştır. Yapılan tarama sonucunda en çok çalışmaya Dergipark ve Researchgate veri tabanında (6) ulaşılmıştır. Ebsco veri tabanında 3 makaleye ulaşılırken Web of Science veri tabanlarında ise ikişer makaleye ulaşılmıştır. Science Direct'de ise herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır (Görsel 4).

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanoğlu evrenin en kıymetli öğesidir. Liderliğin olmadığı bir kurumun insan ve makine yığınından bir farkı olmayacaktır. Liderlik, grup üyelerini önceden belirlenmiş hedeflere ulaşmak için motive etme yeteneğidir [24]. Örgütlerde liderlik yolu ile bireyler ortak amaçları gerçekleştirmek için harekete geçme isteği duymakta ve bir yol haritası çizebilmektedir. Sağlık hizmeti sunan kurumların vermiş oldukları hizmetlerin mahiyeti gereği komplike iş ve işlemlerin çokluğu liderlik kavramını dahada önemli kılmaktadır.

Bu çalışmada, liderlik kuramları ile ilgili güncel kavramlardan olan paternalist liderlik kavramı sağlık hizmetleri alanında içerik analizi yöntemi ile ele alınmıştır. Sağlık hizmetlerinde paternalist liderlik konusu kapsamında ulusal ve uluslararası kaynaklar detaylı incelenmiştir daha sonra Türkiye'de ve yurt dışında sağlık hizmetlerinde paternalist liderlik konusunda yazılan makaleler içerik analizi yöntemiyle değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Sonuçlar makalelerin yayım yılı, araştırmaların yapıldığı ülkeler, çalışmaların örneklem sayıları ortalaması, makalelerin araştırma yöntemi, makalelerde paternalist liderlik ile çalışılmış konular, çalışmaların yayımlandığı diller, çalışmaların yapıldığı sektörler, veri tabanlarına göre ulaşılan çalışma sayıları olarak sekiz kategoride incelenmiştir.

Çalışmalar incelendiğinde 2009 yılında bir çalışma yapıldığı devamında 2017 yılına kadar paternalist liderliğin sağlık hizmetleri alanında çalışılmadığı görülmüştür. 2017 yılından

itibaren çalışma sayıları artarak her yıl araştırmalar yapılmaya devam edilmiştir. En çok çalışmanın ise 2022 yılında yapıldığı belirlenmiştir.

Aycan'a (2005)göre paternalizm, Pasifik Asya, Orta Doğu ve Latin Amerika kültürlerinin belirgin bir özelliği ve liderlik tarzı olmasına rağmen, Batı'nın gelişmiş ve sanayileşmiş toplumları tarafından olumsuz algılanmaktadır[2]. Bu ayrım, Doğu ve Batı'nın farklı kültürel özelliklerinin bir sonucu gibi görünmektedir. Aycan (2005), ataerkil liderin 'iyi' veya 'kötü' olarak algılanma biçiminin kültürel bakış açısına bağlı olması nedeniyle, paternalizmin etkililiğinin farklı sosyo-kültürel bağlamlarda anlaşılabileceğini ve maksimize edilebileceğini öne sürmüştür[2], [31].

Paternalist liderlik tarzı, Türkiye gibi güç mesafesinin üst düzeyde olduğu, süreçlerin belirlenmiş kurallar yerine daha çok ilişkiler üzerinden sürdürüldüğü, duygusallığın yüksek olduğu ve toplumsallığın bireyciliğe göre daha yaygın olduğu bir ülkede olumlu bakılması beklenen bir durum haline gelmektedir (Özer ve Yurdun, 2012, s.78). Paternalist liderlik tarzına daha olumlu bir bakış açısı geliştirmiş ülkelerden biri olan Türkiye'nin çalışma sonucunda elde edilen verilere göre diğer ülkelere oranla sağlık hizmetleri alanında en çok çalışmanın yapıldığı ülke olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmaların son yıllarda daha yoğun yapıldığı görülmekle beraber sadece 11 çalışmanın bulunmuş olması alana katkı sağlamak adına Türkiye'de daha çok araştırma yapılması gerektiğini göstermektedir.

Sağlık hizmetlerinin kendine özgübir karakterinin olması,kompleks yapısı, acil ve ertelenemez nitelik taşıması ve emek yoğun bir sektör olması, işinin ehli ve kaliteli yöneticilerin ve liderlerin varlığına duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Ayrıca emek yoğun sektörlerin başında gelen sağlık hizmetleri sektöründe çalışanlarının motivasyonu ve örgütsel bağlılıkları daönem arz etmektedir. Literatür incelendiğinde doğu toplumları ve Türkiye' de paternalist liderlik stilinin bahsi geçen örgütsel bağlılığa ve motivasyona olumlu etki ettiği görülmüştür[4]. Yapılan incelemelerde sağlık kurumlarında paternalist liderlik ile birlikte en çok çalışılan konunun "işe bağlılık" konusu olduğu görülmüştür. Akabinde" yaşam doyumu, sinizim" kavramları çalışılmışken, motivasyon konusunun da benzer şekilde sağlık kurumlarında paternalist liderlik ile birlikte çalışıldığı görülmüştür.

Araştırmanın yapılmış olduğu veri tabanlarında konu ile ilgili en çok çalışmaya Researchgate ve Dergipark'tan ulaşılmıştır. Çalışmaların yarısına yakınının kamu hastanelerinde yapıldığı ve çalışmaların nerdeyse tamamında nicel araştırma yöntemleri kullanıldığı belirlenmiştir.

Bu çalışma kapsamında paternalist liderliğin sağlık hizmetleri alanında incelenmesi ile ilgili yapılmış 19 makaleye ulaşılmıştır. Bu sayının son yıllara yoğunlaştığı görülmüştür. Sağlık hizmetlerinin karmaşık yapısı içerisinde önemli yeri olduğu tartışılan paternalist liderlik konusunun daha çok çalışılması literatüre olumlu katkı sağlayacaktır ve sağlık kurumlarında liderlik konularına yeni bakış açıları getirebilecektir. Ayrıca doğu ve batı kültürlerinde olumlu ve olumsuz olarak farklı şekilde algılanan paternalist liderliğin iki ayrı kültürde çalışılması kıyas yapılabilmesi adına da fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

[1] Aycan, Z., Paternalism: Yonetim ve Liderlik Anlayişina İlişkin Üç Görgül Araştırma.Yönetim Araştırmaları Dergisi, Ekim, 2001.

[2] Aycan, Z., Paternalism: Towardsconceptualrefinementandoperationalizations. In Yang, K. S., Hwang, K., & Kim, U. (Eds.), Scientificadvances in indigenouspsychologiees: Empirical, philosophical, andculturalcontributions. London, 2005.

[3] Aycan, Z., Paternalism: TowardsConceptualRefinementAndOperationalization. IndigenousAndCulturalPsychology: UnderstandingPeople İn Context. Aycan, Zeynep: KocUniversity, Istanbul, Turkey, SpringerScience,Business Media,2006.

[4] Atalay, H. ve Yücel, R., Sağlık Hizmetlerinde Paternalist Liderlik - PaternalıstıcLeadershıpIn Healthcare Management. Ege 6th Internatıonal Conference On SocıalScıences, İzmir, 2022.

[5] Baysak, B. ve Bilgetürk, M. A., Thematic Analysis of PaternalisticLeadership, Journal of SocialSciencesandHumanities,8,2,2021.

[6] Bing, S., Sun Tzuwas a sissy: Conqueryourenemies, promoteyourfriendsandwagethereal art of war, Harper Collins, 2004.

[7] Chen, X. P., Eberly, M. B., Chiang, T. J., Farh, J. L. ve Cheng, B. S., Affectivetrust in Chineseleaders: Linkingpaternalisticleadershiptoemployeeperformance. Journal of management, March, 2014.

[8] Chao, Y.T., Cultureandworkorganizations: TheChinesecase. H.S.R, Kao, D., Sinha, ve N., Sek-Hong (Der.), *Effectiveorganizationsandsocialvalues*, New Delhi: Sage, 1995.

[9] Çalıskan, N., Özkoc, A., G., Örgütlerde Paternalist Liderlik Algısına Etki Eden Ulusal Kültür Boyutlarının Belirlenmesi, Journal of Yasar University, October, 24, 10, 2016.

[10] Feinberg, J., Legal paternalism. CanadianJournal of Philosophy, 1,1,1971.

[11] Farh, J. L. ve Cheng, B. S., A culturalanalysis of paternalisticleadership in Chineseorganizations. Management andorganizations in theChinesecontext, 2000.

[12] Güleç E., Sönmez K., Peker S., Cankul İ.H., Effects of Paternal Leadership on OrganisationalCynism: ComparingthePublicandPrivateHospitals in Fatih Health Service Region. Journal of International HealthSciencesand Management, April,30, 04, 2021.

[13] Habiba, M. A., Examiningconsentwithinthepatient-doctorrelationship. Journal of MedicalEthics, Jun, 2000.

[14] Kavuncubaşı, Ş., *Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2010.

[15] Kılınç, E., Sağlık Kurumlarında Paternalist Liderlik Modelinin İncelenmesi.Journal of Healthcare Management andLeadership,December, 03,12, 2018.

[16] Kılınç, E., Yıkıcı Liderlik. Çiçek, B. (Ed.), Liderliğin Karanlık Yönü(pp.33-54). 1.Basım, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara, 2020.

[17] Koçel, T., *İşletme yöneticiliği*. 16. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1984.

[18] Köksal, O., Bir Kültürel Liderlik Paradoksu: Paternalizm. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Ocak, 2011.

[19] Mahmoud, S. A. veShaheen, R. A., Influence of HeadNurses' PaternalisticLeadership on HospitalCynicismandJobPerformanceamongIntensiveCareNurses: A ComparativeStudy. TantaScientificNursingJournal, April, 2022.

[20] Mussolino, D. ve Calabrò, A., Paternalisticleadership in familyfirms: Typesandimplicationsforintergenerationalsuccession. Journal of familybusinessstrategy, September, 28,09,2013.

[21] Nal, M.ve Sevim, E., Paternalist liderliğin iş motivasyonu üzerine etkisi: Sağlık çalışanları üzerinde bir araştırma. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, Aralık, 31,12,2019.

[22] Nal, M.& Tarım, M., Sağlık Yöneticilerinin Paternalist Liderlik Davranışlarının Çalışanların İş Doyumu Üzerine Etkisi. Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık,30,12,2017.

[23] Özer, F., &Yurdun, A., Birleşme/devir alma süreci yaşayan örgütlerde paternalist liderlik tipinin işten ayrılma niyeti üzerine etkileri. Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Aralık, 01,12,2012.

[24] Özkalp, E. veKırel, Ç., *Örgütsel Davranış.* 5. Basım, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2011.

[25] Öngören, B., Hekim-Hasta İlişkisi ve Sağlık Hizmetlerinde İletişim. Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi, Aralık, 01,12, 2017.

[26] Pellegrini, E. K., andScandura, T. A., Leader-memberexchange (LMX), paternalismanddelegation in theTurkishbusinessculture: An empiricalinvestigation. Journal of International Business Studies, February, 2006.

[27] Silin, R. H., Leadershipandvalues: Theorganization of large-scaleTaiwaneseenterprises (No. 62). Harvard UnivAsia Center, 1976.

[28] Somunoğlu, S., *Sağlık Kurumları Yönetimi–I.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012.

[29] Suche, S.J., Badaracco, J.L., Bell, D., Goldberg L.,Henderson, R., Kaplan, R.,Pozen, R.,Reiling, H.B., Rose, C., Sandra J.,LeadershipAndCorporateAccountability. Harvard Business School, USA, 2011.

[30] Tengilimoğlu, D., Işık, O., Akbolat, M., *Sağlık İşletmeleri Yönetimi*. 8. Basım, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2017.

[31] Tuncer, G., The self in familycontextandtraditionalfamilyvalues on attitudestowardpaternalisticleadershipstyle. Yüksek Lisans Tezi, Koç Üniversitesi, İstanbul, 2005.

[32] Westwood, R., Harmonnyandpatriarchy: Theculturalbasisforpaternalisticheadshipamongtheoverseas Chinese. Organizationstudies, 1997.

[33] https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.4.224.pdf: (Erişim Tarihi: 07.03.2023)

MALİYET YÖNTEMLERİNİN SINIFLANDIRILMASI: SOĞUTMA SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA

Arş. Gör. Leyla BAŞTAN TÖKE

KTO Karatay Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-2377-0249

Arş. Gör. İ. Ebru YAZICIOĞLU

KTO Karatay Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-2560-1174

ÖZET

İşletmelerin uzun süre faaliyetlerine devam edebilmeleri için hem yerel hem de uluslararası çapta meydana gelen değişimleri yakından takip ederek rekabet ortamına uygun hareket etmeleri gerekmektedir. Bu süreçte işletmelerin yürüttükleri faaliyetlerde doğru karar verebilmeleri için yeni maliyetleme yöntemlerinin arayışına gidilmiştir. Artan maliyetler, üreticilerin geleneksel yöntemlere alternatif yöntemleri kullanarak değişim dünyasına uygun stratejiler üretilmesini ve kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluk içinde geliştirilen yeni stratejilerin temel amacı ise kalitenin yükseltilmesini ve maliyet analizinin daha verimli şekilde yapılmasını sağlamaktır.

Bu çalışmada işletmelerin yüksek kalite ve minimum maliyetle üretim yapabilmeleri için geliştirilen maliyetleme sistemleri ele alınmaktadır. Geleneksel maliyetleme ve çağdaş maliyetleme sistemlerinin açıklamasından sonra soğutma sektöründe faaliyet veren üretici bir firma üzerinde örnek uygulama yapılarak geleneksel ve faaliyet tabanlı maliyetleme sistemlerinin sonuçları değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Maliyetleme, Güncel Maliyetleme Yöntemleri, Faaliyet Tabanlı Maliyetleme.

1. GİRİŞ

Günümüzde gelişim ve değişimin hız alması, işletmeler arasında rekabetin daha da artmasına sebep olmuştur. Bu süreçte rakiplerine üstün duruma gelip, ayakta kalma mücadelesi veren işletmelerin yürüttükleri faaliyetlerde doğru kararlar alabilmesi, onların sorumluluklarını daha da arttırmıştır. Yoğun rekabet ortamı muhasebe sisteminde de dönüşümü gerektirmiş, üretim işletmelerinde direkt olarak nitelendirilen maliyetlerin çoğunu endirekt maliyet haline dönüştüren geleneksel tabanlı maliyetleme yöntemi yetersiz kalmıştır. Maliyet sistemi; işletme giderlerinin ihtiyaç duyulan şekilde ayrıntılarıyla saptanıp izlenmesini, stok maliyet giderlerinin dönem giderleri ve dönem zararlarından ayrılarak üretilen mamul maliyetine yansıtılmasını, bu işlemler sonucunda mamulün birim maliyetinin hesaplanmasını amaçlayarak düzenlenen belge, tablo ve tutulan kayıtları kapsayan sistemdir (Büyükmirza, 2006, s. 156-157). Rekabetin sürekli artış gösterdiği piyasa koşullarında işletmelerin hedefledikleri kâr seviyesine ulaşabilmeleri ve faaliyetlerine devam edebilmeleri için maliyet muhasebesini detaylarıyla uygulamaları ve geçerli yöntemleri takip etmeleri gerekmektedir. Bu çalışmada güncel maliyet yöntemleri incelenerek bir üretim işletmesine ait verilerin analizi çağdaş faaliyet

tabanlı maliyetleme yöntemi ve geleneksel maliyet yöntemi ile hesaplandıktan sonra iki yöntemin kıyaslaması yapılacaktır.

1.1. GELENEKSEL MALİYET YÖNTEMLERİ

Mamuller ile mamullerin maliyetleri arasında direkt bağlantı oluşturan geleneksel maliyet yöntemi, giderlerin dağıtımında hacim tabanlı dağıtım anahtarlarını kullanmaktadır. Bu yöntemde üretilmiş olan mal ve hizmetlere ilave edilecek giderlerin üretildikleri esas gider yerinde toplanması amaçlanmaktadır. Dağıtım esnasında mal ve hizmetlerin gider yerinde ne kadar kullanıldığı bilinmesi durumunda gider yerlerine doğrudan yüklenirken, bilinmemesi durumunda uygun dağıtım anahtarlarının kullanımı ile gider yerlerine dağıtımı yapılmaktadır (Akbulut & Gençtürk, 2021, s. 440).

Genel üretim giderlerinin "gider yeri bazında" mamullere yüklenmesi, mamullerin maliyetlerinin güvenilirliğini kısmen arttırmış olsa da tam olarak yeterlilik sağlanamadığından dolayı geleneksel maliyet yönteminden farklı yaklaşımlara yönlenme ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Büyükmirza, 2019, s. 800).

1.2. GÜNCEL MALİYET YÖNTEMLERİ

İşletmelerin küresel rekabet ortamında yaşanan değişime uyum sağlaması gerekmektedir. Güncel maliyet yöntemleri, işletmelerin ayakta kalmasını sağlayacak olan üretim maliyetlerinin eksiksiz ve doğru bir şekilde hesaplanmasını sağlamaktadır. Geleceğe yönelik uzun vadeli stratejik kararların alınmasında çağdaş maliyet yöntemleri ulusal ve uluslararası çapta işletmelere avantajlar sunmaktadır (Köroğlu & Erincik Dendeş, 2017:267).

Güncel maliyet yöntemleri temelde beş grupta incelenmektedir (Topcu, 2013):

- Hedef maliyetleme
- Kaizen maliyetleme
- Kalite maliyetleri
- Faaliyet tabanlı maliyetleme
- Sürece dayalı faaliyet tabanlı maliyetleme

1.2.1. Hedef Maliyetleme

Bir ürünün tasarımından tüketiciye ulaşana kadar geçen bütün aşamaların planlanması gerektiğini vurgulayan hedef maliyetleme yaklaşımı, rekabet avantajının sürdürülebilir şekilde devam edebilmesi için stratejik kâr elde edilmesini ve etkili bir maliyet yönetiminin kullanılmasını amaçlamaktadır (Monden, 1991, s. 18).

Müşteri ve pazar odaklı bir maliyet yaklaşımı olan hedef maliyetleme yönteminde ilk olarak piyasada oluşan fiyat belirlenmektedir. İkinci aşamada piyasada belirlenen fiyattan işletmenin kâr marjı çıkartılarak mamul maliyeti elde edilmektedir. Hedef maliyetleme yönteminde üretim sürecinin başında maliyetlerin piyasa ile uyumlaştırılması yapılmaktadır. Bu yöntemde pazar araştırması ile hedeflenen kitleye ve bu kitlenin beklentisine göre fiyat belirlendiği için maliyetlerin büyük kısmı tasarım ve geliştirme aşamalarında gerçekleşmektedir (Tazegül, 2014, s. 245-246). Hedef maliyetleme yönteminde yeni bir ürünün planlama ve Ar-Ge sürecinde maliyetlerin en aza indirgenebilmesi için geliştirilen bütün fikirler incelenerek tüketicilerin hız,

kalite, güvenilirlik gibi beklentilerini karşılarken; aynı zamanda ürünün bütün yaşam döngüsünde maliyetleri azaltmayı da amaçlamaktadır (Aksoylu & Dursun, 2001, s. 362).

1.2.2. Kaizen Maliyetleme

Kaizen maliyetleme, maliyetleri azaltmak için kullanılan sürekli iyileştirme uygulaması olarak üretim sürecini ele alıp değişim mühendisliğini kullanan bir yöntemdir (Cooper, 1996, s. 24). Üretim esnasında uygulanan maliyetleri düşürmek için kullanılan bu yöntemde, faaliyetlerin bir kısmı fiili maliyet ile hedef maliyet arasındaki farkın yüksek olduğu durumlarda maliyetleri iyileştirmek için yapılan harcamaları kapsarken, faaliyetlerin diğer kısmı da her dönem hedeflenen ve bütçelenen kâr arasındaki farkı en aza indirgemek ve kabul edilebilir maliyetleri gerçekleştirmek için sürekli olarak yapılan faaliyetlerdir (Köse, 2002, s. 96).

1.2.3. Kalite Maliyetleri

Kalite maliyetleri, "ürünün üretilmesi aşamasından önce karşılaşma ihtimali olan hataların önüne geçmek için yapılan çalışmalar olup, hem üretim esnasında hem de üretimden sonra ürünün müşteriye teslimi esnasında karşılaşılacak hatalardan dolayı ortaya çıkan maliyetler" olarak tanımlanmaktadır (Yükçü, 1999, s. 104). Japon kökenli bir yaklaşım olan kalite maliyetleri, ürünün tasarlanmasından müşterilere sunulmasına kadar geçen bütün süreçlerde kaliteyi artırmayı amaçlamaktadır (Köroğlu & Dendeş, 2017, s. 269).

Günümüzde artan rekabet unsuru kalite faktörünü hızla ön plana çıkarmıştır. Önleme, değerlendirme, içsel başarısızlık ve dışsal başarısızlık maliyetlerinden oluşan kalite maliyetleri, dünyada kullanılan muhasebe sistemlerinde ve tek düzen muhasebe sisteminde yoktur. Fakat işletmelerin faaliyetlerinde kalitenin ön planda tutulup rakip işletmelere karşı avantaj elde edebilmeleri ve mevcut durumlarını analiz edebilmeleri açısından kalite maliyetlerinin hesaplanması elzem bir husustur (Gersil, 2007, s. 120-121). Rekabet dünyasında kaliteyi yükseltmek, pazarda farklılık yaratmak açısından hayati önem taşımaktadır. İşletmeler açısından yüksek kalite, ilave maliyet gibi görünse de kalitesizliğin de maliyetinin olduğu ve diğer işletmelerden farklılaşamayan işletmelerin hayatlarının kısa olduğu göz önünde bulundurularak işletme adına planlamalar buna göre yapılmalıdır.

İşletmelerin kalite maliyetlerinin kaynaklarının toplanması, ölçülmesi, dağıtılması ve gruplandırılmasını sağlayan bir araç olan kalite maliyet modelleri süreç maliyet modeli, kalite kaybı yaklaşım modeli, Crosby modeli ve PAF maliyet modeli olmak üzere dörde ayrılmaktadır (Çil & Ağ, 2019, s. 876-877):

1. Süreç maliyet modeli, uygunluk maliyeti ve uygunsuzluk maliyeti olmak üzere ikiye ayrılmakta olup, işletmelerde süreçleri etkin hale getirerek verimliliği artırmayı hedeflemektedir.
2. Crosby modeli, süreç maliyet modelinin geliştirilmiş halidir. Modelde uygunluk maliyetinde önleme ve değerlendirme maliyetleri olmak üzere iki ayrım yapılırken, uygunsuzluk maliyetlerinde başarısızlık maliyetleri incelenmektedir.
3. Kalite kaybı modeli, Taguchi tarafından geliştirilmiş bir model olup müşteri memnuniyetsizliğini incelemektedir. Müşterinin memnun edilmesi durumunda kayıp

sıfır olarak düşünülürken, hedeften iki kat uzaklaşılması durumunda ise kaybın dört kat olduğu kabul edilmektedir.

4. Feingenbaum tarafından geliştirilen PAF maliyeti, kalite maliyetlerini günümüzde kullanılan şekliyle önleme, ölçme/değerlendirme, içsel başarısızlık ve dışsal başarısızlık olmak üzere dörde ayırmaktadır.

1.2.4. Faaliyet Tabanlı Maliyetleme

Teknolojide yaşanan gelişmeler hem tüketici tarafından ihtiyaç duyulan ürünlerde değişikliğe sebep olmuş, hem de mamullerin üretim sürecinde farklılıklar doğurmuştur. Endüstriyel ortamların gelişmesi ve değişime uğraması mevcut maliyet yöntemlerini yetersiz hale getirmiştir. Maliyet yöntemlerinin geliştirilmesi amacıyla faaliyet tabanlı maliyetleme 1980'li yıllarda Robin Cooper ve Robert Kaplan tarafından geliştirilmiştir. Mamullerin maliyetini oluşturan genel üretim giderlerini mamullere yükleyen bu yöntem, kaynakların maliyetleri ile faaliyetleri ilişkilendirmekte ve faaliyetlerde toplanan maliyetleri ürün, hizmet, müşteri ve diğer maliyet nesnelerine tüketim oranında yüklemektedir (Doğan & Çakıcı, 2016, s. 39).

Maliyet sürücüleri aracılığıyla faaliyet maliyetlerini etkileyen iş yükündeki değişikliklerden dolayı maliyetler artabilir veya azalabilir (Cokins, 2001). Üretilen mal ve hizmetle doğrudan ilişkisi kurulamayan endirekt giderlerin, maliyet hesabı içindeki payı gün geçtikçe artmakta ve bu giderlerin üretilen mal ve hizmetlerle doğrudan ilişkisinin kurulması sorun olmaktadır. FTM, endirekt giderlerin dağıtımı problemini çözmek için geliştirilmiş, temelde sipariş maliyetini destekleyen bir yöntemdir. FTM, maliyeti ürünlerin değil, faaliyetlerin tükettiğini varsayarak öncelikle giderleri faaliyet merkezinde topladıktan sonra bu merkezden ürünlere dağıtmaktadır (Çaldağ, 2015, s. 260).

Görsel 1. FTM İşleyiş Sistemi

Kaynak: (Çaldağ, 2015, s. 260)

Faaliyet tabanlı maliyetin temel amacı mamul maliyetlendirmesinin en doğru şekilde yapılmasıdır. Bu yolla FTM sistemi firmaya iki şekilde katkı sağlamaktadır. Bunlardan ilki tüm üretim sistemindeki faaliyet tüketiminin, maliyet ve ilgili alanların tanımlanarak detaylı bilgi sağlanması; bir diğeri ise yöneticilerin aldıkları kararlarda doğru maliyet bilgilerine sahip olmasıdır. Uygulamada faaliyet tabanlı maliyet sisteminin farklı amaçlar için de kullanıldığı görülmektedir (Elmacı, 2018, s. 224). Elmacı (2018), FTM'nin amaçlarını şöyle maddelemektedir (Elmacı, 2018, s. 225):

- Maliyeti düşürmek ve maliyeti yönetmek
- Faaliyet performansını ölçmek ve iyileştirmek
- Mamul ve hizmet çıktılarıyla ilgili kararlar verebilmek
- Mamul ve hizmetinin maliyet hesabını yapmak
- Bütçeleme yapmak
- Müşteri kârlılık analizi yapmak

- Stok değerlemesi yapmak
- Yeni mamul ve hizmet tasarlamaktır.

Faaliyet tabanlı maliyetlemede altında altı temel kavram mevcuttur:

- *Kaynak*: İşletmede faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için kullanılan ekonomik bir değere sahip olan bütün unsurlar kaynak olarak ifade edilmektedir (Arzova, 2002, s. 16). Direkt işçilik, direkt ilk madde ve malzeme ve endirekt maliyetler üretim işletmelerinin kaynaklarıdır (Erdoğan, 1995, s. 40).
- *Faaliyet*: İşletmenin temel iş birimi olarak tanımlanmaktadır. İşletmeye ait faaliyetlerde katma değer sağlayan faaliyetler ve katma değer sağlamayan faaliyetler olmak üzere iki ayrım yapılmaktadır. Katma değer sağlayan faaliyetler, satın alınmış olan mamulü veya hizmeti değerli kılan faaliyetler iken; katma değer sağlamayan faaliyetler, mamul veya hizmete maliyet ilave ederken pazarda değerini artırmayan, müşteri için değeri olmayan ve işletmenin kaynaklarını tüketen faaliyetlerdir. Faaliyet tabanlı maliyetleme uygulanırken, maliyet dağıtımında departman yerine faaliyetlere odaklanılmakta ve maliyetlerin mamullere yüklenmesinde faaliyetler esas alınmaktadır (Tümer & İşler, 2017, s. 663).
- *Faaliyet merkezi:* Faaliyet esnasında arzu edilen üretim sürecinin geçtiği alan olarak tanımlanmaktadır. Bu alanın, işletmenin amaçlarına uygun olarak belirlenip düzenlenerek hedefe uygun bir merkez haline getirilmesi gerekmektedir (Yavuzkurt, 2018, s. 24). İşletmeler, ek maliyetlere katlanmamak için yürüttükleri benzer faaliyetleri bir araya toplayarak merkezlerini oluşturmaktadırlar (Erden, 2003, s. 99-100).
- *Maliyet etkeni (sürücüsü):* Bir işletmede yürütülen faaliyet maliyetinin belirlenmesi için faaliyete ait kullanılan ölçü birimine maliyet etkeni adı verilmektedir. Geleneksel maliyet yönteminde kullanılan "dağıtım anahtarı" kavramı yerine faaliyet tabanlı maliyetleme yönteminde "maliyet etkeni" kavramı kullanılmaktadır (Akbulut & Gençtürk, 2021, s. 438).
- *Maliyet havuzu:* İşletmelerde faaliyetler yürütülürken kullanılan kaynaklardan dolayı ortaya çıkan maliyetlerin belirlenebilmesi için oluşturulan havuza maliyet havuzu adı verilmektedir. Maliyet havuzlarının maksimum faydayı sağlayacak şekilde oluşturulması için yürütülen faaliyetlerin, bu faaliyetlerin kapsamlarının ve faaliyetler için kullanılan kaynakların tespit edilmesi amacıyla yapılan faaliyetler ve alt faaliyetler önem taşımaktadır (Arzova, 2002).
- *Maliyet nesnesi:* Muhasebede maliyete konu olan unsur maliyet nesnesi olarak tanımlanmaktadır. Bir işletmede satın alınan mal, üretilen ürün, sağlanan hizmet veya üretim yapılan atölye maliyet nesnesi olarak adlandırılmaktadır. Maliyet nesneleri işletmeye ait maliyet verilerine duyulan ihtiyaca bağlı olarak çeşitlenmektedir (Büyükmirza, 2006, s. 44-45). İşletmelerde mamullerin oluşumu, yürütülen faaliyetlerin esas maliyet etkeni olarak kaynak tüketilmesiyle ortaya çıkan maliyet sonucu gerçekleşmektedir. Faaliyet tabanlı maliyetleme sisteminde öncelikle tüketilmiş kaynak maliyetleri faaliyetlere yüklenmektedir. Bu aşamadan sonra faaliyetlerin maliyetleri üretilen mal ve hizmetlerin maliyet nesnelerine dağıtılmaktadır (Tümer & İşler, 2017, s. 662).
-

1.2.5. Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme

Sürece dayalı faaliyet tabanlı maliyet yönetimi, 1990lı yılların sonlarında faaliyet tabanlı maliyet yönteminin zorluklarını ve sınırlarını ortadan kaldırmak amacıyla Acorn Systems işletmesinin kurucusu Steven R. Anderson öncülüğünde geliştirilmiştir. Bu yönteme, zaman denklemleri ve ortalama zaman tahminleri yapılarak etkinliği daha yüksek ve tutarlı model süreçleri üzerine analizler yapılarak başlanmış, ardından Robert S. Kaplan tarafından maliyet sistemi işlemlerinin tamamında kullanılan kapasite ve tedarik edilen kapasite için maliyet oranı olmak üzere iki değişken üzerine kurulabileceği ortaya koyulmuştur. 2004 yılında Robert S. Kaplan ve Anderson bir araya gelerek sürece dayalı faaliyet tabanlı maliyet yönteminin olgunlaşmasını sağlamışlardır (Berikol & Güner, 2016, s. 464).

Berikol ve Güner (2016) tarafından, sürece dayalı faaliyet tabanlı maliyet yönteminde maliyet hesaplamanın aşamaları şekil üzerinde gösterilmektedir (Berikol & Güner, 2016):

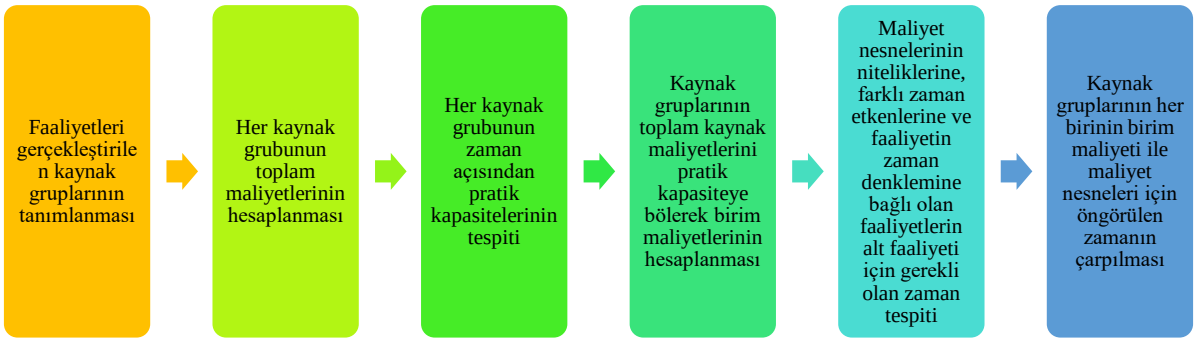

Görsel 2. Faaliyet Tabanlı Maliyet Sisteminin Aşamaları

Kaynak: (Berikol & Güner, 2016)

Sürece dayalı faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemi, işletme faaliyetlerinde kullanılan ürün, hizmet gibi ilgili maliyet objelerini sisteme dahil eden geleneksel faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemine benzemektedir. Geleneksel faaliyet tabanlı maliyetleme yönteminde kaynakların maliyetleri kullanıcıların tamamının kaynaklarına dağıtılmakta iken; sürece dayalı faaliyet tabanlı maliyetlemede yalnızca harcanan zaman maliyetleri çıktılara dağıtılmaktadır. Buna ek olarak faaliyet tabanlı maliyetleme yönteminde kaynakların maliyetleri ürün ve hizmetlere fiili kapasite kullanımına göre dağıtılırken; sürece dayalı faaliyet tabanlı maliyetleme yönteminde pratik kapasite temel alınmaktadır (Saban & İrak, 2009, s. 107).

2. BİR ÜRETİM İŞLETMESİNDE GELENEKSEL MALİYET VE FAALİYET TABANLI MALİYET UYGULAMASI

Çalışmanın uygulama bölümünde soğutma sektöründe faaliyet gösteren, soğuk içecek deposu, pastane buzdolabı, balık teşhir dolabı, endüstriyel dolap gibi ürün çeşitliliğine sahip olan bir firmanın üretim verileri kullanılacaktır. Bu uygulama ile soğutucu dolap sektöründe faaliyet gösteren söz konusu firmanın FTM sistemini uygulama etkinliğinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada kullanılan veriler firmadan talep edilmiş ikincil verilerdir.

Söz konusu firmada, kasa bankosu ve tezgâh reyonu olmak üzere iki tip ürün sınıflandırması mevcuttur. Şirketin üretim maliyetleri mamullere yüklenirken direkt ilk madde ve malzeme giderleri ve direkt işçilik giderlerinin yüklemesi doğrudan yapılmakta olup, endirekt maliyet giderlerinin tek maliyet unsuru şeklinde, direkt işçilik saatine göre yüklemesi yapılmaktadır. Endirekt maliyetleri yükleme oranının 220 TL/DİS olduğu bilinmektedir.

Bu çalışmada şirketin geleneksel maliyetleme yöntemine göre ve faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemine göre maliyet hesaplamaları yapılacak ve sonuçları karşılaştırılacaktır. Çizelge 1'de işletmenin faaliyet alanına ilişkin veriler gösterilmektedir:

Çizelge 1. İşletmenin Faaliyet Alanına Ait Dağıtım Anahtarları ve Yükleme Hadleri

Faaliyet alanı	**Dağıtım anahtarı**	**Bir birim için yükleme haddi**
Malzeme Tedarik	Parça sayısı	25 TL
Mobilya Kaplama	Tabak sayısı	1.700 TL
Saclama	Plaka sayısı	550 TL
Kasalama	Boy sayısı	230 TL
Sevkiyat	Sevkiyat sayısı	2.000 TL

İşletmede mevcut olan bilgi teknolojisi altyapısı sayesinde beş adet faaliyet alanı ile ilişkili bütçe için gerekli veriler otomatik olarak toplanmaktadır. Üretilen ürünlerin son döneme ait verileri Çizelge 2'de gösterilmektedir:

Çizelge 2. Ürünlerin Son Dönem Verileri

	Kasa Bankosu	**Tezgâh Reyonu**
Her sipariş için DİMM Gideri	14.000	17.000
Her sipariş için DİS Gideri	4.000	6.000
Sipariş başına DİS	50	70
Sipariş başına parça adedi	34	56
Sipariş başına tabak sayısı	2	2
Sipariş başına plaka sayısı	3	4
Sipariş başına boy sayısı	5	5
Sevk edilen sipariş sayısı	1	1
Her siparişteki birim sayısı	2	2

Çizelge 3'te geleneksel maliyetleme sistemine göre yapılan hesaplamalar sunulmuştur:

Çizelge 3. Geleneksel Maliyetleme Sistemine Göre Birim Başına Üretim Maliyetlerinin Hesaplanması

	Kasa Bankosu	**Tezgâh Reyonu**
DİMM Gideri	14.000	17.000
DİS Gideri	4.000	6.000
GÜG		
Kasa Bankosu	11.000	
Tezgah reyonu		15.400
Toplam Üretim Maliyeti	29.000	38.400
Siparişteki Birim Sayısı	2	2
Birim Maliyet	**14.500 TL**	**19.200 TL**

Çizelge 4'te faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemi ile yapılan hesaplamalar sunulmuştur:

Çizelge 4. Faaliyet Tabanlı Maliyetlendirme Sistemine Göre Hesaplamaların Yapılması

	Kasa Bankosu	**Tezgâh Reyonu**
DİMM Gideri	14.000	17.000
Dİ Gideri	4.000	6.000
GÜG	11.050	12.150
Malzeme Tedarik	850	1.400
Mobilya Kaplama	3.400	3.400
Saclama	1.650	2.200
Kasalama	1.150	1.150
Sevkiyat	4.000	4.000
Toplam Üretim Maliyeti	**29.050**	**35.150**
Siparişteki Birim Sayısı	**2**	**2**
Birim Maliyet	**14.525**	**17.575**

İki Yöntemin Karşılaştırması Çizelge 5'te gösterilmiştir:

Çizelge 5. Geleneksel Maliyetleme Sistemine Göre ve Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemine Göre Birim Maliyetlerin Hesaplanması

	Kasa Bankosu	**Tezgâh Reyonu**
Geleneksel Maliyetleme Sistemine Göre Birim Maliyet	14.500	19.200
Faaliyet Tabanlı Maliyetlendirme Yöntemine Göre Birim Maliyet	14.525	17.575
Fark	**25**	**1.625**
% Değişim	**0,17 artma**	**8,46 azalma**

Yapılan hesaplamalara göre geleneksel maliyetleme yönteminde kasa bankosunun birim maliyeti 14.500 TL iken faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemine göre 14.525 TL olduğu ve tezgâh reyonunun geleneksel maliyetleme sistemine göre birim maliyetinin 19.200 TL iken faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemine göre 17.575 TL olduğu görülmüştür.

3. SONUÇ

İşletmelerin artan rekabet ortamında pazarda pay alabilmeleri ve varlıklarına devam edebilmeleri için rakipleri ile rekabet edebilmeleri gerekmektedir. Bu sebeple yürütülen faaliyetlerde kontrolün sağlanması bir zorunluluk haline gelmiştir. Teknolojinin sürekli gelişmesi ile birlikte değişen dünyada yürütülen faaliyetler, direkt maliyetten endirekt maliyete dönüşmüştür. Maliyetlerin değişmesi, geleneksel maliyet yöntemini yetersiz bıraktığı için faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemi geliştirilmiştir.

Faaliyet tabanlı maliyetleme sisteminde faaliyetler, alt faaliyetlerden oluştuğu için gerçek tespitlerin yapılması alt faaliyet takibinin iyi yapılmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu sistemin kullanılmasıyla alt faaliyetlere ait karmaşıklık azaltılmakta, fayda sağlamayan faaliyetlerin ortadan kaldırılması sağlanmakta ve doğru maliyet hesaplarının yapılması sağlanmaktadır.

Her sektörde olduğu gibi üretim sektöründe de teknoloji yakından takip edilmekte, tüketici talebi sürekli artmakta ve dinamikler sürekli değişmektedir. Bu süreçte üretim yapan işletmelerin birim maliyetlerini en doğru şekilde tespit etmeleri ve mümkünse maliyet avantajını ellerinde tutmaları gerekmektedir.

Geleneksel maliyetleme ve faaliyet tabanlı maliyetleme sistemine göre birim maliyetlerin hesaplandığı çalışmada geleneksel yöntem ile faaliyet tabanlı maliyetleme arasında kasa bankosu ürünü için 25 TL, tezgâh reyonu için ise 1.625 TL farkın olduğu tespit edilmiştir. Faaliyet tabanlı maliyetleme sistemine göre birim maliyet hesaplandığında kasa bankosunun maliyetinde yükselme, tezgâh reyonunun maliyetinde ise azalma gözlemlenmiştir.

Aradaki fark geleneksel maliyetleme yönteminde yalnızca direkt işçilik saatinin dağıtım anahtarı olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. İşletmenin fazladan maliyetlere katlanmaması için faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemini kullanması önerilmektedir.

4.KAYNAKÇA

Akbulut, F., & Gençtürk, M. (2021). Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemleri İle Geleneksel Maliyetleme Yönteminin Karşılaştırılması. *24*(3), s. 435-456.

Aksoylu, S., & Dursun, Y. (2001). Pazarda Rekabetçi Üstünlük Aracı Olarak Hedef Maliyetleme. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(11), 357-371.

Arzova, S. B. (2002). *Faaliyet Tabanlı Maliyet Yöntemi.* İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Berikol, B. Z., & Güner, M. F. (2016). Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Süreye Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemleri. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi ICAFR, 12*(12), s. 461-473.

Büyükmirza, K. (2006). *Maliyet ve Yönetim Muhasebesi: Tekdüzene Uygun Bir Sistem Yaklaşımı* (10. b.). Ankara: Gazi Kitabevi.

Büyükmirza, K. (2019). Stratejik Yönetim Muhasebesi Teknikleri. K. Büyükmirza içinde, *Maliyet ve Yönetim Muhasebesi* (s. 800). Ankara: Gazi Kitabevi.

Cokins, G. (2001). *Activity-Based cost Management.* Wiley.

Cooper, R. (1996). Look Out Management Accountants. *Management Accounting, 77*(11).

Çaldağ, Y. (2015). *Maliyet-Yönetim Muhasebesi Uygulamaları* (11 b.). Ankara: Gazi Kitabevi.

Çil, E., & Ağ, A. (2019). Toplam Kalite Yönetimi Çerçevesinde Kalite Maliyetlerinin PAF Modeline Göre Tespit Edilmesi ve Muhasebeleştirilmesine Yönelik Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 33*(3), s. 871-890.

Doğan, S., & Çakıcı, C. (2016). Faaliyet Tabanlı Maliyet Yöntemi ve Bir Uygulama. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, 5*(10), s. 38-51.

Elmacı, O. (2018). *Maliyet Muhasebesi* (6 b.). Kütahya: Gazi Kitabevi.

Erden, S. A. (2003). Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Bağımsız Denetim Firmaları Örneği. *Mali Çözüm Dergisi*(64).

Erdoğan, N. (1995). *Faaliyete Dayalı Maliyetleme-Maliyet Muhasebesinde Yeni Bir Yaklaşım.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F Yayınları.

Gersil, A. (2007). Üretim Sİstemleri ve Teknolojilerindeki Gelişmelerin ve Küreselleşmelerin Geleneksek Maliyet Muhasebesine Etkileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 62*(04), s. 107-123.

Köroğlu, Ç., & Dendeş, A. E. (2017). Üretim İşletmelerinin Maliyet Hesaplama Yöntemlerinin İncelenmesi: Aydın İli Örneği. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 15*(4), s. 265-284.

Köse, T. (2002). Ürün Maliyetlerine Göre Karar Alma Araçları:Ürün Yaşam Seyri Maliyetlemesi, Hedef Maliyetleme ve Kaizen Maliyetleme. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(2), s. 77-104.

Monden, Y. (1991). Target Costing and Kaizen Costing in Japanese Automobile Companies. *Journal Management Accounting Research, 3*, s. 16-34.

Özkan, F. (2008). Fulya Özkan Bakmay Tam Zamanında Üretim Sisteminin Üretim Maliyetleri- Maliyet Muhasebesi Üzerindeki Etkileri Teknik Masura Ambalaj Sanayi ve Ticaret A.Ş.'de Bir Uygulama. Mersin: Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Y.L Tezi.

Saban, M., & İrak, G. G. (2009). Çağdaş Maliyet Yönetimi Sistemlerinden Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(10), s. 97-108.

Tazegül, D. D. (2014). Maliyet Yönetiminde Güncel Yaklaşımlar. *Maliyet Muhasebesi II* (s. 241-260). içinde Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Topcu, M. K. (2013). Güncel Maliyetleme Yaklaşımları: Kavramsal Bir Çerçeve. *Akademik Bakış Dergisi*(34), s. 1-18.

Tümer, A. S., & İşler, İ. İ. (2017). Geleneksel Maliyetleme Sistemi İle Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Sisteminin Karşılaştırılması: Gıda Sektöründe Faaliyet Gösteren Üretim İşletmesi Örneği. *Kesit Akademi Dergisi*(12), s. 657-673.

Yavuzkurt, Z. (2018). *Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemi ve Güncel Bir Uygulama.* Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Denetim Yüksek Lisans Programı, İstanbul.

Yükçü, S. (1999). *Kalite Maliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi (Kalite Muhaesebesi).* İzmir: Anadolu Matbaacılık.

GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE ULUSLARARASI TİCARETİ ÜZERİNE ETKİLERİ

EFFECTS OF THE CUSTOMS UNİON ON TURKEY'S INTERNATİONAL TRADE

YL. Öğrencisi Merve Nur SÖĞÜT

Bursa Teknik Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü

- 0000-0002-8627-922X

ÖZET

Bu araştırmada, Avrupa Birliği (AB) ve Türkiye arasında gerçekleşen Gümrük Birliği Anlaşması'nın, anlaşma sürecindeki olumlu ve olumsuz yönleri ele alınarak Türkiye ekonomisine yansımaları ile ekonomik açıdan sürdürülebilirliğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu incelemeler sonucunda bu etkilerin Türkiye'nin ticareti üzerinde saptırıcı mı, yoksa yaratıcı mı olduğu sorusu tartışılmıştır. Gümrük Birliği, üye ülkeler arasında çeşitli tarifeleri kaldırarak ülkelerin ticaretlerinde ilerleme sağlamasına yardımcı olmaktadır. 1 Ocak 1996'da özellikle Türkiye'nin dış ticaret hacmi üzerinde önemli bir yer kaplayan Gümrük Birliği süreci başlamış bulunmaktadır. İktisadi açıdan yararlı olması beklenen bu süreç bazı ülkeler açısından olumsuz etkiler de oluşturmuştur. Türkiye açısından Gümrük Birliği, Avrupa Birliği'ne dahil olmanın kapılarını açan bir araç niteliğinde görülse de birçok başvuruya rağmen yapısal farklılıklar sebebi ile bu amaca ulaşamamış ve Türkiye'nin, Avrupa Birliği'ne kabul süreci olumlu sonuçlanamamıştır. Avrupa Birliği'ne üyeliği olmadığı halde Gümrük Birliği Anlaşması olan tek ülke olarak Türkiye, bu süreçte maalesef bazı dezavantajlara da sahip olmuştur. Buna rağmen Gümrük Birliği, Türkiye'nin ithalatı üzerinde genişletici etkiler yaratmış ve global pazarda yer almasına olanak sağlamıştır. Sonuç olarak Gümrük Birliği'nin ekonomik etkilerinin tüm ticaret alanları ve ticari mallar üzerinde farklılık gösterdiği belirtilmiş ve bu etkilerin sürekli değişimde olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Avrupa Birliği'ne günümüzde hala kabul edilemeyen Türkiye, Gümrük Birliği anlaşmasından dolayı kendi ticaretini olumsuz etkilese de anlaşmanın getirilerine uyum sağlamış fakat, AB'nin yararlandığı avantajlardan yararlanamayıp geri planda kalmıştır. Bu durum Türkiye'nin rekabet gücünü düşürerek dezavantajlı bir konuma gelmesini sağlamaktadır. Bu yönler ele alındığın da uzun vadede Avrupa Birliği'ne dahil olmak söz konusu olmadığı için Gümrük Birliği anlaşmasının güncellenmesi gerektiği ulaşılan sonuçlardandır.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği, Gümrük Birliği, Türkiye, Uluslararası Ticaret*

ABSTRACT

In this research, it is aimed to examine the economic sustainability of the Customs Union Agreement between the European Union (EU) and Turkey by Deciphering the positive and negative aspects of the agreement process, its reflections on the Turkish economy. As a result of these studies, the question of whether these effects are diverting or creative on Turkey's trade has been discussed. The Customs Union helps countries to achieve progress in their trade by

Decoupling various tariffs between member states. On January 1, 1996, the Customs Union process, which occupies an important place especially on Turkey's foreign trade volume, has started. This process, which is expected to be economically beneficial, has also created negative effects for some countries. From the point of view of Turkey, the Customs Union is considered as a tool that opens the doors to joining the European Union, but despite many applications, it has not been able to achieve this goal due to structural differences, and Turkey's admission process to the European Union has not been concluded positively. As the only country with a Customs Union Agreement, although it does not have membership in the European Union, Turkey has unfortunately also had some disadvantages in this process. Despite this, the Customs Union has had an expansionary effect on Turkey's imports and has allowed it to take part in the global Sunday. As a result, it was stated that the economic effects of the Customs Union differ on all trade areas and commercial goods, and it was found that these effects are constantly changing. Turkey, which is still not accepted to the European Union today, has adapted to the benefits of the agreement, although it negatively affects its own trade due to the Customs Union agreement, but it has not been able to take advantage of the advantages enjoyed by the EU and has remained in the background. This situation reduces Turkey's competitive power and puts it at a disadvantage. When these aspects are taken into account, it is one of the conclusions reached that the Customs Union agreement should be updated, since it is out of the question to join the European Union in the long term.

Keywords: Customs Union, European Union, International Trade, Turkey.

1. GİRİŞ

Küreselleşmenin etkileri ile uluslararası ticaret giderek gelişmekte ve yaygınlaşmaktadır. Ülkeler bu küreselleşen dünyanın hızını yakalayabilmek ve uluslararası ticaretlerini arttırmak için çeşitli entegrasyon arayışları gerçekleştirmektedir. Bu entegrasyonlar, Serbest Ticaret Anlaşmaları, Gümrük Birliği, Ortak Pazar, Ekonomik Birlik ve son aşama olan Siyasal Birlik aşamasıdır. Bu entegrasyonların ikinci aşaması olan Gümrük Birliği Anlaşması üye ülkeler arasında çeşitli tarife ve engelleri ortadan kaldırarak ülkelerin dış ticaretlerinde ilerleme sağlamasına yardımcı olmaktadır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile resmi bir şekilde tanışması Ankara Anlaşması'nın 1963 yılında imzalanması ile başlamıştır. Geçmişten günümüze küresel pazarda pay almak için çabalayan Türkiye, 1996 yılında Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği Anlaşması'nı gerçekleştirmiş ve uluslararası çapta ticaretini ilerletme çabasına girmiştir. Bu anlaşma ile beraber Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki ticarette, işlenmiş tarım ürünleri ve sanayi mallarına uygulanan tarife-kota gibi engeller kaldırılarak ikili arasında ticari bir ortaklık kurmak amaçlanmıştır (Haykır Hobikoğlu, 2007: 66). Bunun yanında Gümrük Birliği Anlaşması ile beraber ortak bir politika belirleyen birlik üyesi ülkeler, ortak bir tarife kararlaştırır ve bu tarifeyi üçüncü ülkelere karşı uygulama yükümlülüğüne girerler (Çolpan Nart, 2010: 2874). Bu durum Gümrük Birliği üyelerini bağlayıcı bir özellik taşımaktadır.

Türkiye Gümrük Birliği'ne dahil olmadan önce Avrupa Birliği'ne girmek için başvuruda bulunmuş fakat aradan yıllar geçmesine rağmen bu süreci tamamlayamamış ve müzakere aşamasında kalmıştır. Türkiye'nin, Avrupa Birliği'ne üyeliği olmadığı halde, AB ile Gümrük

Birliği anlaşması olan ilk ve tek ülke konumunda olması literatürde sıkça bahsedilen konulardan biridir. Bu durumun Türkiye açısından avantajlar oluşturduğu gibi bazı dezavantajlar da oluşturmaktadır(Kalaycı & Küçükali, 2018: 14).

Gümrük Birliği Anlaşması üye ülkeler üzerinde bazı ekonomik etkiler göstermektedir. Bu etkiler statik ve dinamik olmak üzere ikiye ayrılır. Statik etkiler daha çok kısa vadede oluşan anlık etkiler, dinamik etkiler ise daha uzun vadede oluşan etkilerdir. Statik etkilerin bunun yanında ülkeler üzerinde ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkileri bulunmaktadır (Erem, 2021).

Bu çalışmanın amacı, Avrupa Birliği ve Türkiye arasında gerçekleşen Gümrük Birliği Anlaşması'nın Türkiye ekonomisine ve ticaretine etkilerini, literatür üzerinden inceleyerek Gümrük Birliği Anlaşması'nın sürdürülebilirliğini araştırmaktır. Çalışma üç bölümde ele alınacaktır, öncelikle Gümrük Birliği Anlaşması'nın ekonomik etkileri olan statik ve dinamik etkiler ele alınarak ticaret yaratıcımı yoksa saptırıcımı olduğuna bakılacak ve Türkiye açısından etkileri incelenecektir. Sonraki bölümde literatür araştırması yapılarak geçmiş çalışmalardaki bulgular incelenerek rapor edilecek ve son bölümde genel bir inceleme yaparak Gümrük Birliği Anlaşması'nın Türkiye açısından önemi ve etkisi değerlendirilecektir.

2. GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN EKONOMİK ETKİLERİ

Türkiye 1996 yılında yürürlüğe giren anlaşma ile Gümrük Birliği'ne dahil olmuş, ülke ekonomisini etkileyen yeni bir sisteme girmiştir. Gümrük Birliği, üye ülkelerin arasındaki ticarette, bazı tarife veya kotaları kaldırarak ya da sınırlandırarak malların üye ülkeler arası serbestçe dolaşımını ve üçüncü ülkelere karşı belli bir ortak politika çerçevesinde aynı tarifeyi veya kotayı uygulamaktır (Doğan, 2004). Entegrasyon öncesi AB'ye karşı tarife %18 diğer ülkelere karşı %23 tür. Entegrasyon sonrası ise birlik üyesi ülkelere konulan tarifeler kaldırılmıştır. Birlik dışı ülkelere karşı %6 ya kadar düşürülmüştür (Hobikoğlu, 2007: 65-82).

Görsel 1: Gümrük Birliği Sonrası Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Dış Ticareti

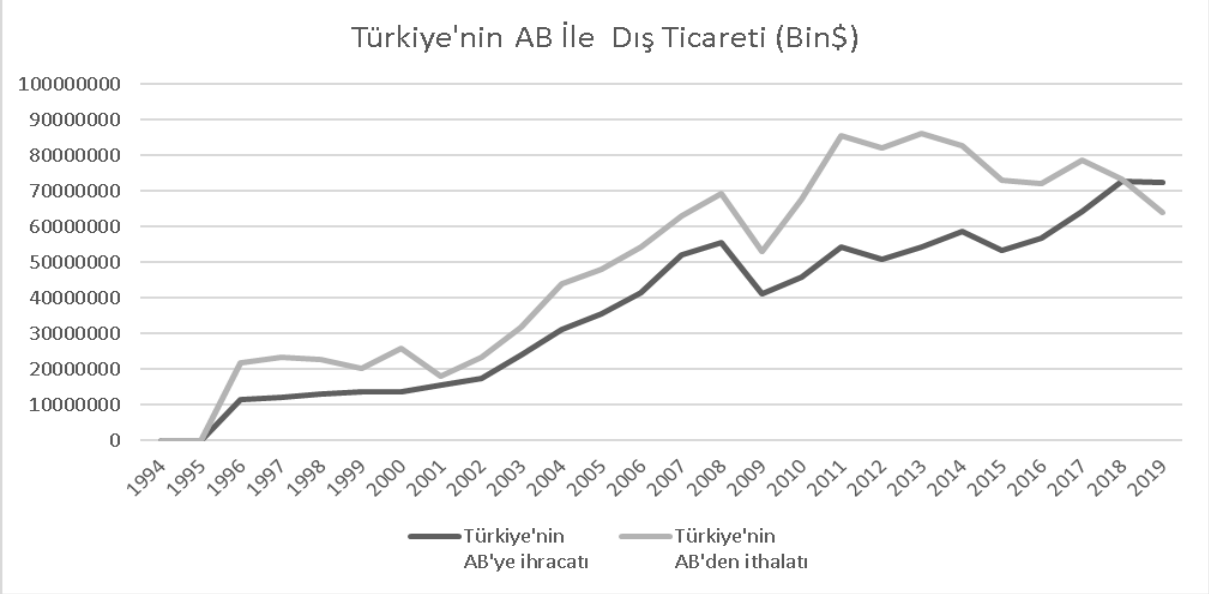

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Şekil 1'de Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği öncesinden başlayarak 1994-2019 yılları arasındaki ithalat ve ihracat oranları verilmektedir. 1996 yılında gerçekleşen Gümrük Birliği anlaşması ile beraber ticaret yaratıcı etki Türkiye üzerinde görülmeye başlamış ve ithalat-ihracat rakamlarında düzenli olmasa da dalgalı bir artış oluşmuştur. Dalgalıda olsa oluşan artış Gümrük Birliği ile beraber Türkiye'nin ticaret hacminin genişlediğini göstermektedir. İthalat ve ihracatın birbirine göre değerlerine bakıldığında ithalatta, ihracata oranla daha fazla artış olduğu görülmektedir. Dünyada yaşanan ve ülkemizde 2020 yılının ilk çeyreğinde başlayan pandemi sebebi ile 2020 ve 2021 yılları değerlendirmeye alınmamıştır.

Gümrük Birliği Anlaşması dahil olan üye ülkelere hem siyası hem ekonomik etkiler yansıtmaktadır. Bu yansımalardan Statik ve Dinamik etkiler anlaşmanın ekonomik etkilerini oluşturmaktadır (Michalopoulos ve Tarr, 2004: 4).

Ekonomide büyüme hızına yansıması beklenen etkiler dinamik etkilerdir ve bu etkilerle dış ticaret üzerinde uzun vadede olumlu değişim olması beklenmektedir. Bunun yanında Gümrük Birliği'nin Dinamik etkileri başlıca; rekabet etkisi, yatırımlara teşvik, ölçek ekonomileri etkisi, teknolojik ilerleme etkisi, dışsal ekonomiler etkisi ve kutuplaşma etkisi olarak sınıflandırılabilmektedir.

Gümrük Birliği, yatırımların artmasına sebep olarak rekabet etkisi yaratmaktadır. Üye olan ülkelere dış pazarlarda rekabet etme olanağı sağladığı için gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkeler için olumsuz etkiler de doğurabilmektedir (Çetinkaya, 2019: 113). Bunun yanında birlik içi kaynakları kullanma isteği anlaşma dışında kalan ülkelerin genelde üye ülkelere sermaye yatırımı yapmasına teşvik etmektedir (Yıldırım & Dura, 2007: 147).

Birlik içerisinde artan üretimin devamında ölçek ekonomileri devreye girmekte ve verimlilik artarken maliyetler düşüş göstermektedir. Önceden ithal edilen mallar Gümrük Birliği ile beraber işletmeler daha ucuza üretim yapma olanağı bulup ihraç etmektedirler. Gümrük Birliği ile beraber bu farklı gelişmişlik düzeyindeki ülkelerin bir arada aynı pazarda bulunması gelişmiş ülkeleri daha çok geliştirirken, fakir ülkeyi daha çok fakirleştirebilmektedir (Hobikoğlu, 2007: 68). Bununla birlikte anlaşma, üye ülke şirketlerini verimli teknolojilere itmektedir. Bu süreçte ülkeler, özellikle ar-ge yatırımları için daha fazla pay ayırmaya dikkat etmektedirler. Diğer faktörelere bağlı olarak teknolojik yenilikler artarak olumlu etkiler yaratmasıda beklenmektedir (Yıldırım & Dura, 2007: 148).

Gümrük Birliği'nin kısa süreli ekonomiye yaptığı etki statik etki olarak adlandırılır. Bu etkiler aynı teknoloji seviyesi ve makroekonomik koşullarda, yeniden kaynak dağıtımı sonucu ortaya çıkan sonuçları ölçmeye olanak sağlar (Dura ve Atik, 2007: 12). Statik etkiler ticaret yaratıcı ya da ticaret saptırıcı olmak üzere iki çeşide ayrılır.

Gümrük Birliği oluştuktan sonra bir ülkede üretilen maliyeti fazla olan malların tüketiminin maliyeti daha az olan üye ülke mallarına kaymasın ticaret yaratıcı etkiyi oluşturmaktadır. Bu etkiyi üye olan ülkelerin ticari ilişkilerinin gelişmesiyle beraber artış gösteren ticari hacim oluşturmaktadır (Şentürk, 2014: 129). Üye olan ülkelerin dışarıdan daha ucuza mal almadan, daha fazla maliyetle Gümrük Birliği üyesi ülkeden almasında ise ticaret saptırıcı etki oluşmaktadır. Bu durum yüksek ücretli sektöre kaynak aktarımı sağlamaktadır (Yıldırım & Dura, 2007: 143).

3. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Ekonomik entegrasyonlar küreselleşen dünyanın ticaretini kolaylaştırmak için ülkelerin dahil olması gereken aşamalardır. Bu aşamalar, dahil olan ülkeleri dolaylı ya da direk olarak hem eknomik hem sosyal hem de kültürel açıdan etkilediği birçok çalışmayla ortaya koyulmuştur. Gümrük Birliği'nin uluslararsı ticarete ve üye ülkelerin refahına etkilerine bakıldığında bu konunun öneminin literatürde sıkça çalışmalara konu olduğuna rastlanmaktadır. Bunun yanında Türkiye açısından ekonomik etkileri, sürdürülebilirliği ve güvenilirliği pek çok çalışmada tartışılmış ve değerlendirilmiştir.

Bakkalcı (2002), çalışmasında Avrupa Birliği'ne üyelikte bir aracı olarak görülen Gümrük Birliği Anlaşması'nın bu amaca ulaşmakta ki etkinliğini araştırmıştır. Avrupa Birliği üyeliği olmayan Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden beklediği getirileri görmediğini çalışmasında belirtmiş ve ticaret saptırıcı etkilerin Türkiye üzerinde görüldüğü sonucunu çıkartmıştır. Bunların yanında Türkiye'nin Gümrük Birliği vesilesiyle AB'den faydalanacağı mali yardımlardan da yararlanamadığını belirtip, Türkiye'nin anlaşmaya kendi lehine yenileme getirmesi gerektiğine ulaşmıştır.

Michalopoulos ve Tarr (2004) yaptıkları araştırmada, Gümrük Birliği Anlaşması'nın üye olan ülkelere sosyal, siyasa ve ekonomik etkiler yansıttığını belirtmiştir. Bunun yanında ülkelerin globalleşme sürecinde bu etkilerden en önemlilerinin statik ve dinamik olan ekonomik etkiler olduğu vurgulanmıştır. Türkiye ekonomisini geliştirmek için çeşitli kaynaklara ihtiyaç duymaktadır ve bu durum Türkiye'yi ekonomik entegrasyonlara dahil olmaya iten en önemli sebeplerden biri olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Yavuz ve Güriş (2006) yaptıkları çalışmada analizleri sonucu, Avrupa Birliği'nin Gümrük Birliği aracılığı ile Türkiye de ithalat talebini arttırdığını ortaya koymuştur. Ampirik çalışmalar neticesinde Gümrük Birliği'nin Türkiye'de ki ticari dengenin değişmesinde olumsuz etkiler yarattığı ortaya çıkmıştır. Bu olumsuzluklara sonuç olarak çalışmada, Türkiye için döviz kuru politikasının uygulanması önerilmiştir. Aksi takdirde durumun Türkiye aleyhinde işleyeceği ortaya konulmuştur.

Gümrük Birliği'nin rekabet gücü etkisini değerlendirmeye alan Vergil ve Yıldırım (2006), ortak çalışmalarında karşılaştırmalı üstünlük endeksi kullanarak Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki Gümrük Birliği'nin rekabet gücü ilişkisini araştırmıştır. Bulunan veriler sonucu ileri teknoloji ürünlerinde olumlu etkilenen rekabet gücünün, sermaye gereken ve ara mal olarak kullanılan ürünlerde olumsuz yönde etkilendiği sonucuna varılmıştır.

Yıldırım ve Dura (2007), çalışmalarında Gümrük Birliği'nin statik-dinamik etkilerini, ticaret hadlerini ve Türkiye eknoomisi üzerinde gösterdiği yansımalarını incelediler. Viner tarafından açıklanan ticaret yaratıcı ve saptırıcı etki çalışmaları, ticaret yaratıcı etkisinin ticaret saptırıcı etkisine göre daha yoğun olduğunu göz önüne çıkarmaktadır. Bu durumda Gümrük Birliği'nin ticaret hacmini ve dolayısıyla refah düzeyini arttırdığı düşünülebileceğine ulaşmışlardır. Ancak bunun yanında birliğin, ihracat üzerinden ithalata göre etkisi ve bu sektörlerde vergi gelir kaybı gibi birçok nedenin gelir ve refah artışında doğrudan etki yaratacağını belirtmişlerdir. Yapılan araştırmaya göre Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin statik etkileri sebebiyle refahın yükselişi çok

düşük düzeydedir. Bu duruma kaybedilen vergilerde eklendiğinde, ülke ekonomisinin zarar gördüğü ve Gümrük Birliği'nin kazancın yanında kayıplarda getirdiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Gündüz ve Esengün (2007), 17 yılı baz alarak zaman serisi analizi gerçekleştirmiş ve bu çalışmada 1987-2003 yılları arasını değerlendirmeye almıştır. Bu ampirik çalışmada anlaşmanın başlarında ithalatın, ihracata oranla daha fazla yükseliş gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Tarımsal ürünleri analiz eden çalışmada, bakıldığında ihracat değerlerinin geride kaldığı sonucuna varılmıştır. Bunların yanında Avrupa Birliği'ne üyelik sağlayamayan Türkiye'nin, Gümrük Birliği'nden olumlu etki görmesi için makro ekonomik koşullarını sağlamlaştırması gerektiği çıkarılmıştır.

Hobikoğlu (2007), araştırmasında Gümrük Birliği'nin tek yanlı uygulamalarına değinmiş ve bu uygulamaların sonlandırılmadıkça Türkiye açısından anlaşmanın ekonomik etkilerinin olumsuz sonuçlar yaratacağını belirtmiştir. Bununla birlikte çalışmasındaki verilerden Gümrük Birliği üyeliği gerçekleşen Türkiye'nin bu üyelik sonrası 2,6 milyar dolarlık bir gelir düşüklüğü yaşadığı sonucuna varmış ve Gümrük Birliği'nin olumlu etki ve yönlerinden faydalanmak için Avrupa Birliği'ne tam üyeliğin gerçekleşmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Bunların yanında Küresel çerçevede bakıldığında farklı olarak Çoban ve Özgener (2007), Türkiye'nin AB üyesi olan 15 ülke ile rekabet çerçevesinden kıyaslamasını yaparak küresel pazarın hızını yakalama derecelerini, global indeks ve faktör analizi ile çalışmışlardır. Analiz sonucu Belçika ve Lüksemburg'un rekabette diğer ülkeleri geride bıraktığı sonucuna ulaşırken Türkiye'nin rekabet gücündeki artışı da göz önüne çıkartmışlardır. Türkiye'nin rekabet gücündeki değişimin sonuçlarına bakarak Gümrük Birliği'nin, Türkiye'nin globalleşmesinde önemli yere sahip olduğunu ve olumlu etkilediğini belirtmişlerdir.

Nart (2010), Türkiye'nin ithalat ve ihracatını panel veri ile analiz ederek dış ticaret rakamlarını incelemiştir. Türkiye'nin dış ticaretinde AB'nin payının %48 oranında olduğu sonucuna varırken bu payın Gümrük Birliği ile beraber %50 üzerine çıktığını belirtmiştir. Çalışma sonuçlarına bakıldığında Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin dış ticaretinde Avrupa Birliği üyesi ülkelerin yoğunlukla yer almasına olanak sağladığına ve Avrupa Birliği ile ticaretinin arttığı yönünde bir sonuca ulaşılmıştır.

Yabancı yatırımlar çerçevesinden inceleyen Çeştepe ve Mıstaçoğlu (2012), yaptıkları ampirik çalışmada, gümrük birliği kukla değişkeni kullanılarak panel veri analizi yapılmış ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar üzerinde Gümrük Birliği'nin, üye ülkelere olumlu bir tutum sergilediği sonucuna varılmıştır. Türkiye'de birliğe üyeliği ile beraber Doğrudan Yabancı Yatırımlar'a kapılarını açmış olduğu çıkarımı yapılmıştır.

Gümrük Birliği Anlaşması sonrası dönemde Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ithalat ve ihracat değişimini inceleyen Şen(2014), araştırmaları sonucu Türkiye'nin rekabet gücünün artmasıyla birlikte pazardaki payının genişlediği ve dış ticaret hacminin yükseldiği sonucuna varmıştır. Bunun yanında ithalatın ihracata oranla özellikle ilk yıllarda daha fazla yükseldiğini rapor etmiş veGümrük Birliği'nin ticaret yaratıcı etkisinin olduğunu ama yanında ticaret saptırıcı etkisinide Türkiye üzerine yansıttığını belirtmiştir.

Anlaşmanın sermaye ve tüketim malları ihracatındaki etkilerine bakan Şentürk (2014), araştırmasının sonucunda Gümrük Birliği Anlaşması ile beraber Türkiye'nin ithalat – ihracat hacminin genişlediğine ve Türkiye Avrupa Birliği ticari ilişkisinin ilerlediğine ulaşmıştır. Bunun yanında Türkiye'nin sermaye yoğun malların ihracatında payının %8'lik bir artış yaşadığı sonucuna ulaşırken, tüketim mallarında ise %11'lik bir gerilemeye maruz kaldığını belirtmiştir.

Özdemir ve Koç Aytekin (2016), araştırmalarında Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin imzaladığı serbest ticaret anlaşmalarına sonradan dahil olma zorunluluğuna değinmişler ve bu durumun Türkiye için olumsuz olduğu çıkarımında bulunmuşlardır. Bu çıkarımlarının temel sebebi bu durumun Türkiye'yi dışa açık bir ülke konumuna getirerek dış açık vermesini sağlamasıdır. Çalışmanın sonucunda ise Gümrük Birliği'nin Türkiye için gereken yükümlülüğü yerine getiremediği çıkarımında bulunularak çözüm olarak Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinin gerçekleşmesi gerektiği belirtilmiştir.

Buna benzer bir sonuç olarak Kalaycı (2018), Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği gerçekleşmeden Gümrük Birliği'ne dahil olması açısından inceleme yapmış ve bu durumun Türkiye açısından dezavantajlı bir durum olduğu sonucunu çıkartmıştır. Bu dezavantajlardan en belirgininin Avrupa Birliği üyeliği olmayan Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin bağlayıcılığı gereği alınan kararlara uyma zorunluluğu olduğu belirtilmiştir. AB'nin ülkelerle imzalamış olduğu serbest ticaret anlaşmalarını Türkiye'nin de imzalaması gerekmektedir fakat bu süreç AB ile farklı zamanlarda gerçekleştiği için Türkiye AB'nin girdiği pazarlara girmekte gecikse de AB'nin anlaşma yaptığı ülkeler Türkiye'yi pazar olarak kullanabilmektedir. Bütün bu çıkarımlar değerlendirildiğinde çalışmada, sonuç olarak Gümrük Birliği'nin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine varılmıştır.

Yüce ve Altay (2021), yaptıkları çalışmada Gümrük Birliği Anlaşması'nın vergi sistemi üzerinde yarattığı etkileri incelemişlerdir. Türkiye'nin AB'ye adaylık süreci devam ettiği için vergi uygulamalarını AB'nin teknolojik politikaları ile uyum içerisinde sürdürmesi gerekmektedir. Bu durum Türkiye'nin vergilendirme şekline etki ettiği için Türkiye'yi dezavantajlı bir ülkeye dönüştürmektedir. Çalışmanın sonucunda Türkiye'nin vergilendirme politikasını kendi lehine çevirmesi ve sorunlarını aşması gerektiği çıkarımında bulunulmuştur.

Erem (2021) Gümrük Birliğinin ticaret artırıcı ve saptırıcı etkileri üzerinde durmuş statik etkilerden üretim ve tüketim etkileri ve dış ticaret etkileri, dinamik etkilerden ise ölçek ekonomileri etkileri, dışsal ekonomik etkiler, teknolojik etkiler ve sermaye hareketliliği etkileri üzerine incelemelerde bulunmuştur. Sonucunda teorik anlamda etkilerin varlığı olabileceği fakat nicel açıdan ilerletilip geliştirilmesi ve testler yapılması gerektiğini belirtmiştir.

4. GÜNCELLEMEYE YÖNELİK SON GELİŞMELER

Gümrük Birliği'nin nihai amacı Avrupa Birliği'ne tam üye olmaktır. Türkiye'nin birlikteki üyeliği bu hedef doğrultusunda uygulanan geçiş süreci aşamasıdır. Beklenenin aksine uzun bir süreç olarak uygulanmıştır ve bu durumda Türkiye'nin bazı dezavantajlı durumlar yaşamasına sebep olmuştur.

Türkiye Avrupa Birliği'nin aldığı karar süreçlerine katılamazken alınan kararlara uyum sağlayıp ikili anlaşma yapılan ülkelerle Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) yapmak durumundadır. Bu durum Türkiye açısından olumsuzluklar yaratırken son yıllarda da karayolu kota sorunu büyüyerek ilerleyen problemleri oluşturmuştur. Türkiye AB'ye ihracatını gerçekleştirirken anlaşmanın uygulandığı durumda şikayetlerin en fazla olduğu durum karayolu taşımasındaki Türklere ait tırlar için geçerli kotalar ve Türk vatandaşlarına yansıtılan vize yükümlülüğüdür. Bu durum Gümrük Birliği Anlaşması'ndan tam faydalanmamızı engellerken, anlaşmada bu konu ile alakalı hüküm ya da içerik bulunmaması sorunu ilerletmektedir. Öte yandan, AB'nin son yıllarda imzaladığı yeni nesil serbest ticaret anlaşmaları kapsamında tarım, hizmet sanayi, yatırım ve kamu alımları gibi alanlarda Türkiye ile ortaklıktan daha fazla üçüncü ülkelerle tercihli anlaşmaları bulunmaktadır. Türkiye son dönemde üçüncü ülkelerle gümrük birliğinden daha geniş kapsamlı serbest ticaret anlaşmaları müzakerelerine de başladı. Bu yeni trendler çerçevesinde, en önemli ortağımız olan Avrupa Birliği ile ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirmenin birçok avantajı olduğuna inanılmaktadır. Avrupa Komisyonu ile Gümrük Birliği'nin yenilenmesine ilişkin teknik müzakereler 27 Nisan 2015 tarihinde tamamlanmış ve müzakerelerin alanını belirleyen rapor Sayın Bakanımız ile Avrupa Komisyonu Ticaretten Sorumlu Komiser Cecilia Malmström arasında yapılan görüşmede resmiyet kazanmıştır. 12 Mayıs tarihinde ise Brüksel'e yapılan günlük ziyarette Bakan tarafından takdim edilmiştir. Raporda sunulan güncellemede, Türkiye'nin anlaşma vesilesiyle yaşadığı sorunların en hızlı şekilde çözümlenmesi öngörülse de 2016 yılından bugüne Avrupa Birliği tarafından Türkiye'nin lehine güncelleme içeren herhangi bir gelişme yaşanmamıştır.

Bu durumların yanında 2018'de siyasi durumların baskın olduğu bir sebeple Gümrük Birliği Anlaşması'nın yenilenemeyeceğini ve Türkiye için Avrupa Birliği'ne giriş müzakerelerinin yeniden tekrarlanmayacağı duyurulmuştur.

9 Aralık 2020'de yapılan görüşmelerde pandemi sürecinin global ekonomide yarattığı zorlukların zaten var olan Gümrük Birliği'nin güncelleme gerekçesini daha da güçlendirdiği belirtilmiştir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Küreselleşme ve gelişen teknolojiler ülkeleri kendilerinde olmayan kaynakları aramaya itmektedir. Bu durumda ülkeler bazı entegrasyonlara dahil olarak ithalat ve ihracatlarını arttırmak isterler. Bu istek ve gereksinimlerin sonucundan biri olan Gümrük Birliği Anlaşması üye olan ülkeler ile aradaki tarifeleri kaldırır ve hem ham madde hem aramalı hem de tüketim mallarının serbestçe global pazarda yer almasını sağlar.

Gümrük Birliği'nin Türkiye üzerindeki ekonomik etkileri incelenen bu çalışmada, Türkiye'nin 1994-2019 yılları arasında Avrupa Birliği ile olan dış ticaret verileri ele alınmış ve tarihsel süreçte artış ve azalışları incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucu Gümrük Birliği Anlaşması sonrası ithalat ve ihracatta gözle görünen bir artış söz konusu olduğu ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin Gümrük Birliği sonrası ticaret hacmi ve uluslararası pazardaki rekabet gücünün arttığı açık bir şekilde ortaya çıkarken Türkiye'ye AB tarafından gelen yatırımlar artmış ve global pazarda Türkiye'nin entegrasyonunun artmasına sebep olmuştur. Bunların yanında Türkiye anlaşma sonrası Avrupa Birliği'nden beklentilerini tam anlamıyla karşılayamamış ve

istediği ticari güce kavuşamamıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği müzakere sürecinde olduğu için birliğin getirilerinin yansımalarını yaşayamamış ve AB'ye dahil olan ülkelerin gerisinde kalmıştır.

Literatür araştırmaları sonucu Gümrük Birliği'nin dinamik etkilerine yeterince önem verilmediği fakat ekonomi üzerinde etkisinin statik etkilere oranla daha yoğun olduğu belirlenmiştir.

Bunların yanında son dönemlere bakıldığında taşıma sorunlarının (kotaların) giderek artması Avrupa'ya, Türkiye'den mal yollayan üreticileri sıkıntıya sokması da güncellenmesi gereğini desteklemektedir. Bu durum Türkiye açısından giderek zor bir sürece yol açmakta ve dış ticari yapısına zarar vermekte ve Gümrük Birliği'nin işleyişini giderek zora sokmaktadır.

Türkiye ithalat ve ihracatında Avrupa Birliği'nin payının büyük ölçüde olması Gümrük Birliği'nin terk edilememesi sonucunu doğurmaktadır. Fakat bütün çalışmanın sonucunda özetlersek, Türkiye'nin yüksek teknoloji ürünleri üretmesi, üretim hacmini genişletmesi, markalaşması ve Ar-Ge çalışmalarına gereken değeri ve önemi vermesi gerekmektedir. Türkiye bu konularda ilerlemediği sürece istediği konuma gelemez hatta ilerleyen yıllarda gerilemeye başlaması olası bir durum kıvamındadır. Bunun kesin çözümü Avrupa Birliği'ne tam üyelikten geçse de kısa vadede bu durum gerçekleşemeyeceği için Gümrük Birliği Anlaşması'nın güncellenmesi Türkiye açısından daha olumlu sonuçlar doğuracaktır. Bu sebeple yeniden güncellemeye yönelik çalışmalar bir an önce başlatılmalıdır. Bunun yanında Gümrük Birliği'nin güncelleme sorununu alternatif bir seçenek olarak en başa dönüp Ankara Anlaşması'nın yenilenip güncellenmesi ile feraha kavuşturulması önerilebilir.

Avrupa Birliği oluşumunun Türkiye ekonomisine etkisi incelendiğinde, AB'nin Türkiye'nin ticaretindeki önemi üzerine yeterli çalışmalara ulaşılamamıştır. Bu ticari ilişkinin geleceğinin olumlu olması için daha çok çalışmalara ve bu çalışmalarda alternatif çözümler araştırılmasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

5.KAYNAKÇA

Atılgan, Turan & Seher Kanat; (2006), "The Effects of the EU Customs Union with Turkey on the Turkish Textile and Clothing Sector*", FIBRES & TEXTILES in Eastern Europe,* 14(4), 11-15.

Bakkalcı, A. C. (2002). Avrupa Birliği ile Türkiye Arasında Gerçekleştirilen Gümrük Birliği'nin Kaynak Dağılımı Üzerine Etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 39-53.

Çeştepe, H., & Mıstaçoğlu, T. (2012). Gümrük Birliği'nin Doğrudan Yabancı Yatırımlara Etkisi: Avrupa Birliği'nin Yeni Üyeler ve Türkiye Üzerine Panel Veri Analizi. Marmara *Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(1), 123-139.

Çetinkaya, Ş. (2019). Türkiye'nin AB Üyelik Süreci ve Gümrük Birliği. *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, 5(17), 112-121.

Çoban, O., & Özgener, Ş. (2007). Ekonomik Entegrasyonda Bir Performans Göstergesi Olarak Globalleşme İndeksi: *Türkiye ve AB Ülkeleri Örneği. İstanbul Üniversitesi İşletme Dergisi*, 36(1), 27-43.

Çolpan Nart, E. (2010). Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkileri: Panel Veri Analizi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 2874-2885.

DE SANTIS, Roberto A.; (2003), "The Impact of a Custom Union with the European Union on Internal Migration in Turkey", *Journal Regional Science*, 43(2), ss. 349-372.

Doğan, N. (2004). On Yıllık Dönemde Gümrük Birliği'nin Etkileri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme. *Mevzuat Dergisi* (79).

Dura, C. ve Atik, H. (2007). Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye (Genişletilmiş 3. Baskı). *Nobel Yayın Dağıtım*.

Erem, N. (2021). Gümrük Birliği Teorisi ve İktisadi Bağlamda Statik ve Dinamik Etkileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(3), 903-920.

Gündüz, O., & Esengün, K. (2007). Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Avrupa Birliği (15) İle Dış Ticareti Üzerine Etkileri. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 24(1), 43-49.

Hobikoğlu, E. H. (2007). Gümrük Birliklerinin Ekonomik Etkileri ve Türkiye Ekonomisi: Gümrük Birliği Yansımaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(1), 65-82.

Kalaycı, C. ve Artan, S. (2010). Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri: Panel Veri Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (32), 281-302.

Kalaycı, C., & Küçükali, C. (2018). Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Geleceği: Gümrük Birliği'nin Güncellenmesi. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 6(3), 13-23.

Lejour, A. M., & De Mooij, R. A. (2005). Turkish delight: Does Turkey's accession to the EU bring economic benefits. *Kyklos*, *58*(1), 87-120.

Michalopoulos C. ve Tarr D. (2004). "Are Customs Unıons Economıcally Sensıble In The Commonwealth Of Independent States", *World Bank, December* 2004, s. 4.

MORGiL, Orhan; (2000), "The Impact of Trade Liberalization: Turkey's Experience with the Customs Union", *Hacettepe Üniversitesi iktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18, (2), ss. 189-197.

Nart, E. (2010). Gümrük Birliğinin Türkiyenin Dış Ticareti Üzerine Etkileri: Panel Veri Analizi. *Journal of Yasar University*, 17(5), 2874-2885.

Özdemir, Y., & Koç Aytekin, G. (2016). Avrupa Birliği (AB) Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 9(5), 45-59.

Şen, S. (2014). Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'nin Ekonomik ve Mali Etkileri: Güncel Bir Değerlendirme. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 51(589), 37-52.

Şentürk, M. (2014). Gümrük Birliği Üyeliğinden Günümüze Türkiye'nin dış ticareti üzerine bir inceleme. *İnönü Üniversitesi Akademik Yaklaşımlar Dergisi.* 5(1), 127-142.

Terin, M. ve Keskin, A. ve Terin, S. (2012). Gümrük Birliği'nin Türkiye-AB Tarım Ürünleri Dış Ticareti Üzerine Etkileri. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi *Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 15-26.

Tunç, H. (2017). Dış Ticaretin Gelişiminde Gümrük Birliği'nin Rolü, Bir Algı Araştırması. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,* 3(1), 83-99.

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Verileri (29 Temmuz 2022).

Türker, O. (2009) Gümrük Birliği Sonrası Türkiye'nin Dış Ticaretinin Rekabet Gücü. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(0), 281-302.

Vergil, H., Yıldırım, E. (2006). AB-Türkiye Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin rekabet ortamı üzerine etkisi. İktisat İşletme ve Finans, *Bilgisel Yayıncılık*, 21(243), 67-80.

Yavuz N. ve Güriş B. (2006). An Aggregate Import Demand Function For Turkey: The Bounds Testing Approach. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 33(2), 311-325.

Yıldırım, E. ve Dura, C. (2007). Gümrük Birliğinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri Konusundaki Literatüre Bir Bakış. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(0), 141-177.

Yücesoy, U. ve Altay, A. (2021). Uluslararası Lojistik Açısından Türk Vergi Sistemindeki Dolaylı Vergilerin Avrupa Birliği'ne Uyumu. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 20(3), 1174-1186.

ELEKTRONİK TİCARET KONUSUNDA TÜRKİYE'DE YAZILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERE İLİŞKİN KAVRAMSAL BİR İNCELEME

Yunus Emre GÜLER

Kırıkkale Üniversitesi, - 0000-0001-7755-3787

Tülin DURUKAN

Kırıkkale Üniversitesi, - 0000-0001-5228-3274

ÖZET

Elektronik ticaret, internet kullanımının yaygınlaşmaya başladığı 1995 senesinden sonra yaşamımıza dahil olan bir kavramdır. Dünyanın en hızlı büyüyen sektörleri içerisinde bulunan e-ticarete olan ilgi zaman geçtikçe artmaktadır. Bu sebeple günümüzde çok fazla birey e-ticaretin gelişim süreciyle ilgili çalışmalar yazmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ve internet kullanımının yaygınlaşması, mobil aygıt kullanımı gibi çok fazla faktör e-ticaretin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Çin'de 2019'da ortaya çıkan COVID-19, elektronik ticaret sektöründe artış olmasını sağlamış, e-ticareti günümüzün en bilinen satış platformu haline getirmiştir.

Bu araştırma, 2020 yılı ve 2023 Nisan ayı arasında yazılmış, lisansüstü tezlerde bulunan e-ticaret ile alakalı araştırmaların alt hedefler kapsamında derinlemesine tasviri için yapılmıştır. Mevcut araştırmaların detaylı biçimde ortaya konması ve bu veriler ışığında öneriler sunmak üzere yapılan bibliyometrik analiz, söz konusu nitel çalışmanın diğer amacıdır. Çalışmada, YÖK veri tabanında 2020 yılından 2023 yılı Nisan ayına kadar olan e-ticaret konulu 10 doktora, 155 yüksek lisans tezi; ''yayınlandığı yıl, tez türü, hazırlandığı enstitü, anabilim dalı, üniversite, konu, araştırma grubu, yazım dili, araştırma modeli,'' gibi özelliklerle bibliyometrik analizleri yapılmıştır. YÖK veri tabanında bulunan araştırmalar pdf olarak bilgisayara kaydedilerek analizleri belirlenen değerlendirme kriterleri çerçevesinde içerik analizi çeşitlerinden frekans analiziyle yapılmıştır. Lisansüstü tezlerin büyük bir bölümünün Covid-19'un dünya üzerinde hızla yayıldığı 2021-2022 yılları arasında yazılmış olması dikkat çekici bir gelişmedir. Bu süreçte Bahçeşehir Üniversitesi en çok lisansüstü tezin yazıldığı üniversite olmuştur. Söz konusu tezlerin ağırlıklı olarak İşletme Anabilim Dalı ve Sosyal Bilimler Enstitüsünde yazıldığı görülmüştür. Üzerinde çalışma yapılan grupların ''E ticaret müşterisi'' olduğu ve tezlerin büyük bir kısmında anket yönteminin tercih edildiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: E Ticaret, Lisansüstü Tezler, Literatür Taraması

A CONCEPTUAL EXAMINATION ON GRADUATE THESIS ON ELECTRONIC COMMERCE WRITTEN IN TURKEY

ABSTRACT

Electronic commerce is a concept that has been included in our lives after 1995, when the use of the internet began to become widespread. The interest in e-commerce, which is among the fastest growing sectors in the world, is increasing over time. For this reason, many individuals write studies on the development process of e-commerce today. Many factors such as the development of technology, the widespread use of the internet and the use of mobile devices have contributed to the development of e-commerce. COVID-19, which emerged in China in 2019, has led to an increase in the electronic commerce sector and has made e-commerce the most known sales platform of today.

This research was conducted for the in-depth description of e-commerce-related research in postgraduate theses written between 2020 and April 2023, within the scope of sub-targets. The bibliometric analysis, which is carried out to present the current research in detail and to offer suggestions in the light of these data, is the other purpose of this qualitative study. In the study, 10 doctorate and 155 master's theses on e-commerce from 2020 to April 2023 in the YÖK database; Bibliometric analyzes were made with features such as "the year it was published, the type of thesis, the institute, department, university, subject, research group, writing language, research model". The researches in the YÖK database were saved to the computer as pdf and the analyzes were made with frequency analysis, one of the content analysis types, within the framework of the determined evaluation criteria. It is a remarkable development that most of the postgraduate theses were written between the years 2021-2022, when Covid-19 spread rapidly around the world. In this process, Bahçeşehir University became the university where the most postgraduate theses were written. It has been observed that the theses in question were mainly written in the Department of Business Administration and the Institute of Social Sciences. It has been determined that the groups studied are "E-commerce customers" and that the survey method is preferred in most of the theses.

Keywords: E-Commerce, Graduate Theses, Literature Review

GİRİŞ

Toplumların ve bilimin büyüyüp gelişmesinde üniversitelerin önemli bir konumu vardır. Bilgilerin üretilip, geliştirilmesinde lisans ve lisansüstü çalışmaların yapıldığı üniversiteler, bu yönüyle bilime de önemli katkılar sunmaktadır. Son yıllarda teknolojide yaşanan gelişmeler eğitim sürecinde örgün eğitim yerine uzaktan eğitimin ve olabilirliklerinin yükseldiği görülmektedir. Üniversitelerin giderek artan çalışmalarına bağlı olarak lisansüstü tezlerin yazımında da önemli bir artış sağlanmıştır. Üniversitelerin bilgiyi üretmesi, geliştirmesi ve bilime katkı vermesi lisansüstü tezler aracılığıyla olduğundan e-ticaret konulu tezlerin incelenmesi de, bu çalışmanın odak noktasını oluşturması açısından önemlidir.

Tüm dünyada etkili olan Covid-19 salgını insanların hayat tarzını da büyük ölçüde değiştirmiştir. Tedbirler kapsamında fiziksel temas ve kalabalıktan uzak kalmak isteyen

müşteriler, birçok ürün ve hizmet için e-ticaret sitelerine büyük bir ilgi duymuş ve kullanımına yönelmiştir. Yaşanılan bu süreçlerle ilgili olarak e-ticaret, iş dünyası ve akademi için de dikkat çekici bir hale gelmiştir. Philip Kotler'e göre pazarlama artık süratle gelenekselden dijitale geçmektedir. (Kotler, 2017: 204). Geleneksel pazarlama anlayışında alıcılar ile işletmeler arasında, işletmeden müşteriye doğru tek taraflı bir iletişim varken, internet ve teknolojinin getirdiği değişim ve yenileşme sebebiyle çift taraflı iletişim daha fazla görünür hale gelmiştir (Bulunmaz, 2016:350). İnternetin ortaya koyduğu imkanlarla alıcılar, işletmeler tarafından yayımlanmış olan mesajlara daha süratli dönüş sağlamaya başlamışlardır. Örneğin, bazı bankalar twitter hesapları aracılığıyla, yine bazı alışveriş siteleri de whatsapp uygulaması aracılığıyla meydana getirdikleri kamusal hesaplar üzerinden alıcıların istek ve yakınmalarına anlık olarak yanıt vermektedirler. İşletmeler alıcılarına en hızlı şekilde faydalı olarak, öncelikle müşterilerini mutlu etmeyi, sonrasında da sağlıklı ve uzun süreli ilişkiler kurmayı amaçlamaktadır (Erinç, 2018:368; Öngel ve Şenol, 2019:447). Internet siteleriyle, mobil mesajlaşma uygulamalarıyla, işletmeler alıcıları ile e-posta yoluyla da iletişime geçme imkanına sahiptir. Bu metot özellikle bir ürün veya servisle ilgili olarak müşterilerin görüş ve düşüncelerini almada aktif şekilde kullanılmaktadır (Koçak Alan vd., 2018:495; Deniz, 2002:2). Internet teknolojilerinin ortaya koyduğu değişim ve yenilik sadece iletişim şeklini değiştirmemiş, iletişimin etkisi, hızı ve maliyetinin yanı sıra müşterilerin ihtiyaç ve beklentilerini de değiştirmiştir. İşletmeler bu konularda yeni stratejiler ortaya koymak ve pazarlama iletişimlerini dijital ortamların gerektirdiği yeni kurallara göre yenilemek durumunda kalmışlardır. Bu nedenle dijital teknolojiler ile gelen yeni ilerlemeler pazarlama alanında çalışan araştırmacıların ilgisini çekmiş; ulusal ve uluslararası düzeyde birçok çalışma yapılmıştır. E ticaretle alakalı alan yazında var olan çalışmaların ilerleyen süreçlerde tüm dünyada yaygınlaşacağı ve çevrimiçi alış-veriş gibi yeni sürümlerinin artacağı öngörülmektedir. Alanda yapılan çalışmaların literatüre yapacağı katkıların izlenmesi ve incelenmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada e-ticaretle alakalı Türkiye'de hazırlanmış lisansüstü tezlerin analizi yapılarak Covid 19 pandemisinin başlangıcından günümüze kadar olan süreç incelenmiş, mevcut durum belirlenerek gelecekte yapılacak olan çalışmalara ışık tutmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, çalışmada bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bibliyometrik analiz, literatürde yer alan kaynakların istatiksel olarak incelenmesiyle, gelişimi ve ilerlemesini ortaya çıkaran ve/veya çıkarmayı hedefleyen bir inceleme alanıdır (Al ve Coştur, 2007:144). Sosyal bilimlerde son yıllarda yaygın olarak kullanılan bibliyometrik analizin, bilimsel araştırmalarda farklı parametreler açısından ele alındığı görülmektedir.

LİTERATÜR

E Ticarete olan ilginin Covid 19 pandemisi ile arttığı görülmektedir. Literatür incelendiğinde çalışmaların sayısı da bunu desteklemektedir. Sağdaç ve Ercoşkun (2022: 53), tarafından hazırlanan çalışmada; YÖK veri tabanında e ticaret alanında 2004-2021 yılları arasında işletme ana bilim dalında yazılan 154 lisansüstü tezin bibliyometrik analizi; metodolojisi, veri kaynakları ve analiz yöntemleri gibi parametreler açısından yapılmıştır. Bu analizler sonucunda e ticaret konulu lisansüstü tezlerin 2015 yılından sonra arttığı, çoğunlukla devlet

üniversitelerinde yapıldığı, tezlerin büyük bir kısmının da birincil veri kaynaklarından elde edilen bulgulara göre yazıldığı görülmüştür.

Türkoğlu, Duran ve Yetişen (2022: 472), tarafından hazırlanan diğer bir çalışmada ise 2000-2021 yılları arasında yazılan ve YÖK veri tabanında kayıtlı olan e-ticaret konulu 317 lisansüstü tez üniversite, yayın yılı, yazarların danışmanlarının akademik unvanları, sayfa sayısı aralıkları, araştırmanın türü, yayın dili ve anahtar kelimeler gibi parametreler açısından bibliyometrik analize tabi tutulmuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre lisansüstü tezlerde erkeklerin kadınlara göre daha fazla e ticaret konusunu çalıştığı, danışman olarak Dr. Öğr. Üyesi unvanlı akademisyenlerin daha fazla yer aldığı görülmüş; yüksek lisans çalışmalarında e-pazarlama, e-ticaret, toplam kalite yönetimi, tüketici davranışları, pazarlama iletişimi gibi konular ağırlık kazanırken, doktora çalışmalarında ağırlıklı olarak e-pazarlama ve e-ticaret konularının yer aldığı tespit edilmiştir. E-ticaret konulu tezlerin hem özel ve vakıf hem de devlet üniversitelerinde çalışıldığı; bu alanda en fazla sayıda tezin aralarında Bahçesehir, İstanbul Aydın, İstanbul Ticaret gibi üniversitelerin yer aldığı özel ve vakıf üniversitelerinde yazıldığı, ardından İstanbul Teknik Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi gibi devlet üniversitelerinin geldiği görülmüştür. En az sayıda tezin ise yine özel bir üniversite olan Çankaya Üniversitesi'nde yazıldığı belirlenmiştir.

YÖNTEM

Model

Bu çalışma, lisansüstü tezlerde yer alan e-ticaret ile alakalı çalışmaların alt amaçlar çerçevesinde derinlemesine tasviri, mevcut araştırmaların detaylı biçimde ortaya konması ve bu veriler ışığında öneriler getirilmesi için ikincil veriler kullanılarak yapılan nitel bir araştırmadır. Bu amaç çerçevesinde bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmanın amacı kapsamında aşağıdaki sorulara yer verilmiştir:

- Ele alınan lisansüstü tezlerin türüne göre dağılımı nedir?
- Ele alınan lisansüstü tezlerinin yıllara göre dağılımı nelerdir?
- Ele alınan lisansüstü tezlerinin üniversitelere göre dağılımı nelerdir?
- Ele alınan lisansüstü tezlerinin enstitülere göre dağılımı nelerdir?
- Ele alınan lisansüstü tezlerinin anabilim dallarına göre dağılımı nelerdir?
- Ele alınan lisansüstü tezlerinin konularına göre dağılımı nelerdir?
- Ele alınan lisansüstü tezlerinin yazım dillerine göre dağılımı nelerdir?
- Ele alınan lisansüstü tezlerinde hangi araştırma yöntemleri yer almıştır?
- Ele alınan lisansüstü tezleri hangi gruplar üzerinde yürütülmüştür?

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini e-ticaret ile alakalı Türkiye'de hazırlanan doktora ve yüksek lisans tezleri meydana getirmektedir. Bu amaçla, Covid-19 pandemisi ortaya çıktıktan sonra yazılan doktora ve yüksek lisans tezlerine ulaşmak amaçlanmış olup bu sebeple örneklem olarak 2020-2023 yılları arasında yazılan lisansüstü tezler inceleme kapsamına alınmıştır. Dolayısıyla araştırmanın evrenini 2020 yılından 2023 yılı Nisan ayına kadar yazılan ve YÖK veri tabanında açık erişimde olan 10 doktora tezi ve 155 yüksek lisans tezi meydana getirmektedir.

Metodoloji

Bu çalışmada, veri toplama tekniği olarak bibliyometrik analize yer verilmiştir. Çalışmada ilgili lisansüstü tezlere ulaşmak için Yükseköğretim Kurulu veri tabanının tarama bölümünde ‘‘E Ticaret’’ anahtar kelimesi aratılmıştır. Bibliyometrik analizinin birinci kısmını oluşturan dokümanlara ulaşmada doktora ve yüksek lisans tezleri Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı web sitesinden Pdf olarak ayrıştırılarak bilgisayara kaydedilmiştir. Sonraki aşamada ise, bilgisayara kaydedilen doktora ve yüksek lisans tezlerinin analizleri hazırlanan değerlendirme ölçütleri dikkate alınarak içerik analizi çeşitlerinden frekans analizi kullanılmıştır.

Frekans analizi en sade şekliyle kayıt birimlerinin nicel olarak görünme sıklığını meydana getirmektedir. Mesaj öğelerinin yer aldığı analizi yapılan materyalde hangi sıklıkla görüldüğünün sayılması amaçlanmışsa, sayılabilecek yeterlikte birimler frekans türünde ifade edilir. Bu belirli bir öğenin önemini ve yoğunluğunu anlamayı sağlar. Frekans analizi sonucunda, öğelerde sıklığına dayalı olarak sınıflandırma yapılabilmekte ve önem sırasına konulabilmektedir (Karadağ, 2010: 56).

BULGULAR

Çalışmanın bulguları çalışmanın alt amaçları doğrultusunda aşağıdaki gibi yer almaktadır.

Çizelge 8: Tezlerin Türüne Göre Dağılımı

Tez Türü	**F**	**Yüzde**
Doktora	10	6,06%
Yüksek Lisans	155	93,94%
Toplam	165	100%

Türkiye’de e ticaret ile alakalı 2020-2023 Nisan ayı arasında hazırlanan doktora ce yüksek lisans tezlerinin türüne göre dağılımı Çizelge 1’de bulunmaktadır. Bu tezlerin %6,06’sı doktora tezinden %93,94’ü yüksek lisans tezinden oluşmaktadır.

Çizelge 9: Ele Alınan Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yükseköğretim Kurulu Veri Tabanı				
Tez Türü	**Doktora**	**Yüksek Lisans**	**F**	**Yüzde**
2020	1	33	34	20,60%
2021	5	52	57	34,55%
2022	2	62	64	38,79%
2023	2	8	10	6,06%
Toplam	10	155	165	100%

Çizelge 2’de lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı yer almaktadır. Çizelgedeki verilere göre Türkiye’de 2020-2023 Nisan ayı arasında e ticaret ile alakalı yazılmış toplam 165 tane lisansüstü tez yer almaktadır. Bu lisansüstü tezlerin 155 tanesi yüksek lisans, 10 tanesi ise doktora tezlerinden meydana gelmektedir. E ticaret konusunda yazılan lisansüstü tezin fazla

2021 ve 2022 yıllarında yazılmış olduğu görülmektedir. 2023 yılının ilk dört ayında 10 lisansüstü tez yazılmıştır.

Görsel 2: Tezlerin Hazırlandığı Üniversitelere Göre Dağılımı

Çalışma kapsamında incelenen 165 lisansüstü tez toplamda 77 üniversite bünyesinde hazırlanmıştır. Görsel 1'de lisansüstü tezlerin hazırlandığı üniversitelere ait bilgiler bulunmaktadır. Yapılan Kelime Bulut Analizi' ne göre en çok lisansüstü tezin Bahçeşehir Üniversitesinde lisansüstü eğitim gören öğrenci ve araştırma görevlileri tarafından yazılmış olduğu görülmektedir. Bahçeşehir Üniversitesinden sonra en çok lisansüstü tez İstanbul Aydın, İstanbul Ticaret, İstanbul Teknik ve Marmara Üniversitelerinde yazılmıştır. Şekil 1'e bakıldığında E Ticaret konusunda hazırlanan lisansüstü tezlerin çoğunluğu İstanbul'da yer alan özel ve vakıf üniversitelerinde bulunmaktadır. Bu da bize İstanbul'un ülkemiz açısından önemli bir e-ticaret merkezi olduğunu göstermektedir.

Çizelge 10: Tezlerin Hazırlandığı Enstitüye Göre Dağılımı

Enstitüler	2020	2021	2022	2023	F	Yüzde (%)
Sosyal Bilimler Enstitüsü	23	26	29	7	85	51,50%
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	6	22	28	1	57	34,55%
Fen Bilimleri Enstitüsü	4	6	5	2	17	10,30%
Güzel Sanatlar Enstitüsü	1				1	0,61%
Lisansüstü Programlar Enstitüsü		2	1		3	1,82%
Hezarfen Havacılık ve Uzay Teknolojileri Enstitüsü		1			1	0,61%

Bilişim Enstitüsü			1		1	0,61%
Toplam	34	57	64	10	165	100%

Çizelge 3'de lisansüstü tezlerin hazırlandığı enstitülere ait bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler ışığında, E ticaret konusunda en fazla lisansüstü tez %51,50 ile Sosyal Bilimler Enstitüsü ve %34,55 ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından yazıldığı görülmektedir.

Görsel 3: Tezlerin Hazırlandığı Anabilim Dalına Göre Dağılımı

Görsel 2'de yüksek lisans ve doktora tezlerinin yazıldığı anabilim dallarına göre dağılımı yer almaktadır. Yapılan Kelime Bulut Analizi' ne göre en çok lisansüstü tez İşletme Anabilim Dalında yazılmıştır. Ardından Bilgisayar Mühendisliği, Endüstri Mühendisliği ve İktisat Anabilim Dalları gelmektedir.

Çizelge 11: Hazırlanan Lisansüstü Tezlerin Konusuna Göre Dağılımı

YÖK Veri Tabanı										
Konu	**2020**		**2021**		**2022**		**2023**		**F**	**Yüzde**
	YL	**Doktora**	**YL**	**Doktora**	**YL**	**Doktora**	**YL**	**Doktora**		
İşletme	16	1	29	3	28	1	6	1	85	42,93%
Bilgisayar Müh. Bilimleri	2		6	1	3	1		1	14	7,07%
Bilim ve Teknoloji	2		1	1	1	1	1		7	3,54%
Reklamcılık	1		2		2		1		6	3,03%
Ulaşım	1		2		3				6	3,03%
Ekonomi	10		8		10		1		29	14,65%

Giyim Endüstrisi			1		1				2	1,01%
Sosyal Hizmetler			1						1	0,50%
Ekonometri	1		1						2	1,01%
Şehircilik ve Bölge Planlama			1						1	0,50%
İstatistik	1		3		3				7	3,54%
İletişim Bilimleri	2		2		2		1		7	3,54%
Güzel Sanatlar	3		1						4	2,02%
Endüstri ve Endüstri Müh.	1		1		5				7	3,54%
Hukuk			1		1				2	1,01%
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	2								2	1,01%
Turizm	1								1	0,50%
Maliye	1				2				3	1,52%
Halkla İlişkiler	1								1	0,50%
Psikoloji					1				1	0,50%
Bilgi ve Belge Yönetimi					2				2	1,01%
Uluslararası İlişkiler					1				1	0,50%
Mühendislik Bilimleri						1			1	0,50%
Siyasal Bilimler					1				1	0,50%
Endüstri İlişkileri ve Tasarım						1			1	0,51%
Gazetecilik					2				2	1,01%
Gastronomi ve Mutfak Snt.					1				1	0,51%
Sosyoloji					1				1	0,51%
Toplam	45	1	60	5	70	5	10	2	198	100%

Çizelge 4'de yazılan lisansüstü tezlerin yazıldığı alanlara ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çizelgedeki bilgiler incelendiğinde e-ticaret ile ilgili en fazla işletme, ekonomi ve bilgisayar mühendisliği bilimleri alanında lisansüstü tez yazıldığı görülmektedir.

Çizelge 12: İncelenen Lisansüstü Tezlerin Yazım Dilleri

YÖK Veri Tabanı						
Tez Yazım Dili	**Türkçe**		**İngilizce**		**F**	**Yüzde**
Tez Türü	**Yüksek Lisans**	**Doktora**	**Yüksek Lisans**	**Doktora**		
2020	27	1	6	0	34	20,60%
2021	39	4	13	1	57	34,55%
2022	50	1	11	2	64	38,79%
2023	8	2			10	6,06%
Toplam	**124**	**8**	**30**	**3**	165	100%
Yüzde	**75,15%**	**4,85%**	**18,18%**	**1,82%**	**100%**	

Çizelge 5'te hazırlanan lisansüstü tezlerin yazım diline ait bilgiler yer almaktadır. Belirtilen yıllar arasında toplan yazılan 165 lisansüstü tezin 132 tanesi Türkçe, 33 tanesi ise İngilizce

olarak yazılmıştır. Çizelge incelendiğinde lisansüstü tezlerin yazım dillerinde 2021 ve 2022 yılında İngilizce dilinde yazılan tezlerin sayısının fazla olması dikkat çekmektedir.

Görsel 4: Tezlerin Kullanılan Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

Görsel 3'de lisansüstü tezlerde kullanılan araştırma yöntemleri bulunmaktadır. Yapılan Kelime Bulut Analizi' ne göre en çok kullanılan veri toplama yöntemi ankettir. Anketten sonra en çok kullanılan yöntemler ise veri analizi, literatür araştırması ve görüşme olmuştur.

Çizelge 6: Ele Alınan Lisansüstü Tezlerin Üzerinde Yürütüldüğü Gruplar

Üzerinde Yürütülen Gruplar	2020	2021	2022	2023	F	Yüzde
E Ticaret Müşterisi	13	23	25	2	63	38,18%
E Ticaret İşletmesi	2	14	18	1	35	21,20%
E Ticaret Uzmanları	1	1	2		4	2,42%
E Ticaret İşletme Yöneticileri	2		1	1	4	2,42%
Üniversite Öğrencileri	6	1			7	4,24%
Girişimciler	3	1	1	1	6	3,63%
Lojistik Firmaları		1	1		2	1,20%
Turizm Çalışanları	1		1		2	1,20%
Perakendeciler	1				1	0,61%
Lojistik Müşterileri	1				1	0,61%
İnternet Siteleri	1				1	0,61%
Türkiye Bölge Gelişim Anketleri	1				1	0,61%

Dış Ticaret İşletmeleri	1	1			2	1,20%
İnstagram Kullanıcıları	1				1	0,61%
Esnaflar		1			1	0,61%
Google Ads Reklamları		1			1	0,61%
Google Mechandise Store		1			1	0,61%
Türkiye ve Körfez Ülkeleri		1			1	0,61%
E Ticaret Müşteri Yorumları		2		2	4	2,42%
Melek Yatırımcılar		1			1	0,61%
Kobiler		1	2	2	5	3,03%
E Ticaret Verileri		3			3	1,82%
Çinli Tüketiciler		1			1	0,61%
Mantar İşletmeleri		1			1	0,61%
TÜİK (Türkiye İstatistik Oranları)		1			1	0,61%
Avrupa Ülkeler E Ticaret Pazarı			1		1	0,61%
İnternet Tarihçesi			1		1	0,61%
Fenomenler			1		1	0,61%
E Ticaretin Gelişimi			3	1	4	2,42%
E Ticaretin Vergilendirilmesi			1		1	0,61%
Muhasebe Meslek Elemanları			1		1	0,61%
Yabancılık Unsuru İçeren E Tic. İlişkileri			1		1	0,61%
E Ticaret İşletme Çalışanları		1	1		2	1,20%
Akademisyenler			1		1	0,61%
İlaç Sektöründe E Ticaret			1		1	0,61%
Seyahat Acenteleri			1		1	0,61%
Toplam	34	57	64	10	165	100%

Çizelge 6'da ele alınan yüksek lisans ve doktora tezlerinin üzerinde yürütüldüğü gruplar bulunmaktadır. Çizelgeye göre, yazılan tezlerin saha araştırmasının yapıldığı gruplar arasında çoğunlukla e-ticaret müşterileri ve e-ticaret şirketleri yer almaktadır. Çizelgeye incelendiğinde 2 doktora tezi ve 14 yüksek lisans ise örneklem kullanılmadan literatür araştırması biçiminde yapılmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada, YÖK veri tabanında 2020 yılı ve 2023 Nisan ayı arasında e ticaret konusunda hazırlanan 10 doktora tezi ve 155 yüksek lisans; ''yayınlandığı yıl, tez türü, hazırlandığı anabilim dalı, enstitü, üniversite, konu, yazım dili, araştırma grubu, araştırma modeli,'' gibi özellikler bakımından bibliyometrik analizleri yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, Türkiye'de 2020 yılı ve 2023 Nisan ayı arasında e ticaret ile alakalı yazılan toplam 165 tane lisansüstü tez yer almaktadır. Bu tezlerin büyük bir bölümü yüksek lisans tezlerinden meydana gelmektedir. E ticaret konusunda yazılan lisansüstü tez sayısı en fazla Covid 19 pandemisinin tüm dünyaya hızla yayıldığı 2021 ve 2022 yıllarında yazılmıştır. Bu sonuç doğrultusunda pandeminin hayatımıza girmesiyle E ticaret konusuna verilen ağırlığın arttığı görülmektedir.

Hazırlanan lisansüstü tezlerin, hazırlandığı üniversitelerin dağılımına bakıldığında 54 devlet üniversitesi ve 23 vakıf üniversitesi tarafından hazırlandığı görülmüştür. 54 devlet üniversitesi tarafından toplam 91 lisansüstü tez yazılırken, 23 vakıf üniversitesi tarafından 74

lisansüstü tez yazılmıştır. Lisansüstü tezleri hazırlayan üniversite ve tez sayısı oranına bakıldığında %55'i devlet üniversiteleri tarafından %45'i ise vakıf üniversiteleri tarafından hazırlandığı sonucuna ulaşılmıştır. En fazla lisansüstü tez vakıf üniversiteleri arasında; Bahçeşehir, İstanbul Aydın, İstanbul Ticaret Üniversiteleri bünyesinde hazırlanmıştır. Devlet üniversitelerine bakıldığında ise en fazla lisansüstü tez; Marmara, Maltepe ve Fırat Üniversiteleri bünyesinde hazırlanmıştır. Bu sonuçlar ışığında, Sağtaş ve Ercoşkun (2022:53), tarafından hazırlanan çalışmanın sonuçlarıyla benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Benzerliklere bakıldığında her iki çalışmada da en fazla lisansüstü tez devlet üniversiteleri tarafından ve devlet üniversiteleri arasında Marmara üniversitesi bünyesinde hazırlanmıştır. Farklılıklara bakıldığında Sağtaş ve Ercoşkun (2022:53) hazırladığı çalışmada vakıf üniversiteleri içerisinde en çok lisansüstü tez İstanbul Ticaret Üniversitesi bünyesinde hazırlanmış olduğu görülmektedir. Bu çalışmada ise vakıf üniversiteleri içerisinde en çok lisansüstü tez Bahçeşehir Üniversitesi bünyesinde hazırlanmış olduğu görülmektedir.

Lisansüstü tezlerin hazırlandığı enstitüler incelendiğinde en fazla tezin Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlandığı görülmektedir. Anabilim dalları ve konuları incelendiğinde ise en fazla lisansüstü tezin işletme anabilim dalında ve işletme konusunda yazıldığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Lisansüstü tezlerde işletme haricinde yirmi yedi farlı konuya yer verilmiştir. Bu sonuç Sağtaş ve Ercoşkun (2022:53), tarafından hazırlanan çalışmayla karşılaştırıldığında e ticaret ile ilgili yaptıkları çalışmalarında sadece işletme konusunu ele almışlardı ama bu çalışmada işletme dahil yirmi sekiz konu ele alınmıştır. Hazırlanan lisansüstü tezlerin yazım dilleri incelendiğinde %80'i Türkçe, %20'si ise İngilizce dilinde yazılmıştır. Tez yazım dilleri söz konusu olduğunda Türkoğlu, Duran ve Yetişen (2022:472), tarafından hazırlanan çalışmayla benzerlik göstermektedir ama bu çalışmadan farklı olarak Türkçe ve İngilizce dışında Almanca ve Fransızca dillerinde yazılan çalışmaların bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Lisansüstü tezlerde kullanılan araştırma yöntemleri arasında en çok nicel araştırma yöntemleri ve veri toplama tekniği olarak da anket kullanıldığı göze çarpmaktadır. Hazırlanan çalışmaların %50'sinde anket yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmalarda kullanılan nicel araştırma yöntemleri en fazla e ticaret müşterileri ve işletmeleri üzerinde yürütülmüştür. Çalışmalar incelendiğinde 2 doktora tezi ve 14 yüksek lisans tezi sadece literatür incelemesi biçiminde hazırlanmıştır. Bu çalışma Covid 19 pandemisinin ülkemizdeki başlangıç yılı (2020) baz alınarak YÖK veri tabanında yer alan ulaşılabilir durumda olan lisansüstü tezleri kapsamaktadır. Çalışma 2020 yılı ve günümüze kadar hazırlanan lisansüstü tezleri ele almasından dolayı bu çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda Covid 19 pandemisi öncesi, pandemi dönemi ve pandemi sonrası dönem karşılaştırılarak daha kapsamlı çalışmalar hazırlanabilir. Bu sebeple bu çalışma Covid 19 pandemisi döneminden günümüze kadar olan süreçte e ticaret alanında yazılan lisansüstü tezleri inceleyerek gelecekte bu alanda yapılacak çalışmalara ışık tutacaktır.

KAYNAKÇA

Al, Umut ve Recai, Çoştur (2007) "Türk Psikoloji Dergisi'nin Bibliyometrik Profili", Türk Kütüphaneciliği 21(2), s. 142- 163.

Bulunmaz, B. (2016). Gelişen Teknolojiyle Birlikte Değişen Pazarlama Yöntemleri ve Dijital Pazarlama. TRT Akademi, 1 (2) , 348-365.

Deniz, R. B. (2002). Yeni Bir Pazarlama Yöntemi Olarak Elektronik Posta Pazarlaması. Journal of Istanbul Kultur University, 2, 1-10.

Erinç, Z. B. (2018). Kooperatif İşletmeler Ve İlişkisel Pazarlama: Bir Model Yaklaşımı. Akademik Hassasiyetler, 5 (10) , 361-379.

Karadağ, E. (2010). Eğitim Bilimleri Doktora Tezlerinde Kullanılan Araştırma Modelleri: Nitelik Düzeyleri ve Analitik Hata Tipleri . *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* , 49-71.

Koçak Alan, A., Tümer Kabadayı, E. & Erişke, T. (2018). İletişimin Yeni Yüzü: Dijital Pazarlama Ve Sosyal Medya Pazarlaması. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 17 (66), 493-504.

HYPERLINK "https://www.emerald.com/insight/search?q=Philip%20Kotler" \o "Philip Kotler" Kotler, P. (2017), "Philip Kotler: some of my adventures in marketing", *HYPERLINK "https://www.emerald.com/insight/publication/issn/1755-750X"* *Journal of Historical Research in Marketing* , Vol. 9 No. 2, pp. 203-208.

Öngel, V. & Şenol, Ş. (2019). İçsel Pazarlama Uygulamalarının Çalışanların İş Tatmini Üzerine Etkisi Ve Örgütsel Adaletin Aracılık Rolü. Akademik Hassasiyetler, 6 (12), 477-490.

Sağtaş, S. & Ercoşkun, S. (2022). YÖK ulusal tez merkezine kayıtlı e-ticaret alanında yazılan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *Journal of Awareness.* 7(1): 47-55.

Türkoğlu, M., Duran, G. ve Yetişen, S. (2022). Türkiye'de E-Ticaret Üzerine Yapılmış

Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 462-476

ÇİĞ BESLENME HAKKINDA YAZILMIŞ BİLİMSEL ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Bibliometric Analysis of Scientific Studies on Raw Food

Prof. Dr. ATİLLA AKBABA
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, - 0000-0002-9434-2145
BELİZ CENGİZ
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü,– 0009-0004-8975-450X
MUHAMMET ENSAR ÖZDENİZER
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, 0009-0003-1215-6491

ÖZET

Gastronomi günden güne gelişim ve değişim göstererek birçok sağlıklı beslenme türünde popülerlik yaratmıştır. Sağlıklı beslenme bir trend olmaktan ziyade bir yaşam tarzı haline gelmiştir. Dolayısıyla tüketiciler sağlıklı beslenmeye daha fazla önem vermekte ve günlük yaşamlarında sağlıklı bir diyete sahip olma eğilimindedir. Gastronomi alanında yükselen akımlardan biri olan çiğ beslenme akımı yani diğer bir değişle çiğ beslenme diyeti, gıdaların pişirme işlemine maruz bırakılmadan çiğ olarak tüketilmesi ya da çok düşük ısılarda pişirilerek tüketilmesi akımıdır. Bu araştırmanın temel amacı; önemi gün geçtikçe artan sağlıklı beslenme olgusunun alan yazınında ele alınış biçimini saptamak, çalışmaların mevcut özelliklerini belirlemek ve konuya ilişkin irdelenmesine ihtiyaç duyulan çalışma alanlarını ortaya koymaktır. Gastronomi ve beslenme disiplinleri çerçevesinde çiğ beslenme konusunu ele alan Türkçe çalışmaların derlenerek alan yazına katkı sağlanması hedeflenmektedir. Söz konusu çalışmada, akademik çalışmanın türü, yayınlanma yılı ve yayınlanma yeri gibi parametreler kullanılmıştır. Bu hareketle; geçmişten günümüze Google Akademik, DergiPark ve YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanları üzerinde araştırma yapılmıştır. Bununla birlikte çiğ beslenme ve raw food anahtar kelimeleri (keywords) geçen ve bilimsel çalışmanın en az bir bölümünde çiğ beslenme konusunu bölüm olarak ele alan çalışmalar kısıtlı tutulmuştur. Toplamda, Türkçe dilinde yayınlanmış ve açık erişimli olan 11 adet bilimsel çalışmaya ulaşılmıştır. Söz konusu eserler araştırma doğrultusunda bibliyometrik analiz ile incelenmiştir. Sonuç olarak çiğ beslenmeyi konu alan çalışmalarının 2020 yılı itibariyle sayı olarak artış gösterdiği belirlenmiş. Fakat Türkçe literatürde yeteri kadar değinilmediği görülmektedir. Söz konusu çalışmanın, çiğ beslenmeyi içeren yayınlar kapsamında Türkçe alan yazına genel bir bakış sağlayarak gelecek araştırmalar için bir yol haritası niteliği taşıyacağı düşünülmektedir. Araştırma, süre kısıtlamasından dolayı belirli parametrelerle sınırlı tutulmuştur.

Anahtar kelimeler: Çiğ beslenme, Gastronomi, Sağlıklı Beslenme, Vejetaryen Beslenme, Bibliyometrik Analiz

ABSTRACT

Gastronomy has been evolving and changing day by day, creating popularity in various healthy eating styles. Healthy eating has become more than just a trend; it has become a lifestyle. Therefore, consumers are paying more attention to healthy eating and tend to have a healthy diet in their daily lives. Raw food diet, also known as raw food movement, is one of the emerging trends in the field of gastronomy, where foods are consumed raw or cooked at very low temperatures without exposure to high heat. The main objective of this research is to determine the way the concept of healthy eating, which is becoming increasingly important, is addressed in the literature, identify the characteristics of existing studies, and highlight areas that require further investigation. The aim is to contribute to the literature by compiling Turkish studies on raw food diet within the framework of gastronomy and nutrition disciplines. Parameters such as the type of academic work, publication year, and place of publication have been used in the study. This study is based on research conducted on the Google Scholar, DergiPark, and YOK National Thesis Center data bases from the past to the present. However, the study was limited to a restricted number of scholarly works that include the keyword "raw food diet" and specifically address the topic of raw food consumption in at least one section of the research. A total of 11 scientific studies published in Turkish and available in open access were identified. These works were analyzed using bibliometric analysis in line with the research objectives. The findings revealed an increasing number of studies on raw food diet as of 2020. However, it is observed that there is insufficient attention given to this topic in the Turkish literature. This study is expected to provide a general overview of Turkish literature in the field of raw food diet and serve as a roadmap for future research. It should be noted that the research was limited by specific parameters due to time constraints.

Keywords: Raw Food, Gastronomy, Healthy Eating, Vegetarian Diet, Bibliometric Analysis

1. GİRİŞ

İnsanoğlu var olduğu günden bu güne kadar hayatta kalabilmek için savaşır. Doğru beslenmek de hayatta kalabilmenin en önemli yoludur. İnsanoğlunun evrimi devam ederken gıdaları durumlara göre işleme ve saklama yöntemleri geliştirmişlerdir. Bu yöntemler ise teknoloji ve endüstrinin gelişmesiyle gastronominin önemini ortaya çıkarmıştır.

Gastronomi en genel iyi yeme bilimi ve sanatı olarak tanımlanır (Gillespie, 2001). Gillespie'nin tanımı her ne kadar günümüzde kabul görse de terim olarak gastronomi, farklı bakış açıları ve disiplinler tarafından değişik şekillerde tanımlanmıştır. Farklı bağlamlar, bakış açıları ve disiplinler tarafından tanımlanmaya çalışılsa da birden fazla konuyu ifade eden belirsiz bir kavram olarak kabul edilir (Koerich & Müller, 2022).

Geçmişten günümüze gastronomi trendleri; insanların, yenilik arayışı, daha iyi yemek yeme arzusu, sağlıklı ve zinde olmayı istemesi gibi nedenlerle şekilleniyor (Özdemir, 2020). Sağlıklı beslenme bir trend olmaktan ziyade bir yaşam tarzı haline gelmiştir. Dolayısıyla tüketiciler sağlıklı beslenmeye daha fazla önem vermekte ve günlük yaşamlarında sağlıklı bir diyete sahip olma eğilimindedir. Bu değişimle tüketiciler, yedikleri ürünlerin besin değerlerini ve besin öğelerini okumaya ve araştırmaya istekli hale gelmişlerdir (Özdemir, 2020).

Günümüzde trend olan sağlıklı beslenme akımlarından bazıları ise çiğ beslenme, diyet lifli beslenme, probiyotik gıda, prebiyotik gıda, işlenmemiş ürün kullanımı, glütensiz beslenme, siyah-mor gıda, vegan beslenme, sürdürülebilir diyetler, sıfır atık vb. dir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Çiğ Beslenmenin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Çiğ beslenme diyeti günümüzde yeni olduğu düşünülen bir beslenme biçimi olsa da ilk ortaya çıkışı 19. Yüzyılın ortalarında Sylvester Graham'ın çiğ beslenmenin sağlığa fayda sağladığını öne sürmesiyle başlamıştır (Kralj, vd. , 2017). Beslenme biçimi olmasının yanında çiğ beslenmenin, bir yaşam biçimi, felsefe hatta bir devrim olduğu düşünülmektedir (Russo, 2008). Çiğ beslenme diyeti genellikle bitki temelli bir beslenme türüdür. Besinlerin pişirilmeden, işlenmeden doğal halleriyle neredeyse hiçbir değişikliğe uğramadan tüketilmesi anlamına gelir (Fontana vd. , 2005).

Çiğ beslenmeyi en net şekilde açıklamak gerekirse, yetiştirilen ve pişirilmeden tüketilen herhangi bir gıda maddesi anlamına gelir. Sadece doğada yetişen ürünlerden oluşması ve hayvan kaynaklı olmaması anlamına gelmez. Et ve süt ürünleri bile bu beslenme biçiminde tüketilebilir (Russo, 2008).

2.2. Çiğ Beslenmenin Sağlık Üzerine Olumlu Etkileri

Çiğ beslenmede, gıdalara ısıl işlem uygulanabilir. Bu bağlamda, izin verilen en yüksek uygulama sınırı 46 ± 1 °C'dir ve süreç maksimum başlangıç anından itibaren 3 saat sürmelidir. Farklı kaynaklarda çeşitli derecelerden söz edilir. Bazı çalışmalarda istisnai olarak en düşük 43°C ve en yüksek 49 °C gibi dereceler kabul edilebilmektedir. Bahsedilen derecelerdeki ısıl işlemin amacı gıdalardan suyu uzaklaştırmak ile ilgilidir. Bu da tüketilen ürünlerin ömrünü uzatır. Çiğ beslenme diyetini savunanlar çalışmada bahsedilen derecelere kadar besinlerin değerlerinin olduğu gibi kaldığına, enzimlerin hala aktif olduğuna ve daha kolay sindirim sağladığını öne sürmektedirler (Kralj, vd. , 2017).

2.3. Çiğ Beslenmenin Sağlık Üzerine Olumsuz Etkileri

Çiğ beslenmenin sağlığa negatif etkileri de vardır. Fontana ve diğerlerinin yaptığı deneysel araştırmada çiğ beslenmenin kemik kütle kaybına (osteoporoz) sebep olduğu bilinmektedir

(Fontana vd. , 2005). Bununla birlikte çiğ beslenen insanlarda aflatoksin ve oksalat alımı oldukça yüksektir (Kralj, vd. , 2017). Yapılan çalışmalardan elde edilen verilere göre aflatoksinin karsinojenik ve bağışıklık sistemini baskılayıcı etkisi olduğu görülmektedir (Gürhayta & Çağındı, 2015).

Centers for Disaese Control and Prevention'ın 2020 verilerine göre bazı hayvansal kökenli çiğ gıdaların, zararlı mikroorganizma bulaşma olasılığı çok yüksektir. Bu bulaşmalar ölüme kadar giden sonuçlar doğurabilir.

Bazı çiğ gıdalar anti-nutrientler içerir. Bunlar; tahıllar, baklagiller, kabuklu yemişler, bazı bitkilerin yaprakları, kökleri ve meyveleridir. Antinutrientlerin çiğ beslenme ile ilişkisi bazı bitkilerde doğal olarak sentezleniyor olmasıdır. Bu durum besin alımını ve emilimimini engelleyen, sindirimi olumsuz etkileyen birçok olumsuz etkiye sahiptir. (Popova & Mihaylova, 2019)

3.YÖNTEM

3.1 Bibliyometrik Analiz

Akademik çalışmaların sayısındaki artış, bibliyometrik çalışmaların önemini giderek artırmaktadır (Aydın, 2017). Bibliyometri analiz tekniği, Alan Pritchard tarafından 1969 yılında kullanılmaya başlanmış ve o zamandan beri birçok alanda kullanılmaktadır. Bibliyometri, matematik ve istatistik tekniklerini kullanarak kitaplar, dergiler, makaleler gibi bilimsel bilgi aktarım araçlarını incelemeyi sağlayan bir alandır (Yılmaz, 2017; Ayaz ve Tükmen, 2018).

Bibliyometrik analiz, akademik çalışmaların ve bilim alanlarının belirli parametreler doğrultusunda incelenmesini sağlar (Sökmen ve Özkanlı, 2018). Bu parametreler, yayın yapan yazar, yazar sayısı, yayınlandığı dergi, çalışılan konu gibi öğeleri içerebilir (Yılmaz, 2017). Bibliyometri, bir bilim dalının gelişim sürecini ve o alanda yapılan akademik çalışmaları takip etmek açısından önemlidir (Altaş, 2017). Beslenme ve gastronomi alanında yapılan çalışmaların artmasıyla birlikte bibliyometrik analizlerin sayısı da artmaktadır.

3.2 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, hızla gelişen ve değişen bir beslenme modeli olan Çiğ Beslenme ile ilgili Türkçe literatürdeki akademik çalışmaları incelemeyi ve bu alanda çalışma yapmak isteyenlere rehberlik etmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda bu çalışma, güncel beslenme trendlerine ilişkin bilimsel araştırmaların durumunu ve eğilimlerini ortaya koymayı hedeflemektedir.. İnceleme, bu çalışmaların yayınlandıkları yıllara, uygulanma alanlarına ve yayınlandıkları yerlere göre yapılmaktadır. Çalışmaların belirlenmesi için Google Akademik, YÖK Ulusal Tez Merkezi ve DergiPark veritabanları kullanılmış ve bu veritabanlarında "Çiğ Beslenme" ve "Raw food" anahtar kelimeleriyle ve başlıklarıyla arama yapılmıştır. Bulunan çalışmalar, yazar adı, yayınlandığı dergi, yayın yılı ve uygulama alanlarına göre sınıflandırılmıştır.

4. BULGULAR

Bu çalışma kapsamında, Türkçe literatürde anahtar kelimelerinde başlığında 'Çiğ Beslenme', 'Raw Food' veya çalışmanın en az bir bölümünde çiğ beslenme konusunu bölüm olarak ele alan 11 adet akademik çalışmaya ulaşılmıştır.

Çizelge 1. Çiğ Beslenme Hakkında Yapılmış Akademik Çalışmalar

YIL	YAZAR	ÇALIŞMANIN BAŞLIĞI	KURUM	TÜRÜ
2017	Öğr. Gör. Figen SEVİNÇ, Öğr. Gör. Tolga Fahri ÇAKMAK	Tüketim Kültüründe Çiğ Beslenme Ve Yaşayan Besinler Sf.147-155	Internatıonal West Asıa Congress Of Tourısm Research	Bildiri
2018	Ezgi MUTLU	Medya Araçlarının Başkent Üniversitesi Öğrencilerinin Beslenme Davranışları Ve Gıda Ürünlerinin Seçiminde Karar Vermedeki Etkisi	Başkent Üniversitesi	Yüksek Lisans Tezi
2018	Uzm. Dr. ZEYNEP AYAZ	Beslenmede farklı yaklaşımlar	The Journal Of Turkısh Famıly Physician	Derleme
2019	Ramazan KARAMAN	Geçmişten Günümüze Gastronomi Trendleri: Potansiyel Yerli Turistlerin Yenilebilir Böcekler Akımına Yönelik Algılarının Ölçülmesi	Balıkesir Üniversitesi	Yüksek Lisans Tezi
2019	Beyza OKUR, Ayşe Büşra MADENCİ	Çiğ Beslenme (Raw Food) Akımında Çimlendirilmiş Hububat ve Baklagillerin Önemi	Journal Of Tourısm And Gastronomy Studıes	Makale
2020	Elif Esma KARAMAN, Aykut Göktuğ SOYLU	Gastronomi Mutfak Sanatları Doktora Öğrencilerinin Çiğ Beslenme (Raw Food) Algılarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma	Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research	Makale

2020	Öğr. Gör.Muhammed YILDIZ, Doç. Dr.Meral YILMAZ	Gastronomi Alanındaki Trendlere Bir Bakış	Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi	Derleme
2021	Berre Zeynep UÇAN	Farklı Baharat Kombinasyonları İle Hazırlanan Raw Food Ürünlerinin Duyusal Analiz Yöntemi İle Değerlendirilmesi	Balıkesir Üniversitesi	Yüksek Lisans Tezi
2021	Kübra TOPLAOĞLU GÜNAN, Seda ÇAKMAK, Tuğçe BOĞA	Çiğ Beslenme (Raw Food) Akımı ve Sağlık Üzerine Etkileri	5.Uluslararası Beslenme Obezite ve Toplum Sağlığı Kongresi	Bildiri
2022	Emre AKMANOĞLU	Gastronomi Alanında Aktif Rol Alan Bireylerin Hücresel Tarım Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Değerlendirilmesi	Karabük Üniversitesi	Yüksek Lisans Tezi
2022	Duran CANKÜL, Aleyna KOL	Turistlerin Çiğ Beslenme Algılarının Belirlenmesi	Daha İyi Bir Dünya İçin Turizm	Makale

Çizelge 1'e bakılınca yayımlanan 2017'den önce yayımlanan Çiğ Beslenme çalışması olmadığı tespit edilmiştir. 2017'de yayımlanan 1 çalışmanın ardından 2018 yılında 2 çalışma yayımlanmıştır. 2019 yılında 2 çalışma, 2020 yılında 2 çalışma ve 2021 yılında 2 çalışma, 2022 yılında 2 çalışmaya ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda 11 adet çalışmanın 6'sında Çiğ Beslenme ana başlık olarak ele alınmıştır.

Çizelge 2.Çiğ Beslenme Çalışmaların Yayım Türlerine Göre Dağılımı

Türü	Makale	Tez Çalışması	Bildiri
Sayı	5	4	2

Çizelge 2 incelendiğinde yayımlanan akademik çalışmaların 6 adet çalışma ile Makale, 5 adet çalışma ile tez türünde ve 2 adet çalışma ile bildiri olarak yayınlanmıştır. 6 çalışma ile en çok makale türünde Türkçe literatüre katkı sağlanmıştır.

Çizelge 3.Çiğ Beslenme Çalışmalarının Yayımlanma Alanları

Yayımlanma Alanı	Gastronomi	Sağlık-Beslenme	Turizm	Toplum Bilimleri
Sayı	4	4	2	1

Çizelge 3 incelendiğinde yayımlanan çalışmaların dörder adet çalışma ile en çok beslenme ve gastronomi alanlarında yer verildiği görülmüştür. 2 adet çalışma Turizm alanında yayımlanmıştır, 1 çalışma ise Toplum Bilimleri alanında yayımlanmıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada Çiğ Beslenme hakkında yapılan akademik çalışmalara yer verilmiştir. Bu çalışmalara ulaşmak için Google Akademik, DergiPark ve YÖK Ulusal tez merkezi veri tabanları kullanılmıştır. 'Çiğ Beslenme' ve 'Raw Food' anahtar kelimeleri ile arama yapılmıştır. Bu araştırma kapsamında ulaşılan çalışmalar yayınlandıkları yıla, türlerine ve yayım kurumlarına göre incelenmiştir. Ulaşılan çalışmalar ile konunun 2017 yılından itibaren Türkçe literatürde yer almaya başladığı görülmektedir. Yıllara göre yayın sayılarında yıllık olarak artış gözlemlenmemiştir. Buradan hareketle yapılan bu araştırma sonucunda, Çiğ Beslenme alanındaki çalışmaların yetersizliği dikkat çekmektedir. Yeni beslenme trendlerinin yükselişte olduğu 2000'li yıllardan itibaren Çiğ Beslenme konusuna diğer beslenme trendlerine oranla daha az değinilmiştir. Bunun en temel sebebi olarak yaşadığımız ülkenin yeme-içme kültürünü söyleyebiliriz. Yaşadığımız coğrafya olarak Uzak Doğu ülkelerine göre beslenme temelimiz Çiğ Beslenme eğilimine oldukça uzaktır. Sözü edilen çalışma Türkçe literatürü incelediğinden Çiğ Beslenmeyi konu alan çalışmaların azlığı bu açıdan bakıldığında anlaşılabilir olmaktadır.

Çalışmada ele alınan akademik çalışmaların; çalışmada, akademik çalışmanın türü, yayınlanma yılı ve yayınlanma yeri incelenmiş olması bu çalışmanın bir kısıtıdır.

Gelecekte yapılacak çalışmalar için; yayımlanan çalışmaların içerik açısından daha detaylı veya yabancı literatür veya açık erişimde olmayan kaynakların incelenmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

[1] Akmanoğlu, E. (2022). *Gastronomi Alanında Aktif Rol Alan Bireylerin Hücresel Tarım Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Değerlendirilmesi* (Doctoral dissertation).

[2] Altaş, A. (2017). Türkçe'ye Tercüme Edilen Gastronomi Kitaplarının Bibliyometrik Analizi. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 103-117.

[3] Ayaz, N., & Türkmen, B. M. (2018). Yöresel yiyecekleri konu alan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research,* 2(1), 22-38.

[4] Ayaz, Z. (2018). Beslenmede farklı yaklaşımlar. *The Journal of Turkish Family Physician*, *9*(3), 85-92.

[5] Aydın, B. (2017). Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezinde (Yöktez) Yiyecek İçecek İşletmeciliği Alanında Kayıtlı Bulunan Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Journal of Multidisciplinary Academic Tourism*, 2 (1), 23-38

[6] Barad, A., Rivero-Mendoza, D., & Dahl, W. J. (2020). Popular Diets: Raw Foods: FSHN20-45/FS404, 9/2020. *EDIS*, *2020*(5).

[7] Cankul, D., & Kol, A. (2022). Determination of tourists' raw food perceptions. *University of South Florida (USF) M3 Publishing*, *16*(9781955833103), 24.

[8] Cömert, M., & Özkaya, F. D. (2014). Gastronomi turizminde Türk mutfağının önemi. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *2*(2), 62-66.

[9] Fontana, L., Shew, J. L., Holloszy, J. O., & Villareal, D. T. (2005). Low bone mass in subjects on a long-term raw vegetarian diet. *Archives of internal medicine*, *165*(6), 684-689.

[10] G., Topaloğlu, K., Çakmak, S., & Boğa, T. (2020). Çiğ Beslenme (Raw Food) Akımı ve Sağlık Üzerine Etkileri. *5. Uluslararası Beslenme ve Toplum Sağlığı Kongresi*, 224-229.

[11] Gürhayta, O., & Çağındı, Ö. (2015). Kurutulmuş meyvelerde aflatoksin ve okratoksin a varlığının ve sağlık üzerine etkilerinin değerlendirilmesi. *Celal Bayar University Journal of Science*, *12*(2), 327-338.

[12] Karaman, E. E., & Soylu, A. G. (2020). Gastronomi Ve Mutfak Sanatları Doktora Öğrencilerinin Çiğ Beslenme (Raw Food) Algılarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research*, *4*(2), 251-269.

[13] Karaman, R. (2019). *Geçmişten günümüze gastronomi trendleri: potansiyel yerli turistlerin yenilebilir böcekler akımına yönelik algılarının ölçülmesi* (Master's thesis, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

[14] Koerich G.,Müller S.,Gastronomy Knowledge In the socio-cultural Context of Transformation., International Journal of Gastronomy and Food Science,Volume 29, September 2022, 100581

[15] Kralj, M. B., Podrażka, M., Krawczyk, B., Mikuš, R. P., Jarni, K., & Trebše, P. (2017). "Raw food" diet: The effect of maximal temperature (46 ± 1 °C) on

aflatoxin B1 and oxalate contents in food. *Journal of Food and Nutrition Research*, *56*, 277-282.

[16] Melina, V., MS, RD, Craig, W., PhD, MPH, RD, & Levin, S., MS, RD, CSSD (2016). Position of the Academy of Nutrition and Dietetics: Vegetarian Diets. *Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics*, *116*(12), 1970-1980.

[17] Mutlu, E. (2018). *Medya araçlarının Başkent Üniversitesi öğrencilerinin beslenme davranışları ve gıda ürünlerinin seçiminde karar vermedeki etkisi* (Master's thesis, Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

[18] Okur, B., & Büşra, A. (2019). Çiğ Beslenme (Raw Food) Akımında Çimlendirilmiş Hububat ve Baklagillerin Önemi (Importance of Germinated Cereals and Legumes in Raw Food Diet). *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *7*(1), 664-675.

[19] Özdemir, B. (2020). Healthy Purple Food in Gastronomic Trends. GSI Journals Serie B: Advancements in Business and Economics, 3 (1): 16-30

[20] Popova, A., & Mihaylova, D. (2019). Antinutrients in Plant-based Foods: A Review. *The Open Biotechnology Journal*, *13*, 68-76.

[21] Russo, R., PHD, MPH (2008). *The Raw Food Diet Myth: What You Need to Know about the Raw and Living Food Lifestyle to Improve Your Health, Fitness, and Life*. DJ Iber Publishing.

[22] Sevinç, F., & Çakmak, T. F. (2017, September). Tüketim kültüründe çiğ beslenme ve yaşayan besinler. In *Internatıonal West Asia Congress Of Tourism (Iwact'17) The Book Of Full-Text* (p. 147).

[23] Sökmen, C. ve Özkanlı, O. (2018). Gastronomi Turizmi Alanyazının Gelişimi: Journal of Tourism and Gastronomy Studies Dergisinde Yayımlanan Makaleler Üzerine Bir İnceleme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6 (2), 99-127.

[24] Uçan, B. Z. (2021). Farklı baharat kombinasyonları ile hazırlanan raw food ürünlerinin duyusal analiz yöntemi ile değerlendirilmesi. (Master's thesis, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

[25] Watson, R.R., *Vegetables, Fruits, and Herbs in Health Promotion*, 2001.

[26] Yıldız, Muhammed., & Yılmaz, Meral. (2020). Gastronomi alanındaki trendlere bir bakış. *Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, (5).

[27] Yılmaz, G. (2017). Restoranlarda Bahşiş İle İlgili Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14 (2), 65-79.

UZAY SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNİN SAĞLANMASINDA UZAY ENKAZLARINI ÖNLEMEYE YÖNELİK VERGİLERİN KULLANILABİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Hümeyra UĞURLU

Gümüşhane Üniversitesi, - ORCID:0000-0003-1261-8855

ÖZET

Uzay faaliyetleri, birçok alanda insanların hayatını kolaylaştırıcı olanaklar sunmaktadır. Ancak bu faaliyetlerin giderek artması uzay sürdürülebilirliği sorununu gündeme getirmiştir. Gerek bugün gerekse gelecekte uzayın sağlıklı bir şekilde kullanımının devam edilebilmesi ile ilgili olan uzay sürdürülebilirliği, artan uzay enkazı sorunu nedeniyle olumsuz etkilenmektedir. Geçmişten günümüze yürütülen uzay faaliyetlerinin kalıntıları, uzayda birikmekte ve bir enkaz halini almaktadır. Örneğin, bir uzay aracı, fonksiyonunu yitirmesi veya ömrünün sona ermesi sonucunda uzayda atıl olarak kalabilmektedir. Yine uzay araçlarından kopan parçalar uzayda bir enkaz parçası oluşturabilmektedir. Uzay enkazı, mevcut veya yeni gönderilen uzay araçlarına zarar verebilmektedir. Dolayısıyla giderek artan uzay enkazının kontrol altına alınması ve azaltılması uzayın sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Bu anlamda vergilerin bir araç olarak kullanılabileceği yönünde fikirler ileri sürülmektedir. Özellikle negatif dışsallıkların içselleştirilmesinde kullanılan Pigovian vergilerin uzay enkazlarının neden olduğu maliyetlerin azaltılmasında kullanılabileceği ifade edilmektedir. Vergilerin hangi aşamada kullanılabileceği konusu tartışmalıdır. Vergilendirmenin, fırlatma aşamasında, yörüngede bulunma aşamasında, daha önce neden olunan enkaza ilişkin uygulanabileceği yönünde öneriler söz konusudur. Bu çalışmanın amacı uzay sürdürülebilirliği ve uzay enkazı kavramlarını tanımladıktan sonra uzay enkazının azaltılması veya kontrol altına alınabilmesi amacıyla kullanılabilecek vergilere ilişkin öneriler hakkında bilgi vermektir.

Anahtar Kelimeler: Uzay Sürdürülebilirliği, Uzay Enkazı, Pigovian Vergi

1. UZAY SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ KAVRAMI

Uzay sürdürülebilirliği, tüm insanlığın şimdi ve uzun bir vadede barışçıl amaçlar ve sosyo-ekonomik fayda için uzayı kullanmaya devam edebilmesinin sağlanmasıdır. Bu, uzayın güvenli ve barışçıl olabilmesinin sağlanması için tasarlanmış uluslararası işbirliği, tartışma ve anlaşmaları gerektirmektedir. Dünya yörüngesindeki binlerce uydu, dünya genelinde milyarlarca insana sosyal, bilimsel, stratejik ve ekonomik faydalar sağlamaktadır. Ancak, uzayın önemli faydalar sağlama yeteneği bir dizi sorun tarafından tehdit edilmektedir. Bu sorunlardan biri yörüngedeki artan enkaz yoğunluğudur. Bazı uzmanlar, enkaz yoğunluğunun kendi kendini sürdürebileceği bir düzeye ulaşabileceğini tahmin etmektedirler. Yeni bir fırlatma olmasa dahi yörüngedeki enkaz miktarı artmaya devam edebilir. Enkazların birbirleri ile

çarpışmaları, bu artışa neden olacaktır. Bu durum, uzay sistemlerinin tüm dünyaya sağladığı faydaları sürdürebilme yeteneğinde keskin bir düşüşe yol açabilir (Secure World Foundation, 2018: 4).

Son yirmi yılı aşkın sürede tartışılan ve düzenlenen uzaydaki sorumlu davranışlara karşılık gelen normlar ve uzay sürdürülebilirliğinin en belirgin yönü, uzay enkazlarının azaltılması ile ilgilidir. Yörünge enkaz yığınlarının kontrolsüz ve koordinesiz artışının tüm uzay aktörlerinin uzay faaliyetlerini olumsuz bir şekilde etkileyecek olmasının fark edilmesi düzenleyici eylemlerin artmasına yol açmıştır (Palmroth vd., 2021: 4). Sonuç olarak, uzayda faaliyet gösteren her devlet (uzay aracı fırlatma yeteneğine sahip olsun ya da olmasın), uzayın sürdürülebilirliğini sağlamaktan sorumludur. Bu yüzden, devletler, devlet kurumlarının ve özel sektör uzay aktörlerinin ortak bir dizi operasyonel uygulamalara uymasını sağlamak için nihai bir sorumluluk taşırlar. Dolayısıyla sürdürülebilir uzay faaliyetlerine katkı sağlaması için uygun kural ve düzenlemeler geliştirmek ve yayımlamak her bir devletin sorumluluğundadır (Williamson, 2012: 158). Uzay sürdürülebilirliğine ilişkin tanımlardan çıkarılabilecek önermeler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Aganaba-Jeanty, 2016: 10):

1) Bu zamana kadar tüm insanlık uzayı sosyo-ekonomik fayda ve barışçıl amaçlar için kullanmaktadır.
2) Bu kullanım tehdit altındadır.
3) Korumak için önlemler alınmalıdır.
4) Barışçıl amaçlarla uzay sürdürülebilirliğini sağlamak için yetenek ve kapasiteye sahip olma açısından tüm insanlık gerekli beceriye sahiptir.

Dünya yörüngesinin enkazlar ile kirlenmesi çok önemli bir problemdir. Enkazlar sıklıkla uzay aracı fırlatmalarını geciktirir, radyo frekanslarının karışmasına neden olur, teleskop gözlemlerini bozar, uzay yapılarını zarar verir ve kaçınma manevraları gerektirir. Çok küçük hasarlar bile büyük yıkımlara neden olabilmektedir. Örneğin, 1983 yılında bir uzay mekiğine çok küçücük bir enkaz isabet almış ve onun camını çatlatmıştır. 1996 yılında eski bir roket parçası, çalışır durumda olan bir Fransız uydusuna çarpmış ve hasar vermiştir. 2009 yılında Iridium, artık kullanılmayan bir uydu ile çarpışarak tahrip edilmiştir. Toplumlar, hava durumu tahmini, trafik kontrolü, konum belirleme ve navigasyon, radyo ve televizyon yayıncılığı, iletişim, internet gibi uydulara giderek daha fazla bağlandıkları için bu gibi hasarların ciddi sonuçları olabilmektedir (Morin ve Richard, 2021: 568).

Belirli bir döneme kadar iki uzay aracı arasındaki çarpışma çok gerçekçi görünmüyordu ve böyle bir sorunu çözmek için hiçbir politika bulunmamaktaydı. Gerçekten uzay ortamı o kadar büyük düşünüldü ki, bilim insanları, uzay çalışmaları sonrasında geride kalan enkazın geleceği hakkında endişelenmenin yersiz olacağına inanmışlardır. 2009 yılında meydana gelen ve türünün ilk örneği olan Cosmos ve Iridium çarpışması, uzay ortamının oldukça büyük olduğunu ifade eden "Büyük Gökyüzü (Big Sky)" teorisinin ve böyle bir olayın meydana gelmesinin imkansız olduğunu söylemenin yanlış olduğunu gösterdi. Bu çarpışma olayı uzayın uçsuz bucaksız olmasına rağmen çarpışma olasılığının göz ardı edilemeyeceğini kanıtlamıştır (Oliver ve Pugliese, 2015: 7). Yine, alçak dünya yörüngesinin korunması açısından uzay enkazlarının

azaltılması alanında yirmi yıllık önemli uluslararası ilerlemenin ardından, yörüngedeki enkaz sayısını ani bir şekilde yaklaşık olarak % 20 oranında artıran Fengyun-1C'nin imha edilmesi, ciddi bir dönüşü temsil etmiştir. Yalnızca bu olayın dünya çapındaki çevresel etkisi hakkında kabaca fikir vermek için küresel uzay faaliyetlerinin yaklaşık 15 yıl artırılmasına ihtiyaç duyulduğu ifade edilebilir. Fengyun-1C'nin imhası yaklaşık 863 km yükseklikte gerçekleşmiştir. İmha sonucu parçaları alçak dünya yörüngesine ve ötesine yayılmıştır. Çevresel etkinin özellikle önemli olduğu 700 ve 1000 km aralığındaki yükseklikteki enkaz varlığı geçmiş uzay faaliyetleri nedeniyle zaten endişe verici düzeylerdeydi. Bu nedenle bu şekildeki kasıtlı bir enkaz oluşturma faaliyeti mevcut teknoloji ile akla gelebilecek en kötü fikirlerden biri olarak ifade edilmektedir. Ayrıca bu olayın olumsuz çevre etkileri ne yazık ki dünyaya yakın yörüngede uzun yıllar boyunca hissedilecektir (Pardini ve Anselmo, 2009).

2. UZAY ENKAZI KAVRAMI

Uzay enkazı, atmosfere yeniden giren veya dünya yörüngesinde bulunan işlevsel olmayan, küçük parça ve elementleri içeren tüm insan yapımı nesnelerdir (Inter-Agency Space Debris Coordination Committee, 2020: 6). "Uzay enkazı" tanımlarının tek kaynağı, devletler için yasal olarak bağlayıcı herhangi bir anlaşma veya karardan ziyade bağlayıcı olmayan hukuk belgelerinden gelmektedir. Bu belirsizlik ve uzlaşma eksikliği, artan uzay enkazının yayılması sorununu düzenlemek için bağlayıcı uluslararası hukuk araçlarına olan ihtiyacın artmasına katkıda bulunmaktadır. Çünkü mevcut çerçeve, ilk aşamada enkazın yayılımını azaltma ve temizleme çabalarını paylaştırma amacıyla "enkaz" olarak düşünülen şey konusunda devletlere açık bir rehberlik sağlamamaktadır (Poonuganti, 2023: 504).

Geçmiş yüzyılda alçak dünya yörüngesindeki artan ekonomik faaliyetler, mevcut ve gelecek ekonomik faaliyetleri engelleyen enkaz alanları meydana getirmiştir. Bu, bazı klasik kötü özellikler sergileyen ve nispeten yeni bir kirlilik kontrolü sorunudur (Grzelka ve Wagner, 2019: 320). Uzaydaki faaliyetler geleneksel olarak sivil ve askeri amaçlarla hükümetler tarafından başlatılmış ancak özel şirketler tarafından da giderek artan bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Bu durum yönetime ilişkin karmaşıklık problemlerini artırmaktadır. Gelecek on yıl içinde on binlerce uydunun fırlatılması ile ilgili yapılan planlar ile patlama gösteren uzay ekonomisinin, uzay enkazı problemini şiddetlendireceği kesindir (Buchs ve Bernauer, 2023: 3).

Adilov vd.(2013)'e göre, uzay enkazlarında artışa katkı sunan iki temel ekonomik faktör bulunmaktadır. İlk olarak, rekabetçi firmalar sosyal olarak arzulanandan daha fazla uydu fırlatma eğilimindedirler. Çünkü fırlatma araçlarının oluşturduğu enkaz artışının diğer uydular üzerindeki zararlı etkilerini dikkate almamaktadırlar. İkinci olarak, rekabetçi firmalar, daha fazla kirleten teknolojiyi seçme eğilimdedirler. Bunun nedeni ise, teknoloji seçimlerinde yalnızca bireysel fayda ve maliyetleri dikkate alarak sosyal fayda ve maliyetleri hesaba katmamaları nedeniyledir (Adilov vd., 2013:7).

Uzay oldukça büyük olmasına rağmen uzay enkazlarının varlığı ve belirli alanlarda toplanması, uydular ve çöpler arasında olası kaçınılmaz çarpışmalar veya çöplerin birbirleri arasındaki çarpışmalar nedeniyle uzaydan faydalanma açısından bazı riskleri yansıtır. Şu anda enkazlar

nedeniyle bir uydunun kaybolma olasılığı kullanım ömrü boyunca % 3 ve % 5 arasında olacağı tahmin edilmektedir. Bir uydunun fırlatılma esnasında kaybolma riski % 1 ila % 2 iken kalitesiz uydu üretme nedeniyle kaybolma riski ise % 1 civarındadır. Oldukça uzun yıllar boyunca yörüngede kalabilen uzay enkazlarının büyüklüğüne ve hızına göre uydulara zarar verme oranı da artacaktır. Örneğin, 1 cm'den daha büyük bir uzay enkazı parçası uydunun parçalanmasına veya tamamen yok olmasına neden olabilir (Bernhard vd., 2023: 1141). Uzay enkazı uydular yanında uzay araçlarına zarar verebilir, astronotları tehlikeye atabilir, Dünya'da hasarlara neden olabilir ve gelecekteki uzay faaliyetlerini engelleyebilir (Zaefen, 2021: 197). Uzay enkazı, bazı ekonomik etkiler barındırmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Undseth vd., 2020: 22-25):

1) Enkaz izleme, denetleme ve raporlama ile ilgili maliyetler söz konusudur.
2) Enkazın neden olduğu hasar neticesinde uydu tamamen yok olabilir veya işlev kaybı yaşayabilir. 10 cm altındaki izlenemeyen enkaz parçaları ile çarpışma sonucu arızalar meydana gelebilir.
3) Uzay havası ve bozulmaya karşı korunmak için uydu koruma, çarpışmadan kaçınma yetenekleri, güvenli tutma modları ve fazlalıklar (örneğin, yedek olarak fazladan uydu fırlatma) ile ilgili maliyetlere katlanılmaktadır. Daha genel olarak yedek uydular sistem dayanıklılığını iyileştirmek adına daha önemli hale gelirken bu aynı zamanda daha büyük bir enkaz sorununa yol açmaktadır.
4) Yörünge temizleme maliyetleri, operasyonel ömrün sona ermesinden sonra uyduları yörüngeden temizlemek için gereken yakıtı da kapsamına almaktadır.

Birçok deneyimli uydu operatörlerine göre uzay enkazının mevcut maliyetleri, gelecekteki maliyetleri ile karşılaştırıldığında hiçbir şeydir. Örneğin, en kötü senaryolardan biri, devam eden ve kendi kendini güçlendiren uzay enkazı oluşumu nedeniyle belirli yörüngeler kullanılamaz hale gelebilir. Bu, birkaç önemli devlet hizmetinin sağlanması üzerinde olumsuz etkiler oluşturacaktır ve büyük olasılıkla sektördeki ekonomik büyümeyi yavaşlatacaktır (Undseth vd., 2020: 25). Dikkat edilmesi gereken ilk şey, uzay enkazının öncelikle faydalı uzay aracını yok etme olasılığı nedeniyle bir problem oluşturmasıdır. Uzay enkazı uzay aracına zarar vermezse sorun oluşturmayabilir. Uzay enkazının maliyeti, doğrudan uzay enkazının neden olduğu zarar ile bağlantılıdır. Bu kapsamda iki temel soru ortaya çıkar: Birincisi, yörünge erişiminin ve yörünge alanının nasıl daha düzenli olabileceğine ikincisi ise uzay aracının çarpışmalara karşı nasıl daha dayanıklı olabileceğine yöneliktir (Salter, 2016: 230).

3. UZAY ENKAZI VE VERGİ İLİŞKİSİ

Yörünge enkazı sorununa katkıda bulunanlara bir vergi veya başka bir bedel yüklemek bu maliyetlerin önlenmesine yardımcı olabilir. Yörüngeyi daha çok kirletmenin özel maliyetleri artırılarak potansiyel yörünge kirleticileri, eylemlerinin hem özel hem de sosyal maliyetlerine katlanacaklardır. Bu durum kaynakların daha verimli bir şekilde tahsis edilmesini sağlayacaktır (Salter, 2016: 228).

Çevre kalitesi bir kamu malı özelliğine sahip olduğu ve piyasa mekanizması tarafından sağlanamadığı için dışsal maliyetler ortaya çıkar. Bu piyasa başarısızlığını düzeltmek için vergiler kullanılabilir. Pigovian vergiler olarak adlandırılan bu tür vergiler, kirliliğin, kirletene ait marjinal özel faydanın kirliliğin yol açtığı marjinal sosyal maliyete tamamen eşit olduğu seviyeye düşürülmesini sağlar. Kirleten, kirliliğin maliyetini topluma vergi şeklinde ödediği için "Kirleten Öder İlkesi"ne karşılık gelir (Kosonen ve Nicodeme, 2009: 6-7).

Pigovian vergi uygulanması sonucu elde edilen vergi gelirleri uluslararası araştırma ve uzay enkazı temizleme operasyonlarını finanse etmek için kullanılabilir. Bu tür vergilendirme, uygun bir yaklaşım olsa da tek başına yeterli olmayabilir. Genellikle vergilendirme mekanizması yalnızca bir uzay görevine katılma veya katılmama kararlarını etkiler. Sonuç olarak bir uzay görevine başlandıktan sonra bu mekanizma uzay operatörünün davranışını etkilemeyecektir. Teorik olarak, ayarlanması karmaşık ve zor olan caydırıcılık derecesi, vergi matrahının tanımı ve vergi oranları ile belirlenecektir. Diğer taraftan önceden belirlenmiş bir vergilendirme mekanizması, istenen ve istenmeyen sonuçlar arasında ayrım yapamayabilir. Örneğin, bazen caydırılmak istenmeyen, arzu edilen bir eylem caydırılabilir. Bu nedenle vergilendirme ölçülü olmalıdır. Temel amacı, istenmeyen eylemlerin caydırılması için tasarlanmış bir araç olmaktan ziyade temizleme çözümlerini finanse etmek için bir araç olarak işlev görmek olmalıdır (Zaefen, 2021: 217-218).

Bir Pigovian vergi, dışsal maliyetlerin içselleştirilmesine yönelik klasik bir ekonomik yaklaşımdır. Bu düzenleyici vergi, vergi yapısı aracılığıyla firma maliyetlerini ve dolayısıyla firmaların fırlatma teşviklerini ve enkaz azaltma teknolojisi tercihlerini etkileyebilir (Adilov vd., 2013: 20). Teorik olarak ilgi çekici olmasına rağmen Pigovian vergiler iki ciddi sorun ile kaşı karşıya kalmaktadır. Bunlardan birincisi, bilgi sorunudur. Kamu sektörünün optimal büyüklükte bir vergiyi uygulamak için gerekli bilgiye sahip olmadığına ilişkindir. İkinci sorun, teşvik sorunudur. Sorunu çözmek, kamu sektöründe yer alan düzenleyicilerin çıkarına olmayabilir. Çünkü onların da inandıkları değerler ve hedefler vardır. Bu değerler ekonomik verimliliğin teşviki ile her zaman uyumlu olmayacaktır. Piyasa kar zarar sistemi yoluyla yüklenilen disiplin nedeniyle piyasa aktörleri verimliliği teşvik ederken kamu sektörü aktörleri çok daha az katı sınırlamalar ile karşı karşıyadırlar (Salter, 2016: 228). İlave bir sorun çevresel dışsallıkların parasal terimlerle ölçülmesinin zor olmasıdır. Çevresel dışsallıkların değeri abartılırsa işletmeler ve vergi mükellefleri muhtemelen haksız olduğunu düşündükleri bu yeni vergiye karşı çıkacaklardır. Tersine çevresel dışsallıklara az değer biçilirse çevre vergileri esas olarak kirletme ruhsatı gibi işlev gördüğü için çevresel bozulma devam edecektir (Morin ve Richard, 2021: 570).

Dünyadaki tüm ülkeler uzayı çevresel tehlikelerden ve enkazlardan uzak tutmak için ortak ve kolektif sorumluluğa sahiptir. Bir taraftan bu ülkeler bireysel olarak ve uyum içinde uzay enkazları hakkında bilgi paylaşmak için ilgili düzenlemeleri oluşturmalı ve şeffaflık ve güven artırıcı önlemler geliştirmelidirler. Diğer taraftan kirleten öder ilkesinin uygulanması için fırlatma faaliyetlerinde uluslararası bir vergi veya lisans oluşturulmalıdır (Xu, 2020: 5).

4. UZAY ENKAZINA YÖNELİK VERGİ ÖNERİLERİ

Geçmişte uzay enkazları ile mücadeleye finansal kaynak sağlamak için vergilendirme veya ücret sistemleri gibi fikirler sıklıkla ve sürekli bir şekilde sorgulanmıştır (Palmroth vd., 2021: 4). Etkili ve kabul edilebilir bir vergi geliştirmek konusunda enkaz oluşumunu içselleştirmeyi amaç edinen çok sayıda düzenleme ücreti şekli önerilmiştir. Bu öneriler, fırlatma sırasında, yörünge kullanımı için veya enkaz üretimi için toplanan vergileri içermektedir. Önerilen mekanizmalar, depozito, geri iade ve belli şartların yerine getirilmesine dair garanti planlarına yer vermektedir. Bununla birlikte önerilerin birçoğu yalnızca soyut düzeyde geliştirilmiştir ve nasıl uygulanacaklarına dair detaylar vermemektedir. Özellikle ücret yükümlülüğünün başlatılması, hesap dönemi, uygulama yöntemi gibi konulara yönelik tartışmalar eksiktir. Dolayısıyla bu alanda daha fazla araştırmaya ve somut önerilere ihtiyaç vardır (Buchs, 2021: 30).

Uydu enkazına yönelik Rao vd., (2020)'nin yaptıkları çalışmaya göre, ticari amaçlı uydu endüstrisi, hızlı bir şekilde genişlemektedir. Bu genişlemenin bir yan etkisi, uydu operatörlerine, maliyeti yüksek çarpışma riski getiren, uzay enkazlarının birikmesidir. Bu enkazlar için önerilen çözümler öncelikle teknolojik olmuştur. Ancak sorunun özü, teşviklerdir. Uydular, diğer operatörlere yüklenen çarpışma riskleri düşünülmeksizin fırlatılmaktadır. Bu problemin çözümünde uluslararası uyumlaştırılmış "yörünge kullanım bedeli (Orbital Use Fee (OUF))" önerilmektedir. Yörünge kullanım bedeli, yörüngedeki uydulara uygulanan bir vergidir. Optimal olarak tasarlanmış bir yörünge kullanım bedelinin 2040 yılına kadar uydu endüstrisinin uzun vadede değerini dört kattan fazla artırabileceği tahmin edilmektedir (Rao vd., 2020: 12756).

Kesharwani ve Chaturvedi (2020)'nin yaptıkları çalışma, uzay enkazı problemlerinin yörüngede yıllık satılabilir izinler veya bedel (yörünge vergisi) gibi teşvik temelli çözümler yoluyla azaltılabileceğini önermektedir. Yörünge vergisi, uydu operatörlerinin kendi uyduları vasıtasıyla yörüngeden ayrılma teknolojileri uygulamasının ekonomik yararlarının ölçülmesine yardımcı olacaktır. Ayrıca faaliyette bulunan uyduların ilave maliyetleri, yörüngeye uyduları fırlatma kararlarına etki edecektir. Önerilen bu vergi veya bedel, 2040 yılına kadar uydu endüstrisini 3 trilyon dolarlık bir endüstri haline getirerek, değerini dört katına kadar çıkaracağı düşünülmektedir. Bu vergi uydu fırlatma kararlarını etkilemek için tasarlanmıştır. Uluslararası koordine edilmiş bir "yörünge kullanım bedeli"dir. Bu verginin kapsamı, fırlatmadan önce uydulardan alınan fırlatma ücretlerinin aksine diğer uydularla doğrudan çarpışma riski oluşturan yörüngedeki nesneler olduğu için yörüngedeki uydu üzerinden yıllık olarak tahsil edilecektir. Bu vergi uydunun kayıtlı olduğu ilgili hükümet vasıtasıyla toplanacaktır. Yörünge kullanım bedeli, dışsallık ile ilgili ürünü vergilendirerek negatif dışsallık oluşumuna uygulanan Pigovian vergi gibi hareket edecektir. Bu tür mekanizmalar yoluyla dışsallıkların maliyeti, dışsallıkları oluşturan üretici tarafından karşılanacaktır. Yörünge kullanım bedeli bir uydunun diğer bir uydu ile çarpışma riskini belirleyen faktörlere bağlı olarak değişebilir. Bu faktörlere, uydunun yörünge yolu ve yüksekliği, yapısı, tasarımı vb. örnek olarak verilebilir (Kesharwani ve Chaturvedi, 2020).

Yörünge kullanım bedeli seçeneğinin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için bazı koşulların sağlanması gerekmektedir. Örneğin, tüm fırlatma devletleri böyle bir yörünge kullanım bedeli rejimine katılmalı, gelirleri ayrı bir şekilde toplamalı ve aynı bedel tahsil edilmelidir. Ayrıca ödeme yapmayanlara ceza dağıtan uygulama mekanizmalarına ek olarak, bedelleri toplamak ve dağıtmak için bürokratik bir sekreterya kurulmalıdır. Yörünge kullanım bedelinin uygulanması devletler ve özel aktörlerin cevap verebileceği uzay kullanımı hakkında gerçek bir maliyet sunar. Bu tür bedeller, giriş maliyetini artırarak daha küçük uzay aktörlerini dışlayabilir ve yörünge kullanım bedelinden elde edilen gelirler, nihayetinde aktif enkaz kaldırma ve temizleme çabalarını finanse etmek için kullanılabilir. Bir yörünge kullanım bedeline ilişkin en önemli husus tanımlama sorunudur. Yörünge kullanım bedelinin miktarı enkaz sorununun ciddiyetine bağlıdır. Yörünge alanının "daha iyi" veya "daha kötü" gibi neye benzediğine yönelik anlaşmaya varılmış bir tanımın olması gerekir. Buna cevap olarak yörünge kullanım bedelinin ne düzeyde olacağı ayarlanabilecektir (Chronopoulos, 2022: 14).

Uydu enkazına yönelik diğer bir önemli konu aktif enkaz kaldırmadır. Aktif enkaz kaldırma, bilim camiasında geniş bir desteğe sahip olarak görülür. Ancak bunun için finansmana ihtiyaç duyulmaktadır (Adilov vd., 2013: 18). Adilov vd., (2013)'nin yaptıkları çalışmanın sonucuna göre, aktif enkaz kaldırma teknolojisi henüz söz konusu değildir, maliyetlidir ve muhtemelen finansmanı uzay yolculuğu yapan ulusların hükümetlerinin işbirliğini gerektirecektir. Aktif enkaz kaldırma geriye dönük oluşmuş bir enkaz ile ilgili olduğu için mevcut enkazın oluşumunda büyük rol oynayan ülkeler, oluşturulan enkaz ile orantılı finansman sağlayabilir. Bu anlamda fırlatmalar üzerine bir vergi uygulanması dışsallıklara doğrudan ekonomik bir çözüm sağlayabilir (Adilov vd., 2013: 21). Aktif enkaz kaldırmanın öncelikli odak noktası, uzayı temizlemektir. Uzay kirliliğine yönelik endişeler dile getirilmekle birlikte kirletenlerin bireysel yükümlülüklerini belirlemek zordur. Bununla birlikte, kirleten öder ilkesi aktif enkaz kaldırma için teorik bir yaklaşım sunabilir. Uzay ile ilgili kurumlara izin verilerek, aktif enkaz kaldırmanın uygulanmasını kolaylaştıracak bir "temizlik vergisi" alınabilir (Steele, 2022: 50).

Bernhard vd., (2023)'nin yaptıkları çalışmada vardıkları sonuca göre, firmalar tarafından oluşturulan uzay enkazlarının temizlenmesini, uluslararası bir ajansın, ürettikleri enkazların miktarına göre firmaları vergilendirmesi yoluyla veya temizleme maliyeti çok yüksek değil ise firmalar tarafından gerçekleştirilecek uydu fırlatmalarını vergilendirerek finanse etmek mümkündür (Bernhard vd., 2023: 1152).

Macauley (2015) enkaz zararının ekonomik sonuçlarını ve enkaz kaldırma için alternatif stratejileri içeren yaklaşımına göre çeşitli enkaz yönetim stratejilerinden biri, fırlatma sırasında alınan ve diğerlerine zarar verme olasılığıyla orantılı bir vergi veya bedeldir. Bir diğeri, fırlatma sırasında uygulanan ancak çarpışmadan kaçınmak için manevra yapan veya daha az zararlı bir yerde bulunanlara indirim yapılan bir vergi veya bedeldir. Bu stratejiye göre, vergi, fırlatma esnasında alınacak ancak azaltma eylemi ile uyumlu olduğu kanıtlanınca iade edilecektir (Macauley, 2015: 163).

Uzay enkazlarına bir diğer vergisel çözüm önerisi olarak, kendi ulusal uzay faaliyetleri nedeniyle ortaya çıkan uzay enkazının ticari bir temelde kaldırılmasını sağlamak için aynı anda bir sözleşmenin imzalanmasına hükümetlerin katılımı ve daha sonra katılım gösteren her bir ülkenin, ülkede bulunan uzay tabanlı ticari hizmetlerin nihai kullanıcıları için ulusal bir uzay "çöp" toplama vergisi uygulamasına izin verilmesi de örnek olarak gösterilebilir (Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, 2012: 40).

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Şüphesiz uzaya ilişkin faaliyetlerin önemi büyüktür. Dünya genelinde birçok alanda faydalanılan bu faaliyetlerin engellenmesi söz konusu olamaz. Aksine uzay sürdürülebilirliğinin sağlanması önemlidir. Uzay sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi gelecek nesillere uzayın en sağlıklı şekilde aktarılabilmesini sağlayacaktır. Bugün gerçekleştirilen uzay faaliyetlerinin topluma yayılan maliyetlerinin göz ardı edilerek bireysel fayda çerçevesinde gerçekleştirilmesi uzay sürdürülebilirliğini tehlikeye sokmaktadır. Giderek artan uzay faaliyetleri, topluma sağladığı çeşitli faydalar yanında negatif dışsallıklara da neden olabilmektedir. Negatif dışsallıklara yol açabilen ve uzay sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkileyen unsurlardan biri uzay enkazlarıdır.

Dünya yörüngesinde varlığını sürdüren ve mevcut aktif bir uyduya çarpması sonucu çeşitli maliyetlere yol açan uzay enkazlarının azaltılması veya kaldırılması konusunda çeşitli teknolojik öneriler yapılmaktadır. Çözüm yollarından bir diğeri ise vergilendirmedir. Özellikle Pigovian vergiler ile uzay enkazlarının yol açtığı negatif dışsallıkların içselleştirilmesi kabul gören fikirlerdendir. Bu önerilerden biri, uydu fırlatma kararları üzerinde etkili olan yörünge kullanım bedelidir. Uzay enkazının azaltılmasına yönelik önerilerden diğerleri fırlatma aşamasında vergilendirme ve enkaz kaldırmaya yönelik vergilendirme olarak ifade edilebilir. Bu öneriler için söylenebilecek ortak nokta henüz netleşmiş bir uygulamanın olmayışıdır. Uzay enkazına yönelik bir verginin uygulanabilmesi için öncelikle uzaydaki faaliyetlere katılım gösteren ülkelerin ortak bir uzlaşmaya varmaları gerekmektedir. Sonrasında yapılması gereken verginin uygulanmasına ilişkin esasların belirlenmesi olacaktır.

Uzay enkazı sorunu, uzayda yürütülen faaliyetler ve insanlık için önemli birçok hizmetin sağlanabilmesi üzerinde tehdit oluşturmaktadır. Uzay faaliyetlerinin artması ve uzay enkazlarının kendi kendini besler yapısı, uzay enkazının çözülmesi gereken bir sorun olduğuna işaret etmektedir. Vergilerin kullanılması bu sorunun çözümünde önemli bir politika aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Adilov, N., Alexander, P.J., Cunningham, B.M. (2013). Earth Orbit Debris: An Economic Model, *SSRN*, 1-24, May 14, 2013.

Aganaba-Jeanty, T. (2016). Space Sustainability and the Freedom of Outer Space", Astropolitics, *The International Journal of Space Politics & Policy*, 14:1, 1-19, DOI: 10.1080/14777622.2016.1148463

Bernhard, P., Deschamps, M. and Zaccour, G. (2023). Large satellite constellations and space debris: Exploratory analysis of strategic management of the space commons. *European Journal of Operational Research*, 304 (2023) 1140-1157.

Buchs, R. (2021). Collision risk from space debris: Current status, challenges and response strategies. Lausanne: *EPFL International Risk Governance Center*. 1-42. DOI: 10.5075/epfl-irgc-285976

Buchs, R. and Bernauer, T. (2023). Market-based instruments to incentivize more sustainable practices in outer space. *Current Opinion in Environmental Sustainability* 2023, 60:101247, 1-9.

Chronopoulos, A. (2022). A Fragile Frontier: Confronting the Space Debris Problem in Low-Earth Orbit and Exploring Partnership Opportunities with the EU. *EU-CANADA NETWORK POLICY PAPER*, July 2022, 1-39.

Committee on the Peaceful Uses of Outer Space. (2012). Active Debris Removal – An Essential Mechanism for Ensuring the Safety and Sustainability of Outer Space. *A Report of the International Interdisciplinary Congress on Space Debris Remediation and On-Orbit Satellite Servicing*, Forty-ninth session, Vienna, 6-17 February 2012, 1-50. A/AC.105/C.1/2012/CRP.16.

Grzelka, Z. and Wagner, J. (2019). Managing Satellite Debris in Low-Earth Orbit: Incentivizing Ex Ante Satellite Quality and Ex Post Take- Back Programs. *Environmental and Resource Economics* (2019) 74:319–336.

Inter-Agency Space Debris Coordination Committee. (2020). IADC Space Debris Mitigation Guidelines. IADC-02-01, Revision 2, Mar 2020, 1-13, https://orbitaldebris.jsc.nasa.gov/library/iadc-space-debris-guidelines-revision-2.pdf (Erişim Tarihi: 13.05.2023)

Kesharwani, U. and Chaturvedi, A. (2020). Orbit tax – mitigating space debris or aggravating economic disparity? *Völkerrechtsblog*, 3 August 2020, https://voelkerrechtsblog.org/orbit-tax-mitigating-space-debris-or-aggravating-economic-disparity/ (Erişim Tarihi: 11.05.2023)

Kosonen, K. and Nicodeme, G. J.A. (2009). The role of fiscal instruments in environmental policy. *CESifo Working Paper*, No. 2719, 1-35, https://www.econstor.eu/bitstream/10419/30432/1/607950110.pdf (Erişim Tarihi: 21.05.2023)

Macauley, M. K. (2015). The economics of space debris: Estimating the costs and benefits of debris mitigation. *Acta Astronautica* 115 (2015) 160–164.

Morin, J.-F. and Richard, B. (2021). Astro-Environmentalism: Towards a Polcentric Governance of Space Debris. *Global Policy*, Volume 12 . Issue 4 . September 2021, 568-573. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/1758-5899.12950?casa_token=L3tS3lEGcgEAAAAA:uXzvWLZdpUVlwu5N9VrWgf4LeIH3wnx5CaVO8MyHvizqQ0fUV8wLkMK26NrtRMmgp9avLG_2l_9lpHs (Erişim Tarihi: 16.05.2023)

Oliver, S. and Pugliese, A. (2015). Active Debris Removal: A Business Opportunity? 2014-2015 *Toulouse Business School*, 1-24.

Palmroth, M., Tapio, J., Soucek, A., Perrels, A., Jah, M., Lönnqvist, M., Nikulainen, M., Piaulokaite, V., Seppälä, T. and Virtanen, J. (2021). Toward Sustainable Use of Space: Economic, Technological, and Legal Perspectives, *Space Policy*, 57 (2021) 101428, 1-12.

Pardini, C. and Anselmo, L. (2009). Assessment of the Consequences of the Fengyun – 1C Breakup in Low Earth Orbit. *Advances in Space Research*, https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=00cdbbaff498054806b7440c7b65066fd7d4f0a2 (Erişim Tarihi: 01.05.2023)

Poonuganti, S. (2023). It's Rainining Rockets: Heightening State Liability for Space Pollution. *Chicago Journal of International Law*, Volume 23, Number 2, Article 5, 490-525.

Rao, A., Burgess, M. G. and Kaffine, D. (2020). Orbital – use fees could more than quadruple the value of the space industry. *PNAS*, June 9, 2020, Vol. 117, No. 23, 12756-12762.

Salter, Alexander William (2016) "Space Debris: A Law and Economics Analysis of The Orbital Commons" STANFORD TECHNOLOGY LAW REVIEW, Vol. 19: 221, ss. 221-238. https://law.stanford.edu/wp-content/uploads/2017/11/19-2-2-salter-final_0.pdf (Erişim Tarihi: 14.05.2023)

Secure World Foundation. (2018). Space Sustainability- A Practical Guide. updated 2018, 1-35 https://swfound.org/media/206407/swf_space_sustainability_booklet_2018_web.pdf (Erişim Tarihi: 09.05.2023)

Steele, S. M. (2022). Space Debris: A Basis for Actively Removing Objects Under an International Legal Order. *American Journal of Aerospace Engineering*, Vol. 8, No. 2, 2022, 45-60. doi: 10.11648/j.ajae.20210802.11

Undseth, M. Jolly, C. and Olivari, M. (2020). Space Sustainability: The Economics of Space Debris in Perspective. *OECD Publishing*, OECD SCIENCE, TECHNOLOGY AND INDUSTRY, April 2020, No.87, 1- 63.

Williamson, R. A. (2012). Assuring the sustainability of space activities. *Space Policy*, 28 (2012) 154-160. http://dx.doi.org/10.1016/j.spacepol.2012.06.010

Xu, F. (2020). Environmental protection in the exploitation and use of space resources, *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science*, 565 (2020) 012003, *IOP Publishing*, doi:10.1088/1755-1315/565/1/012003 https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/565/1/012003/pdf (Erişim Tarihi: 28.05.2023)

Zaefen, C. M. (2021). Handling "Space Debris" under the International Space Treaties Regime: Case Studies Analysis. *Environmental Claims Journal*, Vol. 33: No. 3, 194-220, DOI: https://doi.org/10.1080/10406026.2020.1843291

TÜRKİYE'NİN KALKINMA PLANLARINDA LİMANCILIK SEKTÖRÜ YAKLAŞIMININ ANALİZİ

Doç. Dr. Alpaslan ATEŞ
İskenderun Teknik Üniversitesi, Barbaros Hayrettin Gemi İnşaatı ve Denizcilik Fakültesi,
ORCID ID: 0000-0002-0933-2664

Doç. Dr. İlhan YANDI
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Turgut Kıran Denizcilik Fakültesi,
ORCID ID: 0000-0003-1780-3654

ÖZET

Ülkeler deniz taşımacılığından daha fazla pay alabilmek için gemi filolarını ve/veya liman kapasitelerini artırma eğilimi gösterirler. Bu eğilim limanlar açısından söz konusu olduğu zaman mevcut limanların kapasitesinin arttırılası ve/veya yeni liman inşası ile gerçekleştirilebilmektedir. Bu yöntemlerden hangisi tercih edilirse edilsin kapsamlı planlama yapılması gerekmektedir.

Sovyet Devrimi ile uluslararası literatüre girdiği kabul edilen beş yıllık planlama kavramı Türkiye'de 1961 Anayasasında devletin görevlerinden biri olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 1963-1967 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanan birinci beş yıllık kalkınma planı 1963 yılında yayımlanmıştır. Birinci beş yıllık kalkınma planından günümüze kadar geçen sürede her beş yılda yeni bir plan yayımlanmış olup en son on birinci kalkınma planı yayımlanmıştır. Yayımlanan kalkınma planlarında iktisadi ve sosyal alanda birçok konuya yer verildiği görülmektedir. Bu konulardan biri de Jeolositik açıdan son derece önemli bir lokasyonda yer alan Türkiye'nin limancılık sektörüne ilişkin planlardır.

İçerik analizi ile Türkiye'nin kalkınma planları çerçevesinde limancılık sektörüne bakışının değerlendirilmesinin amaçlandığı bu araştırmada üç tarafı denizlerle çevrili olan Türkiye'nin ilk kalkınma planlarında limancılık sektörüne ilişkin kapasite artışı yaklaşımından uzak kalındığı ancak son kalkınma planlarında küresel gelişmelerinde göz önüne alınarak planlama yapıldığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kalkınma Planı, Liman

1. GİRİŞ

Küresel mal ticaretinde uluslararası taşımacılıkta en fazla kullanılan taşıma türü Denizyolu taşımacılığıdır. Gemi, liman ve yük olmak üzere üç temel bileşenden oluşan deniz taşımacılığından (Ateş, 2010) ülkeler daha fazla pay alabilmek için gemi filo kapasitelerini ve/veya liman kapasitelerini artırma eğilimi gösterirler.

Bu eğilim limanlar açısından söz konusu olduğu zaman mevcut limanların kapasitesinin arttırılası (genişletme ve ekipman kapasitesi veya sayısının arttırılması gibi) ve/veya yeni liman

inşası ile gerçekleştirilebilmektedir. Bu yöntemlerden hangisi tercih edilirse edilsin kapasite artırma işlemi uzun süre almasının yanı sıra kapsamlı planlama yapılması gerekmektedir.

Türk Dil Kurumu Genel Türkçe sözlükte Plan; "*Bir işin, bir eserin gerçekleştirilmesi için uyulması tasarlanan düzen*" olarak tanımlanırken Planlama; "*Hükûmet tarafından ulaşılacak amaçları belirleyen, tarım, ulaşım, sanayi vb. kesimlerdeki artış ölçüsünü tespit eden ve uygulanması gerekli çareleri önceden gösteren ekonomik, sosyal programın belli süreler için hazırlanması işi*" olarak tanımlanmaktadır (https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi:24.05.2023).

Bayram 1994'te aktardığına göre; Türkiye'de 1929 "Dünya Ekonomik Bunalımı" sonrasında ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmek için birinci beş yıllık sanayi planı 1933-1937 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanarak uygulanmıştır. Ancak devem eden yıllarda sanayi alanında hazırlanan planlar çeşitli sebeplerle uygulamaya geçirilememiştir. İlerleyen yıllarda bilim insanlarının üzerinde mutabakat sağladığı ve birçok yabancı kaynağın Türkçeye çevrisi yapılarak planlı kalkınmayı teşvik edici çalışmalar yapmıştır. Ancak bu çalışmalar planlı kalkınmanın hayata geçmesi için yeterli olmamıştır. 1950'li yıllardan sonra OECD ve benzeri uluslararası ekonomik kuruluşlar tarafından Türkiye'ye yapılacak yardımlar bir plan şartına bağlanmıştır. Bu gelişme sonrasında Türkiye'de kurullar oluşturulmuş ve oluşturulan kurulun hazırlamış olduğu kanun teklifi kısmen değişikliğe uğramış olsa da Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) 'nın Kurulması Hakkındaki Kanun 30.09.1960 tarihinde kabul edilerek 05.10.1960 tarihinde yayımlanan 91 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak Başbakanlığa bağlı DPT kurulmuştur. 1961 Anayasasında da Devlet Planlama Teşkilatına yer verilmiştir. Bu durum 1982 Anayasasında da korunmuştur.

DPT'nin kurulması ve 1961 Anayasasının 129. Maddesinde "*İktisadî, sosyal ve kültürel kalkınma plâna bağlanır. Kalkınma bu plâna göre gerçekleştirilir. Devlet Plânlama Teşkilâtının kuruluş ve görevleri, plânın hazırlanmasında, yürürlüğe konmasında, uygulanmasında ve değiştirilmesinde gözetilecek esaslar ve plânın bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesini sağlayacak tedbirler özel kanunla düzenlenir*" (https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/) şeklinde düzenleme yer almıştır.

DPT, Bakanlar Kurulunun 11.06.2011 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan kararı ile kapatılmış, görev ve yetkileri Kalkınma Bakanlığına devredilmiş ve bu süreçten sonraki kalkınma planlarının hazırlanması Kalkınma Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nde 9 Temmuz 2018 tarihinden itibaren hükümet sisteminin Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi olarak uygulanmaya başlamasından sonra kalkınma planlarını hazırlama görevi Cumhurbaşkanlığı bünyesinde yer alan Strateji ve Bütçe Başkanlığı'na devredilmiştir.

Çizelge: 1 Türkiye Kalkınma Planları

Kalkınma Planı	Dönemi	Sorumlu Birim	Yayımlandığı Resmî Gazete Tarih ve Sayısı
Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1963-1967	Devlet Planlama Teşkilatı	3 Aralık 1962 / 11272
İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1968-1972	Devlet Planlama Teşkilatı	21 Ağustos 1967 / 12679
Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	1973-1977	Devlet Planlama Teşkilatı	27 Kasım 1972 / 14374

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	**1979**-1983	Devlet Planlama Teşkilatı	12 Aralık 1978 / 16487
Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	**1985**-1989	Devlet Planlama Teşkilatı	23 Temmuz 1984 / 18467
Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı	1990-1994	Devlet Planlama Teşkilatı	6 Temmuz 1989 / 20217
Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	**1996**-2000	Devlet Planlama Teşkilatı	25 Temmuz 1995 / 22354
Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	2001-2005	Devlet Planlama Teşkilatı	5 Temmuz 2000 / 24100 (Mükerrer)
Dokuzuncu Kalkınma Planı	**2007**-2013	Devlet Planlama Teşkilatı (Hazırlanma sürecinden 11.06.2011 tarihine kadar) Kalkınma Bakanlığı (11.06.2011 tarihinden planın sonuna kadar)	1 Temmuz 2006 / 26215 (Mükerrer)
Onuncu Kalkınma Planı	2014-2018	Kalkınma Bakanlığı (Hazırlanma sürecinden 9 Temmuz 2018 tarihine kadar)	6 Temmuz 2013 / 28699 (Mükerrer)
On Birinci Kalkınma Planı	2019-2023	Strateji ve Bütçe Başkanlığı	23 Temmuz 2019 / 30840 (Mükerrer)

Kaynak: https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ adresinden yazarlar tarafından düzenlenmiştir.

Küresel rekabette ülkelerin avantaj sağlamasının en temel unsurlarından biri hiç şüphesiz planlı kalkınmadır. Küresel düzeyde değişim hızı yüksek olan ekonomik ve sosyal şartlar dikkate alınarak oluşturulan kalkınma planları kısa, orta ve uzun dönemli yol haritasının devlet politikası haline gelmesinde yadsınamaz öneme sahiptir. Kalkınma planları ülkelerin sadece kamu hizmetlerinin yürütülmesi için değil toplumun tüm kesimleri için yol gösterici rehber özelliği sunması gerekmektedir. Bu sayede devlet millet birlikteliği ile kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde birlikte hareket edilmesi söz konusu olabilecektir. Bu durumda kalkınma sürecinin sağlam temellere oturmasını ve kalkınma sürecinin başarıya ulaşmasını sağlayabilecektir.

Küresel mal ticaretinde en çok tercih edilen taşıma modu Denizyolu taşımacılığıdır. Denizyolu taşımacılığının ana bileşenlerinden biri de limanlardır. Limanlar denizyolu taşımacılığının hem başlangıç hem de varış noktasında kullanılmasının yanı sıra ayrıca transit yüklerin de aktarma noktasında genellikle kullanılmak durumundadır. Limanların küresel denizyolu taşımacılığından daha fazla pay alabilmesinde liman hinterlandının büyüklüğü ve kapasitesi, liman tesisinin kapasitesi ve ekipman durumu, alt ve üst yapısının yanı sıra yönetim şekli ve konumu önem taşıyan unsurlardır.

Türkiye üç tarafı denizlerle çevrili olmasının yanı sıra küresel denizyolu taşımacılığı ana rotaları açısından önemli coğrafik konuma sahiptir. Bu coğrafik konumu nedeniyle geçmişten günümüze Türk limanları sadece yerel yükler için değil transit yükler için de yüksek potansiyel

taşımaktadır. Bu kapsamda; başlangıçta DPT sonrasında Kalkınma Bakanlığı ve en sonunda da Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarında limanlara ilişkin belirtilen ifadelerin analizi bu araştırmada incelenmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI, KISITLARI ve ÖZGÜNLÜĞÜ

Bu araştırmada 1963'ten 2023 yılına kadar hazırlanan ve yayımlanan toplam on bir kalkınma planında özellikle liman kapasite artışına ilişkin yaklaşımları içerik analizi ile ele almak amaçlanmıştır. Ancak Türkiye'nin liman kapasite artışına ilişkin yaklaşımını sadece kalkınma planları özelinde değerlendirilmesi bu araştırmanın en önemli kısıtlarından birini oluşturmaktadır.

Kalkınma planlarının içerik analizi ile araştırıldığı çalışmalar incelendiğinde Turizm (Çiçekdağı, 2020), sürdürülebilirliğin üç temel boyutu (Karaboğa, 2022), Deniz Turizmi (Kan ve Kuleyin, 2017), engellilere yönelik sosyal politika (Ay ve Karalı, 2019) ve Eğitim Planlarının Analizi (Küçüker, 2012) gibi farklı konularda araştırılmış olunmasına rağmen liman kapasite artışına ilişkin bir araştırmaya rastlanılmamış olması bu araştırmanın özgün yanını oluşturmaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Kalkınma planlarında liman kapasitesine ilişkin durumun belirlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi; "*nesnel, ölçülebilir, doğrulanabilir bilgilere ulaşmak amacıyla doküman, metin ve evrak gibi pek çok farklı materyali belli kurallar dahilinde (örnekleme, kodlama, kategori vs.) analiz etmeyi amaçlayan nitel araştırma yöntemi içerisinde yer alan bir teknik"* olarak tanımlanmaktadır (Metin ve Ünal, 2022).

Araştırmada şu ana kadar yayımlanmış olan toplam 11 kalkınma planı incelenmiştir. Planların içeriğinde "liman" kavramı taraması bilgisayar ortamında yapıldıktan sonra ayrıca gözle de planlar taranmıştır. Balıkçı limanları, havalimanları ve yat limanları bu araştırmanın kapsamı dışındadır.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu araştırmada 1963 ve 2023 yıllarını kapsayan ve toplamda on bir tane olan kalkınma planı incelenmiştir. Bu çalışmada kalkınma planları ayrı ayır incelenmiş olup planlara ilişkin bulgular da ayır ayrı sunulmuştur.

4.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planına (1963-1967) İlişkin Bulgular

DPT'nin 1961 yılında kurulmasından sonra farklı meslek gruplarından oluşan kurullar taraflarından Planlama teşkilatının yetki ve sorumluluğunda hazırlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 21 Kasım 1962 tarihinde TBMM'de görüşülmüş ve onaylanmıştır. Onaylanan bu karar 3 Aralık 1962 tarih ve 11272sayılı Resmi Gazete de yayımlanmıştır.

Yayımlanan bu kararda: "*Plânın uygulama vasıtası olan yıllık programlar özel sektör ile kamu iktisadi teşebbüsleri için 1 Ocak 1963 tarihinden itibaren; umumi bütçeye bağlı Devlet daire ve müesseseler! ile belediyeler ve özel idareler için de 1 Mart 1963 tarihinden itibaren yürürlüğe gireceği*" belirtilmiştir.

Yayımlanan bu planda (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Plani_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf) limanlara ilişkin olarak;

- ✓ Kabotaj hattında gerçekleştirilen taşımacılıkta yolcu taşımacılığının devletin tekelinde ancak yük taşımacılığında özel sektörün ağırlıklı olduğu,

✓ Plan döneminde limanlar ve iskeleler için yıllık yapılacak yatırım tutarının (milyon TL) 1963 yılı için 150.6, 1964 yılı için 60.3, 1965 yılı için 38.3, 1966 yılı için 16.8, 1967 yılı için 28.3 ve toplamda 294.3 olarak belirlendiği,

✓ Limanlarda kapasite artışına ihtiyaç bulunmadığı ancak İstanbul limanında görülen kapasite eksikliğinin Haydarpaşa limanından karşılanabileceği,

✓ Transit ticaretin geliştirilmesi için uygun olan şehirlerde bulunan limanlar için çalışmalar yapılması,

İfadelerinin yer aldığı görülmektedir.

4.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planına (1968 – 1972) İlişkin Bulgular

Türkiye Millet Meclisi Genel Kurulunun 3/7/1967 tarihli 132'nci birleşiminde nihaî olarak karara bağlanan ve 21 Ağustos 1967 tarih ve 12679 sayılı Resmî gazetede yayımlanan 1968-1972 yıllarını kapsayan ikinci beş yıllık kalkınma planında (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Ikinci_Bes_Kalkinma_Plani-1968-1972.pdf) limanlara ilişkin olarak;

✓ İhraç fiyatı düşük madenler açısından liman masraflarının yüksek olması nedeniyle bu madenlerin ihracatını olumsuz etkilediği gerekçesiyle liman tarifelerinin yeniden düzenleneceği,

✓ Liman kapasitesinin yeterli olduğu ve kapasite artışına gerek duyulmadığı ancak limanlardaki teçhizat eksikliklerinin giderileceği,

✓ Liman idaresi, yönetimi ve planlamaların tek yerden yapılması düşüncesinin gerçekleştirilemediği ve bu durumun liman kapasitelerinin dengeli kullanılmasının önünde engel oluşturduğu,

✓ Plan döneminde limanlarda yükleme tahliye miktarında yüzde 7,2'lik bir artış öngörüldüğü,

✓ Yaşanan tıkanıklıkların giderilmesi için limanlarda devam eden inşaatların tamamlanacağı,

✓ Liman yapımı dışında kalan hizmetlerinin tek elden gerçekleştirilmesi için Limanlar Genel Müdürlüğünün kurulacağı,

İfadelerine yer verilmiştir.

4.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planına (1973-1977) İlişkin Bulgular

Üçüncü Beş Yıllık (1973 -1977) Kalkınma Planı, 26/10/1972 tarihli 156'ncı Birleşiminde onaylanmış ve 27 Kasım 1972 tarihli 14374 sayılı Resmi gazetede yayımlanmıştır.

Bu Planda limanlara ilişkin olarak (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Yeni-Strateji-ve-Kalkinma-Plani_Ucuncu-Bes-Yil_1973_1977.pdf);

✓ İkinci plan döneminde tahmin edilen elleçleme miktarına ulaşılamadığı,

✓ Liman donatılarının eksikliklerinin devam ettiği,

✓ Özel sektörün kendi limanlarında elleçleme faaliyetlerine yönelmeye başladığı,

✓ Sanayileşmeye bağlı olarak özellikle Karadeniz bölgesinde Samsun, Zonguldak ve Karadeniz Ereğli limanlarında, Akdeniz'de ise Mersin ve İskenderun limanlarında plan döneminde elleçleme miktarlarında önemli artışlar olacağı,

✓ İkinci plan döneminin son yılında uygulamaya konulan projelerin devam ettirilmesi neticesinde bu plan döneminin sonunda Gemi filo kapasitesinin DWT bazında yaklaşık %70 artışı öngörülürken buna bağlı olarak liman elleçleme ekipmanlarının arttırılacağı,

4.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planına (1979-1983) İlişkin Bulgular

Dördüncü Beş yıllık Kalkınma Planı 31.8.1978 tarihli 16393 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulunun "Hedefler ve Stratejinin esasları" kararı dikkate alınarak hazırlanmıştır. Plan Millet Meclisi Genel Kurulunun 29-30/11/1978 tarihli 15'inci birleşiminde onaylanmış ve 12 Aralık 1978 tarihli 16487 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Dördüncü Beş yıllık Kalkınma Planında limanlara ilişkin olarak (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dorduncu-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani_1979_1983.pdf) ;

- ✓ Çağın gerektirdiği liman işletmecilik anlayışı yapısının oluşturulacağı,
- ✓ Yeni liman kapasiteleri oluşturulacağı,
- ✓ İhracatta bürokratik işlemlerin azaltılarak liman-antrepo ve ulaşım sistemleri arasında eşgüdümün etkin hale getirileceği,
- ✓ Bir önceki plan döneminde tahminlerin üzerinde transit trafiğin ortaya çıkması nedeniyle limanlarda transit yükte darboğazlar oluştuğu bu nedenle de bu plan döneminde darboğazların ortadan kaldırılabilmesi için Haydarpaşa limanının ikinci kısmın yapılacağı aynı zamanda diğer limanlarda da sürdürülmekte olan inşaatlara ilave olarak diğer işlerinde bu planlama döneminde tamamlanacağı,
- ✓ Deniz taşımacılığının özellikleri göz önüne alınarak yeni liman inşaatlarında ithalat ve ihracat işlemlerini hızlandıracak, yerel yolcu ve yük potansiyelinin yanı sıra transit yük potansiyeli ve dünyadaki gelişmeler de dikkate alınarak gerektiğinde gemi onarım tesislerinin de içerisinde yer alabileceği bölgesel tesisler oluşturulacağı aynı zamanda bu tesisler ile Organize sanayi bölgeleri arasındaki bağlantıların da güçlendirileceği,
- ✓ İthalat ve ihracatı hızlı hale getirebilmek için limanların genişletileceği,
- ✓ Üretim bölgelerinde ve limanlarda depo ve elleçleme imkanlarının arttırılacağı,

İfadelerine yer verilmiştir.

Bu planda limanlar açısından en dikkat çekici hususlar incelendiğinde transit yük miktarının bir önceki plan döneminde tahminlerin üzerinde gerçekleştiği ve buna bağlı olarak liman kapasitelerinde darboğazlar oluştuğudur. Ayrıca Kalkınma planlarının ilk üçünde kapasite artışına ihtiyaç olmadığı belirtilirken bu planda liman kapasite artışının gerekliliği ve oluşturulacak yeni liman kapasitelerinde dünya denizyolu taşımacılığının özellikleri dikkate alınacağı vurgulanmıştır.

4.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planına (1985-1989) İlişkin Bulgular

Beşinci Beş Yıllık (1985- 1989) Kalkınma Planı Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 13/7/1984 tarihli 90 inci birleşiminde onaylanmış ve 23 Temmuz 1984 tarih ve 18467 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Bu Planda limanlar açısından (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Besinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani-1985-1989.pdf);

- ✓ Transit taşımacılıkta ve liman hizmetleri gelirlerinde bu plan döneminde artış beklendiği,
- ✓ Dış ticaret ve transit taşımacılık potansiyeli yüksek olan limanlarda devam eden yatırımların tamamlanacağının yanı sıra ekipman eksikliklerinin giderileceği,
- ✓ Transit yük potansiyeli yüksek limanların konteyner yüküne hizmet verebilecek terminal inşası ve konteyner terminal ekipmanlarının giderileceği,

✓ Marmara bölgesinde yeni bir liman yapımı için gerekli yatırımların başlayacağı ve bu limanın inşasının geçekleştirileceği,

✓ Liman araç gereçlerinin bir önceki dönemde başlanan modernizasyonu ve eksikliklerinin giderilerek kapasite artışı ve hizmet kalitesinin arttırılacağı,

✓ Karayolu taşımacılığı ile gerçekleştirilen Türkiye geçişli transit yüklerin karayoluna göre daha avantajlı olan demiryolu ve limanların tercih edilebilmesi için gerekli çalışmaların yapılacağı,

✓ Limanlarda verimlilik artışı sağlayabilecek modern yönetim anlayışı ve yapısına uygun hukuki ve idari düzenlemelerin yanı sıra yatırımlarında gerçekleştirileceği,

Belirtilmiştir.

4.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planına (1990-1994) İlişkin Bulgular

Altıncı Beş Yıllık (1990 — 1994) Kalkınma Planı 22.6.1989 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 107'nci birleşiminde onaylanmış ve 6 Temmuz 1989 tarih ve 20217 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Bu planda limanlara ilişkin olarak (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1990-1994.pdf):

✓ Yurt içi bölgesel çimento sevkiyatında denizyolu taşımacılığın yaygın kullanılabilmesi için uygun terminal noktaları seçileceği aynı zamanda limanda elleçleme ekipmanlarının yanı sıra depolama ve yüzer silo tesis yatırımlarının özendirileceği,

✓ Türkiye geçişli transit taşımalarda demiryolu ve liman potansiyelini değerlendirebilmek için bunların alt ve üst yapı eksikliklerinin giderileceğinin yanı sıra tarife sistemlerinde cazip hale getirilmesinin sağlanacağı,

✓ Türkiye'nin kıyı kesimlerinde mevcut olan liman kapasitelerinin belirlenmesinin yanı sıra sektörel (Turizm, sanayi ve ticaret gibi) önem ve özellikler belirlenerek kıyı kesimlerinde ortaya çıkabilecek yeni potansiyellerin belirlenmesine yönelik çalışma yapılacağı ve bu çalışmanın sonunda liman yapımına uygun kıyı kesimlerinin tespitinin yapılacağı,

✓ Dış ticarete hitap eden önemli limanlarda etkinliği artırmak için otonom liman idaresi uygulamasına geçiş çalışmalarına başlanacağı,

✓ Kamu limanlarında gerçekleştirilen faaliyetlerin konulara göre özelleştirilebilmesi için gerekli düzenlemeler ve girişimler yapılacağı aynı zamanda bu düzenlemeler sonrası pilot projelerle uygulanmaya başlanılacağı,

✓ Transit taşımalarda demiryolu ve liman potansiyellerinden daha yüksek düzeyde yararlanılabilmesine ilişkin çalışmaların yapılacağı,

Konuları limanlar açısından planda yer aldığı görülmüştür.

4.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planına (1996-2000) İlişkin Bulgular

Yedinci Beş Yıllık (1996-2000) Kalkınma Planı Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 18.7.1995 tarihli 142'nci birleşiminde onaylanmış ve 25 Temmuz 1995 tarih ve 22354 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

Yayımlanmış olan bu planda limanlara ilişkin olarak (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1996-2000.pdf):

✓ Bir önceki planda hedeflen Otonom liman idaresine geçiş ve Özelleştirme için gerekli düzenleme ve pilot uygulama konusunda gelişme sağlanamadığı, ancak bu plan döneminde bu konularda gelişmeler sağlanarak küresel rekabete hazır hale gelineceği,

- ✓ Limanlarda elleçlenen Konteyner miktarında artış gözlemlendiği,
- ✓ Liman yatırımlarının hızlandırılarak gerekli yerlerde yeni kapasitelerin oluşturulacağı,
- ✓ Limanların diğer taşıma modları ile bütünleştirecek ana aks bağlantılarına öncelik verileceği,
- ✓ Transit taşımacılıkta coğrafik konumun sağladığı payın alınabilmesi için yerel ve küresel ticaretteki gelişmelere uygun çağdaş işletmecilik anlayışının sağlanacağı,
- ✓ Artan konteyner trafiği nedeniyle Derince ve İskenderun'da yeni konteyner terminal yatırımları gerçekleştirileceği,
- ✓ İstanbul şehir merkezindeki deniz trafik yükünü azaltmak için Derince limanının kullanım kapasitesinin arttırılacağı,
- ✓ İzmir körfezinde oluşan kirliliği giderecek çalışmalar kapsamında alternatif limanlar geliştirileceği,
- ✓ Alt yapı yatırımlarının büyümede darboğaz oluşturmaması için liman yatırımlarına ve bunların diğer taşıma modları ile bağlantı sağlayacağı yoların yapılmasına öncelik verileceği,

Konularına planda yer verildiği görülmektedir.

4.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planına (2001-2005) İlişkin Bulgular

Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık (2000-2005) Kalkınma Planı Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 27.6.2000 tarihli 119 uncu Birleşiminde onaylanmıştır.

Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık (2000-2005) Kalkınma Planında limanlara ilişkin (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Uzun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-2001-2005.pdf):

- ✓ Demiryolu ile liman bağlantılarını arttıracak aynı zamanda üretim merkezlerinin sisteme bağlantılarını güçlendirecek Konteyner yükleri için kara terminallerinin hayata geçirilmesiyle konteyner taşımacılığından daha yüksek pay alınmasının amaçlandığı,
- ✓ Bir önceki plan döneminde başlanan Limanlar Master Planı çalışmasının tamamlanacağı,
- ✓ Bir önceki planda hedeflenen Liman özelleştirme hedefi kapsamında kamu limanlarından yedi tanesinin işletme hakkının özel sektöre devredildiği ancak yönetimde otonom liman idaresine geçiş işleminde bir gelişme gösterilemediği,
- ✓ Plan döneminde tamamlanması beklenen Ulusal Limanlar Master Planı sonuçları da dikkate alınarak yaygınlaşan kombine taşımacılığa göre Türkiye'nin hem yerel yükleri hem de transit taşımacılığa uygun olarak elleçleme faaliyetleri, kapasite artışı, hizmet anlayışı, yönetim biçimi ve coğrafik konumunun sağladığı avantajla geçiş koridoru olma özelliğine kavuşturulmasının amaçlandığı,
- ✓ Limanlarda başta AB olmak üzere diğer uluslararası liman stratejilerine uygun işletme politikası takip edilerek bölgedeki limanlarla rekabeti önceleyen çağa uygun işletmecilik anlayışının hâkim kılınacağı,
- ✓ Artan konteyner miktarına bağlı olarak Yap-İşlet-Devret modeli benimsenerek Kuzey Marmara ve İzmir Limanlarının Tarama ve Tevsii Projelerinin gerçekleştirileceği aynı

zamanda Derince Konteyner Limanı inşaatına başlanacağı ve Kuzey Ege Liman etüdünün tamamlanacağı,

- ✓ Bu projelerin yanı sıra önceki planlarda da planlamaya dahil edilmiş ancak hayata geçirilememiş olan liman işletmeciliğinde otonom yapının kurulmasının bu planda da planlamaya dahil edildiği görülmektedir.

4.9. Dokuzuncu Kalkınma Planına (2007-2013) İlişkin Bulgular

Dokuzuncu Kalkınma Planı bundan önceki planlar gibi beş yıllık olarak değil Avrupa Birliği Katılım sürecini hedefleyen Türkiye'nin AB mali takvimi gözetilerek 7 yıllık süreci kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. 28.04.2005 tarihli 5339 sayılı Yasa ile 2005 yılı sonunda tamamlanan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planını takip eden yeni Planın Büyük Millet Meclisine sunulması bir yıl ertelenerek 2007 yılında başlamasına karar verilmiştir. Bu nedenle Dokuzuncu Kalkınma planı 1 Temmuz 2006 tarihli Resmî Gazetenin 26215 Mükerrer sayısında yayımlanmıştır.

Planda(https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf):

- ✓ Limanların gelişimine ilişkin kararların sağlıklı veri ve bilgilere dayandırılması için hazırlanan Limanlar Ana Plan çalışması 2001 yılında tamamlandığı,
- ✓ Önceki plan döneminde hedeflen limanlarda elleçlenen konteyner miktarının beklentilerin üzerine çıktığı,
- ✓ Bir önceki plan döneminde Kuzey Marmara limanı, İzmir limanı ve Derince Konteyner limanı için planlanan durumun gerçekleştirilemediği ancak Kuzey Ege Limanının Etüdü tamamlandığı,
- ✓ Ulaştırma türleri bütüncül bir yaklaşımla ele alınarak ekonomik ve teknik açıdan uygun yerlerde ve dengeli kullanılmasının yanı sıra bu duruma uygun alt yapının oluşturulması ve yük taşımalarının demiryoluna kaydırılması ve önemli limanlarında lojistik merkezler haline getirilecek politikalar izleneceği,
- ✓ Limanlar yüklerin elleçlendiği yerler olmasının yanı sıra kombine taşımacılığın gerçekleştirilebildiği lojistik merkezler durumuna getirilmesi hedefiyle tüm ana limanlara demir yolu ve karayolu bağlantılarının sağlanacağı,
- ✓ İzmir bölgesi, Akdeniz ve Marmara bölgesinde liman kapasitelerinin arttırılacağı aynı zamanda Akdeniz'de Doğu Akdeniz'in önemli bir lojistik merkez haline getirilebilmesi için destek sağlanacağı,
- ✓ Kısa mesafe denizyolunu teşvik edebilmek için gemi ve liman yatırımlarına öncelik verileceği,

Planda yer almaktadır.

4.10. Onuncu Kalkınma Planına (2014-2018) İlişkin Bulgular

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 01.07.2013 tarihli 127'nci birleşiminde onaylanmış olup 6 Temmuz 2013 tarihli 28699 Sayılı (Mükerrer) Resmî Gazete yayımlanmıştır.

Bu Planda Limanlar (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf):

- ✓ Bir önceki plan döneminde iki tane büyük konteyner liman projesine öncelik verildiği,

- ✓ Mersin Konteyner Limanı ve Filyos Limanının etüd projelerinin tamamlandığı aynı zamanda Çandarlı Liman inşasının başladığı,
- ✓ Kıyı Yapıları Master Planının 2010 yılında tamamlandığı fakat ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından rehber olarak kullanılamadığı,
- ✓ Dünya denizyolu taşımacılığı 2009 küresel finans krizinden olumsuz etkilendiği ancak Türk limanlarında bir önceki plan döneminde toplam elleçlemede ve konteyner elleçlemesinde artış görüldüğü,
- ✓ Liman işletmeciliğinde özelleştirmelerin gerçekleştirildiği,
- ✓ Bu plan döneminde özellikle Türkiye'nin ihracat hedeflerine ulaşabilmesi için doğru yer, doğru zaman ve doğru ölçekte liman kapasitelerinin oluşturacağı,
- ✓ Limanların geri saha bağlantısının güçlendirileceği demiryolu ve karayolu bağlantılarının tamamlanacağı,
- ✓ Bir önceki plan döneminde etüt projeleri tamamlanan Filyos ve Mersin Konteyner limanlarının inşasına başlanacağı,
- ✓ Çandarlı liman inşasının tamamlanacağı,
- ✓ Gemi Trafik Yönetim Sistemlerinin trafik yoğunluğu yüksek olan limanlarda tamamlanacağı,
- ✓ Türkiye için uygun olan liman yönetim modelinin belirleneceği ve hayata geçirileceği,
- ✓ Üretim merkezleri ile limanlar arasındaki bağlantıların daha da güçlü hale getirileceği,
- ✓ Limanlarla Doğu ve Orta Anadol'unun yanı sıra GAP bölgesi bağlantılarının güçlendirileceği,

İfadeleri yer almakta olup hem bir önceki plan dönemine ait hem de bu plan dönemine ilişkin planlara ilişkin açıklamalara yer verildiği görülmektedir.

4.11. On Birinci Kalkınma Planına (2019-2023) İlişkin Bulgular

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 18.07.2019 tarihli 105'inci birleşiminde On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) onaylanmış olup 23 Temmuz 2019 Salı günü 30840 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Bu planda(https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf):

- ✓ Bir önceki dönemde planlanan üç ana limandan Filyos limanına ilişkin alt yapı çalışmaları başlatıldığı,
- ✓ Limanlar ve çeşitli sanayi tesisleri arasında iltisak hatları ve lojistik merkezlerin tamamlanacağı,
- ✓ *"Konya-Karaman-Niğde-Mersin-Adana-Osmaniye-Gaziantep demiryolu hattının tamamlanacağı ve imalata dönük sanayi tesislerinin Doğu Akdeniz limanlarına erişimin kolaylaştırılacağı",*
- ✓ *"Aliağa-Çandarlı-Bergama-Soma ve Çandarlı Limanı Demiryolu Bağlantısı tamamlanarak liman bağlantısının sağlanacağı",*
- ✓ *"Eskişehir-Kütahya-Afyonkarahisar-Isparta-Burdur demiryolu hattının yapımına başlanacağı ve bu bağlantı sağlandıktan sonra Antalya Limanına yük taşımacılığı odaklı demiryolu bağlantısının sağlanacağı",*

- ✓ *"Torbalı-Kemalpaşa-Alsancak Limanı demiryolu projesi tamamlanarak imalat sanayiinde faaliyet gösteren bölge işletmelerinin limanlara etkin bir şekilde erişimi sağlanacağı",*
- ✓ *"Adapazarı-Karasu Limanları ve sanayi tesisleri ile demiryolu bağlantısının tamamlanacağı",*
- ✓ *"Türkiye'nin bölgesel ve kıtasal anlamda aktarma merkezi ve Kuşak ve Yol Girişimi güzergâhında etkin olmasını teminen büyük liman yatırımları tamamlanacağı",*
- ✓ *"Filyos Limanının yapımının tamamlanacağı",*
- ✓ *"Doğu Akdeniz bölgesinde, Ortadoğu ve Orta Asya coğrafyasına çıkış kapısı olacak transit yük odaklı bir ana konteyner limanı inşa edileceği",*
- ✓ *"Ege hinterlandına hizmet edecek Çandarlı Limanı hayata geçirileceği",*
- ✓ *"Filyos Limanının Adapazarı ve İzmit bölgesi ile bağlantısını sağlayacak Filyos-Zonguldak, Filyos-(Çaycuma-Bartın Ayrımı), Zonguldak-Ereğli (Ereğli Çevre Yolu dâhil) karayolu projeleri ile Adapazarı-Karasu-Akçakoca karayolu projesinin Akçakoca Limanı-Kocaali kesimi tamamlanacağı",*
- ✓ *"Adana ve Osmaniye Organize Sanayi Bölgesi ile Ceyhan Endüstri İhtisas Bölgesinin, Yenice Lojistik Merkezi ile Mersin Limanı'na bağlantısına hizmet edecek olan Adana Güney Çevre Yolunun tamamlanacağı",*
- ✓ *"Plan dönemi içerisinde başlatılması planlanan Kanal İstanbul, 3 Katlı Büyük İstanbul Tüneli, Filyos Limanı Üstyapı ve İşletmesi, Çandarlı Limanı Üstyapı ve İşletmesi gibi öncelikli projelerden bazılarının KÖİ yöntemiyle gerçekleştirilmesinin öngörüldüğü",*
- ✓ *"Kamu ve özel sektörün liman yatırımları bütüncül bir bakış açısıyla koordine edilerek çevreye duyarlı ve sürdürülebilir liman uygulamalarının yaygınlaştırılacağı",*
- ✓ *"Küçük ölçekli, dağınık, verimsiz ve hizmet kalitesi düşük liman altyapısının önüne geçilebilmesini teminen Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından ilgili kurumlar koordine edilerek gerekli tedbirlerin alınacağı",*
- ✓ *"Liman hizmet kalemleri tanımlanarak tüm limanlarda standart hale getirileceği",*
- ✓ *"Liman operasyonlarında enerji verimliliğinin artırılması, çevresel etkilerin en aza indirilmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik Yeşil Liman uygulamalarının destekleneceği",*
- ✓ *"Limanlara girişte tek kart uygulamasına geçileceği",*
- ✓ *"İhracatta Yükün Deniz Limanlarında Gümrük Gözetiminde Ortalama Bekleme Süresinin 2018 yılında 2,1 gün 2023 yılında ise 0,8 gün olacağının hedeflendiği",*

Planları yer almaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de yapılacak yatırımlar için dış kaynak ihtiyacının olduğu dönemlerde dış kaynak sağlayıcılarının sağladıkları kaynakların nerede ve nasıl kullanılacağına ilişkin taleplerinin olması sonucunda ilgili dönemde Türk yetkililer tarafından planlı kalkınma çalışmalarının başlatıldığı görülmektedir. Bu kapsamda 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş ve bu durum 1961 Anayasasında da yer almıştır. Devlet planlama teşkilatının görevleri arasında planlı kalkınmayı hedefleyen gerekli araştırma ve incelemeler yapılarak iktisadi, sosyal ve toplumsal konulara ilişkin beş yıllık süreleri kapsayan planlar hazırlayarak ilgili birimlere

sunmak, sunulan bu planların ilgili merciler tarafından kabul edilmiş halinin uygulanması sürecini de izlemek konusu da yer almaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı 1960 yılında kurulduktan sonra birinci beş yıllık kalkınma planı 1963-1967 yıllarını kapsayacak şekilde oluşturmuştur. Bu süreçten sonra takip eden dönemlere ilişkin ilk dokuz plan Devlet Planlama teşkilatı tarafından, onuncu kalkınma planı Kalkınma Bakanlığı ve On birinci Kalkınma Planı ise Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Dairesi Başkanlığı tarafından hazırlanmıştır. İlk sekiz plan beş yıllık plan olarak değerlendirilmişken sonraki planlar dokuzuncu kalkınma planı dışında kalan planlar beşer yıllık planlar olmasına rağmen beş yıllık planlar olarak değil kalkınma planları şeklinde ilan edilmiştir. Ayrıca bu planlar her ne kadar birbirini takip eden beşer yıllık dönemler halinde hazırlanmış olsa da 1978, 1984, 1995 ve 2006 yıllarına ilişkin boşluklar bulunmaktadır. Ancak hazırlan tüm kalkınma planlarında uluslararası ticaretin önemli unsurlardan biri olan taşımacılık faaliyeti içerinde en yüksek paya sahip olan Denizyolu taşımacılığının ana bileşenlerinden olan limanlar konusundan bahsedildiği görülmektedir.

Birinci beş yıllık kalkınma planından on birinci beş yıllık kalkınma planı dahil tüm kalkınma planlarında limanlar konusunda farklı yaklaşımlar sergilendiği gözlemlenmiştir. Özellikle en dikkat çekici hususlardan biri kalkınma planlarının ilk üçünde Türkiye limanlarına ilişkin liman kapasitelerinin yeterli olduğu ve kapasite artışına ihtiyaç olmadığı konusudur. Oysa limanlar sadece yerel yüklere değil transit yüklere de hizmet verdiğinden transit taşıma potansiyeli de dikkate alınarak kapasite planlamasının yapılması gerekmektedir.

Nitekim dördüncü beş yıllık kalkınma planında bir önceki plan döneminde özellikle tarnsit yükte darboğaz yaşandığı belirtilerek liman kapasite artışının gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca bu plan döneminde liman özelleştirme işlemlerine başlanacağı ve bu kapsamda gerekli düzenlemelerin yapılacağı belirtilmiştir.

Dördüncü plan döneminde kapasite artışına ilişkin bazı çalışmalar tamamlanmış aynı zamanda transit taşımacılık gelirlerinin de artış göstermesi nedeniyle dış ticaret ve transit taşımalar önem taşıyan limanlarda kapasite artışı beşinci beş yıllık planlama döneminde plana alınmıştır. Ayrıca bu plan döneminde denizyolu taşımacılığının sanayileşmesi olarak bilinen konteyner taşımacılığına ilişkin mevcut bazı limanlarda konteyner faaliyetlerine elverişli gerekli düzenlemeler, terminal inşaatları ve araç gereç temini sağlanacağı belirtilmiştir.

Devam eden beş yıllık kalkınma planlarında benzer yaklaşımlar görülürken son kalkınma planlarında küresel ölçekte yaşanan gelişmelerin dikkate alındığı, küresel taşımacılık koridorları ile liman bağlantılarının güçlendirilmesine ilişkin planların yer aldığı ayrıca mega gemilere hizmet sunabilecek liman inşaatlarının planlandığı, bölgesel kapasitelerin ve transit yük potansiyelleri dikkate alınarak liman kapasite artışlarının belirlendiği aynı zamanda da çağın gereklerine uygun yönetim anlayışının ortaya konulacağının belirtildiği görülmektedir. Ayrıca son kalkınma planında diğer planlardan farklı olarak limanlar konusunda yapılması planlanan projelerin somutlaştırıldığı ve hangi limanlara ilişkin hangi çalışmanın yapılacağının da açıkça belirtildiği görülmektedir.

Ancak Kalkınma planlarının tamamı göz önüne alınarak değerlendirme yapıldığında; zamanında kapasite artışlarının planlanıp uygulanmaması nedeniyle darboğazların yaşanmasına neden olunduğu, konteyner terminallerine ilişkin planlamada geç kalındığı ve günümüz dünyasında yaşanan yoğun rekabetin göz önüne alınarak kalkınma planlarında bu hususların

dikkate alınarak temenniden uzak gerçek plan özelliği taşıyan planlamalara yer verilmesi gerektiği aşikardır.

Tüm bu planlar yapılırken Türkiye'nin yerel, bölgesel ve küresel durumu kısa, orta ve uzun vadeli olarak analiz edilmeli aynı zamanda liman kapasite artışlarının uzun soluklu ve maliyetli işlemler olduğu göz önüne alınarak doğru zaman, doğru yer, doğru kapasite, doğru tasarım ve çağın gerektirdiği yönetim anlayışı ile planların oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca kalkınma planlarında bir önceki kalkınma planında belirtilen planların hayata geçirilememesinin nedenlerinin de irdelenmesi gelecekte planların başarıyla tamamlanmasında yol gösterici olabilecektir.

Sonuç olarak Beş yıllık kalkınma planları planlı kalkınmaya rehberlik edebilecek keyfi uygulamalardan uzak belirli bir plan çerçevesinde yol alınmasını sağlayabilecek önemli bir çalışmadır. Bu planların tamamında liman konusundan bahsediliyor olunması Türkiye açısından liman konusunun ne kadar önemli olduğunun da bir göstergesidir.

Tüm bunlara ilave olarak liman kapasitelerinin yanı sıra ekipman ve donanım başta olmak üzere Türkiye'nin bölgelerine göre limanlarının durumu net olarak belirlenmeli, yerel yük potansiyelinin yanı sıra küresel taşıma koridorlarında olan gelişmeler dikkate alınarak gelecek tahminleri yapıldıktan sonra limanlara ilişkin kısa, orta ve uzun dönemli planlamalara kalkınma planlarında yer verilmelidir.

KAYNAKÇA

Ateş, A., *Türkiye Konteyner Terminallerinde Verimlilik Analizi*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 2010.

Ay, H. Ve Karalı, M. A., *Türkiye'deki Kalkınma Planlarında Engellilere Yönelik Sosyal Politika: Bir İçerik Analizi*. 1 Mayıs Sosyal Politikalar ve Bilimsel Araştırmalar Kongresi 1 Mayıs 2019 / Ankara – Türkiye, 2019.

Bayram, M. E., *Türkiye'de Planlama Teşkilatının (Türk Plancılığının) Hukuki ve İdari Yapısı ile İlgili Sorunları ve Çözüm Önerileri*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Uzmanlık Tezi ANKARA-1994. (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Turkiyede-Planlama-Teskilatinin-Turk-Planciliginin-Hukuki-ve-Idari-Yapisi-Ile-Ilgili-Meseleleri-ve-Cozum-Onerileri_Mehmet-Emin-Bayram.pdf), 1994.

Çiçekdağı, M., *Kalkınma Planlarında Turizm: İçerik Analizi Yöntemi ile Türkiye Kalkınma Planlarının Analizi*. Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, (5), 1-11. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/cutsad/issue/61056/906492, 2020.

Kan, N. ve Kuleyin, B., *Kalkınma Planları Çerçevesinde Türkiye'nin Deniz Turizmi Stratejilerinin Tarihsel Gelişimi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi III. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu Özel Sayısı, 51-64. DOI: 10.18613/deudfd.297692, 2017.

Karaboğa, F., *Sürdürülebilirliğin Üç Temel Boyutu: On Birinci Kalkınma Planı İçerik Analizi*. Sürdürülebilir Çevre Dergisi, 2 (2), 76-84. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/cevder/issue/74500/1214417, 2022.

Kutlu, E., *İktisadi Kalkınma ve Büyüme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 2004.

Küçüker, E., *Türkiye'de Kalkınma Planları Kapsamında Yapılan Eğitim Planlarının Analizi*. Kastamonu Eğitim Dergisi, 20 (1), 9-26. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/kefdergi/issue/48696/619504, 2012.

Metin, O. ve Ünal, Ş., *İçerik Analizi Tekniği: İletişim Bilimlerinde ve Sosyolojide Doktora Tezlerinde Kullanımı*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(Özel Sayı 2), 273-294, 2022.

https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/

https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Plani_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Ikinci_Bes_Kalkinma_Plani-1968-1972.pdf

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Yeni-Strateji-ve-Kalkinma-Plani_Ucuncu-Bes-Yil_1973_1977.pdf

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dorduncu-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani_1979_1983.pdf

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Besinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani-1985-1989.pdf

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1990-1994.pdf

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1996-2000.pdf

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Uzun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-2001-2005.pdf

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf

https://sozluk.gov.tr/ Güncel Türkçe Sözlük (Erişim Tarihi:24.05.2023)

WİLHELM HEİNRİCH OTTO DİX'İN 'YEDİ ÖLÜMCÜL GÜNAH' ADLI ESERİNİN GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ceylan KATAR

Dicle Üniversitesi, - 0000-0001-7817-0323

ÖZET

Toplumsal düzen içerisinde; insanın doğumundan ölümüne kadar varoluşunun temel yedi günahı diye adlandırılan günahları (açgözlülük, kibir, şehvet, öfke, kıskançlık-haset, tembellik, oburluk) tanıma ve anlamlandırma çalışmanın öznesi niteliğindedir. Kişini rolü ve bunları belirleyen etmenlerin sosyo-psikoloji ve kültürel bağlamda biçimlenen roller, bu çalışmada sanatçının eserlerinde kullandığı imge ya da sembollerle daha da belirgin hale gelmiştir. Dolayısıyla genişleyen içerik, sanatçının eserlerini betimleyerek yorumlamak bu eserin yapısal örgüsünü anlamak için önemlidir. Sanatçı; yedi ölümcül günahı yedi kişi üzerinden sembolik olarak göstermektedir. Bu eserin göstergebilim açısından yorumlanmasını ele alırsak, Almanya'daki siyasi duruma, Hıristiyan dinine, Kitab-ı Mukaddes'e, Roma Katolik Teolojisi ve Papa I. Gregorius'a dayanarak oluşturulduğu düşünülmektedir. Sanatçı, Yedi Ölümcül Günahı insan formatında somutlaştırarak eser haline getirmiştir. Her bir karakterin bir günahı temsil ettiği fark edilmektedir.

Çalışmada literatür tarama ve göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Otto Dix'in 'Yedi Ölümcül Günah' adlı eserini genel bir incelemesi yapılarak yorumlanıp ve göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak çalışma içerisinde bulunan göstergelerin birincil (Düz anlam, Biçimsel anlatım) ve ikincil düzlem (Yan anlam, Mit) adı altında analizi amaçlanmaktadır. Çalışma, görsel kültür bağlamında nesnelerin ya da görüntülerin algılanmasında kültürel bağlamından nasıl görselleşmesine ve göstergebilimsel analiz yapmamız açısından önem arz etmektedir. Literatür tarama ile ulaşılan kaynaklar ve Otto Dix'in Yedi Ölümcül Günah adlı eserinin yedi figür ile gösterge bilimsel analizi yapılmakla sınırlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yedi Ölümcül Günah, Göstergebilim (semiyotik), Görsel Kültür,

1. GİRİŞ

Göstergebilim, semiyotik veya semiyoloji; Göstergelerin ve gösterge dizgelerinin yorumlanması, üretilmesi, işlenişini bilimsel bir yöntemle inceleyen bir bilim dalıdır. (Çulha, 2011). İletişim için kullanılan sesler, müzik, görüntüler gibi pek çok şeyin incelenmesidir. (Varli Gürer). Gösterge, insanların birbiriyle anlaşabilmek için vücut hareketleri, mimikler, düzgüler ve yazınsal ögelere denilmektedir. (Karaman, 2017). Yaşamamızın her alanında kullandığımız göstergeleri yorumlayabilmek için öncellikle toplumların kültür farklılıklarını, dini, sosyal ve ruhsal boyutlarını bilmek gerekmektedir. Göstergeler kendi nesnesini yani

görüntüsünü yansıtmaktadır. Görüntü, gerçekte var olmadığı halde varmış gibi zihinde beliren düşünmeye verilen ad olarak tanımlanmaktadır. (Çulha,2011), (Wikipedi, 2022). Anlamama ise; bir göstergede, gösterenle (göstergenin fiziki varlığı) gösterilen (göstergenin göndermede bulunduğu şey) arasında ilişkinin kurulmasıdır. (Karaman, 2017).

Görsel kültür; görsel olanın sosyal ve kültürel incelenmesidir. Görülen veya gördüğü şeyi yorumlamak doğal yeteneğin bir parçası değil, sosyal, tarihsel ve kültürel sürecin bir parçası olmasından kaynaklanmaktadır. Görülmeyen imgeleri-göstergeleri anlamlandırarak somutlaştırılır. (Parsa, 2004). Bu bağlamda araştırmayı temellendiren Yedi Ölümcül Günah adlı eser 1933 yılında Nazilerin iktidarı ele geçirmesinin hemen ardından yapılmıştır. Almanya'daki siyasi durumuna, Hıristiyanlık dinine, Kitab-ı Mukaddes'e, Roma Katolik teolojisine ve Papa I. Gregorius'a dayanarak oluşturulan kibir, açgözlülük, şehvet, öfke, haset(kıskançlık), tembellik ve oburluk gibi günahları ele alarak yapılan bir çalışma olduğu düşünülmektedir. Kitab-ı Mukaddes; Tanrı'nın görevlendiği insanlar aracılığıyla İsa'dan önce yaklaşık 15. Yüzyıldan başlayarak İsa'dan sonraki yüzyıla kadar yazıya geçirilmiştir. Tarihsel olaylar, peygamberlik yazıları, kutsal şiirler, yasak olan ve yasak olmayan davranışlardan oluşan kitapçıkların bir araya toplanmasıyla oluşturulmuştur. İki bölümden oluşan Kitab-ı Mukaddes, bunlardan birincisi, İsa Mesih'in doğumunda önce insanlara bildirilen Tevrat ve Zebur denilen Eski Antlaşma, ikinci bölüm ise Mesih'in doğumunda sonra ikinci kez gelişine kadar sürecek olan dönemi anlatan İncil Yeni Antlaşma olarak belirtilmektedir. (Kutsal Kitap, 2018). Din konuları arasında dikkat çeken başlıklardan bir tanesi de teolojidir. Temel konusu doğaüstü güçler olan teoloji, dini epistemoloji, vahiy ve Tanrı'nın varlığı üzerinde duran bir disiplin olarak tanımlanmaktadır. Hıristiyan teolojisinde günah, Tanrı yasalarına karşı bir hareket veya isyan olarak ifade edilmektedir. Derecesi ne durumda olursa olsun bütün günahlar Tanrı'nın yasalarının ihlal edildiği anlamına gelmektedir. (Güngör, 2014), (Wikipedi, 2021).

Çalışmada göstergebilimsel analiz için kullanılan Otto Dix'in Yedi Ölümcül Günah adlı eseri, öncüsü olduğu Yeni Nesnellik Sanat Akımına bağlı kalarak sanatçının iç dünyasındaki izlerine, yaşadığı toplumdan etkilenme serüvenine, bu olaylardan ne boyutta etkilendiğine, kültürüne, inanışına ve üslubuna değinilmektedir. Çalışma içindeki nesneleri bir bütün halinde ve bütünü parçalara ayırarak gösteren ile gösterilen ilişkisini, her gösterge üzerinde daha somut bir şekilde çözümlenmesi yapılmaktadır. Bu çözümlemeler tabloda bulunan her göstergenin nasıl anlam ürettiklerini, kültürel yapısını, biçimselliğini, işaretleri anlama ve yorumlanmasını içermektedir.

Çalışma, Otto Dix'in 'Yedi Ölümcül Günah' adlı eserinin genel bir eser incelemesi yapılarak yorumlanması ve semiyotik analiz yöntemi kullanılarak göstergelerin düz anlam (göstergenin neyi temsil ettiği), biçimsel anlatım (şekli, formu), yan anlam (nasıl temsil edildiği) ve mit (tanrısal, kültürel) başlıkları altında analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Otto Dix'in hayatını, öncüsü olduğu akımı, üslubunu daha iyi anlayabilmek için, analitik bir yaklaşımla irdelenmesi gerektiği düşüncesiyle sanatçının 'Yedi Ölümcül Günah' adlı eserinin derinlemesine inceleme ihtiyacı doğmaktadır. Bu bağlamda çalışma literatür tarama ve göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma görsel kültür bağlamında imgelerin algılanmasında, görselleşmesinde ve göstergebilimsel analiz yapmamız açısında önem arz etmektedir. Literatür tarama ile ulaşılan kaynaklar ve Otto Dix'in Yedi

Ölümcül Günah adlı eserinin yedi figür ile gösterge bilimsel analizi yapılmakla sınırlandırılmıştır. Varsayımlar olarak, seçilen çalışma yönteminin, araştırma problemini çözmek için uygun olduğu düşünülmektedir. Kullanılan imgeler, semiyotik açıdan incelenebilir niteliktedir.

2. WİLHELM HEİNRİCH OTTO DİX'İN HAYATI

Wilhelm Heinrich Otto Dix 2 Aralık 1891'de Almanya'nın Untermhaus şehrinde, Franz ve Louise Dix çiftinin en büyük oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Yoksulluk ve sıkıntılar içerisinde beş kişilik bir ailede büyüyen Dix'in babası demir işçisi, annesi ise şiir yazan bir terzidir. (Kırman,2020). Çizime ilgi duyan Dix'in yeteneğini ilk fark eden sanatçı Ernst Schunke'dir. 1906'dan 1910'a kadar ressam Carl Senff'in yanında manzara resim alanında çıraklık ve kalfa olarak çalışmıştır. Dresden'deki Güzel Sanatlar Okulunda figüratif ve dekoratif resim eğitimi almaya devam etmiştir. (Kırman,2020), (Yılmaz, 2019).

1914'te Birinci Dünya Savaşına Alman ordusu için gönüllü olarak katılmıştır. Savaşta bulunduğu süre boyunca birkaç defa yaralanan Dix, daha sonra astsubay olarak atandı ve Somme Muharebesi'ne katılmıştır. Ressam olduğundan dolayı eskiz defterini yanına alarak savaştaki deneyimlerini, etkilendiklerini dışavurum ve gerçekçi çizimlerle tebeşir, mürekkep ve guaş ile 600'den fazla çalışma yapmıştır. (Vikipedi,2019), (Kırman,2020), (Polyzoidou, 2021). 1919 da Dresden'e dönüp Güzel Sanatlar Akademisi'ne kaydolarak üç yıl boyunca Max Feldbauer ve Otto Gussmann'ın yanında usta bir öğrenci olarak çalışmaktaydı. Eserlerinde Ekspresyonizm akımının etkileri görülmeye başlanmıştır. (wayback machine, 2006), (Kırman, 2020). 1920' de George Grosz ile bağ kuran Dix, Dada akımından etkilenerek kolaj unsurlarını çalışmalarına dahil edip, Berlin' deki Dada Festivali'nde sergilemiştir. (Vikipedi, 2019), (Yılmaz,2019). Ordudan ayrıldığı andan itibaren diğer ressamlarla tanışmaya başlayan Dix, bir süre sonra çeşitli sanat akımlarına katılmaktadır. Ekspresyonistlerle, Dresden Secession, Berlin Secession üyeleriyle yakınlaşarak, sanatçının adıyla sonsuza kadar ilişkilendirilecek olan Yeni Nesnellik grubuna katılmıştır. 1925 yılında Yeni Nesnellik temalı sergiye eserlerini dahil etmiştir. Eserlerinde Alman toplumunu eleştirerek genellikle vahşet, yaşlılık, savaş, fahişelik ve ölüm gibi hayatın kasvetli yanlarını rahatsız edici bir üslupla eserlerine yansıtmaktan çekinmemiştir. (Vikipedi, 2021), (Ercivan Zencirci,2012), (Polyzoidou, 2021). Dix, 1927 de Dresden Sanat Okuluna profesör olarak atanmıştır. 1933'te Nazilerin başa gelmesiyle politik baskılar altında kalır ve sorgulanır ve Dresden Akademisi'ndeki öğretmenlik görevine son verilmiştir. Eserleri Naziler tarafından yakılmış, kınanmış ve el konulmuştur. Bu dönemde Dix, Nazi ideallerini eleştiren birçok eser üretmiştir ve Yedi Ölümcül Günah adlı eserde bunların arasındadır. Yedi Ölümcül Günah o dönemde Almanya'daki siyasi durumu temsil eden alegorik bir tablodur ve Nazilerin Dix'i Dresden Sanat Akademisi'ndeki öğretmenlik görevinden almasının hemen ardından yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Dix, Alman Ordusuna katılmaya zorlandı ve savaşın sonunda Fransız Ordusu tarafından yakalanarak savaş esiri kampına konulmuştur. 1946' da Fransız askerleri tarafından esir alınan Dix serbest bırakılmıştır.

Dix'in savaş sonrası resimlerinin çoğu dini alegorilerdir. 1960'lı yıllarında Almanya'nın iki bölgesinde de sergiler açarak birçok ödül kazanmıştır. Ayrıca 1967' de Hans Thoma Ödülü'nü ve 1968' de Salzburg' daki Goethe Vakfı'nın Rembrandt Ödülü'nü almıştır. 25

Temmuz 1969'da Singen am Hohentwiel'de ikinci bir felç geçirdikten sonra yaşamını yitiren Dix, birçok akademinin onursal üyesi olmuştur. (Ercivan Zencirci, 2012), (Kırman,2020), (Polyzoidou, 2021), (Vikiped, 2021), (Simkin, 2020).

3. SANAT AKIMI

Yeni Nesnellik Akımı, 1920'lerde Almanya'da Dışavurumculuk Akımına tepki olarak doğmuştur. Wilhelm Heinrich Otto Dix, George Grosz ve Max Beckmann tarafından başlatılmıştır. Dönem sanatçılarını aynı paydada buluşturan en önemli unsur Birinci Dünya Savaşı ve tarafsızlık olduğundan, çalışmalarında savaşın izlerini, yarattığı duyguları ve acı sonuçlarını soğuk ve devinimsiz göstergeler aracılığıyla çalışmalarına yansıtmışlardır. Nesnellik hareketi toplumu derinden eleştiriyordu, zengin ve fakir arasındaki uçurumun arttığı finansal ve politik istikrarsızlık zamanlarında; olağandışı iri kafalar, kambur, bozulmuş bedenler, hastalıklı insanları bu resimlerde tüm yalınlığıyla görmek mümkündür. (Kırman,2020), (Şahin ve diğerleri, 2019), (Erol Şahin & Kayalıoğlu, 2016), (Özeskici, 2021), (Altınel, 2008).

Birinci Dünya Savaşı'nın acımasızlığını, savaş kurbanlarını, deforme olmuş bedenleri sergileyen Yeni Nesnellik Akımı, Nasyonel Sosyalistlerin hoşuna gitmemiştir. Nazilerin yükselişiyle Adolf Hitler'in başa gelmesine kadar Yeni Nesnellik Akımının öncüleri eserlerini o döneme kadar sergileyebilmişlerdir. (Kırman, 2020). Otto Dix'in Nazilerin sanat anlayışına ters düşen eserleri, toplumu kışkırttığı ve yozlaştırdığı gerekçesiyle kınandı ve el konuldu. Yedi Ölümcül Günah adlı eserde onlar arasında bulunmaktaydı. Dix, o dönemde toplumun Yedi Ölümcül Günah' ını tasvir etmek için bir ortaçağ amblemi kullanmıştır. Yedi Ölümcül Günah adlı eser, Nazi partisinin Otto Dix'i öğretmenlik işinden aldıktan sonra, o sırada Almanya' da meydana gelen siyasi durumu gösteren kasıtlı bir alegori olarak yapıldığı öne sürülmektedir. (Regier).

4. GÖSTERGE BİLİMİ

Semiyotik kelimesi Yunanca Semıon (gösterge) ve Logıe (bilim) sözcüklerinden meydana gelmekte olup, Charles Sanders Pierce tarafından kullanılmıştır. Yaklaşık aynı dönemlerde Ferdinand de Saussure de Avrupa Semiyoloji Okulu'unda bu kavramı kullanmıştır. (Çulha, 2011). Göstergebilimin tarihsel geçmişi antik çağlara kadar uzanmış olsa da, bilimsel olarak kullanılması 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonraya denk gelmektedir. (Güneş, 2013). Modern göstergebilimin kuramcıları arasında Roland Barthes'in çalışmaları, göstergebilimin bir çözümleme yöntemi olarak kabul görmüş ve değişik alanlarda kullanmaya başlamıştır. Barthes göstergenin, bir gösteren ile gösterilen üzerine kurulu olduğunu belirtmektedir. Gösterenler düzlemi anlatım, gösterilen ise içeriği oluşturmaktadır. Modern göstergebilimin gelişmesinde Louis Hjemslev, Roman Jacobson, Julia Kristava, gibi pek çok dilbilimcilerin katkıları bulunmaktadır. (Varli Gürer), (Çulha, 2011).

Göstergebilim veya semiyotik; gösterge oluşturma, yorumlama, sistem kurma, anlamlamayla anlamın üretilmesini ve işaretleri anlama süreçlerini içeren bütün faktörlerin incelenmesine dayanan bir bilim dalıdır. (Çulha, 2011), (Wikipedi, 2022). İnsanlar toplumda birbirleriyle anlaşabilmek amacıyla diller, düzgüler, çeşitli jestler, belirteç gibi gereçler vasıtasıyla kendi dışında bir nesne, olgu ya da varlık belirtebilen yapılara gösterge

denilmektedir. (Çağlar, 2012), (Karaman, 2017). Göstergeleri yorumlayabilmek için toplumların kültür farklılıklarını, sosyal, dini ve tarihini bilmek gerekmektedir. Anlamlama ise; bir göstergede, gösterenle (göstergenin fiziki varlığı) gösterilen (göstergenin göndermede bulunduğu şey) arasında ilişki kurulmasıdır. Göstereni gördüğümüz ya da işittiğimiz zaman anlamlandırma süreci zihnimizde oluşmaya başlamaktadır. Anlamlandırma süreci okurun kendi deneyimleri, duyguları, kültürel deneyimi, inançları ve hayal gücü tarafından belirlenmektedir. Göstergeler aracılığıyla okumak, ilişkileri değerlendirmek ima edilen anlamların altında yatan ideolojiyi ve kültürü arama yaklaşımlarıdır. Göstergeler, düz anlam, biçimsel anlatım, yan anlam ve mit anlam olmak üzere dört başlık adı altında çözümleme yapılmaktadır. Düz anlam göstergenin neyi temsil ettiği, biçimsel anlatım göstergenin şekli-formu, yan anlam göstergenin nasıl temsil edildiği, mit anlam ise tanrılar, evrenin doğuşu, kültürel anlamalarını konu edilmektedir. (Karaman,2017), (Parsa, ty).

5. ESERİN ÇÖZÜMLEMESİ

Görsel 1: Wilhelm Heinrich Otto Dix, *Yedi Ölümcül Günah*, 1933, Ahşap Üzerine Yağ/Yumurta Temparası (Karışık Teknik), 179*120 cm. Staatliche Kunsthalle Almanya.
Kaynak: abystle.tumblr.com/post/75200006470/the-seven-deadly-sins-otto-dix-1933/amp (Erişim Tarihi: 09.04.2023)

Birinci Dünya Savaşının travmatik etkilerinden ortaya çıkan; toplumsal, kültürel ve ruhsal buhranların etkilerinde görüldüğü Yeni Nesnellik Sanat Akımı savaşın izlerini, yarattığı duyguları ve acı sonuçlarını soğuk ve devinimsiz göstergeler aracılığıyla eserlere yansıtılmıştır. Otto Dix 1933 yılında ahşap üzerine yağ/yumurta temparası (karışık teknik) tekniğiyle resmettiği 'Yedi Ölümcül Günah' adlı eseri 179*120 cm boyutlarındadır. Almanya'nın Karlsruhe' da Devlet Sanat Galerisi olan (Staatliche Kunsthalle) müzede sergilenmektedir. 1933' te Nazi rejiminin kurulmasının ardından öğretmenlik görevinden atılan Otto Dix, buna yanıt olarak da, Yeni Almanya' da sergilenen ahlaksızlıkların ve Hitler'in kıskançlığın maskesi olarak Yedi Ölümcül Günah adlı eserini resmetmiştir. Burada sanatçı, Katolik geleneğinin Yedi Ölümcül Günahını Yeni Nesnellik'e özgü sihirli-gerçekçi üslupla tasvir etmek için bir ortaçağ alegorisi kullanmaktadır. (Art Blog).

Hristiyanlar Kitab-ı Mukaddese dayanarak oluşturulan kibir, açgözlülük, şehvet, öfke, kıskançlık, tembellik, oburluk gibi günahları ele alarak yapılan bir tablo olduğu görülmektedir. Öncelikle kişinin kendisini daha sonra toplumu ilgilendiren yedi ölümcül günah Hristiyanlar için önemli bir referans oluşturmaktadır.

Resmin ön kısmında bir elinde deste paralar bulunan diğer elinde bastonuyla yere doğru eğilmiş ürkütücü görünümlü yaşlı kadın veya cadı olan açgözlülük görülmektedir. Açgözlülük bitmek bilmeyen hep istenen şiddetli ve uzun ömürlü bir istektir. Kitabı-ı Mukaddes'te açgözlülük, insanın fıtri zaaflarından olarak görülen; hırsızlık, cinayet, huzursuzluk, düzenbazlık gibi durumlar sadır olmaktadır. Açgözlü olan kadının sırtına binen küçük çocuk Adolf Hitler'in maskesini takarak kıskançlığı temsil etmektedir. Bir önlem olarak Dix, Hitlerin temsil ettiği bıyığı savaş sonrasına kadar boyamamıştır. Kitab-ı Mukaddes'te kıskançlık, ahlaki bir zafiyet olarak kabul edilmektedir. Kendi üstünlüğünü, onurunu, yüceliğini azaltacağı düşüncesinden dolayı, başkalarının iyi durumda olmasını ve başkasının sahip olduğu nimetlerden dolayı kıskanç bir insan kendini üzmektedir. Nefret, kötüleme, başkasının zenginliğinden dolayı acı çekme özellikle dilin işlediği günahların pek çoğu kıskançlıktan kaynaklanmaktadır. Hemen arkalarında iskelet kostümlü, kalbi yerinden sökülen, sağ elinde tırpasıyla ayakta duran tembellik figürü görülmektedir. Dix, bu sembolle, sessizliği ve uyumsuzluğuyla Hitler'in iktidara gelmesine izin veren Alman toplumunu eleştirmektedir. Tembellik herhangi bir iyilik yapmaktan vazgeçmenize sebep olmaktadır. İş yapmayan, uyumayı seven, çalışmayan ve çabalamaktan kaçınma durumudur. Kitab-ı Mukaddes'te tembel insanların çalışması gerektiğini, hiç iş yapmayanların ise başkalarının işine karışmamasından bahsedilmiştir. Göğüslerinden birini ortaya çıkaran turuncu elbiseli ve pelerin takan bir kadın müstehcen bir şekilde dans ediyor gibi görülmektedir. Şehvetin üst dudağında frengili bir siğil bulunmakta ve elbisesinin kıvrımlarının şekli bir vulvayı andırmaktadır. Hıristiyan dinine göre şehvet Tanrı tarafından insanlara bahşedilen yıkıcı bir arzu ve kişinin kontrolden çıkmasına sebep olmaktadır. Kitabı-ı Mukaddes'te cazip ve fıtri görünen bu duygu, insanların arzularını uyandırıp pek çok kötülük yapmasına sebebiyet vermektedir. Şehvetin yanında şeytan veya yaratık görünümlü boynuzlu, tüylü ve elinde bıçağıyla öfke görülmektedir. Hıristiyan teologlarca yedi ölümcül günah arasında telakki edilmektedir. Küçük düşürülmek, alay konusu olmak, yenilgiye uğramak öfkeye sebep olmaktadır. Kitab-ı Mukaddes'e göre yaralayıcı ifadeler öfkeyi alevlendirir. İnsan öfkelendiğinde bütün kontrolü kaybederek yüzü kızarır, kalp

atışı hızlanır, konuşması canlanır ve hareketlenmektedir. Öfke ve şehvetin arkasında duran dev başlı, yukarı kalkık bir burun ve ağzı yuvarlak anüse benzer kibir yer almaktadır. Yanaklarında yara-kabuk bulunuyorken sol kulağı da bir el ile tıkalıdır. Kibri o kadar büyük ki burun ucu havada durarak yanmış bir kömüre benzemektedir ve kimseyi görmemekte duymamaktadır. Hıristiyan dinine göre kibirli insanlar kendini hayatın merkezinde görür ve sahip olduğu bütün her şeye aşırı sevgi beslerler. Tanrıdan yardım almadan her şeyi yapabilecek güçte görürler. Kitab-ı Mukaddes'te kibirli bir ruhun ardından bir düşüş geldiğini yazmaktadır. Bencil, küstah ve aşırı mağrurluktan dolayı burnu havada olan kişidir der. Son olarak en arka kısımda orta yaşlı, kısa boylu, kafatasına büyük saplı tencere geçiren oburluk görülmektedir. Bir yere bağlı gibi tutunmaya çalışmaktadır. Sağ elinde iki halka simide benzer yiyecek sol tarafında ise sosise benzer yiyecekler ile vücudu iplerle bağlanmış obur adam görülmektedir. Oburluk, yeme içmeye aşırı düşkün kimseler için denilmektedir. Bu durum günümüzde obeziteye sebep olmaktadır. Obezite, kişilerde kalp krizine, nefes darlığına ve kansere sebebiyet vererek ölüme götürmektedir. Hıristiyanlık dinine göre oburlukta fazlaca sevinç, kirlilik gevezelik gibi istenmeyen durumlar sadır olmaktadır. Sadece yeme içme de değil eğlence ve mallara da aşırı düşkündürler. Kitab-ı Mukaddes'te aşırı şarap içen ve ete düşkün olan oburlar ile arkadaşlık etmeyiniz. Çünkü obur kimse yoksullaşır. Denilmektedir. Zevklerin doğal sınırını bilmeyi, ölçülü davranılmalı, bedensel ve ruhsal dengeyi korumayı esas alınmalıdır. Hıristiyanlık inancına göre yedi günahı işleyenler Tanrı tarafından cezalandırılacaktır. (Art Blog), (Güngör, 2014), (Sümer, 2015).

Her bakımdan bir sentez ürünü olan bu eserde ilk bakışta, merkeze alınan yedi figürün tek başına bir anlam içermeyen fakat yedi figürün bütünlüğü, anlam içeriği ve hareketliliğiyle bir bütünlük olduğu görülmektedir. Çalışmada kullanılan imgelerin büyüklüğü ile sağa- sola, aşağı-yukarı doğru bir açık kompozisyon görülmektedir. Bu sayede resmin bir noktaya yönelmenin aksine geneline yayılma söz konusudur. Anlamsal açıdan birbirini tamamlama ile kompozisyon dengesi sağlanmıştır. Eserdeki renk armonisi, espasta kirlenmiş kiremit rengi ve soğuk gri-mor renkleri hakim iken figürler üzerinde sarı, kahve, hardal, turuncu, yeşil tonlar görülmektedir. Eserdeki yakınlık-uzaklık ilişkisi, figürlerin tonlarındaki açıklık-koyuluk ilişkisi ile bağlantıdır. Yakında olan figürler çok açık ve çok koyu tonlara sahip iken, az uzakta olduğu anlaşılan figürlerin renk tonları ise silik ve birbirine yakın tonlardır. Otto Dix'in karşı cepheden, birbiri ardında sıralı bir şekilde yerleştirdiği göstergeler ve uzaklarda sonu görülmeyen deniz ile figürleri ön plana çıkarmış böylelikle izleyicinin hikâyeye daha da yakınlaşmasını sağlamıştır. Eserde derinlik, figürlerin yan yana ve üst üste verilmesiyle oluşturulmuştur. Eserde bütünlük, bir bütün halinde anlam içermektedir. Resimde bir hareketlilik mevcuttur. Bu hareketli hali dengede tutan da resmin ön kısmında eğilmiş yaşlı kadın figürüdür. Dix, grotesk imgeleri kullanmayla ünlüdür ve figürlerin yüzlerinden de anlaşılacağı gibi grotesk imgelere yer verilmiştir.

BİRİNCİL DÜZLEM			İKİNCİL DÜZLEM	
GÖSTERGE	DÜZ ANLAM	BİÇİMSEL ANLATIM	YAN ANLAM	MİT
Yaşlı Kadın-Açgözlülük	Açgözlü olma durumu, doymazlık, gözü doymazlık, harislik, tamahkarlık, tamah (TDK Sözlük,2023)	Bir elinde deste para diğer elinde bastonuyla yere doğru eğilmiş üzeri yırtık giysilerle, kırmızı sivri bir burun ile ürkütücü bir cadı anatomik bir karakter şeklinde tasarlanmıştır. Bizzat insanın bilindiği haliyle gösterilmiştir.	Yaşlı kadın çok yaşlı olmasına rağmen yerde bulunan paralara saldırması halen gözü dünya malında olduğunu göstermektedir. Açgözlü insanlar ihtiyacından fazlasını istemektedir. Gece-gündüz istemekle bitmeyen ihtirastır.	Kitab-ı Mukaddes'te insanın fıtri zaaflarından olarak görülen açgözlülük; cinayet, zina gibi gayri ahlaki davranışlarla birlikte zikredilmektedir. Tanrının isteklerini yerine getiremeyen kişilerdir. Hıristiyanlık inancına göre düzenbazlık, ihanet, yalancı şahitlik, şiddet gibi durumlara sadır olmaktadır. (Güngör, 2014), (Sümer, 2015).
Küçük Çocuk-Kıskançlık	Bir kimse bir üstünlük gösterdiğinde veya sevilen birisinin, başkası ile ilgilendiği kanısına varıldığında takınılan olumsuz tutum, günücülük, hasetlik, hasutluk (TDk Sözlük, 2023).	Adolf Hitler'in bıyığıyla kendini gösteren, büyümüşte küçülmüş sevimsiz bir küçük çocuk gösterilmektedir.	Açgözlülüğün üzerine binerek Adolf Hitlerin kıskanç haset kimseler olduğunu gösterir. Karşı tarafı düşman olarak görmekte iftira, ikiyüzlülüğü seven kimseyi belirtmeye çalışılmıştır.	Kitab-ı Mukaddes'te ve Hıristiyan teologları tarafından ahlaki bir zafiyet olarak kabul gören haset (kıskançlık) sahip olduğumuz onuru ve yüceliği azalttığı için başkalarının iyi durumda olmasına üzülmektir. (Güngör,2014) (Sümer, 2015).
İskelet-Tembellik	İç görmeyi, çalışmayı sevmeyen, çaba göstermekten, sıkıntıdan kaçan (kimse), üşengeç-fonksiyonunu yerine getirmede yavaşlık	İskelet kostümüyle beliren, kalp bölgesinde yara bulunan sağ elinde sivri tırpasıyla ayakta gösteri yaparak resmedilmiştir.	İskelet kostümüyle umursamaz, sadece eğlenen, kalpsiz, duygusuz kimse olarak betimlenmeye çalışılmıştır. Tembellik iş görmeyi	Kitab-ı Mukaddes' e göre tembel insanların çalışması gerektiğine yoksa uyuşukluğa sebep olmaktadır. Tanrının istediği enerjili yaşama ters düşmektedir. Hıristiyanlığa göre kişiyi köleliğe ve uyuşukluğa sevk

	gösteren (TDK Sözlük, 2023).		sevmeyen, kaçan sadece yemek yemeyi, uyumayı seven kimselere denilmektedir.	etmektedir.(Güngör,2014) , (Sümer, 2015).
Kadın-Şehvet	Erkek ve dişinin birbirine karşı duydukları güçlü cinsel istek, kösnü-Aşırı istek (TDK Sözlük,2023)	Memesinden birini elinde tutarak turuncu elbiseli dans eder gibi durmaktadır. Üst dudağında siğil bulunmakta ve elbisenin şeklide bir vulvayı anımsatmaktadır. İnsanı olduğu gibi şekillendirmiştir.	Erkek ve kadının birbirine duyduğu cinsel arzudur. Resimde en belirgin figür olan kadın parlak meydan okuyan giysisi ile çirkinliğinden hiçbir utanma belirtisi göstermeden göğsünü açan bir karakter olarak gösterilmektedir.	Hıristiyanlık teoloğuna göre şehvet Tanrı tarafından insanlara bahşedilen fıtri bir arzudur. Kitab-ı Mukaddes'e göre şehevi arzularına yenik düşmek, insan ruhunu derinlemesine lekelenip kirlenmesine sebep olmaktadır. (Güngör, 2014), (Sümer, 2015).
İblis-Öfke	Engelleme, incinme veya gözdağı karşısında gösterilen saldırganlık tepkisi, kızgınlık, hışım, hiddet, gaza (TDK Sözlük,2023)	Anatomik bir karakter olarak tasarlanmış. Bu anatomik karakterin yanı sıra ekstradan şeytanı barındıran boynuzlara ve tüylere sahip elinde sivri uçlu bıçak ile gösterilmiştir.	Öfkelenen kimse bir şeytana benzemektedir. Saldırgan, hırçın her an birine zarar verecekmiş gibi hiddetli tepki vererek iblis olarak gösterilmiştir.	Hıristiyan teologlarca öfke; kavga, hakaret, gürültü, kin hatta cinayete sebep olmaktadır. Kişinin başkalarına karşı tahammülsüz olmasına sebep olabilmektedir. Kitab-ı Mukaddes'te 'Öfkelenin ama günah işlemeyin ve öfkenizin üzerine güneş batmasın' denilmektedir. Zira insan öfkelendiği vakit bütün kontrolünü kaybetmektedir.(Güngör, 2014),(Sümer,2015).
Büyük Kafa-Kibir	Kendini beğenme, başkalarından üstün tutma, büyüklenme, benlik, gurur	Büyük dev bir kafa, yukarı kalkık ve kömürleşmiş bir burun, yanak kısımları kabuk	Burnu havada kimseyi görmek istemeyen, her şeyi o bilirmiş gibi ama hiçbir şey bilmeyen	Hristiyanlık inancına göre ve Kitab-ı Mukaddes de geçen kibir, insandan sadır olup onu kirleten ahlaksız bir davranış olarak

	(TDK Sözlük,2023)	tutmuş, kulağı el ile tıkalı ve ağzı anüse benzetilen insanlığın bilinmediği haliyle gösterilmiştir.	büyüklenme durumu olarak gösterilmektedir .	nitelendirilmektedir. Gururun ardından yıkım kibirli ruhun ardından ise düşüş geldiği dile getirilmektedir. İnsanın sahip olduğu faziletlerini aşırı derecede sevmesi, kendini merkezde görmesi, Putperestlik ve Tanrıdan yardım almadan bütün her şeyi yapabilecek güçte hissetmesi anlamını taşımaktadır. (Güngör, 2014), (Sümer, 2015).
Tencere Kafa-Oburluk	Gereğinden çok yemek yiyen, doymak bilmeyen (kimse) (TDK Sözlük,2023)	Orta yaşlı, kısa boylu kafatasına büyük bir tencere veya çömlek geçiren, her an düşecekmiş gibi bir yere tutunmaya çalışan çirkin figür olarak görülmektedir.	Dev bir tencere başına geçirmiş, elinde simitlerle sadece yemeyi düşünen, o kadar yemiş ki bedenini taşımakta zorlanan bir karakter olarak betimlenmiştir.	Kitab-ı Mukaddeste aşırı şarap içen ve et yiyenlerle arkadaşlık kurmayınız. Çünkü obur kişi yoksullaşır. Katolik mezhebi, oburluk sadece yeme içme değil her şeyi aşırı isteme, aşırı eğlence ve mallara aşırı düşkünlük olarak nitelendirmektedir.(Güngör,2014), (Sümer,2015).

Çizelge 1: Wilhelm Heinrich Otto Dix'in 'Yedi Ölümcül Günah' Adlı Eserinin Göstergebilimsel Çözümlenmesi
Kaynak: (TDK Sözlük, 2023), (Güngör, 2014), (Sümer, 2015).

6. SONUÇ

Hıristiyanların Kitab-ı Mukaddese dayanarak oluşturduğu yedi ölümcül günah olan açgözlülük, kıskançlık, tembellik, öfke, kibir, şehvet ve oburluk başta Katolik kilisesi olmak üzere birçok din adamı tarafından önemsenen ve asırlarca tartışılan bir konu olmaktadır. Özellikle Roma Katolik Kilisesi'nin görüşleri çerçevesinde Papa I. Gregorius tarafından düzenlenen bu günahlar, insanların hayatı boyunca sakınması gereken yedi günahlardır. Daha fazla günaha ilham veren yedi davranış veya duygu olarak yorumlanmaktadır. Bu günahlar insanlar üzerinde alışkanlık haline gelebileceği gibi ciddi zararlara da yol açabilmektedir. Buna istinaden de Tanrı tarafından cezalandırılacağı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, insanların günlük yaşamında büyük bir alanı kapsayan gösterge dizgelerin anlaşılabilmesi ve yorumlayabilmesi için, öncelikle toplumların kültür farklılıklarını, dinini, sosyal ve ruhsal boyutlarını bilmek

gerekmektedir. Aksi takdirde iletişim kargaşası, anlaşmazlıklar ve zaman kaybına neden olmaktadır. (Güngör, 2014), (Çağlar,2012).

Yedi Ölümcül Günah tasvirlerini tiyatro, edebiyat, sanat ve müzik alanında görebilmek mümkündür. Günümüzde de filmlerde (Yedi film) popülerliğini koruyabilmektedir. Yedi Ölümcül Günah temalı görsel tasvirlerini yaratan birkaç sanatçı bulunmaktadır. Bunlar arasında örnek olarak Jerome Bosch'un (1475-80) 'Yedi Ölümcül Günah ve Son Dört Şey', Paul Cadmus (1947) ve Pieter Bruegel (1525-1569) 'Yedi Ölümcül Günah' bunların karşılığı olan cezaları kışkırtıcı bir görsellikle resmetmişlerdir. Konuya yeni bakış açıları getirmeyi başarmış sanatçılardır. Bu bağlamda araştırmayı temellendiren kıskançlık, oburluk, açgözlülük, kibir, tembellik, şehvet, öfke, semiyotik (Gösterge Bilim) ve görsel kültür kavramlarını çeşitli kaynaklardan alınan bilgilerle çalışma desteklenmiştir. Bunun yanı sıra, insanların günlük yaşamında büyük bir alanı kapsayan göstergeleri yorumlayabilmek için, öncelikle toplumların kültür farklılıklarını, dini, sosyal ve ruhsal boyutlarını bilmek gerekmektedir. Eser içerisindeki görsel ögeler, mesaj ve hedef kitle mevcutsa analiz yapılabilmektedir.

Çalışmada Yedi Ölümcül Günah, Görsel Kültür, Otto Dix, Yeni Nesnellik ile birlikte gösterge bilime yer verilmiştir. Araştırmanın problemi olan ve çözümlenmek için seçilen Yedi Ölümcül Günah adlı eser düz anlam, biçimsel anlatım, yan anlam ve mit kavramlarına göre analizi uygun görülmüştür. Literatür tarama ve Otto Dix'in Yedi Ölümcül Günah adlı eserinin göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle analiz edilmiş ve göstergelerin kültürel bağlamında anlamlandırılması yapılmıştır. Literatür tarama ile ulaşılan kaynaklar ve Otto Dix'in Yedi Ölümcül Günah adlı eserinin yedi figür ile gösterge bilimsel analizi sınırlandırılarak çalışma tamamlanmıştır.

KAYNAKÇA

[1] Çağlar, B., *Bir İletişim Biçimi Olarak Göstergebilim*, LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2012.

[2] Çulha, O., *Göstergebilim (Semiyotik) Tekniği Kullanılarak Kanada Fotoğraflarının İncelenmesi*, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2011.

[3] Ercivan, Zencirci, D., *Otto Dix ve 'Der Krieg' Gravür Serisi*. Sanat Dergisi, 0 (22). 2012.

[4] Erol, Şahin, A. N. & Kayalıoğlu, S., *I. Dünya Savaşı'nın Avrupa Resim Sanatına Etkileri,* Gazi Akademik Bakış, 10 (19). 2016.

[5] Güneş, A., *Göstergebilim Tarihi*, E-Journal Of New World Sciences Academy, 8 (4). 2013.

[6] Güngör, M., *Hıristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah*. Dini Araştırmalar, 17 (45). 2014.

[7] Karaman, E., *Roland Barthes ve Charles Sanders Peirce'in Göstergebilimsel Yaklaşımlarının Karşılaştırılması,* İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 9 (2). 2017.

[8] Kırman, G. B., *Otto Dix Örneğinde Dışavurumcu Tavır Ve Portre Resimlerindeki Üslup Özellikleri,* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir. 2020.

[9] Özeskici, E., *George Grozs ve Otto Dix'in Resimlerinde Anti-Sempatik ve Karşıt Yaklaşımlar*, İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, 7 (14). 2021.

[10] Parsa, A. F., *İletişimde Göstergebilim ve Anlamlandırma Sürecini Örneklerle Değerlendirme,* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi.

[11] Parsa, A. F., *İmgenin Gücü Görsel Kültürün Yükselişi*, Eğitim Kitapevi Yayınları, (Birinci Basım). Konya. 2004.

[12] Sümer, N., *Katolik Mezhebinde Yedi Ölümcül Günah Problemi*, Uluslararası Türk Dili Edebiyatı ve Tarihi Dergisi, 11(5). 2015.

[13] Şahin, İ., Akpınar, S., Saltık E., Akyıldız, H. B., Tilbe, A., Atalay, İ., *Batı Edebiyatında Akımlar II,* Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2019.

[14] Varli, Gürer, Z., *Göstergebilim Ders Notu*, KOU İletişim Fakültesi.

[15] Yılmaz, G. G., *Ekspresyonist Sanat Akımında Portre ve Otoportre'nin Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Konya, 2019.

İnternet Kaynakları:

[16]http://lebriz.com/pages/lsd.aspx?lang=TR&sectionID=2&articleID=285&bhcp=1
(Erişim Tarihi: 02.04.2023)

[17]http://web.archive.org/web/20160516152703/http://www.nga.gov/exhibitions/2006/dada/artists/dix.shtm
(Erişim Tarihi: 09.04.2023)

[18]https://archive.org/details/OttoDixDr.MayerHermann
(Erişim Tarihi: 09.04.2023)

[19]https://carolineregierart.weebly.com/otto-dix-interpretation.html
(Erişim Tarihi:02.05.2023)

[20]https://silverandexact.wordpress.com/2013/05/09/the-seven-deadly-sins-otto-dix-1933/
(Erişim Tarihi: 08.05.2023)

[21]https://sozluk.gov.tr/
(Erişim Tarihi: 08.05.2023)

[22]https://spartacus-educational.com/ARTdix.htm
(Erişim Tarihi: 08.05.2023)

[23]https://tr.wikipedia.org/wiki/Anasayfa
(Erişim Tarihi: 06.04.2023)

[24]https://www.kutsalkitap.org/kitabi-mukaddes-tevrat-zebur-incilnedir/?utm_source=google-search-ads&utm_medium=cpc&utm_campaign=Google+Grant&gclid=EAlalQobChMlnr_W77u__AIVyljVChlbTAHaEAAYASAAEgJkg_D_BwE
(Erişim tarihi: 03.04.2023)

[25]https://www.thecollector.com/otto-dix-facts-and-works-german-war-artist/
(Erişim Tarihi: 09.04.2023)

Görsel Kaynak:
[26]https://abystle.tumblr.com/post/75200006470/the-seven-deadly-sins-otto-dix-1933/amp
(Erişim Tarihi: 01.04.2023)

SANAT ESERİ ELEŞTİRİSİ İÇİN MARC CHAGALL ÖRNEĞİ

Ahmet Nazif EGE
Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı
-ORCID ID: 0000-0001-8681-0490

ÖZET

Eğitimin en önemli işlevlerinden biri de toplumların kültürel değerlerini, normlarını, olgularını, toplumu özgün biçimde var eden tüm katkılarını yeni nesiller aracılığıyla, bir sonraki nesle, geleceğe aktarılmasını sağlamaktır. Ayrıca bu sorumluluğu üstlenecek bireylerin yetiştirilme süreci olarak da tanımlanabilir. Dolayısıyla eğitimin sistematik bir şekilde toplumların bünyelerinde var olması, zorunlu bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlığın var olduğu günden bugüne, ilk insan topluluklarından bugünkü toplumlara kadar, bu zorunluluğun farkında olan tüm özel ve genel yönetim sistemleri, bireylerini yetiştirmek ve yetkinleştirmek için çalışmışlardır. Bu çalışmaların bir sonucu olarak amacı, şekli, yöntemi olan sistemli bir yapı meydana getirmişlerdir. "Eğitim Sistemi" olarak adlandırılan bu yapı bireylere yeni beceriler kazandırma, bireylerin pratik ve özgün düşünebilmesine yardımcı olma, bireyleri sosyal hayata adapte etme gibi fonksiyonları içinde barındırır. Günümüzde eğitim sistemi birbirinden farklı alanlara bölünmüş durumdadır. Her bir bölüm, kendi sorumluluğundaki alanın problemleriyle ilgilenmektedir. Sanat eğitimi de son yüzyıllık süreçte alan olarak farklılaşmış ve önemli gelişimler kaydetmiştir. Bu gelişim sürecinde Sanat Eğitimi, kişilerin karakterlerini, beğeni seviyelerini, haz alma duygularını geliştiren, olgunlaştıran sistemli bir disiplin alanı olarak kendini güncellemiştir. Sanat tarihi, estetik, uygulama ve sanat eleştirisi gibi bölümlerle şekillenen yeni sanat eğitimi alanı, bu yönüyle güncel eğitim sistemi içinde önemli bir konuma yükselmiştir. Bu çalışmanın amacı disiplin temelli sanat eğitiminde, sanat eseri eleştirisi için örnek oluşturabilmektir. Bu sebeple Rus sanatçı ve ressam Marc CHAGALL'in 1915 tarihli "*Birthday*" Doğum Günü isimli çalışması seçilmiş ve sanat eleştirisi kapsamında incelenmiştir. İnceleme yapılırken Edmund Bruke Feldman'ın sanat eleştirisi yönteminden yararlanılmıştır. Bu yöntemde eser Betimleme, Çözümleme, Yorumlama ve Yargılama olarak dört bölüm şeklinde incelemeye tabi tutulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sanat Eğitimi, Sanat Eleştirisi, Marc Chagall

THE EXAMPLE OF MARC CHAGALL FOR ARTWORK CRITICISM

ABSTARCT

One of the most important functions of education is to ensure that the cultural values, norms, phenomena and all the contributions that create the society in a unique way are transferred to the next generation, to the future, through the new generations. It can also be defined as the process of raising individuals who will take on this responsibility. Therefore, the systematic existence of education in societies is a necessary result. All private and general management systems that are aware of this necessity, from the first human societies to today's societies, have worked to train and empower their individual. As a result of these studies, they created a systematic structure with a purpose, shape and method. This structure, called the "Education System", includes functions such as providing individuals with new skills, helping individuals to think practically and authentically, and adapting individuals to social life. Today, the education system is divided into different areas. Each department deals with the problems of the area under its responsibility. Art education has also differentiated as a field in the last century and has made important developments. In this development process, Art Education has updated itself as a systematic discipline area that develops and matures the characters, level of appreciation, and feelings of pleasure of individuals. The new art education field, which is shaped by departments such as art history, aesthetics, practice and art criticism, has risen to an important position in the current education system with this aspect. The aim of this study is to set an example for art criticism in discipline-based art education. For this reason, Russian artist and painter Marc CHAGALL's 1915 "Birthday" Birthday work was selected and examined within the scope of art criticism. Edmund Bruke Feldman's art criticism method was used while analyzing. In this method, the work is examined in four parts as Description, Analysis, Interpretation and Judgment.

Keywords: Art Education, Art Criticism, Marc Chagall

GİRİŞ

Sanat eğitimi, bireyin yetenek ve yaratıcılık gücünü olgunlaştıran, çok yönlü düşünme ve estetik beğenilerini geliştiren bir çabadır. Bir başka deyişle sanat eğitimi, çocukluktan başlayarak tüm bireyleri kültürel açıdan yetiştirmenin; sezgilerin ve akıl yürütmenin, hayal kurma ve beceriyi

doğru şekilde geliştirmenin, çok ve çeşitli bir okur-yazarlığı adım adım inşa etmenin, aynı zamanda da algılama ve düşüncenin çeşitli yollarının öğretilmesidir. (Özsoy, 2007:51)

Çağdaş eğitim, günümüzde bilgiyi değil, öğrenciyi odağına almaktadır. Çağdaş eğitimde öğrenci bilgi yüklenen bir obje değildir. Dolayısıyla eğitimin odak noktasını oluşturan öğrenci, daha ilköğretimden başlayarak anlamaya yönelik bir eğitim gören, kendisi de inceleyen, araştıran, derse katkıda bulunan bir kişi olmaktadır. İlk olarak 1980'li yıllarda Amerika'da uygulanmaya başlayan (ÇASEY) Çok Alanlı Sanat Eğitimi, bu konuda öğrenciye farklı imkanlar sunmaktadır. Geçmişte sadece ilgili bireylere Sanat Eğitiminin verilmesi gerektiği fikrine karşın ÇASEY, her bireyin sanatsal olarak geliştirilmesinin bir sorumluluk olduğu düşüncesindedir.

ÇASEY öncelikle ilk ve ortaöğretim öğrencileri için geliştirilen fakat yetişkin eğitimi, yaşam boyu eğitim ve sanat müzelerinde kullanılmak üzere de düşünülmüş kapsamlı bir öğrenme ve öğretme yaklaşımıdır. Bu yöntem, bilginin birkaç disiplinden, özellikle de sanatsal uygulamalar, sanat tarihi, sanat eleştirisi ve estetiğin oluşturduğu dört disiplinden, içeriğin kazanımı ve pratik yapmayı da sağlamak için tasarlanmıştır (Dobbs, 2003: 3).

ÇASEY′ de yer alan dört disiplinin çağdaş sanat dersi içerisinde kullanılmasının amacı Sanat Tarihi çalışması ile; sanat akımları, sanat eserleri ve sanatçılar hakkında bilgi sahibi olunarak, öğrencinin hem kendi kültürü hem de dünya kültürünü inceleme ve tanıma fırsatı bulmasını sağlamak; Sanat eleştirisi çalışmasında öğrenciyi, sanat yapıtı üzerine sorular sorarak ve tartışmalar yaparak olumlu bir biçimde araştırmaya yönlendirmektir. (Güneş, 2015:365-380)

Öznel ve bağlam içinde olmak üzere iki çeşit sanat eleştirisi vardır; öznel olan eleştiride dikkatler tek bir sanat yapıtında gözlemlenen ve duyumsanan bilgiden anlamlar oluşturarak özelliklere ilişkin ipuçları üzerinde yoğunlaşmaktır. Bağlam içinde eleştiri ise sanat yapıtının yapıldığı sosyo-tarihsel zamanlara ilişkin bilgileri araştırmaktır. Bu noktada sanat tarihi ve sanat eleştirisi yöntemleri birbiri ile örtüşür. Burada amaç, öğrencilerin bilgiye dayalı düşünceler üretmesine yardımcı olmaktır. (Kırışoğlu- Stokrocki, 1997)

YÖNTEM

Bu konuyla sınırlı olarak seçilen eser (Görsel 1) E.B. Feldman'ın sanat eleştirisi yöntemiyle incelenmiştir. Dört bölümle yapılan incelemede, betimleme bölümü eserin yüzeysel içeriği ile

ilgili detayları içermektedir. Çözümleme bölümünde eseri meydana getiren sanatçının kullandığı plastik dil yani sanatsal biçimlendirme üslubu incelenmiştir. Yorumlama bölümünde kişisel olarak izleyicinin eser hakkındaki çıkarımları ve düşünceleri bulunurken, yargılama bölümünde eserin işlevselliği hakkında açıklamalarda bulunulmuştur.

BULGULAR VE YORUM

(Görsel 1) https://www.moma.org/collection/works/79360 (Erişim Tarihi: 19/05/2023)

Betimleme

Marc CHAGALL'ın 1915' te yaptığı bu tabloda bir odanın içi ve bu odadaki iki figürün şiirsel duruşları konu olarak seçilmiştir. Zemin kırmızı renkte bir halıyla döşenmiştir. Perdelerinin çekili olduğu, biri kapalı diğeri açık pencerelerden vaktin gündüz olduğu anlaşılmaktadır. Resmin sağ tarafında beyaz renkli duvara dayanmış sıcak renklerin ağırlığının hissedildiği işlemeli bir yastık ve yastıkla beraber resmin dışına taşan turuncu zemin üzerine kırmızı renkte, basit çiçek motifleriyle süslenmiş bir yatağın görüntüsü seçilmektedir. Tablonun solunda, açık

pencerenin altında üstünde bir bardak, küçük bir bozuk para kesesi, yuvarlak ve desenli bir pasta, bir küçük meyve bıçağı, içinde nar çekirdeklerine benzeyen küçük kırmızı taneli yiyecekle dolu bir tabağın olduğu masa resmedilmiştir. Masanın üstünde çiçek motifleri ile süslenmiş mavi renkte bir örtü durmaktadır.

Masanın az ilerisinde oturma yeri siyah, ayakları kirli beyaz renkte boyanmış bir tabure görülmektedir. Soldaki açık pencereden, bir köy ya da kasabanın bahçe çitleriyle sarılı yolu, yolun daha ilerisinde çatılı kasaba ya da köy evleri görünmektedir. Odanın karşı duvarındaki pencereden evin yan odasının olduğu ve o odanın da penceresinin kapalı olduğu görünmektedir. Aynı pencerenin altında muhtemelen iç perde olarak kullanılan ve tablodaki diğer kumaşların işlemesinde kullanılan basit çiçek motifleriyle bezenmiş kare, gri ve kirli mavi renklerde bir bez parçası görünmektedir. Karşı pencerenin sağ tarafında, resmin dışına taşan, duvar saatine benzeyen yarım kare görüntülü bir duvar süsü durmaktadır.

Odanın ortasında biri kadın diğeri erkek iki figür yer almaktadır. Kadın üzerinde siyah renkli, yaka ve kol ucu beyaz dantelli bir elbise taşımaktadır. Kadının ayakkabılarının olduğu ve bunların da siyah renkte oldukları görülmektedir. Elindeki bir demet çiçeği ezmemek için parmaklarıyla nazikçe kavrayan kadın figürünün gözünde, donuk ve şaşkın bir ifade seçilmektedir. Beyaz teni ve siyah saçlı olan kadın, odanın ortasında havada süzülüyormuş veya bulutların üzerindeymiş gibi öne doğru bir hareket yapmaktadır. Erkek figürü ise üstünde yeşil ve yakalı bir kazak, altında siyah pantolonla resmedilmiştir. Kadın figürü gibi erkek de siyah renkte ayakkabı giymektedir. Erkek, fizik kurallarına aykırı olarak yaptığı bedensel hareketle kadını öpmek için hamle yapmaktadır. Gözleri kapalı ve kolları olamadan resmedilen erkek figürü de bir zemin üzerinde durmamaktadır. Tıpkı kadın figürü gibi boşlukta uçar gibi görünmektedir.

Çözümleme

80,6 x 99,7 ebadında karton üzerine yağlı boya tekniğiyle yapılan eser New York Modern Sanatlar Müzesinde bulunmaktadır. Perspektif kurallarının bilinçli bir şekilde deforme edildiği, masadan, kompozisyondaki sabit kaçış noktasına ve ufuk çizgisine uymayan diğer geometrik şekillerden ve şekilleri çevreleyen çizgilerden anlaşılmaktadır. Resmin tüm yüzeyinde yer alan formlar, şekiller öndelik sonralık kuralına göre yerleştirilmediği için iki boyutlu olarak görünmektedir. Resimdeki beyaz duvar ve kırmızı zemin espas (Boşluk) oluşturmak için kullanılmıştır. Resimde derinliği yakalamak için figürler ve odadaki eşyalar kullanılmıştır.

Zemin düz ve ayrıntısız boyanırken, figürler, eşyalar bir rengin farklı tonlarında ve daha ayrıntılı gösterilmiştir. Bu da fonu zeminden ayırarak bir derinlik hissi uyandırmaktadır.

Figürlerde ve eşyalarda gölge olamaması, resimde ışık kaynağı olarak pencerelerin seçilmediğini göstermektedir. Onun yerine sahneyi aydınlatmak için yapay bir ışık kaynağı kullanılmıştır. Bu ışık kaynağı rengin kendi özünden dışa doğru ışıyan bir yapıdadır. Dolayısıyla tüm renklerin bu ışıkla ve yumuşak tonlarda kullanımı kompozisyona dingin bir hava kazandırmaktadır. Resmin merkezinde yer alan figürlerin renkleri, koyu olmalarına rağmen bu dinginlik sebebiyle rahatsız edici değillerdir. Tablonun renk skalasında, siyah ve tonlarını kullanan ressam, yer yer zıt renkleri de armoni oluşturmak için kullanmaktadır. Resim yapılan zemin karton olduğundan, dokunun varlığı pek hissedilmemektedir. Ayrıca doku oluşturmak için sanatçının da herhangi bir çaba harcamadığı görülmektedir.

Figürlerde ve eşyalardaki oran orantı çok ölçülü değildir. Figürlerin hareketleri ve duruşları fizik kanunlarına aykırı olduğu, ayrıca resimdeki kumaş yüzeylerin de bu fizik kurallarına bağlı olarak resmedilmediği anlaşılmaktadır. Kompozisyondaki çoğu eşyanın geometrik olması, yatay ve dikey yönde bir hareketsizlik oluştururken, figürlerin çapraz yerleştirilmeleri resme bir devinim kazandırmaktadır.

Yorumlama

Günümüzde Beyaz Rusya sınırları içinde kalan Vitebsk bölgesinde doğan Marc CHAGALL, Yahudi bir ailenin çocuğudur. Dolayısıyla yaşadığı yerin ve ait olduğu kültürün karakterini biçimlendiren etkileri, çalışmalarının ana konularını oluşturur. Çalışmalarında, doğup büyüdüğü kasabanın, aldığı dini eğitimin ve dindar olan ailesinin etkisi hissedilir. Bunlarla hayal dünyası şekillenen ressam; ayrıca günlük hayattaki sıradan eşyaları da resimlerinde sıkça kullanmaktadır. Günlük kullanılan eşyaları kompozisyonlarında ana düşünceyi desteklemek için kullanır. *"Doğum Günü"* olarak isimlendirdiği bu tablosunda da bu eşyaları kullanmıştır.

Resimdeki kadın figür ressamın ilk eşi Bella'dır. 1915'te evlenmelerine bir hafta kala bu tabloyu yapmıştır. Evlilik hayatı boyunca mutlu zamanlar geçirdiği Bella'ya karşı minnettarlığını çeşitli çalışmalarında hep dile getirmiştir. Bu tablo da o minnettarlığın ve ona duyduğu sonsuz saygının kanıtlarından biridir.

Elindeki çiçekleri doğum günü için hediye getiren kadın onları nazikçe tutuyor. Çiçekleri bırakmak için açık pencere altındaki masaya yöneldiği sırada nişanlısı tarafından dudaklarından

öpülüyor. Bu şaşkınlık hali gözlerindeki ifadeden anlaşılmaktadır. Bu rüya gibi manzarada ressamın gözlerini kapalı olarak betimlemesi, onun bu anı, seremoni ya da bir dua etme anı olarak hissettiğini anlatmaktadır. Daha çok manevi ve mitolojik unsurları barındıran bir anlatım biçimi benimseyen ressamın, gerçek hayata dair bu anıyı resmederken, onu da manevi bir atmosfere dönüştürme çabasında olduğu görülmektedir. Ressam ve müstakbel eşi bu mistik atmosferde yaşadıkları yoğun duygusallık sebebiyle ayakları yerden kesilmiş ve uçarcasına boşlukta süzülüyorlar. Bu mutluluğun ve birlikte olmanın hazzıdır.

Bu mutluluk anını da sadece onlara ait olan, penceresinden sevdiği kasabanın göründüğü küçük odada betimlemiş. Bu ressamın atölyesidir. Ayrıca içinde, süse ihtiyacı olmayan ve sadece kullanılmak için orda olan eşyaların bulunduğu bir odadır. Daha önce de ifade edildiği gibi günlük eşyaları kullanmayı seven sanatçı, burada kullandığı basitleştirilmiş eşyalarla, çiftin arasındaki sevgi ve sadakatin daha önemli olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Ayakkabıların çıkarılmamış olması onların bir törenden geldiklerini veya törene gidiyor olduklarını simgeliyor. Törenin bir doğum günü olma olasılığı da oldukça yüksek.

Ressamın kollarını betimlememesi kompozisyondaki manevi atmosferin pekiştirilmesi içindir. İnsanın bedensel olarak uçabilmesi mümkün değildir. Buna rağmen bu şekilde betimlenmesi, insanın iç enerjisinin sahip olduğu imkanlardan daha değerli olduğunun bir ifadesidir. Böyle bir imkân varsa bile duygu ve düşünceye destek olacak enerji yoksa, dolayısıyla o imkanların da bir değeri yoktur.

Ressamın burada izleyiciye göstermek istediği doğum günü, anlam olarak iki fikirle güçlendirilmiştir. Birincisi, nişanlısının kutladığı, ressamın gerçek hayattaki doğduğu gün; İkincisi, nişanlısının hayatına dahil olmasıyla ressamın yaşadığı ikinci manevi doğumdur.

Yargılama

Sanat eseri, sanatsal düzeleme ilkelerini -bilinçli olarak bozulsalar da-içinde barındırmaktadır. Eserde, döneme has mekân anlatımı ve elbise tasvirlerinin olması ayrıca figürlerin fiziksel imajlarının da bulunması, eserin işlevsel özelliğe de sahip olduğunu göstermektedir. Bu sanat eserinin, kişisel duygu ve düşünceleri yansıtması bakımından anlatıcı kuramına yakın olduğu söylenebilir. Anlatım üslubu olarak sürrealist bir özellik taşıdığını da görülmektedir. Teknoloji ve makineleşmeyle beraber döneme hareketli bir sanat anlayışının hâkim olduğu, sanatçının da bu değişimle bağlantılı olarak anlatım biçimini sürekli sorguladığı söylenebilir. Daha sonraki

dönemlerde bu şiirsel anlatım üslubunu karakterize ederek, sanat tarihinde kalıcı bir yere yükselmiştir. Zengin bir içerik ve anlatımı olan sanatçının eseri de kalıcı bir değere sahiptir. Bu değerin günümüze ve geleceğe taşınma noktasında eser, son derece önemli bir konumda bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

DOBBS, S.M. *Learning in and Through Art: a Guide to Discipline-Based Art Education* (3.bs.), The J. Paul Getty Museum, Los Angeles 2003

GÜNEŞ, N, *Çok Alanlı Sanat Eğitimi Yönteminin Çağdaş Sanat Dersi Öğretiminde Kullanılmasının Kalıcılığa Etkisi,* Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 13 Sayfa: 365-380, 2015

GÖRSEL 1, Marc Chagall, *The Birthday*,1915, Karton Üzerine Yağlıboya,80,6 x 99,7 cm, New York Modern Sanatlar Müzesi Koleksiyonu

KIRIŞOĞLU, Olcay Tekin-Stokrocki, M, *Ortaöğretim Sanat Öğretimi*, YÖK/Dünya Bankası MEB Geliştirme Projesi, Ankara 1997

ÖZSOY, Vedat, *Görsel Sanatlar Eğitimi* (2.bs.), Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2007

YENİLİKTE BİR DEVRİM "FERMUAR"

Dr. Öğretim Üyesi, Emine KETENCİOĞLU

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi,

Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü

-https://orcid.org/0000-0001-7202-6718

Fadime AKGÖZ

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü,

Sanat ve Tasarım Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi

https://orcid.org/0000-0003-1477-2338

ÖZET

Latincede "sağlama almak", "kapatmak" anlamlarına gelen *firmare* kelimesinden alan fermuar, iki parça materyali birleştirmek için kullanılan bir aparattır.

Yüzyıllar boyunca insanlar kıyafetlerini ve çantalarını kapatmak için düğmeler, kancalar, kopçalar, çıtçıtlar ve bağcıklar kullanmıştır. 1851'de başlayan fermuarın hikâyesi, "Otomatik Sürekli Elbise Kapatıcısı" adı ile yapılan patent başvurusu ile başlamıştır. Daha sonraları çok sayıda girişimci de bu işi daha pratik hale getirmek için çalışmalar yapmıştır.

Sanayi devrimi ile birlikte üretim teknikleri yöntemlerindeki gelişmeler yan sanayi ürünlerine daha da çok ihtiyacın doğmasına sebep olmuş, hazır giyim sanayinde meydana gelen gelişimler ve değişimler konfeksiyon yan sanayini de etkilemiş, 19. yy sonlarında fermuarın ilk olarak ayakkabılarda kullanımıyla başlayan serüveni, 20. yy başlarında daha kullanışlı bir görünüme sahip olarak günlük yaşantıda kendine önemli bir yer edinmiştir. Küreselleşen dünyada modanın da hızla değişim göstermesiyle birlikte fermuarın tasarımsal yeniliklere açık olması gerekliliğini kavrayan fermuar üreticileri bu alanda durmaksızın çalışmalar yapmışlardır.

Bu çalışmada; moda ve konfeksiyon yan sanayi içinde önemli bir yere sahip olan fermuarın küreselleşen dünyada işlevselliği yanı sıra tasarım ve kullanım açısından gelişimi örneklerle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tekstil Yan Sanayi, Tasarım, Fermuar.

1.GİRİŞ

Tekstil ve hazır giyim yan sanayi ürünleri, deri, kumaş, iç giyim ve ev tekstili sektörleri için üretilen, hazır giyim ürünlerine fonksiyonellik kazandıran ya da bu ürünlerde süsleme amacıyla kullanılan ürünler bütünüdür.

Yan sanayi ürünlerinin kullanılan tüm nesnelerde gözle görülmemelerine rağmen ürünün görüntüsüne estetik değer katan, dik durmasını sağlayan ve ömrünü uzatan ürünler oldukları söylenebilir (Özipek, 2018, s. 14). Bu bakımdan yan sanayi üreticilerinin, güncel teknolojiyi yakından takip etmek ve günümüz gelişen yeni istekler karşısında tasarımsal ürünler üzerine yoğunlaşması gerekmektedir. İşletmelerin özellikle yeni ürün geliştirme sürecinde iş birliği yapmaları gerekmekte olup ayrıca bu rekabet açısından oldukça önemli bir konudur (Kaya, 2013, s. 260). Yan sanayi ürünlerinin sadece tekstil ve konfeksiyon sektöründe değil, sağlık, mobilya, savunma, ambalaj ve otomotiv gibi diğer sektörlerde de kullanıldığı bilinmektedir.

Bu çalışmanın amacı, değişen tekstil ve konfeksiyon yan sanayi ürünlerinden düğme, çıt çıt ve bağcığın yerini alan fermuarın tarihsel gelişimi, performansı ve ürün tasarımı bağlamındaki stratejisi üzerinde incelemelerde bulunmaktır. Bu araştırmada, ürünlerin tasarımında büyük rolü olan fermuarın, küreselleşen dünyada işlevselliği yanında giyimden ayakkabıya, otomotiv sanayisinden mobilya sektörüne kadar uzanan alanlardaki kullanımlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

2. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE FERMUAR SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

İlk defa ayakkabıların kapatılması için kullanılan fermuar, 1893 yılında Amerikalı Whitcomb L. Judson tarafından üretilmiştir. Daha önceleri elle gerçekleştirilen fermuar üretimi 1902'de, parmakları düğme dikmekten şişen karısının şikâyetlerinden usanan Whitcomb Judson'ın "kaygan-kopça" adını verdiği ve patentini aldığı makine ile yapılmıştır (Bonfil, 1996). Ancak birbirine kilitlenen sıralı ilmikler ve çengeller kullanılarak oluşturulan bu fermuar giysilerin üzerinde pek de kullanışlı olmamıştır (Görsel 1).

Günlük yaşantıda önemli bir yeri olan fermuar pantolonun veya bir elbisenin birleştirilmesi için basit bir mekanizmadan oluşmuş gibi görünse de tasarımı çok uzun zaman almış, Maryland Üniversitesi'nden tarihçi Robert Friedel (1996), fermuarın icadının bir bilgisayarın icadından daha zor oluştuğunu ifade etmiştir.

Bugün bildiğimiz haliyle metal dişlerin kayıcı parçayla bir araya getirilmesi ve geniş amaçlı kullanılması (Gürcüm, 2005, s. 381) 1914'de patent alan ve İsveçli bir mühendis olan Gideon Sundback tarafından olmuştur (Fermuarın tarihçesi, t.y.). Gideon Sundback, fermuarın esnek ve güvenilir olması için, bağlayıcılarının küçük olması gerektiği fark ederek üzerinde çalışmalara devam etmiştir (Görsel 2). Fermuar, kitlesel olarak ancak 1917 yılında New Yorklu bir terzinin eseri olan para keselerinde kullanılmak üzere üretilmeye başlanmıştır. Fermuarın yaygın olarak kullanılmasında 1923 yılında fermuarı kar ayakkabılarında kullanan B. F. Goodrieh şirketi önemli rol oynamıştır. Bu tarihten itibaren fermuar satışlarında önemli bir gelişme yaşanmış ve 1917-1926 yılları arasında Amerika'daki Tolün işletmesinin satışları 24000'den 1934'de 60 milyona ulaşmıştır (Bonfil, 1996).

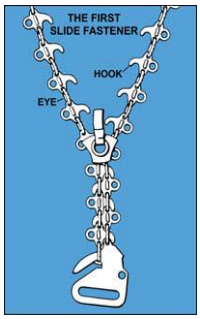

Görsel 1. Witcomb L. Judson Bulunan İlk Fermuar (Fermuar- icatları ve mucitleri, t.y.).

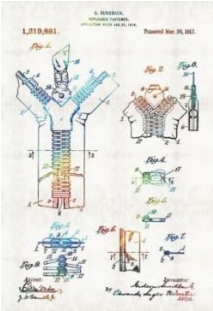

Görsel 2. 1914'te Gideon Sundback'n Tarafından Patentini Aldığı Fermuar (Fermuarın tarihi, t.y.).

İlk zamanlar botların yanı sıra tütün keselerinde de kullanılan fermuarlar, daha sonraları moda sektöründe giysilerde kullanılmaya başlamıştır (Görsel 3). Dönemin Fransız moda tasarımcıları, erkek pantolonlarında fermuar kullanımından övgüyle bahsederek Esquire dergisinin 1937'de "Erkekler için En Yeni Buluş" başlığıyla pantolon fermuarını ilan ettiği bilinmektedir (Bellis, 2019).

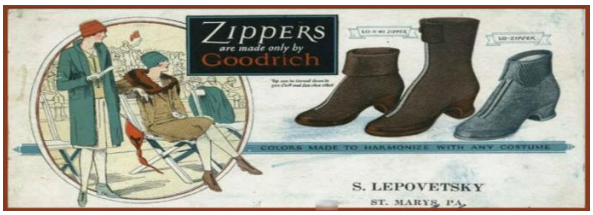

Görsel 3. Fermuarın İlk Kullanıldığı Kauçuk Botlar (Fermuarın tarihi, t.y.).

Fermuarın icadından önce ayakkabılar bağcıkla ya da düğme ile kapatılmakta idi. Yüzyıllar boyunca insanlar kıyafetlerini ve çantalarını kapatmak için düğmeler, kancalar, kopçalar, çıtçıtlar ve bağcıklar kullanmış, çok sayıda girişimcide bu işi daha pratik hale getirmek için çalışmalar yapmıştır. Fermuarın ayakkabıda kullanımıyla birlikte ayakkabıyı giymek daha ergonomik hale gelmiştir. Günümüzde ayakkabı tasarımlarında hem fermuar hem de bağcık aynı anda kullanabilmektedir.

Fermuarın hikâyesi, 1851'de dikiş makinesinin mucidi Elias Howe'un "Otomatik Sürekli Elbise Kapatıcısı" adı ile yaptığı patent başvurusu ile başlamış ancak başladığı gibi de kalmıştır. Elias Howe, dikiş makinesinde elde ettiği başarıyı, elbise kapatma sisteminde sürdürememiştir. Pazarı, buluşunun gelecek vadeden bir buluş olduğuna inandıramadığı için "Fermuarın Babası" unvanına sahip olma şansını da kaçırmıştır. Howe 1851 yılında ilk fermuar tiplerinden biri için patent alsa da tasarımı, eski kancalı ve düğmeli kapatma yöntemlerinden çok da farklı olmadığı gibi hem kullanımı zor hem de üretimi bir hayli maliyet gerektirdiğinden, Howe'un tasarımı pek rağbet görmemiştir. Fermuarın kabul edilmeden önce, ürün için bir talep olması gerekmekteydi. Hookless Şirketi'nin üreticileri, fermuarın insanlar için bir gereklilik olduğuna ikna etmesi, Judson'ın ilk tasarımlarından bu yana şirketin mali destekçisi olan Albay Lewis Walker tarafından sağlanmıştır (Fermuarın tarihi, t.y.).

Türk fermuar sektörünün gelişimi de dünyadakine benzer bir biçimde gerçekleşmiştir. Ülkemizde yaklaşık 70 yıllık bir geçmişe sahip olan fermuarlar, tüm konfeksiyon ürünleri

dışında diğer yan sektörlerde de yoğun bir şekilde tüketilmektedir (Özipek, 2018, s. 26). Türkiye'de ilk fermuar üretim tesisi 1952 yılında kurulmuştur. Fermuarın üretiminde kullanılan hammadde gelişen teknolojiyle birlikte değişime uğramıştır.

İlk metal fermuar 1957 yılında üretilirken ilk naylon fermuar üreten fabrika ise 1963 yılında Çankaya'da kurulan Rubalon Komandit Şirketi'dir. Dünyadaki iki naylon fermuar patentinden biri olan Ruhrman Alman patenti kullanılarak üretilen fermuarlar Rubalon markasıyla piyasaya sunulmuştur. Günümüzde kullanılan Ruba markası ise bu ismin kısalmış halidir. Ruba günümüzde Türkiye'de üretim yapan fermuar fabrikaları içinde kökü en eskiye dayananıdır (Geçmişten günümüze Ruba ailesi, t.y.). 1964 yılında da Rubalon şirketi ilk polyester fermuar üretmiştir. 1989 yılından sonra ithal ürünlerin yurda girişiyle, bu sektörde iç rekabet ile birlikte ithal ürünler ile de rekabet ortaya çıkmıştır. 1991 yılından itibaren metal fermuar talebinin artışına paralel olarak fermuar üretimine yönelik küçük atölyeler kurulmaya başlanmıştır. Bu tarihlerde işletmeler Türkiye'de yatırım yapmaya başlamıştır (Bonfil, 1996).

Ruba temelde bitmiş fermuar ve pres döküm mamulü olmak üzere iki temel ürün üretmektedir. Konfeksiyon sanayiinde kullanılan bitmiş fermuarlar hem Türkiye'de üretim yapan konfeksiyonculara hem de Almanya, İtalya, Hollanda, İngiltere, Belçika, Bulgaristan, Romanya gibi Avrupa ülkelerine ihraç edilmektedir. Ruba konfeksiyon sektörünün yenilik beklentilerini karşılamak amacıyla her geçen gün ürün çeşidini arttırmaya çalışmakta ve bu konudaki yarışta öncü bir rol almaktadır. Piyasada yapılamaz damgası vurulmuş pek çok ürünün üretildiği adres olarak akıllara gelen ilk firma unvanını taşımaktadır. Yabancı menşeli rakiplerinin önüne geçebilmek için daha hızlı, daha ucuz ve yüksek kaliteli fermuar üretim felsefesi ile çalışmaktadır (Geçmişten günümüze Ruba ailesi, t.y.).

3.FERMUAR SİSTEMLERİNDEKİ YENİLİKLER

Fermuar, üzerinde metal, polyester ya da plastik dişlerin dizili bulunduğu iki dar dokuma şeritle bu dişlerin üzerinde kayarak açılıp kapanmalarını sağlayan bir parçadan (kürsor-sürgü-slider) oluşan mekanizma olarak tanımlanmaktadır (Özipek, 2018, s. 26). Kolay açılıp, kapanma özelliğinden dolayı birçok alanda olduğu gibi hazır giyim sanayinde de yaygın olarak kullanılan fermuar, açıldığı zaman giysinin genişleyerek rahat giyilmesini, kapandığı zaman da bedene oturarak giysinin güzel görünmesini sağlamaktadır.

Fermuar sektörü genel itibariyle yıllara göre değişim ve gelişim göstermektedir. Bugün yeni buluş ve yeniliklerin getirdiği ilerleme, fermuar sektörüne ileriye dönük beklentiler yönünden bakış açısı oluşturmaktadır. Fermuar tasarımı da gelişen teknoloji ve moda eğilimleriyle kendini göstermektedir.

3.1.Fermuar Sistemleri

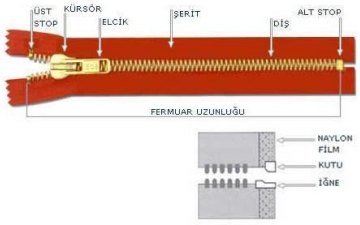

Görsel 4. Fermuarın Elemanları (Gürcüm, 2005, s. 381).

Dişler; karşılıklı duran iki şerit üzerine geçirilen ve birbiri içine girerek kapatma görevini yerine getiren en önemli elemanlardır (Güldür, t.y. s. 2).

Şerit; fermuar dişlerinin takıldığı dar tekstillere, fermuar bandı veya fermuar şeridi denilmektedir.

Kürsör (Fermuarın sürgüleri); fermuarı açıp kapamaya yarayan parçaya denir. "Fermuarın sağ ve sol şerit parçaları sürgünün arka kanalından birlikte geçirilir, ön kanallardan ise ayrı şeritler halinde çıkarlar. Sürgünün ileri hareketi ile dişler birbiri içine girerek kenetlenmelerini sağlanır" (Güldür, t.y. s. 3).

Elcik; otomatik hareket ettirmeye yarayan fermuar sürgüsüne bağlı parçanın adıdır.

Durdurucu (Stopper); fermuar şeridinin üstünde ve altında bulunan sürgünün şeritten çıkmasını engelleyen parçalardır. "Üst durdurucu, dişlerin veya zincirlerin hemen üzerinde, her iki şeritte yer alan küçük metal veya plastik parçalardır. Alt durdurucu, diş veya plastik zincirlerin her iki kenarını bağlayan, alt dişlilerin hemen bitiminde veya dişlilerin üzerinde bulunan, tek bir bağlantı parçasıdır" (Güldür, t.y. s. 3).

Fermuar uzunluğu; fermuarın boyunu ölçerken şekilde görüldüğü gibi fermuarın alt stopun altından üst stopun üstüne doğru ölçüm yapılır.

3.2.Fermuar Çeşitleri

3.2.1.İşlevine göre Fermuar Çeşitleri

Fermuarın yüzeysel kapamalarına ve süslemelerine odaklanmak yerine temel felsefenin ne olduğu sorgulandığında çözümler farklı olmakla birlikte kullanım alanları için çeşitli formatlarda fermuar türleri ortaya çıkmıştır (Görsel 5).

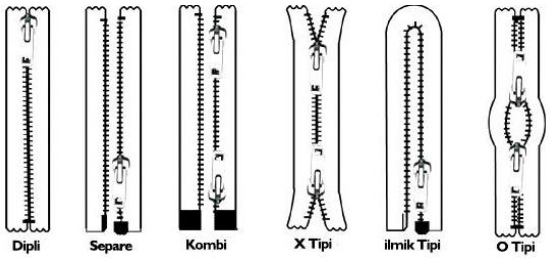

Görsel 5. Fermuar Çeşitleri (Gürcüm, 2005, s. 381).

Dipli: Fermuar şeritlerinin alt birleşim yeri kapalıdır ve fermuar tek bir kürsör ile açılıp kapatılır.

Separe: Fermuar şeritleri birbirinden tamamen ayrılma özelliğine sahiptir. Alt kutu ve iğne mekanizmasına sahip fermuar, tek bir kürsör ile açılıp kapatılabilir.

Alttan ve Üstten Açılmalı (Kombi): Fermuarın, alt kürsör kullanılarak alttan, üst kürsör kullanılarak üstten ayrılabilir.

X-Model Çift Yönlü: İki kürsöre sahip, dipli fermuardır. Kürsörler birbirine en uzak konumdayken fermuar kapalıdır.

O- Model Çift Yönlü: İki kürsöre sahip, dipli fermuardır. Kürsörler birbirine temas ettiği zaman fermuar kapalıdır.

İlmik Model: Tek bir şeritten üretilen separe fermuardır. Tek bir kürsör kullanılarak açılıp kapatılır.

Kürsörün tek taraflı ya da çift taraflı açılır, kapanır olma durumuna göre fermuarın kullanılacak yerin işlevi açısından çeşitli kullanım kolaylıkları sağlanmaktadır. Tek kafalı fermuarların kullanım yerleri etek, pantolon, kol uçları, kapüşon orta dikişi, bluz, boyun açıklığı gibi yerlerdir (Görsel 6). Çift kafalı fermuarlar ise genellikle palto, ceket gibi giysiler ve uyku tulumlarında kullanırlar (Görsel 7). İki kafalı fermuarların ayrılabilen çeşitlerine iki yönlü fermuarlar adı da verilmektedir (Görsel 8) (Güldür, t.y. s. 3).

Görsel 6-7. Tek Kafalı ve Çift Kafalı Fermuar Örnekleri (DHgate, t.y.).

Görsel 8. Tek Ve Çift Kafalı Fermuar Sürgü Örnekleri (Güldür, t.y. s. 5).

Elciklerde yapılan çeşitli tasarımlarla kıyafetlerin estetiği arttırılmakta ve firma isimleri basılarak marka reklamı da yapılabilmektedir (Görsel) (Güldür, t.y. s. 5).

Görsel 9. Fermuarda Kullanılan Elcik Örnekleri (Güldür, t.y. s. 5).

Fermuarlar estetik beklentiler, kullanım yeri, giysinin yapısı kalite seviyesine bağlı olarak giysiye değişik biçimlerde uygulanabilirler. Dişli kısımlarının dışardan bakıldığı zaman fermuarın görünmediği veya fark edilmediği türde fermuar çeşitleri bu estetik beğeniyi karşılayacak biçimde tasarlanmıştır. Hazır giyim sektörü başta olmak üzere birçok sektörde yaygın olarak kullanılan gizli fermuarlar, genellikle bebek kıyafetleri, ev tekstil ürünleri, abiye, gelinlik ve hafif giyim ürünlerinde kullanılabilmektedir.

3.2.2. Dişlilerin İlk Kullanım Maddesine Göre Fermuar Çeşitleri

Metal Fermuarlar: Pirinç (okside, antik), bakır, alüminyum ve hammaddesi polyester olan boyanmış şeritlere pirinç alüminyum gibi metal dişlerin çakılması ile elde edilir. Belli dönemlerde fermuar moda sektöründe ön planda olmuştur. 2008-2009 yılı koleksiyonlarında kıyafet, çanta ve ayakkabıda bolca aksesuar olarak metal dişli fermuarlar kullanılmıştır (Görsel 10). Metal dişli fermuarlar dayanıklı oldukları için tercih edilirken, gotik tarzı tasarlanmış bir giyside değer bulan fermuar sadece açma kapama için değil aynı zamanda tasarımlarda çekicilik amaçlı da kullanılabilmektedir (Görsel 11) (Güldür, t.y. s. 9).

Görsel 10. Metal Dişli Fermuar Örnekleri (Metal fermuar modelleri, t.y.).

Görsel 11. Metal Dişli Fermuar ile Tasarlanmış Kıyafet Örneği (DHgate, t.y.).

Naylon, Polyester Fermuarlar: Fermuar dişleri plastik ya da polyester ham maddesinden üretilmekte olan fermuar modelidir (Görsel 12). Naylon fermuarlar üretildikleri ham maddeye göre kendi içerisinde plastik naylon fermuar ve polyester naylon fermuar olarak ikiye ayrılmaktadır. Gerek esnek yapısı gerek estetik görünümü ve kumaşla bütünleşmesi bakımından plastik spiral fermuarlar etek, bluz, pantolon gibi daha hafif giysilerde tercih edilmektedirler (Güldür, t.y. s. 9).

Görsel 12. Naylon Dişli Fermuar Örnekleri (Naylon fermuar, t.y.).

Kemik Dişli Fermuar: Poly-asetal ham maddesinden üretilmekte olan fermuar çeşididir. Bu tür fermuarlar daha çok spor dış giysilerde kullanılmaktadır (Görsel 13). Kemik fermuarlar genellikle ayrılabilir (separe) türdendirler. 1995 yılından itibaren Avrupa'dan gelen kemik fermuar talebi karşısında Türkiye'deki üreticiler kemik fermuar üretimine yönelmişlerdir (Güldür, t.y. s. 9).

Görsel 13. Kemik Dişli Fermuar Örnekleri (Polat fermuar, t.y.).

Fermuarlar dişlerin hammaddelerine göre sınıflandırıldığı gibi dişlerin kalınlıklarına göre de çeşitli farklı tip numaralarına sahiptirler.

4.GÜNÜMÜZDE FERMUAR KULLANIMLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Hızlı değişen trendler ve küreselleşme, tekstil ve moda ve endüstrisini önemli ölçüde etkileyen faktörlerdendir. Tekstil ve moda sektörlerinin oldukça rekabetçi olmaları ürün yelpazelerinde yeniden yaratma ihtiyacını artırmaktadır. Bu da moda trendlerinde kaçınılmaz olarak sürekli bir değişim ve gelişim içinde olduğu anlamına gelmektedir. Trendlerdeki bu hızlı değişimler, ürün tasarımlarında önemli bir farklılaşma ve üreticilerin ürünlerinin tasarımlarında değişikliğe gitmelerine neden olmaktadır. Ürünlerin tasarımlarındaki bu hızlı değişim ile moda ve konfeksiyonda hazır giyim ve yan sanayi ilişkilerini doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir.

Fermuar sektörü genel itibariyle yıllara göre değişim ve gelişim göstermektedir. Bugün yeni buluş ve yeniliklerin getirdiği ilerleme, fermuar sektörüne ileriye dönük beklentiler yönünden bakış açısı oluşturmaktadır. Günümüzde metal dişlerin yerini giderek spiral plastikler ve hatta Delrin adı verilen bir malzeme ile kaplanmış dişsiz fermuarlar almaktadır (Görsel 14). Fermuar tasarımı gelişen teknoloji ve moda eğilimleriyle birlikte kendini güncellemektedir. Hazır giyim, ev tekstili, çanta ve seyahat ekipmanlarında yaygın olarak bütünlüğü bozmaması için tasarlanan baskılı fermuar çeşitleri üzerine özel baskı tekniklerivle yapılabilmektedir (Görsel 15). Baskılı fermuarlar, naylon ve kemik fermuar modellerinde rahatlıkla kullanılmaktadır (Baskılı fermuar, t.y.).

Görsel 14-15. Dişsiz ve Baskılı Fermuar Örnekleri (Baskılı fermuar, t.y.).

Ev tekstil ürünleri her geçen yıl çeşitlilik açısından gelişmektedir. Geçmişte iğne iplik kullanılarak yapılan yorgan kaplama yöntemleri günümüzde yerini fermuarlı nevresimlere bırakmıştır. Bununla birlikte yastık kılıflarında da dikiş veya düğmenin yerini fermuar almıştır. Hem zaman hem de kullanım kolaylığı açısından günümüzde fermuarlı nevresim takımları hayatı oldukça kolaylaştırmaktadır (Görsel 16). Geçmişte kullanılan yatakların ağız kısmı çırpma dikişi ile kapatılırken günümüzde su geçirmez ev tekstilinde ve yatak sektöründe su itici fermuarlar kullanılmaktadır (Görsel 17) (Yatak/Nevresim/Kılıf fermuarları, t.y.).

Görsel 16-17. Eskiden ve Günümüzde Fermuarla Yapılan Yorgan Kaplama ve Yatak Örnekleri (Yatak/Nevresim/ Kılıf fermuarları, t.y.).

Özellikle son yıllarda geliştirilen anti-bakteriyel ve su itici fermuarlar, fermuar sektörünün gelişimi açısından önemli çalışmalardır. Sandallarda ve balıkçı teknelerinde yastık, minder gibi oturma alanlarında kullanılan malzemelerde genellikle su geçirmez özellikteki fermuarlar kullanılmaktadır (Görsel 18). Deniz araçlarında kullanılan branda, yelkenli gibi malzemeler üzerinde fermuar bulunmaktadır (Görsel 19) (Su itici fermuarlar, t.y.). Bu fermuarlar sürekli su ile temas ettiği için kısa sürede paslanma ve bozulma yapabilmektedir. Bunun için paslanmaz fermuar olması gerekir. Ayrıca yelkenli teknelerde yelkenin muhafaza edildiği kılıflarda da paslanmaz fermuar kullanımı önemlidir (Deniz araçlarında kullanılan paslanmaz fermuar modelleri, t.y.).

Görsel 18-19. Su İtici Fermuar ve Paslanmaz Fermuar Örnekleri (Su itici fermuarlar, t.y.; Deniz araçlarında kullanılan paslanmaz fermuar modelleri, t.y.).

Günümüzde fermuar tasarımları teknolojiyle birlikte oldukça ileri seviyeye gelmiştir. Japon tasarım firması Nendo, “The Zippppper” adı altında 5 farklı fermuar tasarımı yapmıştır. Projenin adında geçen “5P” beş farklı yaklaşımı ve her biri farklı işlevleri ifade etmektedir (Görsel 20). Fermuarın yüzeysel kapamalarına ve süslemelerine odaklanmak yerine temel felsefenin ne olduğunu sorgulamışlardır. Bu farklı çözümler farklı kullanım alanları için imkân sağlamaktadır (Günel, 2017).

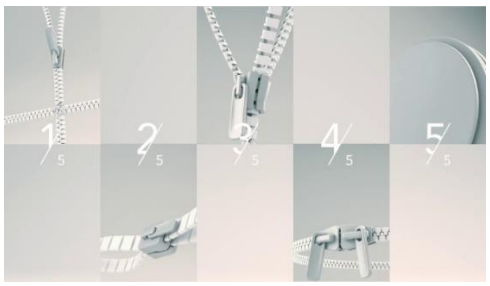

Görsel 20. Japon Tasarım Firması Nendo, The Zippppper Adında 5 Farklı Fermuar Tasarımları (Günel, 2017).

1 nolu tasarım kesişen fermuar; sadece bir yönde açılıp kapanabilen sıradan fermuarların aksine, bir fermuarın bir diğeri ile dik açıyla çaprazlanarak "boyuna" ve "enine" açılıp kapanması sağlanmaktadır (Görsel 21). Fermuarın kesişen kısmı, birbirine geçen dört küçük parça kullanılarak sabitlenmektedir (Günel, 2017).

Görsel 21. The Zippppper 1 Nolu Fermuar Tasarımı Örnekleri (Günel, 2017).

2 nolu tasarım boşluklu fermuar; bir fermuarın tipik kullanılabilirliğini korurken, nefes alabilirlik, esneklik ve kordonlar veya kablolardan geçme araçları gibi boşlukların oluşturulmasıyla yeni işlevler, içeride değil "noktalara" sabitlenerek mümkün kılınmıştır (Görsel 22). Öğeler yan yana değil bir düğme gibi üst üste sabitlenmiştir (Günel, 2017).

Görsel 22. The Zippppper 2 Nolu Fermuar Tasarımı Örnekleri (Günel, 2017).

3 nolu tasarım üç elemanı sabitlemek için fermuar; üç uçlu şekilli bir sürgüyü hareket ettirerek, üç takım eleman birlikte bükülerek, "düz" boyutun ötesine geçip kumaşları "üç boyutlu olarak" birleştirmeyi mümkün kılar (Görsel 23). Tek bir alanda, üç bölme aynı anda ayrılabilir veya birbirine bağlanabilir niteliktedir (Günel, 2017).

Görsel 23. The Zippppper 3 Nolu Fermuar Tasarımı Örnekleri (Günel, 2017).

4 nolu tasarım sonsuz fermuar; fermuarların etrafına sorunsuz bir şekilde bağlanmak için fermuarın tipik olarak bir "başlangıç noktası" ve bir "bitiş noktası" vardır. Bu tasarım ile iki bağlantıyla herhangi bir yönden 360 derece erişilebilirlik sağlanmıştır (Görsel 24). Üstelik arka arkaya dairesel parçaları eklemek mümkün hale gelmiştir (Günel, 2017).

Görsel 24. The Zippppper 4 Nolu Fermuar Tasarımı Örnekleri (Günel, 2017).

5 nolu tasarım döndürme hareketli fermuar; bir elinizle sürgüyü çekerken, diğer elinizle fermuarın doğrusal olarak esneyerek düzgün açılıp kapanmasını sağlayacak şekilde malzemenin altını tutması gerekmektedir. (Görsel 25). Bu, fermuarın malzemeyi tutmaya gerek kalmadan tek elle çalıştırılmasını sağlamaktadır (Günel, 2017).

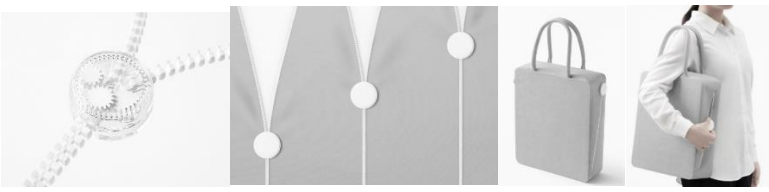

Görsel 25. The Zippppper 5 Nolu Fermuar Tasarımı Örnekleri (Günel, 2017).

Günümüzde hazır giyim sektöründeki değişimler ve gelişimlerin fermuar sektörüne yansımaları olmuştur. Fermuarda çok fazla tasarım örneklerine rastlanmaktadır (Görsel 26).

Görsel 26. Taşlı Fermuar Örnekleri (Taşlı fermuarlar, t.y.).

Bavul modern bir buluş olarak düşünülebilir, ancak uzun mesafelerde eşya taşıma ihtiyacı tarih öncesi insanlara kadar gitmektedir. Eskiden daha ağır ve hantal bavullar kullanılırken, günümüzde seyahat kolaylığı ile birlikte daha hafif ve kullanışlı bavullar hayatımıza girmiştir. Bavulların zaman içerisindeki şekil değişimi ile birlikte kapanma şeklinde de daha kullanışlı ve pratik olan fermuarlar kullanılmaya başlamıştır (Görsel 27) (Bavulu kim buldu, 2020).

Görsel 27. Eskiden ve Günümüzde Kullanılan Valiz, Bavul Örnekleri (Bavulu kim buldu, 2020; Valiz, t.y.)

Fermuar, takı aksesuarı olarak ta günümüzde kullanılmaktadır. Kolye, yüzük, bileklik olarak kullanıldığı gibi bunun dışında farklı tasarımlarla da karşımıza çıkmaktadır (Görsel 28).

Görsel 28. Fermuar ile Yapılmış Takı ve Aksesuar Örnekleri (Fermuardan aksesuar yapımı, t.y).

Moda tasarımcıları fermuarı işlevselliğinin yanında görsel olarak ön planda kullandıkları farklı tasarımlara imza atmışlardır. Salvatore Ferragamo Fall 2016 Ready-to-Wear Fashion Show'undan fermuarı kıyafetlerinde kullanmıştır (Görsel 37) (Phelps, 2016).

Görsel 37. Salvatore Ferragamo Fall 2016 Ready-to-Wear Fashion Show Örnekleri (Phelps, 2016).

Bir diğer moda tasarımcısı Alexander Wang Fall 2018 Ready-to-Wear Fashion Show'un da fermuar detaylı pek çok kıyafet tasarımını sunmuştur (Görsel 38) (Phelps, 2018).

Görsel 38. Alexander Wang Fall 2018 Ready-to-Wear Fashion Show Örnekleri (Phelps, 2018).

Fermuar kullanılarak yapılan farklı kıyafet tasarımlara örnekler (Görsel 39).

Görsel 39. Fermuar Tasarım Örnekleri (Fashion Junkie, t.y.).

5.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Hazır giyim sanayinde meydana gelen gelişimler ve değişimler konfeksiyon yan sanayini de etkilemiştir. İşletmeler varlıklarını devam ettirebilmek için daha kaliteli ürünler ortaya çıkarmaları gerektiğinin farkına varmışlardır. Ürünlerde kullanılan yan sanayi malzemeleri o ürünün kalitesini ve kullanım ömrünü önemli derecede etkilemektedir. Yan sanayi malzemelerinin ihracata olan katkısı büyük oranda dolaylı olarak gerçekleşmektedir.

Sanayi devrimi ile birlikte üretim teknikleri yöntemlerindeki gelişmeler yan sanayi ürünlerine ihtiyacın doğmasına sebep olmuştur. Kullanılan ürünler teknolojik gelişmelerle hammadde ve kullanım alanları açısından çeşitlenmiştir.

19. yy sonlarında fermuarın ilk olarak ayakkabılarda kullanımıyla başlayan serüveni, 20. yy başlarında daha kullanışlı bir görünüme sahip olarak kendine önemli bir yer edinmiştir. 1930'lardan sonra moda alanında kendini göstermiş ve hazır giyimin gelişmesi ile birlikte çeşitliliği artmıştır.

Küreselleşen dünyada modanın hızla değişim göstermesinden dolayı fermuarın tasarımsal yeniliklere açık olması gerekliliğini kavrayan fermuar üreticileri bu alanda çalışmalar yapmışlardır.

Fermuarın günümüzde gelmiş olduğu noktaya bakıldığında hem kullanılan malzeme açısından hem de tasarımsal açıdan büyük bir gelişme kaydetmiş olduğu görülmektedir. Bugün kullandığımız pek çok tekstil ürünü ve diğer sektörlerde de fermuar kullanılmaktadır. Her geçen yıl gelişen teknoloji ile paralel olarak değişimine de devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Baskılı fermuar. (t.y.). Fermuar.Com. https://fermuar.com/baskili-fermuar/, (Erişim Tarihi:7.12.2020)

Bavulu kim buldu. (2020, 16 Mayıs). https://www.nasilbulundu.net/bavulu-kim-buldu/ Erişim Tarihi: 27.12.2020

Bellis, M. (2019, 4 Ekim). Thoughtco. https://www.thoughtco.com/history-of-the-zipper-4066245 (Erişim Tarihi:07.12.2020)

Bonfil, S., Fermuarı Tanıyalım. Fermuarı Tanıtmak Amacıyla Bir İşletme Tarafından Hazırlanmış Halkla İlişkiler Çalışması, İzmir.

Deniz araçlarında kullanılan paslanmaz fermuar modelleri. (t.y.). Fermuar.Com. https://fermuar.com/deniz-araclarinda-kullanilan-paslanmaz-fermuar-modelleri/, (Erişim Tarihi:07.12.2020)

Dhgate. (t.y.). https://tr.dhgate.com/product/large-size-two-way-head-to-head-zipper-big/457449442.html, (Erişim Tarihi:15.12.2020)

Fashion Junkie. (t.y.). https://tr.pinterest.com/, (Erişim Tarihi: 28.12.2020)

Fermuarın Tarihçesi. (t.y.). http://www.fersanfermuar.com/genel.asp?islem=tarihce (Erişim Tarihi: 04.01.2021)

Fermuar- icatları ve mucitleri. (t.y.).http://www.herseydenkonusmali.com/2016/11/fermuar-icatlar-ve-mucitleri.html (Erişim Tarihi:7.12.2020)

Fermuarın tarihi. (t.y.). http://www.olaganustukanitlar.com/fermuarin-tarihi/ (Erişim Tarihi:07.12.2020)

Fermuardan aksesuar yapımı. (t.y.). Pinterest. https://gr.pinterest.com/pin/376332112612607517/, (Erişim Tarihi: 23.12.2020)

Friedel, R., *Zipper: An Exploration In Novelty*, İngiltere: WW Norton & Company, 1996.

Geçmişten günümüze Ruba ailesi, (t.y.). https://www.rubafermuar.com.tr/tr/tarihce (Erişim Tarihi: 04.01.2021)

Güldür, M. M. (t. y.). Konfeksiyon Yardımcı Malzemeleri. Ankara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, https://acikders.ankara.edu.tr/course/view.php?id=1098 (Erişim Tarihi:23.10.2020)

Günel, Merve Ç. (2017, 26 Ekim). Fermuar tasarımında 5 farklı alternatif: The Zippppper. https://www.icmimarlikdergisi.com/2017/10/26/fermuar-tasariminda-5-farkli-alternatif-the-zippppper/ (Erişim Tarihi:04.01.2021) [4] Gürcüm, H. Banu., *Tekstil Malzeme Bilgisi*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005.

Kaya, Ö., *Türkiye'deki Testil-Konfeksiyon İşletmelerinin (KOBİ'lerinin)Tedarik, Üretim ve Losistik Faaliyetlerinin Ulusal Rekabet Üzerindeki Etkileri*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2013.

Metal fermuar modelleri. (t.y.). Fermuar Com. https://fermuar.com/metal-fermuar-modelleri/ (Erişim Tarihi:7.12.2020)

Naylon fermuar. (t.y.). Pehlivan Aksesuar. http://www.pehlivanaksesuar.com/naylon-fermuar, (Erişim Tarihi:7.12.2020)

Özipek, B. (2018). Konfeksiyon Yan Sanayi Sektörü: Vizyon 2030, İstanbul. İstanbul Kalkınma Ajansı web sayfasından erişildi: https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/dokuman/turkiye-konfeksiyon-yan-sanayi-sektoru-vizyon-2030/560 (Erişim Tarihi: 04.05.2021) [15] Polat fermuar. (t.y.). http://polatfermuar.com/, (Erişim Tarihi:7.12.2020)

Phelps, N. (2016, 28 Şubat). Ferragamo fall 2018 ready-to wear. Vogue.https://www.vogue.com/fashion-shows/fall-2016-ready-to-wear/salvatore-ferragamo (Erişim Tarihi: 28.12.2020).

Phelps, N. (2018, 10 Şubat). Alexander Wang fall 2018 ready-to wear. Vogue. https://www.vogue.com/fashion-shows/fall-2018-ready-to-wear/alexander-wang, (Erişim Tarihi: 28.12.2020)

Su itici fermuarlar. (t.y.). Fermuar.Com. https://fermuar.com/su-itici-fermuar/, (Erişim Tarihi:07.12.2020)

Taşlı fermuarlar. (t.y.). Fermuarx. https://fermuarx.com/urunler/ (Erişim Tarihi:07.03.2020)

Valiz. (t.y.). https://www.valiz.com.tr/mcs-abs-valiz-seti-uclu-pembe , (Erişim Tarihi: 27.12.2020)

Yatak/ Nevresim/ Kılıf fermuarları. (t.y.). Fermuar Com. https://fermuar.com/urunlerimiz/yataknevresimkilif-fermuarlari/

https://www.facebook.com/historymuseumcy/videos/yorgan-aplama/1872425556355809/ (Erişim Tarihi: 20.12.2020)

BİR KÜLTÜR ÖĞESİ OLARAK MEKİK DANTELİ

Dr. Öğretim Üyesi, Emine KETENCİOĞLU
Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi,
Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü
-https://orcid.org/0000-0001-7202-6718
Yüksek Lisans Öğrencisi, Yasemin ÖZDEMİR
Çankırı Karatekin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü,
Sanat ve Tasarım Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi
- https://orcid.org/0000-0001-7513-0799

ÖZET

Kültürler arasındaki etkileşimde ön plana çıkan kültür öğeleri, materyal, form, teknik ve tasarımsal boyutta yeniden yorumlanarak, toplumların özelliklerini günümüze taşıyan kültürel unsurlardır. Tarihsel geçmişe bakıldığında günlük kullanım eşyasından süs eşyasına, çeyizlik eşyadan hediyelik eşyaya, birçok ürünü içine alan bu türdeki ürünler, el emeğine dayalı olarak üretilmektedir.

Yerel ve evrensel kültür aktarımı açısından önemli görülen, dünyanın hemen her yerindeki eski kültür öğelerinden olan tekstil ürünleri, erken dönemlerden beri insanların genel ya da kişisel gereksinimleri için basit araç gereçler kullanılarak el becerisi ile yapılmış ürünlerden oluşmaktadır. Basit araçlarla oluşturulan ve genellikle süsleme amaçlı kullanılan unsurlardan biri de mekik ile yapılan; tüm şerit, ağ ve file örnekleri gibi ilmekli ve düğümlü örgülerdir.

Bu çalışmada; dünyanın hemen her yerindeki eski kültür örneklerinden olan mekik danteli ya da mekik oyası olarak adlandırılan düğümlü örgüler hakkında genel bilgiler verilerek, dünyada ve Anadolu'da mekik örgülerine ilişkin bulgular, sosyo-kültürel açıdan ele alınarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mekik Danteli, Dantel, Tekstil

1.Giriş

Varoluşundan bu yana insan doğayı sahiplenme, biçimlendirme, düzenlenme ihtiyacı duymuştur. İnsanın doğa ile olan bu ilişkisi sonunda bilgi ve becerilerini madde üstünde uygulayan insanlar, çeşitli iş aletleri ve nesneler yaparak bunları gereksinimleri doğrultusunda kullanırken, toplumsal iletişim süreci içinde bu eşyalara simgesel anlamlar da yüklemiştir. Bu açıdan bakıldığında kültür, ürünlerin tasarlanmasını, kullanma ve onlardan yararlanma anlamındaki eylemleri, bunlara sahip olma ve onlarla ilişki kurma biçimlerini, bunların algılanmasını ve anlamlandırılmasını da içerir. Kültürü, paylaşılan anlamlar, değerler, pratikler ve toplumsal yaşamı biçimlendiren bir bağlam olduğunu göz ardı etmeden, geçmişe ait olduğu

kadar geleceğe de ait olan "kültürel kimlik" sorununu ele almak gerekir. Kültürel kimlik sürekli yapılanan ve oluşan bir kavramdır. (Sağocak, 2007, s. 255).

Kültür kavramının farklı bir olgu, durum, düşünce, fikir, ideoloji vb. konularda anlamları üzerine betimleyici, tarihsel, normatif, psikolojik, yapısal ve genetik tanımlar olarak altı farklı kültür kavramına yönelik kavrayış tanımlanmıştır. Edles (2006, s. 6) bu kavrayışlardan farklı olarak günümüzde kültür kavramının üç temel kullanımı ifade etmiştir. Bu tanımlar kısaca şöyledir: "Kültür, seçkin sanatsal faaliyetlere; bir halkın ya da grubun tüm yaşam biçimlerine; paylaşılan sistemlere veya şablonlara gönderi yapacak şekilde kullanılabilir." Bu tanımlar, kültür kavramının estetik, etnoğrafik ve sembolik yönlerine vurgu yapmaktadır. Kültür tanımı ile ilgili olarak gözden kaçırılmaması gereken bir diğer tartışma da kültürün maddi ögelerinin arkasında yatan bir zihinsel faaliyet olduğudur. Bu zihin aslında kültür olarak adlandırılan her şeyin nasıl olduğunu veya olması gerektiğini belirleyendir. Kültürün maddi öğelerinde toplumun geçmişteki ve şimdiki tüm bilgi birikimi yer almaktadır (Çağırkan, 2017, s.148-149). Dil, sembol, anlam, iletişim, gelenek, medeniyet, teknik, zaman vb. kültürel unsurlar ve özellikler ayrı ayrı olarak kültür sosyolojisinin inceleme alanına dâhildirler. Toplumsal hayatın bütün 'kültürel' boyutları kültür sosyolojisin alanına işaret eder.(Alver,t.y.,s.210).

Kültür teriminin kullanımı aynı zamanda bir farklılaşmaya da giderek kültürcülük kavramını da ortaya çıkarmıştır. Genel olarak ifade etmek gerekirse kültürcülük, "küreselleşme karşısında yerelliği ifade etmek için kullanılmaktadır" (Aydın, 2013, s.57).

Her toplumun, kültürel tarih serüveni içinde, kültürel özelliklerini ve beğenilerini aktaran, kendi millî bünyesine uygun olarak gelişen öğeleri, yerel tekstil tarihlerinde yerini almıştır.

Tekstil, yüzyıllar boyu kültürler arasındaki etkileşimde ön plana çıkmış, materyal, form, teknik ve tasarımsal boyutta yeniden yorumlanarak toplumların özelliklerini günümüze taşıyan kültürel unsurların başında yer almıştır. İnsanlar, geçmişten bugüne ürettikleri tekstil ürünlerinin süslenmedeki etkisini ve sembolik yönünü güçlendirmek için çeşitli süsleme tekniklerini kullanmışlardır.

İlk zamanlar ilkellik boyutunda, kültürel ve çevresel faktörlerin etkisiyle sıradanlık çerçevesinde, sonrasında ayırt edici ve abartılı yaklaşımlarla evrimsel bir değişim süreci yaşayan süslenme ihtiyacında bir sosyal statü ve sınıfsal farklılıklar gözlenmektedir. Gündelik olarak üretilen bu nesnelerin her türlü değer ve anlamı ancak, içinde yer aldığı kültürde ölçülebilir.

Bilgi ve becerilerini madde üstünde uygulayan insanlar, çeşitli iş aletleri ve nesneler yaparak bunları gereksinimleri doğrultusunda kullanırken, toplumsal iletişim süreci içinde bu eşyalara simgesel anlamlar da yüklemişlerdir. İnsanların yaşadığı coğrafyayı, mensup olduğu topluluğu anlamak çoğu kez bu simgesel anlatım gücü ile mümkün olmaktadır.

Bu çalışmada; dünyanın hemen her yerindeki eski kültür örneklerinden mekik danteli ya da mekik oyası olarak adlandırılan düğümlü örgüler hakkında genel bilgiler verilerek, dünyada ve Anadolu'da mekik örgülerine ilişkin bulgular, sosyo-kültürel açılardan ele alınarak incelenmiştir. Türk kültüründe de önemli bir yere sahip bir süslenme unsuru olan mekik

oyasının teknik ve kullanımına ilişkin bu bilgiler ile kültürel tarih serüveni içinde, mekik oyasının tanıtılması ve simgesel gücünün gelecek kuşaklara aktarılması önemli görülmektedir.

2. Örücülük Sanatı ve İnce Örgüler Hakkında Genel Bilgi

Örücülük sanatının ilk kez nerede, nasıl ve kimler tarafından başlatıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, insanların örtünme ihtiyacını hissettiği zamanla başladığı zevk, beğeni ve yaratıcılık yeteneklerinin artmasıyla gelişme gösterdiği düşünülmektedir. En eski örgü örnekleri, Londra'daki Victoria and Albert Müzesi`ndeki Mısır mezarlarında bulunan başparmağı ayrık kırmızı yün çoraplar ve Yale Üniversitesi`nin Suriye`de eski bir şehirde yaptığı araştırmalarda bulunan, Araplara ait konçlu bir çoraptır. İslamiyet öncesi devirlerde "çapraz dolu ilmeği" denilen düz çorap örme tekniği ile yapılmış, bu çorap üzerindeki incelemeler sonucu, çorabın şişle örüldüğü sanılırken, yapılan incelemelerde iğne ilmeği ile yapılmış olabileceği görüşü ortaya konmuştur (Atay, 1987, s.33-34).(Görsel-1)

Görsel-1: (V&A,2004)

Yapılan tarihi araştırmalar neticesinde M.Ö. 2000 yıllarının örgü örneklerine ait bilgiler elde edilmiştir. İğne ile yapılan örgülerin Orta Asya'dan Anadolu yoluyla Avrupa'ya yayıldığı tahmin edilmektedir. On ikinci yüzyılda Balkanlara, oradan da İtalya yoluyla bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Tığ ile yapılan örgüleri de İspanya'da kurulan Endülüs Emevileri öğreterek yaygın hale gelmesine sebep olmuşlardır (Türkçe Sözlükler.Com,t.y.). Değişik tarihi belgeler ve mesleki kaynaklar da, M.Ö. 3–5 bin yıllarını başlangıç tarihi ve Orta Asya, Çin ve Mısır'daki yaşamış toplumların da ilk örmeyi uygulayan insanlar olduğu belirtilmektedir (Atay, 1997, s.35).

İnsanlık tarihi kadar eski olan örme sanatı, insan yaşamının geçirdiği gelişim dönemlerine paralel değişiklikler göstermiştir. Örgüler genellikle örme işleminde kullanılan araca göre sınıflandırılmıştır. Atay (1997) örücülüğü; el ile yapılan örücülük ve makine ile yapılan örücülük olarak başlıca iki gruba ayırmıştır. El örücülüğü kullanıldığı alanlara göre; objeyi oluşturan el örgüleri (masa örtüsü, yelek, çorap, patik v.b.) ve objeyi süsleyen el örgüleri (başörtüsü oyası, yatak takımı, ara ve kenar dantelleri) olarak sınıflandırılmıştır (Akpınarlı ve diğerleri, 2012, s.215, Akpınarlı, 2004, s.116). Özbel (1948, s.3) ise örgüleri malzeme ve araçları kalın olup kazak, süveter, çorap ve atkı gibi kalın örgüler, malzeme ve araçları ince olup dantel, oya gibi süs ihtiyacını karşılayan ince örgüler olarak iki gruba ayırmıştır.

Örgü; araçlı veya araçsız olarak farklı özelliklerdeki ipliklerin birbiri arasından geçerek yatay ve dikey yönde düğümler ve ilmekler meydana getirerek oluşturulmaktadır. Bu anlamda el ile yapılan örgüyü, yün, ipek, pamuk ve benzeri değişik türdeki ipliklerin şiş, tığ, firkete, iğne ve mekik gibi basit araçlarla oluşturulan ilmeklerin bir araya getirilmesi olarak tanımlamak mümkündür.

İnce ve kalın bükümlü muhtelif cinste ipliklerin basit araçlarla ve el vasıtasıyla sıra ile birbiri üstüne ilmiklenerek tutturulmasından meydana gelen örgüler, teknik olarak düğümlü ve düğümsüz olarak iki sınıfa ayrılır. Düğümlü olanların sökülmesinin mümkün olmadığı ancak diğer örgülerin bir ucundan çekildiği takdirde iplik haline gelene kadar sökülebilmesi mümkündür(Özbel, 1948, s.3).

El örücülüğünde malzeme ve araçlara göre gruplandırılan danteller, ortalama beş yüz yıllık bir geçmişe sahip gibi gözükse de elle ve belli materyallerle örmenin tarihi daha eskilere dayanmaktadır. Yapılan araştırmalar ve arkeolojik buluntular örme sanatının yaklaşık 2000 yıllık bir geçmişi olduğunu kanıtlar. 'Oya ve oya çeşitleri' adlı kitapta bazı örgü adlarının Ege masallarında geçtiği ve eski örneklerin balık ağları olduğu vurgulanmış, Menfiz kazılarında bulunan örneklerin ise 2000 yıl öncesine ait olduğu aktarılmıştır (Özbel, 1951).

Tığ işi danteller, İrlanda kroşe, ananas kroşe ve fileto kroşe içerir. Cutwork veya beyaz iş olarak adlandırılan dokuma türü kumaş zeminindeki ipliklerin çıkarılarak ve kalan iplikler nakışla sarılması veya doldurulması ile yapılır. Örme danteller, bir alyans içinden çekilebilecek kadar ince bir dantel olan Shetland dantellerini içerir. Düğümlü dantel, makrome ve tatting içerir (Görsel-2). Tatted dantel, mekik veya tatting iğnesi ile yapılır. Makine yapımı danteller, mekanik yöntemler kullanılarak oluşturulan veya çoğaltılan herhangi bir dantel tarzıdır. Kimyasal danteller ise, zemini suda çözünür veya ısıya dayanıklı olmayan bir malzeme kullanmak suretiyle kesintisiz bir motif oluşturularak elde edilen nakış iplikleriyle dikilir, daha sonra dikiş alanları kaldırılmak suretiyle oluşturulur. İngiliz danteli (Dantel anglez) bu grupta yer alır (Görsel-3). Bobin dantelleri, adından da anlaşılacağı gibi bobinle yapılır. Tahta, kemik veya plastikten dönen bobinler, yastık üzerindeki desene yapıştırılmış pimlerle birlikte dokunan ve yerinde tutulan ipleri tutar. Kemik oyası olarak da bilinir. Chantilly dantel, bir tür bobin dantelidir (Görsel-4)

Görsel-2: Makrome (Dekoloji, 2019) **Görsel-3:** Dantel anglez (İnesmek,2016) **Görsel-4:** Bobin Dantel (TRT,B.2020)

Dünya kültürlerinde tığ, firkete ve mekik araçları ile yapılan dantel, oya gibi süs ihtiyacını karşılayan ince örgülere sıkça rastlanmaktadır. Yabancı kaynaklarda Oyah Lace' ya da 'Point de Turque' isimleri ile de karşılık bulan Oyalar, Türk haremlerinde kadınların çalıştığı, renkli ipliklerin de kullanıldığı ve tığ ile çalışılan kalın danteller olarak da tanımlanmaktadır (Jackson, 1900, s.185).

Oya ise dantelden farklı olarak, örgü sanatının dünya dillerinde bulunmayan oya kavramı ile bu işin Türklere ait bir sanat olduğunu göstermektedir. Kadın ve kızların iç dünyalarının zerafetini ifade eden, göz nuru oyalar, günümüzde Türk el sanatlarından biri olarak önemini muhafaza etmektedir. Köy ve kasabalarımızda genç kız ve kadınlarımız bu ince zevkin güzel örneklerini vermeye devam etmektedirler (Türkçe Sözlükler.Com,t.y.).

Oyalar Osmanlıdan itibaren Anadolu kadının vazgeçilmez unsurlarından biri olmayı başarmıştır. Osmanlı döneminden günümüze kendi var olma biçimini oluşturan dantel ve oyalı ürünler Anadolu kadını için ayrı bir yer tutmaktadır. Çünkü dantel süslemenin ve süslenmenin ötesinde bir anlatım ve ifade aracı olarak kullanılmakta, sembolik öğeler barındırmaktadır.

Anadolu ‘da, dantel çeşitleri arasında “Tığ, iğne, mekik, firkete gibi araçlarla ince örgü teknikleri kullanılarak yapılan, kenar temizleme ve süsleme amacıyla üretilen bir çeşit dantel grubu olarak yer almaktadır (Yalçınkaya, 2016, s.520-521).(Görsel-5,6,7,8).

Görsel-5: Tığ Oyası (Örgü Vakti,2017)

Görsel-6: İğne Oyası (Arvas,F. 2019)

Görsel-7: Mekik Oyası (Elişihobiler,t.y.)

Görsel-8: Firkete Oyası (Yenihobi,t.y.)

“Türk kültürünün beslendiği önemli bir alan olan el sanatlarında, faaliyetlerin gelişimi ve devamı için etkili olan gelenek ve adetler, soyut olarak ifade edilemeyen duygu ve düşünceleri kullanım eşyaları üzerinde somutlaştırarak hem estetik boyut hem de anlam yükü kazandırmıştır. Bu ürünler tarihsel gelişim surecinde Anadolu insanının sanatsal beğenisini belirleyen, estetik anlayışını sergiler” (Nas, 2012, s. 1629).

Türk el sanatlarında, bireylerin hem süsleme amacıyla hem de ihtiyaçlarını karşılamak için yaptıkları dantel ve oyalar, ince örgüler sınıfında yer almaktadır. Örgüler ise kullanılan araç, gereç ve teknik bakımdan çeşitlilik göstermektedir. İnce örgü olarak adlandırılan örgüler ipek,

pamuk, metal bükümlü ipek (sim) gibi daha ince iplikler ve çeşitli araçlar yardımıyla örülen, daha çok bezeme öğesi olarak kullanılan örgülerdir (Kurt, 2011, s.33).

3. Bir Kültür Öğesi Olarak Mekik Danteli (Mekik Oyası)

Yaklaşık 2000 yıl önce, balıkçıların balık ağlarını yaparken kordonu belirli düğümler halinde örmesi ile başlamış olabileceğine inanılan mekik dantelini kadınlar daha ince iplik ve daha küçük mekikler kullanarak bu teknikle süslenmiş giysiler ürettikleri tahmin edilmektedir. (https://feltmagnet.com/textiles-sewing/The-Ancient-Art-of-Tatting). (Görsel-9).

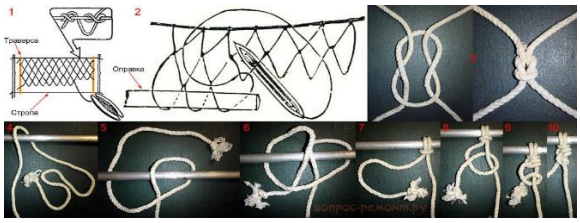

Görsel-9: Balık ağı teknikleri (xn----7sbbnf0bk7af2k,t.y.)

1800'lü yıl öncesine tarihlenen mekik danteli örnekleri veya dokümantasyonu bulunmamaktadır. Mevcut tüm kanıtlar, mekik dantelinin 19. yüzyılın başlarında ortaya çıktığını göstermektedir. Mekik dantelinin, ilk olarak Mısırlılar tarafından uygulanan bir dekoratif zanaat olan düğümleme sanatından geldiğine inanılmaktadır. Erken dönemlerde Çinlilerin giysilerinde bu dekoratif düğümleri kullandığı, Avrupalı tüccarların seyahat ederken, düğüm geleneğini de beraberlerinde getirdikleri söylenmektedir (Wikipedia,2021).

Ortaçağ döneminde Kraliçe Mary’nin seyahat ederken mekiğini ve iplerini yanına alarak düğümleme yaptığı belirtilmektedir. Kullanılan mekikler bir statü sembolü haline gelerek özenle tasarlanmış altın, gümüş veya sedef ile mekikler üretilmiş, hatta seçkin bayanlar mekiklerini moda aksesuarı olarak, içinde iplik ve diğer düğüm malzemelerini içeren bir “düğümleme” çantasıyla birlikte taşımışlardır. Dönemin birçok Görsellerinde, mekiklerini veya düğümleme çantalarını sergileyen kadınlara yer verilmiştir (Görsel-10). Bugün mekik danteli meraklıları metal, ahşap veya fildişinden yapılmış antika mekikler kullanmaktadırlar (OffTheGridNews.2012).

Görsel-10: Bilinmeyen Hollanda ressamı, Kadın portresi, 17. Yüzyıl, Ermenistan Ulusal Galerisi (Wikipedia,2021)

1845'te İrlanda'nın Cork kentinde rahibeler, kroşe örgü ve tatting ile dantel yapma sanatını geliştirmişlerdir. İrlandalı göçmenler Amerika'ya tatting giyerek gelerek ve yaptıkları mekik dantelli örneklerini para kazanmak için satmışlardır. Amerika Birleşik Devletleri'nde tattinge olan ilgi on dokuzuncu yüzyılın ortalarında yeniden canlanmış ve Peterson'ın Ocak 1856 sayısında "Bu ülkede ortadan kaybolan diğer pek çok şey gibi, uzun süredir kullanılmayan tatting sanatı moda dünyası ile hiç olmadığı kadar büyük bir parlaklık ve güzellik kazanarak, yeniden canlandırılmıştır" diye yazılmıştır (Kelly,D. 2015). (Görsel-11).

Görsel-11: 1845'te Cork'ta İrlanda rahibeleri kroşe örgü ve tatting ile dantel yapma sanatı (Debodine,B.2020)

On sekizinci yüzyılın sonlarında Avrupa'da ortaya Fransız adı tatting veya frivolite olan mekik danteli, hem işi süsleyen hem de halkaları bir arada tutan minik halkalar ve pikolar veya ilmeklerle karakterize edilen ince dantel kenarları ve malzemeleri yapma sanatıdır. Mendil kenarlarına, atkı ve çarşaflara dikilen mekik oyaları, elbiselerin yaka ve kollarında, bebek kıyafetlerinin süslemelerinde, kullanıldığı gibi bluz, iç çamaşırı veya dantelin arzu edildiği birçok yeri süslemişlerdir. Tüm kepler, eşarplar, masa örtüleri ve diğer eşyalar tamamen tattingden yapılmıştır (Lacenews,2011). (Görsel-12,13).

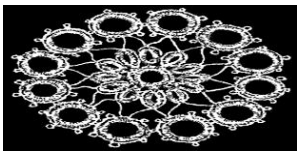

Görsel-12: Erken Tatted Örnek Pearson Scott Foresman (Green,A.2022).

Görsel-13: Fransa 1851 "Tatting Made Easy" çalışması (Lacenews,2011)

Kısa sürede Avrupa'da İngiliz kraliyet ailesi tarafından benimsen mekik danteli ile süslenmiş giysilerin, en çok Victorya döneminde fazlasıyla popüler olduğu belirtilmektedir (Görsel 14, 15, 16).

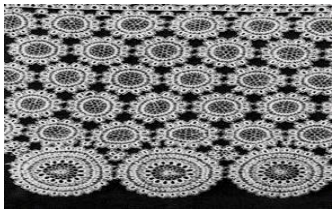

Görsel-14: Ardee'den tatting, Ire, 19. Yüzyılın sonları; Victoria ve Albert Müzesi, Londra. (Britannica,2018)

Görsel-15: Viktorya dönemi antik dövmeli tatting dantel yatak kafatası sabah şapka cap (Ebay,t.y.)

Görsel-16: II Majesteleri Sinaia'da kadınlarla mekik danteli yaparken. 1910 Londra

Geleneksel çanta şeklinde mekik dantelli keselerin yanı sıra Amerika 'da, yüzyılın başlarında küçük kızlar genellikle Pazar ve okul çantalarını mekik dantelinden yaparlardı (Görsel-17a - 17b).

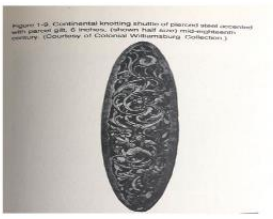

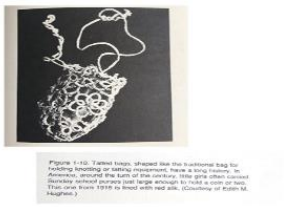

Görsel-17a **Görsel-17b**

Görsel-17a: (6 inç) on sekizinci yüzyıl ortası delinmiş çelikten yapılan mekiği. (Kolonial Williamsburg Koleksiyonu), **Görsel-17b:** 1915 yılından kırmızı ipek ile astarlı kese (Edith M. Hughes)

20. yüzyılın ilk yarısındaki çoğu moda dergisi ve ev ekonomisi dergilerinde tattingin önemli bir takipçisi vardı. Moda, dantel yakalar ve bilezikler gibi kadınsı dokunuşları içerdiğinden bu yaratıcı sanat gelişmiştir. Ancak teknoloji ile dantelin satın alınması daha kolay ve ucuz bir

ürün haline geldiğinden dolayı el yapımı mekik danteller giderek azalmıştır (Seitz,G.,t.y.) (Görsel-18,19,20,21,22,23,24,25).

Görsel-18: Charles "Lewis Carroll" Dodgson'ın Viktorya dönemi Hanımı Lucy Lutwidge

Görsel-19:Bacak o'mutton kollu mekik danteli bu bir çok tatting yayınında kullanılmıştır

Görsel-20: Whistlerin çizdiği mekik yapan kadın **Görsel-21:**Leydi Katharin Hoare, "Tatting Sanatı"

Görsel-22:Romanya Kraliçesi olarak da bilinen Carmen Sylva, mücevherlerle süslenmiş dövmelerinin çoğunu İçeren "Tatting Sanatı" kitabından

Görsel-23: Renoir'in tatting yapan genç bir hanımefendiyi resmettiği tablo

Görsel-24: Tatters, pek çok tatting desen kitabı yayınlayan Coats and Clark

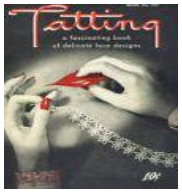

Görsel-25: Bu, tatting için en sık bulunan illüstrasyon türüdür, sadece hareket halindeki eller

Mekik ve ipliğin birleşerek oluşturduğu çarpıcı sonuçlarla meydana gelen bu uygulamaların temel birimi halka ve zincirdir. Ana düğümler, ilmekler ve pikoların herhangi bir sayıda pozisyonda düzenlenmesi ile oluşturulan birimler karmaşık ve mükemmele yakın tasarımların ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Görsel 26).

Görsel-26 Mekik Örnekleri

Mekik, ipliğin sarıldığı basit, küçük bir elde tutulan alettir. Mekik dantelinde düğüm veya dikiş yapma sürecinde ipliğin üzerinden, altından ve içinden kolayca geçebilecek düz oval bir şekildir. Bir ucunda hataları ortadan kaldırmaya düğümlerle halkaları bir araya getirmede kroşe kancası gibi kullanmaya yardımcı olacak bir noktası vardır. Mekiklerin fildişinden yapılmış ve sedef kakmalı veya kaplumbağa kabuğundan, kemik veya boynuzdan, gümüşten veya diğer malzemelerden yapılmış olabilir. Elbette bunlar, ticari olarak üretildikleri için malzemelerde her dönemde bazı değişiklikler görülmüştür (Dövme Koleksiyoncusu,t.y.).(Görsel-27,28,29,30,31)

Görsel-27: Palais Kraliyet Sedef mekik (Dövme Koleksiyoncusu,t.y.)

Görsel-28: Kaplumbağa kabuğu mekik (Dövme Koleksiyoncusu,t.y.)

Görsel-29: Kemik mekik (DövmeKoleksiyoncusu,t.y.)

Görsel-30: Fildişi mekik (DövmeKoleksiyoncusu,t.y.)

Görsel-31: Metal mekik(Wikimedia,2007)

Yapılacak motife göre, belli bir uzunlukta ip bırakılır. Mekikteki iplikle işlenerek motif çıkarılır. Belli uzunlukta bir ipliğe, istenen motifin şekline göre mekikteki iplikler halkalanarak işlenir (Görsel-32).

Düğümlerin veya dikişlerin yapısı, ilk bakışta zor gibi görünür. Ancak burada verilen endikasyonlara dikkat edilerek kolayca ustalaşılacaktır. Sürekli olarak akılda tutulması gereken bir şey, sağ el mekiği ilmeğin içinden geçtiğinde, sol elin düğümü çekene kadar ipliği sıkıca uzatması gerektiğidir. Mekiği doldurduktan sonra, ipliğin ucunu sol elin başparmağı ve işaret parmağı arasında alın ve sağdaki mekik, ipliği sol elin üçüncü ve dördüncü parmaklarının üzerinden geçirin, başparmağa doğru geri getirilir. (Görsel 32). Mekikten gelen ipliği sağ elin küçük parmağının etrafından geçirin ve mekiğe görselde gösterilen yön verilir.

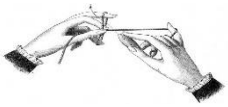

Görsel-32: Ellerin ikinci ve üçüncü pozisyonu (Kadıncasayfa,2021)

Mekiği şekil okla gösterilen yönde birinci ve üçüncü parmaklar arasından geçirilir ve döngünün arkasına getirilir (Görsel-33,34).

Görsel-33: İbrelerin ikinci pozisyonu. (Kadıncasayfa,2021)

Burada yeni başlayanlar için ilk zorluklar ortaya çıkabilir. Her iki elin hareketlerini karıştırmamak için yeterince ustalaşana kadar, belirtilen talimatlara dikkat edilmesi tavsiye edilmektedir. Mekiği döngüden geçirir geçirmez, sağ eli masanın üzerinde tutarak diğer iplik sıkıca uzatılmış şekilde yerleştirilir ve sol eli tamamen pasif bırakmak gerekir (Görsel-34).

Görsel-34 Ellerin üçüncü pozisyonu (Kadıncasayfa,2021)

Ardından, sol elin üçüncü ve dördüncü parmaklarını ilmek üzerlerinde olacak şekilde kaldırarak, ilmeği yukarı çekip, parmaklardan uzatarak ipliğin sıkıca gerilmesi gerekir. Bu hareketle, mekik danteli yapımında en yaygın olan "çift düğüm" ün ilk kısmı olan bir düğüm oluşturulur (Görsel-34). Sol el hareket halinde olduğu sürece sağ elin tamamen hareketsiz tutulması gerektiğini ve düğümün sol eldeki ilmek ipinden oluşturulması gerektiği unutulmamalıdır. Sağ el veya mekik ipliği her zaman düğümlerin arasından geçmek için serbest olmalıdır. Sol eldeki ilmeği gerektiği gibi gevşetmek ve sıkmak için gerekli olan serbestliği sağlamak gereklidir (Görsel 35). Bir düğümün ikinci kısmı aşağıdaki hareketlerle oluşturulur; Mekiği, Görsel 35'deki gibi uzatılmış halka boyunca birinci ve üçüncü parmaklar arasında soldan sağa; sağ el, mekiği boş döngünün önünde ve ipliği uzatarak, sol el, ilkinde olduğu gibi düğümün bu ikinci bölümünü yukarı çekmek gerekir.

Görsel-35 Ellerin dördüncü pozisyonu (Kadıncasayfa,2021)

Tek veya yarım düğüm gibi pikolar, yalnızca ilk düğümden oluşan bir dizi tek veya yarım düğümden oluşur. Bu Görsel 36 ve 37'deki gibi 4 veya 5 düğümden yapılabilir. (Görsel-38,39).

Görsel-36 Tek veya yarım düğüm. (Kadıncasayfa,2021).

Görsel-37 Piconun yapılmış hali (Kadıncasayfa,2021).

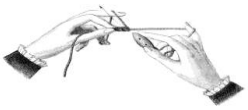

Görsel-38 Bu aşamada kirpik yapılışı (Kadıncasayfa,2021)

Görsel-39 Kirpiğin yapılmış hali (Kadıncasayfa,2021)

XVII. yüzyıl Ehri Hiref defterlerinde çevresi metal bükümlü ipliklerle süslenmiş bazı örtülerden söz edilmesine rağmen, Türk dantel ve oyalarına ulaşabilmiş en eski örnekler ancak XVIII. Yüzyıldan kalmadır. Bu dönemden önceki tarihler için sadece eldeki çeşitli yazılı kaynaklardan ve yer yer minyatürlerden bilgi edinilmektedir. Sultan III. Ahmed döneminde İstanbul'a elçi olarak atanan kocasıyla beraber Türkiye'ye gelen (1716) İngiliz Kadın Yazar Lady Montagu

(1689-1762) dolaştığı kentlerde incelediği mimarlık eserlerini, dönemin Osmanlı Toplumunun gelenek ve göreneklerini, özelliklede kadınların yaşamını anlattığı mektuplarında, Türk bezeme sanatlarına da sık sık değinmiştir. Lady Montagu mektuplarında kışlık odaların sırma oyalı kadifelerle döşendiğini ve Osmanlı Kadınlarının kıvırcık siyah saçlarını her zaman çiçekten yapılmış çelenklerle süslediklerini anlatmaktadır. Bu oyalı başörtülerden çok etkilenmiş olduğu anlaşılan yazar, Osmanlı ince örgülerinin bütün dünyada tanınmasında büyük ölçüde etkili olmuştur. Bir bezeme öğesi olarak erkek giyiminde de karşımıza çıkan oyalar özellikle damat donlarında (şalvarlarında), gömleklerinde bellerine taktıkları çevrelerinde ve yakalarda kullanılmıştır (Barışta, 1994, s. 306-307).

Mekik oyası zor gibi görünmekle birlikte Anadolu'da ve diğer ülkelerde el alışkanlığı ile kolayca yapılabilmektedir. Mekik oyaları, mekik dışında tığ ve iğne gibi yardımcı gereçler ile merserize ve sentetik iplik kullanılarak yapılır. Belli uzunlukta bir ipliğe, istenen motifin şekline göre mekikteki iplikler halkalanarak işlenmektedir. Tekniği hacimli motiflerin örülmesine elverişli olmadığı için diğer oyalara göre çeşidi daha azdır. Mekik oyalarda genellikle beyaz, pembe, mavi, kırmızı siyah, yeşil gibi renkler ve ebruli iplikler kullanılmaktadır (Görsel-40,41) (Onuk,1998, s.7-10).

Görsel-40: Dutlu Mekik Oyası

Görsel-41: Sümbül Mekik Oyası

Tek mekik ile ilmekler oluşturularak yapılan düğümler iki veya daha fazla mekik kullanarak ta yapılabilmektedir. Her biri birer sanat eseri olan mekik oyalarına, Anadolu'nun hemen hemen her yöresinde rastlamak mümkündür. Mekik oyalarında sentetik ve pamuk ipliği de kullanılır. Belli bir uzunluktaki ipliğe motifin şekli verilerek mekikteki iplikler halka yapılarak meydana gelir. İğne oyalarından daha kolay, tığ oyalarından daha zor işçiliği vardır. Tekniği bakımından, hacimli motifler örülmediğinden diğer oyalara göre motif çeşidi daha azdır.

Anadolu kadını bir taraftan yaşam mücadelesi verip bağında bahçesinde çalışırken, bir taraftan da işleme ve örgü yaparak, hem kendi ihtiyacını karşılamış, hem de kızına oğluna çeyiz hazırlamıştır. Teknolojik gelişmeyle birlikte bu gün büyük bir özveriyle yapılarak çeyizlerinde yer alan oyaların, bazı ailelere ekonomik katkı sağladığı bir gerçektir. Bu gün sadece müzelerde ve sandıklarda yer alan birçok oya türü izleyeni hayran bırakacak güzellikte ve inceliktedir. (Meriç, 1992, s. 34).

Geleneksel Türk giyim-kuşam kültürü içinde baş süslemelerinin vazgeçilmez unsuru olan oyaların ayrı bir yeri olduğu bilinmektedir. Türk kadınının zevkini, yaratıcılığını ve el becerisini yansıtan oyalar süslenmek amacının yanı sıra içerdiği motifleri ile gizli mesajları taşıyan sessiz bir iletişim aracı olmuştur (Sürür, 1983, s.12)

El sanatları arasında önemli bir yeri olan örgü islerinin milli ekonomide kendine göre bir değeri olmakla beraber, halk zevkinin ve duygusunun örnekleri olarak taşıdıkları değer bunun çok üstündedir. Bunlar yalnız sekil, renk ve desen inceliği veya bu güzelliklerin çok ustalıklı olarak kaynaştırılması, ahenkleştirilmesi bakımından değil her birinin kendilerine göre bir mana taşıması ve ifade etmesi yönünden de önemlidir (Özbel, 1947, s.10). Oyalarda kullanılan

motifler, aile ve akraba arasında, komşu münasebetlerinde, şölenlerde kullanılarak, sevgi, sitem gibi çeşitli ilişkilerin duygusal yönlerini olduğu kadar, sosyal ilişkilerinde iyi ya da kötü yönlerini anlatmaktadır (Özbel, 1979, s.22). Duygu ve düşüncelerin açıkça söylenmediği bir ortam da, yazmasının kenarını süslediği ve süslendiği oyalarla çevresine mesajlar göndermiş, onu kendine sözsüz bir iletişim aracı yapmıştır (Özbağı, 1997, s.128). Kadının kıvrak zekâsı, işlediği oyanın renginde, seçtiği çiçek motifinin dilinde konuşmaktadır. (Görsel-44,45,46,47,48,49,50,51,52,53,54,55,56,57,58,59,60,61,62,63,64,65) (Örgü Vakti,2017). Sümbül çiçeği umudun aşkın, karanfil genç gelinlerin ve sarı karanfil üzüntüyü dile getirmektedir. Bu konuşan oyalar, bir genç kızın başında papatya ise temizliğini, saflığı bir kır menekşesi ise yalnızlığı, çekingenliği ifade eder. Gönlüne bir ask ateşi düşenler, bir sevdiği olanlar mor sümbüllü oyalı tozpembe yazmayı, ümitsiz aşka düsen, gönül acısı çekenler, sarı nergisli yazmayı, sevip sevilenler ise pembe güllü ve karanfilli yazmaları başlarına bağlamaktan kaçınmazlardı (Taşer, 1981,s.46). Erkeğini gurbete gönderen başına yaban gülü oyasını takarken, sevdiği ile evlenecek kız ise badem çiçeği oyasını, nişanlı ve âşık kızlar sümbül oyasını, yeni gelinler ise karanfil oyalarını kullanırlarmış. Yeni gelin biber oyasını takarak "ilk günlerimde evliliğime acı düştü" diyerek üzüntüsünü anlatmaya çalışmıştır (Aydın, 1992, s. 676).

Görsel-42: Papatya Modeli

Görsel-43: Çiçekli Modeli

Görsel-44: Menekşe çiçeği Modeli

Görsel-45: Kirazlı Modeli

Görsel-46: Kaş Kirpik Modeli

Görsel-47: Keloğlan Modeli

Görsel-48: Kalp Modeli

Görsel-49: Anne Çiçek Modeli

Görsel-50: Kuzulu Koyun Modeli

Görsel-51: Kelebek Modeli

Görsel-52: Su Damlası Oyası

Görsel-53: Bayram Şekeri Modeli

Görsel-54: Çarkıfelek Modeli

Görsel-55: Mezar Taşı Modeli

Görsel-56: Çıtı Pıtı Modeli

Görsel-57: Püsküllü Model

Görsel-58: Sıra mekik oyası

Görsel-59: Dolgulu çiçek

Görsel-60: Trafik lambası

Görsel-61:Yelpaze Modeli

Görsel-62: Mavi taç modeli

Görsel-63: Sıralı Modeli

Görsel-64: Kar tanesi çiçeği.

Görsel-65: Sarmalı Mekik Oyası

SONUÇ

Genel olarak dantelle başlayan örme sanatı başta İtalya, olmak üzere dünyanın birçok yerinde çalışılmış ve gündelik bir uğraş haline gelmiştir. Bu zarif çalışmalar sahip oldukları geniş kullanıcı kitlesi aracılığı ile hem moda akımlarının bir göstergesi hem de geçmişin anımsatıcısı olarak görülmektedir. Bazı durumlarda sosyal sınıf ve bölgesel farklılıkları yansıtma rolleri de olan oyalar somut olmayan kültürel mirasa aittir.

İnsanlar, geçmişten bugüne ürettikleri tekstil ürünlerinin süslenmedeki etkisini ve sembolik yönünü güçlendirmek için çeşitli süsleme tekniklerini kullanmışlardır. Mekik oyasındaki motifler de simgesel anlatım gücünü oluşturmaktadır. İnsanların yaşadığı coğrafyayı, mensup olduğu topluluğu anlamak çoğu kez bu simgesel anlatım gücü ile mümkün olmaktadır. Motifler toplumsal statüleri, istek, arzu, beklenti, inançları, evlilik, bekârlık, gibi halleri, göç, felaket, üzüntü, sevinç, tasa, mutluluk, özlem ve beklentileri, aşk, ayrılık, dilek ve istekleri ifade eden semboller şeklindedir.

Mekik oyası tarihsel süreç içerisinde Anadolu insanının sanatsal beğenisini belirleyen ve estetik anlayışını sergileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Her biri birer sanat eseri olan mekik oyalarına, ülkemizin hemen hemen her yöresinde rastlamak mümkündür. Kültürümüzde mekik oyası geçmişi çok eskilere dayanmamakla birlikte herkes tarafından bilinen ve sevilerek uygulanan oyalar arasında varlığını sürdürmektedir. Anadolu kadınının duygularını ifade ettiği oyalar bölgeden bölgeye değişik zevk ve biçimlerde anlatılarak özgün isimlerle anılmaktadır. Mekik oyalarındaki motiflerin çiçek, meyve, sebze, ağaç gibi bitkilerle adlandırılmış, dağlardan kayalardan tepelerden fikir alınarak adlandırılmış, insan ve hayvanların çeşitli özelliklerinden esinlenilerek adlandırılmış, eşyalar ve mimari öğelerle adlandırılmış, oyayı yapanların duygu ve düşüncelerini yansıttıkları sembolik, hayal gücüne de dayanan motiflerle adlandırılmıştır. Mekik oyasında yapılan bazı modellerin görselleri çalışmanın sonunda gösterilerek bu sanatların yaşatılması adına gelecek nesillere aktarılması açısından önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Uygur, N. (1989). *Çağdaş Ortamda Teknik*, Ara Yay, İstanbul. ,s.37-48.
2. Aydın, Ö. (1992) Ödemis iğne oyaları. Ödemis Kültürü Sempozyumu. 29-30 Mayıs,
3. Ödemis, 676-679.
4. Sağocak, M. (2007). *Tasarımın Sosyo-Kültürel Boyutu YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi YTÜ Arch*. Fac. E-Journal Cilt 2, Sayı 4, s.254-265
5. Edles, L. D. (2006). *Uygulamalı Kültürel Sosyoloji.* Çev. Cumhur Atay. İstanbul: Babil.
6. Çağırkan, B. (2017). *Kültür Sosyolojisinde Metodoloji Tartışmaları: İdeoloji Olarak Kültür ve Eylem Olarak Kültür. SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2017*, Sayı: 42, ss. 147-160
7. Aydın, M. (2013). *Kültür Sosyolojisinin Temel kavramları*. In Alver, K. Ve Doğan, N. (Edt.), Kültür Sosyolojisi, (s. 47-68). Ankara: Hece.
8. Atay, A. (1997). *Örücülük*. (2. Basım) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
9. Atay, A. (1987). Örücülük Temel Ders Kitabı, İstanbul.
10. Akpınarlı, H.F., vd.(2012). *Şanlıurfa El Sanatları ve Sözlü Kültür Malzemeleri*. *Ankara: Şurkav Yayınları Malzemeleri.* Ankara: Şurkav Yayınları
11. Akpınarlı, H. F. (2004). *Kırım El Sanatlarının Dünü ve Bugünü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 116
12. Özbel, K. (1948). *El Sanatları,* Ankara.
13. Özbel, K. (1951). *El Sanatları II Oya ve oya Çeşitleri*, Hakevleri Bürosu Kılavuz Kitaplar, Ankara.
14. Özbel, K. (1948). *El sanatları II Oya ve oya çeşitleri*. Ankara: Ulus Basımevi, 3-4.
15. Jackson, F. N.(1900). A History of Hand-made Lace, New York: Charles Scribner‟s Sons, 4.
16. Nas, E. (2012). *Konya Yöresi El Sanatlarında Anlam Yüklü Motiflerin Halk Diline Yansıması*, *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S. 7/1, s. 1619-1633.
17. Kurt, G. (2011). *Akdeniz bölgesi boncuk oyalarından yapılan ürünlerin incelenmesi, Sanatta Yeterlilik Tezi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 33
18. Barışta, H. Ö. (1994) *İnce örgüler.* Sanat ve Kültür, İslam- Tematik Ansiklopedi, 304-307.
19. Onuk, T. (1998). *Türk Oyaları Katoloğu*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayını. Ankara. S. 7-10.
20. Meriç, A. (1992) *Malatya iğne oyaları*. Kültür ve Sanat**,** 12, 33-34.
21. Sürür, A. (1983). *Oyaların Dekoratif Değeri Türkiye'miz Dergisi*, 41, 11–13, s.12
22. Özbel, K. (1947) *Ankara Halk Evlerinde Türk Örgü Dersleri Sergisi*. 17- Kasım Ankara:Ulus Basımevi.
23. Özbel, K. (1979): *İğne ve Tığ İşi Oyalar, Türkiyemiz*, 5.
24. Taşer, M.B. (1981) Oyalarımız. Milli Kültür, 2, (3), 46-49.
25. Özbağı, T. (1997): *Geleneksel Türk El Sanatlarımızdan Oyaların Dünü Bugünü Geleceğin Sorunları, El Sanatları Dergisi*, 1, 125-139
26. Yalçınkaya, Tomris (2016).*Yozgat İli Örgü Atlası: Oya Kataloğu*, I.Uluslararası Bozok Sempozyumu, Yozgat, Bildiri Kitabı 3.Cilt.

27. Alver,K.(t.y.). *Kültür Sosyolojisi Ve Kültürel Çalışmalar.* Erişim 23 Ocak, 2021, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/felsefe_ao/kultursosyolojisivekult.calismalar.pdf
28. V&A.(2004,Aralık 13).*Bir Çift Çorap.* Erişim 15 Ocak, 2021, https://collections.vam.ac.uk/item/O107787/pair-of-socks-unknown/
29. TurkceSozlukler.Com.(t.y.).*Oya Nedir*. Erişim 12 Ocak, 2021, https://www.turkcesozlukler.com/oya-nedir-ne-demek
30. Dekoloji.(2019,Şubat 24). *Kolay Makrome Saksılık Yapımı ve En Güzel Modeller*.Erişim 12 Ocak, 2021, https://www.dekoloji.com/kolay-makrome-saksilik-yapimi-ve-en-guzel-modeller/
31. İnesmek.(2016,Aralık 15). *Dantel Anglez*.Erişim 12 Ocak, 2021, http://www.inesmek.org/Branslar/Detay/65/dantel-anglez
32. TRT,B.(2020,Mart 13). *Kökeni İtalya'ya dayanan "bobin danteli".* Erişim 11 Ocak, 2021, https://www.facebook.com/trtbelgesel/photos/a.311123935594495/3718872568152931/?type=3&eid=ARAnZRldPYhwA3qi74ZgezGFuM2I1-GNX-oz-kdZY_HT6KYeQL2d-AvNYclYLV7U6SMgZk4TcCQ-zBfC
33. Örgü Vakti.(2017, Ekim 4). *Dal Arası Pıtırcık Çiçekler Tığ Oyası Yapılışı Türkçe Videolu*. Erişim 11 Ocak, 2021, http://www.orguvakti.com/dal-arasi-pitircik-cicekler-tig-oyasi-yapilisi-turkce-videolu
34. Arvas,F.(2019,Mayıs 22). *Tek Sıra İğne Oyaları Sıra Sıra İğne Oyaları Yapılışı.* Erişim 15 Ocak, 2021, https://www.tgrthaber.com.tr/fotogaleri/tek-sira-igne-oyalari-sira-sira-igne-oyalari-yapilisi-22800
35. Elişihobiler.(t.y.). *İkili Çiçekli Mekik Oyası Yapılışı.* Erişim 15 Ocak, 2021, https://www.elisihobiler.com/ikili-cicekli-mekik-oyasi-yapilisi/
36. Yenihobi.(t.y.).*Pullu Firkete Oyası Yapılışı.* Erişim 15 Ocak, 2021, https://www.yenihobi.com/pullu-firkete-oyasi-yapilisi/
37. xn----7sbbnf0bk7af2k (t.y.). *Dıy Ağ Onarımı.*Erişim 12 Ocak, 2021, https://xn----7sbbnf0bk7af2k.xn--p1ai/remont-seti-svoimi-rukami/
38. Wikipedia.(t.y.).*Tatting.*Erişim 11 Ocak, 2021, https://en.wikipedia.org/wiki/Tatting
39. OffTheGridNews.(2012,Ağustos 12). *Dövme, Eski Dünya Sanatı*. Erişim 11 Ocak, 2021, http://www.tkinter.smig.net/CarmenSylva/ArtOfTatting/index.htm
40. Wikipedia.(t.y.).*Lace.* Erişim 11 Ocak, 2021, https://en.wikipedia.org/wiki/Lace
41. Kelly,D.(2015). *History of Tatting*. Erişim 17 Ocak, 2021, http://www.victoriana.com/Embroidery/tatting.htm
42. Debodine,B.(@BDebodine).(2020,Nisan 1).*Bugün#InternationalTattingDay Hayır,birine ya da kendinize tat verme günü değil*. Erişim 08 Ocak, 2021, https://twitter.com/BDebodine/status/1245351255372947457/photo/1
43. Lacenews.(2011,Ağustos 1). *Lace of the Month – Tatting – August 2011*. Erişim 10 Ocak, 2021, https://lacenews.net/2011/08/02/lace-of-the-month-tatting-august-2011/
44. Green,A.(2022,Eylül 23). *Dövme Nedir? Kadim Mekik Dantel Sanatı Hakkında Her Şey.* Erişim 21 Ocak,2023, https://feltmagnet.com/textiles-sewing/The-Ancient-Art-of-Tatting
45. Britannica.(2018,Ağustos 18). *Dövme Dekoratif Sanatlar*. Erişim 20 Ocak, 2021, https://www.britannica.com/art/tatting
46. Ebay.(t.y.). Erişim 07 Ocak, 2021, https://www.ebay.com/itm/373417730431

47. Seitz,G.(t.y.). *Women Tatting*.Erişim 18 Ocak, 2021, https://www.bellaonline.com/articles/art16414.asp
48. Dövme Koleksiyoncusu.(t.y.). *Döküm Mekiklerinin Resimleri Ve Döküm Mikizi Tarihi Araştırması.*Erişim 13 Ocak, 2021, https://tattingcollector.weebly.com/tatting-shuttles.html
49. Wikimedia.(2007,Aralık 12). *Tattingshuttles.jpg*.Erişim 13 Ocak, 2021, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tattingshuttles.jpg
50. Kadıncasayfa.(t.y.). *Mekik Oyası Yapılışı.* Erişim 15 Ocak, 2021, https://www.kadincasayfa.com/mekik-oyasi-yapilisi/

تقييم واقع التجربة الديمقراطية في العراق الجديد

(دراسة تحليلية حول مسارات عملية الإنتقال الديمقراطي في العراق للفترة: 2003–2023)

Evaluating the Reality of the Democratic Experience in the New Iraq

(An analytical study on the tracks of the democratic transition process in Iraq for the period: 2003-2023)

Dr.Najm Al-Deen M. Yaseen Reakany

Department of Political Science - College of Law
University of Duhok – Iraq

Abstract:

Democracy, since its emergence as an idea in ancient times (the Greeks) and as a system of government in Western Europe and America in the 18-19 centuries and up to our time, is considered one of the facts of contemporary political life that has gradually become entrenched until it has become the first model in shaping the structure of contemporary political systems adopted by most societies of our contemporary world as a system of governance. This model was adopted in many countries in Europe and the world a long time ago, through different and multiple waves and stages. Democracy was also adopted as an approach to governance in countries that witnessed political transformations from one totalitarian political regime to another, such as Iraq after 2003.

However, these countries, especially the culturally diverse societies and the political transition from one regime to another (such as Iraq), suffered from many and varied political, economic, and social problems, some of which are new and some that are inherited from previous eras, in addition to the difficulty of this stage as it is characterized by ambiguity. The political reality and the lack of crystallization of political directions clearly, with the dominance of the logic of settlements between the various active political forces over the political, and therefore, it suffered from the inability to build a new reality that is compatible with the political transformation in which it entered.

This research is a serious attempt to follow up and analyze the reality of the democratic transition process in Iraq after 2003 and during two decades, extending between (**2003-2023**), that is, since the process of change that the country witnessed in 2003 until now, in order to identify the most prominent problems and obstacles. This political process faced, and the negatives that accompanied it throughout this period, and in order to be able to identify the necessary remedies needed to correct its tracks and address the imbalances and failures in its course, which will enable us, therefore, to determine its future fate as well.

Keywords: the Entrances to the Democratic Transition… the Stages of Democratic Transformation… the Consolidation of Democracy… the New Iraq.

الكلمات الدالة: مداخل الإنتقال الديمقراطي.. مراحل التحول الديمقراطي.. ترسيخ الديمقراطية .. العراق الجديد.

المقدمة:

تعتبر الديمقراطية ومنذ ظهورها كفكرة في العهود القديمة (الإغريق) وكنظام حكم في أوروبا الغربية وأمريكا في القرنين (18-19) ولحد وقتنا هذا، إحدى حقائق الحياة السياسية المعاصرة التي ترسخت تدريجياً حتى أصبحت تشكل النموذج الأول في تشكيل بنية الأنظمة السياسية المعاصرة التي تبنتها معظم مجتمعات عالمنا المعاصر كنظام للحكم. وقد إعتمد هذا النموذج في العديد من البلدان في أوروبا والعالم منذ زمن بعيد، عبر موجات ومراحل مختلفة ومتعددة، كما تم إعتماد الديمقراطية نهجاً في الحكم في البلدان التي شهدت تحولات سياسية من أنظمة سياسية شمولية إلى أخرى، مثل العراق بعد عام 2003.

إلا أن هذه البلدان، وخاصة المجتمعات المتنوعة ثقافياً (مثل العراق) والمتحولة سياسياً من نظام إلى آخر، عانت من جملة مشاكل سياسية وإقتصادية وإجتماعية عديدة ومتنوعة، منها ما هو مستجد ومنها ما هو موروث من العهود السابقة، فضلاً عن صعوبة هذه المرحلة كونها تتميز بغموض الواقع السياسي وعدم تبلور الإتجاهات السياسية بشكل واضح، مع سيادة منطق التسويات بين مختلف القوى السياسية الفاعلة على السياسية، وبالتالي، عانت من عدم القدرة على بناء واقع جديد يتلائم مع التحول السياسي الذي دخلت فيه.

ويعد هذا البحث محاولة جادة لمتابعة وتحليل واقع عملية الإنتقال الديمقراطي في العراق بعد عام 2003 وخلال عقدين من الزمن، تمتد ما بين (2003-2023)، أي منذ عملية التغيير الذي شهده البلاد عام 2003 ولحد وقتنا هذا، من أجل الوقوف على أبرز المشاكل والمعوقات التي واجهتها هذه العملية السياسية، والسلبيات التي رافقتها طيلة هذه الفترة، ولكي نتكمن من تحديد المعالجات الضرورية اللازمة لتصويب مساراتها ومعالجة جوانب الخلل والإخفاق في مسيرتها، والذي سيمكننا بالتالي من تحديد مألاتها المستقبلية أيضاً.

1. أهمية البحث:

- تتجسد الأهمية الجوهرية لهذا البحث، في كونه يشكل جهداً أكاديمياً يسعى نحو تقديم تقييم موضوعي وعلمي للتجربة الديمقراطية التي دخل فيها العراق منذ عام 2003 ولحد وقتنا الراهن، من خلال تسليط هذا الضوء على واقع عملية الإنتقال الديمقراطي وتشخيص التحديات والفرص التي نشأت خلال عملية الأنتقال الديمقراطي هذه.
- إضافة إلى أننا نعتقد بأن هذا البحث سيسهم في فهم أفضل للخطوات العملية التي يمكن إتخاذها لتعزيز القيم والمؤسسات الديمقراطية وتصويب مسيرتها ومعالجة مواطن الخلل والضعف فيها، وبأن نتائج هذا البحث سيتستفيد منها صانعي السياسات والأكاديميين على حد سواء.

2. أهداف البحث:

- يكمن الهدف الأساسي من وراء تبنينا لهذا البحث، في السعي الجاد من أجل تسليط الضوء على واقع العملية الديمقراطية في العراق بعد مرور عقدين من الزمان منذ العام 2003 ولحد الان، من أجل الكشف و تشخيص مواطن الخلل في هذا العملية ووضع المعالجات اللازمة لها، ومن ثم تصويب مسيرة البناء الديمقراطي في العراق دولة و مجتمعاً حاضراً و مستقبلاً.
- فضلاً عن السعي نحو إغناء الجهد العلمي الأكاديمي حول عملية التحول السياسي عامة و الديمقراطي خاصة، للمساهمة في تصويب مسار العملية السياسية العرجاء في العراق، ومن ثم تطويق الخلافات والنزاعات التي تتجه نحو تفتيت المجتمع وتقسيم البلاد، ووضع مستقبله على مفترق طرق.

3. إشكالية البحث:

- تدور إشكالية البحث حول مسألة كيفية تقييم واقع مسيرة عملية الإنتقال الديمقراطي في العراق للفترة (2003–2023)، وتحديد الجوانب الأيجابية والسلبية في هذه المسيرة، وعبر إستكشاف المراحل المختلفة التي مرت بها عملية الأنتقال الديمقراطي هذه في العراق وفق إطار العمل الذي قدمه الباحث السياسي (دانكوارت روستو) في ميدان عملية الإنتقال الديمقراطي، من أجل تقييم مدى نجاح و تجذر الديمقراطية في العراق، خاصة، بعد أن أدت التحديات المستمرة التي واجهت ترسيخ الديمقراطية في العراق– ولاتزال– إلى تشكيك البعض في جدوى الديمقراطية في البلاد، وبالتالي، فإن هذا يتطلب ضرورة دراسة العوامل التي أعاقت توطيد الديمقراطية في العراق وتحديد الحلول المحتملة لتعزيز إنتقال ديمقراطي ناجح فيها.
- وهذا يتطلب منا الأجابة عن جملة تساؤلات ضمن هذا الإطار، وهي كالتالي:

هل نجح العراق في توفير شروط ومتطلبات البناء الديمقراطي على الصعيدين السياسي والمجتمعي لكل يضمن نجاح تجربته الديمقراطية أم لا؟ وهل كانت المراحل التي مر بها العراق ضمن مسيرة عملية الإنتقال الديمقراطي قد حققت غاياتها والأهداف المرجوة منها أم لا؟ وما هي أبرز المعوقات والتحديات التي واجهتها هذه المسيرة في العراق على الصعيدين السياسي والمجتمعي؟

4. فرضية البحث:

بما أننا قد أعتمدنا على إطار عمل (داناكاوارت روستو) في الإنتقال الديمقراطي، لكي يكون أساس التفسير و التحليل لموضوع بحثنا هذا، فإن فرضية بحثنا تنبع من هذا الاطار الذي يفترض توفر مقومات و مستلزمات أساسية و عبر ثلاثة مراحل أساسية لضمان نجاح عملية الأنتقال الديموقراطي في أي بلد من البلدان. وعليه، سنحاول أختبار مضامين هذه الفرضية في واقع العراق السياسي الجديد بعد عام 2003 إلى وقتنا هذا، لكشف واقع عملية الإنتقال الديمقراطي والتأكد من مدى نجاح تجربة العراق في البناء الديمقراطي من عدمها، أيماناً منا بأهمية وواقعية فروض هذا الإطار في تقديم تفسير وتحليل علمي وموضوعي حول عملية الإنتقال الديمقراطي سواء في العراق أو غيره من البلدان.

5. منهجية البحث:

إرتكز بحثنا هذا، بالدرجة الأساس، على الآليات التي يوفره لنا **المنهج البنائي– الوظيفي** الذي يركّز على مفهوم الوظيفة في التحليل، للإستفادة منه في دراسة حالة العراق في سياق الأنتقال الديمقراطي، مع الأستفادة من **منهج دراسة الحالة**، كون البحث يتعلق بدراسة التجربة الديمقراطية في العراق، كما أن الإطار الذي يدور ضمنه التحليل حول عملية الانتقال في العراق هو أطار عمل **(دانكاوارت روستو)** المكون من **ثلاثة مراحل**، والذي يوفر إطاراً نظرياً لفهم المراحل المختلفة لإرساء وترسيخ الديمقراطية سياسياً وإجتماعياً.

6. هيكلية البحث:

تم تقسيم هذا البحث الى مقدمة وثلاثة أجزاء وخاتمة. في **الجزء الأول**، تم التطرق إلى الأطار النظري للأنتقال الديمقراطي في فرعين، الأول، تم فيه تعريف الأنتقال الديموقراطي وشرح مفهومها، والثاني، إختص بتعريف مضامين أطار عمل (دانكاورت روستو) حول الأنتقال الديمقراطي. وفي **الجزء الثاني**، تم الحديث حول إطار العمل الذي قدمه (دانكاوارت روستو) بشكل عملي وتطبيقه على الحالة العراقية. في الفرع الأول منه، تم التطرق إلى المرحلة الأولى من إطار العمل وتطبيقه بشكل عملي على الحالة العراقية، وأما الفرع الثاني، فقد إختص بالمرحلة المرحلة الثانية من أطار العمل المتعلق ببناء المؤسسات الديمقراطية في العراق. و في **الجزء الثالث**، وفي الفرع الأول منه، تم الحديث عن المرحلة الأخيرة، وهي مرحلة

ترسيخ الديمقراطية، أما في الفرع الثاني، فقد تم الحديث عن مستقبل العملية الديمقراطية في العراق، و من ثم جائت **الخاتمة** التي تضمنت أبرز الاستنتاجات.

THE MACROECONOMIC DETERMINANTS OF INFLATION IN AFGHANISTAN

Ph.D. Student Mohammad Walid Hemat
Eskisehir Osmangazi Üniversitesi, walidhemat@gmail.com - 0000-0001-8769-433X

ABSTRACT

Like every other country, Afghanistan's economy is vulnerable to the effect of inflation. A comprehensive understanding of the determinants of inflation is essential to combat high inflation rates. This paper uses the Auto Regressive Distributed Lag (ARDL) technique to examine the determinants of inflation in Afghanistan. Unfortunately, the study of factors affecting inflation in Afghanistan has been largely ignored in previous literature. Therefore, the objective of this paper is to examine the factors that have been responsible for price changes in this country over the past twenty years. The findings of this study suggest that there is a long-run positive connection between inflation, exchange rate, foreign aid, and GDP in Afghanistan. The validity of econometric estimation has been verified using several after-estimation diagnostic tests. The paper provides several key policy recommendations that the responsible authorities in Afghanistan should consider while mitigating inflation.

Keywords: Consumer Price Index (CPI), Exchange Rate, Foreign Aids

Introductıon

Inflation as a macroeconomic phenomenon influences almost every aspect of human lives. Inflation decreases the level of welfare by influencing the purchasing power and distribution of income in a society; it hurts business through increasing uncertainty; reduces the ability of government to finance its expenditure; and also disturbs the flow of international trade. Therefore, control of inflation constitutes the core objective of monetary policy for almost all countries in the world.

Inflation has also been a major economic challenge for Afghanistan for many years. Due to its high dependence on imports for meeting its domestic demand, Afghanistan has been vulnerable to a high rate of inflation. Persistent inflation has been associated with increased prices of imported goods, which have been exacerbated by political instability, natural disasters, and ongoing perpetual conflicts. Inflation has had a detrimental impact on the economy of Afghanistan, including increasing the cost of living, reducing the purchasing power of households, and hindering economic growth. These effects have further contributed to the already rising poverty and vulnerability in the country. The high inflation rate has also undermined macroeconomic stability, and the inability of the government to control inflation has raised concerns about the country's overall economic management. Therefore, a comprehensive and coordinated approach is needed to address the root causes of inflation and promote sustainable economic development in Afghanistan.

In most theoretical discussions, inflation is attributed to increasing when an economy performs above its potential level. As reflected in the Phillips Curve, at least in the short run, there is a

negative relationship between inflation and unemployment, meaning that a lower unemployment rate is associated with a relatively higher rate of inflation. In such a situation, the prescription to control inflation is clear. However, in Afghanistan, many supply and demand-side factors may be responsible for the variability of inflation. One of the most important factors is the high dependency on imports for consumption. A big part of the domestic demand in Afghanistan is met through imports. Therefore, the price of imported goods plays a significant direct and indirect role in the variation of the overall price level in this country. One of the dominant influencing factors on the price of imported goods is the depreciation of the domestic currency. Since the demand for foreign currency overtakes its supply, the domestic currency unceasingly depreciates. This not only rises the price of imported goods but also the price of domestically produced substituted goods (Safi & Mashal, 2020).

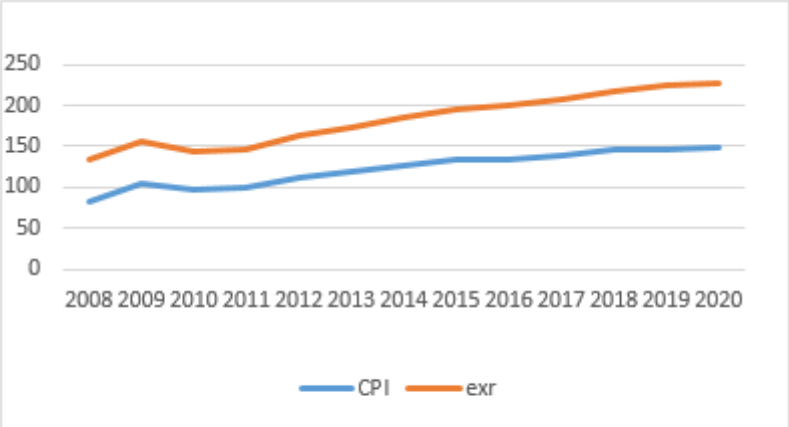

Figure 1: The co-movements of CPI and exchange rate

Source: the figure is drawn with the data collected from (WBI)

During the past twenty years, foreign aids also play an important role in the variability of many macroeconomic variables. It has had a great contribution to enhancing economic growth and socioeconomic development in this country. Meanwhile, it has severely influenced the level of prices in the country. The increase in foreign aid has a dual effect on the price level in Afghanistan. It directly increases the price level through enhancing aggregate demand either by financing government deficit or by creating purchasing power through financing foreign military expenses, activities of NGOs and private sector supports. The indirect impacts of foreign aid arise from the fact that it has a positive influence on the exchange rate at least in the short run. During the high influx of foreign aid, the exchange rate shows relatively minimal variation. For example, between 2002 and 2012 due to the inflow of a large amount of foreign aid, the price of one dollar fluctuated between 46 to 50 Afghani. Post 2012, on the other hand, the amount of foreign aid declined and the exchange rate jumped from 50AFN in 2012 to 77AFN in 2017 (World Bank Indicators), and it kept on depreciating thereafter.

The study of the determinants of inflation in Afghanistan has almost been kept away from the attention of researchers. Therefore, the objective of this study is to investigate the short and long-run determinants of inflation in this country. Due to the limitation in the availability of

statistical data, this study will examine several determinants influencing inflation in Afghanistan. However, some descriptive and historical discussion has also been made about other external shocks responsible for the variation of inflation in the short run.

In the following section, the paper sheds light on some theoretical aspects of the issue. The next section is allocated for the review of empirical past works. Later on, data and methodological issues are discussed. The final section of the paper focuses on finding and discussion.

Do exchange rate and foreign aid spike inflation?

In this section, an attempt is made to explain the channels through which inflation is influenced by exchange rates and foreign aid, in the context of Afghanistan's economy.

From exchange rate to inflation: In the framework of the monetary theory of the balance of payments, changes in the money supply are made through either an increase in bank money or changes in foreign exchange reserves (Snowdon & Vane, 2005). A change in foreign exchange reserves occurs when the central bank buys or sells foreign currency in the domestic market. Selling foreign currency decreases the amount of foreign reserves held by the central bank, which reduces the money supply in the economy. Buying foreign currency, on the other hand, increases foreign reserves and thereby increases the money supply. Any factor that influences the exchange rate could also affect the money supply and inflation. Under a fixed exchange rate regime, the revaluation of domestic currency (a decrease in the exchange rate) requires the intervention of the central bank in the foreign exchange market to restore the exchange rate to its targeted level. In this case, the central bank needs to buy the excess supply of foreign currency to maintain the fixed exchange rate. Doing so increases the foreign exchange reserves of the central bank and therefore also increases the money supply. When the exchange rate increases (domestic money depreciates against foreign currency), the process goes in the other way.

There has been a long-standing debate in theoretical literature regarding the influence of money supply on inflation. The quantity theory of classical economists does not attribute any real effect to money supply on the economy. According to classical economists, an increase in the money supply leads to a proportional increase in the price level (Batarseh, 2021). Keynesians argue that due to the rigidity of wages and prices, money has a real effect on the economy unless the economy falls into a liquidity trap. Monetarists, on the other hand, accept the effectiveness of money on the business cycle only in the short run. They believe that inflation is a monetary phenomenon, irrespective of the role of money in output and unemployment (Snowdon & Vane, 2005). Almost all economists agree that there is a positive link between money supply and inflation.

Under the flexible exchange rate regime, changes in the exchange rate do not have any direct influence on the foreign reserve of central banks. However, based on the theory of purchasing power parity, the exchange rate directly influences the domestic price level, assuming everything else remains unchanged (Darrat, 1988). An appreciation in the value of the domestic currency increases the value of domestic goods in the foreign market and decreases the price of

imports in the domestic market. A depreciation in the domestic currency, on the other hand, increases the price of imported goods in the domestic market and decreases the price of exported goods for foreigners. If domestic consumption heavily relies on imports, the exchange rate will be an important determinant of the price level, especially under the flexible exchange rate regime.

The theory of purchasing power parity argues that the difference in domestic and foreign prices reflects in the exchange rate. The following equation shows the link between domestic and global prices when PPP holds.

$$E_{AFN/USD} \text{ X } P_f = P_d \quad \ldots.1$$

$E_{AFN/USD}$ denotes the nominal exchange rate (more specifically, the value of one dollar in terms of Afghani currency) P_f is the foreign price index and P_d is the domestic price index. The theory of purchasing power parity states that, in the absence of other trade-related costs and distortions, arbitrage equalizes the price level globally. By rearranging the above equation for the exchange rate, we can write it as follow:

$$E_{AFN/USD} = \frac{P_d}{P_f} \quad \ldots..2$$

From the above equation, if the foreign price is assumed to be fixed, an increase in exchange rate will be accompanied by a proportional increase in domestic price, so that to maintain the equation.

Woo & Hooper (1984) explain the exchange rate pass-through using different channels. They argue that an increase in the exchange rate will directly rises the domestic price level through prices of imported consumer goods, prices of inputs, and changes in aggregate demand. In the first channel, prices of imported goods increase through the exchange rate. Since imported good is an important component of the consumer price index, it will influence the price level. The second channel affects the price level via the cost of production. The latter channel influences price level through changes in the current account.

From Foreign Aid to Inflation: There are at least two channels through which foreign aid influences the price level in Afghanistan: the aggregate demand channel and the exchange rate channel. Both channels affect inflation in opposite directions. An increase in net aid inflow increases aggregate demand through financing the government deficit, providing relief to the private sector, augmenting NGOs' activity, and increasing the direct expenditure of military forces. An escalation in aggregate demand could increase the price of domestically produced goods and the price of imported goods. However, an increase in demand may have a limited role in expanding production, it will significantly increase the price level.

An increase in foreign aid, on the other hand, depreciates the exchange rate. As discussed in the previous section, in the presence of a flexible exchange rate, a decrease in the exchange rate will reduce the price of imported goods and thereby the level of inflation. In this case, the demand effect and exchange rate effect of foreign aid go in opposite directions. The net result depends on which effect is greater. When a country follows a fixed exchange rate regime, a

decrease in exchange rate follows with government intervention in the foreign exchange market through buying foreign currency. In this case, the money supply increases, which will reinforce the demand effect of foreign aid.

Afghanistan follows a kind of managed fluting exchange rate regime where its central bank regularly intervenes in the foreign exchange market to relatively stable exchange rate, but as is mentioned in the central bank study (Safi & Mashal, 2020), due to the high demand for foreign currency, the central bank cannot fully stabilize the exchange rate.

Literature review

Inflation is a macroeconomic phenomenon influencing every aspect of our life. The question of what determines inflation has attracted the attention of a large number of studies. Ridwan (2022) attempts to examine the determinants of inflation in Malaysia using the Vector Error Correction Model. He finds money supply and Islamic finance as important determinates of inflation in Indonesia in the long run. He fails to find any short-run link for the mentioned determinants, however. ERDOĞAN et al. (2020) report exchange rate and money in circulation as important determinants of inflation in European Member countries. Using a dynamic panel analysis, Bilgrami & Maryam (2022) also provide support for the role of the exchange rate, money supply, and current account in explaining the variability of inflation in South Asian countries. Melaku (2021) finds the exchange rate, GDP, interest rate, and money supply as factors affecting the level of inflation in Sub-Saharan African countries. Kaur (2021) examines a wide range of demand and supply side factors influencing inflation in India. He reports negative long-run effects from the money supply and fiscal deficit to inflation. He emphasizes that exchange rates and oil prices are the dominating determinants of inflation in this country.

In empirical studies, inadequate literature could be found investigating the nexus between foreign aid and inflation. This might arise from the fact that in most economies, the amount of foreign aid might be very negligible as compared to the overall size of the economy. Therefore, variation in foreign aid could fail to explain changes in inflation. In the case of small aid-dependent countries, however, foreign aid can be an important cause of inflation. Several studies, for example, Awan & Imran (2015), Enu & Havi (2014) & Dönmez (2005) find foreign aid as an important determinant of inflation in Pakistan, Ghana, and other developing countries, respectively. Ikpesu (2020) also reports long-run integration between foreign aid and inflation for Sub-Saharan African countries. Considering the above finding, foreign aid is expected to have dominating role in explaining variation in many macroeconomic variables including inflation in aid-dependent countries like Afghanistan. Related to the determinants of inflation in Afghanistan empirical study was not found. Therefore, this study is motivated to examine the dominant factors that determine the price level in this country.

Data and Methodology

Data: The data used in this paper is partly collected from the World Development Indicator (WDI) of the World Bank (WB) ranging from 2001-2020 on a yearly base. The availability of inadequate data about Afghanistan is a big problem for conducting comprehensive research on this country. For some indicators, most of the data have been collected from the aforementioned

source, whereas for some variables, there was some missing. The missing data has been completed from either the central bank of Afghanistan or the National Statistics and Information Authority (NSIA) of Afghanistan. Trade CPI is used as a dependent variable and exchange rate, GDP, and foreign aid are used as repressors.

The accuracy of the result of a time series analysis depends on the condition of stationarity of the data. Also, based on the result of the stationary test, we can decide what econometric model is supposed to be more suitable for econometric analysis. Taking this fact into account, we conducted ADF, KPSS, and Zivot Andrews unit root tests proposed by Dickey & Fuller (1979), Kwiatkowski et al. (1992), and Zivot & Andrews (2002), respectively. The result of the unit root test is presented in Table 1. As we see, based on the ADF test, no variable is I(0) but some of them are I(1). This may result from the fact that some of the data may move around deterministic trends. Further, the statistical time series data in Afghanistan are subject to some unexpected shocks which are required to be checked for structural break. Therefore, in such circumstances, ADF is not able to show whether or not the data is stationary. KPSS and Zivot Andrews tests are more appropriate to be used as alternative tools for the same, however.

As shown in Table 1, based on both KPSS and Zivot Andrews tests, some variables are I(0) and all of them are I(1). Therefore, there are at least two reasons suggesting applying the Autoregressive Lag Distributed Model (ARDL). First, in the case when there is a mixture order of integration, ARDL is suggested (Nkoro & Uko, 2016). Second, ARDL has the superiority that can be applied even when the number of observations is limited. Therefore, we prefer to apply the ARDL technique in this paper.

Table 1. Unit root test using ADF, KPSS, and Zivot Andrews approaches

Variables	**ADF**		**KPSS**		**ZA**	
	I(0)	**I(1)**	**I(0)**	**I(1)**	**I(0)**	**I(1)**
CPI	-2.417	-2.752*	0.10**	0.09***	-3.37	-5.51***
ER	-0.974	-1.428	0.256	0.08***	-4.818***	-6.03***
GDP	-2.44	-3.341**	1.036	0.17**	0.14**	--4.78**
FAid	-2.017	-1.58	0.258	0.117***	-3.61	-6.3***

* Stationary at 10 % level
** Stationary at 5 % level
*** Stationary at 1 % level

Model specification: If a time series is stationary at the first difference and non-stationary at the level, it means that there exists long-run integration. When all variables are I (1) VCEM model is conducted to examine the long and short-run relationship

among variables. In the situation where some of the variables are I (0), VECM cannot be used. In such conditions, ARDL is proposed (Nkoro & Uko, 2016). In the ARDL model, the dependent variable is a function of its lag value and the lag value of repressors. Taking this into account, the general form of the ARDL model is as follows:

$$Y_t = b_0 + \sum_{i=1}^{p} b_1 \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q} b_2 \, \Delta Z_{t-i} + \lambda \, Z_t + u_{it} \ldots 3$$

In equation 3, Y represents the dependent variable, Z represents a set of independent variables and all bs are short-run coefficients. λ denotes the long-run coefficient. P shows the number of lag order for dependent variables and q shows the number of lag for independent variables. Taking the above general structure, we specify our model as follows:

$$CPI_t = b_0 + \sum_{i=1}^{p} b_1 \Delta CPI_{t-i} + \sum_{i=0}^{q} b_2 \, \Delta FAid_{t-i} + \sum_{i=0}^{q} b_3 \, \Delta ER_{t-i} + \sum_{i=0}^{q} b_2 \, \Delta GDP_{t-i} + \lambda 1 CPI_{t-i} + \lambda 2 \, FAid_{t-i} + \lambda 3 \, ER_{t-i} + \lambda 4 \, GDP_{t-i} + ut \ldots .4$$

In equation 4, CPI is the consumer price index, ER is the exchange rate, FAid is foreign aid and GDP is the gross domestic product in the nominal form.

For the selection of maximum lag, we see the different information criteria. For CPI and exchange rate, all information criteria agree to the selection of one lag. For the case of GDP, almost all information criteria suggest two lags. For foreign aid, however, different information criteria leave us between the selection of three and four lags. Since the number of observations is small, we prefer to initially choose two lags. By specifying the maximum lag in ARDL, the system also proposes equal two lags for all variables.

Table 2: The lag selection information

CPI

lag	LL	LR	df	p	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	-75.762				860.524	9.59526	9.59773	9.64354
1	-51.2855	48.953*	1	0.000	45.7925*	6.66068*	6.66563*	6.75726*
2	-50.854	.86303	1	0.353	49.3213	6.73174	6.73916	6.8766
3	-49.9986	1.7107	1	0.191	50.5405	6.74983	6.75972	6.94297
4	-49.7342	.52883	1	0.467	56.0096	6.84177	6.85414	7.08321

Exchange rate

lag	LL	LR	df	p	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	-60.4328				126.645	7.6791	7.68158	7.72739
1	-38.1807	44.504	1	0.000	8.89979*	5.02259*	5.02754*	5.11916*
2	-38.0764	.20871	1	0.648	9.98574	5.13455	5.14196	5.27941
3	-37.985	.18264	1	0.669	11.258	5.24813	5.25802	5.44128
4	-35.9842	4.0016*	1	0.045	10.042	5.12303	5.13539	5.36446

Foreign Aid

lag	LL	LR	df	p	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	-356.934				1.6e+18	44.7418	44.7443	44.7901
1	-348.139	17.592	1	0.000	6.0e+17	43.7673	43.7723	43.8639
2	-348.064	.1499	1	0.699	6.7e+17	43.8829	43.8904	44.0278
3	-344.675	6.777*	1	0.009	5.0e+17	43.5844	43.5943	43.7775*
4	-343.436	2.4774	1	0.115	4.9e+17*	43.5545*	43.5669*	43.796

GDP

lag	LL	LR	df	p	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	-379.406				2.6e+19	47.5507	47.5532	47.599
1	-356.409	45.994*	1	0.000	1.7e+18	44.8011	44.806	44.8977*
2	-355.2	2.4175	1	0.120	1.6e+18*	44.775*	44.7824*	44.9199
3	-354.599	1.2014	1	0.273	1.7e+18	44.8249	44.8348	45.0181
4	-354.507	.18537	1	0.667	2.0e+18	44.9383	44.9507	45.1798

Finding and discussion

The finding of the study suggests the existence of a long-run relationship between the price level and the selected determinants. As stated at the bottom of Table 3, the value of the F statistic

is greater than the upper bound critical value at the 1% level. This suggests the presence of long-run co-integration among the variables of interest. The long-run coefficients show that all dependent variables have positive long-run nexus with the price level in Afghanistan. The coefficient for the exchange rate is 1.81 which indicates a one Afghani increase in the price of the dollar is associated with a 1.81 unit rise in the price level, in the long run. The coefficients of GDP and Foreign aid are also positive and significant at 5% and 10% levels of significance, respectively. Since the data of these two variables are in hundred million dollars, the coefficients could be interpreted as, an increase of one hundred million dollars in GDP and Foreign aid, respectively, is associated with a rise of 2.32 and 4.35 units in the price level. By looking at the size of the coefficients, we can say that the impact of foreign aid is greater on inflation as compared to that of the GDP. We cannot compare the coefficient of the exchange rate with the other two variables as they are measured in different units. However, if we look at the level of significance, the coefficient of the exchange rate is significant at one percent while the coefficients of GDP and foreign aid are significant at 5% and 10%, respectively.

The coefficient of adjustment parameter also has the right sign and it is significant at the 1% level. As this coefficient is greater than one, it indicates that any disturbance that arises in the system has been corrected toward long-run equilibrium at a speed of 1.66. In other words, it has taken less than a year for the system to reverse to its long-run equilibrium after being affected due to short-run disturbances.

The short-run coefficients show negative signs for all variables, which are not consistent with theoretical explanations. This might be due to disturbances arising from other external shocks such as political discrepancies, external price shocks, natural disasters, and changes in government policy, among others. As mentioned in the introduction, many factors could potentially influence the price level in Afghanistan in the short run, most of which are non-economic. For example, in 2009, due to political reasons, Pakistan closed its trade gates with Afghanistan, leading to a 40% inflation rate, which was the highest recorded in the last 20 years. However, there were no significant changes in exchange rates or other variables studied that year. Afghanistan's imports were more dependent on Pakistani markets, making domestic consumption more vulnerable to import price shocks associated with political interactions with the Pakistani government. To avoid such influences, the Afghan government entered into negotiations with its north and west neighboring countries and shifted the direction of trade to Central Asian and Iranian markets. This policy resulted in negative inflation in 2010. Furthermore, the escalation of internal conflicts and the occurrence of natural disasters in some years has influenced the supply of goods in the market, which may have disturbed the price level in the short run. Therefore, due to the influence of different external shocks, the variables of our interest are not able to explain the variation of inflation in the short run.

Table 3. The Link between price level, exchange rate, foreign aid, and GDP

Variable		Coef	Std	P-value
Adj. Parameter		-1.66	0.366	0.004
Long run				
Exchange rate		1.81	0.1937	0.000
GDP		2.32	0.6462	0.011
Foreign Aid		4.35	1.8723	0.059
Short run				
Exchange rate	**D1**	-3.33	0.8967	0.009
	LD	-4.31	1.1459	0.028
GDP	**D1**	-3.34	1.6812	0.094
	LD	-7.64	2.3023	0.016
Foreign Aid	**D1**	-1.02	0.4148	0.049
	LD	-3.23	2.6543	0.269

Bond Test			**Diagnostic test**	
F statistic = 12.898			**Autocorrelation**	P value = 0.3257
1%	Upper	5.61	**Heteroscedasticity**	P value = 0.9532
	Lower	4.29		
5%	Upper	4.35	**Rumsey Reset test**	P value = 0.3796
	Lower	3.23		

To check the validity of the estimation, we conducted some diagnostic tests. For testing the absence of autocorrelation, we conducted the LM test proposed by Brush (1978) & Godfrey (1978). As shown in the right bottom of Table 3, the P-value of the LM test is greater than the critical value. Therefore, we can reject the presence of serial correlation in our estimation. For testing the presence of constant variance, we have followed the procedure proposed by Breusch & Pagan (1979). The result of this test also confirms the absence of inconstant variance in the regression. In other words, since the P-value is very high, we reject the null hypothesis that there is heteroscedasticity in regression.

We have also conducted some diagnostic tests to check for appropriate specifications and stability of the model. To make sure that the model is correctly specified, we conducted a test proposed by J. B. Ramsey (1969). This test evaluates the validity of the functional form of the regression and the absence of omitted variable. The null hypothesis, based on this test, indicates that the model is correctly specified and there is no omitted variable. Since the P-value from this test is greater than the critical value, we ensure that there is not any specification problem

in the estimation. The result of Cusum and Cusum Squared also confirms the stability of the model.

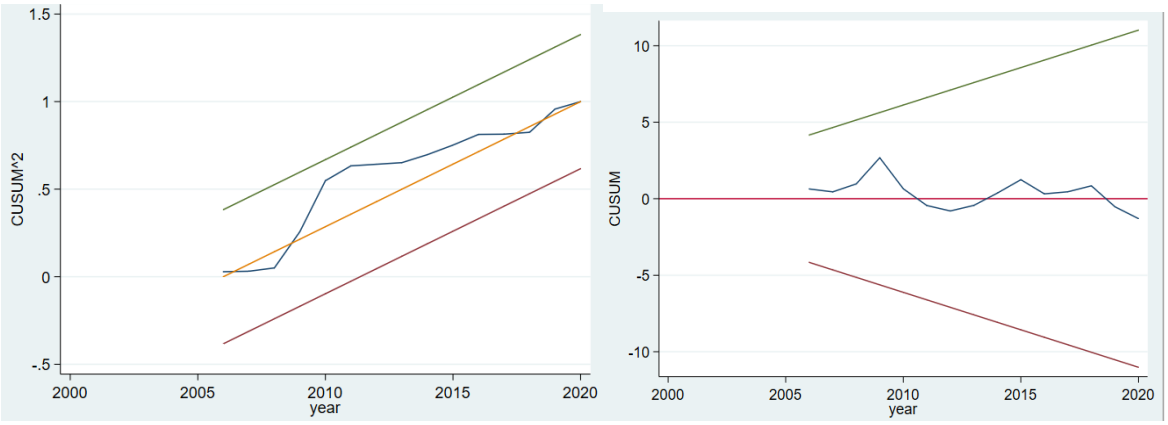

Figure 2: Stability diagnostic based on Cusum and Cusum Squared tests

Conclusion and policy recommendation

This paper attempts to examine the long-run determinant of inflation in Afghanistan. The finding of the study indicates that the exchange rate, foreign aids, and GDP are the long-run determinants of inflation in Afghanistan. These variables had positive nexus with the level of price in Afghanistan. Apart from these determinants, there might be other factors responsible for variation in inflation in this country.

Due to the high dependence of domestic demand on imports, an increase in the exchange rate will persistently play a role in escalating inflation in Afghanistan. Controlling the exchange rate by the central bank of Afghanistan is, therefore, a wise policy to nullify price changes in the country. However, this policy is inadequate to completely solve the problem, as it cannot be permanently used due to the limited availability of foreign exchange reserves with the Central Bank of Afghanistan.

Diversification of imports can reduce the variability of inflation against foreign shocks. Improving transport infrastructure will dramatically reduce the cost of transportation and further facilitate the movement of domestically produced goods among different provinces of the country. Other supply-side measures that can reduce the cost of domestic production and transportation are also essential for normalizing the price level in Afghanistan.

Furthermore, expanding domestic production and enhancing exports, by introducing incentives, not only reduce the high dependence of domestic consumption on imports but also play an important role in stabilizing the exchange rate and inflation.

Acknowledgment: Many thanks go to Prof. Dr. Ince Parlaktuna for her constructive and invaluable comments.

References

Awan, A. G., & Imran, M. (2015). Factors Affecting Food Price Inflation in Pakistan. *ABC Journal of Advanced Research*, *4*(1), 75–90. https://doi.org/10.18034/abcjar.v4i1.46

Batarseh, A. (2021). The nature of the relationship between the money supply and inflation in the Jordanian economy (1980–2019). *Banks and Bank Systems*, *16*(2), 38–46. https://doi.org/10.21511/bbs.16(2).2021.04

Bilgrami, S. R., & Maryam, S. R. (2022). *Determinants of inflation in Pakistan , India , Bangladesh and Sri Lanka : A panel data analysis*. *1*(1), 1–10.

Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1979). A simple test for heteroscedasticity and random coefficient variation. *Econometrica*, *47*(5), 1287. https://doi.org/10.2307/1911963

Brush, T. S. (1978). Testing for autocorelation in dynamic linear model. *Australian Economic Papers*, *17*(31), 334–355. https://doi.org/10.1111/j.1467-8454.1978.tb00635.x

Darrat, A. F. (1988). Have large budget deficits caused rising trade deficits? *Southern Economic Journal*, *54*(4), 879–887. https://doi.org/10.2307/1059523

Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American Statistical Association*, *74*(366), 427. https://doi.org/10.2307/2286348

Dönmez, A. (2005). *The effects of aid on inflation: The role of financial market developement* (Issue September). Bilkent University.

Enu, P., & Havi, E. D. K. (2014). Macroeconomic Determinants of Inflation In Ghana: A Co integration Approach. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, *4*(7), 95–110. https://doi.org/10.6007/ijarbss/v4-i7/993

Erdoğan, S., Yıldırım, D. Ç., & Gedikli, A. (2020). Dynamics and determinants of inflation during the COVID-19 pandemic period in European Countries: A spatial panel data analysis. *Düzce Tıp Fakültesi Dergisi*. https://doi.org/10.18678/dtfd.794107

Godfrey, L. G. (1978). Testing against general autoregressive and Moving Average Error Models when the regressors include lagged dependent variables. *Econometrica*, *46*(6), 1293. https://doi.org/10.2307/1913829

Ikpesu, F. (2020). Aid, inflation, and exchange rate in Sub-Saharan Africa: Empirical insights from Panel Vector Error Correction Model (PVECM) Approach. *The Journal of Developing Areas*, *54*(2). https://doi.org/10.1353/jda.2020.0016

J. B. Ramsey. (1969). Tests for specification errors in classical linear least-squares regression snalysis. *Journal of the Royal Statistical Society*, *31*(2), 350–371. https://www.jstor.org/stable/2984219

Kaur, G. (2021). Inflation and fiscal deficit in India: An ARDL approach. *Global Business Review*, *22*(6), 1553–1573. https://doi.org/10.1177/0972150919828169

Kwiatkowski, D., Phillips, P. C. B., Schmidt, P., & Shin, Y. (1992). Testing the null hypothesis of stationarity against the alternative of a unit root. *Journal of Econometrics*, *54*(1–3), 159–178. https://doi.org/10.1016/0304-4076(92)90104-Y

Melaku, M. (2021). Determinants of inflation in Sub-Saharan Africa: A systematic review. *Developing Country Studies*. https://doi.org/10.7176/DCS/11-3-02

Nkoro, E., & Uko, A. K. (2016). Autoregressive distributed lag (ARDL) cointegration technique: application and interpretation. *Journal of Statistical and Econometric Methods*, *5*(4), 63–91.

Ridwan, M. (2022). Determinants of inflation: Monetary and macroeconomic perspectives. *KINERJA: Jurnal Manajemen Organisasi Dan Industri*, *1*(1), 1–10.

Safi, B. I., & Mashal, N. (2020). Exchange rate pass-through effect on inflation in Afghanistan. *Da Afghanistan Bank.*

Snowdon, B., & Vane, H. R. (2005). Modern macroeconomics Its origins, development and current state. In *Edward Elgar Publishing Limited*. Edward Elgar.

Woo, W. T., & Hooper, P. (1984). Exchange rates and the prices of nonfood, nonfuel products. *Brookings Papers on Economic Activity*, *1984*(2), 511–536. https://doi.org/10.2307/2534437

Zivot, E., & Andrews, D. W. K. (2002). Further evidence on the great crash, the oil-price shock, and the unit-root hypothesis. *Journal of Business & Economic Statistics*, *20*(1), 25–44. https://doi.org/10.1198/073500102753410372

KAMERUNDA WESUWA, ESSAZAMO ve IGBA GELENEKSEL GÜREŞLERİ

Dr. Öğretim Üyesi Gamze GÜNEY
Ardahan Üniversitesi, - ORCID ID: 0000-0001-9638-320X
Prof. Dr. Osman İMAMOĞLU
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, - ORCID ID: 0000-0001-6671-6042

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Kamerun'da Geleneksel güreş türlerinin açıklanması ve Türk Geleneksel Güreşleri ile benzerliklerinin belirlenmesidir. Literatür taraması yapılmış ve bazı videolar izlenmiştir.

Kamerun'da geleneksel güreş yüzyıllar boyu aynı devam eder ve bir bölgeden diğerine bazı stil farklılıkları gösterir. Bunlardan Wesuwa (Vesuva) güreşi rakibi sırtıyla yere değdirmek veya gövdesiyle yere bastırmak için yapılan serbest stil güreşidir. Essazamov ise rakibin vücudunu ve peştamalını serbest bir şekilde kavrayarak yapılan serbest stil güreşidir. İgba mgba (mgba:dövüş) ise Kamerun'da yaşayan Doğu Nijerya'daki İbo (İbo) halkının geleneksel genel olarak akşamları bir ringin içinde yaptıkları güreştir. Güreş karşılaşmalarında müziğin önemli bir yeri vardır. Güreşler genelde Yam Hasadı/Mısır festivali tatilinde yapılırdı. Müzik eşliğinde yapılması ile Türk geleneksel güreşlerine benzerlikleri mevcuttur.

Anahtar kelimeler: Wesuwa, Essazamo, IGBA, Geleneksel Güreşler, Kamerun

WESUWA, ESSAZAMO AND IGBA TRADITIONAL WRESTLING IN CAMEROON

Abstract

The aim of this study is to explain the traditional wrestling types in Cameroon and to determine their similarities with Turkish Traditional Wrestling. A literature review was made, and some videos were watched. Traditional wrestling in Cameroon has remained the same for centuries and shows some style differences from one region to another. Among them, Wesuwa (Vesuva) wrestling is a freestyle wrestling made to touch the opponent with his back or to press the ground with his body. Essazamov, on the other hand, is a freestyle wrestling made by freely grasping the opponent's body and loincloth. Igba mgba (mgba: fighting) is the traditional wrestling of the Igbo (Igbo) people of Eastern Nigeria living in Cameroon, generally in a ring in the evening. Music has an important place in wrestling matches. Wrestling was usually held

during the Yam Harvest/Egyptian festival holiday. It has similarities with Turkish traditional wrestling with its musical accompaniment.

Keywords: Wesuwa, Essazamo, IGBA, Traditional Wrestling, Cameroon

1. GİRİŞ

Kamerun ülkesinde güreş uygulamasının kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Hala bağımsızlığın şafağında ve hatta günümüze kadar yaşayan eskilerin sözlü kayıtları, mevcut belgelerin tek kaynağını oluşturmaktadır. Toplumsal düzeyde, kabilenin işgalcilere karşı güvenliği, klanın en yiğit savaşçıları tarafından sağlanıyordu. Ve bu savaşçıların yetenekleri mevsimlik şenlikler ve kutlamalar sırasında ortaya çıktı (Frida ve Arrey,2017).

Kamerun Dağı'nın eteklerinde Kamerun Cumhuriyeti'nde yaşayan Bakviri halkının geleneksel güreşidir. The Bakweri, (Kpwe, Kpe, Baakpe) Kameron'da 71.000 nüfusa sahip etnik bir gruptur. Kamerun Dağı'nın doğusu ve güneydoğusunda 100'den fazla köyde yaşarlar. Sözlü geleneklerine göre, dört bin yıldan daha fazla süreden beri burada yaşamaktadırlar. Bu halk, yapısal olarak savaşçı bir yapıya sahiptir. Bunda en önemli etkenlerden biri, topraklarını Alman ve İngilizlere karşı korumalarıdır. Bu topluluk geleneksek güreş tarzı olan "Wesuwa" yı hala devam ettirmektedirler. Bu halk, fiziksel dayanaklıklarını, yeteneklerini ve güreş kabiliyetlerini atalarından almıştı (Tazegül,2019).

Kamerun da yerel halk umut yarışı (dağı kutsamak için gizli ritüeller gerçekleştirmeyi içerir), çoğunlukla bölgenin kıyı bölgelerinde gerçekleştirilen Malle dansı ve kano yarışı gibi etkinlikler sırasında kültürel miraslarını kutlamaktan gurur duyarlar. Pala-pala, yıllardır hem eğlence hem de komşu köyler arasında birleştirici bir faktör olan en popüler spor etkinliklerinden biridir. Bu aktivite Bakweri kabilesinin kendisi kadar eskidir. Bakwerilerin atalarından miras kalan tüm nitelikleri içerir: Bunlar fiziksel dayanıklılık, çeviklik, şiddetli dövüş teknikleri ve büyük bir rekabet duygusudur. Güreş "Wesuwa" olarak bilinir ve tüm topluluk tarafından çok ciddiye alınır. Geçmişte, köyler arasında liderliği belirlemenin önemli bir yoluydu; 1891'de iki köy arasındaki bir savaşta, Ghango'lu insanlar en iyi güreşçilerinin ölümünün ardından intikam almak için Molonde köyünü yaktığında bile oldu (Frida ve Arrey,2017).

2.GELİŞME VE SONUÇ

Kamerun; Kıyılar, Güneybatı, Merkez, Uzak Kuzey ve Güney bölgesinde yoğunlaşan altı büyük geleneksel güreş alanına bölünebilir. Eğlence biçimindeki geleneksel güreş Kamerun'da yüzyıllar boyu aynı devam eden ve yine de bir bölgeden diğerine bazı stil farklılıkları görülür.

1- Wesuwa (Vesuva) güreşi: Köy liderliğini belirlemek için Wesuwa'da (Bakweri Geleneksel Güreş) insanlar yarışırdı. Rakibi sırtıyla yere değdirmek veya gövdesiyle yere bastırmak için yapılan serbest stil güreşidir. Bunu yapmak için, bacakların rakibin bacaklarına çarpması, kendi etrafında bir dönme ile fırlatması ve diğer teknik eylemler ile çeşitli teknikler kullanılır. Geleneksel bayramlarda yarışmalar düzenlenmektedir. En değerli olanı, Şubat - Mart aylarında, Pazar günleri yapılan ve sekiz hafta süren köy yarışmalarıdır. Önce bir köyün güreşçileri arasında, daha sonra farklı köylerin güçlü adamları arasında yapılır. İkinci durumda, her güreşçinin adaylığı kabile konseyinde kararlaştırılır. Geçmişte, bu tür kavgalar Bakviri köyleri arasındaki çatışmaları çözmenin bir yoluydu ve şimdi bu yaygın bir spor etkinliği, ancak yine de çok prestijli idi. Bu tür yarışmalardaki katılım çok yüksektir, bu da genellikle galip gelen ve kaybeden savaşçının köyleri arasında daha fazla düşmanlığa yol açar. Müsabakalara "jii-mbi" ve "molumba" davullarının sürekli ritmi ile geliştirilmiş özel "dövüş şarkıları" eşlik ediyor. Mücadelelerden önce, bu şarkılar rakip grupların temsilcileri tarafından söylenir. İçerikleri çok farklı olabilir. Örneğin şarkı, kabilenin şampiyonunu, mücadele etmesi gereken güreşçiyi yüceltir. Ek olarak, şarkı genellikle rakiplere ve orada bulunanlara bir tür talimattır:

"korkma!
wafe, vasi-ja alçak pazar,
noma ve-mba-ve Mwa-ngase, onlar,
bir kılıç, ae-ya,
şimdi ese eveli, wenga, şimdi ben mwe-ma»

Güreşçiler, yalnızca fiziksel olarak değil, aynı zamanda büyücülerin de veya büyülü araçların yardımıyla yarışmalara dikkatlice hazırlanırlar. Bu gelenek, daha önce bahsedilen güreş şarkılarına yansır, örneğin aşağıdaki şarkı okunur:

"Namenge au-wa, Vausa'dır,
Namenge (isim,ad),
Leemi'nin adı evet!
Benim adım au-wa ve o-Vausa,
Namenge ».

Kelimenin tam anlamıyla, bu şu anlama gelir: “Namenge, sihirbaz Hausa'dan yardım aldı.

Mücadeleler genellikle bir tür rakibe gözdağı verme eylemiyle başlar. Güreşçiler tehditkar hareketler sergiler ve bunları uygun yüz ifadeleriyle güçlendirirler. Mücadele edeekler peştamal ve kemer giyerek mücadeleye giderler. Tekil olarak “esuwa” dövüş demektir. Hausa, Kamerun'un yanı sıra Nijer, Nijerya, Burkina Faso ve diğer Afrika ülkelerinde yaşayan bir halktır. Bir dizi halk arasında, Hausa büyücüleri en güçlülerinden biri olarak kabul edilir (Мандзяк , Артеменко,2010: 93-94).

Resim 1. Kamerun’da geleneksel güreşte Başlangıç durumu

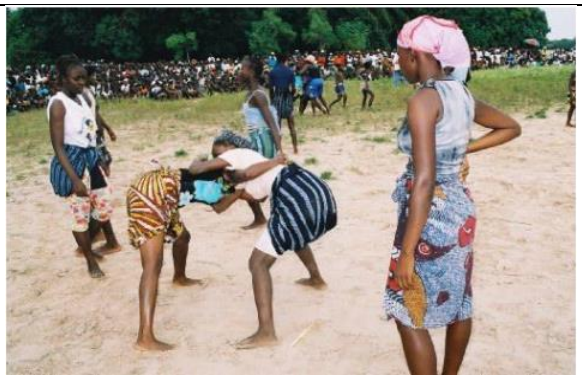

Resim 2. Kadınlar arasında geleneksel güreş

Resim 3. Geleneksel kıyafetlerle güreşçilerin birbirini kontol çabaları

Resim 4. Güreşçinin ayağı kavrama pozisyonu

Günümüzde yapıldığı yerler: Bugün, Şubat ve Mart aylarında sekiz hafta boyunca, genellikle her Pazar, bölgenin dört bir yanından büyük bir kalabalığı çeken dostane bir yarışma. Her köy, en iyi güreşçilerin kimde olduğunu görmek için en iyi güreşçilerini büyük bir yarışmada toplar ve sporcular dövüş yeteneklerini sergilerler. Her köy bir gün güreşe ev sahipliği yapmaktadır. Güreşi atalarından miras alan çağdaş Genç güreşçiler bile, cesaretin ve gücün bir göstergesi olduğu için sahaya giriyor. Günümüzde, Wesuwa, sadece prestijli bir spor olarak devam etmekte ve kalabalık bir seyirci kitlesi önünde dostça yapılmaktadır. Güreş turnuvaları,

geleneksel kutlamalar sırasında yapılır. En önemli güreş turnuvası "Fee-nda" olarak bilinmektedir. Bu karşılaşmalar, yıllık olarak Şubat ve Mart aylarının her pazar günü yapılır. Her köy, en iyi güreşçilerini bu karşılaşmaya göndererek onların güç ve yeteneklerini görürler. Her köy, güreşe bir gün ev sahipliği yapar ve her köyün konseyi en iyi güreşçiyi destekler. Bakweri'nin geleneksel yapısı bu toplumdaki kadınların güçlü ve savaşçı olmalarına yol aşmıştır. Bu nedenden dolayı kadınlar güçlerini, yeteneklerini ve hızlarını göstermek için geleneksel güreşlerini yapmaktadırlar. Kadınlar, güreş aracılığı ile sadece kendi aralarında birbirlerine karşı güçlerini göstermezler aynı zamanda toplum önünde de kendilerini kanıtlamış olurlar. Bu kanıtlama sayesinde kadınlar iyi bir eş ve anne olacaklarını da kanıtlamış olurlar (Tazegül,2019).

Güreşin tarihsel başlangıcı: Tarihsel olarak, Bakweri Geleneksel Güreşi (pala-pala) yıllar önce iki arkadaş arasında çıkan bir tartışma sonucunda başlamıştır. Birbirlerinin gücünü test etme arayışları, her ikisinin de bir güreş maçına girmeye karar verdiği açık bir mücadeleye yol açtı. Bu süreçte, diğerlerini yere indirmeyi başaran kazanan ilan edildi. Pala-pala, oyunun ayrılmaz bir parçasını oluşturan bu kurallarla böyle başladı. Bugüne kadar, gayri resmi olarak başlayan diğer birçok Bakweri kültürel etkinliği, şimdi Bakweri halkı arasında kalabalık çekme etkinlikleridir. Eski dönemlerde köylerde liderler güreş yapılarak seçilirdi. Ayrıca köyler arasında düşmanlığa yol açan, sorunlar güreş yapılarak çözülürdü.

Güreşlerin yapılma organizasyonu ve şekli: İki köy arasındaki bir maç, sarong giyen tüm yarışmacılar, güreş sahasını oluşturan geniş çimenlik alanın ortasında buluştuğunda başlar. Güreşçiler tehdit hareketleri yaparak birbirleriyle dalga geçerler ve tırnaklarını ısırtan bir kavgaya girişirler. Bir müsabık, rakibini sırtına atarak veya onu bu midesi üzerinde düz bir şekilde zorlayarak maçı kazanır. Atmosferi ayarlamak için, yüksek bir sahnedeki davulcular maç boyunca büyük kütük davullarda karmaşık ritimler çalarken, kalabalıklar kükreyip güreşçileri cesaretlendirdi. Ayar muhteşem; Köyler, arka planda güreş sahasının üzerinde yükselen Kamerun Dağı ile yoğun ve yemyeşil bitki örtüsü ile çevrilidir ve ufukta okyanusun küçük bir kısmı görülebilir. Yarışma, yılın şampiyonu güreşçinin duyurulmasıyla sona erer ve daha sonra amigo kızlar ve kabile kadınlarının yaptığı geleneksel şarkılar ve danslar eşliğinde yüksek sesle alkışlarla seyirciler arasında taşınır. "Pala pala" düzenlemekle görevli yetkililer, sporun her şeyi kapsayan bir etkinlik olduğunu ve kurallara ve düzenlemelere bağlı kalmaları koşuluyla güreşebilecek kadar güçlü her erkek veya kadına açık olduğunu söylüyor. Spor, Avrupa'dan katılan ve bazı durumlarda yerel güreşçileri yenen yabancılarla yıllar içinde

büyüdü. Popülaritesi, erkekler için ayrılmış bir aktivite olarak gören kadınlar arasında bile aynı şekilde arttı. Sonuç olarak, Ndollo Rebecca gibi kadın güreşçiler lamba ışığına geldi. İkincisi, Güneybatı Bölgesi ve Kamerun bayrağını birçok yarışmada temsil ederek uzak yerlere götürdü. Aslında amatör güreşe başlayan Apollo artık aktif bir meslek olarak görüyor. Erkekler için, çok sayıda Bakweri geleneksel güreşçi kalabalığı tetikledi ve çevrelerinde çok fazla etki yarattı, bazıları geri dönüşü olmayan ülkeye seyahat etti. Limbe'den Moni gibi birinin yeteneğiyle tüm Güneybatı Bölgesini karıştırdığı söyleniyor. Bir güreş sahasındaki varlığı, bekleyen kaslarına yenik düşecek olan rakibinde tam bir panik yarattı. Bokwai'den Moki, Leowa ve Mbella Nganda gibi diğerleri, dövüş becerileri övgüye değer baronlardı. Genellikle onların maçları bölgeye giren ve çıkan en fazla sayıda insanı çekerdi. Spor beş farklı kategori geliştirecek şekilde büyümüştür. Genç güreşçiler (5-10 yaş), öğrenciler (10-17 yaş) ve kaslı erkeklerden oluşan üst düzey kategori, bu arada kadınlar da genç ve kıdemli kategoriye sahiptir. Legideon Magazine'e konuşan Fako Division Güreş Bürosu Başkanı Mr. Ewome Joseph Njie, güreşi her seferinde çektiği kalabalığı göz önünde bulundurarak kıskanılacak bir kültürel aktivite olarak kabul etti. Etkinlik elitleri, şefleri ve kültür severleri tek bir çatı altında toplayarak köylülerin başkaları üzerinde kavga etmesini izliyor. Bugüne kadar, birleştirici gücü küçümsenemez (Frida ve Arrey,2017). Bu topluluğun geleneksel güreşi olan Wesuwa'yu oldukça önemser ve severlerdi. 1891 yılında Ghango ve Molonde köyleri arasındaki güreş yarışması bir savaşa dönüştüğü belirtilir. Güreş karşılaşmasına başlamadan önce taraflar kendi köylerinin ya da klanlarının başarılı olmaları ve şampiyonun) kendilerinden çıkması için kendi şarkılarını söylemektedirler. Güreş, yapılırken davulcular ritmik olarak davullarını çalarken, seyircilerde güreşçileri cesaretlendirmek için yüksek bir sesle güreş şarkısı olarak "Mosoko"yu söylerler. Wesuwa, grekoromen güreşe benzemektedir.

Yenme şekli: Bu güreşte, güreşçiler ayaklarını kullanmadıkları gibi rakibinin ayağına doğruda hamle yapamazlar. Güreşçilerden birinin karşılaşmayı kazanabilmesi için, rakibinin sırtını yere değdirmesi ve rakibini kaldırıp sırt üstü yere vurması gerekmektedir. Güreşçiler, rakiplerini yenmek için rakibinin belini tutuğu yerden çeşitli güreş hareketleri yaparak yenmeye çalışır. Günümüzde kadınlar ise bu güreşi yaparken etek giymektedirler. Karşılaşmalar bittikten sonra, geleneksel şarkılar ve danslar yapılır (Ayim, 2010; Ferim ve Kaya, 2018;Tazegül,2019) .

2- Essazamov Güreşi

Tanım: Kamerun'daki Bantu grubunun Afrika halklarından biri olan Essazam arasında, rakibin vücudunu ve peştamalını serbest bir şekilde kavrayarak serbest stil güreşleri yaygındır.

Teknikleri: Güreşçilerin teknik oyunları bir elle vücudun ve diğerinin rakibin elinin aynı anda kavrandığı çeşitli atışlar, bacaklar yardımıyla yapılan teknikler (süpürme, kanca vb.) ve diğer teknik eylemleri içerir.

Mücadele organizasyonu: Ünlü Afrikalı yazar Beti Mongo'nun otobiyografik çalışmasında Essaze'lerin mücadelesinin ayrıntılı bir açıklaması verilmiştir: "Birdenbire, büyük bir eğlencenin olduğunu hatırladı. O zaman Essaze'lerin en sevdiği spor olan güreş idi. Ekambeyongs'un erkek kısmının genç temsilcileri hemen ana meydanın ortasına gittiler, burada gevşek toprak ve zemindeki kalın toz çarpma kuvvetini hafifletebilirdi. Seyirciler bir daire içinde durdular ve iki kişi doğaçlama arenasının merkezine girdi. Ayağa kalktılar, birbirlerine baktılar, sonra her biri rakibin uzun kollarını tuttu, koltuk altlarının altına sıkıştırdı ve böyle kucaklaşıp dans ederek birbirlerini ittiler, tökezlediler ve başka numaralar kullandılar, ta ki biri kolunu çekerek diğerinin omzunu yere değirene ve mücadeleyi kazandı. İki çeşit delikanlı yaklaştı, gömleklerini çıkarmaya, yırtık pantolonlarını ya da peştamallarını yukarıya sarmaya başladılar. Oyunlara katılmalarına da izin verildi. Çünkü güreşçiler bireysel mücadelelerin ardından takımlar arası müsabakalara geçtiler; her klan kendi takımını oluşturdu". Çeşitli takvim tatillerinde güreş müsabakaları yapıldı. Ayrıca klanlar ve köyler arasındaki maçlar, takvime bakılmaksızın anlaşmalı olarak yapıldı. Betya Mongo'nun bir başka eserinde de böyle bir karşılaşmanın tarifi ve hazırlıkları verilir: "Tam da bu sırada tüm cemaatimiz, güçlerini civardaki komşu köyün sakinleri ile ölçmek arzusuyla aniden hareketlendi. Bir zamanlar Zolo kabilesinde bu tür kavgalar geleneksel eğlenceydi, ancak beyazların gelişiyle bu gelenek neredeyse öldü, sadece ara sıra sarsıcı yaşam belirtileri verdi. Daha sonra, bu rekabetin gerçek kışkırtıcısının liderimiz Mor olduğunu öğrendik. Liderine savaşa devam etme fikrine ilham veren Bita, savaş benzeri eğlencelere bayılan dizginsiz bir adamdı. Zolo'nun çok yetenekli dövüşçüler olduğu söylendi ve eğitim tatbikatlarına ve savaşlara alışık olmayan bizler, onların müthiş zaferlerinden korktuk... , sonra size bir kez daha rekabet koşullarını hatırlattılar" (Мандзяк , Артеменко,2010:539).

Kazanma şekli: Eşit sayıda rakiple karşılaşmanız gerekecek. Koşullar çok basit: Her kaybeden hemen yarışmadan elenir. Böylece kazanan takım, sonunda tek bir yenilgiye uğramamış en az bir kişinin olacağı takımdır (Мандзяк , Артеменко,2010:539).

3-IGBA veya MGBA güreşi

Tanım: İgba mgba, mgba (mgba :dövüş), ngba (ngba:dövüş): Kamerun'da yaşayan Doğu Nijerya'daki İbo (İbo) halkının geleneksel güreşidir. İgbolar sayısız bölünme ve etnografik

grupla ayırt edilirler (40'tan 220'ye kadar numaralandırılırlar): Onicha, Ikverri, Ekpeye, Afikpo, vb. Birçoğu güreşle ilgili kendi geleneklerini ve terminolojisini geliştirmiştir. Örneğin, İkverriler güreşlerine egeleg, otaa veya utee derler. Görünüşte, Igba Mgba, Afrika kıtasının oldukça karakteristik özelliği olan keyfi bir tutuşa sahip serbest stil bir güreştir. Atmalar hem ayakta hem de yerden gerçekleştirilir. Hakemler onları ayırmak için harekete geçmişlerdi, aniden Ikezue çaresizlik içinde hızla bir dizine düştü ve rakibini başının üzerine geri atmaya çalıştı. Çok yanlış hesapladı. Bir sonraki an, Amodiora'nın yıldırımı kadar hızlı olan Okafo, sağ bacağını rakibinin başına geçirdi. Kazanmak için rakibin sırtıyla yere dokunması gerekir. İlginçtir ki, İbo halkının tarihinde uzun yıllar savaşları arkalarına toprak sürmeden bırakan güreşçilerin olması ilginçtir: yedi koca yıl boyunca. Sırtını bir kez bile yere değmediği için ona "Kedi" lakabı takıldı. Ve bu, Okonkwo'nun şiddetli bir düelloda iki kürek kemiğine taktığı adam, köylerinin kurucusunun vahşi çalılıkların Ruhu ile yedi gün yedi gece savaştıktan sonra acımasız olarak kabul edildi. Igbo halkı, güreşe oldukça önem vermektedir. Her köyün kendine ait güreş alanları vardır. Güreşçiler, daha önce elde ettikleri başarılarına göre gruplandırılırlardı (Tazegül,2019).

Güreşlerin yapıldığı yer: Güreş karşılaşmaları, genel olarak, akşamları bir ringin içinde yapılırdı. Ringin içinde güreşçilerden başka, şefler, yaşlılar ve müzisyenler yer alırdı.

Güreşlerde müzik: Güreş karşılaşmalarında müziğin önemli bir yeri vardı. Çünkü yapılan müzik sayesinde güreşçiler maçlara daha iyi motive olup, daha heyecanlı maçlar çıkartırlardı. Ayrıca müzik, seyircileri aşırı derecede coşturmakta ve heyecanlandırmaktaydı. Bu toplumda, birçok insan, güreşi kadınlardan çok erkeklere uygun görmekte ise de kadınlarda güreşirdi. Kadınlar ve kızlar için düzenlenen dört güreş karşılaşması vardı. Güreş, her iki cins arasında oldukça yaygın olarak uygulanıyordu (Tazegül,2019).

Güreş müsabakaları zamanları ve önemi: Yam Hasadı tatili gibi bir dizi geleneksel tatilin vazgeçilmez bir özelliğidir. Genellikle doğaları gereği tamamen rekabetçidirler, ancak bazen ünlü İngiliz tarihçi J. Fraser'ın belirttiği gibi dini bir çağrışımları vardır: “Güney Nijerya halklarının ana eğlencesi güreştir, ancak özellikle İbo kabilesinin bazı klanları, özellikle Ikverri, sempatik büyü yoluyla ekinleri güçlendirdiğine inanarak bunu dini bir tören olarak uygular. Güreşçilerden biri yorulur ya da sinirlenmeye başlar başlamaz, seyirciler hemen kavgaya müdahale eder. Muhtemelen bu, doğanın üreme güçlerini olumsuz yönde etkilemez. Mücadeleler bazı geleneksel kültlerle de ilişkilidir: “İgbolar, her yıl pitonların koruyucu azizi olan tanrı İdemili'nin onuruna kızların mücadelesini kutlamak için bir kutlama düzenler.

Alçakgönüllü ve sessiz, karısı güreş şampiyonu olan bir adam. Dövüşler her zaman müziğin sesiyle gerçekleşir: “Bu sırada uzaktan bir davul sesi duyuldu. Toplantılar ve oyunlar için bir platform olan "ilo" nun yanından geldi. Tüm ciddi törenler ve danslar burada gerçekleşti - böyle bir platform her köyün ayrılmaz bir parçasıydı. Davullar güreşçilerin dansını bastırdı. Havada kolayca süzülen hızlı ve neşeli seslerden hemen tanınabilirdi”. Müziğin yokluğunun hem yarışmalara katılanlar hem de güreşçilerin kavgalarını izlemek için toplanan seyirciler için gerçek bir hakaret olması ilginçtir. Araştırmacı Ulberfos Echesona şunları belirtiyor: “Kuru mevsimde, hasat’ın bitiminden sonra genellikle geleneksel güreş müsabakaları yapılır. Başka bir köyden gelen yaşlılar, davul, ksilofon, flüt, gen ve gong müziği ile karşılanır ve yarışma bittikten sonra aynı şekilde evlerine kadar eşlik edilir. Müzik onuruyla karşılanmazlar ve eşlik edilmezlerse, bu hoş geldin anlamında misafirlerini dikkate almadığı anlamına gelir. Erkekler genellikle “tohum” için yarışmalara başlar, ardından genç erkekler ve daha sonra zaten olgun güreşçiler gelir. Hem mutlak şampiyon unvanı için hem de farklı klan ve köylerin temsilcileri arasında takım yarışmaları düzenleniyor: “Her takımda on iki güreşçi vardı ve bir taraf veya diğeri dönüşümlü olarak savaşmak için mücadele etti. İki hakemde da amansızca mücadeleyi izledi, güreşçilerin güçlerinin eşit olmadığına karar verirlerse dövüş durduruldu. Yani berabere, beş kavga sona erdi. Son mücadele iki takımın liderleri arasındaydı. Dokuz köyün en iyi güreşçileri olarak kabul edildiler. Bir önceki yıl, hakemlerin geleneklerin aksine maçı uzatmasına rağmen hiçbiri galip gelemedi. Aynı okulun savaşçılarıydılar ve ikisi de düşmanın nasıl davranacağını önceden gördü. Dövüşe gelen güreşçilerin her biri bir tür “dövüş dansı” yapar, ısınır ve böylece kendini zafere hazırlar. Düellonun sonunda, dans sadece kazanan tarafından yapılır - bu zafer dansıdır. Güreşçilerin hayranları tarafından seslendirilen şarkılar hemen hemen aynı işlevlere sahiptir. Dövüşten önce - bu her iki güreşçi için ve sonunda - sadece kazanan için bir yüceltmedir. Bu şarkılar güreşçinin başarıları, gücü ve gücü hakkında şarkı söylüyor:

“Köyümüz için kim savaşacak?
Okafo köy için savaşacak
Yüz savaşçıyı yenmedi mi?
Dört yüz savaşçıyı yendi.
Yüz Kediyi (Aslan veya kaplan) indirmedi mi?
O halde bizim için savaşması için onu çağırın"

İbo'nun sadece erkeklerle değil, aynı zamanda kadınlarda da yapıldığını unutmayın. Erkek güreşinden farklı olarak, kadın güreşi farklı olarak adlandırılır, örneğin Elel'deki Ikverri ,

egwugba (egwugba), Ubima'daki nri-owa (nri-owa) vb. (Мандзяк , Артеменко,2010: 196-198). “Mgba Akpukpa” mısır anlamına gelmektedir. Bu güreş karşılaşması Haziran ve Ağustos ayının ilk günlerinde düzenlenen, yeni mısır festivalinde yapılırdı. Güreşçiler eskiden güreş karşılaşmalarına çıkarken pantolonlarının üstüne bir peştamal giyerlerdi ve vücudun geri kalanı çıplak kalırdı .“Mgba Uzo Iyi”, kelime olarak dere üstünde güreş veya dere yolunda güreş anlamına gelmektedir. Bu güreş şeklinde her köyün veya grubun yeni evlenmiş kadınları yarışırdı. Güreş müsabakaları kurak sezon festivali olan “İko okochi” festivalinin ilk gününde gerçekleştirilirdi (Tazegül,2019).

Resim 5. Geleneksel kıyafetleri ile güreşçiler

Resim 6. İki güreşçinin birbirine sarılarak atma çalışması

Sonuç: Kamerun'da geleneksel güreş yüzyıllar boyu aynı devam eder ve bir bölgeden diğerine bazı stil farklılıkları gösterir. Bunlardan Wesuwa (Vesuva) güreşi rakibi sırtıyla yere değdirmek veya gövdesiyle yere bastırmak için yapılan serbest stil güreşidir. Essazamov ise rakibin vücudunu ve peştamalını serbest bir şekilde kavrayarak yapılan serbest stil güreşidir. İgba mgba (mgba:dövüş) ise Kamerun'da yaşayan Doğu Nijerya'daki İbo (İbo) halkının geleneksel genel olarak akşamları bir ringin içinde yaptıkları güreştir. Güreş karşılaşmalarında müziğin önemli bir yeri vardır. Güreşler genelde Yam Hasadı/Mısır festivali tatilinde yapılırdı. Müzik eşliğinde yapılması ile Türk geleneksel güreşlerine benzerlikleri mevcuttur.

KAYNAKLAR

Ayim, M. A. (2010). *Former British Southern Cameroons Journey Towards Complete Decolonization, Independence, and Sovereignty.: A Comprehensive Compilation of Efforts. Vol One*. AuthorHouse.

Ferim, V. B., & Kaya, H. O. (2018). The relevance of African indigenous knowledge systems in contemporary conflict transformation: the case of the Bakweri chieftaincy in Cameroon. *Africa Insight*, *47*(4), 59-71.

Frida Leyina & Arrey Bate Arrey . (2017). Bakweri Traditional Wrestling (Pala-Pala), Show Of Bravery,https://legideon.org/index.php?page=view/article/23

Мандзяк А.С., Артеменко О.Л. (2010). Энциклопедия традиционных видов борьбы народов мира, А.С. Мандзяк, О.Л. Артеменко. МИНСК, 562 с., 538 ил.

Tazagül, Ü. (2019). “ The Influence of Islam on Traditional Female Wrestling in Africa Continent”, Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 5(21): 1099-1111, http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.197

ESKİ TÜRKLERDE ORTA ASYA'DA DANS FAALİYETLERİ ÜZERİNE GÜNCEL YORUMLAR

Dr. Öğretim Üyesi Gamze GÜNEY
Ardahan Üniversitesi, - ORCID ID: 0000-0001-9638-320X
Prof. Dr. Osman İMAMOĞLU
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, - ORCID ID: 0000-0001-6671-6042

ÖZET

Bu çalışmanın amacı eski Türklerde Orta Asya'da dans faaliyetleri üzerine güncel yorumlarda bulunmaktır. Literatür taraması yapılmıştır. Eski Türklerde orta Asya da dans faaliyetlerine Şamanizm dininin etkisi olduğu düşünülmektedir. Eski Türklerde ellerinde benzer asalar tutan insan resimlerinin yer aldığı tarih öncesi ve Şamanist çağrışımlı petrogliflere bize bu konuda bazı bilgiler verir. Mingyarkaya resminde dans eden figürlere rastlanılmıştır. Arkeologların ilmi tetkiklerine göre bu kaya resimleri zamanımızdan 6000-8000 yıl öncesine aittir. Eski Türklerde dans özellikle dinî âyin ve törenlerde vazgeçilmez bir etkinlik olması yanında müzik le birlikte hastalıkların tedavisi amacıyla yapıldığı belirtilir. Özellikle Uygur Türklerinin 3000 yıl önce şaman dinine mensup oldukları çağlarda dans etmek sureti ile hasta tedavi seansları ve merasimleri icra ederlerdi. Müzik eşliğinde yapılan danslar Şamanların kendilerini duygusal anlamda rahatlattığını sağladığı düşünülmektedir. Şamanizm etkisindeki dans faaliyetlerinin günümüz dansına yansımaları araştırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Orta Asya, Türk, Dans, Şamanizm, Müzik

Current Comments on Dance Activities in Central Asia among Ancient Turks

Abstract

The aim of this study is to make up-to-date comments on the dance activities of ancient Turks in Central Asia. A literature review was made. It is thought that the religion of Shamanism influenced the dance activities of the ancient Turks in Central Asia. The petroglyphs with prehistoric and Shamanist associations, which include pictures of people holding similar staffs in their hands, give us some information on this subject. Dancing figures were found in Mingyarkaya painting. According to the scientific investigations of archaeologists, these rock

paintings belong to 6000-8000 years before our time. It is stated that dance is an indispensable activity especially in religious rites and ceremonies in ancient Turks, as well as for the treatment of diseases along with music. Especially in the ages when the Uyghur Turks belonged to the shaman religion 3000 years ago, they would perform patient treatment sessions and ceremonies by dancing. It is thought that dances accompanied by music provide shamans emotional relief. The reflections of dance activities under the influence of shamanism on contemporary dance should be investigated.

Keywords: Central Asian, Turkish, Dance, Shamanism, Music

GİRİŞ VE AMAÇ

Eski Türklerde şarkı ve ilahiler söylenmesi, müzik eşliğinde danslar ve gösteriler yapılması faaliyetlerine rastlanmaktadır (Masalcı Şahin, 2018: 24). Dans sözlü kültürden de önce insanın ilkel tepkilerinin toplumsal bağlamda kendini ortaya koyduğu ilk olgulardan biridir (Barın, 1999:1). Dans insanın kendi duygu ve düşüncelerini dışarıya yansıtabilmesi veya anlatabilmesi ve toplumla iletişim kurabilmesi için anlam içeren hareketler topluluğunun meydana getirdiği bir yaratıcılığın sonucu olan fiziksel ve duygusal davranışlardır (Aktaş, 1999: 4).

Eski Türklerde tabiatın dirilmesi ve canlanması, kutsal güçleri etkilemek, kurulu düzenin bozulmamış olmasına duyulan sevinç ve coşku toplu dansta ifade edilirdi. Eğlence amaçlı oyunlarda şarkı ve dans önemini korurdu. Ancak törensel büyüsel işlevle yükümlü değildir. Törensel büyüsel oyunların izlerini taşır. Geçişleri sağlamada canlılık ve dinamizm vermede ve toplumun katılımında önemlidir (Sağlam, 1999: 56).

Orta Asya'da eski Türkler Şamanist bir inanca sahip idiler. Bu nedenle onların dans faaliyetlerinde Şamanizm dininin etkisi olduğu düşünülmektedir. Eski gündelik gereksinimlerden ortaya çıkan dans, zamanla dinsel ve toplumsal bir karaktere bürünmüştür. Türklerde ilk dini danslar danslar, Şamanizm adı altındaki çok tanrılı din bütünlüğü içerisinde görülmektedir. Bu çalışmanın amacı eski Türklerde Orta Asya'da dans faaliyetleri üzerine güncel yorumlarda bulunmaktır.

GELİŞME VE SONUÇ:

Dansın tanımı ve amaçları: Dans mekân içinde hareket etmek olarak tanımlanabilir (Çelik, 2005,14). İnsanın ruhsal durumunu değişik bedensel hareketlerle ifade etme veya açığa çıkarma şeklidir (Örnek, 1971, 63). Dans bir iletişim yoludur. Dans insanın duygularını beden yoluyla dışa yansımasıdır. Dans somut bedenin soyut anlatımıdır. Dans düşünsel yaratıcılığın bedensel

anlatıma yansımasıdır. Yani dans bir duygu tasarımıdır. Duyular yoluyla dile getirilen bu duygular yaşamın içindeki kadar çeşitli ve zengindir (Akgün, 2006: 42, 43). Dans oyunların bir parçasıdır. Oyun başlarında ve sonlarında yapılan toplu dans geçiş döneminin kutsandığı, toplu katılımın bir sembolüdür. Dans oyunun özel ve en gelişmiş şeklidir (Huizinga, 1995, 201). Dans mekân içinde hareket etmektir. Zamanda ritmik örüntüler kullanılarak, enerjinin kontrolü ve serbest bırakılması sonucunda ortaya çıkar. Dans genel olarak sosyal, spritüel ve performans alanlarında kurulmuş, ifade ve anlatım şekli olarak insan hareketlerinden oluşan bir sunuşa referans gösterir. Hareket eden bir vücut içindeki farkındalıktır. Aynı zamanda sözcükleri kullanmadan yapılan, bir hikâyenin ya da fikrin anlatılması için kullanılan iletişim yoludur. Bütün danslar ister bir hikâye anlatsın, ister bir kültüre, bir duyguya ait olsun, isterse de sadece hareket etmek için yapılsın, içinde hareket eden bir vücudu barındırır. Bütün dans stilleri zamanın mekânın ve şeklin temellerini kullanarak iletişim kurarlar (Çelik, 2005: 14). Fiziksel tepkilerimizi ve enerjilerimizi ruhsal amaçlarımızla birleştirir ve yaşamın daha yüce kuvvetleriyle temasa geçmemize yardım eder (Andrews, 2002: 12). Dansa ait bütün tanımlama esaslarına göre, dans ritmik ve bir kalıp hareketler toplamıdır. Dans, yüzme, çalışma, tenis, kano yarışı ve benzeri birçok türde yapılan ritmik faaliyetlerin içinde vardır.

Dansın doğuşu ve sınıflanması: Dansın doğuşu üzerinde elimizde kesin bulgular yoktur. Teoride insanlık nerede doğmuşsa dans da orada doğmuş ve yayılmıştır. Tarih boyunca insanlar ya dini ayinleri yerine getirmek ya da sosyal kutlamaları gerçekleştirmek için dans ettiler (Çelik, 2005: 15, 16). İlkel insanlara güneşe, aya, suya, rüzgâra, ateşe, dağa, taşa, hayvanlara tapmış; bunları kutsal varlık olarak tanımış, onları hoşnut etmek, gönüllerini almak ve yardım etmek için ayinler yapmış ve dans dini ayinlerden doğmuş, uzun zaman dini mahiyette kalmış, daha sonra din dışı oyunlar haline gelmiştir (Çakır, 2009:129). Dans bedenin bilinçli olarak yönlendirilmesiyle olur. Yani dans etmek için bilinç gerekir ve bu insana has bir özelliktir. Yeryüzünde yaşayan insan, hareket edebilen bütün organlarını kendi isteği ve bilinciyle yönlendirerek dansı üretmektedir. Dans sosyal ve kültürel alanla ilgilidir. Dans eskilerde özellikle dinî âyin ve törenlerde vazgeçilmez bir öğe idi. Ayrıca birçok toplumda gün dönümlerini, yazı, kışı, yıldızların hareketlerini anlatan dans, doğum, evlenme ve ölüm gibi, hayatın dönüm noktalarıyla ilgili geçiş dönemlerindeki törenlerde de yerini almakta ve/veya bizzat geçiş dönemleri dediğimiz doğum, evlenme ve ölümle ilgili danslar da bulunmaktadır (Eroğlu, 2010, 19). Dans kültürlerin ürünüdür ve gerçek hayatın bütün motiflerini kapsayabilir. Dans kavramını biri kültürel, diğeri teknik olarak iki şekilde tanımlayabiliriz. Kültürel olarak

dans ortaya çıkışı itibarıyla büyü ve tapınmayla ilgili olan, bütün çağlarda ve coğrafyalarda duyguların, coşku ve heyecanların (müzikli olarak) ritmik hareketlerle anlatılmasıdır. Teknik anlamda dans ise dünyanın içinde, yeryüzündeki doğal ve/veya yapay bir mekânda, birbirine eklenen hareketler yolu ile, insan bedeni kullanılarak oluşturulan; ortaya çıkışı ve amacı ne olursa olsun güzellik, estetik, beceri ve görsellik içeren soyut bir durumdur (Eroğlu, 2010, 20-21). Günümüzde danslar dini, sosyal e eğlence dansları olarak sınıflandırılabilir. Dini danslar doğadaki canlıları taklit etmek, hastalıkları iyileştirmek ve yiyecek bulmak için, kutsi(ilahi) varlıklara yalvarma şeklindeki danslardır. Sosyal danslar doğumlar, evlenmeler, savaşlarda kazanılan zaferler vs kutlamak için yapılan danslardır. Eğlence dansları ise sadece dans zevki veya güzel vücut hareketlerini göstermek için yapılan danslardır (Yanık,2017).

Türklerde dans ve tedavi: Ellerinde benzer asalar tutan insan resimlerinin yer aldığı tarih öncesi ve Şamanist çağrışımlı petrogliflere bize bazı bilgiler vermektedir. Bu resimlerde insanlar, çok daha büyük bir senaryonun parçası olarak dini törenler sırasında dans eder halde tasvir edilmişlerdir (Güzel ve ark.,2002). Eski Türklerde kır gezlerinden bahsedilir. Toplu Şekilde kırlara çıkılarak eğlencelerin, Şölen ve yarışların düzenlendiği bu gelenek eski Çin kaynaklarına göre, Hun Türklerinde de mevcuttu. Türk dünyasının bazı yörelerinde bu etkinlik Nevruzda gerçekleşmeye devam etse de, diğer yörelerde Hıdırellez'e kaymıştır. Kır gezileri sırasında mahalli oyunlar dışında Türklerin genel olarak gerçekleştirdiği pratikler çeşitli yarışlar (güreş, at yarışları, kökpar/gökböri veya keçi kapma, köpek, koç ve horoz dövüşleri vs.), danslar (kır gezilerinde daha fazla halay gibi kollektif danslara yer verilmiştir), müzik ve seyirlik oyunlardır (seyirlik oyunlar yukarıda kaydettiğimiz gibi, genellikle tarla, ekim işleri ve toprağın verimliliği ile ilgili olanlardır). İpek Yolu boyunca yapılan kazılarda, değişik yerlerde müzik ve tiyatro kültürü alanındaki gelişmeleri ve etkileşimleri kanıtlayan çok sayıda bulgu ortaya ççıkarıldı. Bunlar arasında; Tan Hanedanı dönemine (VIVIII. yy.) ait üzerinde dans, maskeli oyuncu ve müzik korosu tasvirleri bulunan tuğlalar ve çömlekler bulunmaktadır. Oyuncuların büyük bir kısmının yüzleri, bunların Orta Asya halklarından olduklarını göstermektedir. Pencikent, Varakşa, Afrasiab, Toprakkale ve Doğu Türkistan"daki Şehirlerin günümüze kadar kalan gösteri salonlarının duvarlarında maskeli müzisyenlerin ve oyuncuların tasvirleri bulunmaktadır. Türklerde müzik ve dans ile tedavi konusunun önemli malzemesi olmaktadır. Mingyarkaya resminde dans eden figürlere rastlanılmıştır. Arkeologların ilmi tetkiklerine göre bu kaya resimleri zamanımızdan 6000-8000 yıl öncesine aittir. Uygur Türklerinin 3000 yıl önce şaman dinine mensup olduğu çağlarda Şaman, Pirhon ve Bahşılar şarkılar söylemek ve dans etmek sureti ile hasta tedavi seansları ve merasimleri icra ederlerdi.

Uygur Türkleri eski zamanlarda ölülerini şarkı söyleyerek ve dans ederek uğurlarlardı. Kazak ve Kırgız Türklerinde müzik ve dans ile tedavi örneği olarak, çok eskiden beri devam eden bir dans olan "Karacorga", bir atın yürüyüşünü simgelemektedir. Kartal, kurt, ayı, geyik, kuğu, 7 evliya, at, kaz bu simgelerden bazılarıdır. Eski inanışa göre bu figürler Ata ruhunu temsil etmektedirler. Adı geçen at yürüyüşünü temel alan ve günümüze kadar gelebilmiş tedavi dansı örneği olan Karacorga'nın (Baksı Dansı) benzer örneklerini Azerbaycan Gobustan kayalıklarındaki figürlerde görülür. Yazılı kaynaklardan bu konuda şu bilgilere ulaşmaktayız: Baku'dan doğu istikametine gidilirse, bir saat kadar sonra karşınıza bir kadim insanın daha resmi çıkacaktır. Kobustan'da karma karışık kaya yığınları arasında ansızın kayalar üzerine çizilmiş resimler göze çarpıyor: Av sahneleri, tören dansları oynayan bir grup insan, burun kısmında güneş işareti olan çok kürekli bir kayık, aslana benzeyen acayip hayvanlar. 12 bin yılı aşkın bir zaman önce burası kadim sakinlerin yerleşim yeriydi (Jurminski,1974:605, Güzel ve ark.,2002). Bilim adamları Baku'nun yakınlarında Gobustan'da kadim rakslardan haber veren kaya tasvirlerinin raks eden figürleri gün yüzüne çıkarmışlardır. Uzak geçmişin ressamı bu tasvirini muhtemelen 8-10 bin yıl önce yapmıştır (Rayevskiy,1985:3738). Eski Türklerde tedavi amacıyla kullanılan müzik ve dans konusu, sosyal hayatta mistik alanda önemli bir yer bulmuştur. Baksı ve Kam adı verilen tedaviciler, bu tedaviyi bir merasimle, müzik ve ritm ve de dans ile harekete geçen sezgileriyle gerçekleştiriyorlardı. Miladi VIVII. yüzyıllarda kuzey Çin'de hüküm süren Türk soyundan bir Tabga hükümdarı hakkında Miladi 576 tarihli bir Çin kaynağı şunu anlatıyordu: "Hükümdar ve soydaşları, Çin'de bilinmeyen ve hoş görülmeyen bir tarzda, gök ayini sırasında raks ediyorlardı. Ayinin sonunda, kadın kamlar davullar çalarken Tabgaçlar, doğu yönünde yükselen kurban taşına doğru secde etmekteydiler." Miladi 569'da Batı Türk Hakanı'na Bizans elçisi olarak gelen Zemarkhos da Semerkant'ta Göktürk kamlarının davullar ve çıngıraklar çalarak, ateş etrafında devran ettiklerini görmüştü. Din dışı rakslar ile de merasim yapılırdı. Miladi 67. yüzyıllardan Çin kaynakları, Göktürklerin, bir ayak ile hareketli bir top üzerinde durarak, denge için kollarını iki yana açıp, diğer ayakla çok hızlı bir şekilde döndüklerini anlatır. Adı geçen bu raksın Milad devrinde de uygulandığı, İç Asya göçebelerinin eski ili olan Kuzey Çin'de bir mezar duvarındaki tasvirlerden bilinir. Rakkas sağ ayağı ile bir top üzerinde denge kurmuş, arkaya doğru uzanan sol ayağı ile dönmektedir. Açılmış kollarının yenleri uçuşur gibidir. Rakkasın önünde bir diz üzerine çökmüş müzisyen ve davul yer almaktadır (Güzel ve ark.,2002). Şamanın akrobatik hünerleri genellikle dansında ortaya çıkar. Şamanın dansı vecde yönelik bir dans olduğu için, bu danslar şamanlığın gelişimiyle birlikte dinlerin ve mistik inançların içine girmiştir. Bu tür danslarda dansçılar

kendilerinden geçerek, ellerindeki ucunda ateş olan çubukları havaya atar, tutar, ateşle bedenlerini yalazlarlar. Bu dansların kökenlerinden biri de şaman dansıdır. Zira şamanın dansı bazı bölgelerde şaman kostümünün üzerine takılan demir çubuklarla, gerçekleştirilmesi zor, şamana ait bir hüner haline gelmiştir (Tuna, 2000: 97). Şamanizm törenlerinde genç kızlar ve delikanlıların dans ettikleri belirtilir. Ayinlerde ve tuğlarda genelde kadınların dans ettiğinden bahsedilir (İnan,1986). UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Kobustan yerleşmesi (Azerbaycan), Hazar Denizi'nin yukarısında, üstlerine binlerce kaya resmi (petroglif) kazınmış dev kayaların uzandığı bir yardır (Farajova,2018;78-98). Buradak kaya resimleri MÖ 5800'den 5300'e kadar olan dar bir zaman aralığında kısa süreli ve yer değiştiren yerleşimleri temsil etmektedir Dans eden insanlarla sığırların betimlendiği en eski resimler görülmektedir (Helwing ve Aliyev,2021:91-116).

Avrasya'da Şamanizm ve dans: Büyüsel manada dans dünya üzerindeki her medeniyet ve topluluğun önemli bir parçası olmuştur. Şamanlar döngüsel bir biçimde takip eden doğa ve yaşayış kavramlarını Tanrının ölüp dirilmesi motifiyle uzlaştırıp canlandırmışlardır. Şifacı olma yönleriyle öne çıkan şamanlar aynı zamanda dansçı, şarkıcı, oyuncu, şair ve müzisyendirler. Şaman kültüründe müzik, çeşitli sorunları çözmek amacıyla ruhlarla bağlantı kurmak ve transa geçmek için gerçekleştirilen ayinin ayrılmaz parçasıdır. Dolayısıyla şaman ayinlerinde müzik önemli bir yere sahiptir. Ayinlerde müziğin sürekli var oluşu, şaman geleneğinin müzik kültürüyle bağının her dem taze kalmasını sağlamıştır. Şaman adayları, usta bir şaman yanında enstrüman çalmayı öğrenerek müzik bilgi ve becerilerini geliştirirler, zamanla özgün birer icracıya dönüşürler. Ayinlerde şamanların çoğunlukla enstrüman çalarak, dua ederek ve dans ederek şamanik bilinç durumuna yani vecd hâline girdikleri görülür. Şamanizm'de davul, müzik aleti olmanın ötesinde insan ile Tanrı arasında iletişimi sağlayan, özel bir dille konuşan araçtır. Dolayısıyla davul, şaman müziğinin en önemli çalgısıdır ve genelde şaman dansının ana ritmini davul sesleri oluşturmaktadır. Şamanların farklı amaçlarla gerçekleşen ritüellerinde kullandıkları davul, kopuz, ağız kopuzu/'komus', gibi enstrümanlar arasında 'tüngür', 'damaru', 'dap' (def), 'janggu' adlarıyla da anılan davul önemli bir yere sahiptir. Bazıları davulların yanında, asa tayak, konıray, bangul gibi çıngıraklı enstrümanları tercih ederken bazı şamanlar ise telli sazları ve üflemeli enstrümanları tercih etmektedir. Ayinler bazen tek enstrümanla bazen birden çok enstrümanın katılımıyla başlar. Mesela çıngırak çalarak başlayan şaman, bir süre sonra bu enstrümanı bırakır ve yardımcısı, davulunu çıngırağın son temposuyla çalmayı sürdürür. Şamanın yardımcısı, davul çalmayı üstlendiğinde şaman bir çıngırak kullanmaz. Bunun yerine tempoya dans ederek yön verir. Kostümündeki

çıngıraklar ve demirden süsler davula öncülük eder ve onu yüksek frekanslı seslerle destekler (Potapov,2007). Şamanların, davul çalma tekniklerini ve bazı melodileri öğrenmeleri gereklidir. Her şaman adayına, müziğin en çok etkili olduğu özel hareketlerin, davulun ritim tekniğinin ve dans stilinin usta bir şaman tarafından tam olarak öğretilmesi gerekmektedir (Hoppal,2014). Ayinlerde davul dışında telli sazlar kullanan baksıların da kendilerine özgü melodilerini halefleri olan baksılara aktardıkları görülmüştür (Deligöz,2014). Anlaşılacağı üzere şamanlık (yani kamlık) ayinlerde tek başına yeterli değildir. Görücü çoğunlukla davul çalma, çıngırak çalma, dua ve dans etmenin yardımıyla şamanik bilinç durumuna girebilmektedir (https://www.zdergisi). Müzik, ilahi, dans gibi ritmik güdüleyicilerin gücünü göstermesiyle insanların ritüele katılımı artar. Şamanın kendinden geçmesi yani trans hâli özellikle ritmik güdüleyicilerle gerçekleşir. Aynı durum baksı için de geçerlidir. Kopuz ve asadan çıkan ritmik uyaranların yanı sıra duanın melodisi ve çılgınca yapılan dans, baksının vecd durumuna geçmesine yardım eder. Şamanların trans hâlini gerçekleştirmelerinde müzik dışında bazı bitkilerin de etkisi vardır. Ancak başka uyaranlara başvurmayan baksılar; müzik, ritim, dans ve dönüş hareketleriyle istenilen trans hâline ulaşırlar (Güvenç,1985). Avulun dışında, şaman dans etmeye başladığında cübbesindeki çıngıraklar, çanlar ve bakır aynalar da güçlü sesler çıkarır. Basit bir gürültü olarak değerlendirilemeyecek bu sesler, davulda olduğu gibi ruhlarla ilişki kurma görevini yerine getirir (Eliade,1999). Bu nedenle şamanın davuluna vururken kıyafetindeki zillerle ('manyak') belli bir ritmi de tutturması zorunludur. Bazen dans esnasında oluşturulan bu ahenk, izleyenleri derinden etkileyen bir temsile dönüşür (Uğurlu,2014).

Resim 1. Kobustan kaya resimleri (fotoğraf: M. Zarekhalili).	Resim 2. Avrasyada Şamanlar (Mihaly Hoppal,2014)

Sonuç: Eski Türklerde orta Asya da dans faaliyetlerine Şamanizm dininin etkisi olduğu düşünülmektedir. Eski Türklerde ellerinde benzer asalar tutan insan resimlerinin yer aldığı tarih öncesi ve Şamanist çağrışımlı petrogliflere bize bu konuda bazı bilgiler verir. Mingyarkaya resminde dans eden figürlere rastlanılmıştır. Arkeologların ilmi tetkiklerine göre bu kaya resimleri zamanımızdan 6000-8000 yıl öncesine aittir. Eski Türklerde dans özellikle dinî âyin ve törenlerde vazgeçilmez bir etkinlik olması yanında müzik le birlikte hastalıkların tedavisi amacıyla yapıldığı belirtilir. Özellikle Uygur Türklerinin 3000 yıl önce şaman dinine mensup oldukları çağlarda dans etmek sureti ile hasta tedavi seansları ve merasimleri icra ederlerdi. Müzik eşliğinde yapılan danslar Şamanların kendilerini duygusal anlamda rahatlattığını sağladığı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Akgün K. P. (2006). *Kişilerarası İletişimde Dans ve Beden Dili İşlevini Etkileyen Etmenler ve Bir Alan Araştırması,* Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Aktaş, G**. (**1999). Temel Dans Eğitimi, Ege Üniversitesi Basım Evi, Bornova-İzmir.
Andrews T. (2002). *Büyüsel Dans Teknikleri*, New Age Yayınları, İstanbul.

Barın, N. (1999). Batı Dans Tarihi, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2315, Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Sanat Eserleri Dizisi/247, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara.

Çakır A. (2009). *Tozlu Adımlar,* Kültür Ajans Yayınları, Ankara.

Çelik E. (2005). Dansta Güncel Yaşamın İvmesi, (Momentum of The Moment), T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sahne Sanatları Anasanat Dalı Bale Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Deligöz A. (2014). "Türk Dünyasında Tırnakla İcra Edilen Yaylı Bir Çalgı: Kılkopuz," Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi XIV/1: 141-154.

Eliade M. (1999). Şamanizm: İlkel Esirme Teknikleri, çev: İsmet Birkan, Ankara: İmge Kitabevi, 1999, s. 175-211.

Eroğlu T. (2017). Dance Concept and Dance Function, *International Journal of Social Science,* 60; 215-226. Doi number:http://dx.doi.org/10.9761/JASSS6998

Farajova M. (2018). "About Specifics of Rock Art of Gobustan and Some Innovative Approaches to Its Interpretation ('Firuz 2' Shelter)," *Quaternary International* 491: 78–98.

Güzel H.C.,Çiçek K.,Koca S. (2002). Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara

Güvenç O. R. (1985). "Türklerde ve Dünyada Müzikle Ruhi Tedavinin Tarihçesi ve Günümüzdeki Durumu," Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, s. 20.

Helwing B., Aliyev T. (2021). Güney Kafkasya Mil Bozkırlarında Neolitik Çağ:Renkli Bir Mozaik, Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü Dergisi (Baş editör: Rana ÖZBAL),No 1: 91-116, Ofset Yapımevi Yayınları, İstanbul.

Hoppal M. (2014). Avrasya'da Şamanlar, çev. Bülent Bayram, H. Şevket Çağatay Çapraz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014, s. 101-103.

Huizinga, J. (1995). (Çev. Mehmet Ali Kılıç-bay) Homo Ludens-Oyunun Toplum-sal İşlevi Üzerine Bir Deneme, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

İnan A. (1986). Tarihte ve Bugün Şamanizm, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları VII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

Jurminski V. M. (1974).Tyurkskiy geroi.eskiy epos, L., s. 605.

Masalcı Şahin, G. (2018). Hititlerde Müzik, Müzik Aletleri ve Müzisyenler, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Çağ Tarihi Anabilim Dalı, Ankara

Örnek, S. V. (1971). Etnoloji Sözlüğü, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınla-rı:200, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s. 63.

Potapov L.P. (2007). Altay Şamanizmi, çev. Metin Ergun, Konya: Kömen Yayınları, 2012, s. 205; Michael Harner, Şaman'ın Yolu, çev. Asena Atalay, İstanbul: Dharma Yayınları, s. 79.

Rayevskiy D. S. (1985),. Model‟ mira Skifskoy Kul‟turı, M., s. 3738.

Sağlam Y. (1999). *Oktay Arayıcı'nın Oyunlarında Geleneksel Tiyatro Öğeleri,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Tuna E. (2000). *Şamanlık ve Oyunculuk*, Okyanus Yayınları, İstanbul.

Uğurlu S. (2014). "Türk Kültüründeki Dini Rakslara Birkaç Örnek," Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 7/29 (2014): 826.

Yanık E .(2017). Dans ve İletişim, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Enstitü Bilim Dalı: Halk Bilimi Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

ATATÜRK DÖNEMİ SAĞLIK POLİTİKALARI

Y.L. Öğrencisi (Paramedik-AABT), Şevket EMEKLİ
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, -0009-0003-9211-168X
Doç. Dr., Şahin KARABULUT
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, 0000-0001-7955-6404

ÖZET

Sağlıklı insanlar, sağlıklı bir toplumu inşa etmektedir. Devletlerin siyasi sosyal ve ekonomik olarak gelişmesi çağdaşlaşması, sağlıklı bir topluma sahip olmasıyla gerçekleşmektedir. Politika, Toplum yaşantısındaki her alana dokunan, kabul edilen düşünceler çerçevesinde yenilemek iyileştirmektir. Osmanlı Devleti'nde sağlık hizmeti topluma yönelik uygulamadan ziyade daha çok saray halkı ve askeriyeye yönelik verilmiştir. Osmanlı devletinde sağlık bakanlığının olmaması I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasındaki yaşanan salgın hastalıklar ve tedavi edici sağlık hizmetlerinde birtakım zorluklara neden olduğu söylenebilir. I. Dünya Savaşı yenilgisi gerek ekonomik gerekse insani kaynak olarak sağlık hizmetinin geliştirilmesi ve iyileştirilmesine olumsuz yansımıştır.23 Nisan 1920 de TBMM 'nin kurulmasının ardından 9 gün içerisinde ilk olarak Sağlık ve Sosyal Bakanlığı kurulmuştur. Öncelikli olarak askeriyeye yönelik bir çalışma beklenirken sağlık bakanlığı kurulması sağlıksız bir toplumla savaşın başarıya ulaşılamayacağı görüşünün hâkim olduğu söylenebilir. Atatürk dönemi sağlık politikası ilk olarak koruyucu ve kurtarıcı tedavi şeklinde başlamıştır. Salgın hastalıklarla mücadele edebilmek için aşı haneler kurulmuş ve başta kuduz hastalığı için tedavi merkezleri açılmıştır. Sağlığa insani kaynak yetiştirmek için yeni okullar ve yurtlar yapılarak öğrenciler bu alana teşvik edilmiştir. Tıp fakültelerine kız öğrenci kayıtları yapılamanın önü açılarak kadın hekimlik başlamıştır. Verem Dispanserleri ve Merkezi Hıfzıssıhha Kurulu kurulması sağlık hizmetinde bir sistemleşme adımı atıldığını söyleyebiliriz. Ankara, İstanbul, Diyarbakır gibi büyük illerde Numune Hastaneleri kurulmuş ve yerel yönetimlere bu konuda örnek teşkil etmiştir. Sosyal devlet anlayışıyla sağlık politikası oluşturulmuş ve sonuçları olarak günümüze kadar ulaşan sağlık sisteminin ilk basamağını oluşturmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde en önemli problemlerin başında gelen finansal sorunların yanı sıra beşerî sermayedeki niceliksel ve niteliksel kayıplar da bu sürecin atlatılabilmesinde oldukça büyük engel oluşturmuştur. Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki sağlık politikaları Atatürk Dönemi özelinde incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemi olan Atatürk Dönemi sağlık politikaları ve bu politikaların uygulama sonuçları ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Politikası, Atatürk Dönemi, Türkiye.

AMAÇ: Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde sağlık politikalarının oluşum ve planlama süreci hakkında bilgiler vermek ve uygulanan politika sonuçlarının ortaya koyulması.

1. GİRİŞ

Sağlıklı insanlar, sağlıklı bir toplumu inşa etmektedir. Devletlerin siyasi sosyal ve ekonomik olarak gelişmesi çağdaşlaşması, sağlıklı bir topluma sahip olmasıyla gerçekleşmektedir. Politika, Toplum yaşantısındaki her alana dokunan, kabul edilen düşünceler çerçevesinde yenilemek iyileştirmektir (Ağırbaş, vd., 2011: 734).

Osmanlı devletinde sağlık hizmeti topluma yönelik uygulamadan ziyade daha çok saray halkı ve askeriyeye yönelik verilmiştir. Osmanlı devletinde sağlık bakanlığının olmaması I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasındaki yaşanan salgın hastalıklar ve tedavi edici sağlık hizmetlerinde birtakım zorluklara neden olduğu söylenebilir. I. Dünya Savaşı yenilgisi gerek ekonomik gerekse insani kaynak olarak sağlık hizmetinin geliştirilmesi ve iyileştirilmesine olumsuz yansımıştır.

23 Nisan 1920 de TBMM 'nin kurulmasının ardından 9 gün içerisinde ilk Sağlık ve Sosyal Bakanlığı Kurulmuştur (Ağırbaş, 2011: 734). İlk askeriyeye yönelik bir çalışma beklenirken sağlık bakanlığı kurulması sağlıksız bir toplumla savaşın başarıya ulaşılamayacağı görüşü hakim olduğu söylenebilir. Atatürk dönemi sağlık politikası ilk olarak koruyucu ve kurtarıcı tedavi şeklinde başlamıştır.

Salgın hastalıklarla mücadele edebilmek için aşı haneler kurulmuş ve başta kuduz hastalığı için tedavi merkezleri açılmıştır. Sağlığa insani kaynak yetiştirmek için yeni okullar ve yurtlar yapılarak öğrenciler bu alana teşvik edilmiştir. Tıp fakültelerine kız öğrenci kayıtları yapılamanın önü açılarak kadın hekimlik başlamıştır.

Verem Dispanserleri ve Merkezi Hıfzıssıhha Kurulu kurulması sağlık hizmetinde bir sistemleşme adımı atıldığını söyleyebiliriz. Ankara, İstanbul, Diyarbakır gibi büyük illerde Numune Hastaneleri kurulmuş ve yerel yönetimlere bu konuda örnek teşkil etmiştir.

Sosyal devlet anlayışıyla sağlık politikası oluşturulmuş ve sonuçları olarak günümüzdeki ulaşan sağlık siteminin ilk basamağını oluşturmuştur.

2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ' NİN KURULUŞ SÜRECİ

İttifak devletleri ile itilaf devletleri arasında gerçekleşmiş olan o döneme kadar görülen savaşlar içinde en büyük etkiye sahip olarak tarihe geçen 1.dünya savaşı, Avrupa Devletleri 'nde yaşanan ekonomik, siyasi ve sosyal değişimler sonucunda ortaya çıkmıştır (Gözcü, 2016: 135). Savaşın başladığı sıralarda Osmanlı Devlet 'i savaşa girmemiş ve tarafsız bir tutum sergileyeceğini ilan etmiştir (Biçici, 2014: 706). Osmanlı İmparatorluğu Devleti 'nin Genel Kurmay Harekât Şubesinin savaşa girmeme izahatına bakılırsa

> *'Balkan Savaşı'nın yaraları sarılmadan yeni bir savaş karşısındayız. Eksiklerimiz çok fazladır. Bir taarruzu hele bir kış seferini başaracak durumda değiliz. Savaşın bugünkü durumu, sonucun bir kaç ay içinde alınabileceğini göstermiyor. Belki bu sonuç, ilkbaharda alınacaktır. Lehistan"da başlayan muharebenin sonucu şüphelidir. Almanlar kışın güçlüklerinden kurtulmak için Kovno- Brest-Litovsk hattından ileri geçmeyeceklerdir. Bunun için bugün savaşa girmek için uygun bir zaman değildir. Bundan ne bizim ne de müttefiklerimiz için bir fayda beklenir." (E. Albay Muzaffer, 2006: 3)*

Şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Ancak, Osmanlı Devleti her ne kadar savaş dışında kalmaya başlarda gayret göstermiş olsa da savaş bölgesinin tam ortasında olması nedeniyle bu

savaşın tamamen dışında kalamamış ve birçok nedenden dolayı İttifak Devletleri safında savaşa dahil olmak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti savaştan İttifak Devletleri'yle birlikte yenilgiye uğramış ve büyük bir ekonomik ve sosyal çöküşle karşı karşıya kalmıştır. Savaş sırasında ve sonrasında ortaya çıkan yıkıcı etkilerin tamamı halka doğrudan yansımış ve her alanda büyük sorunlar yaşanmıştır. Erkeklerin büyük oranda asker olarak savaşa dahil olması sonucunda kadınlar bir yandan çocuklarıyla olan ailevi yaşantılarını devam ettirmek bir yandan da savaş hattına dolaylı ya da doğrudan destek sağlamak zorunda kalmıştır. Savaşlarda yüksek insani kayıpların yaşanması demografik yapının dengesini bozarken çok sayıda çocuğun yetim kalmasına ve yüzbinlerce vatandaşın da desteksiz kendi başına hayatını idame ettiremeyecek şekilde sakat kalmasına neden olmuştur. Ayrıca savaş nedeniyle bulaşıcı hastalıkların da şiddeti ve çeşitliliği oldukça yüksek oranda artmıştır.

Mustafa Kemal hatıralarında yer alan "*9 Kasım 1916 Ziyaret Veyselkarani'den hareket olundu… Yollarda birçok muhacir gördük, Bitlis'e avdet ediyorlar. Cümlesi aç sefil, ölüme mahkûm bir halde 4-5 yaşlarında bir çocuğu ebeveyni yol üzerinde terk etmiş, bu da bir karı kocanın peşine takılmış. Onları ağlayarak 100 metreden takip ediyor. Kendilerini niçin çocuğu almadıkları için tekdir ettim. 'Bizim evladımız değildir' dediler"* (Gözcü, 2016: 140) gözlemi toplumsal sıkıntıların başladığının da göstergesidir.

1918'de imzalanan Mondros Anlaşması sonucunda Anadolu'nun işgalinin başlamasıyla birlikte İzmir işgal edilmiş ve işgalin hemen sonrasında Mustafa Kemal Anadolu'ya geçerek milli mücadele çalışmalarına başlamıştır. Kuvay-i Milliye örgütlenmesinin tamamlanmasıyla Anadolu'da yapılan kongreler sonucunda milli bir meclis kurulması kararı çıkmış ve 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmıştır.

2.1. Kuruluş Dönemi Sağlık Politikaları

Osmanlı İmparatorluğu'nda sağlık hizmeti ağırlıklı olarak saray ve askeriye odaklı veriliştir. Sağlıkta örgütlenme anlamında sadece Hekimbaşılık birimi bulunurken Hekimbaşı padişah ve ailesinin sağlığından sorumlu olmasının yanında devletin de sağlık işlerinden sorumludur (Ağırbaş, vd., 2011: 736). 20.yy'da sağlık hizmetleri Dahiliye Nazırlığına bağlı Sıhhiye Umumi müdürlüğü tarafından yürütülüştür (Evsile, 2018: 3). Sağlık Bakanlığı'nın yokluğu ve başka bakanlık altında işleyişi sağlık hizmetlerinde sorunları da beraberinde getirmiştir.

23 Nisan 1920'de TBMM'nin kurulmasından 9 gün sonra 2 Mayıs 1920'de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kurulmuştur (Ağırbaş, vd., 2011: 738). Devletin büyük çoğunluğu işgal edilmişken ve kurtuluş savaşı için düzenli askeri birlik oluşturulması görüşülürken Kemal'in ilk olarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nı kurması, sağlığı yerinde olmayan halk ve askerle savaşın kazanılamayacağı fikrini ön planda tuttuğunu göstermektedir. 1923 yılında savaşların oluşturduğu maddi kaynak yetersizlikleri sağlık hizmetlerinin sunumunu olumsuz etkilemiştir. Beşerî anlamda sağlık hizmeti sunan sağlık çalışanlarında şehitlik ve eğitimin aksaması nedeniyle sayılarında bir düşüş olmakla beraber 1923 yılında 344 hekim, 60 eczacı, 136 ebe, 560 sağlık teknisyeni bulunmaktayken 1935 yılına gelindiğinde ise 1625 hekim, 135 eczacı, 325 hemşire, 451 ebe, 1365 sağlık teknisyeni sayısına ulaşılmıştır (Karabulut, 2007:1 53). 1923 yılında 3 adet numune hastanesinde 800 yatak, 8 adet vilayet hastanesinde 2450

yatak, 6 adet belediye hastanesinde 635 yatak tespit edilmiştir. BU sayı 1934 yılında Sağlık Bakanlığı'na bağlı 36 adet hastanede 3990 yatak, 70 vilayet hastanesinde 3302 yatak, belediyelere ait 20 hastanede 1277 yatağa yükselmiştir (Ağırbaş, vd., 2011: 736). Ancak bu artışa rağmen yaşanan hekim eksikliğinin yanında eczacı ve hemşire eksikliği de devam etmiştir. Hastanelerin sade merkezi bir yapıya bağlı olmayışı çok başlılığa sebep olmakla beraber dengeli bir sağlık hizmeti sunulamamasına neden olmuştur.

İlk Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olan Dr. Adnan ADIVAR döneminde düzenli bir veri kaydı tutulamamıştır. Atatürk döneminde sağlık politikası ilk olarak koruyucu ve kurtarıcı model şeklinde ele alınmıştır. Bunlar için kuduz tedavi merkezleri ve aşıhaneler kurulmuştur. Bakanlığa geçen bir diğer isim ise Dr. Refik SAYDAM olmuştur. Bununla birlikte Atatürk dönemi sağlık politikalarının için başarılı bir 15 yıl başlamıştır. Önceki dönemlerde kızların eğitimden alıkoyulması, sağlık alanında çalışan erkeklerin savaşta ölmesi nedeniyle insan kaynağı olarak sağlık sistemine kötü yansımış ve bunun önüne geçilmek için 1922'de Tıp Fakültelerine kızların alınma yasası ile kadınlara hekim olabilme yolu açılmıştır. Sağlık politikalarına yön vermek amacıyla oluşturulan çalışma programlarının ana temaları:

a- Sağlık teşkilatı kurmak
b-Hekim, ebe, hemşire, sağlık memuru yetiştirmek
c-Numune hastaneleri açmak ,doğum ve çocuk bakım evleri açmak
d-Verem sanatoryumu açmak
e-Kuduz, sıtma, trahom vb. bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek
f-Merkez Hıfzıssıhha enstitüsü ve Hıfzıssıhha Okulunu kurmak
e-Sağlık sosyal yardım örgütünü köylere kadar götürmektir.

Bu çalışma faaliyetlerinde ve uygulamaya koyulmasında sosyal devlet anlayışı hakim olmuş ve günümüz sağlık sisteminin temel yapıtaşlarını oluşturulmuştur (Gül, vd., 1988: 251).

2.2.Kuruluş Dönemi Sağlık Uygulamalarının Sonuçları

Kuruluş döneminde sağlıklı bir toplum oluşturulması için, yapılan ilk faaliyetlerden birisi alfabede temel sağlık kurallarının öğretilmesi olmuştur. Savaşta öksüz kalan çocuklar için 1921'de Çocuk Esirgeme Kurumu kurularak sağlıklı bir nesil geleceği hedeflenmiştir. Halkın savaştan yeni çıkmış olması ve yoksulluğun yanı sıra bir de bulaşıcı hastalıklar baş göstermiştir. Bu hastalıkların başında gelen sıtma hastalığı mücadelesinde ciddi ilaç eksikliği tedavide zorluklar yaşanmasına neden olmuştur. Sonuçta, yaklaşık olarak nüfusun yarısı sıtmaya yakalanmıştır. Hatta bu oran Samsun'da yüzde 72'ye yükselmiştir (Tuğluoğlu, 2008: 353). 1931'de bakanlık tarafından yapılan açıklamada halkın yüzde 21.4'ünün tedaviye alındığı belirtilmiştir (Evsile, 2018: 10). Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda da sıtma mücadelesi için önemli maddelere yer verilmiştir (Mustafayev, 2019: 1123). Diğer yandan, Frengi hastalığının da Anadolu'da yayılmaya başlamasıyla birlikte önleyici olarak 90 numaralı yasa çıkarılmış ve bu yasayla evlilik öncesi muayene zorunluluğu getirilmiştir. Diğer bir bulaşıcı hastalık olan verem ile ilgili olarak Atatürk'ün emriyle ilk verem sanatoryumu 1924'te 16 yataklı olarak açılmıştır (Evsile, 2018: 11). Veremle mücadele için İzmir'de Verem Savaş Derneği kurulmuş ve veremle ilgili kararlara bu dernek öncülük etmiştir (Tekir, 2019: 410-417). Bakanlık merkezi

teşkilatlanmasıyla ve çıkarılan kanunlarla, bulaşıcı hastalıklarla mücadelede ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir. Öyle ki, kuduz başta olmak üzere aşı üretimlerine başlanılmıştır.

Önemli gelişmelerden birisi de Merkez Hıfzıssıhha Kurulu'nun kurulmasına dair kanunun çıkarılmasıdır. Ankara'da kurulan bu kurum kimya, bakteriyoloji, farmakoloji ve imminobiyoloji birimlerinden oluşmuş ve bu kurumda 14 uzman ve 40 yardımcı çalışmıştır. Atatürk dönemi sağlık hizmeti anlayışı koruyucu hizmetleri ön planda tutan bir yaklaşıma sahiptir. Sağlam kişilerin mevcut sağlık durumunu koruması öngörülmüş ve bu sebeple tedavi edici sağlık kuruluşlarını yerel yönetimlerin üstlenmesi sağlanmıştır. Bu konuda belediyelerin teşviki için bakanlık Ankara, İstanbul, Sivas, Erzurum ve Diyarbakır gibi büyük illerde numune hastaneleri kurmuştur (Aksakal, 2017: 223-225). Ebe, hemşire sağlık memuru yetiştirmek için okullar açılmış ve öğrencileri teşvik etmek için ücretsiz yurtlar tahsis edilmiştir. Kırsal kesimi tercih etmeyen hekimlere yönelik Hekimlerin Zorunlu Hizmetleri Hakkında Kanun çıkarılmıştır. 1937 yılında, sağlık çalışanı ve hekim sayısında müthiş bir artış gözlemlenmiş olup 1391 hekim, 1497 sağlık memuru, 486 ebe, 356 hemşire, 137 eczacı sayısına ulaşılmıştır (Nesipoğlu, 2018: 170). Sonuçta, dönemin halk sağlığı ve sağlık hizmeti uygulamaları modernleşen bir sağlık sistemini doğurmuştur.

3.SONUÇ

Kuruluş dönemiyle birlikte Atatürk döneminde uygulalan sağlık politikaları ile sağlık sistemi, çağdaşlaşmaya ve modernleşmeye başlamıştır. Sosyal devlet anlayışının hâkim olmasıyla birlikte Kurtuluş Savaşı sırasında ve akabinde, Atatürk kısıtlı maddi kaynaklarla dahi sağlığa ciddi yatırım aktarmıştır. Frengi, tifo, sıtma, kuduz gibi bulaşıcı salgın hastalıklarla mücadelede ciddi sağlık örgütlenmesi ve planlanmasına gidilmiştir. Sağlık sorunlarının en hızlı en ekonomik şekilde çözüme kavuşturulması hedeflenmiştir. Koruyucu ve tedavi edici bir sağlık hizmeti uygulanmıştır. Yeni okullar açarak hekim, hemşire ve sağlık memuru sayısı artırılmış, tedavi merkezleri ile yeni numune hastaneleri açılarak modern sağlık hizmeti sunulmaya başlanmıştır. Halkçılık ilkesi ile köylere kadar sağlık hizmeti götürülmüştür. Türkiye'nin kuruluş dönemi itibariyle uygulalanan Atatürk dönemi sağlık politikaları günümüzde de varlığını devam ettiren Sağlık hizmetinin yapı taşını oluşturmuş ve halen modernleşen ve çağdaşlaşan sağlık sistemimize bir ilham kaynağı olmuştur.

KAYNAKÇA

Gözcü, A., 1.Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin Gündelik Hayatından Kesitler, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Temmuz, 18,07, 2016.

Biçici, M., (2014) Hatıratlarla Osmanlı Devleti'nin 1.Dünya Savaşına Girişi. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 12 (48). (http://jss.gantep.edu.tr)/ (Erişim tarihi: 04.05.2023)

E. Albay M., *Birinci Dünya Savaşında Mısır Seferi Çerçevesinde Birinci Kanal Akını,* GenelKurmay Atase Yayınları, Ankara, 2006.

Karabulut, U., Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerine Toplu Bir Bakış, Refik Saydam'ın Sağlık Bakanlığı ve Hizmetleri, Aralık, 01,12, 2007.

Elsive, M., Cumhuriyet Döneminde Sağlık Hizmetleri, Kesit Akademi Dergisi, Şubat, 01,02, 2018.

Ağış, İ., Akbulut, Y., Önder, Ö., R., Atatürk Dönemi Sağlık Politikası, Atatürk Yolu Dergisi, 01,08, 2011.

Mustafayev, S., Cumhuriyet Döneminde Sıtma ile Mücadele ve Yasal Düzenlemeler, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Haziran, 22,06, 2019.

Tuğluoğlu, F., Türkiye'de Sıtma Mücadelesi, Türkiye Parazitoloji Dergisi, Eylül, 15,09, 2008.

Tekir, S., Erken Cumhuriyet Dönemi Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Mayıs, 31,05, 2019.

Nesipoğlu, G., Olgusal Bir Yapı Olarak Sağlık Politikaları: 1920-1960 Yılları Arası Cumhuriyet Döneminin Tarihsel İzleri, Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, Mart, 30,03 2018.

Aksakal, H., İ., Dr. Refik Saydam Önderliğinde Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetlerini Modernleştirme Çabaları, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ocak, 15,01, 2017.

ORTAÇAĞ'DA EKONOMİK İLİŞKİLERİN ÖNEMİ: BİZANS-SASANİ ÖRNEĞİ

Esra BEYGİRLİOĞLU
Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD,
ORCID ID: 0000-0002-0914-7231
Dr. Öğr. Üyesi Tunay KARAKÖK
Bartın Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0003-4028-2148

ÖZET

Eski çağlardan itibaren ekonomi insanların en büyük uğraşı olmuştur. Bu faaliyet ticaret sayesinde gerçekleşmiştir. Bizans Devleti de ekonomisini geliştirmek adına mücadeleler gelişmeler göstermiştir. Bizans Devleti bulunduğu coğrafi konumu sayesinde ticari ürünlerini Suriye, Mısır, Anadolu vasıtasıyla Batıya aktarmıştır. Bu ürünler arasında en çok kullanılan ürünler ise ipek, tahıl, baharat, köle, değerli taşlar ve madenler olmuştur. Bizans'ın önemli ticaret bölgeleri ise başta Konstantinopolis olmak üzere, İskenderiye, Antakya, Trabzon, Sinop, Girit ve Kıbrıs olarak kayıtlarda geçmektedir. Bizans devleti tüm ticaret ürünlerinin kendi bölgesine akmasını istemiştir. Buna yönelik ticari politikalar planlamıştır. Bizans devletinin kullandığı ticari yol sistemi de bu politikalara dâhildir. Anadolu, Suriye ve Balkanların değerli ürünleri Çin'in, Hindistan'ın ve Asya'nın ürünleri Bizans'a gelmekteydi. Böylece Bizans'ta ticaret gelişmiştir. Bizans Devletinin ticari politikası doğrudan gelir elde etmeye yönelikti. Bizans devleti doğudan kazandığı gelirlerin üzerine kendi kazançlarını da ekleyerek ekonomisini geliştirmeyi hedeflemiştir. Bizans devletinin ekonomisin gelişmesinin en önemli sebebi de bu noktada Asya ve Avrupa arasında köprü oluşudur. Dönem ve modern kaynaklar ışığında söz konusu Bizans İmparatorluğu ile Sasani Devleti arasındaki hem siyasi hem de ekonomik ilişkilere dair önemli bilgilerin yer aldığı bu çalışmada; bu köprü olma durumunun Bizans-Sasani devletleri arasındaki ekonomik ilişkilere yansıması, bu iki devlet arasındaki ilişkilerin boyutu, şekli ve önemi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bizans İmparatorluğu, Ortaçağ, Sasani İmparatorluğu, Ticaret, Ekonomik İlişkiler

THE IMPORTANCE OF ECONOMIC RELATIONS IN THE MEDIEVAL: THE CASE OF BYZANTINE-SASANIDS

Abstract

Since ancient times, economy has been the greatest occupation of people. This activity was realized through trade. The Byzantine State also showed improvements in struggles to improve its economy. Thanks to its geographical location, the Byzantine State transferred its commercial products to the West through Syria, Egypt and Anatolia. Among these products, the most used products were silk, grain, spices, slaves, precious stones and mines. The important trade regions of Byzantium are recorded as Constantinople, Alexandria, Antakya, Trabzon, Sinop, Crete and Cyprus. The Byzantine state wanted all trade products to flow to its region. Commercial policies have been planned for this purpose. The commercial road system used by the Byzantine state is also included in these policies. The valuable products of Anatolia, Syria and the Balkans, the products of China, India and Asia were coming to Byzantium. Thus, trade developed in Byzantium. The commercial policy of the Byzantine State was aimed at generating direct income. The Byzantine state aimed to develop its economy by adding its own earnings to the incomes it earned from the east. The most important reason for the development of the economy of the Byzantine state is that it was a bridge between Asia and Europe at this point. In this study, which contains important information about both the political and economic relations between the Byzantine Empire and the Sassanid State in the light of the period and modern sources; The reflection of this bridge status on the economic relations between the Byzantine-Sassanid states and the size, shape and importance of the relations between these two states are emphasized.

Key words: The Byzantine Empire, Medieval, The Empire of Sassanids, Trade, Economic Relations

1. Giriş: Bizans İmparatorluğu ve Bizans Ekonomisi Hakkında

Bizans Devleti'nin ilk imparatoru, devletinin merkezini doğuya taşıyan Diokletianos (284- 305) olmasına rağmen bu devletin kuruluşunu imparator Büyük Konstantinos'a (306-337) bağlayabiliriz. Konstantinos, taht mücadelesi, iç sorunlar ve dışardan gelen saldırılar sebebiyle önemli bir şehir olan Roma'nın yerine yeni bir başşehir seçme ihtiyacı duymuştur. Bu ihtiyaca yönelik olarak coğrafi konumu kadar siyasi, askeri ve ticari bakımdan da merkez olma özelliğine sahip, Asya ile Avrupa'nın birleştiği noktada bulunan İstanbul'u seçmiştir. Bu şehrin inşasına 324 yılında başlanmıştır. 11 Mayıs 330 tarihinde yapılan bir törenle ise resmi açılışı tamamlanmıştır. Açılışı tamamlanan bu yeni şehir, Yeni Roma. İkinci Roma veya

Konstantinopolis ismiyle bilinir.[1] Bu yeni kurulan Bizans devleti gümüş ve solidus gibi değerli paraları kullanmalarından ötürü ekonomik anlamda ilerleme göstermişlerdir. Diokletianos döneminde, 301 yılında "*Azami Fiyat Emirnamesi*" diye bir kararname yayınlamıştır. Bu kararnameye sonucunda Bizans ülkesindeki ürünlerin fiyatları devlet tarafından kontrol altında tutulmuştur.[2]

Konstantinos döneminde (350-361) ise temelini solidus denen altın paranın ve seliqua adı verilen gümüş para sisteminin oluşturduğu bir para sistemi kurulmuştur. Bu para sistemi imparatorluğun hatta bütün Akdeniz dünyasının uzun yıllar boyunca standart parası olmuştur. Böylece belirli bir düzene giren para sistemi ticareti ortaya çıkartarak İstanbul'u zengin bir şehir statüsüne getirmiştir.[3] Para ticarette devreye girmeden önce insanlar alışveriş maksatlı para yerine mallarını veriyorlardı. Bazen bir ölçü buğdayın karşılığı yarım ölçü pirinç, bazen de yarım arşın kumaşın değeri bir fıçı şarap karşılamıştır. Paranın devreye girmesi ile ise kar elde etmek ve sömürü gibi durumlar ortaya çıkmıştır.[4]

Bizans devletinin kullandığı para (altın solidus) 6.3 gr. ağırlığındadır. Bu paranın yarısına (semissis) ve üçte birine (tremissis) denilirdi. Bizans devletinde VII. yüzyıla kadar genelde altın para kullanılmıştır. Yalnızca küçük bozuk paralar bakırdan yapılmıştır. Bu paralar follis şeklinde isimlendiriliyordu.[5] Bizans parası XII. Ve XIII. yüzyıllarda da uluslararası ticarette en güvenilir para birimiydi. Bu durum XIII. Yüzyılda Cenova Floransa ve diğer Batı şehirlerinin kendi paralarını çıkarmalarına ve XIII. Yüzyıldan sonra bu para birimlerinin uluslararası ticarette kullanmalarına kadar devam etti.[6]

Bizans imparatorluğu, Büyük Theodosios'un (379-395), vefatının ardından Doğu ve Batı Roma olarak Arkadios ve Honorios arasında ikiye ayrılmıştır. Daha sonra ise Doğu ve Batı Roma hiçbir zaman birleşmemiştir. İmparatorluğun Batı yarısı V. yüzyılın ikinci senesinde yıkılmıştır. Doğu yarısı ise İmparator Anastasios'un devletin kendi içinde özellikle mali alanda getirdiği

---

[1] George Ostrogorsky**,** *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019, s.24-30.

[2] Ali Hüseyin Toğay, "Sasani Bizans İlişkileri (VI. Ve VII. Yüzyıllar)", *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Nevşehir, 2008, s. 49.

[3] M. Murat Baskıcı, *Bizans Döneminde Anadolu İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261),* Ankara: Phoenix Yayınevi, 2009, s.247-248.

[4] Mehmet Ertan Bamyacı, "Bizans İmparatorluğunda Ticaret (VI-VII. Yüzyıllar)", *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Elazığ, 2013, s. 53,56.

[5] Cyril Mango, *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu*, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 2008, s. 47.

[6] Baskıcı, *a.g.e.*, s. 250.

yeniliklerle ayakta kalmayı başarmış olsa da devleti eski gücüne ulaştırmak adına Germenler'in işgal ettikleri devlet topraklarını geri almayı amaçlamıştır. Bu amacına yönelik Kuzey Afrika, İtalya ve İspanya'nın güneydoğusu tekrar ele geçirilmiştir. I. Lustinianos, (527- 565) döneminde ise Devletin ayakta kalmasına yönelik fetihlerle birlikte geniş bir korunma sistemi kurulmuş ve merkezi idare kuvvetlendirilmiştir. Tüm bunları yaparken devletin kaynakları büyük ölçüde harcanmıştır.[7] Devletin ekonomik olarak kötüye gittiği bir dönemde Herakleios (610-641) devletin başına geçmiştir. Herakleios'un döneminde devletin hazinesinde para olmadığı için ücretli asker toplamaya dayanan ordu sistemi faaliyet gösteremiyordu. Batıda Slavlar ve Avarlar devletin Balkan eyaletlerine girmişler, her tarafı yağmalıyorlardı. Sasaniler ise Anadolu içlerine kadar uzanan akınlarla doğu şehirlerini ele geçirmişti.[8] İnsanlar ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli mal ve hizmetlere gerek duymuşlardır. Bu gereksinim sonucunda ise ticari ürünler ortaya çıkmıştır. Bu ürünlere ulaşım için ise insanlar zamanla ihtiyaç duydukları ürünleri tek başlarına karşılayamaz hale gelmişlerdir. Bunun sonucunda ise üretimler başlamıştır. Ticaret ise üretilen bu ürünlerin ihtiyaçlar ekseninde alınıp satılması demektir. Bizans Devletinde alınıp satılan bu ticari ürünleri ikiye ayırmak mümkündür. Bu ayrımda birinci sırada temel tüketilen ürünler (tahıl, değersiz madenler, kereste, kumaş vs.) İkinci sırada ise lüks için tüketilen ürünler (İpek, Şarap, Baharat, Altın, gümüş vs.) yer alır. Temelde kullanılan ürünler zamanla kullanılan bölgenin şartlarına göre değişiklik göstermişlerdir. Fakat lüks için kullanılan ürünler yaşamın her anında gelişerek farklılaşmışlardır. Bizans halkı için ana kaynak değeri taşıyan tahıl Mısırdan alınmıştır. Bu ürün İskenderiye limanı aracılığıyla Bizans'a gelmiştir.[9] Fakat daha sonra yapılan fetihler sonucunda Mısır, Suriye ve İskenderiye şehirlerinin kaybedilmesi Bizans için ekonomik anlamda çok büyük kayıplara yol açmıştır. Bizans Devletinin bu durumda ayakta kalmasını sağlayan tek şey ise Anadolu'yu kaybetmemesi olmuştur.[10] Bizans tahıl haricinde olan besin gereksiniminin belirli bir kısmını yine Mısır'dan karşılıyordu.[11]Bizans Mısır'ı kaybettikten sonra ipek üretimi Konstantinopolis, Selanik ve Yunanistan'da yapılmıştır. Bizans bunun yanında dokuma için hammadde ihtiyacını ise Lübnan, sur, Beyrut ve Lazkiye gibi yerlerden karşılamıştır. [12] Diğer taraftan Trakya ve Makedonya da Bizans'ın et ve peynir ihtiyacını karşıladığı yerlerdendi.[13]

---

[7] Işın Demirkent, "Bizans", *DİA,* VI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s. 230-244
[8] Işın Demirkent, "Herakleios", *DİA*, XVII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, s. 210-211.
[9] Bamyacı, *a.g.t.*, s. 47-48,
[10] Ostrogorsky, *a.g.e*, s. 108
[11] Mango, *a.g.e.*, s. 50.
[12] Bamyacı, *a.g.t.*, s. 49-52.
[13] Mango, *a.g.e.*, s.50.

Bizans devletinin ticarette uğraştığı bir diğer alan ise cam üretimidir. Cam maddesinin kökeni ise Fenikeliler ’den gelmektedir. Cam üretimi Bizans’ta VI. yüzyılda artmaya başlamıştır. Bu üretim Bizans ekonomisine büyük katkı sağlamıştır. Bizans’ta yapılan cam üretiminin Doğu’ya ve Batı’ya ihracatı yapılmıştır. Cam zenginliği ifade eden bir ürün olması nedeniyle maddi durumu iyi olan kişilerin ulaşabileceği bir üründü. Üretilen bu cam ürünler Yahudiler tarafından üfleme taktiği ile yapılmıştır. Cam üretimi konusunda Mısır ve Bizans sürekli bir mücadele içinde devam etmişlerdir. Bizans’ta önemli ticaret ürünlerinden bir diğeri de altındır. Altın Bizans için oldukça gerekli bir üründü çünkü yaşadığı istilalardan dahi altın vererek kurtulabiliyordu. Bizans için önemli olan bir diğer ürün ise gümüştür. Bu ürün Yemen, Afganistan, Kuzey Afrika ve İspanya’da ve Avusturya’da çıkarılmaktaydı.[14] Bizans’ta ticaret ile alakalı önemli unsurlardan bir diğeri de kölelerdir. Köleler sanayinin oluşmasına kadar ticarette önemlidir. Köleler üretim konusunda önemli bir rol oynamaktadırlar. Bizans’ta bir kölenin fiyatı yaklaşık 20 solidi idi. Kaynaklardaki bilgilere göre köleler Bizans’ta tarlalar yerine daha çok ev işlerinde çalışırlardı.[15]

Bizans’ta ulaşım karadan ve denizden yapılırdı. Bizans Devletinde kullanılan önemli ticaret yolları ise İpek Yolu ve Baharat Yoludur.[16] Çin’den başlayıp Anadolu’ya ve Bizans’a gelen ve buradan da Avrupa’ya giden yol İpek yoludur. Bizans’ın kullandığı bir diğer yol ise Uzakdoğu ile Batı’yı birbirine bağlayan Fırat Kervan Yolu’dur. Akdeniz’den Kızıldeniz’e oradan da Basra Körfezine uzanan Bizans’ın kullandığı bir diğer yol ise Sus’tan Mısır’a kadar giden yoldur.[17] Tüm bunlardan anlaşılana göre Bizans Anadolu’da çok çeşitli bir ulaşım sistemine hâkimdir. Bu sistem İran üzerinden Orta Asya’ya, Akdeniz limanlarına ve Arap Yarımadası’na kadar gitmekteydi. Bizans’ta kullanılan önemli yollardan biri de Konstantinopolis’ten başlayarak İzmit, İznik, Eskişehir, Konya, Adana Halep, Şam ve Mısır’a ulaşan karayoludur. Bizans ile Sasaniler arasındaki mücadelenin önemli sebeplerinden biri de bu yollar üzerindeki egemenlik hırsı olmuştur.[18] Bizans’ta deniz yolları da ticaretin önemli bir unsurudur. Deniz yolu daha ekonomik ve güvenli olması sebebiyle kara yoluna yerine kullanılmıştır. Bizans devleti Akdeniz, Ege ve Karadeniz’e hâkim olması sebebiyle deniz yolu ticaretinde başarılı olmuştur. Bizans’ın ticaret ve ulaşımda kullandığı denizler Akdeniz, Karadeniz, Ege Denizi, Kızıldeniz

[14] Bamyacı, *a.g.t.*, s. 49-52.
[15] Mango, *a.g.e.*, s.52.
[16] Murat Durukan, “Genç Antik Çağda Doğu Akdeniz’deki Ekonomik Gelişmenin Nedenleri: İpek Yolu ve Baharat Yolu’nun Rolü LR1 Amphoroları ve Kilik’a’daki Diğer Kanıtlar”, *Adalya*, 2015, s. 249-250.
[17] Sezgin Güçlüay, “Selçuklular Döneminde Ortadoğu’da Ticaret (XI-XIII. Yüzyıllar)”, *Basılmamış Doktora Tezi*, Fırat Üniv. Sosyal Bil. Enst., Tarih ABD, Elazığ , 1999, s. 40.
[18] Bamyacı, *a.g.t*, s. 40.

ve Hint Denizi olmuştur. Eski ve Orta Çağ'dan itibaren Hint Denizi'nden başlayan ticaret Kızıldeniz yoluyla Doğu Akdeniz'e oradan da batıya taşınmaktaydı.[19] Bizans devleti sahip olduğu bu denizlerde diğer devletlerin ticaret yapmalarına müdahale etmemiştir. Bizans Devleti buralarda yalnızca kendi devletine girecek ürünlerden transit ücreti alarak bu ürünleri kontrol altında tutmuştur. Bizans devletinde ticarette kullanılan önemli nehirler ise Nil, Fırat, Dicle ve Tuna Nehirleridir. Fırat ve Dicle nehirleri toprağı geliştirmiştir. Dicle nehri Fırat nehrine göre daha kullanışlı idi. Tuna nehri ise Avrupa'nın doğuyla kurduğu bağlantıda önemlidir.[20]

Bizans'ta kara yolu deniz yoluna oranla daha uzun ve uğraştırıcıydı. Denizyolu maliyet açısından da gayet uygundu. Bizans Devletinde imparatorluğun Batı bölgeleri için önemli ticaret yolları İspanya'dan Hindistan'a ve Orta Asya'ya kadar uzanan ticaret yolları arasında Türkistan'dan başlayan ve Hazar denizi ve Karadeniz üzerinden Kırım ve Anadolu'ya ulaşan yol ile Güney Hindistan ve Seylan'dan başlayarak Kızıldeniz yoluyla Mısır'a ulaşan yollardır. Bizans için Doğu bölgeleriyle ticarette baharat, papirüs, ipek, yün, keten, mermer, cam gibi maddeleri çeşitli tahıllar şarap, zeytinyağı, kütük, fildişi, sünger, metal eşyalar ve madenlerde önemlidir. [21]

Bizans devletinde vergi uygulaması da ekonomide önemli bir konu olmuştur. Vergi Bizans Devletinde çiftçiden aynî tüccar ve sanatkârdan nakdi olarak alınırdı. Bu vergi oranları tarımsal nüfusu kentsel nüfustan yoksul ve zenginden daha ağır bir şekilde almak şartı ile düzenlenmiştir. Bu vergi oranları sebebiyle birçok Romalı düşman ile iş birliği yapma yoluna gitmiştir. Hatta birçok çiftçi de topraklarını bırakarak istifa etme yoluna gitmiştir. [22] Bizans devleti vergilerini prakdika denilen defterler ile kaydediyorlardı. Bu defterlere kayıt işlemi ekilebilir arazi büyüklüğünün hane ve hane reisi temel alınarak kaydedilmesi ile yapılırdı. Prakdikaya kaydedilen arazinin verimi, türü, kullanım şekli her köylünün elindeki ekebileceği arazi miktarıdır. Bu defterlere vergi mükellefi ile tarlanın büyüklüğü tarlayı işleyecek köylünün hane başına sayısı gibi bilgilerde kaydedilirdi. Çeşitli türleri olan prakdika defterlerinin en önemlisi emlak ve vergi gelirinin kaydedildiği envanter tipinde olan defterlerdir.[23]

Sonuç olarak Bizans devletinin ekonomisi dönem dönem değişkenlik göstererek gelişmiştir. İmparator Diocletianus döneminde ise planlanmış bir ekonomi sistemi vardı. Bu sistem

[19] Neşet Çağatay, *İslam Tarihi*, Ankara, TTK Yay., 1993, s. 57.
[20] Bamyacı, *a.g.t.*, s. 41-43.
[21] Baskıcı, *a.g.e.*, s. 90.
[22] Mango, *a.g.e.*, s.52-53.
[23] İsmail Tokalak, *Bizans Osmanlı Sentezi Bizans kültür ve Kurumlarının Osmanlı Üzerindeki Etkisi*, İstanbul, 2006, s. 309-310.

uygulanmasaydı devlet ekonomik olarak zor duruma girebilirdi. Bu ekonomik sistem sayesinde Bizans Devletinin bütçesi düzenlenmişti. Bunun yanında Bizans devletinde çalışan memur sayısı vergi ödeyenlerin sayısını geçmişti.[24]

2. Bizans Sasani Ticari İlişkileri

226-651 yılları arasında hüküm süren bir İran hanedanı olan Sâsânîler[25] Roma ve Bizans Devleti ile kültür etkileşiminde bulunmuşlardır. Sasaniler ve Bizanslılar kendilerini diğer devletlere karşı yenilmez bir güç olarak görüyorlardı. [26] Bizans ve Sasani Devletleri arasındaki mücadelenin en büyük sebebi ticaret ve tarımdı. Anadolu'nun ekonomik yapısında da tarım ve madencilik etkiliydi. Bu sebeple Bizans Anadolu'nun doğu kısmında sulu tarım yapılan Mezopotamya bölgesini ele geçirmek amacıyla Sasaniler ile mücadele etmiştir. Bu Mezopotamya bölgesinde tarımdan kazanılan ürünler Araplara ve Sasani Devleti'nin vatandaşlarına satılmaktaydı. Bu sayede Bizans devleti ve Sasaniler arasındaki iletişim gelişmiştir. [27]

Sasaniler ile Bizans Devleti arasındaki mücadele imparator Herakleios'un 628 yılında İran'ı ele geçirmesine kadar sürmüştür. Bu döneme kadar olan bu mücadelelerde Sasaniler hep galip taraf olmuştur. Bunun sebepleri ise; Sasani Devleti'nin coğrafi konumu, askeri gücü ve uyguladığı akılcı stratejiler olmuştur. Bizans devletinin Batıda barbar ve Türk kavimlerinin baskı ve kuşatmalarına maruz kalması da Sasanilere karşı güçsüz olmasına sebep olmuştur.[28] Bizans Devleti Sasanilerle üç önemli ticari şehri elde etmek amacıyla da mücadele etmiştir. Bu önemli ticari şehirlerden biri Petra şehridir. Petra şehri günümüzde Ürdün sınırları içerisinde yer alan antik bir ticari şehirdir. Petra bölgesi, Sasani devleti için bir kervan şehri ünvanına sahipti. İkinci ticari şehir ise Palmira idi. Palmira şehri ise Suriye bölgesinde bulunmaktaydı. Ticari anlamda önemli olan son şehir ise Nusaybin idi. Bu Şehirler İranlı, Hintli, Çinli, Avrupalı ve Bizanslı tüccarlar için büyük bir öneme sahip olması sebebiyle Sasani ve Bizans devletleri bu üç önemli şehri ele geçirmek amacıyla çok çabalamışlardır. Bizans İmparatoru I. Şapur, Palmira şehrini almak için sefer düzenlemiştir. Palmira Kralı Odenathus, I. Şapur'a karşı dostça davranmasına rağmen I. Şapur onunla anlaşmadan onu küçük görerek onunla uzlaşmak istememiştir. Buna karşılık Palmira Kralı Sasanileri yenmiştir. Roma ise bu durumdan

[24] Mango, *a.g.e.*, s. 52.
[25] Esko Naskali, "Sâsânîler", *DİA*, XXXVI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 174-176.
[26] Baskıcı, *a.g.e.*, s. 101-102.
[27] Gürhan Bahadır, "Anadolu'da Bizans-Sasani Etkileşimi (IV.-VII Yüzyıllar), *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1 Winter 2011, s. 722.
[28] Auguste Bailiy, *Bizans Tarihi*, I, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1947, s. 123.

yararlanarak bu yerleri kendisine bağlamıştır. Nusaybin şehri ise Mezopotamya şehirleri arasında en önemli konuma hâkimdi. 298 yılında ise Roma ve Sasani devletleri ticari konuda bir anlaşma yapmışlardır. Bu anlaşmaya göre, Nusaybin şehri Sasani ve Roma devletlerinin alışveriş merkezi olmasının yanında bu şehirde ipek parçalarının yapımı ve satımı çok önemliydi. I. şapur 260 yılında Nusaybin bölgesini ele geçirerek buradaki ünlü zanaatçıları kendi ülkesine götürmüştür. Sasaniler Romalılardan dokuma işini kavramışlardır. Sasaniler, ticari ürünleri Petra, Palmira ve Nusaybin üzerinden bütün Avrupa ülkelerine ihraç ediyordu. Sonuç olarak Sasani ve Bizans devletleri Erken Orta Çağ döneminde Petra, Nusaybin ve Palmira gibi önemli ticari şehirleri almak için çabalamıştır.[29] Bu iki devletin arasındaki mücadelelerin genel sebebi ise ekonomik ve siyasi olarak genişleme stratejileri olmuştur. Sasaniler'in Asya, Kafkasya, Suriye ve Mısır'daki hâkimiyeti Bizans'ı ekonomik anlamda korkutmuştur. Fakat Bizans Devletine karşı olan Hun ve barbar kavimlerin aralıksız saldırıları, Bizans'ın Sasanilere karşı daha olumlu olmasını sağlamıştır.[30]

Sasaniler ve Bizans Devleti ticari yollar sebebiyle de mücadele etmişlerdir. Bu dönemde üç önemli ticari yol vardı. Bu yollar, İpek yolu, Kızıldeniz ve Basra Körfezi idi. İpek Yolu, İran'dan Çin'e kadar ulaşan yoldu. Kızıldeniz ise hem Asya ve Afrika arasında olması hem de Hint Okyanusuna yakın olmasından dolayı önemliydi. Basra Körfezi (Haliç-i Fars) ise Pars denizi olarak tanınır. Basra Körfezi coğrafi olarak Asya Kıtasının güneybatısı, Arap Yarımadasının kuzeyi ve İran'ın güneyinde yer alırdı. Umman denizi vasıtasıyla Hint Okyanusuna bağlanır. Basra Körfezi ya da diğer bir isim ile Haliç'i Fars, tarih boyunca önemli suyolları ticaretine hâkimdir. Sasani ve Roma-Bizans devletleri ise Haliç'i Fars bölgesini hâkimiyetleri altına almak amacıyla mücadele etmişlerdir. [31] Sasaniler bu mücadeleleri sonucunda Halic-i Fars, Bahren ve Umman bölgelerini kendisine bağlamıştır. Böylece ekonomik olarak önemli gelirler kazanmıştır. Bizans İmparatoru I. Ardeşir, bu fetihlerden sonra bu bölgelerde ticareti geliştirmek amacıyla önemli limanlar kurmuştur. Boht Erdeşir limanı bunlardan biriydi. Bu liman Şiraz ve Kazerun şehirlerini birbirine bağlar ve bu limandan yapılan altın ticareti diğer şehirlere gönderilirdi. Sasani devleti için en önemli liman ise Siraf idi. Siraf, Sasani devletinin en büyük limanı olarak bilinirdi.[32] Kaynaklardaki bilgilere göre Siraf, Firuzabad ve Şiraz'ı birbirine bağlayan bir limandı. Son yapılan araştırmalarda Siraf şehrinde

[29] Toğay, *a.g.t.*, s. 74-77.
[30] Bamyacı, *a.g.t.*, s. 32.
[31] Toğay, *a.g.t.*, s. 67-68.
[32] İbn Havkal, *X.. Asırda İslam Coğrafyası*, Çev. Ramazan Şeşen, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2014, s. 55.

Rusya, İspanya, Suriye, Çin ve Arap paraları bulunmuştur.[33] Sasaniler için önemli bir diğer liman ise Bender Lenge limanı idi. Avrupa ve Asya ülkeleri Sasanilerle ticaret için bu bölgelere gelmişlerdir. Ayrıca Sasani devleti, Gur Erdeşir, Guzeran, Haşt, Rivardeşir, Mihraban ve Esterabad adında liman kentlerini de kurarak bu bölgeleri ticaret konusunda geliştirmiştir. [34] Bizanslılar ise bu limanlara hâkim olmak amacıyla Sasanilerle mücadele etmişlerdir. Sasaniler bu limanlar aracılığı ile Mezopotamya'dan Asya'ya ve Doğu Afrika'ya kadar ticaret yapabilme şansını yakalamışlardır. Sasaniler Bizans'a karşı farklı stratejiler işleyerek Bizans devletinin bu bölgelerdeki ticaretini engellemeye çalışmışlardır. Bizans devleti ise Basra Körfezini Sasanilere kaptırmamak için Gassaniler ile anlaşarak Sasanilere karşı hazırlıklı olmayı seçmiştir. Bizans devleti Herakleios döneminde Basra körfezi üzerindeki planlarını uygulamak için II. Hüsrev ile mücadele etmiştir. Sonucunda ise Bizans Devleti başarılı olarak Basra Körfezini kendisine bağlamıştır. Daha sonra Sasani Devleti II. Şapur ve Hüsrev dönemlerinde ipek yolunu alınca Roma Devleti de Çin ve Hint ipeklerini Habeşliler aracılığı ile almaya çalışmıştır. Sasaniler Bizans'ın eline toprak geçmemesi amacıyla Bizans ile bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmaya göre: İran ve Bizans tüccarları birbirlerinin ülkesine seyahat etmeme kararı aldı. Böylelikle Bizans ve İranlı tüccarlar sadece kendi ülkelerinde bulunacaklardı. Fakat daha sonra İranlı tüccarlar Çin'e seyahat etme kararı alırken Bizans tüccarları ise Etiyopyaları kullanarak Basra körfezi aracılığı ile Uzakdoğu da ticaret yapmaya başlamıştır. [35]

Sasaniler Doğu-Batı etrafında oluşan ipek, baharat, köle, değerli bitkiler, kereste vs. ürünlerin ticaretinde önemli faktörlerden biri olmuştur. Hindistan ve Çin'den alınan ipek ve diğer önemli ürünler bazen karayolu ile Soğdina'ya bazen de deniz yolu ile Seylan'a kadar iletilirler buradan da Sasaniler aracılığıyla Bizans'a aktarılırlardı. Bizans İmparatoru I. Justinyen planı ise bu Doğu-Batı ticaretinde olan Sasani etkisini ortadan kaldırmaktır.[36] Buna yönelik olarak Bizans Devleti ipek üretimini öğrenerek ipek böceği temin edip ipek üretimine geçmiştir. Fakat Bizans bu konuda hedeflediği kadar başarılı olamamıştır. Bunun sonucunda ise yine Sasanilere muhtaç kalarak ipek ihtiyacını yine Çin'den karşılamak zorunda kalmıştır. Bu durum karşısında Bizans Sasanilerin ağır taleplerini kabul etmek mecburiyetinde kalmıştır.[37] Bizans ile Sasaniler arasındaki ekonomik mücadele dönem dönem olumlu olumsuz olarak devam etmiştir. Önemli

[33] Toğay, *a.g.t.*, s. 69.
[34] Ahmet Altungök, Taner Yıldırım, "Basra Körfezi Ticareti Üzerinde Sasani- Bizans Ve Arap Mücadelesi, *"Fırat Üniversitesi Orta doğu Araştırmalar Dergisi*, C. IX, Sayı 1, Elazığ, 2013, s. 142.
[35] Toğay, *a.g.t.,* s. 69-71.
[36] Paul Lemerle, *Bizans Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994, s 67.
[37] Bamyacı, *a.g.t.* s. 33-34.

ticaret malı olan Çin ham ipeğinin bu ticari etkileşimde çok özel bir yeri vardır. Bizans'ın lüks endüstrisi için ipek çok önemlidir. İpek yolu Sasani Devleti'nin sınırlarından geçtiğinden dolayı ipek ticareti Sasanilerin elindeydi. Ayrıca Bizans vatandaşları doğu ürünlerini kullanmaya alışmışlardı ve bu geleneklerinden vazgeçemiyorlardı. [38] Bizans devleti Sasanilerin elinde olan ipek üretimini ele geçirmek için Çin'den kozaları alarak ipek böceği yetiştirmenin önemli kısımlarını tecrübe etmiştir. Bizans İmparatoru Justinianos döneminde bir rahip Çin'e giderek ipek böceği kozasını bambu ağacının içine gizleyerek İstanbul'a getirdi. Bu olaydan sonra Bizans Devleti'nde ipek üretimi için iklimi en uygun yer olarak Bursa ve Antakya seçildi. Böylece Bursa ve Antakya'da dut ağaçları ekildi ve imalathaneler kuruldu. İpek sanayi devlet tekeli altına alındı ve Bizans Devleti'nin gelirlerinin en büyük kaynaklarından biri haline geldi.[39] Sasani Tüccarları Bizans tüccarlarına göre dokuma ipliği ve deri konusunda da başarılıydılar. Bu ürünleri Avrupa ülkelerine satarak ekonomilerini güçlendirmişlerdir. Bu iki devlet Uzakdoğu ülkeleri ile ticaret yapabilmek amacıyla da mücadele etmişlerdir. Çinliler, Sasani devletine ipek ihraç ederken karşılığında Sasanilerden altın, gümüş, turkuaz, inci, elmas, halı, cam, kristal, çelik, bakır, cıva, tekstil ürünleri, pamuk, deri, zerdeçal, biber, şeker, İran gülü, hurma, meşe, tuz, kehribar, ahşap, buğday, demir- çelik, arpa, pirinç, katır, at, eşek, devekuşu ve Suriye incilerini ithal ederdi. [40] Sasaniler Bizans Devletinin İpek ticaretini bozmak adına İpek ticaretini kendi egemenlikleri altına almışlardır. Bizans ise kendi ipek ihtiyacını karşılamak için çabalasa da İstanbul'da yeterli ölçüde ipek bulunmadığı için tüccarlar da Sasani ülkesine gitmek zorunda kalmışlardır. Sasani devleti ise Bizans ülkesindeki ipek azlığından yararlanarak kendi tüccarlarına emir vererek hiçbir İranlı tüccar devletin izni olmadan ipek ihraç etmeme kararı aldı. Sasani devletinin almış olduğu bu yeni karar ile Bizans ülkesine ipek çok az gitmeye başladı. Bizans'a satılan ipekler ise halk için değil sadece imparator ve ailesi için alınırdı. [41]

Sasaniler değirmencilik, demircilik ve marangozluk konusunda da başarılı olmuşlardır. Bizans devleti donanmaya da önem vermiştir. Bizans devleti, donanma silahı olarak Grejuva (Rum) ateşi sayesinde düşmanlarını yenebilmiştir. [42]

Sasani-Bizans mücadelesinin bir diğer sebebi ise Trabzon'un güneyindeki altın madenleri olmuştur. Bizans Devleti Doğudan gelen tehlike sebebiyle sınır bölgesini korumak adına

[38] Heyd, *a.g.e.*, s. 59.
[39] Bailly, *a.g.e,* s. 98.
[40] Toğay, *a.g.t.*, s. 73-74.
[41] Heyd, *a.g.e.*, s. 20.
[42] Toğay, *a.g.t.*, s. 48.

önemli kaynaklar ayırmışlardır. Bu mücadelede Bizans Devleti büyük harcamalar yapmıştır. Bu durumda Bizans'ın ekonomisini sarsmıştır.[43] Sasaniler Hintli tüccarlar ile kervan yollarında ticari olarak dostluk kurmuşlardı. [44]Bizans İmparatoru II Şapur da bu dostluk ilişkilerinden faydalanmak amacı ile büyük bir gemiyi Hindistan'a göndererek oralardan arpa, dut ve Hint buğdayı getirilmesi konusunda emir vermiştir. Sasanilerin Hindistan ile yaptıkları bu anlaşmadan Bizanslılar memnun kalmamıştır. Bunun sebebi ise Hintli tüccarların bu anlaşmalar ile tüm ihtiyaç malzemelerini Sasaniler'den ithal etmeye başlamalarıdır. Sasani devleti ise ihraç etmiş olduğu ürünler sayesinde ekonomik anlamda büyük kazançlar sağlamıştır. Fakat Bizans devleti daha sonra ekonomik anlamda yapmış olduğu yenilikler sayesinde Sasanilere karşı Uzakdoğu'da etkin olmayı başarmışlardır. Sasani devleti gümüş para kullanırken Bizans da altın parayı kullanmıştır[45] Bizans-Sasani Devletleri arasında yüzyıllarca süren çatışmalardan Suriye-Mezopotamya bölgesinde iki devleti ayıran sınır eyaletleri askeri ve iktisadi yönden çok etkilendiler. Ticari antlaşmalar birkaç sınır şehriyle sınırlandırıldı. Bu sınır şehirlerine gümrük büroları oluşturuldu ve altıncı yüzyıl başında Bizans yönünde Nisibis (Nusaybin)'de kurulan gümrük sayesinde Bizans tüccarları ve Sasani tüccarları arasında ticari bağlantılar geliştirildi. 561 yılında yapılan barış anlaşmasına özel olarak koyulan bir maddede kaçakçılık durumunda uluslararası dava açma hakkı veriliyordu. Bizans-Sasani orduları Suriye ve Mezopotamya bölgelerine çok fazla akın yapıyorlardı. Bu akınlar sonucunda elde edilen rehineler ancak fidye karşılığında serbest bırakılırdı. 422 yılındaki Bizans-Sasani savaşında, Bizanslıların Arzan bölgesinde esir aldığı 7000 kişi, Amidli (Diyarbakırlı) Piskopos Acacius'un kilisenin altın ve gümüş şamdanlarını satıp, parayı tedarik etmesiyle serbest kalabildiler. Sasani Kralı I. Hüsrev (531-579) zamanındaki savaşlar sonrasında Suriye bölgesinden zorla getirilen Suriyeliler yeni kurulmuş şehirlere yerleştirildiler. Bu yeni şehirlere yerleştirilen Suriyeliler, becerikli ve sanatkârlardı. Sasanilerin bu şehirlerin oluşumunda bu sanatkârlara ihtiyacı vardı. Suriye bölgesinden getirilen ipek işçileri İran şehirlerine yerleştirildiler. Sasaniler, ipek işçilerinden bu işi kendilerine öğretmelerini istediler. Bizans Devleti'nin ekonomi tarihinde Diokletian vergi sisteminin olumlu ve olumsuz yanları görüldü. Diokletian'ın zamanında vergi sistemi tek bir kalıp şeklinde uygulanmadığı gibi eyaletten eyalete farklı şekillerde yapılandırıldı. Diokletian yönetiminin özel karakteristik sisteminde Roma-Suriye kanun ve müesseseleri bulunurdu. Sasani Kralı I. Hüsrev'in vergi yapısı yerel Suriye geleneğinin devam eden basit bir sistemiydi.

[43] Bahadır, *a.g.m.* s. 722.
[44] Heyd, *a.g.e.*, s. 10.
[45] Toğay, *a.g.t.*, s. 74-77

Sasanilere ait bu vergi sistemi İslam hâkimiyeti altında yaşamını ve gelişimini devam ettirdi. İslamiyet vergi sisteminin Bizans-Sasani Devletlerinden alındığı kesin olarak tanımlanamaz; fakat İslam Devletlerinin bu vergi sisteminden hiç etkilenmemiş olduğu da söylenemez.[46] Sasaniler ise toplumdan üretilen ürünün miktarına göre vergi oranı belirlerdi. Mesela bir bölge tarım konusunda elverişli ve bereketli ise oradan vergi fazla alınırdı. Ama eğer kurak ve verimsiz ise az oranda bir vergi alınırdı. Vergi alınmayan kişilerde vardı. Fakat Yahudiler ve Hristiyanlardan fazla vergi alınırdı. Bu durumdan rahatsız olan Hristiyan ve Yahudiler vergi memurlarına karşı isyan etmişlerdir. Çünkü vergi memurlarının Yahudi ve Hristiyanlardan ne kadar vergi alınması konusunda bir oran belirlemediği için onlardan fazla vergi alırlardı. [47]

3. Sonuç

Sonuç olarak Bizans Devletinin ekonomik yapısı zaman zaman gerileme zaman zaman da gelişme göstererek ilerlemiştir. Bizans Devleti genel olarak bütün ticari ürünleri kendi elinde bulundurup ekonomiye kendi hâkim olmak istemiştir. Buna yönelik politikalar geliştirmiştir. Bu sebeple de birçok devletle mücadele içine girmiştir. Bu durumdan çıkartılan sonuç toplumlarda genelde gücün sembolü satmak değil almak olduğu için Bizans'ta buna yönelik hareket etmiştir. Bizans uyguladığı ticari planlarla ekonomisini güçlendirmiştir. Bizans İmparatorluğu Kavimler Göçüyle birlikte ise Doğu ve Batı Roma olarak ikiye ayrılmıştır. Bizans devleti ticarette doğrudan gelir elde etmeye yönelik bir politika uygulamıştır. Bizans devleti Asya ve Avrupa arasında köprü görevi görmesi sebebiyle Roma'dan farklı birtakım politikalar sürdürmüşse de eski ve orta çağın ticaret anlayışından uzaklaşamamıştır. Bizans ticari politikalarına yönelik girdiği mücadelelerde ticari önem taşıyan Mısır Suriye ve Anadolu'nun bir kısmı elinden çıkmıştır. Bu durumda Bizans'ın ekonomisini sarsmıştır. Bu durum karşısında Bizans gerekli tedbirler alarak ekonomisini düzeltmeye çalışmıştır. Yani Bizans Devleti ekonomisini canlı tutmak adına her daim çaba sarfetmiştir. Bunun için birçok kayıplar yaşasa da yılmadan çabalamıştır. Bizans bu çabası ile o dönemin ticaretine damga vurmuştur.

Bizans Devleti Sasani Devletiyle ekonomik anlamda çeşitli mücadelelere girmiştir. Bu mücadelenin sebepleri arasında İpek Yolu, Basra Körfezi ve Mezopotamya bölgesini ele geçirmek gibi durumları sayabiliriz. Sasani devleti İpek yoluna hakim olmak için Çinli ve Hintli tüccarlar ile iletişime geçerken Bizans devleti ise İpek yolunu Sasanilere verdikten sonra

[46] Bahadır, *a.g.m*, s. 723-724
[47] Toğay, *a.g.t.*, s. 31.

kendine yeni ticaret yolları belirlemek için Araplarla ticari ilişkilere girerek İpek ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır. Diğer taraftan bu iki devlet bazen de kendi menfaatleri için anlaşma yaparak dostluk ilişkileri kurmuşlardır. Bu iki devlet arasındaki mücadeleler İmparator I. Ardeşir'den başlayıp İmparator Herakleios dönemine kadar devam etmiştir. Bu mücadelelerin sonucu ise Bizans Devleti'nin lehine olmuştur. Tüm bu mücadeleler sonucunda her iki devlet de ekonomik anlamda bir güç kaybı yaşamışlardır. Bunun sonucunda ise VII. yüzyılda yaşanan Arap saldırılarına karşı kendilerini koruyamadıkları için yenilgiye uğramışlardır. Yani Sasani ve Bizans devletleri Araplara karşı kaybetmiş oldukları yerleri tekrar elde etmek için çabalasalar da başarısız olmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Altungök Ahmet, Yıldırım Taner, "Basra Körfezi Ticareti Üzerinde Sasani- Bizans Ve Arap Mücadelesi", *Fırat Üniversitesi Orta doğu Araştırmalar Dergisi*, C. IX, Sayı 1, Elazığ, 2013, s. 137-157.
- Bahadır Gürhan, "Anadolu'da Bizans-Sasani Etkileşimi (IV.-VII Yüzyıllar), *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1 Winter 2011, pp. 707-726.
- Bailiy Auguste, *Bizans Tarihi*, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1947.
- Bamyacı Mehmet Ertan, "Bizans İmparatorluğunda Ticaret (VI-VII. Yüzyıllar)", *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Elazığ, 2013.
- Baskıcı M. Murat, *Bizans Döneminde Anadolu İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261),* Ankara: Phoenix Yayınevi, 2009.
- Çağatay Neşet, *İslam Tarihi*, Ankara: TTK Yay., 1993.
- Demirkent Işın, "Bizans", *DİA*, VI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s. 230-244.
- Demirkent Işın, "Herakleios", *DİA*, XVII, İstanbul: TDV Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 211-212.
- Durukan Murat, "Genç Antik Çağda Doğu Akdeniz'deki Ekonomik Gelişmenin Nedenleri: İpek Yolu ve Baharat Yolu'nun Rolü LR1 Amphoroları ve Kilik'a'daki Diğer Kanıtlar", *Adalya*, 2015, Sayı: 18, s. 237 - 258,
- Güçlüay Sezgin, "Selçuklular Döneminde Ortadoğu'da Ticaret (XI-XIII. Yüzyıllar)", *Basılmamış Doktora Tezi*, Fırat Üniv. Sosyal Bil. Enst., Tarih ABD., Elazığ, 1999.
- İbn Havkal, *X. Asırda İslam Coğrafyası*, Çev. Ramazan Şeşen, İstanbul: Yeditepe Yayınları,2014.
- Lemerle Paul, *Bizans Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Mango Cyril, *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu*, İstanbul: Yapı kredi Yayınları,2008.
- Ostrogorsky Georg**,** *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, Ankara: TTK Yay., 2019.
- Toğay Ali Hüseyin, "Sasani Bizans İlişkileri (VI. Ve VII. Yüzyıllar)", *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Nevşehir, 2008.
- Tokalak İsmail, *Bizans Osmanlı Sentezi Bizans kültür ve Kurumlarının Osmanlı Üzerindeki Etkisi*, İstanbul: Güler Boy Yayıncılık, 2006.

"*RİSÂLE FÎ MEŞÂYİDİ'Ş-ŞEYṬÂN*" ADLI ESERİN İÇERİĞİ VE AHMED RÛMÎ AKHİSÂRÎ'YE AİDİYETİ PROBLEMİ

Dr. Ali DURMUŞ

[1] Dr., Milli Eğitim Bakanlığı,
PhD. Ministry of Public Education
ORCID: 0000-0002-9279-1983

ÖZ

Ahmed-i Rûmî, Akhisar'da yaşamış Osmanlı âlimlerinden biridir. "Akhisârî, Saruhânî, el-Hanefî, er-Rûmî" künyeleriyle tanınan Akhisârî, 1041/1631-32 yılında Akhisar'da vefat etmiştir. Akhisârî görüşleriyle Osmanlı'da ortaya çıkan Kadızâdeliler hareketine destek olmuştur. Kendisine nispet edilen "*Risâle fî meṣâyidi'ş-şeyṭân*", İslâm Mezhepleri Tarihî alanında kaleme alınmış klasik bir fırak risâlesinden ibarettir. Eser iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısmı bir ehlü'l-hevâ muhtasarı gibidir. İkinci bölümde ise önce 73 fırka hadisine değinilmiştir. Ardından bu hadise göre İslâm fırkaları ele alınmış ve tasnif edilmiştir. İçerik açısından değerlendirildiğinde bu eserin üç eserin içeriğiyle önemli ölçüde benzeştiği anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1201) *Keydü'ş-şeyṭân*'ı olup, içerik bakımından eserin tamamına yakınının bu eserle aynı olduğu dikkat çekmektedir. İkincisi İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye'nin (ö. 751/1350) *İgasetü'l-lehfân*'ı, üçüncüsü ise es-Seksekî'nin (ö. 683/1284) *el-Burhân'*ıdır. İşte bu çalışmada Ahmed-i Rûmî ele alınarak, söz konusu eserin kendisine aidiyeti hususu etraflıca değerlendirilecek, eserin kendisine ait olup olmadığı araştırılıp, burada adı geçen eserlerle benzeştiği noktalar, üzerinde genişçe durulacaktır. Ayrıca söz konusu eserin içeriği ve üslubuna yer verilecek, mezhep tasnif metodu açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Mezhepleri Tarihi, Osmanlı Devleti, Kadızâdeliler, Ahmed Rûmî Akhisârî, *Risâle fî meṣâyidi'ş-şeyṭân.*

The Content of the Book Named "*Risāle fī Meṣāyid al-Shaitan*" and the Problem of Its Belonging to Ahmad Rūmī Aqhisārī

ABSTRACT

Ahmad Rūmī is one of the Ottoman scholars who lived in Aqhisar. Aqhisārī, known for his "Aqhisārī, al-Hanafī, al-Rūmī" tags, died in Aqhisar in 1041/1631-32. Aqhisārī supported the Qādīzādeli movement, which emerged in the Ottoman Empire with his views. *Risāle fī Meṣāyid al-Shaitan*, which is attributed to him, is a work written in the field of History of Islamic Sects. It is a book of firaq. The book consists of two parts. The first part is like an concise of ahl al-hawā. In the second part, 73 sect hadiths were mentioned first. Then, Islamic sects were discussed and classified according to this hadith. When evaluated in terms of content, it is understood that this work is significantly similar to the content of the three works. The first of these is Ebu al-Faraj Ibn al-Cevzī's (d. 597/1201) *Keydu al-shaitan*'ın and it is noteworthy that almost all of the work is the same as this work in terms of content. The second is Ibn al-Qayyim al-Cevziyya's (d. 751/1350) *Iġāsetu al-lehfān*, and the third is al-Seksekī's (d. 683/1284) *al-Burhān.* In this study, Ahmad Rūmī will be discussed and the belonging of the work in question will be evaluated in detail. It will be investigated whether this work belongs to him or not, and the points of similarity with the works mentioned here will be discussed extensively. In addition, the content and style of the work in question will be included, and the method of sect classification will be explained.

Keywords: History of Islāmic Sects, Ottoman Empire, Qādīzādelīs, Ahmad Rūmī Aqhisārī, *Risāle fī Meṣāyid al-Shaitan*

GİRİŞ

Ahmed-i Rûmî'nin Osmanlı'nın 1571'de Kıbrıs'ı topraklarına dâhil etmesinin ardından ihtida ederek Anadolu'ya geldiği kesin olmamakla birlikte kaynaklarda nakledilmektedir. Dönemin Saruhan sancağının Akhisar kazasında ikamet eden Ahmed-i Rûmî devrin ulemasından dersler alarak yetişmiş ve ilim hayatına burada devam etmiştir. Kaynaklarda bir dönem Eyüp'te bulunarak dersiamlık yaptığı belirtilmektedir. Gerek yaşadığı bölge gerekse mezhebi aidiyeti sebebiyle "Akhisârî, Saruhânî, el-Hanefî, er-Rûmî" künyeleriyle bilinmektedir. Bazı müverrihler onun Halvetîlerden olduğunu söylese de, kendi eserlerinde Halvetîliğe yönelttiği ağır eleştiriler bunun yanlışlığını ortaya koymaktadır. Genel kanaate göre

1041/1631-32'de vefat eden Rûmî, Akhisar'da medfundur. Rûmî'nin âlim, zâhit ve sâlih bir zat olduğu kaynaklarda menkuldür (K. Çelebi, 2007, 2/1590; Bağdatlı, 1955, 1/167; Bursalı, 1333, s. 1/33; Kehhâle, 1957, 1/157).

Ahmed-i Rûmî hakkında yapılan çalışmaların önemli bir kısmında onun k-Kadızâdelilerle olan ilgisine değinilmemektedir. Oysa Akhisârî kaleme aldığı eserlerinde serdettiği görüşleriyle Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan Kadızâdeliler hareketine destek olmuş, Kadızâde Mehmed Efendi'yle birlikte hareketin ilmî yönünü teşkil etmiştir. Eserlerinde ağırlıkla dönemin tartışmalı meselelerini işleyen Rûmî, birçok eser telif etmiştir. Çalışmamızı ilgilendiren *Risâle fî meṣâyidi'ş-şeyṭân;* İmâm el-Ferrâ el-Begavî'nin (ö. 516/1122) *Meṣâbiḥ*'inden alıntıladığı yüz adet hadîsin şerhinden ibaret olan *Mecâlisü'l-ebrâr;* itikadî meseleleri ele aldığı *İtikad Risâlesi*, *Risâletü't-taḳlîdiyye* ve *Risâle-i Akâid*, İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye'nin *İġâsetü'l-lehfân* adlı eserinden derlediği *Müntehâbât min İġâsetü'l-lehfân*; velâyet-nübüvvet tartışmalarını ele aldığı *Risâle fî enne'n-nübüvve efḍal mine'l-velâye*, onun eserlerinden bazılarıdır (Durmuş, 2021, 143-151).

Kadızâdelilerle birlikte hareket etmesi ve eserlerinde Halvetîlik ve Mevlevîlik gibi cehrî zikri benimseyen taavvufî gruplara karşı sert tutumu ve İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye'nin bir eserinden derlediği mezkûr risâlesi her ne kadar akıllara Hanbelî-Selefî düşünce geleneğini getirse de, onun Akhisar ve civarında yaygın olan Nakşibendî tarikatına ve hatta bu tarikatın İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî'ye (ö. 1034/1624) nispet edilen Müceddidiyye ekolüne mensup olduğuna dair kuvvetli şüpheler mevcuttur. Bu hususlar çeşitli çalışmalarda dile getirilmiştir (Örneğin; Durmuş, 2022, 158-169). Kaldı ki Kadızâdelilere yakın olması, onun düşünce serüveni açısından, Selefî zihniyetin Osmanlı topraklarında neşv-ü nema bulması şeklinde yorumlanması doğru olmayıp tarihi realitelere aykırıdır. Zira Kadızâdelilerin lideri Kadızâde Mehmed Efendi, ömrünün önemli bir kısmını bir Halvetî müridi olarak geçirmiş, Halvetîlikten ayrıldıktan sonra Nakşîliğe intisap ederek Yalova'da meskûn bulunan Muhammed en-Nakşibendî adında bir şeyhe intisap etmiştir (Kadızâde, 2688/3, vr. 63b). Dolayısıyla onun fikirlerine veyahut Kadızâdelilerle ilişkisine bakılarak bu tip yorumların yapılması, gerçeklere oldukça uzaktır. Kaldı ki Ahmed-i Rûmî'nin görüşlerinin Hanbelî-Selefî gelenekle de herhangi bir ilgisi söz konusu değildir.

1. Risâle fî Mesâyidi'ş-Şeytân

İslâm Mezhepleri Tarihi alanında Arapça olarak kaleme alınmış klasik bir çalışma olan bu eserin tam adı "Risâle fî meṣâyidi'ş-şeyṭân li-Âdem ve ẕürriyyetihi" olarak geçmektedir. İçerik olarak İslâm dışı olan bazı inançlarla birlikte İslâm'dan neşet eden fırkaları ele almakta olan Arapça bir risâledir.

1.1. Eserin Yazma Nüshası ve Özellikleri

Yaptığımız araştırmalarda yalnızca Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Harput Koleksiyonunda, 429/13 numarada, 119b-148a varakları arasında yer alan sadece bir nüshası tarafımızca tespit edilmiştir. Nesih hattı ile okunaklı bir biçimde nohudî renk varaklar üzerine istinsah edilmiştir. Nüsha üzerinde istinsah tarihi ve müstensih bilgisi yer almamaktadır. 23 satır düzeninde istinsah edile bu eserin fiziksel olarak 200x135, 150x85 mm ebatlarındadır. Eser kütüphane kataloğunda sehven "fıkıh" konu başlığı altında kataloglanmıştır.

Mecmua içerisinde *Risâle fî meṣâyidi'ş-şeyṭân* haricinde, yalnızca Akhisârî'ye ait olan 18 adet risâle mevcuttur. Bunların bir kısmı başlı balına müstakil birer eserken, bir kısmı müellifin *Mecâlisü'l-ebrâr* adlı çalışmasından bazı bölümlerinden ibarettir.

1.2. Eserin İçeriği ve Tahlili

Risâle fî meṣâyidi'ş-şeyṭân iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm düzenli bab başlıklarına sahip olmayıp, İslâm mezheplerine geçiş için bir ön hazırlık mahiyetinde kısa bir ehlü'l-hevâ muhtasarı gibidir (Akhisârî, 429/13, 119b-131a). Bu açıdan değerlendirildiğinde tasnif açısından bu eser İslâm dışında kalan diğer inançları da içermesi hasebiyle, kapsamına göre fırka tasnif türlerinden *hem İslâm fırkalarını hem de İslâm dışı dinleri ihtiva edenler* arasında yer almaktadır.

İkinci bölüm ise tamamen makâlât türünde kaleme alınmış olan bir bölümdür (Akhisârî, 429/13, 131a-148a). Bu bölümde mezheplerin tasnifi yapılmadan önce, 73 fırka hadisinin birkaç varyantıyla ele alınmış; fırkaların sınıflandırılması tamamen 73 fırka hadisi üzerine bina edilerek, fırka sayısı da 73'e denk getirilmeye çalışılmıştır (Akhisârî, 429/13, 131a). Dolayısıyla bu eserin tasnifi, *fırka sayısına göre* yapılan tasnifler arasında *"yetmiş üç şubeli tasnifler"* içerisinde yer aldığını söylemek mümkündür.

Ana fırkalar Şiʿa, Muʿtezile, Havâric, Mürci'e, Neccâriyye, Cebriyye, Müşebbihe ve Ehl-i Sünnet olmak üzere sekize kısımda ele alınmıştır. Ardından Şiî fırkalar 22; Muʿtezile 20; Hâricîler 21; Mürci'e 5; Neccâriyye ise 3 alt fırkaya ayrılmıştır. Cebriyye, Müşebbihe ve Ehl-i

Sünnet'le birlikte sayı 22+20+21+5+3+1+1+1 formülü ile 74'e ulaştırılmıştır (Durmuş, 2020, 142-144). Dolayısıyla müellif her ne kadar iftirak hadisi bağlamında tasnifini 73 sayısına eşitlemek istemişse de, bunu yaparken zorlandığı ve bu rakamı tutturamayıp aştığı ortadadır (Ek: Tablo 1).

Fırka tasnifinde Eş'ârî makâlât geleneğinin takip edildiği bu eserde önce ana mezhepler, sonra da onlardan ayrılan diğer fırkalar alt kollarıyla birlikte öncüleri, ortaya çıkış serüvenleri, özellikleri ve inançları kısa kısa aktarılmıştır. Dolayısıyla bu eser, metoduna göre fırka tasnif türlerinden *fırka merkezli tasnifler* arasında sayılmaktadır.

Müellif ait olduğu fırkayı iftirak hadisinde belirtilen fırka-i nâciyeden sayarak bu fırkanın kurtuluşa ereceğini belirtmiş, diğer fırkaları ise eleştirel bir üslupta ve ait olduğu mezhebi kimliğinin taassubuyla ele almaktadır. Dolayısıyla bu eser üslup bakımından olanı olduğu gibi resmeden bir bakış açısıyla ve nesnel bir üslupla değil de, öznel ve tarafgir bir üslupla fırkaları tasnif etmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde bu eserin tasnifinin gaye ve üslubuna göre yapılan tasnifler arasında eleştiri maksadıyla yapılan apolojetik tasnifler arasında sıralamak mümkündür.

Müellifin eserinin bu tasnifi yine Eşʿarî fırak geleneğinde Cürcânî'nin *el-Mevâkıf* üzerine olan şerhinin, Seyfüddin el-Âmidî tarafından kaleme alınan *Ebkâru'l-efkâr* adlı eserin tasnifiyle benzeşmektedir (Durmuş, 2020, 142-144).

2. Eserin Ahmed Rûmî'ye Aidiyeti Meselesi

Kütüphane kataloğunda *Risâle fî meṣâyidi'ş-şeyṭân* Ahmed Rûmî Akhisârî'ye atfedilerek kaydedilmiştir. Rûmî'nin kaleme aldığı eserler hakkında malumat veren müverrihler ve biyografi yazarları, onun sadece birkaç eserinden bahsetmekle yetinmekte, kendisine aidiyeti kesin olan birçok eserin adını zikretmemektedirler (K. Çelebi, 2007, 2/1590; Bağdatlı, 1955, 1/167; Bursalı, 1333, s. 1/33; Kehhâle, 1957, 1/157). Bu duruma onun ömrünün önemli bir kısmını Akhisar'da geçirmesi ve resmî bir görev almaksızın burada dersler vererek hayatını idame ettirmesinin sebep olduğunu söylemek mümkündür. Zira İstanbul ve Bursa gibi ilim merkezlerinden uzak oluşu nedeniyle hayatı ve eserleri hakkında kaynaklarda nakledilen bilgiler oldukça azdır. Onun zamanın önde gelen, cehrî zikri ve deverânı benimsemiş olan bazı tarikatlarına yönelttiği sert eleştirilerinin ve Kadızâde Mehmed Efendi'ye verdiği desteğin buna sebep olabileceğini söylemek de mümkündür. Zira 17. yüzyıl ve sonrasında yaşamış olan ve Halvetîlik, Mevlevîlik gibi deverân ehli olan tasavvufî ekollere muhabbet besleyen bazı

tarihçilerin, Kadızâdeliler hakkındaki gerçekleri çarpıtıcı, yanıltıcı ifadeleri ve ağır eleştirileri bu ihtimali güçlü kılmaktadır. Adeta niyet okuma yapılarak, ağır hakaretlerle sert bir şekilde eleştirilen Kadızâdeliler hakkında nakledilen hakikatten uzak ifadeler, bugünkü birçok araştırmacıyı ve okuru bile yanıltabilmektedir. O halde biyografi türü eserlerde zikredilen bilgilerden yola çıkarak söz konusu eserin kendisine ait olamayacağını iddia etmek doğru olmayacaktır.

2.1.Eserin Benzeştiği Diğer Kaynaklar

İçerik açısından değerlendirildiğinde *Risâle fî meṣâyidi'ş-şeyṭân*'ın içeriği üç eserin içeriğiyle önemli ölçüde paralellik arz etmektedir.

a. *Keydü'ş-şeyṭân*: Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'ye (ö. 597/1201) ait olan bu eser, içerik bakımından *Risâle fî meṣâyidi'ş-şeyṭân*'la hemen hemen aynıdır. Bunu birkaç örnekle izah etmek mümkündür. Örneğin hem *Keydü'ş-şeyṭân*'ın hem de *Meṣâyidi'ş-şeyṭân*'ın mukaddimesinde yer alan hamdele kısmı tamamıyla birbirinin aynısıdır (Akhisârî, 429/13, 119b; İbnü'l-Cevzî, 1999, 43). Her iki eserin metni çoğu yerde paralel ilerlemekteyken bazı yerlerde çeşitli farklılıklar göze çarpmaktadır.

Farklılıklardan biri, *Meṣâyidi'ş-şeyṭân*'da bölüm başlıkları bulunmazken, *Keydü'ş-şeyṭân*'da her konu belli bir başlığa sahiptir. Örneğin, *Keydü'ş-şeyṭân*'ın İslâm dışı ekollerin ele alındığı birinci bölümde "Keydü'ş-şeytân li-nefsihî" başlığı yer alıyorken, *Meṣâyidi'ş-şeyṭân*'da bu başlığa yer verilmeden hemen metne başlanmıştır (Akhisârî, 429/13, 119b; İbnü'l-Cevzî, 1999, 43). Metnin önemli bir kısmında bu farklılığı müşahede etmek mümkündür.

Bir başka farklılık, *Keydü'ş-şeyṭân*'da ehlü'l-hevâ bölümünde cahiliye Araplarından bahsedildiği kısımda müşriklerden ve onların putlarından bahsedilirken, sırasıyla Menât, Lât ve Uzza ele alınırken, *Meṣâyidi'ş-şeyṭân*'da Menât konusunun sonundan itibaren metin farklılaşmakta, bazı ziyadelerle birlikte bu kısımda Lât'a değinilmeksizin Uzza'ya geçilmektedir (Akhisârî, 429/13, 121b-122a; İbnü'l-Cevzî, 1999, 53-55).

Bir diğer husus ise eserin makâlât kısmındaki bazı fırka isimlerinde ortaya çıkmaktadır. Örneğin *Keydü'ş-şeyṭân*'ın Muʿtezile'nin alt fırkalarından beşincisinin adı "el-Esverâniyye", on üçüncüsünün adı ise "el-Ḥadesiyye" olarak geçerken, *Meṣâyidi'ş-şeyṭân*'da beşinci fırka "el-Esvâriyye", on üçüncü fırka ise "el-Ḥadbiyye" olarak geçmektedir (Akhisârî, 429/13, 138b, 139b; İbnü'l-Cevzî, 1999, 120, 124). Yine Muʿtezile'nin alt kollarından olan "es-

Sümâmiyye"nin adı *Meṣâyidi'ş-şeyṭân*'da doğru zikredilirken, *Keydü'ş-şeyṭân*'da "el-Esmâmiyye" olarak geçmektedir. Yine *Meṣâyidi'ş-şeyṭân*'da "el-Behşemiyye" fırkasının adı da *Keydü'ş-şeyṭân*'da "el-Hişâmiyye" olarak geçmektedir (Akhisârî, 429/13, 141a; İbnü'l-Cevzî, 1999, 120, 124).

Bir diğer farklılık ise, *Meṣâyidi'ş-şeyṭân'*da derkenarlarda yazılı olan bazı ibarelerin, *Keydü'ş-şeyṭân*'ın metninde yer almamasıdır (Örneğin; Akhisârî, 429/13, 119b; İbnü'l-Cevzî, 1999, 43-44).

Burada zikrettiğimiz farklılıkların bir kısmını müstensih hatası, diğer bir kısmını ise nüsha farklılığı ile de izah etmek mümkündür. Ancak tüm bunlar, mücelled içerisinde yer alan tüm yazmaların Ahmed-i Rûmî'ye aidiyetiyle yakından ilgili olarak yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

b. *İġasetü'l-lehfân fî meṣâyidi'ş-şeyṭân*: İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye'ye (ö. 751/1350) ait olan bu eser, Akhisârî'nin epeyce dikkatini çeken eserlerden biridir. Zira yukarıda da adını zikrettiğimiz gibi Akhisârî bu eserden bazı derlemelerde bulunarak, *Müntehâbât min İġâsetü'l-lehfân* adında bir eser derlemiştir. Yaptığımız bazı incelemelerde bu eserle *Meṣâyidi'ş-şeyṭân*'ın ilk kısmı arasında bazı paralellikler bulunmaktadır. Örneğin, Hz. Âdem'in yaratılış hikâyesi hususundaki anlatılar birbirine paralel olacak bazı nakillerle anlatılmıştır (Akhisârî, 429/13, 119b-130b; el-Cevziyye, t.y., 195-202). *Meṣâyidi'ş-şeyṭân'*da olduğu gibi *İġâsetü'l-lehfân*'da da şeytan metaforu ön plana çıkarılmıştır. Mezhepleşmenin ve hatta çeşitli dinlere ve inançlara yönelmenin yegâne sorumlusu olarak şeytan görülmüş ve suçlanmıştır. Yani her iki esere göre de, şeytan ilk insan Hz. Âdem'e nasıl vesvese verip onun günah işlemesine neden olduysa, güneşe, aya, yıldızlara, taşlara ve putlara tapanların; çeşitli dinlere inananların ve Ehl-i sünnet'ten ayrılıp kendilerine başka mezhep seçenlerin tamamı şeytanın oyununa gelmiştir. İbnü'l-Kayyim bu hususa genişçe yer ayırmakta ve Kur'ân'dan derlediği bazı âyetlerin tefsirlerine yer vermektedir. Hatta bu kısımdaki başlıkların bazısı, *Meṣâyidi'ş-şeyṭân'*ın birinci kısmındaki bazı başlıklarıyla aynı anlamı taşımaktadır. *Meṣâyidi'ş-şeyṭân'*da "el-meṣâyid" kavramı ön plana çıkarken, buna karşılık *İġâsetü'l-lehfân*'da "el-keyd" kavramı ön plana çıkarılmış ve her iki kavram da "Şeytan'ın oyunu, avı, vesvesesi" anlamında kullanılmıştır (el-Cevziyye, t.y., 175-606).

O halde bu benzerlik bizlere her iki müelliften hangisi zaman bakımından sonra yaşamışsa, sonra yaşayan müellifin önceki müellifin eserinden bolca istifade ettiğini

göstermektedir. Öte yandan her iki müellifin eserinin de Hanbelî-Selefî literatürde kaleme alındığını söylemek mümkündür. Zira bu gelenekte Müslümanların çeşitli fırkalara bölünmesinin ve İslâm dışındaki diğer dinlere inanılmasının tamamı şeytanın oyunu olarak yorumlanması gayreti ağır basmaktadır.

c. *el-Burhân fî maʿrifeti aḳâid-i ehli'l-edyân:* Ebü'l-Fazl Abbâs b. Mansûr es-Seksekî'ye (ö. 683/1284) ait olan bu eserin fırak kısmıyla *Meṣâyidi'ş-şeyṭân* arasında bazı paralellikler mevcuttur. Seksekî'nin bu eseri, Ashâbü'l-Hadîs geleneği içerisinde kaleme alınmış olan fırak risâlelerinden biridir. Eserde 73 fırka hadisine atıfta bulunan müellif fırkaları bu esasa göre tasnif ederek açıklamıştır (Seksekî, 1996, 13-14). Eserde Ehl-i sünnet dışı olan fırkalar ve özellikle de kaleme alındığı bölgede yer alan İsmâîliyye'ye mensuplarına karşı bir takım reddiyeler söz konusudur (Yılmaz, 2019, 9).

el-Burhân ile *Meṣâyidi'ş-şeyṭân* arasındaki benzerliklere gelince bunlardan ilki her iki eserin de iftirak hadisi ele alınmış ve fırkalar bu hadise dayanılarak 73 şubeye ayırarak tasnif edilmesidir. Bir diğeri ise, her iki eserin de fırka merkezli tasnife sahip olmasıdır. Ayrıca *Meṣâyidi'ş-şeyṭân*'da olduğu gibi *el-Burhân*'da da fırkaları eleştiri maksadıyla kaleme alınmış olması dikkate şayandır.

Öte yandan *Meṣâyidi'ş-şeyṭân*'da İslâm dışı bazı inançlara ve fırkalara yer verilirken *el-Burhân*'da sadece İslâm fırkalarına yer verilmesi; *Meṣâyidi'ş-şeyṭân*'da fırkalar Eşʿarî fırak geleneğine göre tasnif edilirken *el-Burhân*'da fırkaların 4x18 Yemen-Sünnî fırka geleneğine göre tasnif edilmesi her iki eserin birbirinden farklılaştığı yanlardır (Yılmaz, 2019, 9).

2.2 Ahmed Rûmî'ye Aidiyetinin Problemli Oluşu

Ahmed Rûmî Akhisârî Hanefî-Mâtürîdî gelenekte bu gelenek üzerine yetişen âlimlerden dersler alarak yetişmiş bir Osmanlı âlimidir. Özellikle *İġâsetü'l-lehfân*'dan derlemek suretiyle kaleme aldığı söz konusu eseri sebebiyle kendisi Hanbelî-Selefî gelenekten etkilenmekle suçlansa da, Selefîliğin genel kodları açısından değerlendirildiğinde bu iddianın altının boş olduğu görülecektir. Fakat bu iddia ile eserin kendisine aidiyeti hususunda önemli bir ilişki söz konusudur. Zira etraflıca incelendiğinde bu eserin İbnü'l-Cevzî'ye ait olan *Keydü'ş-şeyṭân*'ın bir başka nüshası olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Hanbelî-Selefî literatürüne ait olan bir eserin Akhisârî'ye atfedilmesi bu açıdan bakıldığında son derece manidardır. Burada eserin aidiyetiyle ilgili iki ihtimal söz konusudur.

Birinci ihtimal, söz konusu yazma eserin Akhisarî'ye sehven veya yukarıda zikrettiğimiz sebepler muvacehesinde kasten atfedilebileceğidir. Zira eserin tamamen Ebü'l-Ferec'e ait olduğu ve *Keydü'ş-şeyṭân*'ın bir el yazmasından ibaret olduğu ortadadır. Bu durumda kronolojik olarak düşünüldüğünde Ebü'l-Ferec, Seksekî ve İbnü'l-Kayyim'den önce yaşamıştır. Dolayısıyla Ebü'l-Ferec'in eserini kaleme alırken bunlardan faydalanması düşünülemeyeceğine göre, İbnü'l-Kayyim ile Seksekî'nin kendi eserlerini kaleme alırken Ebü'l-Ferec'in *Keydü'ş-şeyṭân*'ından bolca istifade ettikleri zahirdir. Zaten söz konusu müelliflerin tamamı aynı geleneğe mensuplardır. Bu ihtimalin neticesinde söz konusu eserin Ahmed Rûmî'ye nispeti hatalıdır.

İkinci ihtimale göre ise bu risâle Ebü'l-Ferec'in *Keydü'ş-Şeytân*'ının bir başka nüshasından ibaret olduğu halde, Ahmed Rûmî Akhisârî tarafından intihal edilerek aktarılmış olmasıdır.

Bize göre ikinci ihtimal birincisine göre daha kuvvetlidir. Zira bu durum Osmanlı'da sık olmasa da rastlanan bir durumdur. Örneğin Ahmed Rûmî ile aynı dönemde yaşayan Kadızâde Mehmed, İbn Teymiyye'ye ait olan *es-Siyâsetü'ş-şerʿiyye* adlı eserin Âşık Çelebi tarafından *Miʿrâcü'l-Iyâle* adıyla yapılan tercümesini intihal ederek, IV. Murad'a bir layiha olarak sunmuştur (Furat, 2009, 215-226). Kadızâde yine bir başka eserinde Akhisârî'ye ait olan *Risâle-i Akâid* adlı eserini olduğu gibi alıntılayarak intihal etmiştir (Durmuş, 2021, 106; Kadızâde, 3125, 60a v.d.). Öte yandan *Meṣâyidi'ş-şeyṭân'*ın bulunduğu mecmua içerisindeki tüm risâleler Akhisârî'ye aittir. Sadece Ahmed Rûmî'nin eserlerinden oluşan bir mecmuanın içerisinde bu eserin nispetsiz ve isimsiz yer alması bu ihtimali akla getirmektedir.

SONUÇ

16. Yüzyılın sonları ve 17. yüzyılın başlarında yaşamış olan Ahmed-i Rûmî, Kıbrıs asıllı olduğu nakledilen bir Osmanlı âlimidir. *Risâle fî meṣâyidi'ş-şeyṭân* adıyla kaynaklarda zikredilen fırak risâlesinin kütüphane kataloglarında kendisine nispet edilmesi bir problemli görülerek yapılan bu araştırmada söz konusu eserin İslâm dışı fırkaları ve İslâm mezheplerini ele alan bir makâlât türünde bir eser olduğu ortaya çıkarılmıştır. Müellifin iftirak hadisi bağlamında İslâm'dan neşet eden fırkaları tasnif ederek toplam sayıyı 73'e tamamlamaya çalışsa da, bu sayıyı aşarak 74'e ulaştığı anlaşılmıştır. Fırka merkezli yapılan tasnifinde ana mezhepleri ve tali fırkaları alt kollarıyla ele alışı bizlere Eşʿarî makâlât geleneğini hatırlattığı ve kaynak olarak da bu gelenekten beslendiği ortaya çıkarılmıştır.

Eserin tek nüshası olan Süleymaniye nüshası üzerinde müellif bilgisi bulunmadığı halde Akhisârî'ye nispet edilmesi şüpheyle karşılanmıştır. Yapılan incelemeler bizlere eserin Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *Keydü'ş-şeyṭân*'ının bir başka nüshası olduğu iddia edebilecek kadar delil vermiştir. Zira *Keydü'ş-şeyṭân*'la *Risâle fî meṣâyidi'ş-şeyṭân* arasındaki farklılıklar oldukça azdır. Öte yandan İbnü'l-Cevzî ile aynı mezhebi gelenekte bulunan İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye'nin *İġâsetü'l-lehfân*'ı ile Seksekî'nin el-Burhân'ı arasında bazı paralelliklerin bulunduğu, ancak bu iki eserin müelliflerinin kendilerinden daha önce telif edilen *Risâle fî meṣâyidi'ş-şeyṭân'*dan istifade ettikleri için bu paralelliklerin gayet tabi olduğu ispat edilmiştir. Eserin Akhisârî'ye aidiyetinin imkân dışı olduğu, ancak bu nüshanın Ahmed-i Rûmî'nin Ebü'l-Ferec'in *Keydü'ş-şeyṭân*'ını müellif adı zikretmeksizin intihal etmesi sebebiyle kendisine nispet edilebileceği ihtimalinin daha kuvvetli olduğu anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Akhisârî, A. R. (429/13). *Risâle fî mesâyidi'ş-şeytân li-Âdem ve zürriyetihi.* Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Harput.

Bağdatlı, B. İ. P. (1955). *Hediyyetü'l-'ârifîn ve esmâi'l-müellifîn ve âṯâru'l-muṣannifîn.* (C. I-II). Çeviren Kilisli Rıfat Bilge, tashih eden İbnül Emin Mahmud Kemal İnal ve Avni Aktuç. MEB Yayınları.

Bursalı, M. T. E. (1333). *Osmanlı müellifleri 1299–1915*. (C. I-III). Hazırlayan A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen, Meral Yayınevi.

Cevziyye, İbnü'l-Kayyim (t.y.). *İgâsetü'l-lehfân fî mesâyidi'ş-şeytân*. Dâru'l-âlemü'l-fevâid.

Çelebî, K. (2007) *Keşfü'z-zünûn an esâmi'l-kütübi ve'l-fünûn.* (C. I-V). Tercüme eden Rüştü Balcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Durmuş, A. (2020). Kadızâdelilerin İslâm Mezhepleri Tarihi ile İlgili Eserleri ve Fırka Tasnif Usulleri. *Balıkesir İlahiyat Dergisi.* (12), 129-154.

Durmuş, A. (2021). *Osmanlı Hanefîlerinin Hanefîliğe eleştirisi Kadızâdeliler Hareketi.* Ketebe Yayınları.

Durmuş, A. (2022). Kadızâdelilerin görüşlerinin teşekkülünde Nakşibendiyye'nin izleri. *Turkish Studies - Religion*, *17*(2), 153-172. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.61993

Furat, A.H. (2009). Selefîliğin Osmanlı'ya Etkisi Bağlamında Kullanılan Bir Argüman: İbn Teymiyye'nin es-Siyâsetü'ş-Şer'iyye İsimli Eserinin Osmanlı Dünyasında XVI. ve XVII. Asırdaki Tercümeleri. Marife Dergisi. 9 (3). 215-226.

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec (1999). *Keydü'ş-şeytân li-nefsihî kable halk-ı Âdem aleyhi's-selâm*. Thk. Ebü'l-Eşbâl ez-Züheyrî, Mektebetü İbn Teymiyye.

Kadızâde, M. E. (2688/3). *Risâle-i müdâfaa.* Ankara Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu.

Kadızâde, M. E. (3125). *Red ʿalâ risâle fî cevâzi'r-raks*. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Beyazıd.

Kehhâle, Ö. R. (1957). *Muʿcemü'l-müellifîn terâcimu muṣannifi'l-Kütübi'l-ʿArabiyye.* (C. I-X). Mektebetü'l-Müsennâ.

Seksekî, Ebü'l-Fazl Abbas b. M. (1996). *El-Burhân fî marifeti ʿakâid-i ehli'l-edyân*, Mektebeü'l-menâr.

Yılmaz, N. (2019). *Ebu'l-Fazl Abbas b. Mansur et-Terimi es-Sekseki'nin Hayatı el-Burhan fî Maʿrifeti Akaidi Ehli'l-Edyan Adlı Eseri ve İslâm Mezhepleri Tarihi Açısından Önemi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Iğdır Üniversitesi.

Ek: Tablo 1

***Risâle fî Meşâyidi'ş-şeyṭân*'da Fırka Tasnif Tablosu**									
1. Şia									
1.1. Gulat	**1.2. Zeydiyye**	**1.3. İmâmiyye**	**2. Mu'tezile**	**3. Havâric**	**4. Mürci'e**	**5. Necârîyye**	**6. Cebriyye**	**7. Müsebbihe**	**8. Fırka-i Nâciye**
1.Sebe'iyye	1.Cârudiyye		1.Vâsılıyye	**1. Muhakkime**	1.Yûnusiyye	1.Burgûsiyye			
2.Kâmiliyye	2.Süleymâniyye		2.Amriyye	**2. Beyhesiyye**	2.ʿUbeydiyye	2.Zeğferâniyye			
3.Benâniyye	3.Büteyriyye		3.Huzeyliyye	**3. Ezârika**	3.Gassâniyye	3.Müstedrike			
4.Muğîriyye			4.Nazzâmiyye	**4. Necedât**	4.Sevbâniyye				
5.Cenâhiyye			5.Esvâriyye	**5. Esferiyye**	5.Sûmeniyye				
6.Mansûriyye			6.İskâfiyye	**6. İbâdıyye**					
7.Hattâbiyye			7.Caʿferiyye	6.1. Hafsıyye					
8.Gurabiyye			8.Bişriyye	6.2. Yezîdiyye					
9.Zemmiyye			9.Murdâriyye	6.3. Hârisiyye					
10.Hişâmiyye			10.Hişâmiyye	**7. Acâride**					
11.Zürâriyye			11.Sâlihiyye	7.1. Meymûniyye					
12.Yûnusiyye			12.Hâbitıyye	7.2. Hamziyye					
13.Şeytâniyye			13.Hadbiyye	7.3. Şuʿaybiyye					
14.Zerâmiyye			14.Maʿmeriyye	7.4. Hâzımiyye					
15.Mufavvıda			15.Sümâmiyye	7.5. Halefiyye					
16.Bedâ'iyye			16.Hayyâtıyye	7.6. Etrâfiyye					
17.Nusayriyye ve İshâkıyye			17.Câhızıyye	7.7. Maʿlûmiyye					
18.İsmâʿiliyye			18.Kaʿbiyye	7.8. Mechûliyye					
			19.Cübbâ'iyye	7.9. Saltıyye					
			20.Behşemiyye	7.10. Seʿâlibe					
				7.10.1.Ahnesiyye					
				7.10.2.Maʿbediyye					
				7.10.3.Şeybâniyye					
				7.10.4.Mükremiyye					
Kullanılan Formül: 22+20+21+5+3+1+1+1=74									

COVİD-19'UN YAŞAM KALİTESİ VE DEPRESYON ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BİR ALAN ÇALIŞMASI

Prof. Dr. Salih YEŞİL

Kahramanmaraş Sütçü İmam ÜniversitesiOrcid No: 0000-0003-3237-2258

Uzman Ayşegül ÖZBAĞIŞ

Kahramanmaraş Sütçü İmam ÜniversitesiOrcid No: 0000-0002-7139-0734

Özet

2019 yılının Aralık ayında Çin'de ortaya çıkan ve daha sonra tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi yaşanmıştır. Bu durum insanların yaşamlarını üzerinde büyük etkiler bırakmıştır. Özellikle bu dönemde öğrencilerde farklı açılardan etkilenmiş olup bu çalışmada COVİD-19 ve bunun etkileri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın amacı COVİD-19'un öğrencilerin yaşam kalitesi ve depresyon düzeyleri üzerindeki etkisini araştırmaktır. Araştırma bir alan çalışmasıyla desteklenmiştir. Araştırma örneklemini Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinde eğitim gören Suriyeli öğrenciler oluşturmaktadır.

Elde edilen veriler anket yöntemi kullanılmış ve verilerin analizi için SPSS 23.0 programından yararlanılmıştır. Çalışmada frekans, korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. Analizler sonucunda COVİD-19 boyutlarından olan psikolojik, psikosomatik, ekonomik ve sosyal faktörlerin düşünceler ve duygular, aktiviteler ve kişisel ilişkiler, fiziksel belirtiler üzerinde herhangi bir etki bulunamamıştır. Ancak psikolojik, psikosomatik ve ekonomik faktörlerin öğretim ve sınıf boyutunu; psikolojik ve ekonomik faktörlerin ise itibar boyutu üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu görülmüştür. Ayrıca sosyal faktörlerin öğretim boyutu üzerinde negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar teori ve uygulama bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: COVİD-19, Yaşam Kalitesi, Depresyon.

Abstract

In December 2019, there was a pandemic that emerged in China and then affected the whole world. While this situation threatens the lives of people, it has caused lives to change in an instant. This study was planned to measure the quality of life and depression status of students especially during this period. The aim of the study is to investigate the impact of COVİD-19 on quality of life and depression. The research was supported by a field study. The sample of the research consists of Syrian students studying at Kahramanmaraş Sütçü İmam University. Survey method was used for the obtained data and SPSS 23.0 program was used for the analysis of the data. Frequency correlation and regression analyzes were performed. As a result of the analyzes, no effect was found between the psychological, psychosomatic, economic and social factors, which are the dimensions of COVİD-19, and thoughts and feelings, activities and personal relationships, and physical symptoms. However, between psychological, psychosomatic and economic factors and teaching and classroom size; It has been concluded that psychological and economic factors affect the reputation dimension positively. It has been determined that social factors and teaching dimension affect negatively. These results are discussed in the context of theory and practice.

Keywords: COVİD-19, Quality of Life, Depression.

Giriş

Geçmiş zamanlarda dünyada çeşitli salgın hastalıklar farklı isimlerle birçok insanı etkilemiştir. Şu an güncel olarak Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 11 Mart 2020'de pandemi olarak ilan edilen COVİD-19 salgını baş göstermektedir. Covid-19 dünya genelini etkisi altına alarak birçok insanın hastalanmasına ve ölümüne neden olduğu bilinmektedir (Akin ve Gözel, 2020). Covid-19'un en yaygın belirtileri ateş ve öksürüktür, virüs ilk çıktığı zamanlarda tek ölçüm yöntemi insanların ateşlerin ölçülmesi olmuştur hala daha en yaygın görülen belirtilerin başında gelmektedir. Virüs kısa sürede boğazlara oradan da akciğere indiği için öksürük çok fazla olmaktadır, buna bağlı olarak ta solunum güçlüğü gelişmektedir (Evyapan Akalın , 2021, 16). Ayrıca Covid -19 pandemisi döneminde de bireylerin ruhsal durumlarının olumsuz olarak etkilendiği, anksiyete ve depresyon belirtileri gösterdikleri saptanmıştır (Zhang ve ark. 2020). Haziran ayında vaka sayılarının da düşmesiyle birlikte anksiyete düzeyinde azalma görülmesine rağmen, Covid -19'a bağlı yüksek düzeyde anksiyete yaşayan bireylerin olduğu bildirilmiştir (Kleiman ve ark. 2020). Bu durum birçok insanın hastalanmasının yanı sıra bireylerde fiziksel hareket ve sosyal aktivitelerde kısıtlılığa, kendisi veya sevdikleri için korku ve endişe duymaya, ani ve radikal yaşam tarzı değişikliklerine neden olabileceğinden dolayı bireylerde yeni stres faktörlerinin oluşmasına neden olmaktadır (Brooks, Webster, Smith, Woodland, Wessely, Greenberg, Rubin, 2020).

Pandemi sürecinde etkilenen en önemli alanlardan biriside eğitim öğretim olmuştur. Bu dönemde eğitim ve öğretime ara verilmiş, öğrenciler uzaktan eğitime başlamıştır. Çalışmalar incelendiğinde daha önceki pandemiler de ilk alınan önlem okulların kapatılması olmuştur. Okulların bir anda kapatılması ile öğrenciler sosyalleşme ve özgürlüklerinin kısıtlanmasına neden olmuştur. Bu durum okulların kapanması ile birlikte korunma önlemlerinin alınması öğrencileri, toplumun diğer kesimlerine göre daha fazla etkilemiştir. Yapılan çalışmalarda öğrencilerin karantina sürecinde arkadaşlarından ayrılması, sürekli kapalı alanda bulunmak, öfke, çaresizlik, depresyon (Karataş 2020), anksiyete, ölüm korkusu, normal yaşamlarına özlem duygusu (Altun Ekiz 2020), umutsuzluk gibi duyguların yaşanmasına neden olmuştur. Öğrencilerin, cinsiyet, yaş, bilgi düzeyi, gibi faktörlerin (Sever ve Özdemir 2020) ve ekran karşısında bilgi sahibi olmak için geçirilen sürenin duygu durumlarını etkilediği görülmüştür (Kecojevic ve ark. 2020).

Araştırmanın amacı, Covid -19'un yaşam kalitesi ve depresyon üzerindeki etkisini incelemektir. Dolayısıyla çalışmanın sonuçlarının, öğrencilerin stres, anksiyete, depresyon, korku düzeylerini etkileyen faktörlere yönelik çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Literatür inceleme sonucunda araştırma ile ilgili herhangi bir çalışmanın yer almadığı belirlenmiştir. Ancak COVİD-19 konusunun farklı değişkenler ile ele alındığı ve bu değişkenlerden bazıları; Sosyal medyada geçirilen zamanın covid-19 üzerine etkisini ele alan Özdemir ve Arpacıoğlu (2020: 375-376) ve covid-19'un belirsizliğe tahammülsüzlüğe etkisini inceleyen Duman (2020: 432-433)'nin çalışmaları bunlardan bazılarını oluşturmaktadırlar. Çalışmada ise COVİD-19, yaşam kalitesi ve depresyon konuları yer almaktadır. Buna göre, COVİD-19'un yaşam kalitesi ve depresyona neden olabileceği düşünülmektedir. Çalışmamızda sırayla COVİD-19, yaşam kalitesi ve depresyon konuları hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca çalışma, araştırma metodolojisi, bulgular ve analiz sonuçlarıyla desteklenmekte sonuç ve öneriler bölümüyle bitmektedir.

Covid-19

İlk olarak 2019'un sonunda Çin'in Wuhan kentinde viral enfeksiyon olarak ortaya çıkan Covid-19 adlı virüs hızla diğer ülkelere yayılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 11 Mart 2020'de COVİD-19'un salgın olarak ilan edildiğini duyurmuş ve ülkeleri acil sağlık önlemlerini en üst düzeye çıkarmalarını istemiştir (WHO, 2021). Beklenmedik biçimde gelişen ve hızla yayılan bu salgın, bütün dünya ülkelerinde sosyal ilişkiler, ekonomik, kültürel ve siyasi yani insan unsurunun bulunduğu her alanda etki yaratmıştır (Yıldırımvuran vd., 2020: 53).

Covid-19'un bilinen en tipik belirtileri; kuru öksürük, yüksek ateş ve yorgunluktur. Bu belirtilerin genelde hastalığın beşinci gününde ortaya çıktığı; ancak farklı vakalarda, ikinci günden on dördüncü güne kadar da farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca nadir olarak bazı hastalarda genel ağrı, baş ağrısı, burun tıkanıklığı, tat ve koku duyusunda his kaybı, vücutta görülen kızarıklıklar, ishal ve parmaklarda renk değişimleri gözlemlenmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2020). Covid-19 salgını sadece medikal anlamda bir problem değildir. Dolayısıyla yaşamın neredeyse her alanında çok ciddi problemlere neden olduğu bilinmektedir (Paksoy, 2020: 143-144). Bunun yanı sıra, ekonomik, psikolojik, sosyolojik ve stratejik birçok yansıması da hesaba katılırsa insanlar arasında hızla yayılan küresel bir travmanın ortaya çıktığı söylenilebilir (Artan vd., 2020).

Yaşanan bu salgın nedeni ile insanlar yaklaşık iki yıldır sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik gibi birçok alanda değişmek zorunda kalmışlardır. Covid-19 pandemi sürecinde insanların normal yaşantılarının değişime uğraması ve alışkın olunan hayat standartlarının bir anda farklılaşması kişilerin ruh sağlığını olumsuz etkilemiştir. Özellikle tedavinin tam netlik kazanmaması, hastalığın kalıcı etkilerinin olması, uyku problemler, farklı ve ciddi semptomlar göstermesi bireylerde; korku (özellikle ölüm korkusu), kaygı ve anksiyete gibi sağlık sorunları yaşamasına sebep olabilir (Torales vd., 2020). Nitekim Covid-19 dünya genelinde etkili olan ve hala güncelliğini koruyan bir salgındır. Bir insan ömründen uzun zaman önce yaşanan bir pandemi deneyimi, günümüz insanında yoktur. Bu tür durumlarda belirsizlikten kaynaklı farklı sorunlar yaşanabilir (Geçgin ve Sahranç, 2017). Dünya çapındaki ülkelerde kısmi veya tam kurumsal kapanmalarla birlikte küresel Covid-19 sağlık krizi, çalışma modelleri de dahil olmak üzere yaşam bilimleri ortamını hızla etkilemiştir (Korbel ve Stegle, 2020: 1).

Ancak salgının belli dönem içerisinde kontrol altına alınamaması nedeni ile okul binalarının kapatılması ve çevrimiçi öğrenmeye geçişle birlikte, eğitim sistemleri, okul yokluğunda çocukların becerilerini kaybettiğini öne süren "öğrenme kaybı" ile ilgili olan devam zorlukları ve daha yüksek devamsızlık ile karşı karşıya kalmıştır. Bu öğrenme kaybı, daha düşük bir sosyo-ekonomik arka planla daha da kötüleşmiştir (Gouedard, Pont ve Viennet, 2020).

Sonuç olarak yaşanılan bu süreç içerisinde her ne kadar korku ve bunun yaratmış olduğu birtakım psikolojik durumlar pandemi dönemleri için bir noktaya kadar anlaşılabilir olsa da, pandeminin yarattığı etkileri azaltmada koruyucu müdahale programlarının çeşitlendirilip hayata geçirilmesi ve mevcut uygulamalarında önemle takip edilmesinin gerektiği unutulmamalıdır (Gencer, 2020: 1167;akt:Yeşil ve Mavi, 2021). Bununla birlikte Covid-19'un psikolojik faktörler boyutu, psikosomatik faktörler boyutu, ekonomik faktörler boyutu ve sosyal faktörler boyutu bulunmaktadır. Covid-19 boyutları, araştırmamızda kullanılan Covid-19 Ölçeği'nden Arpacı vd. (2020) hareketle şu şekilde açıklanabilir.

Psikolojik Faktörler Boyutu: Covid-19'un birçok insanda psikolojik açıdan rahatsızlık meydana getirdiği belirtilebilir. Bu salgın sürecinde Covid-19'a her an yakalanma riskiyle karşı karşıya

olan insanın korku duyması, endişe yaşaması, gerilim içerisinde olması gibi durumların insanı psikolojik açıdan yıpratması mümkündür. *Psiko-Somatik Faktörler Boyutu*: Covid-19 salgını sürecinde yaşanan psikolojik rahatsızlıkların zamanla fiziksel rahatsızlıklara yol açtığı belirtilebilir. Bu durumda insanda baş ağrısı, mide rahatsızlığı, üşüme, cilt hastalıkları vb. görülebilir. Böyle hastalıkların ise insan hayatını zorlaştırması söz konusudur. *Ekonomik Faktörler Boyutu*: İnsan hayatı için önem taşıyan birtakım ihtiyaçlar (yiyecek, içecek, temizlik vb.) bulunmaktadır. Covid-19 salgını ve bunun etkilerinin ne zaman biteceğinin bilinememesi insan ihtiyaçlarıyla ilgili korkuyu bu süreçte daha da tetiklemektedir. *Sosyal Faktörler Boyutu*: Covid-19'un yayılma hızı, insanın olduğu sosyal ortamlarda özellikle kendini göstermektedir. Bu noktada Covid-19'a yakalanma korkusu nedeniyle sosyal bir varlık olan insanın, etrafında bulunan başka insanlardan uzaklaştığı görülebilir.

Yaşam Kalitesi

Yaşam kalitesi, birey açısından genel ve bütünsel bir iyi olma ya da keyif hali olarak ele alınmakta ve genellikle mutluluk, hoşlanma ve tatmin yaratan olumlu yaşantılarla bunun tersini ifade eden olumsuz deneyimler ve duygular üzerine odaklanılarak değerlendirilmektedir (Linnakylä ve Brunell, 1996:205). Leonard (2002:34) yaşam kalitesinin sosyal ilişki ve etkileşimlerden, memnuniyet ve stres gibi pozitif ve negatif değişkenlerden etkilenen geniş kapsamlı bir kavram olduğunu vurgulamıştır. Yaşam kalitesinin, günümüzde tüm bilimler açısından kabul görecek tek bir tanımı bulunmamaktadır (Bilir vd., 2005:663). Örneğin; Dünya Sağlık Örgütü yaşam kalitesini "kişinin kendi amaçlarına, beklentilerine, standartlarına ve çıkarlarına göre bir kültür ve değer sisteminde kendi yaşamını algılaması" olarak tanımlamıştır. Burada önemli olan nokta, yaşam kalitesi hedeflerine ulaşmak için temel teşkil eden standartların dışarıdan empoze edilmemesi, kişinin yaşamını tümüyle kendisinin değerlendirmesi ve bu değerlendirmenin sürdürülebilir olmasıdır (Bilir vd., 2005:663; Top vd., 2003:19).

Yaşam kalitesi bir durum değil bir süreçtir. Bu sürecin devamlılığının sağlanması ise ancak eğitimle mümkün olur. Yarının kaliteli toplumuna ancak bugün kaliteli bir eğitim verilerek ulaşılabilir. İyi bir eğitim bireylerin gelecekte refah seviyelerinin artmasında önemli bir faktördür. Eğitimin verildiği kurumlardaki yaşam kalitesi bu bağlamda çok önemlidir. Okulların yaşam kalitesini arttırmak demek, nüfusunun çoğunluğunun yaşam kalitesini bugünden arttırmak demektir. Özellikle gerek kişilerin meslek sahibi olmalarını sağlayan gerekse de bilim, sanat ve kültürün gelişmesini sağlayarak ülkelerin refah seviyesinin artmasında önemli rol oynayan kurumlardan olan üniversitelerin yaşam kalitesi çok önemlidir (Oktay vd., 2019).

Bu tanımlamalar ışığında eğitim bir toplumun sahip olduğu insanı yeniden yaratarak geleceğini kontrol etme girişimi olarak tanımlanabilir (Aydın, 2010:179). İnsanın geleceğini etkileyen bir süreç olarak eğitim, ailede başlar, okulda devam eder. Okul, öğretmen-öğrenci, öğrenci öğrenci, öğretmen-öğretmen, öğretmen-aile ve çocuk aile ilişkilerini kapsar. Okuldaki ilişkiler, sadece formal öğrenme ile de sınırlı değildir, çok yönlü ilişkiler yer almaktadır (Aydın, 2010:187). Bu bağlamda okullar; öğrenci-öğrenci, öğrenci-öğretmen ve öğrenci yönetici ilişkilerinin önemli yere sahip olduğu, öğrencilerin sosyal yönden gelişimini sağlayacak etkinliklerin düzenlendiği, öğrenciye değer verilen ve kendisini önemli bir birey olarak hissetmesini sağlayacak ortamlar oluşturmalıdır. Uzun saatler boyunca okulda vakit geçiren öğrencilerin, okula yönelik olumsuz duygular beslememesi için okul yaşam kalitesi ön plana çıkmaktadır (Gedik ve Cömert, 2018).

Depresyon

Depresyon, aşırı üzüntü veya hem üzüntülü, hem de bunaltılı bir duygu durumla beraber düşünce, konuşma ve fizyolojik işlevlerde gerileme, durağanlık ve bunların haricinde kendini değersiz hissetme, kendini başkalarına göre küçük ve güçsüz görme, isteksizlik, sürekli devam eden karamsarlık duygu ve düşünceleri ile belirleyici bir sendromdur (Öztürk ve Uluşahin, 2015). Ayrıca depresyon bedensel olarak birçok eksikliğe yol açar, en başta enerji azlığına bağlı olarak çoğu işi yapamama veya yarıda bırakma, kendini halsiz ve rahatsız hissetme buna bağlı olarak sürekli bitkinlik ve yatma isteği oluşur. İştahta azalma ve kilo kaybı çok sık görülür. Genelde yemek yemenin keyif vermediği dile getirilir ve yemeden kaçınılır buna bağlı olarak metabolizma yavaşlar, sindirim rahatsızlıkları meydana çıkar. (Black ve Andreasen, 2011, 734).

Depresyon tüm dünyada sıklıkla görülen bir durumdur. Depresyonla birlikte fiziksel sağlık gerileyebilir, günlük hareketlerde yetersizlik oluşabilir, başkalarına bağımlı hale gelinebilir, öz bakım kalitesi düşebilir, ekonomik durum kötüleşebilir, sosyal ilişkilerde ve yaşam kalitesinde azalma görülebilir (Naveen and Sudhakar, 2013).

Literatür bulguları covid-19 hastalığının bireylerde depresyon, anksiyete ve travma sonrası stres bozukluğu bulgularının oluşmasına yol açtığını gösteren çalışmalar yer almaktadır. Bu çalışmalardan bazıları ise; Choi ve ark.'nın (2020) 500 kişi ile yapmış olduğu çalışmada, katılımcıların %19'unun depresyona, %14'ünün anksiyeteye sahip olduğu ve % 25,4'ünün ise pandemiden sonra ruh sağlığı durumunun kötüleştiği bildirilmektedir (Choi EPH, Hui BPH, ve Wan EYF, 2020). Guo ve ark.'nın (2020) gerçekleştirmiş olduğu çalışmada, katılımcıların %25,4'ünün (n=592) anksiyete semptomları, %21,3'ünün (n=496) depresyon bulguları, %13,9'unun (n=326) ise hem anksiyete hem de depresyon bulguları taşıdığı tespit edilmiştir (Guo Y, Cheng C, Zeng Y, Li Y, Zhu M, Yang W,2020). Dai ve ark. (2020)'nın 307 katılımcı ile gerçekleştirmiş olduğu çalışmada anksiyete ve depresyon belirti sıklığının sırasıyla %18,6 ve %13,4 olduğu belirtilmektedir (Dai LL, Wang X, Jiang TC, Li PF, Wang Y, Wu SJ,2020). İrlanda'da da yapılan bir çalışmada covid-19 karantina önlemlerinin ilk haftasında dört kişiden birinde anksiyete veya depresyon belirtileri olduğu belirlendi (Hyland P, Shevlin M, McBride O, Murphy J, Karatzias T, Bentall RP, 2020).

Pandemi sırasında diğer önemli bir endişe, üniversite öğrencilerinin de dahil olduğu savunmasız nüfusların ruh sağlığı ile ilgilidir. Üniversite Ruh Sağlığı Merkezi'nin 2019-2020 Yıllık Raporuna göre Psikolojik Semptomlar Danışma Merkezi Değerlendirmesini tamamlayan öğrenciler arasında en yaygın sorunun anksiyete olduğunu, depresyonun (% 47.7-71,609) ve stresin (%42-71,609) olduğunu belirtmiştir. Üniversite danışma merkezlerinde hizmet arayan öğrencilerin en sık görülen teşhisi anksiyete olmaya devam ederken depresyon ve stres de yerini korumaktadır (Penn State University, annual report,2020).

Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmanın bu bölümünde covid-19, yaşam kalitesi ve depresyon konuları hakkında bilgi verilecektir. Araştırmanın amacı, önemi, hipotezleri, evreni ve örneklemi, sınırlılıkları ve varsayımları, veri toplama yöntemi ve verilerin analizi ele alınacaktır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı covid-19'un yaşam kalitesi ve depresyon üzerindeki etkisi incelemek ve değerlendirmektir.

Araştırmanın Önemi

Literatür incelendiğinde covid-19, yaşam kalitesi ve depresyon ilgili önemli araştırmaların yapıldığı görülmüştür. Yapılan incelemeler sonucunda covid-19 ile ilgili son zamanlarda yapılan çalışmaların yoğunlukla ele alındığı belirlenmiştir. Genel anlamda covid-19, yaşam kalitesi ve depresyon konuları ile ilgili ayrı ayrı araştırmaların gerçekleştirildiği saptanmıştır. Fakat alanyazında covid-19'un yaşam kalitesi ve depresyon üzerine etkisini ele alan herhangi bir araştırmaya rastlanılamamıştır. Bununla birlikte yapılan incelemeler sonucunda covid-19 ile ilgili araştırmaların üniversite öğrencileri üzerinde etkisini araştıran sınırlı sayıda gerçekleştirildiği görülmüştür. Bu açıdan örneklem grubu olarak Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde eğitim gören Suriyeli öğrenciler üzerinde yapılmasında etkili olmuştur. Araştırma modelindeki değişkenleri değerlendirme ve karşılaştırma yapmaya olanak sağlaması yönünden önem arz etmektedir. Dolayısıyla yarattığı değer, taşıdığı önem ve ortaya koyduğu sonuçlar alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın gelecekte covid-19, yaşam kalitesi ve depresyon konulu çalışmalara öncülük etmesi ve araştırmacılara yol göstermesi bakımdan önem taşıdığı düşünülmektedir.

Araştırmanın Hipotezleri ve Modeli

Son zamanlarda yaşanan değişmelerde etkisi olduğu düşünülen en önemli faktörlerden biriside covid-19 olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla yaşanan bu değişmeler insanların yaşam kalitelerinde etkisi olduğu düşünülmekle birlikte bir takım depresyon etkilerinin de olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda araştırma kapsamında geliştirilen hipotezlere aşağıda yer verilmiştir.

H1: Psikolojik faktörler öğretimi negatif yönde etkiler.
H2: Psikolojik faktörler sınıfı negatif yönde etkiler.
H3: Psikolojik faktörler ders yükünü negatif yönde etkiler.
H4: Psikolojik faktörler itibarı negatif yönde etkiler.
H5: Psikosomatik faktörler öğretimi negatif yönde etkiler.
H6: Psikosomatik faktörler sınıfı negatif yönde etkiler.
H7: Psikosomatik faktörler ders yükünü negatif yönde etkiler.
H8: Psikosomatik faktörler itibar negatif yönde etkiler.
H9: Ekonomik faktörler öğretimi negatif yönde etkiler.
H10: Ekonomik faktörler sınıfı negatif yönde etkiler.
H11: Ekonomik faktörler ders yükünü negatif yönde etkiler.
H12: Ekonomik faktörler itibarı negatif yönde etkiler.
H13: Sosyal faktörler öğretimi negatif yönde etkiler.
H14: Sosyal faktörler sınıfı negatif yönde etkiler.
H15: Sosyal faktörler ders yükünü negatif yönde etkiler.

H16: Psikolojik faktörler düşünceler ve duyguları pozitif yönde etkiler.
H17: Psikolojik faktörler aktiviteler ve kişisel ilişkileri pozitif yönde etkiler.
H18: Psikolojik faktörler fiziksel belirtileri pozitif yönde etkiler.
H19: Psikosomatik faktörler düşünceler ve duyguları pozitif yönde etkiler.
H20: Psikosomatik faktörler aktiviteler ve kişisel ilişkileri pozitif yönde etkiler.
H21: Psikosomatik faktörler fiziksel belirtileri pozitif yönde etkiler.
H22: Ekonomik faktörler düşünceler ve duyguları pozitif yönde etkiler.
H23: Ekonomik faktörler aktiviteler ve kişisel ilişkileri pozitif yönde etkiler.
H24: Ekonomik faktörler fiziksel belirtileri pozitif yönde etkiler.
H25: Sosyal faktörler düşünceler ve duyguları pozitif yönde etkiler.
H26: Sosyal faktörler aktiviteler ve kişisel ilişkileri pozitif yönde etkiler.
H27: Sosyal faktörler fiziksel belirtileri pozitif yönde etkiler.

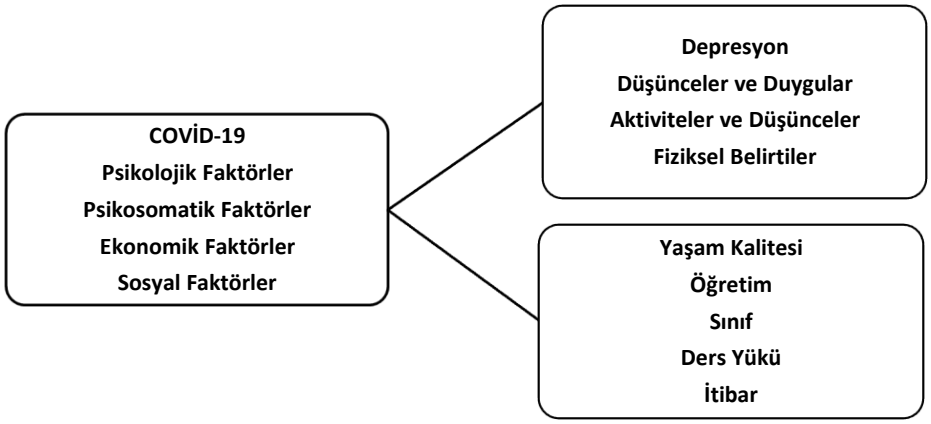

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde eğitim gören Suriyeli öğrenciler oluşturmaktadır. Evren, tespit edilen amaçlar doğrultusunda belirlenen birimler grubunun tümü olarak tanımlanmaktadır (Nakip, 2006: 196). Örneklem, evreni en iyi temsil eden ve belli bir yönteme göre evrenden seçilen alt grup olarak belirtilmektedir (Nakip, 2006: 196). Bu noktada Sekaran (1992), farklı evren büyüklükleri için kabul edilebilir en az örneklem sayısını belirlemek amacıyla 0,95 güvenirlik ve 0,05 örneklem hatası ile temsil edilebilecek örneklem büyüklüklerini hesaplamıştır. Yapılan hesaplama sonucunda belirlenen değerler aşağıda Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Farklı Evrenler İçin Kabul Edilebilir Asgari Örneklem Büyüklükleri (Sekaran, 1992)

Evren Büyüklüğü	100	500	750	1000	2 Bin	5 Bin	10 Bin	20 Bin	50 Bin	100 Bin	1 Milyon
Örneklem Sayısı	79	217	254	278	322	357	370	377	381	383	384

Araştırmada gerekli olan örneklem sayısına covid-19 salgınından dolayı ulaşılamamıştır. Söz konusu durumun sebepleri, araştırmanın kısıtlılıklarında açıkça belirtilmiştir. Bu yüzden araştırma kapsamında ulaşılan örneklem sayısının 209 olduğunu söylemek gerekir.

Verilerin Analizi

Bu araştırmanın verileri analiz etmek için SPSS 25.0 yazılım programı kullanılmıştır. Bu doğrultuda araştırmada ilgili analizlerden elde edilen sonuçlara ve yorumlara yer verilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları ve Varsayımları

Her araştırmada olduğu gibi bu araştırmanında bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. covid-19 konulu araştırmanın önemli sınırlılıkları şunlardır: Literatür taraması sonucunda covid-19'un birtakım değişkenlerle ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Fakat literatürde covid-19'un yaşam kalitesi ve depresyon konularının birlikte ele alınmadığı görülmüştür. Araştırma covid-19 salgını döneminde gerçekleştirilmiştir. Covid-19 salgını döneminde birtakım yasaklar konulmuş ve önlemler alınmıştır. Dolayısıyla araştırmanın uygulama kısmı için gerekli veriler 3 aylık sürede toplanabilmiştir. Buna karşın öğrencilerin bazıları araştırmaya çekimser kalmış veya anket formunu doldurmamışlardır. Araştırmaya katılanlarında anket formundaki soruları yanıtlamaları ve ifadeleri algılama dereceleri gibi sınırlılıkların olduğunu belirtmek gerekir.

Araştırmanın Yöntemi

Alan araştırması Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde eğitim gören Suriyeli öğrenciler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada nicel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Araştırma kapsamında öğrencilerin covid-19, yaşam kalitesi ve depresyon ile ilgili algı ölçülmüştür. Alan araştırmasında veri toplama tekniği olarak anket formu kullanılmıştır. Araştırmadaki anket soruları ve ifadeleri yerli ve yabancı çalışmalardan sağlanan anket sorularının derlenmesi ve kullanılan değişkenlerin uyarlanmasıyla oluşturulmuştur. Araştırma anket formu dört bölümden meydana gelmektedir. Anket formunun birinci bölümünde öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin (cinsiyet, medeni durum, yaş, fakülte, bölüm, sınıf, program türü, akademik not ortalaması, herhangi bir yerde çalışıyor musunuz) 9 soruya yer verilmiştir. Anket formundaki bu sorular çoktan seçmeli ve açık uçlu olarak hazırlanmıştır. Anket formunun ikinci bölümündeki covid-19, üçüncü bölümüdeki yaşam kalitesi ve dördüncü bölümündeki depresyon ifadelerini ölçmek için 5'li Likert Ölçeği (1= Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Kararsızım, 4= Katılıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum) kullanılmıştır.

Araştırmada yararlanılan ölçekler ise ;

Covid-19 Ölçeği: Araştırmada Arpacı vd. (2020)'nin geliştirdiği güvenirlik ve geçerliği ispatlanmış Covid-19 ölçeği'nden faydalanılmıştır. Covid-19 ölçeği 20 ifade ve 4 alt boyut şeklindedir. Bu ölçeğin psikolojik faktörler alt boyutu 6 ifade, psiko-somatik faktörler alt boyutu 5 ifade, ekonomik faktörler alt boyutu 4 ifade ve sosyal faktörler alt boyutu 5 ifadedir.

Yaşam Kalitesi Ölçeği: Üniversite Yaşam Kalitesi Ölçeğinin hâlihazır geçerliliğini test etmek amacıyla Sirgy vd. (2007)'nin hazırladığı beş ifadeden oluşan Genel Yaşam Kalitesi Ölçeği ile Diener vd. (1985)'nin geliştirdiği Yaşam Doyumu Ölçeği (Satisfaction With Life Scale - SWLS) kullanılmıştır. İlk olarak Genel Yaşam Kalitesi ve Genel Yaşam Doyumu ölçeklerinde bulunan değişkenler toplanarak "gyk" ve "gyd" olmak üzere iki yeni değişken elde edilmiştir. Bu iki değişken ile Üniversite Yaşam Kalitesi Ölçeğinin 17 alt boyuttan oluşmaktadır. Ancak bu çalışmada akademi ile ilgili olan boyutlar (öğretim, sınıf, ders yükü, itibar) kullanılmıştır.

Depresyon Ölçeği: Tuncer, M. ve Dikmen, M. (2019). Tarafından Burns Depresyon Ölçeği Türkçe Formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmış ve bu ölçek çalışmada kullanılmıştır. Ancak çalışmada öğrencilere sorulması uygun olmadığı düşünülerek sadece 3 boyut şeklinde ele alınmıştır.

Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenilirlik Analizleri

Araştırmamızda yararlanılan ölçeklerin güvenilirliğine ilişkin analiz sonuçlarına ait veriler Tablo 2' de yer almaktadır. Bir anketteki veya testteki ifadelerin kavramı güvenilirlik şeklinde açıklamak mümkündür (Kalaycı, 2010).

Tablo 2. Ölçeklere İlişkin Soru Adetleri ve Cronbach's Alpha Katsayıları

Değişkenler	İfade sayışı	Alpha Katsayısı
COVİD-19 Ölçeği	20	,835
Psikolojik Faktörler	6	,825
Psiko-Somatik Faktörler	5	,625
Ekonomik Faktörler	4	,803
Sosyal Faktörler	5	,703
Yaşam Kalitesi	20	,868
Öğretim	7	,633
Sınıf	8	,813
Ders Yükü	3	,760
İtibar	2	,533
Depresyon	20	,890
Düşünceler ve Duygular	9	,743
Aktiviteler ve Kişisel İlişkiler	7	,802
Fiziksel Belirtiler	4	,725

*Çıkarılan ifade bulunmamaktadır.

Tablo 1'deki veriler incelendiğinde; kullanılan ölçeklerin Özdamar'ın (1999) belirlemiş olduğu güvenilirlik katsayısına göre güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde normallik dağılım testi, tanımlayıcı istatistiklere ilişkin analizler, araştırma modeline ilişkin analizler yapılmıştır. Bu doğrultuda araştırmadan elde edilen bulgulara yer verilmiş ve ilgili bulgular yorumlanmıştır.

Sosyo-Demografik Değişkenler ile İlgili Tanımlayıcı İstatistiklere İlişkin Bulgular

Araştırmada öğrencilerin demografik özellikleriyle ilgili bilgiler Tablo 2'de gösterilmiş olup bunların sonuçlarına yönelik yorumlar yapılmıştır.

Tablo 3. Öğrencilerin Demografik Durumları

Cinsiyetiniz	***Frekans***	***Yüzde***	***Bölüm***	***Frekans***	***Yüzde***
Kadın	148	70,8	İşletme	104	49,8
Erkek	61	29,2	İlahiyat	56	26,8
Toplam	209	100,0	Mühendislik	28	13,4
Medeni Durum	***Frekans***	***Yüzde***	İktisat	14	6,7
Evli	37	17,7	Toplam	209	100,0
			Sınıf	***Frekans***	***Yüzde***
Bekar	172	82,3	1.Sınıf	44	21,0
Toplam	209	100,0	2.Sınıf	21	10,0
Yaş	***Frekans***	***Yüzde***	3.Sınıf	59	28,2
17-20	56	26,8	4.Sınıf	85	40,9
21-24	107	51,2	Toplam	209	100,0
			Program Türü	***Frekans***	***Yüzde***

			1. Öğretim	156	74,6
			2. Öğretim	53	23,4
25-28	26	12,4	Toplam	209	100,0
29-32	20	9,6			
Toplam	209	100,0	***Akademik Not Ortalama***	***Frekans***	***Yüzde***
Fakülte	***Frekans***	***Yüzde***	1,00-1,80	24	11,5
İİBF	90	43,1	1,81-2,60	49	23,4
İlahiyat	62	29,7	2,61-3,40	81	38,8
Eğitim	35	16,7	3,41-4,00	55	26,3
Fen Eğitim Fakültesi	6	2,9	Toplam	209	100,0
Mühendislik	6	2,9	***Herhangi Bir Yerde Çalışıyor Musunuz?***	***Frekans***	***Yüzde***
İktisat	10	4,8	Evet	64	30,6
Toplam	209	100,0	Hayır	115	69,4
			Toplam	209	100,0

Katılımcıların %70,8'ini (N=148) kadınlar ve %29,2'ini (N=61) erkekler meydana getirmiştir. Araştırmada katılımcıların medeni duruma göre dağılımı incelendiğinde %17,7'sini (N= 37) evli, %82,3'ünü (N=172) bekârların oluşturduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yaş durumları incelendiğinde %26,8'inin (N=56) l7-20 yaş, %51,2'inin (N=107) 21-24 yaş, %12,4'ünün (N=26) 25-28 yaş ve %9,6'sının (N=20) 29-32 yaş durumuna sahip oldukları belirlenmiştir. Yine %43,1'ini (N=90) İİBF, %29,7'ini (N=62) ilahiyat, %16,7'sini (N=35) eğitim fakültesi, %2,9'unu (N=6) fen edebiyat fakültesi ve %2,9'unu (N=6) mühendislik fakültesi öğrencileri oluşturduğu görülmüştür. Bölüm durumlarına göre dağılımı değerlendirildiğinde %49,8'inin (N=104) işletme %26,8'inin (N=56) ilahiyat, %13,4'ünün (N=28) mühendislik ve %6,7'sini (N=14) iktisat bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. Sınıf durumuna göre dağılımları incelendiğinde %21,0'ını (N=44) 1.sınıf, %10,0 (N=21) 2.sınıf, %28,2 (N=59) 3.sınıf ve %40,7 (N=85) 4.sınıf olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılardan %74,6'sının (N=156) 1.öğretim ve %25,4'ünün (N=53) 2.öğretim oldukları saptanmıştır. Araştırmada katılımcıların akademik not ortalamalarına göre dağılımları incelendiğinde 1,00-1,80akademik not ortalamasına sahip %11,5'inin (N=24), 1,81-2,60 akademik not ortalamasına sahip %23,4'ünün (N=49), 2,61-3,40%38,8'inin (N=81), 3,41-4,00 not ortalamasına sahip %26,3'ünün (N=55) olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların herhangi bir yerde çalışıyor musunuz sorusuna yönelik dağılımları incelendiğinde %30,6'sının (N=64) evet ve %69,4'ünün (N=145) hayır olduğu belirlenmiştir.

Korelasyon Analizi

Çalışmamızda covid-19'un yaşam kalitesi ve depresyon arasındaki ilişkisi korelasyon analizi yapılarak incelenmiş ve sonuçları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Korelasyon Analizi Tablosu

Değişkenler	**Ort.**	**S.S**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**
Psikolojik Faktörler	21,1059	3,43966	1										
			209										
Psiko-Somatik Faktörler	18,6949	3,36442	,522**	1									
			,000										
			209	209									
Ekonomik Faktörler	15,6398	2,75556	,030**	,030	1								
			,663	,666									
			209	209	209								
Sosyal Faktörler	19,6186	2,79641	,166*	,242**	,938**	1							
			,017	,000	,000								
			209	209	209	209							

Öğretim	38,1822	4,68186	,662**	,800**	,040	,176*	1						
			,000	,000	,563	,011							
			209	209	209	209	209						
Sınıf	51,0381	5,94323	,591**	,846**	,062	,226**	,912**	1					
			,000	,000	,375	,000	,000						
			209	209	209	209	209	209					
Ders Yükü	29,1314	4,34811	,909**	,453**	-,014	,095	,534**	,475**	1				
			,000	,000	,844	,170	,000	,000					
			209	209	209	209	209	209	209				
İtibar	16,5412	3,25692	,123	-,030	,154*	,110	,030	,051	,142*	1			
			,076	,663	,026	,112	,670	,459	,041				
			209	209	209	209	209	209	209	209			
Düşünceler ve Duygular	37,2514	3,62533	,018	-,062	-,055	-,074	,004	-,023	,005	,030	1		
			,794	,369	,428	,285	,951	,738	,945	,668			
			,209	209	209	209	209	209	209	209	209		
Aktiviteler ve Kişisel İlişkiler	19,2415	2,86954	-,005	-,082	-,091	-,130	,010	-,005	-,030	,031	,582**	1	
			,940	,235	,191	,062	,882	,941	,663	,654	,000		
			209	209	209	209	209	209	209	209	209	209	
Fiziksel Belirtiler	25,3654	2,32659	,022	-,095	-,030	-,067	,021	,016	-,020	,070	,598**	,917**	1
			,755	,172	,670	,337	,761	,816	,778	,313	,000	,000	
			209	209	209	209	209	209	209	209	209	209	209

Tablo 4'deki korelasyon analizi sonuçları değerlendirildiğinde;

- Psikolojik faktörler(r=,662 ;p<0,01), psiko-somatik faktörler (r=,800 ;p<0,01) ve sosyal faktörler (r=,176 ;p<0,01) ile öğretim boyutu arasında; Psikolojik faktörler(r=,591;p<0,01), psiko-somatik faktörler (r=,846 ;p<0,01) ve sosyal faktörler (r=,226;p<0,01) ile sınıf boyutu arasında; psikolojik faktörler(r=,909 ;p<0,01) ve psiko-somatik faktörler (r=,453 ;p<0,01) ile ders yükü arasında; ekonomik faktörler (r=,154 ;p<0,01) ile itibar boyutu arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir.
- Ekonomik faktörler (r=,040;p>0,01) ile öğretim ve sınıf boyutu (r=,062;p>0,01) arasında; ekonomik (r=-,014 ;p>0,01) ve sosyal faktörler (r=,095 ;p>0,01) ile ders yükü arasında; psikolojik faktörler(r=,909 ;p>0,01), psiko-somatik faktörler (r=,453 ;p>0,01) ve sosyal faktörler (r=,453 ;p>0,01) ile itibar boyutu arasında; psikolojik faktörler(r=,018 ;p>0,01), psiko-somatik faktörler (r=-,062 ;p>0,01), ekonomik faktörler (r=-,055 ;p>0,01) ve sosyal faktörler (r=-,074 ;p>0,01) ile düşünceler ve duygular arasında; psikolojik faktörler(r=-,005 ;p>0,01), psiko-somatik faktörler (r=-,082 ;p>0,01), ekonomik faktörler (r=-,091 ;p>0,01) ve sosyal faktörler (r=-,130 ;p>0,01) ile aktiviteler ve kişisel ilişkiler arasında; psikolojik faktörler(r=,022 ;p>0,01), psiko-somatik faktörler (r=-,095 ;p>0,01), ekonomik faktörler (r=-,030 ;p>0,01) ve sosyal faktörler (r=-,067 ;p>0,01) ile fiziksel belirtiler arasında herhangi bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Regresyon Analizi

Araştırmamızda covid-19 ve boyutlarının yaşam kalitesi ve depresyon üzerindeki etkisini belirlemek için regresyon analizi yapılmıştır. Bir bağımlı değişken ile bir bağımsız değişken ya da birden çok bağımsız değişken arasındaki ilişkilerin bir matematiksel işlem ile açıklaması regresyon analizi olarak ifade edilmektedir (Kalaycı, 2010). Bu araştırmanın hipotezlerini test etmek için regresyon analizleri ait bilgiler aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 5. Covid-19 ve Boyutlarının Yaşam Kalitesi ve Boyutları Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analiz Tablosu

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişkenler	Standartlaşmamış Katsayılar		Standartlaşmış Katsayılar	T	P	F	R2	ΔR2
		B	Standart Hata	Beta					
Sabit	**Düşünceler ve Duygular**	1,791	,185		9,666	,000	3,127	,015	,012
Psikolojik Faktörler		,039	,042	,076	,928	,354			
Psikosomatik Faktörler		-,041	,058	-,068	-,705	,482			
Ekonomik Faktörler		,042	,118	,089	,359	,720			
Sosyal Faktörler		-,087	,144	-,154	-,601	,548			
Sabit	**Aktiviteler ve Kişisel İlişkiler**	1,912	,217		8,811	,000	1,458	,010	,009
Psikolojik Faktörler		,041	,049	,067	,827	,409			
Psikosomatik Faktörler		-,023	,069	-,032	-,335	,738			
Ekonomik Faktörler		,153	,139	,271	1,101	,272			
Sosyal Faktörler		-,258	,169	-,388	-,388	,129			
Sabit	**Fiziksel Belirtiler**	1,717	,229		7,508	,000	1,195	,023	,022
Psikolojik Faktörler		,069	,052	,108	1,329	,185			
Psikosomatik Faktörler		-,067	,072	-,089	-,931	,353			
Ekonomik Faktörler		,142	,146	,240	,972	,332			
Sosyal Faktörler		-,202	,178	-,289	-1,132	,259			
Sabit	**Öğretim**	,655	,163		4,026	,000	149,309	,745	,740
Psikolojik Faktörler		,314	,037	,356	8,536	,000			
Psikosomatik Faktörler		,776	,051	,735	15,104	,000			
Ekonomik Faktörler		,442	,104	,536	4,248	,000			
Sosyal Faktörler		-,550	,127	-,564	-4,332	,000			
Sabit	**Sınıf**	,210	,169		1,240	,216	155,507	,753	,748
Psikolojik Faktörler		,200	,038	,214	5,219	,000			
Psikosomatik Faktörler		,879	,053	,788	16,439	,000			
Ekonomik Faktörler		,233	,108	,267	2,151	,033			
Sosyal Faktörler		-,259	,132	-,251	-1,961	,051			
Sabit	**Ders Yükü**	-,019	,169		-,115	,909	249,603	,830	,827
Psikolojik Faktörler		1,046	,038	,931	27,358	,000			
Psikosomatik Faktörler		,008	,053	,006	,158	,874			
Ekonomik Faktörler		,126	,108	,120	1,167	,245			
Sosyal Faktörler		-,215	,132	-,173	-1,629	,105			
Sabit	**İtibar**	2,602	,402		6,471	,000	3,456	,063	,045
Psikolojik Faktörler		,231	,091	,202	2,533	,012			
Psikosomatik Faktörler		-,069	,127	-,050	-,540	,590			
Ekonomik Faktörler		,577	,257	,543	2,245	,026			
Sosyal Faktörler		-,528	,313	-,421	-1,685	,093			

Covid-19'un yaşam kalitesi boyutları üzerindeki etkisine yönelik sonuçlar değerlendirildiğinde;

- Psikolojik faktörlerin (β=,076;p>0,05), psiko-somatik faktörlerin (β=-,068;p>0,05), ekonomik faktörlerin (β=,089;p>0,05) ve sosyal faktörlerin (β=,154;p>0,05) düşünceler ve duyguları; psikolojik faktörlerin (β=,067;p>0,05), psiko-somatik faktörlerin (β=-,032;p>0,05), ekonomik faktörlerin (β=,271;p>0,05) ve sosyal faktörlerin (β=-,388;p>0,05) aktiviteler ve kişisel ilişkileri; psikolojik faktörlerin (β=,108;p>0,05), psiko-somatik faktörlerin (β=-,089;p>0,05), ekonomik faktörlerin (β=,240;p>0,05) ve sosyal faktörlerin (β=-,289;p>0,05) fiziksel belirtileri; sosyal faktörlerin (β=,-251;p>0,05) sınıf; psiko-somatik faktörlerin (β=,006;p>0,05), ekonomik faktörlerin (β=,120;p>0,05) ve sosyal faktörlerin (β=-,173;p>0,05) ders yükünü; psikosomatik faktörlerin (β=,050;p>0,05) ve sosyal faktörlerin (β=-,421;p>0,05) itibar boyutunu etkilemediği görülmüştür.

Covid-19'un depresyon boyutları üzerindeki etkisine yönelik sonuçlar değerlendirildiğinde;

- Psikolojik faktörlerin (β=,356;p<0,05), psiko-somatik faktörlerin (β=,735;p<0,05) ve ekonomik faktörlerin (β=,536;p<0,05) öğretimi; psikolojik faktörlerin (β=,214;p<0,05), psiko-somatik faktörlerin (β=,788;p<0,05) ve ekonomik faktörlerin (β=,267;p<0,05) sınıfı; psikolojik faktörlerin (β=,931;p<0,05) ders yükünü, psikolojik faktörlerin (β=,202;p<0,05), ekonomik faktörlerin (β=,543;p<0,05) itibar boyutunu pozitif etkilediği tespit edilirken sosyal faktörlerin (β=-,564;p<0,05) öğretimi negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç

Covid-19 pandemisi ve pandemi nedeniyle alınan organizasyonların iptali, sokağa çıkma yasağı gibi sosyal izolasyon temelli önlemler sürecinde öğrencilerin içinde bulundukları depresyon ile yaşam kalitelerinin belirlenmesi amaçlayan bu çalışmada Covid-19 geçirme durumu dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Literatür incelemesi sonucunda bu konuların birlikte ele alındığı herhangi bir çalışmanın bulunmadığı görülmüştür. Araştırma verileri frekans, güvenirlik, faktör ve korelasyon analiziyle test edilmiştir. Araştırma ana hipotezlerini test etmek için de regresyon analizinden faydalanılmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarını genel olarak değerlendirmek gerekirse;

Araştırmanın ana hipotez sonuçları için yapılan regresyon analizine göre; psikolojik faktörlerin, psiko-somatik faktörlerin, ekonomik faktörlerin ve sosyal faktörlerin düşünceler ve duyguları, aktiviteler ve kişisel ilişkileri, fiziksel belirtileri; sosyal faktörlerin sınıf; psiko-somatik faktörlerin, ekonomik faktörlerin ve sosyal faktörlerin ders yükünü; psikosomatik faktörlerin ve sosyal faktörlerin itibar boyutunu etkilemediği görülmüştür. Ancak psikolojik faktörlerin, psiko-somatik faktörlerin ve ekonomik faktörlerin öğretimi ve sınıfı; psikolojik faktörlerin ders yükünü, psikolojik faktörlerin, ekonomik faktörlerin itibar boyutunu pozitif etkilediği tespit edilirken sosyal faktörlerin öğretimi negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmadaki (H13) kabul edilmiştir. Bu sonuç sosyal faktörlerin öğretim açısından önemini ortaya koymaktadır. Ancak (H1), (H2), (H3), (H4), (H5), (H6), (H7), (H8), (H9), (H10), (H11), (H12), (H14), (H15), (H16), (H17), (H18), (H19), (H20), (H21), (H22), (H23), (H24), (H25), (H26), (H27) hipotezleri reddedilmiştir. Araştırmadan beklenen sonuç covid-19 boyutlarının yaşam kalitesi boyutlarını ve depresyon boyutlarını etkileyeceği yönündeydi. Fakat bu beklenen sonuçların araştırmada teyit edilemediği görülmüştür. Bu sonuçların araştırmanın yapıldığı dönemde pandeminin etkisine insanların alışmış olması ve yaşam biçimlerinin yeni normallerle

şekillendiği, eğitimden sağlığa her bir alanda covid-19'a yönelik düzenlemelerin gerçekleştirilmesi nedeni ile insanların pek etkilenmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamında ileride yapılacak araştırmalar için bazı önerilerden bahsedilebilir. Örneğin covid-19 ile ilgili çalışmalar farklı alanlarda sayısı artırılabilir, farklı örneklem grupları üzerinde gerçekleştirilebilir ve gelecekteki çalışmalarda farklı analiz yöntemleri, yeni değişkenler kullanılabilir ve farklı modeller ortaya konulup ve farklı sonuçlar ile test edilebilir.

Kaynakça

Akin L ve Gözel MG. Understanding dynamics of pandemics. Turkish journal of medical sciences 2020;50: 515–519.

Altun Ekiz M. (2020) Koronavirüs karantinasında günlük tutan beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencileri üzerine nitel bir araştırma. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 25:387-401.

Artan, T., Karaman M., Atak, I. Ve Cebeci, F. (2020). Covid-19 Salgınına Yönelik Algı ve Tutumları Değerlendirme Ölçeği'nin Değerlendirilmesi, Sosyal Çalışma Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, E-ISSN: 2587-1412.

Bilir, N., Özcebe, H., Vazioğlu, S. A., Aslan, D., Subaşı, N. ve Telatar, T. G. (2005). "Van İlinde 15 Yaş Üzeri Erkeklerde SF-36 ile Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi", Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences, 25, 663-668.

Black, D., ve Andreasen, N. (2011). Introductory Textbook of Psychiatry. Washington, DC: American Psychiatric Publishing Inc.

Choi EPH, Hui BPH, Wan EYF. Depression and anxiety in Hong Kong during COVİD-19. Int J Environ Res Public Health 2020;17(10): 3740.

Dai LL, Wang X, Jiang TC, Li PF, Wang Y, Wu SJ, et al. Anxiety and depressive symptoms among COVID19 patients in Jianghan Fangcang Shelter Hospital in Wuhan, China. Plos one 2020;15(8): e0238416

Dünya Sağlık Örgütü. (2021). WHO Coronavirus Disease (COVİD-19) Dashboard. https://COVID19.who.int/ (Erişim Tarihi: 7 Şubat 2021)

Evyapan Akalın , M. (2021). Comparison of sleep patterns in a group of young and elderly individuals during the Covid-19 pandemic. İzmir: Izmir University of Economics.

Geçgin FM, Sahranç Ü. Belirsizliğe Tahammülsüzlük ile Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki. Sakarya University Journal of Education. 2017; 7(4):739-755).

Gedik, A., ve Cömert, M. (2018). Ortaöğretim Öğrencilerinde Okul Yaşam Kalitesi , Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(2): 989-1006.

Gouedard, P., Pont, B. ve Viennet, R. (2020). Education responses to covid-19: Implemending a way forward. OECD Working Paper No. 224. https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/8e95f977-en.pdf?expires=1612255491&id=id&accname=guest&checksum=95BE385D9F4953A086216AC3923884D2 adresinden erişilmiştir.

Guo Y, Cheng C, Zeng Y, Li Y, Zhu M, Yang W, et al. Mental health disorders and associated risk factors in Quarantined adults during the COVID19 outbreak in China: cross-sectional study. JMIR 2020;22(8): e20328

Hyland P, Shevlin M, McBride O, Murphy J, Karatzias T, Bentall RP, et al. Anxiety and depression in the Republic of Ireland during the COVID-19 pandemic. Acta Psychiatr. Scand 2020;142(3):249-256.

Karataş Z (2020) Covid-19 pandemisi sürecinin LGS ve YKS hazırlık sürecinde olan çocuk ve ergenlerin psikolojilerine yansımalarının incelenmesi. In Pandemi Döneminde Çocuk ve Ergen Psikolojisi (Ed B Gençdoğan): 54-74. Ankara, Türkiye Klinikleri.

Kecojevic A, Basch C, Sullivan M, Davi N (2020) The ımpact of the covid-19 epidemic on mental health of undergraduate students in New Jersey, crosssectional study. Plos One, 15:e0239696.

Korbel, J. O., & Stegle, O. (2020). Effects of the COVİD-19 Pandemic on Life Scientists. Genome Biology 21(113), 1-5.

Leonard, C. A. R. (2002). Quality of school life and attendance in primary schools. Unpublished doctoral dissertation, University of Newcastle, Australia.

Linnakylä, P. and Brunell, V. (1996). Quality of school life in the Finnish and Swedish speaking schools in Finland. Reading Literacy in an İnternational Perspective, 203- 217.

Naveen, K.D., Sudhakar, T.P. (2013). Prevalence of cognitive impairment and depression among elderly patients attending the medicine outpaintet of a tertiary care hospital in South India. International Journal of Research in Medical Sciences.

Öztürk, M., ve Uluşahin, A. (2015). Ruh Sağlığı ve Bozuklukları. Ankara: BAYT.

Paksoy, H.M. (2020). Covid-19 pandemisi ile oluşan korku ve davranışlara inancın etkisi üzerine bir araştırma: Türkiye örneği. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(2), 135-155.

Sever M, Özdemir S (2020) Koronavirüs (Covid-19) sürecinde öğrenci olma deneyimi: bir fotoses (photovoice) çalışması. Toplum ve Sosyal Hizmet, 31:1653-1679.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). COVİD-19 (SARSCoV-2 Enfeksiyonu) Rehberi. Ankara.https:// covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/rehberler/COVID 19_Rehberi.pdf?type=file, Erişim tarihi: 19.05.2020 2.

Top, M. Ş., Özden, S. Y. ve Sevim, M. E. (2003). "Psikiyatride Yaşam Kalitesi", Düşünen Adam, 16(1), 18-23.

WHO (2021). Listings of WHO's response to COVİD-19. https://www.who.int/news/item/29- 06-2020-covidtimeline adresinden erişilmiştir.

Xionga, J., Lipsitzc, O., Nasric, F., M.W. Luic, L., Gillc, H., Phanc, L., . . . McIntyre, R. (2020). Impact of COVİD-19 Pandemic on Mental Health in the General Population: A Systematic Review. Journal of Affective Disorders 277, 55-64.

Yıldırımvuran, S., Milanlıoğlu, U.K. ve Çakan, S. (2020). Covid-19 pandemi sürecinin Türk yargı sistemine etkileri. Türk Kamu Yönetimi Dergisi, 1(1), 47-54.

Yüksel, E., Karahan, K. K. ve Yıldırım, Y.Z. (2019). Yalova Üniversitesi Öğrencilerinin Üniversite Yaşam Kalitesi Algılarının Değerlendirilmesi, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 9(19), 17.

SİVİL HAVACILIK ALANINDA İYİMSERLİK-KÖTÜMSERLİĞİN PERFORMANS VE PSİKOLOJİK YILDIRMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BİR ALAN ÇALIŞMASI

Dr. Öğr. Gör. Gül ÇIKMAZ
Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Orcid: 0000-0002-3973-2984

Uzm.Ayşegül ÖZBAĞIŞ
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, , Orcid:0000-0002-7139-0734

Öğr. Gör. Hilmi SEZGİN
İstanbul Aydın Üniversitesi, Orcid:0000-0002-4987-197X

ÖZET

Bu çalışmada iyimserlik-kötümserlik konusu ele alınmıştır. Çalışmanın amacı ise iyimserlik-kötümserliğin performans ve psikolojik yıldırma üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırma bir alan çalışmasıyla desteklenmiştir. Araştırmanın alan çalışması İstanbul ve Antalya havalimanında çalışanları kapsamaktadır. Veriler, anket tekniği kullanılarak yapılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 23.0 programında frekans analizi, korelasyon ve regresyon analizi yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen korelasyon analizi sonucuna göre iyimserlik ve kötümserliğin performans ve psikolojik yıldırma üzerinde pozitif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çalışmanın asıl amacını ortaya koymak için yapılan regresyon analizi sonucuna göre ise; iyimserlik- kötümserliğin performans ve psikolojik yıldırma üzerinde pozitif yönde bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular ve sonuçlarını daha iyi anlama açısından önem taşımaktadır. Ayrıca elde edilen bulgular teorik ve uygulama bağlamında tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İyimserlik Kötümserlik, Performans, Psikolojik Yıldırma.

PERFORMANCE AND PHYSICIAN IN CIVIL AVIATION EFFECT ON PSYCHOLOGICAL EMAIL: A FIELD RESEARCH

ABSTRACT

In this study, the issue of optimism-pessimism is discussed. The aim of the study is to examine the effect of optimism-pessimism on performance and mobbing. The research was supported by a field study. The fieldwork of the research covers the employees at Istanbul and Antalya airports. The data were made using the survey technique. The obtained data will be analyzed using frequency analysis, correlation and regression analysis methods in SPSS 23.0 program. It is important in terms of better understanding the findings and results obtained from the study. In addition, the obtained findings will be discussed in the context of theory and practice. The results are discussed in the theoretical and practical context.

Keywords: Optimism Pessimism, Performance, Psychological Mobbing.

1. GİRİŞ

Günümüz iş dünyasında işletmeler sürekli rekabet ile iç içedir. Örgütte çalışan kişilerin ise bu rekabet koşulları içerisinde kendini sürekli yenileme ve geliştirmek zorunda kalmaktadır. Gelişen teknolojiler ve yaşam standartlarının artması çalışan kişileri avantajlı olmasını sağlamaktadır. Çalışan kişilerin bağlı bulundukları örgüt içerisinde olan yenilikler ve gelişmelerin farkında olması performans ve yeteneklerinin artmasına yönelik iyimser bir davranış sergilemektedir. Bazı çalışan kişilerin ise iş hayatında oluşan gelişmelerin farkında olmamakla birlikte olumlu yönlerin ve ellerinde bulunan fırsatların farkında olmamaktadırlar. Bu durum çalışan kişilerin karamsar düşünceler yaşamasına neden olabilmektedir. Çalışanların bu iyimserlik ve kötümserlik durumları onların performanslarını ve psikolojilerini etkilediği düşünülmektedir.

İyimserlik ve kötümserlik hakkında birçok araştırmacı tanımlamalarda bulunmuştur. Bunlardan bazıları; Scheier ve Carver'a (2003) göre iyimserlik, kişinin yeteneklerinin sınırsız olduğunu düşünmenin yanı sıra, çok başarılı, şanslı ve yapılan her işin sonucunda iyi sonuçlar elde edebileceğini düşünmektedir. Kişinin oluşan bu duygu durumları ile oluşan problemleri akıllı bir şekilde düşünerek hızlıca çözüme kavuşturarak başarı şansını arttırabilmektedirler. Bir diğer tanıma göre ise iyimserlik bireyin kendisine olumlu şeyler söylemesi, iyi şeylerin olacağına inanmasından ibaret değildir. Bireyin baskı altında bile olumsuz düşünmemesi, başarısız olacağına inanmaması ve kötü duygulara kapılmamasıdır (Seligman, 2007). Nitekim insanların düşünce yapılarının sürekli değişiklik göstermesi her zaman iyimser bir çözüm sağlamamaktadır. Aksi durumda ise kişilerin iyimserliğin zıttı dediğimiz karamsarlık düşünce yapısı meydana gelmektedir. Karamsarlık, kişinin yaşamış olduğu düşüncelerin daha çok olumsuz bir düşünce yapısına sahip olmak bu düşünce yapısının oluşması ile şüpheci, karamsar ve kötümser bir yaklaşım sergileyebilmektedir. Karamsar bireyler olayların başında bile olumsuz sonuçlara kendini hazırlar (McGinnis, 1998).

Gelişen ve değişen durumların etki yarattığı durumlardan biriside performans olmaktadır. Zamanla gelişen teknolojiler yaşanan bu değişimlere bağlı olarak kuruluşları da etkilemekte ve değişimi zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda örgütler değişimi yaşaması nedeni ile bu duruma istinaden çalışanlarını kendi bünyesine dahil etmek isterler. Çalışanlar ise örgüt içerisinde oluşabilecek durumlar karşısında gerek psikolojik gerek performans olarak etkilenebilmektedir. Bu bağlamda ele alındığında, onları etkileyen ve değişimlerine neden olan birçok faktör vardır. Değişim, bugünkü etkilerden kaçınılması zor, devam eden ve etkileri sınırsız olarak görülmektedir (Erigüç ve Balçık, 2007). Dolayısıyla iyimserlik-kötümserlik durumları performans ve psikolojik olarak kişileri etkileyebileceği düşünülmektedir.

Literatür inceleme sonucunda araştırma ile ilgili herhangi bir çalışmanın yer almadığı belirlenmiştir. Ancak iyimserlik-kötümserlik, performans ve psikolojik yıldırmanın farklı değişkenler ile ele alındığı ve bu değişkenlerden bazıları; …… Ayrıca çalışma, araştırma metodolojisi, bulgular ve analiz sonuçlarıyla desteklenmekte sonuç ve öneriler bölümüyle bitmektedir.

2.TEORİK ÇERÇEVE

Bu çerçeve altında; iyimserlik-kötümserlik, performans ve psikolojik yıldırma konuları hakkında bilgi verilmiştir.

2.1. İyimserlik-Kötümserlik

İyilik kelimesi hakkında birçok tanımlama yapılmıştır. Bu tanımlamalar ışığında iyilik kelimesi genel anlamda, kişinin mutlu olması, yaşam standartlarının iyi yönde olması veya yaşam doyumunun sağlanması gibi terimlerle ifade edilmektedir (Foster ve Keller, 2008). Bu terimler ışığında kişinin potansiyellerinin deneyim ve işlevselliğinin verimli sonuçlar ortaya çıkararak kişinin yaşamış olduğu ilişkilerde güçlü ve olumlu kişilerarası ilişkiler kurabilme durumu olarak tanımlanmaktadır (Cross ve Jenkins, 2009).

İlgili yazın incelendiğinde geçmişte ve bugün iyimserlik ve kötümserliğin "bir düzlem üstünde yer alan iki farklı uç yapı" olarak nitelendirildiği görülmektedir (Bacanlı ve Ercan,1999:9). Seligman (2006), kişilerin karşılaştığı olaylara geçmiş yaşantılarına bağlı olarak olumlu ya da olumsuz bazı yüklemeler yaptıklarını ancak bir takım beceriler kazanılarak iyimserliğin öğrenilebilir bir özellik olduğunu 30 belirtmektedir. İyimserliği geliştirmek adına yapılan eğitim programları ve grupla danışma uygulamaları ile gerçekleştirilmiş çalışmalar incelendiğinde de çalışmalara katılan kişilerin iyimserlik düzeylerinde anlamlı artışların olduğu ve olumlu sonuçların elde edildiği görülmektedir (Şimşek, 2003; Mosing vd., 2009; Sapmaz ve Doğan, 2012; Karagöz, 2011).

İnsanların iyimserliğin yanı sıra etkilenebileceği düşünce yapılarından biriside kötümserlik olmaktadır. Kötümserlik durumu kişilerin ileride oluşabilecek düşünce yapıları sonucunda ortaya çıkan kaygı durumlarıdır. Kişilerin gelecekle ilgili düşünce yapıları farklılık göstermektedir. Bazı insanlar geleceğe mutlu ve olumlu yaklaşırken bazı kişilerin ise hissettikleri gelecek kaygısından ve deneyimlerimden dolayı kötümser duygulara kapılmaktadırlar (Burant, 2006:88; Okutan, 2016:54). Bu bilgiler ışığında kötümserlik kişinin yaşamış olduğu durumlar karşısında mutsuz ve olumsuz bir düşünce yapısının ortaya çıkmasıdır. Bu duygu durumunun ortaya çıkması nedeni ile birtakım olusmzu durumlar ortaya çıkmaktadır. Bunlardan bazıları ise; dünyada karşılarına çıkan bir takım problem ya da olumsuzluklardan dolayı bu hayatta yaptıkları tüm eylemlerin boşuna ve anlamsız olduğunu, bu hayatta iyiliklerden çok kötülüklerin olduğunu düşünmektedirler. Oysa ki bu düşünce, insanoğlunun var oluş nedenine dahi ters düşmekte ve bireylerin kendilerini mutsuz hissetmelerine yol açmaktadır (Kiriş, 2008:18).

2.1. Performans

İşletmelerin amaçlarını gerçekleştirmedeki en önemli konularından biriside performans olmaktadır. Performans kavramı literatürde çok fazla sayıda tanımlamalar yapılmıştır. Bunun nedeni ise performans konusunun işletmelerin amaçlarına ulaşma arzusundaki temel etken olmasıdır.

İşletmeler amaç ve hedeflerine ulaşmadaki en önemli etkenlerden biriside çalışan performansıdır. İşletmeler çalışanların performanslarının sürekli arttırılabilmesi için insan kaynağının etkisini önemsemektedirler. Bu bilgiler ışığında performans kavramı ile ilgili birçok tanımlamaların yapıldığı görülmüştür. Bu tanımlamalardan bazıları; işletmelerin belirlemiş olduğu amaçlara ulaşmak ve bu amaçlar doğrultusunda harcanan çaba (Aydın vd., 2010: 47)

olarak ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle, sınırları belirli bir zaman içinde meydana gelen faaliyetler ve hedeflere hizmet edebilme seviyesidir (Tutar ve Altınöz, 2010: 201).

İşletmeler açısından performans üzerinde durulan önemli unsurlardan birisidir. Bireylerin performanslarının yüksek olması işletmeler açısından olumlu etken yaratırken aksi durumda ise olumsuz durumun ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bununla birlikte işletmeler çalışan beklentileri ve çalışmaların kapsamı ile ilgili ölçütleri esas almaktadır (Bedarkar ve Pandita, 2014: 107). Ayrıca performans, kişilerin görevlerini yerine getirirken sergiledikleri çabalarının, davranışlarının ve yetkinliklerinin bir fonksiyonudur (Sökmen,2000; Shields vd, 2015). Schermerhorn ve arkadaşları (1995:32) performansı, faaliyetleri gerçekleştirme düzeyi olarak ele almaktadır. Ying (2012) ise çalışan performansının çalışanın örgüt içinde ne yapıp ne yapmadığı ile ilgili olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda çalışan performansının değerlendirilebilir bir kavram olduğunu söylemek mümkündür (Campbell, 1990).

Literatür incelendiğinde performans ile ilgili birçok çalışmanın yapıldığı bilinmektedir (Süzen, 2020; Yıldız, 2020; Sucu, 2018;İşbitir, 2018). Ayrıca literatür incelendiğinde performans boyutları ile ilgili farklı sınıflandırmaların yapıldığı görülmüştür. Örneğin; Kueng ve Krahn çalışmalarında temel işletme performansını; yenilik boyutu, finansal boyut, müŞteri boyutu, çalışan boyutu ve toplumsal boyut olmak üzere beş boyutta incelemiştir (Kueng ve Alyson, 2000).. Zerenler ve İraz (2006) ise performans göstergelerini; müşteri tatmini, kapasite artışı, verimlilik, satış artışı, maliyetlerin azalması, kârlılığın artması, etkinlik, çalışanların üretkenliğinin artması, sosyal sorumluluk olarak ele almıştır . Lai, çalışmasında işletme performansını; çalışan motivasyonu, pazar performansı, verimlilik performansı ve toplumsal etki boyutları ile incelemektedir (Lai, 2003).

Psikolojik Yıldırma

Mobbing olarak da bilinen psikolojik yıldırma kavramı mob kökünden gelmekte ve Mob kelimesi Türkçe'de gürültücü kalabalık ya da karışıklık çıkarıcı anlamına gelmektedir (Guralnik, 1970). Piskolojik yıldırma diğer bir ifade ile mobbing kişinin gün içerisinde veya yaşantısında mutlaka maruz kaldığı bir durumu ifade etmektedir. Bu durumda psikolojik yıldırma, çalışanların iş yerlerinde veya bulundukları ortamda bulunan kişiler tarafından uygulanan psikolojik saldırı olarak ifade edilebilmektedir (Laçiner,2008). Diğer bir deyişle çalışanların ve örgüt yönetiminin kabullendiği kaba davranışlarla süreç içinde gelişim gösteren bir durum olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte psikolojik yıldırma davranışlarındaki artışın genel olarak örgütlerde fark edilmediği de ifade edilmektedir (Einarsen, 2000, 379).

METODOLOJİ

Bu bölümde araştırmanın amacı ve önemi, kısıtlılıkları, yöntemi, evreni ve örneklemi, hipotezleri ve modeli, analizlerine yönelik bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmada iyimserlik-kötümserlik, performans ve psikolojik yıldırma ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu değişkenler ışığında araştırmanın amacı iyimserlik-kötümserliğin performans ve psikolojik yıldırma üzerindeki etkisini incelemektir. Alanyazında belirlenen bu değişkenler ile ilgili birçok çalışma yer almaktadır ancak bütün değişkenlerin bir arada incelendiğinde herhangi bir araştırmaya rastlanılamamıştır. Ayrıca havaalanı çalışanları üzerinde de böyle bir araştırmanın uygulanmadığı da görülmüştür. Dolayısıyla araştırma İstanbul ve Antalya havaalanı çalışanları üzerinde gerçekleştirilen bir alan çalışmasıyla desteklenmiş olup bu durum

çalışmanın özgünlüğünü ortaya koyması ve ilgili alanyazının gelişimine fayda sağlaması açısından önem taşıyacağı düşünülmüştür.

Araştırmanın Kısıtlılıkları

Alanyazı incelendiğinde bu çalışmanın da bazı kısıtlılıkları bulunmaktadır. Söz konusu kısıtlılıklar şu şekilde sıralanabilir; çalışmanın havaalanında gerçekleştirilmesi araştırmanın en büyük kısıtlılığını oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmanın sadece İstanbul ve Antalya'daki havaalanlarına uygulanması, bazı havaalanı çalışanlarının anket formunu doldurmaya çekimser davranması, anket formunu dolduranların algıları ve samimiyetleri, anket formlarının eksik veya hatalı doldurulması, zaman ve maliyet sınırlılığının olması ve tek bir veri toplama yönteminin kullanılmasıdır.

Araştırmanın Yöntemi, Evreni ve Örneklemi

Araştırmamızda belirlenen evren Antalya ve İstanbul havaalnında çalışanlar oluşturmaktadır. Çalışanların belirlediğimiz çalışma ile ilgili düşüncelerini ölçmek için anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket formu 4 bölüm şeklinde hazırlanmıştır. İlk bölümde çalışanlar ile ilgili demografik özellikler ile ilgili bilgilere yer verilirken ikinci bölümde iyimerlik-kötümserlik, üçüncü kısmında performans ve dördüncü bölümde psikolojik yıldırma hakkında sorulara yer verilmiştir. Anket formları isteğe bağlı olarak doldurulması gerektiği belirtilmiştir. Anketteki ifadelerde 5'li Likert ölçeğinden (1:kesinlikle katılmıyorum, 2:katılmıyorum, 3:kararsızım, 4:katılıyorum, 5:kesinlikle katılıyorum) faydalanılmıştır. Ayrıca çalışmada 708 kişilik bir evren sayısına ulaşılmasında enerji, para ve vakit güçlüğüne sebep olduğu belirtilmiştir (Karasar, 2005, 127). Bu araştırmada da 500 anket formu çalışanlara ulaştırılmaya çalışılmış ancak … anketin eksik ve yanlış doldurulması nedeni ile analize dahil edilmemiştir. Tesadüfi örneklem yoluyla seçilerek uygulanan anket çalışmamızın sonunda kullanılabilir anket sayısı …'dür. Çalışmanın örneklem hesabı için alan yazında farklı araştırmaların olduğu görülmüştür. Bu çalışmada da Kline (1994, 73) tarafından ortaya atılan 200 örneklemin yeterli olduğu belirlenmiştir. Bu noktada Sekeran (1992), farklı evren büyüklüklerinde kabul edilebilir örneklem sayısının belirlenmesi için 0,95 güvenirlik ve 0,05 örneklem hatası ile temsil edilebilen örneklem büyüklüklerini hesaplamıştır. Yapılan hesaplama sonucunda belirlenen değerler aşağıda Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Farklı Evrenler İçin Kabul Edilebilir Asgari Örneklem Büyüklükleri (Sekaran, 1992)

Evren Büyüklüğü	100	500	750	1000	2 Bin	5 Bin	10 Bin	20 Bin	50 Bin	100 Bin	1 Milyon
Örneklem Sayısı	79	217	254	278	322	357	370	377	381	383	384

Tablo 1'de görüldüğü üzere; 2000 evren büyüklüğü için örneklem sayısının asgari 322 olması gerektiği görülmektedir. Dolayısıyla ulaşılan örneklem sayısının 357 olduğu ve araştırmada gereken örneklem sayısına ulaşıldığını söyleyebiliriz.

Araştırmada kullanılan ölçekler ise aşağıda belirtilmiştir

İyimserlik-Kötümserlik Ölçeği: Demir (2022) tarafıından geliştirilen ölçek çalışmamızda kullanılmıştır.

Performans Ölçeği: Chun-Fang ve Tsung (2012: 185) araştırmasında, Ang vd. (2003) ve Kim vd. (2009) tarafından çalışılan ve 6 önermeden oluşan "İş Performansı Ölçeği" (Job Performance Scale) ni kullanmıştır. Ölçek, araştırmada bağımlı değişken olarak ele alınan çalışan performansını 6 önerme ile ölçmektedir.

Psikolojik Yıldırma Ölçeği: Çalışmada,Aiello vd. (2008) tarafından geliştirilen ve Türkçe „ye uyarlaması ve geçerlik-güvenirlik çalışması Laleoğlu ve Özmete (2013) tarafından yapılan, Mobbing Ölçeği kullanılmıştır.

4.4.Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Bu araştırmada iyimserlik-kötümserliğin performans ve psikolojik yığılma üzerindeki etkisi, Şekil 1'de gösterilmiştir.

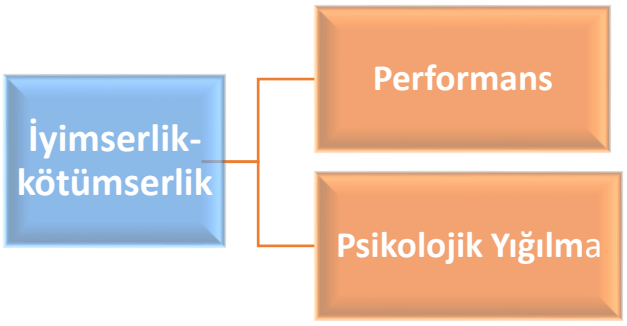

Şekil 1: Araştırma Modeli: İyimserlik-Kötümserliğin Performans ve Psikolojik Yığılma Üzerindeki Etkisi

H1: İyimserlik-kötümserliğin performans üzerinde pozitif yönde bir etkisi vardır.

H2: İyimserlik-kötümserliğin psikolojik yıldırma üzerinde pozitif yönde bir etkisi vardır.

H3: İyimserliğin performans üzerinde pozitif yönde bir etkisi vardır.

H4: İyimserliğin psikolojik yıldırma üzerinde pozitif yönde bir etkisi vardır.

H5: Kötümserliğin performans üzerinde pozitif yönde bir etkisi vardır.

H6: Kötümserliğin psikolojik yıldırma üzerinde pozitif yönde bir etkisi vardır.

Araştırmanın Veri Analizleri

Alan araştırmasında iyimserlik-kötümserliğin performans ve psikolojik yığılma üzerindeki etkisini incelemek amacıyla elde edilen veriler IBM SPSS 25.0 (Statistical Package for the Social Sciences) programında analiz edilmiştir. Çalışma verilerinin frekans, korelasyon, regresyon analizlerinden faydalanılarak analizleri yapılmış, araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin güvenilirlik analizi sonucu verilmiştir.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde araştırmanın demografik ve temel bulgularıyla ilgili analizler sunulmuş ve yorumlarda bulunulmuştur.

Demografik Bulgular

Araştırmada havaalanında çalışanlarının demografik özellikleriyle ilgili bilgiler Tablo 1'de gösterilmiş olup bunların sonuçlarına yönelik yorumlar yapılmıştır.

Tablo 1.Çalışanların Demografik Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Cinsiyetiniz	***Frekans***	***Yüzde***	***Eğitim Durumunuz***	***Frekans***	***Yüzde***
Erkek	169	47,3	Lise	48	13,4
Kadın	188	52,7	Önlisans	265	74,2
Toplam	357	100,0	Lisans	33	9,2
Medeni Durum	***Frekans***	***Yüzde***	Yüksek Lisans	9	2,5
Evli	58	16,2	Diğer	2	,6
Bekar	299	83,8	Toplam	357	100,0
Yaşınız	***Frekans***	***Yüzde***	***Pozisyonunuz***	***Frekans***	***Yüzde***
25 ve altı yaş aralığı	278	77,9	Personel	331	92,7
26-30 yaş aralığı	32	9,0	Bölüm Yöneticisi	14	3,9
31-35 yaş aralığı	22	6,2	Müdür Yardımcısı	6	1,7
36-40 yaş aralığı	13	3,6	Müdür	6	1,7
41-45 yaş aralığı	12	3,4	Toplam	357	100,0
Çalışma Süreniz	***Frekans***	***Yüzde***	***Aylık Geliriniz***	***Frekans***	***Yüzde***
1 Yıldan az	257	72,0	8500-9000	73	20,4
1-5 yıl	48	13,4	9001-10,000	26	7,3
6-10 yıl	22	6,2	10,001-12,000	35	9,8
11-15 yıl	19	5,3	12001 ve üzeri	*223*	*62,5*
16+	11	3,1	Toplam	357	100,0
Toplam	357	100,0			

Araştırma sonuçlarına göre;

Katılımcıların 169'u (%47,3) erkeklerden, 188'i (%52,7) kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların medeni durumları değerlendirildiğinde 58'i evli (%16,2) ve 299 'u bekar (%83,8) olduğu belirlenmiştir. Çalışmaya katılanların eğitim durumları değerlendirildiğinde en çok 265 'inin (%74,2) önlisans mezunlarından oluştuğu görülmüştür. Yine katılımcıların pozisyon durumları değerlendirildiğinde en çok 331'inin (%92,7) personel olduğu, çalışma sürelerinin daha çok 1yıldan az 257 kişi (%72,0), aylık gelirlerinin ise 223 (%62,5) katılımcı ile 12000 ve üzeri olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenilirlikleri

Tablo 2. Ölçeklere İlişkin Soru Adetleri ve Cronbach's Alpha Katsayıları

Değişkenler	***Cronbach's Alpha (α)***
İyimserlik Kötümserlik İyimserlik Kötümserlik	*,754* *,816* *,605*
Performans	,785
PsikolojikYıldırma	,904

Tablo 2'deki Güvenirlik Analizi Sonuçlarına Göre:

Güvenirlik analizi Cronbach Alpha's (α) değerlerinden; iyimserlik kötümserlik ölçeğinin (,754),performansın (,785) ve psikolojik yıldırma (,904) olarak belirlenmiştir. Her boyutun iç tutarlılık katsayısının kabul edilebilir en az güvenirlik katsayısı (Nunnally,1978) 0,60 veya üzerinde bir değere sahip ($0,60 \leq \alpha \leq 1$) ise ölçek güvenilir kabul edilmektedir.

Korelasyon Analizi ve Sonuçları

Çalışmanın temel hipotezlerini test etmeden önce araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkilere korelasyon analizi ile bakılmıştır. Yapılan korelasyon analizi ve sonuçları Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Korelasyon Ve Güvenilirlik Değerleri

Değişkenler	(1)	(1.1)	(1.2)	(3)	(4)
İyimserlik Kötümserlik(1)	1				
İyimserlik (1.1)	,879*	1			
	,000				
Kötümserlik (1.2)	,763**	,375**	1		
	,000	,357	357		
Performans (2)	,795**	,931**	,335**	1	
	,000	,000	,000		
Psikolojik Yıldırma (3)	,684**	,836	,229**	,908	
	,000	,000	,000	,000	1

*(p<0.05; **p<0.01; *** p<0.001)

- İyimserlik-kötümserlik ile performans arasındaki (r=,795**; p<0,05) pozitif yönde bir ilişki bulunurken, psikolojik yıldırma ile de pozitif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir (684**; p<0,05).
- İyimserlik ile performans (r=,931**; p<0,05) ve psikolojik yıldırma (r=,836**; p<0,05) arasında pozitif ilişki olduğu tespit edilmiştir.
- Kötümserlik ile performans (r=,335**; p<0,05) ve psikolojik yıldırma (r=,229**; p<0,05) arasında pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Regresyon Analizi ve Sonuçları

Çalışma iyimserlik-kötümserliğin performans ve psikolojik yıldırma üzerindeki etkisini belirlemeye çalışmaktadır. Bu bağlamda aşağıda regresyon analizi ve sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 4. İyimserlik-Kötümserliğin Performansı Etkilemesine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: Performans

	Standardize Edilmemiş		Standardize edilmiş					
Bağımsız değ.	B	S. Hata	Beta (β)	T	P	F	R^2	ΔR^2
Sabit	,955	,061		15,577	,000	610,259	,632	,631
Performans	,477	,019	,795	24,703	,000			

İyimserlik kötümserliğin performans üzerinde pozitif yönde bir etkisi olduğu belirlenmiştir H_1 (β=,795;p<0,05) Elde edilen sonuçlara göre "H_1" kabul edilmiştir.

Tablo 5. İyimserlik-Kötümserliğin Psikolojik Yıldırmayı Etkilemesine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: Psikolojik Yıldırma

	Standardize Edilmemiş		Standardize edilmiş					
Bağımsız değ.	B	S. Hata	Beta (β)	T	P	F	R^2	ΔR^2
Sabit	1,299	,066		19,595	,000	311,791	,568	,566
Psikolojik Yıldırma	,384	,022	,684	17,658	,000			

İyimserlik kötümserliğin psikolojik yıldırma üzerinde pozitif yönde bir etkisi olduğu belirlenmiştir H_1 (β=,684;p<0,05) Elde edilen sonuçlara göre "H_2" kabul edilmiştir.

Tablo 6. İyimserliğin Performansı Etkilemesine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: Performans

	Standardize Edilmemiş		Standardize edilmiş					
Bağımsız değ.	B	S. Hata	Beta (β)	T	P	F	R^2	ΔR^2
Sabit	,463	,057		8,075	,000	2320,467	,867	,866
Performans	,869	,018	,931	48,171	,000			

İyimserliğin performans üzerinde pozitif yönde bir etkisi olduğu belirlenmiştir H_3 (β=,931;p<0,05) Elde edilen sonuçlara göre "H_3" kabul edilmiştir.

Tablo 7. Kötümserliğin Performansı Etkilemesine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: Performans

	Standardize Edilmemiş		Standardize edilmiş					
Bağımsız değ.	B	S. Hata	Beta (β)	T	P	F	R^2	ΔR^2
Sabit	1.282	,087		14.776	,000	44,906	,156	,155
Performans	,183	,027	,335	6,701	,000			

Kötümserliğin performans üzerinde pozitif yönde bir etkisi olduğu belirlenmiştir H_4 (β=,335;p<0,05) Elde edilen sonuçlara göre "H_4" kabul edilmiştir.

Tablo 6. İyimserliğin Psikolojik Yıldırmayı Etkilemesine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: Psikolojik Yıldırma

	Standardize Edilmemiş		Standardize edilmiş					
Bağımsız değ.	B	S. Hata	Beta (β)	T	P	F	R^2	ΔR^2
Sabit	,997	,078		12,862	,000	825,341	,699	,698
Performans	,731	,025	,836	28,729	,000			

İyimserliğin psikolojik yıldırma üzerinde pozitif yönde bir etkisi olduğu belirlenmiştir H_5 (β=,836;p<0,05) Elde edilen sonuçlara göre "H_5" kabul edilmiştir.

Tablo 6. Kötümserliğin Psikolojik Yıldırmayı Etkilemesine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: Psikolojik Yıldırma

	Standardize Edilmemiş		Standardize edilmiş					
Bağımsız değ.	B	S. Hata	Beta (β)	T	P	F	R^2	ΔR^2
Sabit	1,504	,081		18,662	,000	19,724	,127	,126
Psikolojik Yıldırma	,118	,026	,229	4,441	,000			

Kötümserliğin psikolojik yıldırma üzerinde pozitif yönde bir etkisi olduğu belirlenmiştir H_6 (β=,836;p<0,05) Elde edilen sonuçlara göre "H_6" kabul edilmiştir

SONUÇ

Bu araştırmada iyimserlik-kötümserlik, performans ve psikolojik yıldırma konuları bir arada ele alınmıştır. Literatürde iyimserlik-kötümserlik, performans ve psikolojik yıldırma konuları ayrı ayrı çalışma konusu olmuştur. Ancak iyimserlik-kötümserliğin performansı ve psikolojik yıldırma üzerine etkisini inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanılamamıştır. Böyle bir araştırmanın havaalanı çalışanları üzerinde gerçekleştirilmediği de tespit edilmiştir. Bütün bunların araştırmanın özgünlüğünü ortaya koyması ve yazındaki boşluğu doldurması açısından önem taşıdığı düşünülmüştür. Bu doğrultuda araştırmada iyimserlik kötümserliğin performans ve psikolojik yıldırma üzerine etkisi incelenmiştir. Araştırma verilerini test etmek amacıyla SPSS 25.0 yazılım programından faydalanılmıştır. Araştırma verileri frekans analizi, güvenirlik analizi, korelasyon analizi ve regresyon analiziyle test edilmiştir. Araştırmanın sonuçları hakkında genel bir değerlendirmede bulunmak gerekirse; İyimserlik-kötümserliğin performans ve psikolojik yıldırma üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bu sonuçlara göre "H1", "H2", "H3", "H4", "H5" ve "H6" hipotezleri kabul edilmiştir. Elde edilen bu bulgular değerlendirildiğinde belirlenen sonuçlara ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Aiello, A., Deitinger, P., Nardella, Ch., Bonafede, M. "A Tool for Assessing the Risk of Mobbing in Organizational Environments: TheVal. Mob. Scale", Prevention Today, 4(3): 9-24, 2008.

Scheier, M. F. & Carver, C. S. (2003). Self-regulatory processes and responses to health threats: Effects of optimism on well-being. In J. Suls & K. Wallston (Eds.), Social psychological foundations of health, 395- 428.

McGinnis, A. (1998); İyimserliğin gücü (çev. Kayaş A.). Beyaz Yayınları.

Seligman, M. (2007). Öğrenilmiş İyimserlik (çev. Akbaş, S) H.Y.B Yayınları.

ERİGÜÇ, Gülsün ve Pınar, YALÇIN BALÇIK, (2007), "Öğrenen Örgüt ve Hemşirelerin Değerlendirmelerine Yönelik Bir Uygulama" Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, Cilt:10, Sayı:1 2007

Foster, L.T. ve Keller, C.P. (2008). British columbia atlas of wellness. Toronto: Distributed for Western Geographical Press.

Cross, S., ve Jenkins R. (2009). Mental capital and wellbeing. European Psychiatric Review, 2(1), 59-61.

Bacanlı, F. ve Ercan, L. (2006). Deprem Stresiyle Başa Çıkmanın İyimserlik ve Cinsiyete Göre İncelenmesi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi,3(25):7-16

Şimşek, E. U. (2003). Bilişsel-Davranışçı Yaklaşımla ve Rol Değiştirme Tekniğiyle Bütünleştirilmiş Film Terapisi Uygulamasının İşlevsel Olmayan Düşüncelere ve İyimserliğe Etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sapmaz, F. ve Doğan, T. (2012). Mutluluk ve Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak İyimserlik. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8 (3): 63-69.

Mosing, M. A., Zietsch, B. P., Shekar, S. N., Wright, M. J. ve Martin, N. G. (2009). Genetic And Environmental İnfluences On Optimism And Its Relationship to Mental and Self-Rated Health: A Study of Aging Twins. Behavior Genetics, 39:597-604.

Karagöz, Y. (2011). Olumlu Düşünme Eğitim Programının Ergenlerin Geleceğe Yönelik İyimserlik, Depresyon ve Bilişsel Çarpıtma Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Burant, C. J. (2006). Optimism/Pessimism as a Mediator of Social Structural Disparities Effects on Physical Health and Psychological Well-Being: a 231 Longitudinal Study of Hospitalized Elders. Doktora Tezi, Case Western Reserve University, Cleveland.

Okutan, H. (2016). Zihin Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşam Doyumlarının İyimserlik ve Psikolojik Belirti Düzeyleri Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya

Kiriş, N. (2008). Arthur Schopenhauer'de Kötülük Problemi ve Kötümserlik. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Sökmen, A. (2000). Ankara'daki Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Örgütsel Bağlılık ile İşgören Performansı Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Ampirik Bir Araştırma. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Einarsen, Stale. 2000. Harassment and Bullying at Work: A Review of the Scandinavian Approach. Agression and Violant Behaviour. c. 5, s. 4: 379- 401.

Vedat Laçiner, "Mobbing:İşyerinde Psikolojik Taciz", 2006, (Çevrimiçi) http://www.turkishweekly.net/turkce/makale, 24.05.2008.

David B. Guralnik, Webster's New World Dictionary, New York, The World Publishing Company, 1970, s.870.

Pitch Kueng ve Alyson Krahn, Building a Process Performance Measurement System: Some Early Experiences, Journal of Scientific and Industrial Research, Sayı:58, Cilt:4, 1999, s.149-159.

Pitch Kueng, Process Performance Measurement System: A Tool To Support Process-Based Organizations, Total Qualıty Management, Sayı:11, Cilt:1, 2000, s.67-85.

King Lai, Market Orientation Ġn Quality-Oriented Organization And Ġts Ġmpact On Their Performance, International Journal of Production Economics, Sayı:84, Cilt:1, 2003, s.17 34.

160 Muammer Zerenler ve Rifat Ġraz, Kriz Dönemlerinde Ürün ve Süreç Esnekliğinin ĠŞletme Performansına Etkileri: Küçük ve Orta Ölçekli Tekstil ĠŞletmelerinde Bir AraŞtırma, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:2, Cilt:21, 2006, s.247 267

Schermerhorn, J. R., Hunt, J. G., ve Osborn, R. N. (1995). Basic organizational behavior. Hobken, NJ: J. Wiley

Ying, Z. (2012). The Impact of Performance Management System on Employee Performance. University of Twente, Unpublished Master Thesis, Netherlands.

Bedarkar, M., Ve Pandıta, D., 2014. "A Study on The Drivers of Employee Engagement Impacting Employee Performance", Procedia-Social and Behavioral Sciences (133), ss.106 – 115

Aydın, A., Üçüncü, K., Ve Taşdemir, T., 2010. "İşletmelerde Uygulanan Toplam Kalite Yönetimi Çalışmalarının Çalışan Performansı Üzerine Etkileri." International Journal of Economic and Administrative Studies, 3(5), ss. 42-56.

Tutar, H., Ve Altınöz, M., (2010), "Örgütsel İklimin İşgören Performansı Üzerine Etkisi: Ostim İmalat İşletmeleri Çalışanları Üzerine Bir Araştırma", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 65(2), ss. 196-218.

KADIN TEMSİLİ ve KAMUSAL/ÖZEL ALAN TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA FEMİNİST BİR DEMOKRASİ TAHAYYÜLÜ

Arş. Gör. Büşra ÖZTEKİN

Hasan Kalyoncu Üniversitesi, - ORCID ID 0000-0001-6118-9526

ÖZET

Politika fikrinin ortaya çıktığı günden bu yana ideal yönetim şeklinin ne olduğu çokça tartışılmaktadır. Bu tartışmalar yüzyıllar boyunca devam etmiş ve bunun sonucunda çeşitli yönetim biçimleri ortaya konmuştur. En çok tartışılan ve üzerinde düşünülüp konuşulan yönetim şekillerinden birisi ise demokrasi olmuştur. Günümüzde de demokrasi pek çok kimsenin eşitlik bağlamında idealleştirdiği ve nihai olarak 'en iyisi' olarak kabul ettiği bir yönetim biçimidir. Feminizm ise demokrasiye göre daha yakın bir tarihte tartışılmaya başlanan bir kavram olmasına rağmen önceledeği konularda eşitlik ilkesi ve temsil meselesi öne çıktığı için demokrasiyle birlikte çokça ele alınmıştır. Feminizmin savunduğu ve tartışmaya sunduğu siyasete katılım, kadın temsili, eşit temsil gibi başlıklar, demokrasinin yeniden sorgulanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda demokrasinin kime hizmet ettiği ve kimi temsil ettiği irdelenmiştir. Her iki kavramın eşitlik idealleri bu ikiliyi birbirine yakınlaştırsa da tam olarak birleştirememiştir. Bu durumun temel sebebi demokrasinin ve feminizmin eşitlik tanımlarının ve eşitlikten beklentilerinin farklı olmasıdır. Demokrasinin merkezinde yer alan seçme ve seçilme tartışması ise feminizmin ortaya çıkış noktalarından biridir. Bu bağlamda seçme ve seçilme tartışmasının her iki taraf için ortak bir payda oluşturduğu söylenebilir. Dolayısıyla eşitliğin kimi nasıl kapsadığı, seçme ve seçilmenin temsili nasıl etkilediği, temsilde görünürlüğün ve eşitliğin ne anlama geldiği her iki kavramın üzerinde durduğu ve birlikte ele aldıkları soruların başında gelmektedir. İki gelenek arasındaki bu bağlantı dolayısıyla bu çalışmanın araştırmaya değer gördüğü 'feminizmin ve demokrasinin ortak paydaları nelerdir?' sorusuna cevap aranacaktır. Tartışma; eşitlik ilkesi temel alınarak kadınların temsili ile kamusal ve özel alan sınırlılığı olmak üzere iki başlıkta yürütülerek demokrasi ve feminizm ilişkisi ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler : Feminizm, kadın temsili, demokrasi, eşitlik, kamusal/özel alan.

1. GİRİŞ

Politika düşüncesinin ortaya çıkışından bu yana demokrasi ya korkunç bir yönetim şekli ya da ulaşılması zor bir hayal ürünü olarak görülmüştür. Feminizm ise daha kısa bir süredir var olan bir kavram olup birçok düşünüre göre kökenleri 17. Yüzyıl Avrupası'nda yatmaktadır. Feminizm ve demokrasi, eşitlik ilkesi üzerinde durduğu ve keyfi iktidara karşı çıktığı için ortak noktaları oldukça fazladır; ancak birbirlerine koşut bir şekilde gelişmemişlerdir. Eşitlik idealleri bu iki düşünceyi birleştirse de, ikisi arasında otomatik bir bağ olmadığı görülmüştür. Bu nedenle feminizmin sıkça üzerinde durduğu eşitlik ile demokrasinin dayandığı eşitlik ilkesi arasındaki bağın oldukça yeni olduğu söylenebilir. Örneğin Eski Yunanlılar kadınları ve köleleri yönetime dahil etmeden bir demokrasi yürütürken; ilk liberaller de herkesin oy kullanma hakkına sahip olması konusuna hiç girmeden insanların eşit olduğunu dile getiriyorlardı (Philips, 2015: 13). Günümüzde ise demokrasi tüm dünyada pek az kimsenin karşı

çıktığı ve eşitliği önceleyen bir siyasal rejim tipi haline gelmiştir. Politik düşüncenin ortaya çıkışından bugüne tartışılan demokrasi kavramının merkezinde olan seçme ve seçilme tartışması; feminizmin de ortaya çıkış noktalarından biridir. Bu çalışmada da 'Feminizm ve demokrasinin ortak paydaları nelerdir?' sorusuna cevap aranarak, bu iki kavramın ilişkisi üzerinden kadınların temsili ile kamusal ve özel alan ile ilgili tartışma yürütülmeye çalışılacaktır.

2. DEMOKRASİ VE FEMİNİZM İLİŞKİSİ

Demokrasi kavramı, çok geniş ve çok yönlü bir kavramdır. Özellikle Doğu Bloku Komünist rejimlerin çöküşünden sonra demokrasi, nihai ve tartışılmaz olarak görülen, politik değerleri açısından da siyasi alanda önemli bir kavram haline gelmiştir. Ancak tüm dünyada çok az kimsenin karşı çıktığı bir siyasal rejim tipi haline gelen demokrasinin tartışılmaz değerinin ve benzersiz meşruluğunun evrensel kabul görmesinin merkezinde sorunlu bir paradoks vardır. Herkes demokrasiyi desteklediğini ve demokratik olduğunu savunsa da demokrasinin ne olduğu üzerinde ortaklaşma azdır (Hyland, 1995: 36). Yaklaşık 2500 yıl önce ortaya çıkmış olan kavramın, geçen zaman içinde toplumsal, kurumsal ve düşünsel değişimlere bağlı olarak dönüşerek çok bileşenli bir hal alması, bu durumun zorluğunu açıklayan sebeplerden biridir. İkinci bir sebep de demokrasinin günümüzde hemen hemen kimsenin karşı çıkmadığı bir siyasal rejim halini almış olmasıdır. Böylelikle demokrasi, bir iktidar mücadelesinin aracı da olabilmektedir. Örneğin, demokrasi uğruna yapılan askeri müdahaleler, demokrasi adı altında otoriter yönetimler kurulması ve otoriter rejimleri güçlendirecek söylemlerin üretilmesi demokrasi kavramının içini boşaltan ve onu araçsallaştıran bir durumdur (Çınar, 2016: 206). Kavramın anlaşılmasını güçleştiren bir diğer sebep de beşeri yönetim biçiminin son evresi olarak liberal demokrasinin dışında bir alternatifi kabul etmeyen -Tarihin Sonu tezi gibi- ve demokrasi kavramını var olan yalnızca bir demokrasiye indirgeyerek tanımlayan yaklaşım biçimidir (Çınar, 2016: 206; Fukuyama, 1989: 4).

Demokrasi saydam bir kelime olduğundan sözcük anlamı ile dildeki anlamı kolaylıkla iç içe geçebilmektedir. Bu nedenle demokrasiyi sözcük anlamına göre tanımlamak kolaydır ve buna göre demokrasi, halk iktidarı ya da iktidarın halka ait olması demektir. Ancak bu tanımlama sözcüğün Yunanca çevirisinden ibarettir. Oysa demokrasi bir şeyi temsil etmektedir. Sözcüğün yalnızca ne anlama geldiğini bilmek yeterli değildir. Aynı zamanda o sözcüğün nasıl bir şey olduğunu da ortaya koymak gerekir. Sözcüğe nasıl bir şey olduğuyla ilgili verilen sıfat bazen yanıltıcı olabilir. Fakat normatif amaçlar için de gereklidir. Yani norm (olması gereken), tanımdan (olandan) daha önemsiz değildir. Dolayısıyla 'demokrasi nedir?' sorusunu 'demokrasi ne olmalıdır?' sorusundan ayırmamak gerekir. Demokrasi; idealleri ve değerleri sürdükçe var olur. Bu sebeple demokrasi, hem olanı hem de olması gerekeni içeren bir tanım ile açıklanmalıdır. Sadece olan üzerinde yoğunlaşıldığında ortaya kötü kullanılmış bir gerçeklik çıkmaktadır. Hep olması gerekene önem verildiğinde ise yetkincilik (perfectionism) ve idealizm tehlikesi mevcuttur. Kısacası demokrasi onun idealleri ile gerçeği arasındaki karşılıklı etkileşimden, olan ile olması gerekenin çekişmesinden doğar ve bunlara göre şekillenir (Sartori, 2014: 23-34). Bu bağlamda gelişmiş olan, bilimsel ve pratik siyaset bakımından çığır açan demokrasi anlayışı Max Weber'in demokrasi tanımıdır. Weber demokrasiyi iktidardan pay alma, taraftar toplamak için propaganda hakkı tanıyan, yetkin yöneticilerin rekabetine dayanan bir sistem olarak görmektedir (Schmidt, 2002: 114-115). Dolayısıyla demokraside temel yöntem; liderlerin, yönetilenler tarafından yarışmacı seçimler yoluyla seçilmiş olmasıdır. Bu demokrasi anlayışının formülleştirilmesi Weber'in tanımlamasını daha sistematik hale getiren Joseph Schumpeter'e göre ise demokrasi; bireylerin halkın politik kararlara varmak üzere halkın oyu için, rekabet içeren bir mücadele sonucu karar alma iktidarının kazandığı bir

sistemdir (Schumpeter, 2007: 350). Schmitter ve Karl; Schumpeter'in tanımını biraz daha ileriye taşıyarak yönetenlerin yönetilenlere karşı olan sorumluluğunu da dikkate alarak modern demokrasiyi yönetenlerin, yaptıklarından dolayı, dolaylı olarak hareket eden vatandaşlar tarafından, kamusal alanda sorumlu tutuldukları bir yönetim biçimi olarak tanımlamışlardır (Schmitter ve Karl, 1991: 4).

Demokrasi kavramının çok yaygın kullanılmasına rağmen üzerinde mutabakata varılmış bir tanımının olmamasının sebebi de siyasette bu kavramın çok sık ve her türlü durum için herkes tarafından kullanılıyor olmasıdır (Schmitter and Karl, 1991: 3). Bundan dolayı siyaset bilimciler ve düşünürler demokrasiyi belirli bir metot ve usul oluşturarak anlamaya çalışmışlardır. Bu metotların hiçbiri tek başına demokrasiyi tanımlamaya yetmez, ancak demokrasinin sürekliliği için bu metotlara da ihtiyaç vardır. Bu metotlardan biri de demokrasiyi feminizmle birlikte yorumlamaya çalışmaktır. Bunun için öncelikli olarak feminizmin demokrasinin merkezi olan siyaset yapma sürecini nasıl yorumladığını irdelemek gerekmektedir. Harold Lasswell'in 'kimin neyi, ne zaman ve nasıl elde ettiği' şeklinde tanımladığı siyaset kavramı; Andrew Heywood tarafından 'insanların ortak yaşamalarını mümkün kılan genel kuralları oluşturma, koruma veya değiştirme etkinliği' olarak genişletilmiştir (Taşkın, 2016: 23). Uzun bir tartışma ve yazma tarihinin aktif bir hareket içinde birleşmeye başladığı 19. yüzyıla kadar kadınlar; kendileri için siyasetin temel prensibi olan genel kurallarını işletememiş ve demokratik haklarını talep etmemişlerdir. Ancak zamanla bu iki hareket, kendi içerisinde birbiriyle ilişkili olduğuna dair fikirler üretmeye başlamıştır. Demokrasi; toplum içerisinde yaşayan bütün fertleri siyasete dahil etmeye çalışmış; feminizm de o zamana kadar bu alandan dışlanan kadınların haklarını dile getirmiştir. Eşitlik, eşit oy, eşit, ücret, temsil etme ve edilme gibi birçok ortak noktası olan bu iki gelenekten feminist tarafın; demokrasiyle olan ilişkiye bakışının daha ağır bastığı görülmüştür. Çağdaş kadın hareketi ise bu alanda özellikle güçlü bir bağlantı oluşturmuş; kendisini demokrasinin en radikal idealleri için bir zemin olarak görmüştür (Philips, 2015: 14). Çalışmanın bundan sonraki kısmında tartışma; kadınların temsili ile kamusal ve özel alan sınırlılığı olmak üzere iki başlıkta yürütülerek, demokrasi ve feminizm ilişkisi birlikte ortaya konmaya çalışılacaktır.

2.1. Kadınların Temsili

Kadınların temsili, uzun zaman çaba harcanarak zorlu bir mücadele sonunda elde edilmiş olan ve kadın hareketinin başlangıcına dayanan bir süreçtir. Kadın hareketinin de 18. Yüzyılın sonlarına doğru cesur çıkışlarla gündeme geldiği söylenebilir. Amerikan Devrimi sırasında Abigail Adams, kocası John'a ulusu oluşturacak yeni kanunlar yapılırken kadınların da temsilcisi olması gerektiğini söylemiştir. 1790'da Amerikalı Judith Sargent Murrey, *Cinsiyetler Arasındaki Eşitsizlik Üzerine* adlı eseriyle giriş yapmış; bir yıl sonra Olympe de Gouges *Kadın Hakları* adlı bir el broşürü yayınlanmıştır. 3 Ocak 1792'de Mary Wollstonecraft feminist teori tarihindeki ilk önemli çalışma olan *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi* adlı eserini tamamlamıştır. İnsanların, hükümetlerin dokunamayacağı vazgeçilmez ve doğal hakları olduğu fikri; hem Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin (1776) hem de Fransa İnsan Hakları Bildirgesi'nin (1789) en can alıcı noktası olmuştur. Bu nedenle feministler, erkeklerin sahip olduğu doğal haklara kadınların da sahip olabileceklerini söyleyerek bu kitapları yazmışlardır. Fakat Doğal Haklar Doktrinini geliştiren ve icra eden erkek teorisyenler, feministlerin bu fikirlerini kabul etmemişlerdir (Donovan, 2019: 21-22).

Doğal Haklar Doktrinini geliştiren teorisyenlerden Thomas Hobbes ve John Locke'a göre bu haklar; mülkiyet, özgürlük ve yaşama hakkıdır. Bu iki düşünüre göre insanların özel alanlarında ellerinde bulundurdukları refah ve özgürlüklerin güvencesi siyasettir. Ancak devletin çok güçlenmesi de bu özgürlük ve mülkiyeti tehlikeye düşürebilir. Bu nedenle Hobbes devlete zorunlu şeytan derken; Locke 'en iyi hükümet en az yöneten hükümet' demiştir.

Dolayısıyla vatandaş olarak devlete karşı, devletin de vatandaşa karşı bağımlı olduğu kanısına varmışlardır. Yine bu siyaset anlayışının savunucularından olan Jean Jacques Rousseau'ya göre eşitlik ve özgürlük çok önemlidir. İdeal toplum düzeninin bu ikisini de güvence altına alacağına inanır. Mülkiyet hakkını ise 'kimse kendisini satacak kadar yoksul, başkasını satın atacak kadar da zengin olmamalı' diyerek açıklamıştır (Taşkın, 2016: 30-35) . Ancak bu üç büyük düşünürün de hem vatandaştan hem de bireyden kastettiği kişi erkektir. Kadınlar, köleler ve çocuklar bu kapsamın dışındadır. Siyasal liberalizmin önemli temsilcilerinden olan John Stuart Mill ise bu üç düşünürden daha farklı düşünmektedir. Farklı fikirlerin bastırılmasını yanlış bulan Mill, çoğunluğun despotizminden korkmaktadır. Bireysel özgürlüğe mümkün olan en geniş alanı tanıma çabasındadır. Ancak Mill de sıradan insanların eğitimli olanlara oranla daha sınırlı bir oy hakkının olmasını ister. Dolayısıyla Mill de siyasal eşitlik fikrinden ürkmektedir (Taşkın, 2016: 37-38). Her ne kadar Mill kadınların özgürleşmesini istese de hangi kadının özgürleşmesi gerektiğinin de sınırlarını çizmiştir.

Kadının bu dönemde hiçbir yasal ve kamusal varoluşu bulunmamaktadır. Susan Moller Okin'e göre kadının özellikle evlilikten sonra yasal kimliğinden yoksun bırakılmasının sebebi, hukukun kadını kocanın himayesinde olduğuna ilişkin varsayımdır. Bu dönem evli kadının mülkiyet hakkının olmadığı, miras ve çocukları üzerinde hiçbir kontrolünün bulunmadığı, mahkeme önünde de bu konularda hiçbir hakkının bulunmadığı bir dönemdir. Tüm bunları eleştirerek temel Doğal Haklar Doktrinini kadınlara uyarlayan en erken girişim Elisabeth Cady Stanton tarafından kaleme alınan ve 1848'de Seneca Falls'da yayımlanan Duygular Bildirgesi'dir. Doğal Haklar kuramından etkilenen bu bildirge, 100 kadın ve erkek tarafından imzalanmıştır. Toplamda 15 temel sorun belirlenmiş ve ilk ikisi kadınların oy verme hakkı ile yönetilenlerin kanunlara rıza göstermesi zorunluluğundan bahsedilmiştir. Bildirge bütün kadınların ve erkeklerin eşit yaratıldığını; insan oldukları için vazgeçilemez haklara sahip olduklarını; özgürlük, eşitlik ve yaşam hakkının korunmasının yönetilenlerce seçilen hükümet tarafından güvence altına alınması gerektiği bildirilmiştir. Böylece vatandaş ve birey hükmünde olanın yalnızca erkek değil kadının da var olduğu vurgulanmıştır (Donovan, 2019: 25-30).

Kadınlar; özgürlük, eşitlik ve mülkiyet gibi temel insan hakları bakımından görünmez varlıklardır. Hak denildiğinde akla gelen tek varlık erkektir. Bu bakımından bildirge; insanlık tarihini erkeklerin kadınlara sürekli zarar vermelerinin ve haklarını gasp etmelerinin tarihi olarak görmektedir. Bu ifadeyle, kadınların tarih boyunca devam eden ezilmelerinin ve ikincilliklerinin sebebinin erkekler olduğu ortaya konmuştur. Evlendiğinde erkek kadını yasanın gözünde ve kamusal hayatta öldürmektedir. Evlenen kadının mülkü üzerindeki tüm hakları erkeğe devredilir (Donovan, 2019: 31). Kısacası kadın yasal olarak; vatandaş da birey de sayılmamaktadır. Bu nedenle dönem feministleri ilk olarak kadının birey olarak tanınmasını ve varlığının kabul görmesini talep etmişlerdir. Sonrasında vatandaş olarak demokrasinin temeli olan seçme ve seçilme, yönetme ve yönetilme görevini üstlenmek için çabalamıştır.

Bu süreç 1902'de Avustralya'da kadınların oy kullanma hakkı kazanmasıyla resmiyet kazanmış, bundan sonra Batı Almanya 1919, ABD 1920, İngiltere 1928 ve Türkiye 1934'te kadına seçme ve seçilme hakkını tanımıştır. Böylece demokratik değerleri ilke edinen ülkelerde kadınlar, oy kullanma hakkını erkeklerle paylaşarak ve seçimlerde aday olarak biçimsel eşitliği sağlamışlardır (Philips, 2015: 79). Demokrasinin olmazsa olması temsildir. Temsilin olmazsa olması ise seçimlerdir. Demokrasi; bütün vatandaşların eşit olduğu, oy hakkına sahip olduğu, seçme ve seçilme ile temsil etme ve edilme olanağının bulunduğu bir zeminde kendisine yer bulabilir. Bu nedenle kadının da erkek gibi aday olma, oy kullanma, yönetenlere hesap sorma hakkına sahip olması demokrasi için elzemdir.

Kadının oy hakkını kazanması, demokratik değerler açısından oldukça önemlidir ancak yeterli değildir. Robert Dahl demokrasi için süreç yönelimli etkin katılım, oy kullanma eşitliği,

bilgi edinebilme, gündem üzerinde son sözü söyleme hakkı gibi ölçütleri zorunlu görür (Dahl, 2015: 48). Dolayısıyla feminizmin demokrasi ile ilişkisinde, kadının aktif ve etkin olması dikkat çekilen bir noktadır. Yalnızca oy kullanarak kadının siyasete katılımı eksiktir. Bu eksikliği ancak kadınların etkin olarak siyasette ve karar alma mekanizmalarında var olmasıyla tamamlanacağı bilinmektedir. Bu yüzden resmi siyasi alanlar demokrasiyi oluşturmak için gerekenlerin sadece bir parçasıdır. Demokrasi "oluşturma" tartışmasındaki odağın çoğu, kadınların esas olarak resmi siyasi kurumlara vurgu yaparak mevcut demokratik yapılara nasıl dahil edileceği üzerinedir. Bu nedenle kadınların siyasete katılımı teşvik edilmiştir. Bu süreçle birlikte politikadaki kadınların sayısı dünyanın birçok yerinde arttıkça, kadın bedenlerini içine alma stratejisinin her zamankinden daha belirgin hale geldiği görülmüştür (Cornwall&Goetz, 2005: 783). Kadınlar tarihsel olarak ezilen ve ötekileştirilmiş bir grup olmakla birlikte nüfusun yarısını oluşturduğundan, siyasi temsil ve katılım düzeyleri çok önemlidir. Bundan dolayı kadınların anayasal statüsü ve her yönetim düzeyine katılımı, genel olarak demokrasinin temel göstergesi olarak kabul edilmektedir (Mama, 1995: 37). Özetle politika yeniden tanımlandığında, demokrasi de yeniden tanımlanır. Bu nedenle politika toplumsal cinsiyetin kör nokta olarak kalmadığı bir şekilde yeniden kavramlaştırılmalı ve demokrasi her iki cinsiyet de dahil edilerek yeniden düşünülmelidir (Philips, 2015: 15).

2.2. Kamusal ve Özel Alanda Kadın Olmak

Kadınların temsili, kimin seçildiğiyle ilgilidir ve en iyimser görünen durumlarda dahi sözü edilenler politik seçkinlerdir. Bu durum temsil meselesinin önemini yitirmesine yol açmasa da, feministlerin çoğu için demokrasi ile ilgili sorunların artmasına sebep olmuştur. Feminizm kamusal ve özel arasındaki sınıra karşı çıkmaktadır ve bu durumun yeniden tanımlanması gerektiğini savunmaktadır (Phillip, 2015: 115). Kadınların özel ve kamusal alan ayrımına tabi tutulmalarının tarihi, 17. ve 18. Yüzyıllarda kadının eş ve anne olarak evine ait olduğu varsayımının genel kabul gören bir anlayışa dönüşmesiyle başlamıştır. 18. Yüzyıldan itibaren ve özellikle 19. Yüzyılın başında yaşanan Sanayi Devrimi gibi tarihi dönüm noktaları, kadını özel alanda tutarak iş yeri ve ev mekanını farklılaştırmıştır. Fabrikaların makineleşmesi ve küçük ev sanayisinin çöküşü ile birlikte işin kamusal dünyasıyla evin özel dünyası birbirinden ayrılmıştır. Bu gibi gelişmeler akılcılığı kamusal alana ve erkeğe; akıl dışılığı ve ahlakı ise özel alana ve kadına yüklemiştir (Donovan, 2019: 25). Bu süreçten sonra bu ayrım; hem kadın erkek eşitsizliğinin hem de özel ve kamusal alanın merkezi olmuştur.

Habermas *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* adlı eserinde devletin siyasi tahakküm alanını, kamusal alanın ise demokratik bir ortak çıkarın oluşturduğu alan olarak tanımlamaktadır. Günümüzde ise kamusal alan; devletten bağımsız bir alanda yurttaşların eleştirel faaliyet yoluyla demokrasinin derinleşmesini sağlamak için kurduğu ilişkiler olarak görülmektedir. Bir kamusal alanın var olabilmesi demokratik bir anayasa ile mümkündür. Demokratik bir anayasa, özgür örgütlenmelerle yurttaşların devleti denetlemeleri ve kamusal politikaların oluşumuna katılmalarını mümkün kılacak koruma ve düzenlemeleri içermelidir (Özkazanç, 2016: 162). Bunun için her vatandaşın ırk, dil, din ya da cinsiyet farkı gözetmeksizin eşit olması gerekmektedir. Dolayısıyla kadınların da erkekler gibi vatandaş olarak etkin olarak katılımı zorunludur.

Kadınların politik olarak önceliği var olduklarını kabul ettirmek olmuştur. Toplumun yarısını oluşturan kadınların temsil etme ve edilme hakkından mahrum bırakılması, hem demokrasiyi hem de politikayı eksik bırakmıştır. Bu nedenle kadınların sahip çıktıkları politika, seçimlerin ya da hükümetlerin dünyası veya devlet kurumları değildir (Philip, 2015: 117). Politika, mücadele edilmesi gereken tüm sömürü ve baskı yapılarını kapsamaktadır. Dolayısıyla bu mücadele hem kamusal alanı hem de özel alanı ilgilendirmektedir. Kişisel olan politiktir düşüncesi; kamusal ve özel, kişisel ve politik arasındaki tüm ayrımları bitirmiştir. Toplumsal

varoluşun tüm yönlerini, eril iktidarın bir örüntüsü olarak görmeye başlamıştır. Kate Millet *Cinsel Politika* kitabında iktidarı politikanın özü olarak, ataerkil hükümeti ise nüfusun kadın olan yarısının erkek olan diğer yarısı tarafından denetlendiği kurum olarak tanımlamıştır. Kişisel olan politiktir düşüncesiyle yine feministler bu iki alan arasında bir ilişki olduğunu öne sürmek için kullanmışlardır. Feministlere göre bu iki alan ayrı dünyalar olarak ele alınmamalıdır. Çünkü aile içi ilişkiler bile bir dizi kamu politikasıyla şekillenir. Örneğin devlet kadının kürtaj yaptırmasını yasaklayabilir. Kendi bedeni hakkında kadın böylece söz hakkını kaybetmiş olur. Buna karşılık işyerindeki ve politikadaki ilişkiler, cinsel iktidarın eşitsizlikleriyle yeniden biçimlenir. Bu perspektiften bakıldığında kişisel olanın politika dışında olduğunu düşünmek yanlıştır (Philip, 2015: 118)

Kadın, Sanayi Devrimi ile eve hapsedilmiş ve tamamıyla ev içi alanın sorumluluğundan mesul tutulmuştur. Çocuk bakımı, yaşlıların bakımı, ev temizliği, yemek gibi sorumluluklar kadından beklenmiş, ancak bunun karşılığında herhangi bir ücret alamamıştır. Kadınların başlıca görevlerinin ev içi ile ilgili olduğu ve normalde aile reisi olan erkeğin kazançlarıyla geçinecekleri varsayılmıştır. İstisnai olarak savaş zamanları kadınların ev içindeki sözde normal rollerin sorgulanmadığı geçici bir dönem olmuştur (Bryson, 2019: 214). Bundan dolayı feminizm dikkatini aile ve hanenin üzerine çevirmiş, politikanın içinde oluştuğu mekanları sorgulamış ve demokrasi talebini daha çok alanı kapsayacak şekilde genişletmiştir. Ev içindeki eşitsizliği, kimliği, cinsellik üzerinde denetimi, kültürel temsile itirazı, devlet harcamaları üzerinde denetimi ve kamu kaynaklarına daha eşit erişimi kapsayacak şekilde tartışmaya açmıştır (Philip, 2015: 119).

Feminizmin kişisel olan politiktir sloganı, evdeki demokrasinin dışardaki demokrasi için bir ön şart olduğunu ortaya koyarak, özel alanla kamusal alanın bağlılığına dikkat çeker. Kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliğin yalnızca kamusal alanda ya da siyasette var olması yeterli değildir. Kadın ve erkek arasındaki politik eşitlik ev içi alanda da etkili olmalıdır. Çalışma saatlerinin eşitlenmesi, kadınların ev işi ve çocuk bakımında üstlendiği sorumluluklarda erkeklerin rol alması gibi bir dizi değişiklik yapılması gerekir. Aksi halde kadınların evdeki deneyimleri, demokrasi imkanlarını baltalamaya devam edecektir. Mesele yalnızca ulusal ya da yerelde kadının temsili değildir. Bu temsille birlikte demokrasinin her hanede sorumlulukların ve vaktin dağılımını eşit hale getirmesi gerekir. Feminizmin demokrasi tartışmalarına katması gereken en önemli katkı da kanımca budur. Aile alanını, ev içi alanı, özel alanı dönüştürüp evdeki cinsiyet ilişkilerini demokratikleştirerek demokratik bir toplumun temeli hazırlanmış olacaktır (Philip, 2015: 120-125).

3. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu çalışmada demokrasi ve feminizmin ortak noktası olan kadınların temsili ile kamusal/ özel alan ayrımına yaklaşımları ele alınmıştır. Demokrasinin olmazsa olmazı olan katılım ve temsil, feminizmin kadınları bu alandan dışlanmasına karşı çıkmalarıyla bağdaşmaktadır. Nüfusun yarısını ya da daha fazlasını oluşturan kadınların, yerelde veya ulusalda yaşamlarını etkileyecek kararlar alınırken; hem karar alma süreçlerinde hem de karar alan temsilciler arasında olmaları bir tercih değil zorunluluktur. Yalnızca belirli bir cinsiyete mensup vatandaşların tercihleriyle belirlenecek olan yönetim, yine o tek cinsiyetin taleplerini ve isteklerini dinleyecektir. Bu da demokrasinin temeli olan temsil noktasında büyük bir gedik açacaktır. Dolayısıyla toplumda var olan her bireyin talebini dile getireceği, seçme ve seçilme hakkı ile denetim rolünü üstleneceği bir demokrasi için kadının katılımı önemlidir. Aksi takdirde gerçek bir demokrasinin var olması mümkün değildir.

Kamusal ya da özel alan ayrımı da kadın erkek eşitsizliğini tetikleyen unsurlardan biridir. Bu ayrım kadını tamamıyla özel alana ve erkeğin hükmedeceği bir pozisyona itmektedir. Erkek ise dış dünya ile bağdaştırılmış ve kamusal alanda var olan tek cinsiyet olmuştur. Kadının sorumluluğu ev içine çekilmiş ve böylece erkeğe bağlılığı sürekli hale getirilmiştir. Kadın yalnızca özel alanda olduğundan, temsili de sıkıntılıdır. Görünmeyen bir şeyin temsil edilmesi de mümkün değildir. Feminizm bu noktada özel ve kamusal ayrımını aşarak iki alanın birbiriyle etkileşim içerisinde olduğunu göstermeye çalışmıştır. Böylece kadın toplumsal cinsiyet rollerinden arınarak olması gerektiği gibi var olabilecektir. Kamusal alanda var olan kadın da temsil noktasında demokrasinin gerekliliğini yerine getirmiş olacaktır. Demokrasinin eşitlik, insan hakları, özgürlük gibi temel değerleriyle kadın ister evde, ister işte olsun korunmuş olacaktır. Kadının temsili yalnızca kamusal alanda değildir. Özel alanda da söz sahibi olmalıdır. Bu nedenle feminizm özel ya da kamusal ayrımına karşı çıkar. Bu iki alanın ilişkili olduğuna inandığından feminizm kadını her yerde görünür kılmak için mücadele eder ve özel alanda da demokrasinin gerekliliklerinden eşitlik ilkesini uygulamaya çalışır. Kısacası feminizm ve demokrasi bu iki noktada birbirini besleyen ve yeniden üreten iki kuramdır.

KAYNAKÇA

Bryson, V., *Feminist politika teorisi*, (A. Gülaşık, Çev.),Phoenix Yayınları Ankara, 2019.

Cornwall, A. and Goetz, A. M. (2005). Democratizing democracy: Feminist perspectives. Democratization, *12*(5). https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13510340500322181?scroll=top&needAccess=true&role=tab&aria-labelledby=full-article (Erişim tarihi: 04.03.2023)

Çınar, M., Demokrasi. Y. Taşkın. (Ed.), *Siyaset: kavramlar, kurumlar, süreçler* (ss. 203-245), İletişim Yayınları İstanbul, 2016.

Dahl, R., *Demokrasi üzerine* (B. Kadıoğlu, Çev.), Phoenix Yayınevi Ankara, 2015.

Donovan, J., *Feminist teori* (A. Bora, M. Ağduk Gevrek, F. Sayılan, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları İstanbul, 2019.

Fukuyama, F. (1989). The end of history?. The National Interest, (16). https://www.jstor.org/stable/24027184 (Erişim tarihi: 15.04.2022)

Hyland, J. L., *Democratic theory: the philosophical foundations,* Manchester University Press Manchester and New York, 1995.

Mama, A. (1995). Feminism or femocracy? State feminism and democratization in Nigeria. Africa Development, *20*(1). https://www.jstor.org/stable/43657968 (Erişim tarihi: 19.01.2023)

Philips, Anne., *Demokrasinin Cinsiyeti*, (A. Türker, Çev.). Metis Yayınları İstanbul, 2015.

Sartori, G., (2014). *Demokrasi teorisine geri dönüş* (T. Karamustafaoğlu ve M. Turhan, Çev.), Kayhan Matbaacılık İstanbul, 2014.

Schmidt, M. G., *Demokrasi kuramlarına giriş* (M. E. Köktaş, Çev.), Vadi Yayınları Ankara, 2002.

Schmitter, P. C. and Karl, T. L. (1991). What democracy is and is not?. Journal of Democracy, *2*(3). https://www.ned.org/docs/Philippe-C-Schmitter-and-Terry-Lynn-Karl-What-Democracy-is-and-Is-Not.pdf (Erişim tarihi: 22.01.2023)

Schumpeter, J. A., *Kapitalizm, sosyalizm ve demokrasi*. (H. İlhan, Çev.). Alter Yayıncılık Ankara, 2007.

Taşkın, Y., Siyaset Nedir?. . Y. Taşkın. (Ed.), *Siyaset: kavramlar, kurumlar, süreçler* (ss. 19-48), İletişim Yayınları İstanbul, 2016

MİHRÎ HÂTUN'UN -LIK GAZELİNDEN ÜÇ BEYİT ŞERHİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Dilek BİÇER,

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0003-4749-0898.

ÖZET

Divan şiirlerinin dili bugünkü toplum tarafından anlaşılmadığı için onlardaki söz ve mananın açıklanması çoğu okur için gereklidir. Bu çalışmada XV. yüzyıl divan şairlerinden olan Mihrî Hâtun'un hayatı ve T.C. Kültür Bakanlığı e-kitap bölümünde yer alan, Mehmet Arslan tarafından hazırlanmış olan Mihrî Hâtun Dîvânı'ndaki "-lık" redifli 77 nolu gazelinden birkaç örnek alınıp klasik ve modern açıdan incelenip şerh edilmeye çalışılmıştır. Amacımız insanların bu beyitleri daha kolay anlamasına yardımcı olmaktır.

Edebî bir terim olan gazele kısaca değinilmiştir. Şerhin lügat ve terimsel anlamına yer verilmiştir. Şerhlerin yöntemlerine değinilmiştir ve özet kısmında da kısaca bahsedilmeye çalışılmıştır.

Şerh yöntemlerini geleneksel ve modern olarak kesin çizgilerle ayırmak riskli olacaktır. Klasik şerh ile modern şerh ayrı tutulmalıdır. Çünkü klasik şerh yapan bir kişinin kesin bilgi verme ve metnin dil unsurlarını, sözlük anlamlarıyla beraber vererek okuru bilgilendirme gibi bir amacı yoktur. Modern şerhte ise bu durum tam tersidir.

Bu çalışmada klasik ve modern şerh yöntemi dikkate alınacaktır. Beyit örnekleriyle bu iki yöntem gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mihrî Hatun, Gazel, Şerh.

Gazelin Tanımı

Eski Türk edebiyatında beyitlerden oluşan nazım şekilleri arasında yer alan gazel, klasik Türk şiirinde yaygın olarak yer almaktadır.

Gazel (غزل) kelimesi Arapçadır. Gazel kelimesinin lügat anlamı "1. Sevgilinin güzel yüzünü övme, bu yolda güzel söz ve şiirler söyleme; böylece gönül eğleme; kadın muhabbeti etme. 2. *ed.* Divan şiirinde kullanılan en az beş, en çok on beş beyitlik nazım türü"[1] şeklindedir.

Gazel hakkında en geniş tanım İskender Pala'ya ait olduğunu ifade edebiliriz:

> "Gazel kelimesi, Arapça "Faʿal" vezninde sülâlesî mücerred mastardır. İsim olarak kullanılır. Lügatlerde "latife ve sohbet etmek"; "mahbubenin hüsn ve cemâlini medh ederek kendisine takılma, bu yolda şiir söyleyerek mahbube ile eğlenme"; "güzel hanımların sözü ve övgüsü, kadınların musahabetini sevme, köpeğin geyik sesinden şaşırarak hayrette kalması"; "nisvanla âşıkane latife ve hoyrataya denilir ve zenan ile alüftelik etmek vechile konuşmak" anlamlarına gelmektedir. Edebî bir ıstılah olarak gazel, aşk, şarap, sevgi, sevgili, rindlik, hayat felsefesi, tasavvuf, tabiat, naʾt, mersiye, hezeliyat, bir kişi veya bir yerin tavsifi konularının işlendiği nazım şeklidir. Kasideden konuları arasında aşkın çokça işlenmesi ve beyit sayısının sınırlı olmasıyla ayrılır" (2004:18).

[1] Yaşar Çağbayır, *Ötüken Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017, s. 533, 534.

Muallim Naci, Mehmet Zeki Pakalın ve Haluk İpekten gibi hocalarında gazel ile ilgili ifadeleri mevcuttur. Çalışmamızın kapsamı gereği gazelin tarihi gelişimine değinilmemiştir. Bunun yerine kısaca gazelin tanımına yer verimiştir.

Gazelin Özellikleri

Gazel, klasik edebiyatda beyitlerle kurulan nazım biçimlerinin tek kafiyeli olan nazım şekilleri arasında yer almaktadır. Kafiye düzeni aa, ba, ca, da … şeklindedir. Bu kafiye örgüsüne göre ilk beyitin mısraları kendi arasında kafiyeli (murassa) iken, diğer beyitlerin ikinci dizeleri ilk mısra ile kafiyelidir. Beyit sayısı genellikle 5-12 arasındadır. 12'den fazla olan gazellerde mevcuttur. En çok 5 ve 7 beyit halinde yazılır. Kesin olmamakla birlikte 5, 7, 9 gibi tek rakamlı beyitler halinde yazılmışlardır.

Gazelin ilk beytine *matla (başlangıç beyti)* denir. Matladan sonra gelen beyte ise *hüsn-i matla* denir. Hüsn-i matlanın başlangıç beyti olan matladan daha güzel olmasına dikkat edilir. "Bazen matlaın bir mısraı veya tamamı gazelin son beytinde tekrar edilir. Buna *redd-i matla (matlanın yenilenmesi)* adı verilir. Matlaın dışındaki mısralardan biri maktada tekrarlanırsa buna da *redd-i mısra* adı verilir."[2] Gazelin en güzel beytine *beytü'l gazel* veya *şah beyit* denilmiştir. Divan şairleri şiirlerinin başkaları ile karışmaması için takma ad olan *mahlası* kullanmışlardır. Şairler mahlaslarını genellikle makta beytinde veya bir önceki beyitte söyler. Şairin mahlasının geçtiği beyite *mahlâs beyti* veya *tahallüs* denir.

Gazellerde genellikle aşk konusu işlenmiştir. Aşk konusu haricinde rindlik, hikmet ve tasavvuf gibi konulara da yer verilmiştir.

Gazellerde beyit güzelliğine önem verilir. Bu yüzden beyitler arasında bire bir anlam bağı bulunmamaktadır. Her beyit birbirinden bağımsız, kendi arasında tamamlanmış gibidir.

Gazel yazan şairler için gazel-serâ, gazel-nüvîs, gazel-perdâz gibi adlar verilmiştir. Gazeli musikî eseri olarak söyleyen kişilere ise gazel-hân (gazel okuyan) denilmiştir.

Gazeller aruzun her çeşit kalıbı ile yazılmışlardır. Kullanılacak kelimeler özenle seçilmiştir. Kafiye olarak genellikle zengin veya tam kafiye daha çok tercih edilmiştir.

Bu kısımda gazelin türlerine yer verilmemiştir.

Şerhin Tanımı

Edebî bir terim olan "şerh (شرح)" kelimesinin lügat anlamı araştırıldığında: "açma, yarma, kılı kırk yarma, bir metnin, kitabın anlaşılmasını sağlayacak biçimde yapılan yorum.[3]Açma, ayırma, açıklama, bir kitabın ibâresini kelime kelime açıp îzah ederek yazılan kitap, açık anlatma[4] gibi anlamlarla karşılaşmak mümkündür. Kelimenin terimsel anlamı ise; "bir metnin sırlarını, ince dikkatler gerektiren ifadelerini, içinde barındırdığı nükteleri açıklama ve yorumlama; bu yolda yazılan kitap", "bir edebî eseri, bir risaleyi veya bir kitabı kelime kelime açıp izah ederek, ihtiva ettiği bütün dil, anlam sanat ve estetik özellikleri ile o eserin

[2] Lütfi Alıcı, "Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri", *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2016, s. 91.
[3] Yaşar Çağbayır, *Ötüken Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017, s. 1536.
[4] Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitapevi, Ankara 2015, s. 1157.

anlaşılmasını sağlamanın özlü bir ifadesi" şeklinde izah edilmektedir.[5] Kısaca sözlü ve yazılı olarak bir konuda yapılan açıklamaya şerh denmiştir. Şerh ile uğraşan kişiye şârih denilmiştir. Şerhler genellikle ilim dallarında meşhur olmuştur. Şerhler daha çok dinî ve edebî metinler üzerinde kaleme alınan, buradaki kapalı ifadelerin açıklandığı eksik bırakılan konuların tamamlandığı eserlerdir.

Metin Şerhi

Şerh kelimesi açma, yarma, açık anlatma gibi anlamlara geldiğini yukarıda "Şerhin Tanımı" başlığında yer verilmiştir. Fars ve Arap edebiyatında pek çok şerh yapılmıştır. Klasik edebiyatımızda şerh daha çok tefsir, hadis, tasavvuf, Kur'an, dinî bilimler gibi alanlarda çalışmalar yapılmıştır.

"Osmanlı sahasında pek çok eser eserin şerhi yapılmıştır. Şerhi yapılan eserlerin konuları şu başlıklar altında toplanabilir:

I. Dînî –tasavvufî eserler

II. Edebî eserler

III. Diğer eserler" [6]

Bizim çalışmamız "Edebî Eserler" başlığında yer almaktadır.

Şerhin en büyük amaçlarından biri, okuyanı bilgilendirmek olduğu kadar metnin anlaşır hâle gelmesini sağlamaktır. "Şârih şerhe geçmeden şerh ettiği eserin hangi nüshalarını gördüğünü belirler; hatta yararlandığı nüshaların diğer nüshalar karşısındaki sıhhat derecesini değerlendirmeye tabi tutabilir" (Aksoyak, 2014: 306).

Şerh yöntemlerini geleneksel ve modern olarak kesin çizgilerle ayırmak riskli olacaktır. Klasik bakış açısına sahip olan şerhler metot olarak beyit veya parça bütünlüğüne önem verir. Şârih yaptığı şerhte direk manaya önem vermez. Bu yüzden mana ikinci planda kalır. Klasik metin şerhi ile iligili ifadeyi Mine Mengi şöyle ifade etmektedir:

"Klasik metin şerhi esas itibariyle kelime açıklanmasına dayanır; yani klasik metin şerhi daha çok kelime açıklaması şeklinde yapılagelmiştir. Özellikle; manzum metin şerhlerinde tek tek beyitlere bağlı kalınarak kelime, terkip ya da ibarelerin açıklanması yoluna gidilmiş; kısacası metin parça parça ele alınmıştır. Buna karşılık metnin bir bütün olarak ele alınıp; genel plan, komposizyon vb. yönlerden incelenmesi gelenekten değildir. Şerhte, şârihe göre okuyucusunun anlayamacağını farz edilen yani anlaşılmasında güçlük görülen metnin ya da metne bağlı unsurların açıklanması esastır. Amaç okuyanı bilgilendiererek metni tanımaktır. Açıklama ve ek bilgi verme esnasında konunun genişletilmesine gidilir."[7]

Klasik metin şerhinde; ilk olarak metin ortaya konulur; daha sonra metinde yer alan kelimelerin edebiyat dünyası içerisindeki anlam dünyasına bakılır; anlamlar metin içerisinde

[5] Ozan Yılmaz, "Klâsik Şerh Edebiyatı Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S. 9, s. 271-272.
[6] İsmail Hakkı Aksoyak, "Metin Şerhi", *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2014, s. 307.
[7] Mine Mengi, "Metin Şerhi, Tahliki ve Tenkîdi Üzerine", s. 75.

hangi işlevlere denk geliyorsa edebî sanatlar ile bütünlük kurulur. Bu işlem sıralamasından sonra mana açığa çıkarılmaya çalışılır.

Modern şerhler metot olarak tek başına beyte önem vermez. Olabildiğince metni her yönden ele alıp inceler. Şârih yaptığı şerhte sırasıyla kelime anlamlarına, eklere, sözdizimine, vezine, edebî sanatlara ve arka plandaki anlamı inceler. Şerhte parçadan bütüne mantığı ile hareket eder.

Klasik şerh ile modern şerh birbirinden ayrı tutmamalıyız. Çünkü klasik şerh yapan bir kişinin kesin bilgi verme, metnin dil unsurlarını ve sözlük anlamlarını vererek okuru bilgilendirme gibi bir amacı yoktur. Modern şerhte ise bu durum tam tersidir. Her ne kadar modern yöntemler ile metni anlamlandırmaya çalışsak da bu durum tek başına yeterli olmayabilir. Bu yüzden klasik yöntemlerden de destek alınmalıdır.

Bu çalışmada her iki yöntem uygulanmaya çalışılacaktır. İlk olarak kısaca şairin hayatına yer verilecektir. Daha sonra gazel beyitlerinin çözümlenmesine başlanılacaktır.

1. Orijinal Metin (Transkripsiyonlu metin)
2. Birinci Aşama: Beyit
3. İkinci Aşama: Sözlüksel Anlam
4. Üçüncü Aşama: Dil Bilgisel Anlam
5. Dördüncü Aşama: Düzyazı (Dil İçi Çeviri)
6. Beşinci Aşama: Şiirsel Anlam (Şerh)[8] şeklinde düzen oluşturulmuştur.

Mihrî Hâtun'un Hayatı

Eski Türk edebiyatında kadın şair azdır. Bunlardan birisi Mihrî Hâtundur.

Kaynakların verdiği bilgilere göre, Mihrî Hatun, Amasya'da dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi için ise 1456'dan sonra 1460'larda doğduğu belirtilmektedir. Hayatını bu şehirde geçirmiştir. "Babası Belâyî mahlasıyla şiirler de yazan Kadı Hasan Amasyevî, dedesi Halvetî şeyhlerinden Pîr İlyas'tır. Âşık Çelebi adının ve mahlasının Mihrî olduğunu belirtir."[9] Mihrî divanının iki nüshasında (F ve S) "Dîvân-ı Mihrî Duḫter-i Mevlânâ Belâyî" (Mevlânâ Belâyî'nin kızı Mihrî'nin Divanı) şeklinde başlık bulunmakta ayrıca Mihrî Hatun, divanında iki yerde babasının adının geçtiği Belâyî olduğunu açıkça belirtmektedir.

Büyük dedesi (Evliya Çelebi "ecdâd-ı izâmı" şeklinde kaydediyor) Gümüşlüoğullarından ve 1410 yılında vefat eden keramet sahibi bir şeyh olan Pîr İlyas Şücâʿaddîn-i Halvetî'dir.[10]

---

[8] Yavuz Bayram, "Şerhten Çözümlemeye Tahlilden İncelemeye Gazel", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XI Gazelden Gazele: Dünün Şiirine Bugünden Bakışlar*, haz. Hatice Aynur vd., Klasik Yayınları İstanbul 2016, s. 288-344.

[9] İsmail E. Erünsal, "Mihrî Hâtun", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, TDV Yayınları, İstanbul 2005, s. 37-38.

[10] *Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi*'nde Pîr İlyas ve ziyâretgâhı için şöyle denmektedir:
"Esvâf-ı ziyâret-i kutbû'l-âfâk, eş-şeyh-i ale'l-ıtlâk, zübde-i evliyâ, umde-i asfiyâ, kibâr-ı ḫâsu'l-hâs, deryâ-yı dîne Gevaş, eş-şeyh Hazret-i Pîr İlyas-ı Amasyevî:

Mihrî Hâtun, şiirlerinden ve ondan bahseden kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla kültürlü bir ortamda büyümüş Arapça ve Farsçayı öğrenmiştir. Mihrî Hâtun bilgisi, kültürü ve en çok da şairlik yönüyle çevresindekilerin dikkatini çekmiştir. "Mihrî Hatun önce II. Bayezid'in, ardından oğlu Şehzade Ahmed'in Amasya valiliği sırasında bu şehirde şehzade sarayı etrafında teşekkül eden edebî muhite girmiş ve yazdığı şiirlerle dikkat çekmiştir (İpekten, s. 175-176)."

Mihrî Hâtun 1512 yılından sonra vefat etmiştir. Amasya'da vefat ettiği kesin olan Mihrî Hâtun büyük dedesi Pîr Şücâʿaddîn İlyas'ın türbesine defnedilmiştir.

Mihrî Hâtun'un divanının Türkiye'de bilinen dört yazma nüshası vardır.[11]

1. Nüsha: (F) Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum, No: 414.

2. Nüsha: (M) Ankara Millî Kütüphanesi, Yz. FB. No: 220.

3. Nüsha: (S) Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü, No: 3974.

4. Nüsha: (İ.Ü.) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y. No: 1994/2, v. 87b-163b.

GAZELİN BEYİT BEYİT ÇÖZÜMLENMESİ

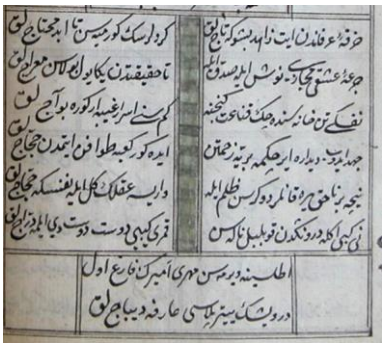

Görsel 1. (İ. Ü.) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y. 1194/2, V. 87B-163B.

Transkripsiyonlu Metin

Ḫırḳa-i ʿirfândan it zâhid başuña tâclıḳ

Ger dilerseñ görmeyesin tâ ebed muḥtâclıḳ

Curʿa-i ʿaşḳ-ı mecâzî nûş eyle ṣıdḳ ile

Tâ ḥaḳîḳatden yaña yol bulasın miʿrâclıḳ

Bu azîz Yıldırım Hân meşâyihlerdendir. Timûr ile müşerref olup Şirvân'a bile gitmişdir. Baʿdehu yine Amâsiyye'ye gelüp, Amâsiyye'niñ ḳurbunda Sevâdiye nâm bir mürtefiʿ cihân-nümâ bir âsitâne-i medfûndur. Niçe biñ keşf ü kerâmetleri âşikâre olmuşdur. Hattâ merhûm olduklarında cesed-i şerifin gassâl gasl iderken teneşiri gassâl eğri kor." *Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi*, Yapı Kredi Yayınları, C. 2, haz. Zekeriye Kurşun, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı) İstanbul 1999, s. 99.

[11] Mehmet Arslan, *Mihrî Hâtun Divânı*, s. 171, 173.

Nefsüñi ten ḫânesinde çek ḳanâʿat küncine

Kim seni esrâr-ı ġayba irgüre bu açlıḳ

Cehd idüp dîdâra ir çekme beriyye zaḥmetin

İdegör Kaʿbe ṭavâfın itmeden ḥuccâlıḳ

Nice bir nâ-ḥâḳ yere ḳanlar dökersin ẓulm ile

Var ise ʿakluñ gel eyle nefsüñe Ḥaccâc'lıḳ

Ney gibi iñle derûnuñdan ḳo bülbül nâlesin

Kumrı gibi dost dost di eyleme dürrâclıḳ

Aṭlasına dirme sen Mihrî emîrüñ fâriġ ol

Dervişüñ yiter palâsı ʿârife dîbâclıḳ

BİRİNCİ BEYİT

BİRİNCİ AŞAMA: BEYİT

Orijinal Metin (Matbû)

خر قهٔ عرفاندن ایت ذاهد تشوکه تاج لق

کر دلر سك کورمیه سن تا ابد محتاج لق

Transkripsiyonlu Metin

Ḫırḳa-i ʿirfândan it zâhid başuña tâclıḳ

Ger dilerseñ görmeyesin tâ ebed muḥtâclıḳ

İKİNCİ AŞAMA: SÖZLÜKSEL ANLAM

hırka-i: Arapça bir kelimedir. İsimdir. Dervişlerin üzerlerine giydikleri pamuklu, yakasız giysidir.

-i: Farsça isim ve sıfat tamlarında tamlanan ve tamlayan arasında tamlama ilişkisini sağlayan gramer unsuru izâfet kesresi denilşen morfolojik unsurdur. İzâfet kesresi, tamlanan kelimenin son harfinin esreliymiş (i-ı sesiyle) gibi okunması hâlidir. İzâfet kesresi, çeviride tamlamanın ilk kelimesinin sonuna "-i,-ı" şeklinde yazılmalıdır.

irfândan: Arapça bir isimdir. 1. Bilme, seziş. 2. *tasavvuf.* Allah'ın gizli sırlarına erişmek gibi anlamlrına gelen bu kelime Türkçe -dan ayrılma hâl ekini almıştır.

it: Eski Türkçe'den itibaren kullanılan bir fiildir. Yapmak, bir işi hazırlamak anlamlarına gelmektedir. Türkçe dilek-emir kipine sahiptir.

zâhid: Arapça isimdir. 1. Dünyâyı terkedip dînin emirlerine çok titizlikle riâyet eden, züht ve takvâ sâhibi, dindar, müttakî (kimse). 2. *i.* Çok dindar olup irfânı olmayan kimse, kaba sofu.

başuña: Türkçe isimdir. Kafa, ser gibi anlamlara gelmektedir. Baş kelimesi -uñ ilgi (tamlayan) hâl eki ve -a yönelme hâl eki almıştır.

tâclık: Farsça bir kelimedir. İsimdir. Tâc kelimesi -lık isimden isim yapan yapım eki almıştır. 1. Hükümdarlık alâmeti olarak giyilen, genellikle kıymetli taşlarla süslü baş kisvesi. 2. Üstünlük, kudret ve kuvvet âlameti olarak başa konan başlık.

ger: Eğer edatının şiirde kullanılan hâlidir. Farsça bir edattır.

dilerseñ: Fiildir. Bir şeylerin olmasını dilemek veya temennî etmek gibi anlamlars gelmektedir. Dilemek fiilinin bildirme kipi geniş zamanıdır. -r geniş zaman eki, -señ 2. tekil şahıs ekidir.

görmeyesin: Fiildir. Türkçe -me olumsuzluk ekine -y yardımcı sesi, -e istek eki ve -sin ikinci tekil şahıs eki gelmiştir.

tâ: Farsça takıdır. Bir şeyin bulunduğu, başladığı veya sona erdiği yeri yâhut zamânı anlatırken söze mübâlağa katar [Genellikle dek, değin, kadar, beri vb. ile kullanılır].

ebed: Arapça bir isimdir. Sonu olmayan gelecek zaman manasına gelmektedir.

muhtâclık: Arapça bir kelimedir. Sıfattır. -lık isimden isim yapım ekidir. 1. Bir şeye veya kimseye ihtiyâcı olan, ihtiyaç duyan. 2. İhtiyaç içinde olan kimse, yoksul, fakir.

ÜÇÜNCÜ AŞAMA: DİL BİLGİSEL ANLAM

Bu aşamada beyitteki bütün kelimeler ve heceler incelenmiştir. Yapılan incelmede on iki kelime arasında hırka, irfân, zâhid, ebed, muhtâc kelimeleri Arapça (5); tâc, tâ, ger kelimeleri Farsça (3); baş, görmeyesin, dilerseñ ve it kelimeleri Türkçe'dir (4). Sayılardan da anlaşılacağı üzere beyit Arapça ve Türkçe kelimelerden meydana gelmiştir. Kelimelerin yanı sıra beyitte yer alan eklere gelecek olursak toplam on iki ek bulunmaktadır. Bu on bir ekten biri Farsça izâfet kesresidir. Geri kalan on bir ek Türkçe olup bunlar -dan, -uñ, -a, -lık, -r, -señ, -me, -y, -e, -sin, lık ekleridir.

Beyitte kelimeler görevleri bakımından incelenecek olursa çoğunlukla isim ve fiil olduğu görülmektedir. İsim ağırlıklı olması bakımından beyit tasvir ağırlıklı ve fiil olması yönünden ise eylem ağırlıklıdır. On iki kelime içinden hırka, irfân, zâhid, baş, tâc, ebed kelimeleri isim; it, dilerseñ, görmeyesin kelimeleri fiil; muhtâclık kelimesi sıfat; ger kelimesi edat; tâ kelimesi takıdır.

Beyit yüklem açısından değerlendirildiğinde ise iki yüklem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kelimelerin orijinal sıraları değiştirilmeksizin beyitteki cümlelerin ögeleri açısından incelmesiyle ortaya çıkan tablo, aşağıdaki gibidir:

Ḫırḳa-i ʿirfândan	it	zâhid	başuña	tâclık
D. Tümleç	Yüklem	Özne	D. Tümleç	Yüklem

Ger dilerseñ görmeyesin tâ ebed muḥtâclıḳ

Zarf Tümleci

Beyitin biri 6, diğeri 6 kelimelik iki cümleden oluşmaktadır. Aruzun **Fâʿilâtün/ Fâʿilâtün /Fâʿîlâtün/ Fâʿilün** kalıbıyla yazılmıştır. Beyit aruz vezni açısından şu şekilde değerlendirilebilir:

Ḫır ḳa-i ʿir / fân dan it zâ / hid ba şu ña tâc lıḳ

Ger di ler señ / gör me ye sin / tâ e bed muḥ / tâc lıḳ

DÖRDÜNCÜ AŞAMA: DÜZYAZI (DİL İÇİ ÇEVİRİ)

Beyit

Ḫırḳa-i ʿirfândan it zâhid başuña tâclıḳ

Ger dilerseñ görmeyesin tâ ebed muḥtâclıḳ

Beyirin özgün kelimelerle düzyazıya çevrilişi

[Zâhid, ger tâ ebed muhtaçlık görmeyesin dilersen. Hırka-i irfândan başuña tâclık it.**]**

Beyitin güncel kelimelerle düzyazıya çevrilişi (dil içi çevirisi)

(Ey) Zâhid! Eğer ebediyen muhtaçlık görmek istemiyorsan, irfân hırkasından başına tâc yap.

BEŞİNCİ AŞAMA: ŞİİRSEL ANLAM (Şerh)

Tasavvuf kelimesinin kökeni Arapça sûf ‘dan gelmektedir. Yün hırka ve abâ, giymek ilk mutasavvıfların ayırıcı özelliklerindendir. Başlarda tasavvufta tâc dâhil her türlü sûfî kıyâfeti için “hırka” kelimesi kullanılmıştır. Şeyhe varan kişi, şeyhinin ona giydirdiği başlık, gömlek, örtü ve eşya “hırka” kapsamına girmiştir. Hırka, saflığın, kusurları örtücülüğün, dervişliğin ve aşkın işâretidir. Hırka giymek, kişinin şeyhine bağlı olduğunun göstergesidir. Kişi ilk başta hiçbir şey bilmemektedir bu hırka ile şeyhinin öğrettiği edebi takınacağı, ondan feyz alacağının bir nevî sözüdür. Hz. Peygamberde hırka giymiştir ve yün hırkayı övmüştür. Hz. Peygamber’in şair Ka'b b. Züheyr’e hırkasını vermesi ve Kur’an’da Yûsuf sûresinde gömlekten bahsedilmesinden dolayı hırka giymek tasavvuf adabı içinde yer almıştır.

Hırka ve tâc giymek peygamberlerden itibaren süre gelen bir durumdur. “İlk devirlerde zâhid ve sûfîlerin, tarikatların oluşumunun ardından tarikat ehlinin zühd, takvâ ve mânevî kemal sembolü halinde başlarına giydikleri tâcın tasavvuf âdâbı içerisinde yer almasına sebep olarak Kur’ân ve sünnet’ten birçok delil ileri sürülmüştür. Kur’an’da geçen “takvâ elbisesi” ifadesi (el-A‘râf 7/26) sûfî tâcı ve hırkası, “Biz sana kevseri verdik” (el-Kevser 108/1) âyetindeki kevser Hz. Peygamber’e miracda verilen nûrânî kudret tâcı şeklinde yorumlanmıştır.”[12] İbnü’l Arabî’nin rivâyetine göre Hz. Peygamber namaz esnasında iken şevke geldiğinde başındaki sarık (imâme) düşmüştür. Namaz bittikten sonra ashaptan biri sarığı (imâme) Hz. Peygamber’e teslim eder. Hz. Peygamber de destârı 400 parçaya ayırır. Bir kısmını ashaptaki kişiler almıştır. 8 parça ise kaybolmuştur. Cebrâil Hz. Peygambere gelerek kaybolan parçaları aldığını söylemiştir. 7 parça göğe, biride arşın kapısına asılı olduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber miraca çağrıldığında her bir sarık (imâme) gayb âlemlerinin kapısında asılı olduğunu görmüştür. Mirac dönüşü bu durumu ashabına anlatmıştır ve nasıl bu parçaları korumaları gerektiğini sormuşlardır. Hz. Peygamberde tâclarının üzerine düğme ile tutturulmasını söyler. Hz. Peygamber ashabını müşriklerden ayırt edebilmeleri için de başlarındaki sarıklarından (imâme) taylasan (sarığın

[12] Semih Ceyhan, “Taç”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, C. 39, İstanbul 2010, s. 363-365.

uca sarkan kısmı) bırakmalarını istemiştir. Bu durum Bedir gazvesinde görülmüştür. Sûfiler ise namaz kılarken önlerine taylasanı sarkıtırlar. Hz. Peygamber'den sonra nebî gelmeyecektir. Bu durumdan dolayı ümmeti içinde olan sûfiler, Hz. Peygamber'in sünnetini yerine getirmiş olurlar. Sûfîlerin amacı Hakk'a yakın olmak olduğu için, taylasanı önlerine sarkıtırlar. Hz. Peygamberin kendine ait tâcı yoktur. Mehmed Rifat el-Eşrefî'ye göre, Hz. Peygambere miracta ona nurdan tâc ile hırka verilmiştir. Bu durumdan dolayı bizlere sünnet olarak kalmıştır. İrfân bilme, biliş anlamındadır. Ama bu bilme biliş akıl ile edilen bir bilgi değildir. Akılla edilen bilgiye ilim denilir. Bilgiye sahip olan kişilere ise âlim denilir. Bilginden vazgeçmeyen irfâna ulaşamaz. Bu irfân, gönüle tecellî eden aşktır. Aşka ancak irfân ile erişebilir. Tâc ve hırka giymek şeyh ve mürid arasında mânevî iletişimin gerçekleşmesini sağlayan maddî bir vasıtadır. Sülûk olma yoluna giren kişi şeyhinin ona yüklediği görevleri yerine getirir. Zamanla sülûk olma yolunda yükselir. Kişinin sülûk miracının mertebelerini tamamlaması mânevî ve irfânî intikalin göstergesidir. Tâc giyen kişi şeyhinin muhabbetine bağlı olduğunu gösterir. Bu durum Allah ve resulüne de teslimiyetin göstergesidir. İrfândan yapılan hırka ile tâc mânevî anlamda bir bütündür. Ucundaki tülbent ise Allah ve resulüne bağlılığın bir göstergesidir. Kişi bu göstergeye ulaşabilmek için benliğindeki kibir, göstermelik ibadetleri ve dünya işleri gibi durumları bırakması gerekmektedir. Buradaki onu yapması gereken kişi de zâhidtir. Zâhid şekilci, verimli olmayan, aşktan anlamayan kişidir. Zâhidin irfân eksikliği bulunmaktadır. Aşka ulaşabilmesi için irfân hırkasından yapılan tâcı başına takması gerekmektedir. Çünkü başına takacağı (dört terkli tâc) genel anlamda şeriat, tarikat, mârifet, hakikat kapılarına, Allah isminin dört harfine ve kitabına da bağlanmış olduğunun görsel halidir. Zâhidin zıddı olan rind tipi burada şairin kendisidir yani Mihrî Hâtundur. Burada zâhide uyarıda bulunup bir nevî kılavuzluk yapmaktadır. Aşk ve muhabbet eksikliğini irfân bilgisiyle tamamladığı zaman hakîkî olana ulaşacaktır. Hakîkî olana ulaşmadan önce maddî olan kısmı geçmesi gerekmektedir. Beşerî aşk, ilahî aşka geçmek için bir araçtır. Aşka da ancak irfân ile ulaşılabilmektedir. Aşkın dışında Allaha ulaşmak mümkün değildir. Başka bir yol var ise de bu yol akıldır ama akıl bir yerden sonra yetersiz kalacaktır. Mihrî Hâtunda zâhidin "İrfân sahibi (ârif)" olmasını ister. Âriflerin sözünü ârif olan kimse anlar. Tâc ve hırka giymek vahdet-i vücudun bir göstergesidir. Manevî gelişim yolundaki kişi Allah'a muhtaç olduğunu bilmektedir. O'nun hiçbir şeye muhtaç olmadığını bilmektedir. Bu muhtaçlık hali dünyevî olmanın ötesindedir. Zâhid ebediyete kadar Allah dışındaki hiçbir şeye muhtaç kalmak istemiyorsa irfân hırkasını başına tâc yapmalıdır. Çünkü irfân hırkasını başına tâc yapan kişiler ebediyete kadar muhtaçlık görmez. Kişi tâc sayesinde kendini ve nefsini terbiye edecektir. Bu terbiye ile 4 kapı 40 makama ulaşacaktır (şeriat, tarikat, mârifet, hakikat). En zor olan akıl ile nefsi terbiye etmektir. Önemli olan gönülü terbiye etmektir. Yunus'un söylemi ile "Gönlü derviş eyleyen hırkaya muhtaç değil" diye tenbih yapmıştır. Zâhid, irfân, tâç ve muhtaçlık kelimeleri arasında tenâsüp sanatı vardır. Çünkü irfân bilgisine ulaşmaya çalışan kişi zâhidtir. Bunun için tâca muhtaçdır. Allah dışında hiçbir şeye muhtaç kalmayıp vahdet-i vücuda erişmek istiyorsa bu eşyalara ihtiyacı vardır. Zâhid ve irfân arasında da tezad sanatı vardır. Buradaki zıtlık zâhidin irfân bilgisinin olmayışından kaynaklanmaktadır. Çünkü Allah'ın gizli sırlarına erişecek keşif ve ilham bilgisine sahip olmadığındandır. Zâhid üzerinden tüm insanlara uyarıda bulunup gerçekler gösterilmek istenmektedir. Tasavvufî içerikli nasihat olduğu söylenebilir.

İKİNCİ BEYİT

BİRİNCİ AŞAMA: BEYİT

Orijinal Metin (Matbû)

جر عهٔ عشقی مجازی نوش ایله سدق ایله

تا حقیقتدن یکا یول بلاسن معراج لق

Transkripsiyonlu Metin

Curʿa-i ʿaşḳ-ı mecâzî nûş eyle ṣıdḳ ile

Tâ ḥaḳîḳatden yaña yol bulasın miʿrâclıḳ

İKİNCİ AŞAMA: SÖZLÜKSEL ANLAM

curʿa-i: Arapça isimdir. Yudum anlamına gelmektedir.

-i: Farsça isim ve sıfat tamlarında tamlanan ve tamlayan arasında tamlama ilişkisini sağlayan gramer unsuru izâfet kesresi denilşen morfolojik unsurdur. İzâfet kesresi, tamlanan kelimenin son harfinin esreliymiş (i-ı sesiyle) gibi okunması hâlidir. İzâfet kesresi, çeviride tamlamanın ilk kelimesinin sonuna "-i,-ı" şeklinde yazılmalıdır.

aşk-ı: Arapça isimdir. 1. Bir varlığa ya da başka bir şeye duyulan aşırı sevgi. 2. *tasavvuf.* Allah'ın görünmesine (zuhûruna) neden olan ilk sıfattır. Sonunda yer alan –ı harfi izâfet kesresidir.

mecâzî: Arapça isimdir. -î nispet ekidir. Mecazla ilgili olan, asıl anlamında kullanılmayan, gerçek olmadığı halde gerçekle arasında benzerlik veya daha başka bir ilgi bulunan.

nûş: Farsça isimdir. İçme anlamına gelmektedir.

eyle: Yardımcı fiildir.

- nûş etmek: İçmek anlamına gelmektedir.

sıdk: Arapça isimdir. 1. Doğruluk, gerçeklik. 2. Her türlü kötülükten arınmış olma. 3. İçten, yürekten bağlanma, bağlılık. 4. tasavvuf. Allah'a gönülden bağlanıp yalan, gösteriş, maddî mânevî çıkar hesâbı vb. kötülüklerden uzaklaşarak her gördüğünü hak bilip ona göre davranma, olduğu gibi görünme veya göründüğü gibi olma durumu.

ile: Türkçe takıdır. İki kelimeyi birbirine bağlar.

- **sıdk ile:** İçten, yürekten anlamlarına gelmektedir.

tâ: Farsça takıdır. Genellikle kadar, beri vb. ile kullanılmaktadır. Söze mübalağa (aartma) katar.

hakîkatden: Arapça isimdir. 1. Asıl olan durum ve şekil, gerçek, asıl. 2. *tasavvuf.* Allah'a erişme yolundaki dört makamdan üçüncüsü [Diğerleri şerîat, tarîkat, mârifet'tir. Bu makamda kul, hakîkî fâil olan ve tecellî yoluyla âlemlerde zuhur eden Cenâbıhakk'ın sıfatlarını, kâinattaki tasarruf ve irâdesini, gizlediği ve açıkladığı şeyleri, kazâ ve kaderi müşâhede eder]. Kelimenin sonuna -den ayrılma hâl eki gelmiştir.

yaña: Türkçe takıdır. 1. (-den yana şeklinde kullanıldığında) a) -e doğru. 2. *i. E. T. Türk.* Taraf, yön, cihet.

yol: Türkçe isimdir. Bir yere veya amaca ulaşmak için başvurulan vâsıta, çâre.

bulasın: Geçişli fiildir. Arayarak veya aramadan bir şeyle, bir kimse ile karşılaşmak. Kelimeye -a istek eki ve -sın 2. tekil şahıs eki gelmiştir.

- Yol bulmak: Deyimdir. Çare bulmak anlamındadır.
- Yol bulmak: Tarama sözlüğünde 1. Fırsat bulmak. 2. Benliğine girmek, tesir ve nüfuz etmek anlamındadır.

miʿrâclık: Arapça isimdir. Yükselme, çıkılacak yer analamına gelmektedir. Miʿrâclık kelimesine -lık isimden isim yapım eki gelmiştir.

ÜÇÜNCÜ AŞAMA: DİL BİLGİSEL ANLAM

Yapılan incelmede on iki kelime curʿa, aşk, mecâzî, sıdk, hakîkat, miʿrâc kelimeleri Arapça (6); nûş, tâ kelimeleri Farsça (2); eyle, ile, yaña, yol ve bulasın kelimeleri Türkçe'dir (5). Sayılardan da anlaşılacağı üzere beyit Arapça ve Türkçe kelimelerden meydana gelmiştir. Kelimelerin yanı sıra yoplam yedi ekten iki tanesi Farsça -i izâfet kesresi, bir tanesi Arapça nispet -î'si, dört tanesi ise Türkçe eklerdir ki bu ekler -den, -a, -sın, -lık şeklinde sıralayabiliriz.

Beyitte kelimeler görevleri bakımından incelenecek olursa çoğunlukla isim ve fiil olduğu görülmektedir. On üç kelime içinden cur'a, aşk, mecâzî, sıdk, hakîkat, mi'râc, yol, nûş kelimeleri isim; eyle, bulasın kelimeleri fiil; ile, yaña takıları Türkçe; Farsça tâ takısı bulunmaktadır.

Beyit yüklem açısından değerlendirildiğinde beyit içinde ortak tek bir yüklem olarak karşımıza çıkmakta olup bu yüklem nûş eyle kelimesidir Kelimelerin orijinal sıraları değiştirilmeksizin beyitteki cümlelerin ögeleri açısından incelmesiyle ortaya çıkan tablo, şu şekildedir:

Curʿa-i ʿaşḳ-ı mecâzî	nûş eyle	ṣıdḳ ile
Belirtili Nesne	Yüklem	Zarf Tümleci

Tâ ḥaḳîḳatden yaña yol bulasın miʿrâclıḳ

Zarf Tümleci

Yukarıda görüldüğü üzere beyit üç öğeden meydana gelmektedir. Aruzun **Fâʿilâtün/ Fâʿilâtün /Fâʿîlâtün/ Fâʿilün** kalıbıyla yazılmıştır. Beyit aruz vezni açısından şu şekilde değerlendirilebilir:

⇧ ⇧ ⇧ ⟹ ⇧ ⟹

Cu rʿa-i ʿaş / ḳ-ı me câzî/ nûş ey le / ṣıdḳ ile

⇧ ⇧ ⇧ ⟹

Tâ ḥa ḳu ḳat /den ya ña yol / bu la sın miʿ/ râc lıḳ

DÖRDÜNCÜ AŞAMA: DÜZYAZI (DİL İÇİ ÇEVİRİ)

Beyit

Curʿa-i ʿaşḳ-ı mecâzî nûş eyle ṣıdḳ ile

Tâ ḥaḳîḳatden yaña yol bulasın miʿrâclıḳ

Beyirin özgün kelimelerle düzyazıya çevrilişi

[Ṣıdḳ ile curʿa-i ʿaşḳ-ı mecâzî nûş eyle. Tâ miʿrâclık hakîkatden yaña yol bulasın.]

Beyitin güncel kelimelerle düzyazıya çevrilişi (dil içi çevirisi)

Sadâkatle mecâzî aşkın kadehini curʿasını iç. (Böylelikle) mirac için hakîkatden yana yol bulasın.

BEŞİNCİ AŞAMA: ŞİİRSEL ANLAM (Şerh)

Arapça yükselmek anlamına gelen mirac, bir nevî yol ve yolculuktur. Kur'ân-ı Kerim'de de geçmektedir. Hayatın başı ve sonu belli olan yol gibi düşünen müslüman Allah'ın rızâsı için yola çıkması kaçınılmazdır. Burada önemli olan asıl olana dönmektir. Hz. Peygamber'in Allah katına yükselme hâdisesi olan mirac şiirlere konu olmuştur. Hz. Peygamber miracda kâinattan yani bu dünyaya ait zaman ve mekân kısmından çıkmıştır. Miraca zâhiri katmanda ulaşılması mümkün değildir. Vahdet-i vücud anlayışı içerisinde miraca ulaşılabilir burada ulaşan cisim ise ruhtur. Miraca irfân bilgisi ile gidilmektedir. Tasavvufta bu yükselişe "diğer boyuta geçiş" denilebilir. Bu beyitteki miracın amacı, mucize gerçekleştirme anlamında değildir. Hakk'a ulaşma, kavuşma arzusundan gelmektedir. Hz. Peygamber'in miracı kişinin onu takip etmesi gerektiği yol, güzergâh olarak görülmüştür. İrfân bilme, biliş anlamında olduğunu söylemiştik. "Miracda Cebrâil aklı, refref aşkı temsil eder. Cebrâl Hz. Peygamber'i bir noktaya kadar götürebilmiş, daha ileri götürmesi için onu refrefe teslim etmişti. Demek ki Allah'a gidilen yolda akıl bir yerde durmak zorundadır."[13] Allaha ancak sevgi ile erişilir. Tasavvufta aşk, aşırı muhabbetin sonucu olarak kulun kendinden geçip Allah ile beraber olmasıdır. Bir nevî mânevî mirac yapmaktır. Yukarıda da belirtiğimiz gibi hakîkî olana ulaşmadan önce maddî olan kısmı geçmek gerekmektedir. Beşerî aşk, ilahî aşka geçmek için bir araçtır. Mecaz hakîkate köprüdür. Bu duruma en güzel örnek olarak Leylâ ve Mecnûn kıssasını gösterebiliriz. Mecnûn, Leylâ'ya aşkından deli-dîvâne olur çöllere düşer. Gözleri Leylâ'ya benziyor diye, çölde ceylanlarla arkadaş olur. Bir gün olduğu yere köpek gelir kimse ilgilenmezken Mecnûn ilgi gösterir. Bunu gören kişiler şaşırır ve neden böyle yaptığını sorduklarında Mecnûn "Siz bilmiyorsunuz, bu köpek Leylâ'nın diyârından gelmiştir" der. Leylâ geldiği zaman ise, "Hayır sen Leylâ değilsin, Leylâ başka…" der. Mecnûn Leylâ'dan Mevlâ'yı bulur. Burada iki türlü miracdan söz edilebilir. Kişinin mâsivâdan el etek çekip, kendini zikire ibadete vermesi, ikincisi ise doğruluk ile mecâzî aşk yudumundan içip bilgi edinmekle yani irfân ile olur. Allah'a duyulan aşk kişiyi miraca eriştirebilir. Kişi beşerî aşk üzerinden aşkı dener ve geliştirir. Kimisi ise beşerî düzlemde kalır. Mecnûn'un aşkı tasavvufta yer alan "çile" kavramına paralellik göstermektedir. Kişi nesfsini çile ile terbiye eder. Önemli olan gönlün terbiye edilmesi gerektiğini söylemiştik. Beden gelip geçicidir ama ruh kalıcıdır. Bu durumda bile maddî olandan hakîkî olana geçiş vardır. Bahsettiğimiz iki mirac çeşidi burada geçerlidir. Zâhidin irfân bilgisi eksik olduğu için aşkın lezzetini bilmez. Aşkın mekânı gönüldür. İrfân bilgisi, zâhidin Allah'a ulaşması için bir araçtır. Bunu doğrulukla içip, sindirirse mânevî basamaktan, hakîkî olana geçer. Böylelikle kendini terbiye etmiş olur diyebiliriz. Kısacası irfân, gönülde olur. Zâhid doğrulukla mecâzî aşk yudumundan içerse aşkın lezzetini alacaktır. Şair, zâhide aşktan anlamadığını söylemeyecektir. Hakîkî aşka mirac ile yükselebilmesi için bir vesile olacaktır. Zâhid mecâzî aşk yudumunu doğrulukla içerse, hakikate ermiş olacaktır. Cura-i aşk, nûş eylemek, sıdk ve hakîkat arasında tenâsüp sanatı vardır. Mirac, Leylâ ve Mecnûn olayına telmih yapılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BEYİT

BİRİNCİ AŞAMA: BEYİT

[13] Süleyman Uludağ, "Aşk", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991, TDV Yayınları, s. 11-17.

Orijinal Metin (Matbû)

نفسکی تن خانه سنده چك قنا عت کنجنه

کم سنی اسرار غیبه ار کوره بو اچ لق

Transkripsiyonlu Metin

Nefsüñi ten ḫânesinde çek ḳanâʿat küncine

Kim seni esrâr-ı ġayba irgüre bu açlıḳ

İKİNCİ AŞAMA: SÖZLÜKSEL ANLAM

nefsüñi: Arapça isimdir. 1. Bir kimsenin kendi öz varlığı, öz benliği, kişiliği. 2. *tasavvuf*. Kulun kötü, beğenilmeyen, bayağı ve hayvânî arzuları, huy ve fiilleri, kibir gazap, kin, haset, hırs, tahammülsüzlük, hasislik, dedikodu, şehvet, ihtiras, hevâ vü heves gibi zaaflarının merkezi anlamındadır. Nefs kelimesine. -ü 3. tekil kişi iyelik eki , -n zamir n'si, -i belirtme hâl eki gelmiştir.

ten: Farsça isimdir. 1. İnsan vücûdunun dış yüzü, cilt, vücut, beden. 2. Gönül anlamındadır.

hânesinde: Farsça isimdir. Ev anlamına gelmektedir. Hâne kelimesine -(s)i 3. tekil iyelik eki, -n zamir n'si, -de bulunma hâl eki gelmiştir.

çek: Fiildir. Dilek-emir kipidir. 1. (Bir şeyi bulunduğu yerden) Kendine doğru getirmek, kendine yaklaştırmak, çıkarmak, kaldırıp gidermek, anlamındadır.

kanâat: Arapça isimdir. Elindekinden hoşnut olup fazlasını istememe, az şeyle yetinme.

küncine: Farsça isimdir. Köşe anlamına gelmektedir. Künc kelimesine -i 3. tekil iyelik eki, -n yardımcı ünsüz, -e yönelme hâl eki gelmiştir.

kim: Bağlaçtır. Ki anlamındadır.

seni: Zamirdir. Tekil ikinci şahsı gösterir. Çekimli hâli şöyledir: Seni.

esrâr-ı: Arapça simdir. Gizli olan, herkesçe bilinmeyen şeyler, herkese açık olmayan gizlilikler, sırlar anlamındadır.

-ı: Farsça isim ve sıfat tamlarında tamlanan ve tamlayan arasında tamlama ilişkisini sağlayan gramer unsuru izâfet kesresi denilşen morfolojik unsurdur. İzâfet kesresi, tamlanan kelimenin son harfinin esreliymiş (i-ı sesiyle) gibi okunması hâlidir. İzâfet kesresi, çeviride tamlamanın ilk kelimesinin sonuna "-i,-ı" şeklinde yazılmalıdır.

gayba: Arapça isimdir. -a yönelme hâl ekidir. 1. Göz önünde olmayan, gözle görülemeyen, gizli olan şey, hal ve keyfiyet. 2. Gözle görülmeyen gayb âlem anlamındadır.

irgüre: İrgür Türkçe fiildir. Kelimeye -e yönelme hâl eklenmiştir. Ulaş, eriş anlamındadır. Erürmek, ergürmek, irürmek, irgürmek, irgirmek, ergirmek şekilleride vardır. Ulaştırmak, eriştirmek anlamındadır.

bu: İşâret zamiridir. İşâret zamiri olarak yerini tuttuğu en yakındaki kimse veya şeyi gösterir.

açlık: Türkçe isimdir. Kelimeye -lık isimden isim yapım gelmiştir. 1. Aç olma, acıkma durumu. 2. Yiyecek şey bulamama, kıtlık, yoksulluk anlamındadır.

ÜÇÜNCÜ AŞAMA: DİL BİLGİSEL ANLAM

Yapılan incelmede on iki kelime nefs, kanâat, esrâr, gayb kelimeleri Arapça (4); ten, hâne, künc kelimeleri Farsça (3); çek, kim, seni, irgür, bu ve açlık kelimeleri Türkçe'dir (6). Sayılardan da anlaşılacağı üzere beyit Arapça ve Türkçe kelimelerden meydana gelmiştir. Kelimelerin yanı sıra yoplam on iki ekten bir tanesi Farsça -i izâfet kesresi, on bir tanesi ise Türkçe eklerdir ki bu ekler -ü, -n zamir n'si, -i, -(s)i, -n zamir n'si, -de, -i, -n, -e, -a, -e şeklinde sıralayabiliriz.

Beyitte kelimeler görevleri bakımından incelenecek olursa çoğunlukla isim ve fiil olduğu görülmektedir. On üç kelime içinden nefs, kanâat, esrâr, gayb, kim, seni, bu, açlık, ten, hâne, künc kelimeleri isim; çek, irgüre kelimeleri fiil; kim bağlacı; sen ve bu zamiri bulunmaktadır.

Beyit yüklem açısından değerlendirildiğinde beyit içinde ortak bir özneye bağlı iki bulunmaktadır. Bu yüklemlerden ilki çek, ikincisi ise irgüre kelimesidir. Kelimelerin orijinal sıraları değiştirilmeksizin beyitteki cümlelerin ögeleri açısından incelmesiyle ortaya çıkan tablo, şu şekildedir:

Nefsüñi	ten ḫânesinde	çek	ḳanâʿat küncine
B.'siz Nesne	D. Tümleç	Yüklem	D.Tümleç

Kim	seni	esrâr-ı ġayba	irgüre	bu açlıḳ
Bağlaç	B.'li Nesne	D. Tümleç	Yüklem	Özne

Yukarıda görüldüğü üzere beyit beş öğeden meydana gelmektedir. Aruzun **Fâʿilâtün/ Fâʿilâtün /Fâʿîlâtün/ Fâʿilün** kalıbıyla yazılmıştır. Beyit aruz vezni açısından şu şekilde değerlendirilebilir:

⇧ ⇧
Nef sü ñi ten / ḫâ ne sin de / çek ḳa nâʿat / kün ci ne

⇧ ⇧ ⇧⇧ ⟹
Kim se ni es / râ r-ı ġay ba / ir gü re bu / aç lıḳ

DÖRDÜNCÜ AŞAMA: DÜZ YAZI

Nefsüñi ten ḫânesinde çek ḳanâʿat küncine

Kim seni esrâr-ı ġayba irgüre bu açlıḳ

Beyirin özgün kelimelerle düzyazıya çevrilişi

[Nefsüñi ten ḫânesinde ḳanâʿat küncine çek kim bu açlıḳ seni esrâr-ı ġayba irgüre.**]**

Beyitin güncel kelimelerle düzyazıya çevrilişi (dil içi çevirisi)

Nefsini, gönül evinin kanaat köşesine çek ki bu açlık seni görünmeyen sırra ulaştırsın.

BEŞİNCİ AŞAMA: ŞİİRSEL ANLAM (Şerh)

Tasavvufî bir terim olarak nefis, insanda var olan kötü huylara kaynaklık eden, arzu ve duygulara denilmektedir. Kur'ân'da nefis kavramı, 7 farklı mana da geçmektedir. Bedenin

ihtiyaç duyduğu şeylerin şekillendirdiği ve ortaya çıktığı yer nefistir. Nefis yaşamın devam edebilmesi için gereklidir. Kur'âna göre nefsin bütün istekleri kötü değildir. Sadece arzular, nefsin olumsuz yönünü temsil eder. Tasavvufta nefis, arzuların, günahların ve şerlerin barındığı yer olarak kabul edilir. Kur'ân'da "Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsindendir. Seni insanlara elçi gönderdik; şahit olarak da Allah yeter" (Nisâ Sûresi/79)[14] âyeti ile "Allah'ım! Nefislerimizin şerrinden sana sığınıyoruz" hadisi ile bu durum delillendirilmiş olur. Bir önceki beyitte kişi nefsine, hâkim olduğu sürece sahibini cennete taşıyan bir refref olarak kabul edilmiştir. "Akıllı kişi, nefsine hâkim olan ve ölüm sonrası için çalışandır. Âciz kişi de, nefsini duygularına tâbi kılan ve Allah'tan dileklerde bulunup duran (bunu yeterli gören) dır" (Tirmizî, Kıyâmet 25. Ayrıca bk. İbni Mace, Zühd 31)."[15] Refrefi, nefsin sahibini taşıyan binek olarak düşündüğümüzde mirac olayı aklımıza gelir. Gönlünü doyuran zâhid, öğrendiği ve içtiği irfâni bilgiler ile nefsini terbiye etmiş olur. Böylelikle açgözlü olmaz buradaki aç gözlülükten kasıt kalbi (mânevî) açlıktır. Kalbi aç olursa eğer ne kadar yerse yesin tatmin olamaz. Kalp zenginliğine erişen kişiler kanaatkâr kimselerdir. İhtiyaç duymadıkları için insanların elinde olan şeylere göz dikmezler. Kanaat, sadece Allah'tan istemeyi öngörür. Şair, zâhidin kanaat etmesini ister. Çünkü başkasında olan şeylere bakar ve isterse kanaat anlayışına ters düşmüş olur. Böylelikle Allah'tan başkasına yöneldiği için muhtac duruma düşer. Kanaat anlayışında çalışma vardır. Dünya malını tamamen terk etmek ve çalışmamak değildir. Ele geçen az mala bile razı olup yaşantıya devam etmektir. Nefsin istekleri yerine getirildikçe güçlenir ve kalp üzerinde hâkimiyet kurar. Nefsin kalp üzerindeki hâkimiyeti sona erdirmenin ve kalbe sokmamanın yolu kanaattir. Kanaat anlayışında, nefsin hiçbir isteğine yer verilmez. Azla yetinmek ve fazlasına bakmamak, daima her şeyin fazlasını isteyen nefsin ölümüdür. Kanaat kişiyi, Allah'tan istemeyi öngören anlayış ile güzel kulluk etmeye ve izzetli bir yaşama iter. Şair, zâhidin kanaat etmesini istediğini söylemiştik. Nefsini, gönül evinin kanaat köşesine çekilerek maddî olandan uzaklaşması gerektiğini söylemektedir. Burada aşk dışındaki şeylerden bahsedilmektedir. Tok gözlülük, azla yetinilmesi gerektiğinin vurgusu yapılmıştır. Biraz "çile" ile az yemeli ve dünya zevklerinden el etek çekilmesi gerekmektedir. Çektiği bu açlık kişiyi gayb sırlara eriştirir. Bu bilgilere ulaştığımızda insan niçin var olduğunu anlar ve yaratılışın amacını kavrar. Kişiyi olgunlaştıran şeyler aşk, dert, cefâ, eziyet ve açlıktır. Dünyada çekilen bütün dert ve eziyetler kişiyi olgunlaştıran unsurlardır. Gayb sırların bulunduğu metefizik âleme, gönül yolu ile ulaşılması amaçlanmaktadır. Mirac olayında da Hz. Peygamber gök tabakalarını aşarak, sidretü'l- müntehâya ulaşmıştır. Mârifetullah ile kişi Allah'ın zâtı, sıfatları, isimlerini edinerek aslında kendini de tanımış olur. İnsanın nefsini bilmesi Rabbini bilmenin başlangıcıdır. Rabbini bilen nefsini bilir. Yani insan nefsinin sıfatlarına ârif olmadıkça Rabbini idrak edemez. Önemli olan sadece dilin değil, nefsin ve zihnin susması, Hak'tan başka kimse ile meşgul olunmamasıdır. Rind, zâhide şu yönden kızar ibâdetinin içten değil şekilsel olmasındandır. Eğer zâhid, sadece Allah ile meşgul olursa gösterişten var olan ibâdeti farklı olacaktır. Yaratıcıya daha çok aşk ve sevgiyle bağlanacaktır. İslâm literatüründe zâhide yeni anlamlar yüklenmiştir. Dil literatüründe zâhid az yiyip, içen demektir. "Sen biraz hamsın biraz piş" mesajı verilmektedir. Bunu da gayb, esrâr, nefs, gönül kelimeleri arasındaki tenâsüp sanatı

[14] https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/571/78-79-ayet-tefsiri (17.04.2023)
[15] https://www.islamveihsan.com/akilli-kisi-nefsine-hakim-olan-ve-olum-sonrasi-icin-calisandir-hadisi.html (17.04.2023)

ile desteklemektedir. Kısacası kişi, maddiyattan sıyrılıp mâneviyata yönelmeli, ondan kurtulmak için nefsine zülüm etmelidir ve dünyaya dair heveslerden arınmış, gerçek sevgiliye ulaşmak için yollar bulmasını sağlar. Şairin amacı, gönül evini mâsivâdan temizlemektir.

KAYNAKÇA

Aksoyak, İ. H., Metin Şerhi, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2014, s. 307.

Arslan, M., *Mihrî Hâtun Dîvânı*, Amasya Valiliği, Ankara 2007, Uyum Ajans.

Aycan, İ., *Hacâc b. Yûsuf es-Sekafî*, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 14, TDV Yayınları, 1996, s. 427-428.

Başol, N., *Osmanlı Dönemi Kadın Divan Şairlerinden Mihri Hatun Divanı'nın Söz Varlığı Unsurları ve Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara 2016.

Bulut, H.(2020), Tasavvufî Bir Bakış Açısıyla Nefis, Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi, S. 11, Nisan 2020, s. 1-24. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1164348 (Erişim tarihi: 20.04.2023)

Ceyhan, S.(2011), Osmanlı Tâcnâme Literatürüne Göre Derviş Tacı ve Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin Cevâhir-i Tâc-ı Hilâfet Risâlesi, İslâm Araştırmaları Dergisi, S. 25, 2011, s. 113-172. http://isad.isam.org.tr/vdata/sayi25/isad025_ceyhan.pdf (Erişim tarihi: 18.04.2023)

Ceyhan, S., *Taç*, İslâm Ansiklopedisi, C. 39, TDV Yayınları, 2010, s. 363-365.

Çağbayır, Y., *Ötüken Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017, s. 533, 534.

Çelebi, İ., *Gayb*, İslâm Ansiklopedisi, C. 13, TDV Yayınları, 1996, s. 404-409.

Çelik, İ.(2009), Türk Tasavvuf Düşüncesinde Ölüm, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 40, 2009, s. 119-146. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/33446 (Erişim tarihi: 18.04.2023)

Devellioğlu, F., *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2015, 31. bs.

Doğan, A., *Açıklamalı ve Örnekli Aruz Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2013, 2. bs.

Doğan, T.(2013), *Ko(y)*- 'Fiilinin İzin Verme' İşaretleyicisi Olarak Kullanımları, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 13, S. 2, 2013, s. 151-170. https://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/talip_dogan_ko_fiili_izin_verme.pdf (Erişim tarihi: 26.04.2023)

Erfinli, Z., Köktaş, Y., Ödül, N., Sevinç, R. R. ve Yavuz, S. S., *Metinlerde Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yayınevi, İstanbul 2006, 1. bs.

Erünsal, İ. E., *Mihri Hatun*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, S. 30, İstanbul 2005, s. 30-38.

Eskigün, K. (2006), *Klasik Türk Şiirinde Efsanevi Kuşlar*, Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş 2006.

Gökcan, M. (2018), Tasavvufta Kanaat Anlayışı ve Bireysel Sosyal Etkileri, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.18, 2018, s. 95–129. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/500923 (Erişim tarihi: 30.04.2023)

Gölpınarlı, A., *Tasavvuf*, Milenyum Yayınları, İstanbul 2010, 3. bs.

Görgün, T., *Hac*, İslâm Ansiklopedisi, C. 14, TDV Yayınları, 1996, s. 397-399.

Gündüzöz, G. (2017), Tasavvuf Kültüründe Hırka, Alem ve Seccâde, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, S. 66, 2017, s. 74-94. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/438381(Erişim tarihi: 1.05.2023)

Hakverdioğlu, M., *Mihrî Hâtun'u Anlamak/Talil, Amasya Belediyesi Kültür Yayını*, Amasya 2016.

http://lugatim.com/ (Erişim tarihi: 4.04.2023)

http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TY/nekty01994.pdf (19.11.2021)

https://amasya-abdulhalim.blogspot.com/2007/12/pir-ilyas.html (Erişim tarihi: 27.04.2023)

https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=29581#_ftn4 (Erişim tarihi: 20.03.2023)

https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58679,mihri-hatun-divanipdf.pdf?0 (Erişim tarihi: 23.03.2023)

https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/571/78-79-ayet-tefsiri (Erişim tarihi: 17.04.2023)

https://sorularlarisale.com/risale-i-nur-kulliyati/mektubat/on-dokuzuncu-mektup/altinci-nukteli-isaret/155 (Erişim tarihi: 08.04.2023)

https://sozluk.gov.tr/ (Erişim tarihi: 5.05.2023)

https://umutrehberi.com/tag/taci-serif/ (Erişim tarihi: 27.04.2023)

https://www.google.com/search?q=mihri+hatun&sxsrf=AOaemvKmGYVkRWd58J8xS9xJBhoDZ00Q6w:1638102099181&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwiIoujthbv0AhXd8bsIHWVhCZUQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1280&bih=856&dpr=1 (Erişim tarihi: 19.03.2023)

https://www.islamveihsan.com/akilli-kisi-nefsine-hakim-olan-ve-olum-sonrasi-icin-calisandir-hadisi.html (Erişim tarihi: 17.05.2023)

https://www.kamusiturki.com/ (Erişim tarihi: 7.05.2023)

https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/guncel-yazilar3/752-insan-mira%C3%A7-edebilir-mi#_ftn2 (Erişim tarihi: 18.03.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/TurizmAktiviteleri/pir-sucaeddin-ilyas-turbesi (Erişim tarihi: 27.04. 2023)

https://www.lexiqamus.com/tr (Erişim tarihi: 20.04.2023)

https://www.osmanlicasozlukler.com/ (Erişim tarihi: 8.05.2023)

https://www.yeniasir.com.tr/yazarlar/mehmet.demirci/2019/04/02/mirac-manevi-boyuta-yukselme (Erişim tarihi: 27.04.2023)

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y. No: 1994/2, v. 87b-163b (Görsel 1.).

Kara, Y. B., IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi- Bildiriler Kitabı, s. 137-150.

Kardaş, S. (2019), Divan Şiirinde Kötü Şahsiyetler, Turkish Studies, S. 14, 2019, s.1253-1281. https://turkishstudies.net/languageandliterature?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=f275864f-4034-46e1-98d1-e9b4e9d2ddf1.pdf&key=22919 (Erişim tarihi: 6.05.2023)

Kaya, G., *Mihrî Hâtun Divânı'nın Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Elâzığ 2010.

Mengi, M., *Metin Şerhi, Tahliki ve Tenkîdi Üzerine*, s. 75.

Muslu, R. (2008), Türk Tasavvuf Kültüründe Tarikat Kıyafetleri ve Sembolik Anlamları, Ekev Akademi Dergisi, S. 36, s. 42-66. https://isamveri.org/pdfdrg/D01777/2008_36/2008_36_MUSLUR.pdf (Erişim tarihi: 10.05.2023)

Onay, A. T., *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, haz. Cemal Kurnaz, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2021, 1. bs.

Öztoprak, Nihat (2010), Divan Şiirinde Giyim Kuşam Üzerine Bir Deneme, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, İstanbul, s. 103-154. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/53741 (Erişim tarihi: 10.04.2023)

Öztürk, A., *XVI. Yüzyıl Halveti Şiirinde Din ve Tasavvuf*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı / Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara 2003.

Pala, İ., *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınlar, İstanbul 2020, 31. bs.

Uludağ, S., *Aşk*, İslâm Ansiklopedisi, C. 4, TDV Yayınları, 1991, s. 11-17.

Uludağ, S., *Hırka*, İslâm Ansiklopedisi, C. 17, TDV Yayınları, 1998, s. 373-374.

Uludağ, S., *Mârifet*, İslâm Ansiklopedisi, C. 28, TDV Yayınları, 2003, s. 54-56.

Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2016, 2. bs.

Ünal, S., *Kâbe*, İslâm Ansiklopedisi, C. 24, TDV Yayınları, 2006, s. 14-21.

Yasak Peran, Y., *15. Yüzyılda Nâzik Bir Nasih: Mihrî Hâtun*, 2009'dan 2019'a 10. Yıl Hatıra Kitabı, Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ed. Yakup Yılmaz, İstanbul 2019, s. 271-300.

Yılmaz, O. (2007) , Klâsik Şerh Edebiyatı Literatürü, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, S. 9, s. 271-272. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/655258 (Erşim tarihi: 15.05.2023)

Bayram, Y., Şerhten Çözümlemeye Tahlilden İncelemeye Gazel, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XI Gazelden Gazele: Dünün Şiirine Bugünden Bakışlar*, haz. Hatice Aynur vd., Klasik Yayınları İstanbul 2016, s. 288-344.

Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi, Yapı Kredi Yayınları, C. 2, (haz. Zekeriye Kurşun, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), İstanbul 1999, s. 99.

AYDIN ASTİM ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ İMAR PLANLAMASI SÜRECİ

Doç. Dr. Seçil Gül MEYDAN YILDIZ
Yozgat Bozok Üniversitesi, - ORCID ID: 0000-0001-9869-4159

Yüksek Şehir ve Bölge Plancısı Hüsne TEMUR
Yozgat Bozok Üniversitesi, - ORCID ID: 0000-0002-1735-7132
Şehir ve Bölge Plancısı Alican BAYSAN
Aydın ASTİM Organize Sanayi Bölge Müdürlüğü, - ORCID ID: 0009-0003-9436-3370

ÖZET

Mekânsal planlar arazi parçasının planlama yoluyla kullanım alanını ve kullanım türünü belirleme ve geleceğe hazırlama amacı doğrultusunda yapılmaktadır. Planların kademeli birlik ve planlar arası uyum ilkeleri gereğince Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı kararlarının hem birbirleriyle hem de üst kademe plan türü olan Çevre Düzeni Planı kararlarıyla uyumlu olması zorunludur. Mekânsal planlama hiyerarşisi içinde "Organize Sanayi Bölgeleri" yerel ölçekli plan türlerinden özel amaçlı planlar kategorisinde yer almaktadır. Organize sanayi bölgelerinin planlama süreci geleneksel imar planlaması yöntemiyle aynı olup analiz, sentez ve plan aşamalarından oluşmaktadır. Analiz aşaması; üst kademe plan kararları çerçevesinde yapılmış olan yer seçimi kriterlerine bağlı olarak gerçekleştirilir. Bu aşama plan için ön hazırlıkların, araştırmaların yapılmasını, sorunların ortaya konulmasını, veri ve bilgi toplama ile ilgili çalışmaları içermektedir. Sentez aşamasında bilgilerin bir araya getirilmesi, birleştirilmesi ve sonuçların değerlendirilmesi ile ilgili haritalar yapılarak analiz verileri yorumlanmaktadır. Plan aşamasında tüm bu analiz ve sentez çalışmaları ışığında plan kararları ve genel hükümleri oluşturularak planlama işlemi tamamlanmaktadır.
Bu çalışmada Aydın ASTİM Organize Sanayi Bölgesi'nin imar planlaması süreci incelenmektedir. Planlama sürecinde yapılan analiz, sentez ve plan kararlarının planların kademeli birik ve planlar arası uyum ilkelerine uygunluğu irdelenerek açıklanmaktadır. Çalışmada ilk olarak Aydın ilinin ülke ve bölgesindeki konumu, önemi, ekonomik yapısı, sanayi potansiyeli ve ulaşım sistemi hakkında literatür tarama metodu kullanılarak inceleme yapılmaktadır. Daha sonra Aydın ASTİM Organize Sanayi Bölgesi özelinde fiziksel eşikler, iklim yapısı, jeomorfolojik ve topografik yapısı, akarsuları ve taşkın durumu ile mülkiyet yapısı netcad, coğrafi bölge sistemleri ve arcgis programları kullanılarak haritalama yöntemiyle incelenmektedir. Son olarak üst kademe plan kararları ile yerel ölçekli plan kararları karşılaştırılarak Aydın ASTİM Organize Sanayi Bölgesi planlama süreci ve imar kararları yorumlanarak açıklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aydın, Planlama, Nazım İmar Planı, Uygulama İmar Planı, Organize Sanayi Bölgesi.

1. OSB'NİN BULUNDUĞU BÖLGE ANALİZİ

1.1. Ülke ve Bölgesindeki Yeri

Ege Bölgesi'nin batısında, bölge içindeki 8 il arasında Ege Denizi'ne kıyısı olan üç ilden biri olan Aydın ilinin sınırlarını batıda Ege Denizi, kuzeyde İzmir ve kısmen Manisa, doğuda Denizli, güneyde Muğla illeri belirlemektedir. Aydın il sınırları içinde kalan alanlar coğrafi açıdan 37° 30' ve 38° 30' kuzey enlemleri ile 27° 00' ve 28° 57' doğu boylamları arasında yer almaktadır. Aydın il merkezinin denizden yüksekliği 64 metredir. İl sınırları içindeki topraklarda denizden yükseklik, kıyı kesiminde sıfırdan başlayıp, Aydın Dağları'nda 1800 metreyi aşacak düzeyde yükselmektedir. Aydın ilinin kıyı uzunluğu, yaklaşık 247 km, il sınırının kıyı dışında kalan uzunluğu ise yaklaşık 578 km'dir. Bu sınırlar içinde kalan Aydın ilinin alansal büyüklüğü yaklaşık 8070 km²dir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020).

Harita 1: Aydın İlinin Ülke ve Bölgesindeki Konumu

Aydın Organize Sanayi Bölgesi'nin içinde yer aldığı, Aydın ili 1 Büyükşehir Belediyesi, 17 ilçe, 17 belediye ve 670 mahalleden oluşmaktadır. Bu ilçeler; Merkez ilçesi (Efeler), Bozdoğan, Buharkent, Çine, Didim, Germencik, İncirliova, Karacasu, Karpuzlu, Koçarlı, Köşk, Kuşadası, Kuyucak, Söke, Sultanhisar, Yenipazar'dır. Ayrıca Merkez ilçeye bağlı Umurlu, Çeştepe, Tepecik, Ovaeymir ve Dalama Mahalleleri bulunmaktadır.

Aydın ili istatistiki bölgeler açısından, Muğla ve Denizli illeri ile birlikte TR-32 Düzey-2 Bölgesi sınırları içinde kalmaktadır. TR-32 Bölgesi, Türkiye genelinde yapılan istatistiki bölge gruplamasında Düzey-1'de TR-31 (İzmir) ve TR-33 (Manisa, Uşak, Afyon, Kocaeli) ile birlikte Ege Bölgesi içinde yer almaktadır. Aydın ASTİM Organize Sanayi Bölgesi, İzmir-Aydın- Denizli karayoluna güney cepheli, Efeler ilçesine bağlı olup batısında Ata, güneyinde Tepecik ve doğusunda Kocagür Mahalleleri yer almakta, 37° 50', 37° 49' kuzey enlemleri ile 27° 52', 27° 54' doğu boylamları arasında kalmakta ve incelenen alan toplam 504.32 hektarlık bir büyüklüktedir.

OSB alanı eğimi düşük ova özelliği gösteren bir jeomorfolojik ve topografik yapı özelliğindedir.

Harita 2: ASTİM OSB'nin Bölge İçindeki Yeri

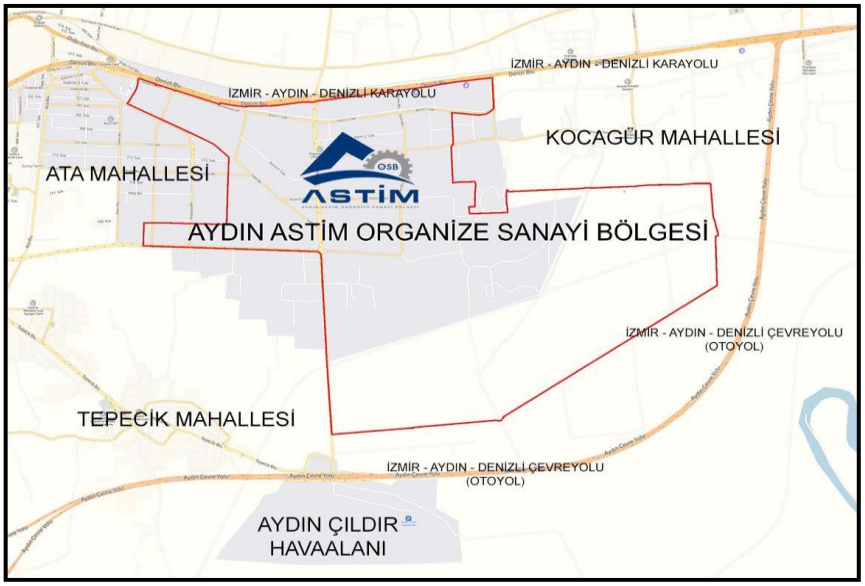

1.2. Ekonomik Yapısı

Aydın ili, başta yüksek oranda hâsıla elde edilen gelişmiş bir tarım sektörü olmak üzere, gelişmiş ticaret ve turizm sektörlerine sahip, milli geliri yüksek, ikinci dereceden gelişmiş iller arasında yer almaktadır. Nüfusunun %55'i geçimini tarım sektöründen sağlamaktadır. Aydın, ülkemizde üretilen bitkisel ürünlerden %25'inde Türkiye'de ilk 10 da yer alarak ülke tarımındaki önemini göstermektedir. İlde en çok katma değer yaratan bitkisel ürünler; incir, zeytin, pamuk ve kestanedir. İncir, zeytin ve kestane üretiminde Türkiye'de 1. sırada, enginar ve pamuk üretiminde 2. sırada yer almaktadır. 2013 yılında Türkiye gayri safi zirai gelirinden aldığı pay %2,26'dır. Aydın ilinin tarımdan sonraki ikinci önemli gelir kaynağı turizmdir. İl ekonomisinde kültür ve turizm varlıkları önemli yer tutmaktadır. Birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış açık hava müzesi görünümündeki kentte 23 ören yerine, birçok tarihi, kültürel, turistik, doğal değerlere sahiptir. Turizmin her alanında potansiyele bulunan ve ülkemizin önemli turizm merkezlerinden olan Kuşadası ve Didim ilçelerimize turistler konaklama amacıyla gelirken, doğal, arkeolojik ve folklorik değerlere sahip diğer alanlara günü birlik ziyaretler yapmaktadır.

Aydın ili, son yıllarda sanayileşme sürecine girmiş ve bu konuda hızla yol almaya devam etmektedir. Sanayisi ağırlıklı olarak; tarımsal üretimi işlemeye yönelik gıda imalatı, tekstil ürünleri imalatı, makine ve ekipman imalatı, madencilik ve taş ocakçılığı, otomotiv yan sanayi, beyaz eşya ürünleri imalatı ve kimyevi maddeler imalatından oluşmaktadır. Kentte üretilen ürünlerin bir kısmı iç piyasada tüketilirken bir kısmı da yurt dışına ihraç edilmektedir. Yaş sebze ve meyveler, salamura zeytin, konserve, salça, işlenmiş incir gibi tarımsal ürünlerin yanı sıra; sanayi ürünleri kapsamında tarım makineleri, zeytinyağı makineleri, otomotiv yan sanayi ürünleri, beyaz eşya ürünleri, yer altı servetlerinden feldspat, kuvars, mermer ile şişelenmiş içme suları dünyanın değişik ülkelerine ihraç edilmektedir. Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerine göre 2000 yılında, Aydın'ın 96 milyon dolar olan ihracat rakamları 2013 yılında 697 milyon 489 bin dolara ulaşmıştır. İlimizin ülke ekonomisindeki payı binde üçten binde beşe yükselmiştir. 2014 yılı verilerine göre 744.314.000 dolar ihracat olmuştur. Sanayi ve dış ticaret ile turizm faaliyetlerinin bir arada bulunduğu, ekonomisi en gelişmiş bölgelerden olan Aydın

ili ilk çağlardan beri verimli topraklar, elverişli iklimi, ticaret yolları üzerinde bulunması nedeniyle önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Günümüzde tarımsal faaliyetlerin yoğunluğu ve çeşitliliği, turizm olanaklarına sahip olması kentin önemini giderek arttırmaktadır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020).

Aydın ili madenciliğin de yoğun olarak yapıldığı illerden biridir. Metalik madenler bakımından altın, bakır, kurşun, cıva ve demir oluşumları bulunmaktadır. Aydın'da metalik maden yataklarının yanı sıra endüstriyel hammaddeler yönünden de zengin yataklar mevcuttur. Bunlardan barit, diyatomit, grafit ve kuvars gibi endüstriyel hammaddeler yanında seramik sanayinin olmazsa olmazı olan feldispat yataklarından üretilen madenler dünya pazarına ihraç edilmektedir. Jeotermal enerji kaynakları bakımından önemli potansiyele sahip olan Aydın'da kaplıca tesisi ısıtılması, sera ısıtılması, elektrik üretimi, şehir ısıtmacılığı gibi çok yönlü kullanıma sahip olan jeotermal sahalar, il turizmi ve sanayinin gelişimine büyük katkı sağlamaktadır (Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2013).

1.3. Kentin Sanayi Yapısı

Aydın, tarım, sanayi ve dış ticaret ile turizm faaliyetlerinin bir arada bulunduğu ender kentlerden biridir. Günümüzde tarımsal faaliyetlerin yoğunluğu ve çeşitliliği, turizm olanaklarına sahip olması ilin önemini giderek arttırmaktadır. Aydın'da "gıda ürünleri ve içecek imalatı" ile bunun yanı sıra diğer madencilik ve taş ocakçılığı sektörleri öne çıkmaktadır. Ayrıca sektörel çeşitliliği olan Aydın'da bitkisel üretim önemli sektörlerdendir. Genel olarak il sanayisi tarım ve yer altı zenginliklerine dayalı olarak gelişmiştir. Tarım bölgesi olması sebebiyle tarıma dayalı işlenmiş ürünler kimyevi maddeler ve mamuller (selüloz), bitkisel ürünler (zeytin, zeytinyağı, pamuk, tütün, yaş sebze ve meyve, vb.) ve sanayi mamullerinden (zirai aletler, makine ve ekipmanlar) oluşan dağılım söz konusudur. Ege Bölgesi'nin tarım ve turizm bakımından önemli illerinden biri olan Aydın ili, madenciliğin de yoğun olarak yapıldığı illerden biridir (Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2013).

Aydın'daki feldspat rezervinin 120 milyon ton civarında olduğu ve en az 60-70 yıl dayanabileceği tahmin edilmektedir. Yurtiçindeki seramik fabrikalarına 1 milyon 750 bin ton feldspat ve kuvars sevk edilmekte olup, yurtiçi satışlardan, yaklaşık 139 milyon 200 bin lira gelir elde edilmektedir. Feldspat üretiminin üretimin büyük bir kısmı Çine İlçesinde yapılmakta olup, üretimin %60'ı seramik, %35'i cam, %5'i kaynak elektrotu, kauçuk, plastik ve boya sanayilerinde dolgu malzemesi olarak kullanılmaktadır.

Aydın, Jeotermal enerji kaynakları bakımından da önemli potansiyele sahip olup kaplıca tesisi ısıtılması, sera ısıtılması, elektrik üretimi, şehir ısıtmacılığı gibi çok yönlü kullanıma sahip olan jeotermal sahalar, il turizmi ve sanayinin gelişimine büyük katkı sağlamaktadır. İl dâhilindeki önemli bazı jeotermal alanlar Yılmazköy, Germencik-Ömerbeyli, Bozköy-Çamur, Umurlu-Serçeköy, Pamukören, Germencik-Gümüş, Sultanhisar, Salavatlı, Kuşadası-Ilıca, Buharkent-Ortakçı ve Nazilli- Gedik sahalarıdır. Bunlardan Pamukören jeotermal alanında gerçekleştirilen sondajda 188 ºC sıcaklık ve 58 lt/sn debiye sahip akışkan görünür hale getirilmiştir. Bazı Jeotermal kaynaklarının 59-142ºC sıcaklık ve 280 lt/sn debi ve 203-232ºC ve 725 lt/sn debiye sahip olduğu tespiti yapılmıştır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020).

Harita 3: Aydın İli Ulaşım Haritası (Karayolları Genel Müdürlüğü, 2023)

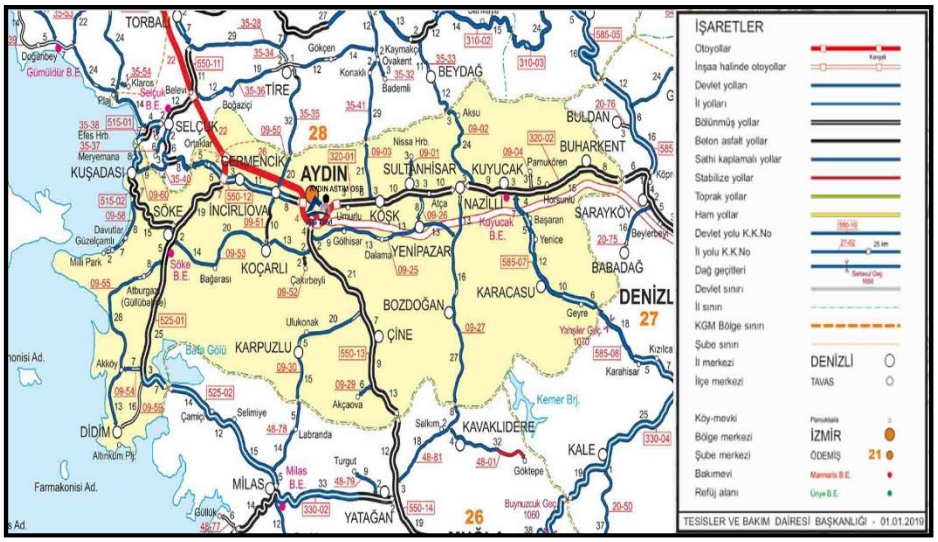

1.4. Ulaşım Yapısı

1.4.1. Demiryolu Ulaşımı

Aydın il sınırları içinde var olan demiryolu hattı, ülkemizdeki ilk demiryolu projesi olma özelliğine sahiptir. Yapım çalışmalarına 1856 yılında başlanan ve 1866 yılında tamamlanan İzmir- Aydın Demiryolu hattı 130 km olarak projelendirilmiştir. Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen bu hat, demiryolu projelerinin büyük hız kazandığı Cumhuriyetin ilk yıllarında (1935) Denizli-Karakuyu üzerinden Afyon'a ve böylelikle Anadolu'nun diğer illerine bağlanmıştır. Günümüzde var olan demiryolu hattı ile İzmir limanına, İzmir üzerinden Manisa'ya ve Manisa üzerinden kuzeyde Balıkesir'e, doğuda Uşak'a erişim sağlanmaktadır. Bu hatlar üzerinden ülkenin kuzey ve iç kesimleri ile demiryolu bağlantısı sağlanabilmektedir. Aydın-Denizli demiryolu bağlantısı ile de Denizli üzerinden Isparta ve Afyon'a erişim sağlanmaktadır. Aydın il sınırları içinde var olan bir diğer demiryolu hattı, İzmir-Aydın demiryolu hattından Ortaklar yerleşmesinden ayrılarak güneyde Söke ilçe merkezine uzanan ve Söke ilçe merkezinde sonlanan demiryolu bağlantısıdır. Aydın'ın ilçelerinden Karacasu, Bozdoğan, Yenipazar, Çine, Karpuzlu, Koçarlı, Didim ve Kuşadası demiryolu bağlantısı bulunmayan ilçeler durumundadır. Diğer tüm ilçeler demiryolu güzergâhında konumlanmıştır. Aydın il sınırları içinde var olan demiryolu hatları yük taşımacılığı ve yolcu taşımacılığında aktif olarak kullanılmaktadır. Aydın ASTİM Organize Sanayi Bölgesinin demiryolu ulaşım ihtiyacı OSB'ye 3 km uzaklıktaki Devlet Demiryolları Yükleme İstasyonu ile karşılanmaktadır (TCDD, 2023).

1.4.2. Havayolu Ulaşımı

Aydın il sınırları içinde var olan tek havaalanı Efeler ilçesinin sınırları içinde bulunmaktadır. Günümüzde eğitim amaçlı kullanılmakta olan Çıldır Havaalanı henüz sivil havacılık amaçlı kullanılmamaktadır. Aydın ilinde yaşayanların sivil uçuşlar için kullanabildiği, sivil uçuşların gerçekleştiği üç farklı havaalanı bulunmaktadır. İl merkezi ve çevresindeki yerleşimlere en yakın havaalanı 95 km. uzaklıkta bulunan İzmir Adnan Menderes Havalimanıdır. Bunun yanı sıra, ilin doğusunda bulunan Sarayköy ilçesinden Denizli Çardak Havalimanına olan uzaklık da benzer biçimde yaklaşık 94 km'dir. İlin güneybatısında bulunan Didim ilçesine en yakın havaalanı ise güneyde yaklaşık 65 km uzaklıkta bulunan Milas-Bodrum

Havaalanı'dır (Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2013).

1.4.3. Denizyolu Ulaşımı

Ege Denizi kıyısında üç ilçesi bulunan Aydın ilinde denizyolu ulaşımının kullanılmasına olanak sağlayan en önemli liman Kuşadası Limanı'dır. Kuşadası'nda bulunan liman faaliyetleri yolcu ve yat limanı olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Aydın ili kıyısında bulunan diğer liman ise Didim ilçesinde bulunan yat limanıdır. Günümüzde kurvaziyer gemi turizmi ve yolcu taşımacılığı yapan feribotlar tarafından kullanılan Kuşadası Limanı, aynı anda dört büyük gemi ya da dört küçük ve iki büyük geminin yanaşma kapasitesine sahiptir. Ayrıca, feribot trafiğine hizmet vermek için iki adet indirme/bindirme rampası ile bir rıhtım bulunmaktadır. Kuşadası Limanı; yolcu sayısı ve gemi adedi bakımından ülkemizin en önemli Kurvaziyer limanıdır. Kuşadası Limanı ile Güzelçamlı arasında Aydın Büyükşehir Belediyesi tarafından 2015 yılı Haziran ayında başlatılmış olan deniz otobüsü seferleri, düzenli seferler olarak sürdürülmektedir (Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2013).

2. Planlama Alanına İlişkin Analiz

Yer seçimi kriterlerinden fiziksel eşikler iklim yapısı, jeomorfolojik ve topografik yapı, akarsular ve taşkın durumu ile mülkiyet yapısı olarak incelenmiştir. Aydın'da Akdeniz'in bir yan uzantısı olan Ege Denizi'nin etkisi nedeniyle genel olarak Akdeniz ikliminin tipik özellikleri görülmektedir. Dolayısıyla yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçmektedir. Büyük Menderes vadisinin, diğer Ege ovaları gibi batıda denize doğru açılan bir oluk biçiminde olması nedeniyle, denizin ılıtıcı etkisi ve yağış getiren rüzgârlar iç kısımlara kolaylıkla girmektedir. Diğer yandan kuzey rüzgârları nedeniyle Akdeniz Bölgesi'ne göre daha serindir.

Harita 5: Aydın İli Yıllık Ortalama Sıcaklık Değerleri (yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

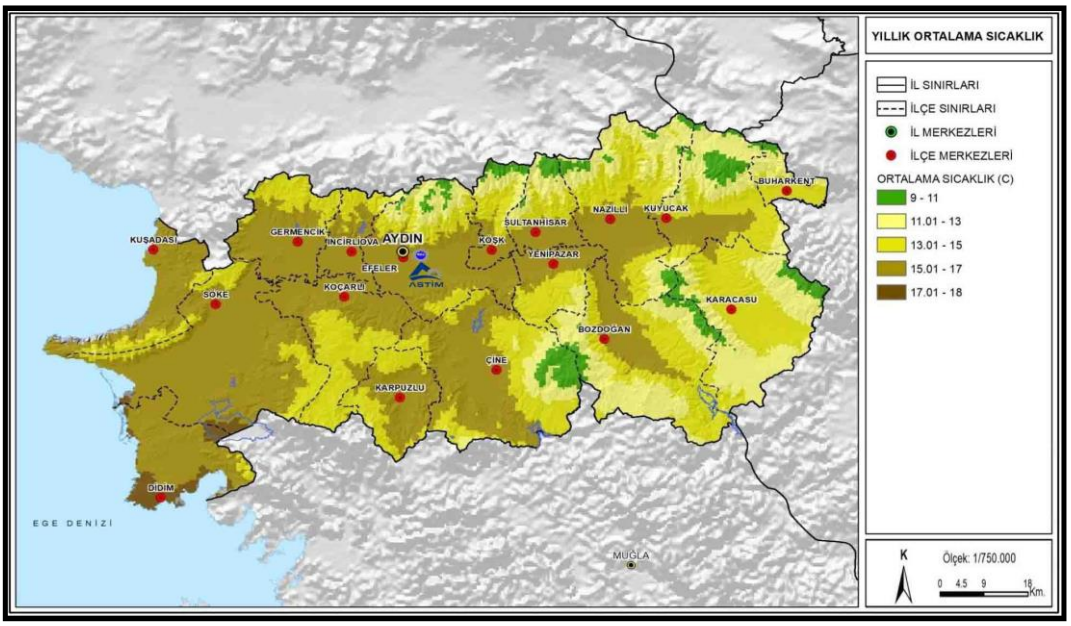

Meteoroloji Genel Müdürlüğü verilerine göre Aydın il genelinde tek bir hâkim rüzgâr yönünden söz etmek olanaklı değildir. Aydın il merkezini de içine alan Efeler ilçesi ile bu ilçenin batısında ve doğusunda komşu konumda olan İncirliova ve Köşk ilçelerinde yıl genelinde hâkim rüzgâr yönü Doğu (E) yönlü rüzgârlardır. Nisan-Eylül ayları arasında bu

bölgede Batı-Kuzeybatı (WNW) yönlü rüzgârlar hâkim olmaktadır (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2023).

Harita 6: Aydın İli Hâkim Rüzgâr Yönünü Gösteren Rüzgâr Gülü

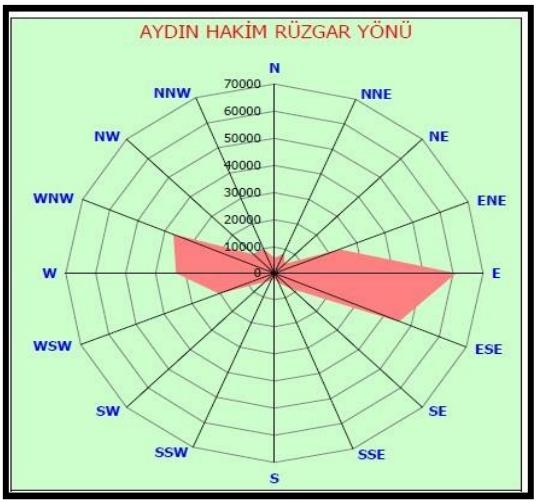

Aydın ilinin kuzeyi ve güneyi engebeli dağlardan oluşmaktadır. Kuzeyde ve güneyde bulunan bu iki dağlık bölüm arasında, iki yandan faylarla sınırlanmış ve sonradan alüvyonlarla örtülmüş genç bir çöküntü alanı olan Büyük Menderes Ovası uzanmaktadır. Topoğrafyanın ana ünitelerini doğu- batı doğrultusunda akan büyük Menderes Nehri'nin iki yamacındaki masifler meydana getirmektedir. Masif içindeki sert mermerler dik vadiler, yalın tepeleri oluşturmaktadır. Küçük düzlükler dağ eteklerinde görülmektedir. Geniş bir alanı kaplayan Büyük Menderes Ova'sı Menteşe yöresi içine Çine ve Bozdoğan Ovalarıyla sokulur. Aydın il sınırları içindeki alanlara yönelik topografik harita verileri kullanılarak yapılan yükselti kuşakları analizinde, kıyıda bulunan alanlarda sıfır kotundan başlayarak ilk 100 metre yükseltide Büyük Menderes Ovası içinde kalan alanlar ile Çine ve Karpuzlu ilçelerinin ovaları yer almaktadır. Bu alanlardan başlayarak kuzeyde Aydın Dağları yönünde, güneyde yer alan dağların zirvelerine kadar yükselirken 1800 metrenin üstüne çıkmaktadır.

Harita 7: Aydın İli Fiziki Haritası

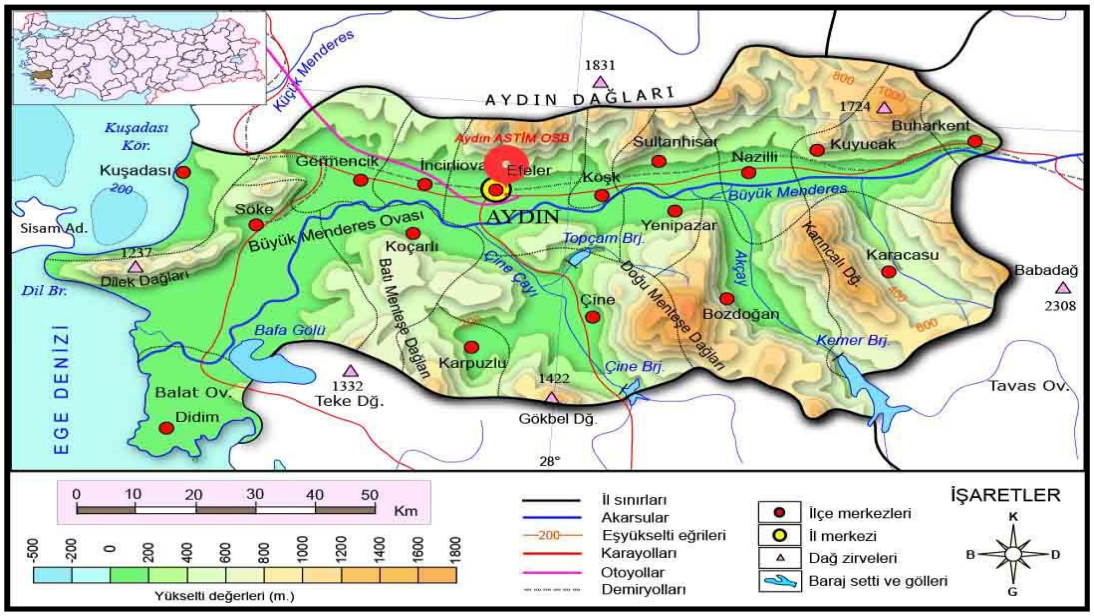

İl sınırları içindeki alanların eğim durumuna yönelik yapılan analiz çalışmalarında il içinde bulunan alanlar 5 farklı eğim grubuna ayrılarak analiz edilmiştir.

Harita 8: Aydın İli Eğim Haritası (yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

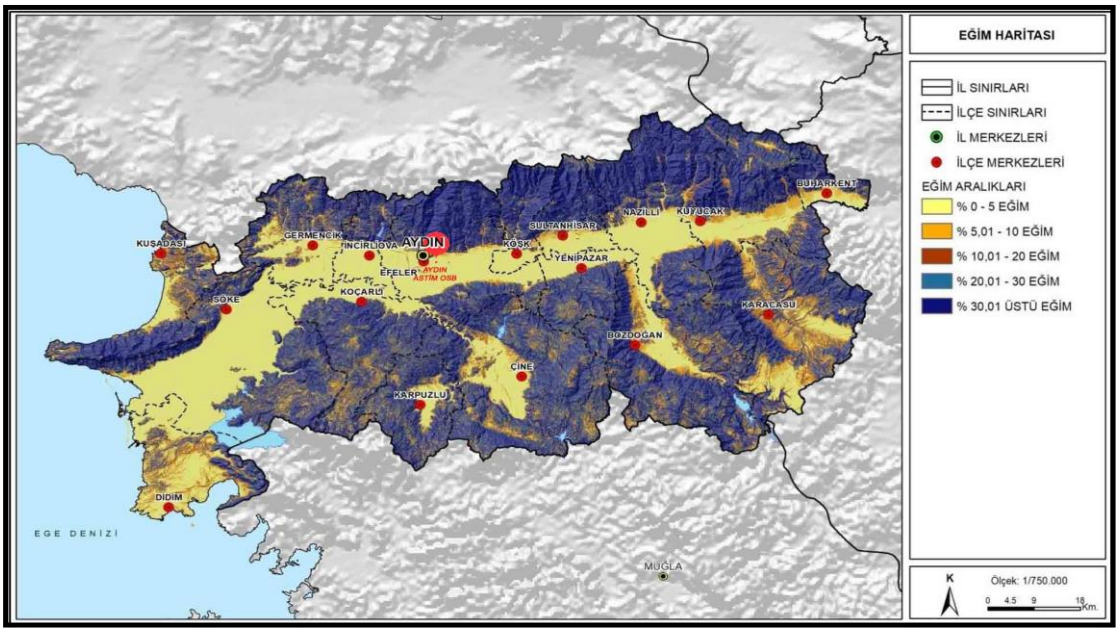

İl sınırları içindeki topraklarda en geniş alanı eğimi % 30'un üzerinde olan alanlar kapsamaktadır. Bu alanlar toplam içinde % 39,43 oranıyla yer tutmaktadır. Özellikle kuzeyde ve güneyde sınır oluşturan geniş dağlık kesimlerden oluşan bu alanlar, yerleşim açısından sorunlu alanlar olarak görülmektedir. İl sınırları içinde, özellikle ova kesimlerden oluşan % 0-5 arası eğime sahip olan alanların oranı da azımsanmayacak düzeydedir. % 27,24 oranıyla ikinci sırada olan bu alanları, % 20- 30 arası eğime sahip alanlar izlemektedir. Aydın ASTİM Organize Sanayi Bölgesi alanı ise % 0-5 arası eğime sahip alandır.

Aydın ilinin oldukça sınırlı bir bölümü kuzeyde Küçük Menderes ve Gediz Havzaları içinde, yine oldukça küçük bir diğer bölümü ise güneyde Batı Akdeniz Havzası içinde yer almakta, il geneli ağırlıklı olarak Aşağı Büyük Menderes Havzası içinde bulunmaktadır. Aşağı Büyük Menderes Havzası doğuda Buharkent dolayından batıda Büyük Menderes Nehrinin Ege Denizi'ne boşaldığı noktaya kadar uzanmaktadır.

Aydın ilinde ana akarsu ili doğudan batıya doğru geçen Büyük Menderes Nehri'dir. Aşağı Büyük Menderes Havzası'nda ana akarsuyu oluşturan Büyük Menderes Nehri boyunca uzanan ova, ovanın kuzey ve güney sınırları boyunca kabaca doğu-batı doğrultulu bir dizi normal fayın oluşmasını sağlayan "horst-graben tektoniği" sonucunda gelişmiştir. İlde egemen olan horst-graben morfolojisine bağlı olarak ovanın kuzey ve güneyi boyunca yer alan yüksek kesimlerdeki bağıl olarak daha küçük ovalardan kaynaklanan çok sayıda yan kol ana akarsuyu beslemektedir.

Harita 9: Aydın İlinde Yer Alan Akarsular ve Göletler Haritası

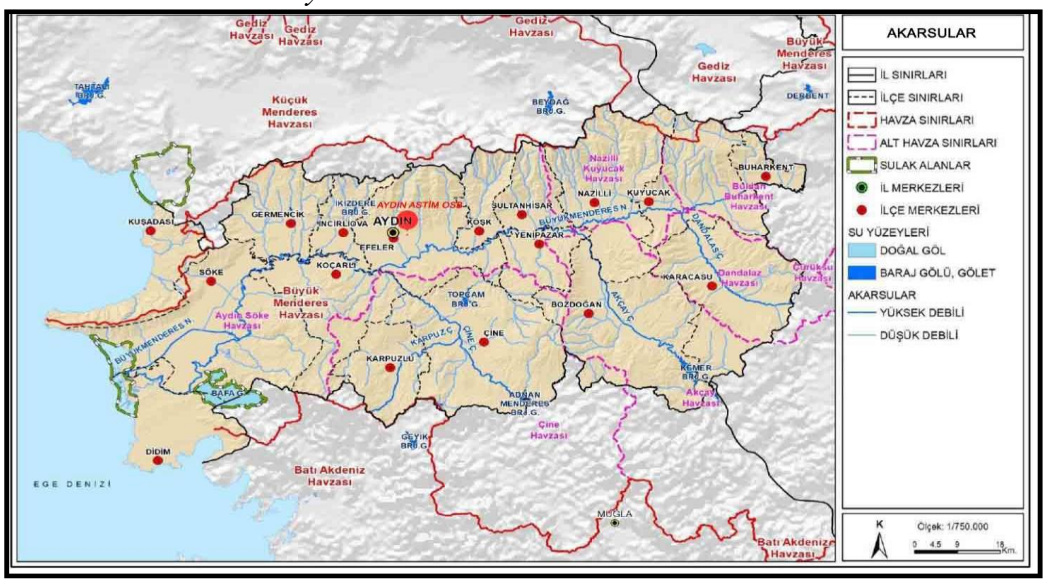

Aydın ili genelinde taşkın riskine en açık alan il merkezi ile Ege Denizi arasında yer alan, büyük oranda Söke Ovası'nı kapsayan bölgedir. Bu alanda eğim % 0.004 düzeyinde olup, topoğrafyadaki alçalma 10 km'de 4 m dolayındadır. Havzanın güney bölümünden kaynaklanan Dandalas Çayı, Akçay ve özellikle Çine Çayı'ndan sağlanan güçlü akış ovanın il merkezi mansabında kalan bölümünde sıklıkla kış/ilkbahar taşkınları oluşturmaktadır. Ancak, Büyük Menderes Nehri'nin Çine Çayı, Akçay ve İkizdere kolları üzerine inşa edilmiş bulunan Çine Barajı, Kemer Barajı ve İkizdere Barajı gibi depolama yapıları taşkın sıklığını ve büyüklüğünü kısmen sınırlamıştır.

Aydın il sınırları içinde Tarım ve Orman Genel Müdürlüğü verilerine göre var olan orman varlığı; 203,555 hektarlık bölümü Normal Orman, 123,050 hektarlık bölümü Bozuk Orman olmak üzere toplam 326,605 hektar olarak belirlenmiştir. Bu alanların il sınırları içinde yaklaşık % 40'lık bir orana sahip olduğu belirlenmiştir. Aydın il sınırları içerisindeki orman alanları 822,661 hektar alana sahiptir.

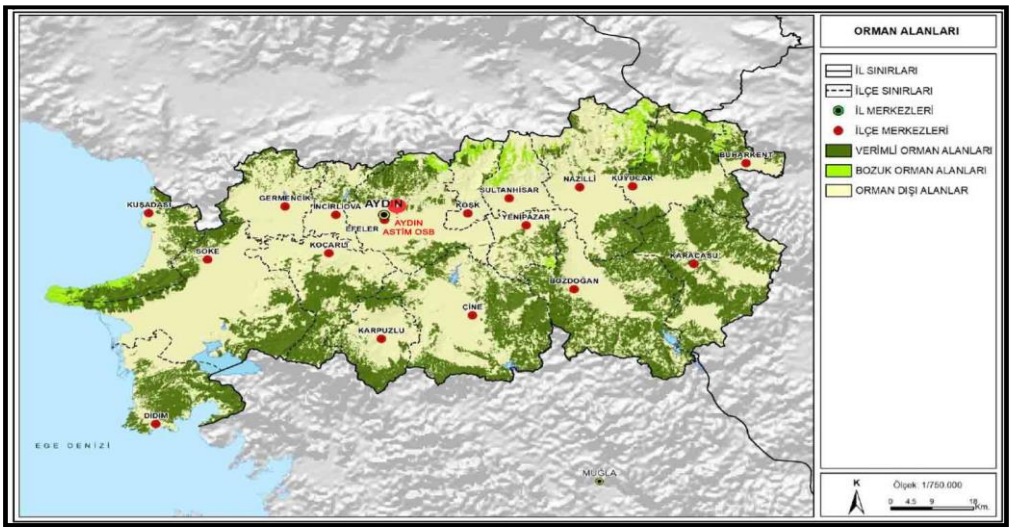

Harita 10: Aydın İlinde Yer Alan Orman Alanlar (yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

Planlama alanındaki 243 parselin %75,30'u sanayi parsellerinden, %24,70'i diğer

parsellerden oluşmaktadır.

Harita 11: Aydın ASTİM OSB Öneri Plan Mülkiyet Durumu

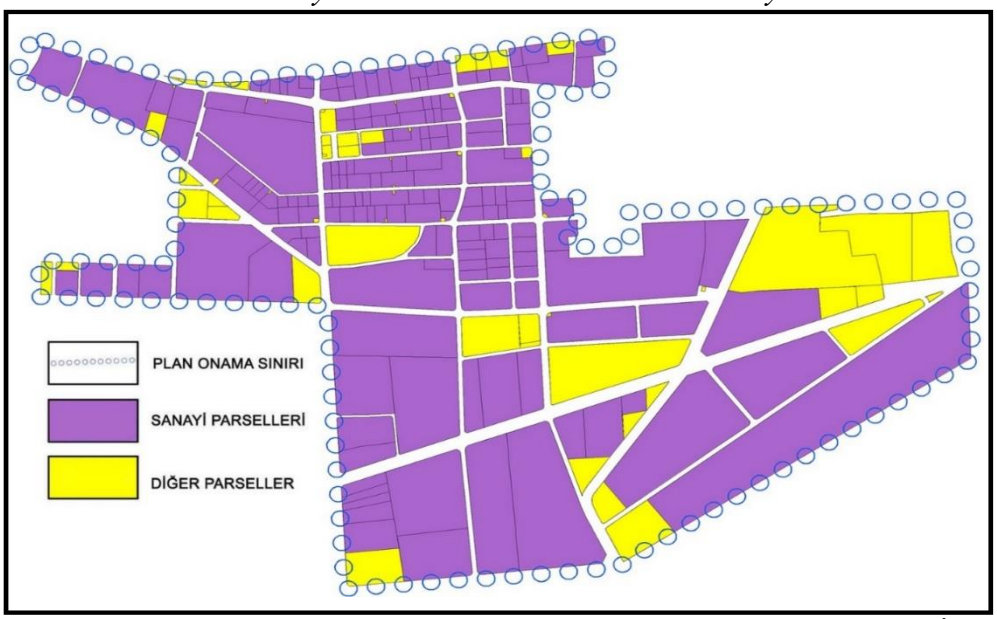

Günümüz itibariyle Toplam 504 hektar sınır büyüklüğüne sahip Aydın ASTİM Organize Sanayi Bölgesine, mülga Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca 27.05.2004 tarih ve 005833 sayılı yazıları ile 2.200.835,55 m^2 büyüklüğünde toplam 187 adet parsel için birinci kamu yararı kararı verilmiştir.

Harita 12: Kadastro ve Mülkiyet Dağılımı

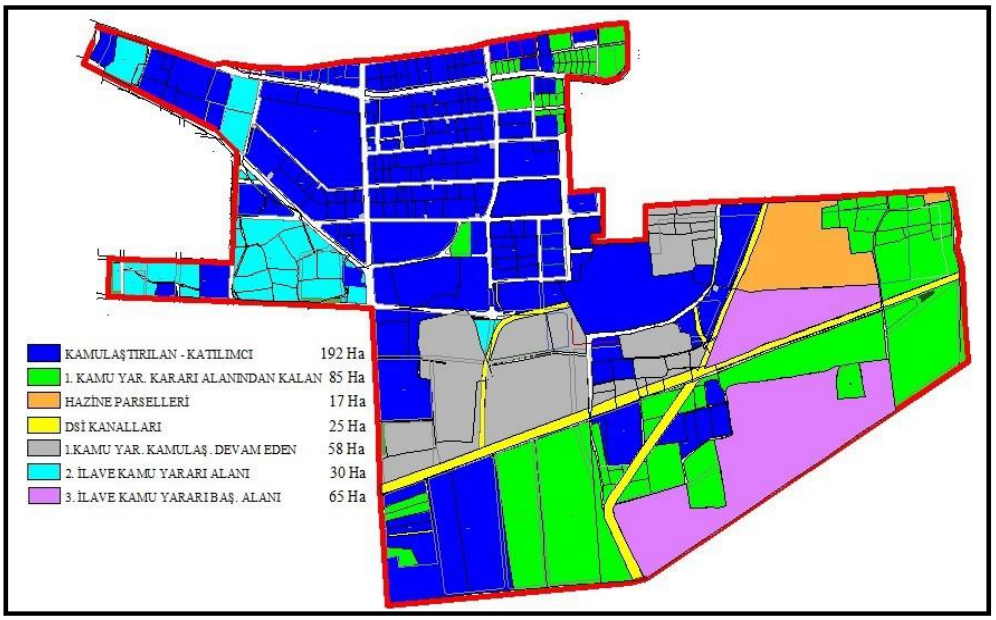

Aydın ASTİM OSB'de 108.69 ha OSB parseli imar uygulaması görmüş, 288.27 ha OSB parseli imar uygulaması görmemiş, 19.99 ha OSB yolu imar uygulaması görmüş, 52.13 ha OSB yolu imar uygulaması görmemiştir.

Harita 13: İmar Uygulaması Görmemiş ve Kamulaştırma Yapılacak Alanlar

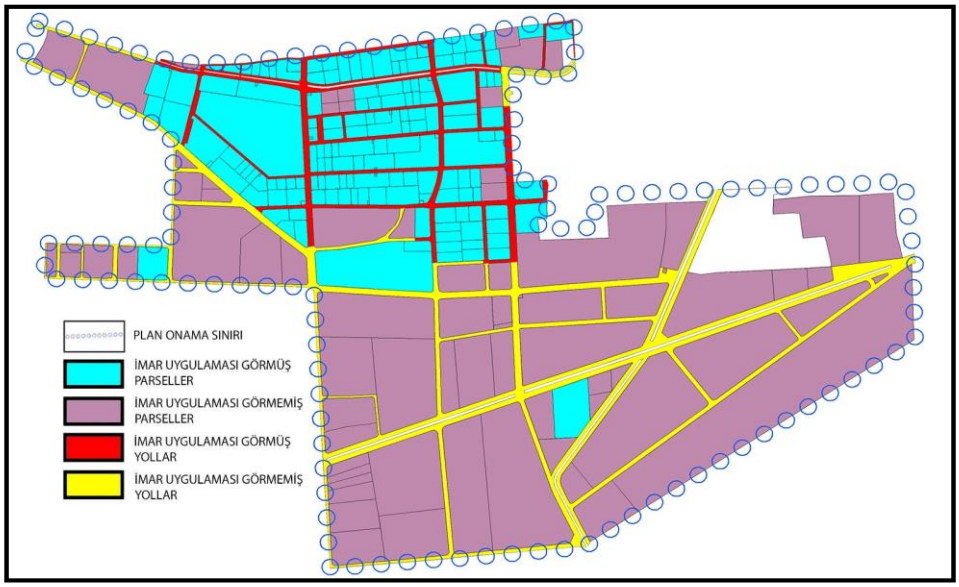

3. Plan Kararları ve Genel Özellikleri

3.1. Üst Kademe Plan Kararları

Aydın-Muğla-Denizli Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı 09.03.2011 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Harita 14. Aydın Muğla Denizli Planlama Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı

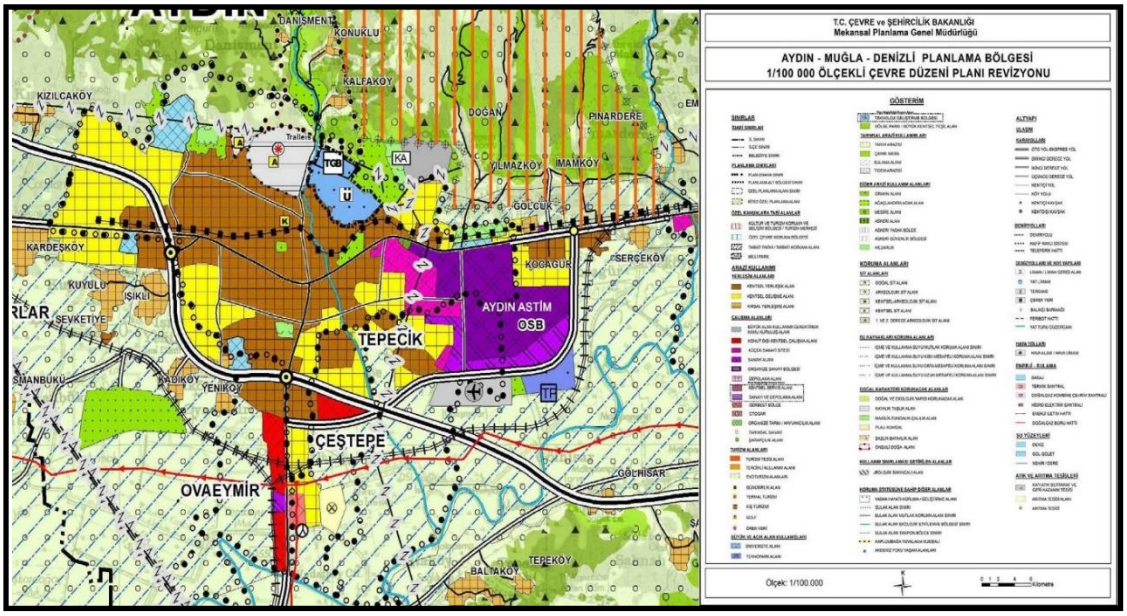

Aydın-Muğla-Denizli Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'na göre Planlama Alanı Organize Sanayi Bölgesi alanında kalmaktadır. Organize Sanayi Bölgesi için verilen planlama kararları 4562 sayılı organize sanayi bölgeleri kanunu ve uygulama yönetmeliği hükümlerine uygun olarak alınmıştır. Organize sanayi bölgelerinde, OSB yer seçim komisyonunca yer seçimi yapılan alanlar için bakanlığın yetkili olduğu tanımlanmıştır.

3.2. Nazım ve Uygulama İmar Planı ve Kararları

Aydın ASTİM Organize Sanayi Bölgesi sınırlarında merkez oluşturacak bir alanda kuzey – güney aksında bir prestij yolu planda yer almaktadır. Ana ulaşım sistemi 25 metre olan yol Aydın ASTİM OSB'nin ana arterini oluşturacak aynı zamanda Havaalanı Bulvarı bağlantısı ile birlikte kendi içinde tüm sanayi gelişme alanlarında servis verebilecektir. Aydın ASTİM Organize Sanayi Bölgesi yol hiyerarşisine baktığımızda 30 – 25 metre genişliğindeki yollar 1. Derece Yol, 25 – 15 metre genişliğindeki yollar 2. Derece Yol, 15 – 10 metre genişliğindeki yollar 3. Derece Yol ve 7 metre genişliğindeki yollar ise yaya yolları olarak planlanmıştır.

İmar Kanunu ayrık nizam yapı kullanımlarına uygun olarak her işletmenin otopark ve sosyal tesisleri kendi sanayi parseli içerisinde düzenleneceği belirtilmiştir. Ayrıca OSB Uygulama Yönetmeliği doğrultusunda yapı ruhsatı alınmadan inşaata başlanamayacağı tanımlanmıştır.

Harita 15: Nazım ve Uygulama İmar Planları

Tesislerden ruhsat aşamasında istenilen çevre ile ilgili işlemlerin ilgili müdürlüklerce kontrolü ve uygun görüşü alınmadan yapı kullanma izini verilemeyeceği; ÇED Yönetmeliği kapsamındaki faaliyetler için "ÇED Olumlu Belgesi" veya "Çevresel Etkileri önemsizdir" belgesinin alınması ve ÇED raporlarındaki taahhütlere uyulması zorunluğu plan hükümlerinde yer almaktadır. 2872 Sayılı Çevre Kanunu ve bu kanuna göre çıkartılan yürürlükteki yönetmelik hükümlerine (Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği, Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, Endüstriyel Kaynaklı Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği, Isınmadan Kaynaklı Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği, Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği, Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, Tehlikeli Kimyasallar Yönetmeliği, Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği ve Zararlı Kimyasal Madde ve Ürünlerin Kontrolü Yönetmeliği, Toprak Kirliliği Yönetmeliği, Kokuya Sebep Olan Emisyonların Kontrolü Yönetmeliği, Toprak Koruma ve Arazi kullanım Kanunu, Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği) uyulması gerektiği belirtilmiştir.

Yapılaşma öncesinde parsel bazında detaylı ve sondajlı zemin etütleri yapılıp, temel biçimleri, yapı statiği ve yapı malzemesi belirlendikten sonra inşaat uygulamasına geçilebilmektir. Mevzuata uygun olarak yapılaşma sürecinde çekme mesafeleri, OSB Uygulama Yönetmeliği kapsamında Tablo 1'deki şekliyle uygulanabilmektedir.

Tablo 1: Çekme Mesafeleri

Parsel Alanı	Parsel Tipi	Geri Çekme Mesafesi (m.) (Çevre Yeşili Dahil)			Çevre Yeşili (m.) (Geri Çekme Mesafesi İçinde ve Parsel Sınırından itibaren)		
		Ön	Yan	Arka	Ön	Yan	Arka
3000 - 5000	A	8.00	7.00	7.00	1.00	2.00	2.00
5001 - 7000	B	12.00	8.00	8.00	2.00	2.50	2.00
7001 - 10 000	C	13.00	10.00	12.00	3.00	3.00	3.00
10 001 - 20 000	D	15.00	10.00	15.00	4.00	4.00	4.00
20 001 - 30 000	E	20.00	12.00	20.00	5.00	4.00	5.00
30 001 - 40 000	F	25.00	15.00	20.00	5.00	5.00	5.00
40 001 - 50 000	G	27.00	15.00	20.00	5.00	5.00	5.00
50 001 - 100 000	H	30.00	15.00	25.00	6.00	5.00	6.00
100 001 -	I	33.00	18.00	30.00	10.00	6.00	7.00

SONUÇ

Planların kademeli birlik ve planlar arası uyum ilkeleri gereğince Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı kararlarının hem birbirleriyle hem de üst kademe plan türü olan Çevre Düzeni Planı kararlarıyla uyumlu olması zorunludur. Planlama süreci irdelendiğini İmar Kanunu, Çevre Kanunu ve Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu hususundaki yasal düzenlemelerin ışığında kararlar alındığı görülmektedir. Planlama sürecinde 10. ve 11. Kalkınma Planlarının temel hedef ve ilkelerine uygun politikalar benimsendiği, bu doğrultuda; çevresel kontrol ve sıfır atık politikasına uygun geri dönüşüm ve atık bertaraf tesislerine yönelik kararların alındığı görülmektedir. Diğer taraftan Aydın ASTİM Organize Sanayi Bölgesi 1. derece deprem bölgesinde yer almaktadır. Deprem riski sanayi alanlarında ikincil afetlere de yol açarak afet zararlarını katlayabilmektedir. İnşaatta ve bütün zemin cinslerinde "Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkındaki Yönetmelik" hükümlerine uyulmasının zorunlu tutulmasına yönelik yönelik hükümlerin tanımlanmış olması planlama sürecinde afet risklerine karşı ihtiyatlı yaklaşıldığını göstermektedir. Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı yapılaşma biçimleri ile emsal kabullerinin çevre düzeni planı kararlarıyla tutarlı olduğu ve yol kademelenmesi, otopark çözümlemeleri ve çekme mesafelerine yönelik mevzuata uygun parselasyon planlarının yapıldığı görülmektedir.

KAYNAKLAR

Aydın Büyükşehir Belediyesi, (2023). Nazım İmar Planı ve Açıklama Raporu, İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı.

Aydın Büyükşehir Belediyesi, (2023). Uygulama İmar Planı ve Açıklama Raporu, İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı.

Aydın Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, (2021). Aydın İli 2020 Yılı Çevre Durum Raporu, (chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/aydin_2020_-cdr-son-20211125091633.pdf, Erişim Tarihi: 11.05.2023).

T.C. Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü, (2023). (https://www.tcdd.gov.tr/, Erişim Tarihi: 11.05.2023).

Aydın İli Meteoroloji Genel Müdürlüğü, (2023). https://mgm.gov.tr/?il=Ayd%C4%B1n, Erişim Tarihi: 11.05.2023).

Aydın İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, (2023). https://aydin.tarimorman.gov.tr/, Erişim Tarihi: 11.05.2023).

Efeler Belediyesi, (2023). Uygulama İmar Planı Raporu, İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı.

Güney Ege Kalkınma Ajansı, (2013). TR 32 Güney Ege Bölgesi Bölge Planı, https://geka.gov.tr/tr/sayfa/planlar, Erişim Tarihi: 11.05.2023).

Karayolları Genel Müdürlüğü (2023). https://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Root/Uzakliklar.aspx, Erişim Tarihi: 11.05.2023).

Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü, Aydın-Muğla-Denizli Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, (https://mpgm.csb.gov.tr/aydin---mugla---denizli-planlama-bolgesi-i-82184, Erişim Tarihi: 11.05.2023).

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2020). *Aydın İl Sanayi Durum Raporu,* (https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/81-il-sanayi-durum-raporlari/mu1602011611, Erişim Tarihi: 11.05.2023).

AYDIN-MUĞLA-DENİZLİ ÇEVRE DÜZENİ PLANI PLAN KARARLARININ VE PLAN DEĞİŞİKLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Yüksek Şehir ve Bölge Plancısı Hüsne TEMUR
Yozgat Bozok Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0002-1735-7132
Doç. Dr. Seçil Gül MEYDAN YILDIZ
Yozgat Bozok Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0001-9869-4159

Özet

Ülkemizde üst kademe plan türlerinden olan çevre düzeni planı yerel ölçekli planları yönlendiren ve 3194 Sayılı İmar Kanunu ve yönetmelikleri gereğince yapılması zorunlu olan mekânsal planlardandır. En genel ifadeyle çevre düzeni planı, planlama alanının idari yapısı doğrultunda kentsel-kırsal yapı arasında ekonomik, demografik, kültürel, ekolojik denge kurmayı amaçlayan ve sürdürülebilir, yaşanılabilir mekanlar yaratmayı önceleyen kalkınma politikaları belirlemektedir. Bu doğrultuda meskûn durumdaki konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi sektörler ile gelişme alanları ve yatırımlar arasında denge kuran bir alan kullanımı ortaya koymaktadır. Öyle ki çevre düzeni planı ilke, esas ve kararlarına aykırı imar planı yapılamamaktadır. Çevre düzeni planı planlama süreci maliyetli ve zahmetli olup disiplinler arası bir uzmanlık işidir. Eğer planlama sürecinde analiz, sentez aşamaları demografik, mekânsal ve ekonomik yapıya bağlı olarak detaylı yapılmaz ya da geleceğe yönelik stratejik hedefler, alternatif eylem planlarıyla ortaya konulmaz ise plan kararları hayata aktarılamamakta ve plan sürekli değişikliğe uğramaktadır. Bu durum planın başarısını ya da başarısızlığını ortaya koyan önemli bir değerlendirme kıstasıdır.

"Aydın-Muğla-Denizli Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı" 2025 yılını hedef alarak gerçekleştirilmiş ve yıllara oranla sürekli değişikliğe uğramıştır. Bu çalışmada Aydın, Muğla ve Denizli illeri bütününde 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın demografik yapı, ekonomi yapı, turizm ve ulaşım kararlarının hem iller bazında ayrı ayrı hem de bütüncül olarak karşılaştırılarak irdelenmesi amaçlanmaktadır. Plan genel ilkelerinin sürdürülebilir ve yaşanılabilir bir çevre yaratılmasındaki rolünün incelenmesi ve plan değişikliklerinin gerekçelerinin ve plan bütününe etkilerinin tartışması bu çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Planlama, Mekânsal Planlama, Çevre Düzeni Planı, Aydın-Muğla-Denizli Çevre Düzeni Planı.

1. ÇEVRE DÜZENİ PLANI GENEL İLKELERİ VE HEDEFLERİ

2025 yılını hedef alarak yapılan "Aydın-Muğla-Denizli Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı", Aydın, Muğla ve Denizli illeri bütününde sürdürülebilir ve yaşanabilir bir çevre yaratılmasını amaç edinmektedir. Bu doğrultuda turistik, tarımsal ve tarihsel değerlerin korunmasını ve sürdürülebilir kalkınmayı amaçlamaktadır.

Tarih boyu farklı kültürlere ev sahipliği yapan Aydın-Muğla ve Denizli bölgesi zengin doğal kaynakları, coğrafi konumu, özgün kültürel ve tarihi miras değerleriyle ülke ekonomisinde de önemli bir yer tutmaktadır. Beşerî sermayesi ve doğal kaynakları bu illerin kalkınmasında önemli bir yere sahiptir.

Aydın-Muğla ve Denizli bölgesinin sahip olduğu bu değerlerin koruma-kullanma dengesi içerisinde hem kuşak içi hem de kuşaklar arası sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için çevre düzeni planında *"Bütünlük, Koruma, Gelişme, Planlama ve Katılım"* olmak üzere beş temel yaklaşım benimsenmiştir.

Bu yaklaşımların içeriği irdelendiğinde *bütünlük* kavramını havza ölçeğinde kararlar almayı; *koruma* kavramı tek tek yapı ölçeğinde değil, alansal boyutta çevresel değerlerle etkileşim bazında korumayı; *gelişme* kavramı ekonomik boyutun yanı sıra sosyal ve mekânsal boyutu da dikkate almayı; *planlama* mekânsal kararları sektörel kararlarla örtüştürmeyi ve *katılım* ise planlamanın temel prensiplerinden birisi olarak her aşamada katılımcılığı uygulamayı içermektedir.

Bu genel yaklaşıma bağlı olarak Çevre Düzeni Planı'nın sekiz hedefi bulunmakta olup bu hedefler doğrultusunda demografik, ekonomik ve mekânsal kararlar oluşturulmuştur. Planın hedefleri:

1. "Bölgede koruma-kullanma dengelerini kurmak,
2. Bölgenin doğal, tarihsel, kültürel, sosyal ve ekonomik değerlerini geliştirerek ve katma değerlerini artırarak korumak,
3. Çarpık kentleşme ve kontrolsüz sanayileşmeyi önlemek,
4. Koruma-kullanma ilkesi çerçevesinde mevcut potansiyellerin harekete geçirilmesini sağlamak,
5. Bölge sınırları içinde gelişme potansiyelleri ve iç dinamikler çerçevesinde yerleşmeler arasında kademelenmeyi sağlamak,
6. İllerdeki ve bölgedeki potansiyellerin değerlendirilmesi sonucu oluşacak katma değerin adil dağılımını desteklemek,
7. Planlama Bölgesi'nde mevcut ve gelişmesi olası sektörlerde uzmanlaşacak merkezler oluşturmak,
8. 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın onaylanmasını takiben, tüm bölgede bu üst ölçekli plana uygun alt ölçekli planların yapılmasını sağlamak" şeklinde belirtilmiştir.

1.1. Demografik Yapı

Demografik yapıya yönelik uygulamalarda ve kararlarda 6360 sayılı "On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile Aydın, Muğla ve Denizli illeri sınırları il mülki sınırları olmak üzere büyükşehir belediyesine dönüştürülmüş olup mülki sınırları içerisinde yer alan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler mahalle olarak belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı bulundukları ilçenin belediyesine katılmıştır (RG: 6.12.2012/ 28489).

6360 Sayılı Kanun kapsamında "3194 Sayılı İmar Kanunu'nun planların hazırlanması ve yürürlüğe konulmasına ilişkin 8. Maddesine 12/7/2013 tarihinde eklenen (ğ) bendi ile:

Büyükşehir Belediyesi sınırının il sınırı olması nedeniyle mahalleye dönüşen, nüfusu 5.000'in altında kalan ve kırsal yerleşim özelliği devam eden yerlerdeki uygulamalar, büyükşehir belediye meclisince aksine bir karar alınmadıkça, uygulama imar planı yapılıncaya kadar 27. madde hükümlerine göre yürütülür… hükmü" eklenmiştir (RG: 9.5.1985/ 18749).

Çevre düzeni planı, plan sınırları içerisinde yer alan köy statüsündeki yerleşim alanları 6360 sayılı kanun gereğince mahalleye dönüştürülmüş olsa da günümüzde dahi kırsal özelliklerini korumaktadır. Çevre düzeni planı temel ilkelerinden biri mevcut ekonomik potansiyelin ve doğal kaynakların korunması olduğundan kırsal nitelikli yerleşim alanlarının ekonomik sürdürülebilirliği için bu alanların korunacağı vurgulanmaktadır. Bu sebeple planda kentsel nüfuslar 6360 sayılı kanun öncesi idari sınırlar esas olmak üzere kentsel özellik gösteren il, ilçe ve belde merkezleri nüfuslarından oluşmakta olup kaldırılan belde nüfusları mahalle olarak bağlandıkları ilçelerin kentsel nüfusuna aktarılmıştır.

Planlama bölgesinde yer alan tüm yerleşimler için 2025 yılı hedef yılı kabul edilerek beklenen nüfus tahminleri iller bazında doğrusal artış yöntemi, bileşik faiz yöntemi ve üssel artış yöntem kullanılarak yapılmıştır. Plan nüfusu "kırsal ve kentsel olarak toplam 5.634.282 kişi" olacak şekilde kabul edilmiştir (bkz. Tablo 1)

Tablo 1: 2025 Yılı Nüfus Tahmini

2025 HEDEF YILI NÜFUSLARI			
İLLER	**KENTSEL**	**KIRSAL**	**TOPLAM**
AYDIN	1.706.806	259.325	1.966.131
MUĞLA	1.374.539	268.495	1.643.034
DENİZLİ	1.851.682	173.435	2.025.117
PLANLAMA BÖLGESİ TOPLAMI	**4.933.027**	**701.255**	**5.634.282**

1.2. Ekonomik Yapı

Ekonomik açıdan çeşitlilik sunan bölgede genel hatlarıyla iller bazında bir ekonomik senaryo kurgulanmıştır. Aydın, ekonomik açıdan tarım sektörünün gelişmiş olduğu iller arasında yer alırken Muğla'da ağırlıklı olarak turizmin gelişmiş olmasından kaynaklı olan hizmetler sektörü baskın sektörü meydana getirmektedir. Yine Denizli ilinde baskın sektörü hizmetler sektörü meydana getirirken ülkemizin tekstil sanayisindeki önemli merkezlerden biri olma özelliği ile sanayi sektörünün yarattığı istihdam kaynağı temel alınmıştır. Bu genel yaklaşıma göre planlama alanında tarım sektörü % 38, sanayi % 20, hizmetler ise % 42 oranına sahip olacağı öngörülmüştür (bkz. Tablo 2).

Tablo 2: 2025 Yılı İstihdam Yapısı

	2009 YILI	2013 YILI	2025 YILI	2009-2025 YILLARI ARASI
SEKTÖRLER	**YÜZDE**	**YÜZDE**	**YÜZDE**	**DEĞİŞİM MİKTARI**
TARIM	28%	40%	38%	+10%
SANAYİ	23%	19%	20%	-3%
HİZMETLER	49%	41%	42%	-7%
TOPLAM	100%	100%	100%	

Planda barajlar, su havzaları, baraj koruma kuşakları; göller, göletler, akarsular ve lagünler; tarım arazileri, eğimli araziler, orman alanları ve heyelan alanları, tabiat parkları, önemli doğa alanları, tabiatı koruma alanları, milli parklar ile yaban hayatı geliştirme sahaları gibi "özel statülü alanlar" eşikler olarak kabul edilmiş ve ilgili mevzuat gereği koruma altına alınmıştır. Plan değişiklikleriyle birlikte uygulamada olan plan içeriğinin gösterimleri aşağıdaki sunulmaktadır (bkz. Şekil 1).

Şekil 1: Plan Gösterimleri

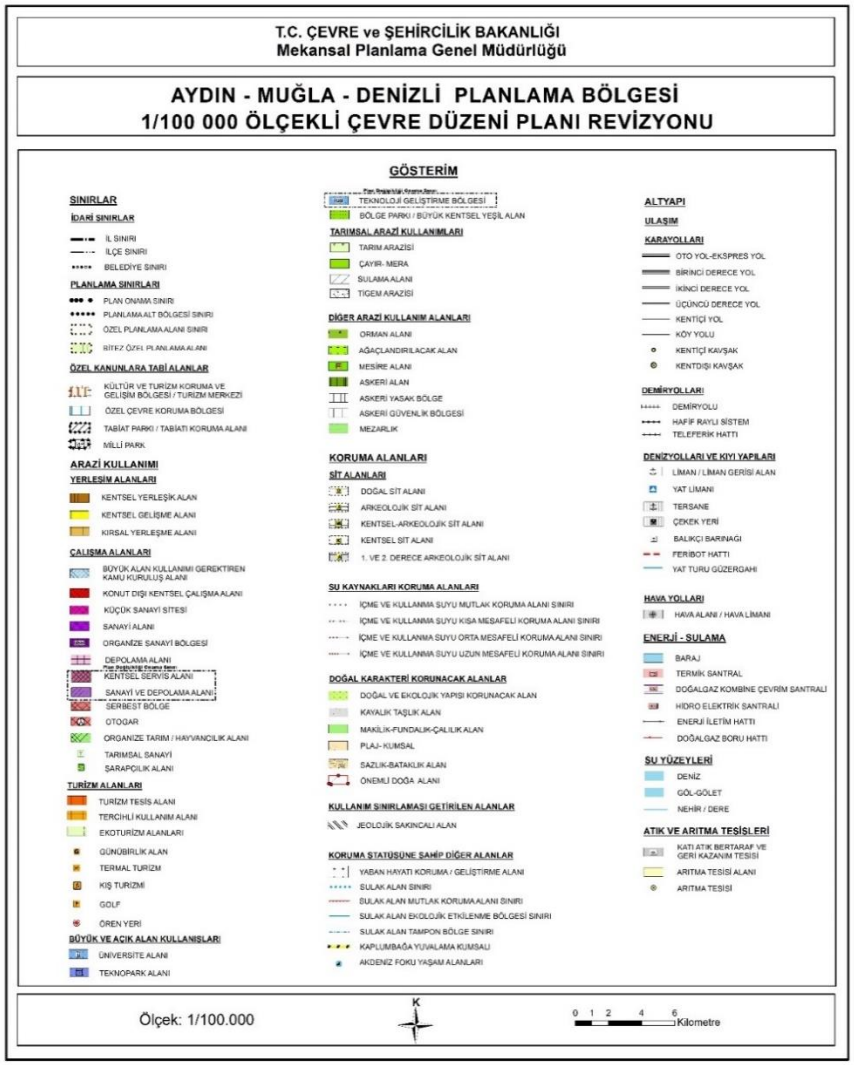

2. AYDIN İLİ PLANLAMA KARARLARI

1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı hedef yılı olan 2025'te oluşması öngörülen kentsel nüfus 1.706.806 kişi; kırsal nüfus 259.325 kişi olup toplam nüfus 1.966.131 kişidir.

Aydın ilinin ekonomik yapısının tarım ağırlıklı gelişeceği kabul edildiğinden plan kararlarında tarımsal kalkınma öncelikli bir yaklaşım benimsenmiştir (bkz. Grafik 1). Merkez, Nazilli, Germencik, Söke, Çine ve Bozdoğan ilçeleri tarımsal sanayi gelişim odakları olarak belirlenmiştir. Kuşadası ve Didim İlçeleri deniz ve kültür turizmi; Karacasu ve Sultanhisar ilçeleri kültür turizmi, Buharkent İlçesi ise termal turizm açısından ildeki odak noktaları olacaktır. İncirliova, Karpuzlu, Koçarlı, Köşk, Kuyucak ve Yenipazar tarım sektörü odaklı gelişmesi öngörülen ilçelerdir.

Grafik 1: 2025 Yılı Aydın İli Sektörel Yapı

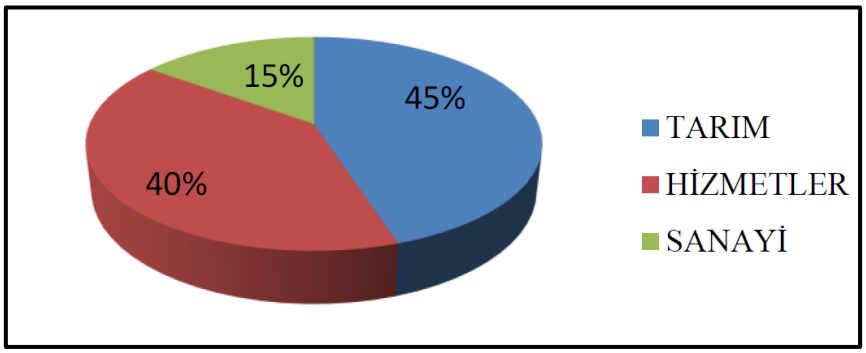

Aydın'da sanayi sektörü gelişimi küçük çaplı tarımsal sanayi şeklindedir. Tarımsal verimliliğe bağlı olarak, il genelinde yaygın olarak bu tür tesisler yer almaktadır. Çevre Düzeni Planı'nda bu eğilime paralel olarak, Aydın'da tarım ve sanayi sektörlerinin eşgüdüm halinde gelişmesine sağlayacak tarımsal sanayi ve depolama alanları ile organize tarım alanları planlanmıştır. Organize sanayi bölgeleri "Merkezi ilçe (Astim); Buharkent ilçesi, Söke İlçesi, Nazilli İlçesi, Çine İlçesi, Germencik İlçesi Ortaklar Mahallesi ve Merkez ilçe Umurlu Mahallesi"ndedir.

Mekânsal gelişim kurgusunda; "Aydın-Denizli Karayolu aksı üzerinde bulunan Germencik, İncirliova, Merkez, Köşk, Sultanhisar, Nazilli, Kuyucak ve Buharkent ilçelerinin bu aks boyunca, birbirleri ile etkileşim halinde lineer bir gelişme göstermesi" öngörülmüştür. Aynı güzergahta, Aydın Merkez ve Nazilli ilçeleri kentsel çekim merkezleri olarak ön plana çıkacağı öngörülmüştür. İlin, batısında ise Kuşadası, Söke ve Didim İlçeleri arasında Söke merkezli etkileşim ve gelişme eğilimi beklenmektedir. İlin güney kesimindeki dağlık alanlarda kalan "Bozdoğan ve Karacasu ilçelerinin kendi etrafında bir gelişim gösterecekleri öngörülürken; Koçarlı'nın merkeze yakınlığı nedeni ile merkezle ilişkili olarak; Yenipazar'ın karayolu üzerindeki yerleşmeler ile etkileşim halinde; Karpuzlu ve Çine'nin ise Çine çekim merkezi olmak üzere kendi içinde gelişme göstermeleri beklenmektedir. Çine ilçesi ise yine Aydın il Merkezi ile etkileşim halinde gelişeceği" ön görülmüştür (bkz. Harita 1).

Harita 1: Aydın İli Çevre Düzeni Planı

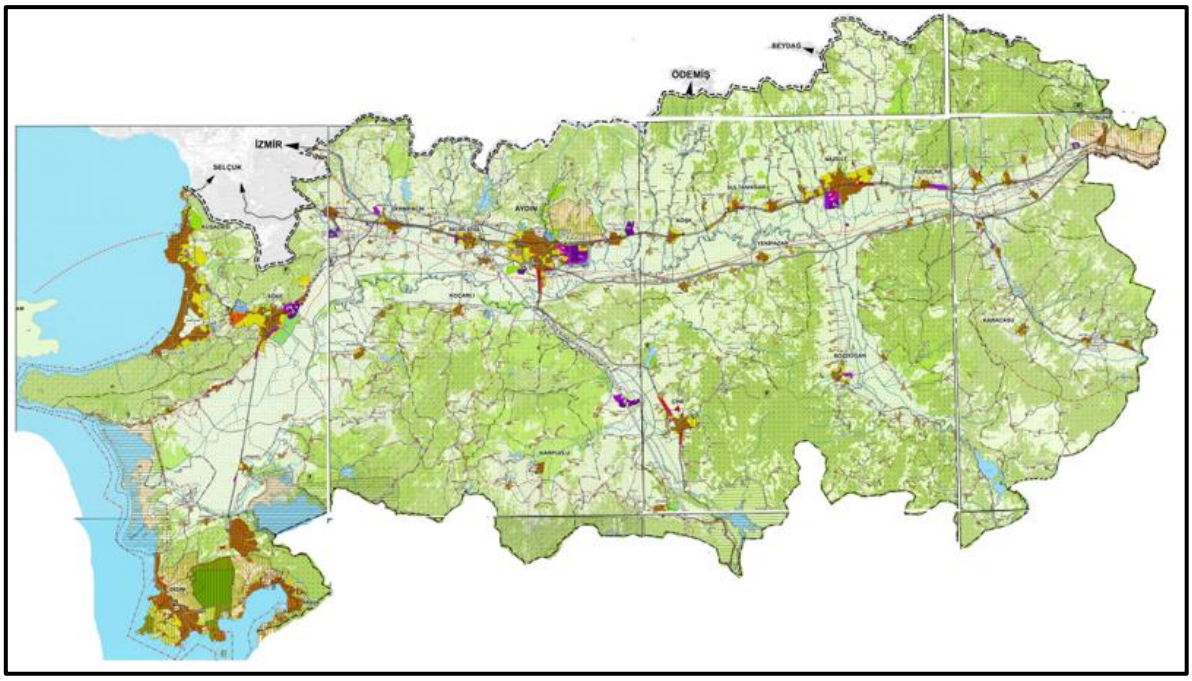

3. MUĞLA İLİ PLANLAMA KARARLARI

1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı hedef yılı olan 2025'de oluşması öngörülen kentsel nüfus 1.374.538 kişi; kırsal nüfus 268.495 kişi olup, toplam nüfus 1.643.033 kişidir.

İlin ekonomik yapısını oluşturan turizm potansiyelinin korunarak geliştirilmesi hedeflenmiştir. Planda turizm sektörüyle birlikte hizmetler sektörünün çeşitleneceği öngörülmüştür. Aynı zamanda mevcut sanayi ve tarım potansiyeli de koruma altına alınmıştır (bkz. Grafik 2).

Grafik 2: 2025 Yılı Muğla İli Sektörel Yapı

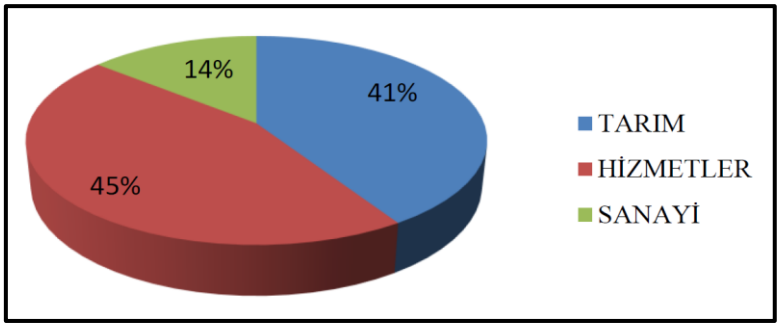

Muğla'da kentsel yerleşme alanları iç kesimlerdeki yerleşmeler ve kıyı yerleşmeleri şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Muğla, mekânsal gelişmesi dağlık ve ormanlık alanlar ile özel çevre koruma bölgeleri, turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezleri ve sit alanları gibi, bu planda "özel kanunlara tabi alanlar" olarak tanımlanmış eşiklerle belirgin olarak sınırlanmış bir ildir.

İç kesimlerde yer alan Muğla Merkez, Yatağan, Kavaklıdere ve Ula ilçelerinin Merkez ilçe ya da il Merkezi odaklı bir gelişim ve etkileşim göstereceği öngörülmektedir. Milas ilçesi ile Muğla ilinin güney sahil kesimindeki Bodrum, Datça, Marmaris ve Fethiye ilçelerinin kendi

içlerinde bir gelişim göstereceği; buna karşın Köyceğiz, Ortaca ve Dalaman ilçelerinin ise birbirleri ile etkileşim halinde olacağı öngörülmektedir.

Muğla'da sanayi sektörü temelini termik santraller oluşturmaktadır. Plan döneminde de "Yatağan, Yeniköy ve Kemerköy Termik Santralleri sanayi sektörünün ana kaynağı olmaya devam edeceği" kabul edilmiştir. Bunlara ilaveten, yer seçimi yapılmış organize sanayi bölgeleri ve bu planda önerilen organize tarım alanları istihdamda sanayi sektörü payını arttıracağı ön görülmüştür. Milas ve Ortaca ilçeleri organize sanayi bölgelerinin yer aldığı yerleşim alanlarıdır (bkz. Harita 2).

Harita 2: Muğla İli Çevre Düzeni Planı

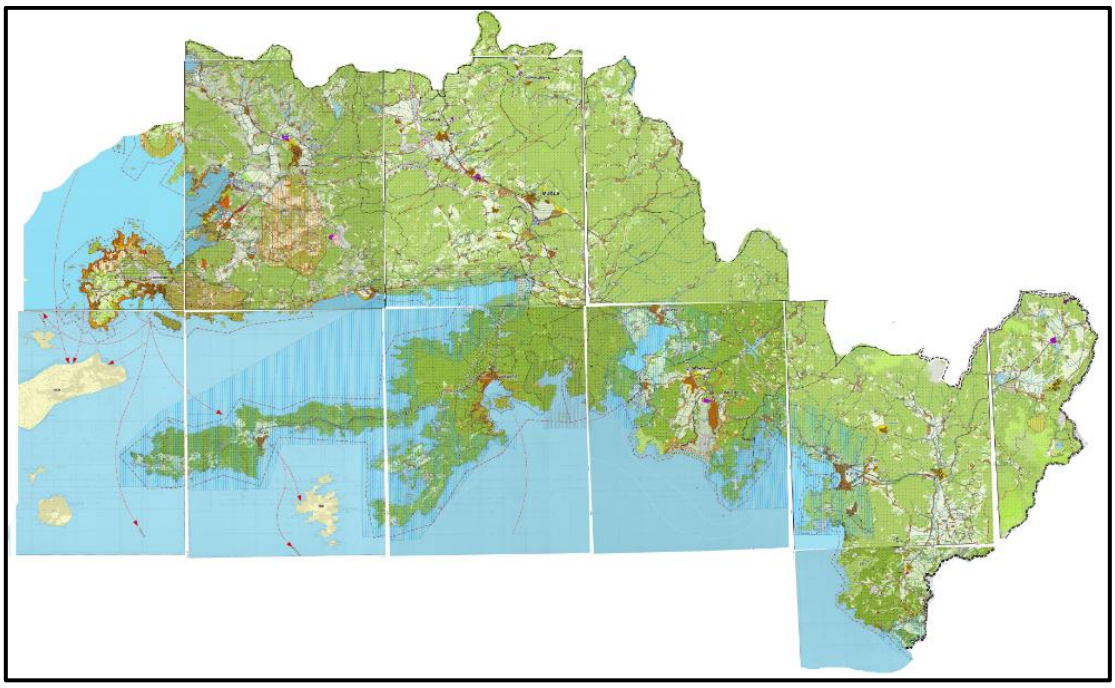

4. DENİZLİ İLİ PLANLAMA KARARLARI

Çevre Düzeni Planı hedef yılı olan 2025'te oluşması öngörülen kentsel nüfus 1.851.682 kişi; kırsal nüfus 173.435 kişi olup, toplam nüfus 2.025.117 kişidir.

Planda mevcut tekstil sanayisi alt yapısını destekleyen yeni sanayi alanları öngörülmekte olup sanayi alanlarının gelişimiyle daha fazla çeşitlenecek olan hizmetler sektörü ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra turizm faaliyetlerindeki bölgesel çeşitlilik arttırılarak hizmetler sektörü daha da geliştirilmiştir (bkz. Grafik 3).

Grafik 3: 2025 Yılı Denizli İli Sektörel Yapı

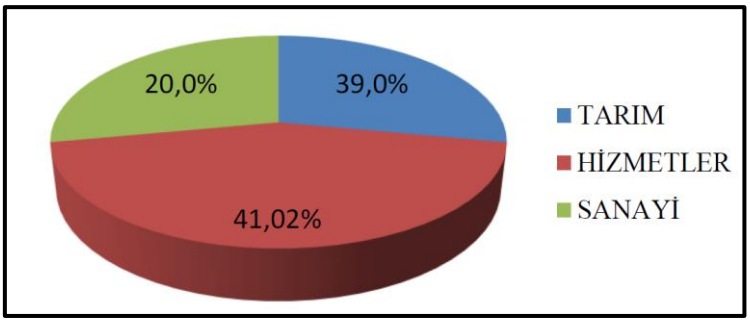

İlin termal ve kültür turizmi potansiyeli de sürdürülebilir kalkınma kapsamında desteklenmelidir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin en önemli turistik merkezlerinden biri olan Pamukkale ve Sarayköy'ün kolay ulaşılabilirlik ile çekiciliğini artırmak amacı ile Denizli-Pamukkale-Sarayköy arasında bir noktada, küçük uçakların hizmet alabileceği stol tipi bir havaalanı yapılması desteklenmektedir. Mal ve hizmetlerin toplanma-dağılma merkezi olan Denizli ili, "Merkezefendi, Pamukkale, Sarayköy, Çardak ve Honaz ilçeleriyle eklemlenmiş bir gelişim modeli sergilemekte olup bu bölge önemli karayolu akslarının ve demiryolu aksının varlığı ile birlikte önemli yatırım ve hizmetlerin yoğunlaştığı bir akış şeması" oluşturmaktadır.

Denizli'de tekstil üzerine yoğunlaşmış sanayi sektörü ekonomide önemli bir yer tutmaktadır. Plan döneminde de bu özelliğin korunacağı kabul edilmiştir. Ancak, küreselleşme ile tehdit altında kalan tekstil sanayine alternatif olarak, il genelinde tarımsal üretim potansiyeli de dikkate alınarak tarımsal sanayinin desteklenmesi önerilmiş ve bu yönde mekânsal planlama kararları üretilmiştir. "Honaz İlçesi Kaklık Mahallesi (Deri OSB ve Mermer OSB), Merkezi ile Çardak ve Tavas ilçeleri, Acıpayam ilçesi Yumrutaş Mahallesi'nde (Deri OSB)" organize sanayi bölgeleri yer almaktadır (bkz. Harita 3).

Harita 3: Denizli İli Çevre Düzeni Planı

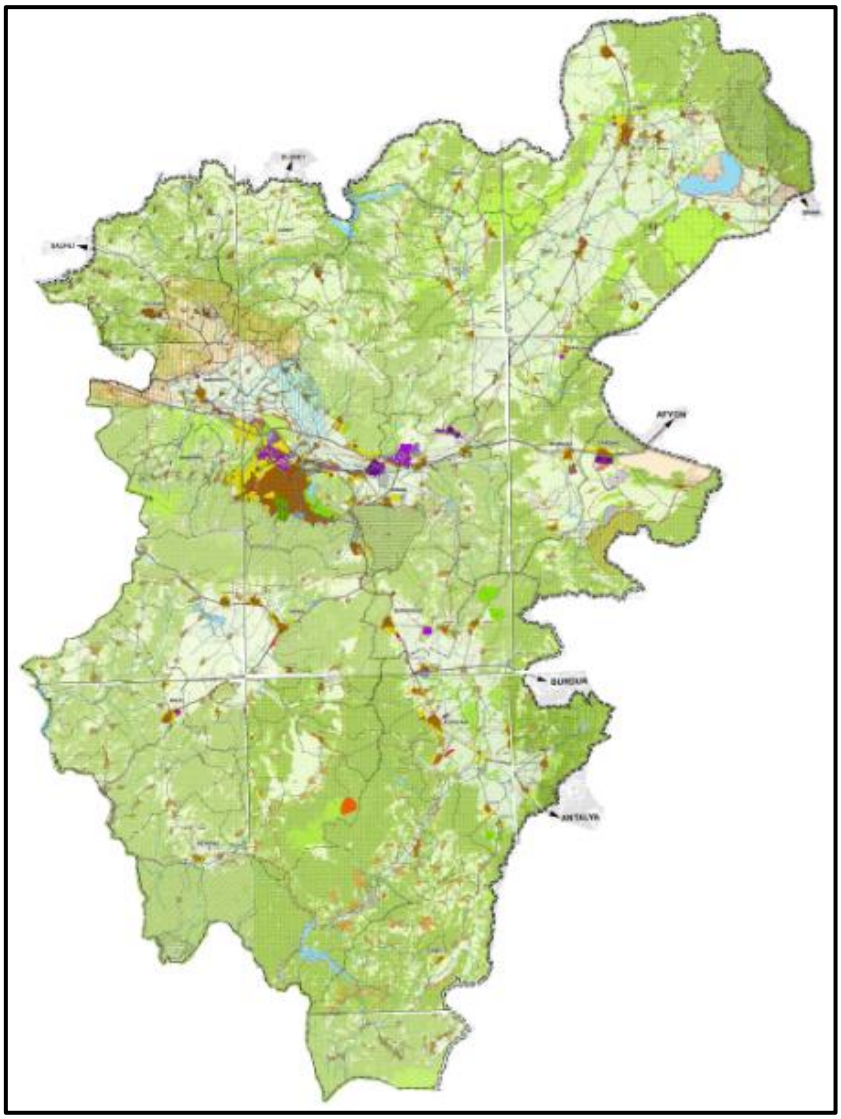

5. PLAN DEĞİŞİKLİKLERİ

Planlama sürecinde "plan ana kararlarını, sürekliliğini, bütünlüğünü, teknik ve sosyal donatı dengesini bozmayacak nitelikte, bilimsel, nesnel ve teknik gerekçelere dayanan, kamu yararının zorunlu kılması halinde" plan düzenlemeler ve değişikliklerinin yapılması olağan bir durum olarak kabul edilmektedir (RG. 9.5.1985/ 18749). Bu aşamada önemli olan nokta plan genel ilke ve hedeflerine aykırı kararların alınmamasıdır.

09.03.2011 tarihinde onaylanan "Aydın-Muğla-Denizli Planlama Bölgesi 1/100 000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı" 11.11.2008 tarih ve 27051 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Çevre Düzeni Planlarına Dair Yönetmelik", 4856 sayılı Kanun'un 2 (h) ve 10 (c) maddeleri ile 2872/5491 sayılı Kanun'un 9 (b) maddesi uyarınca 05.07.2011 tarihinde değişiklik yapılmıştır.

Plan onayından yaklaşık 5 ay sonra gerçekleştirilen bu değişiklik tamamen çıkarılan ya da düzenlenen kanunlara bağlı olarak plan içerisinde gösterilmesi zorunlu koruma sınırları ile idari statüdeki değişikliklere yönelik kırsal yerleşim alanlarından mahalleye dönüşen yerleşim alanları ile ilgilidir. Bunun yanı sıra ilgili belediyesince yapılan eğitim tesisi, ağaçlandırılacak alan vb. plan değişiklikleri de söz konusudur.

İdari yapılanmadaki değişiklikler planlama kararlarında göz ardı edilmiş olduğu nüfus kabullerinde görülmektedir. Ne yazık ki bu durum ilerleyen yıllarda mahalle statüsüne dönüşen kırsal yerleşim alanlarında kente özgü sosyal servislere yönelik gereksinimlere sebep olacağından plan değişikliklerinin yapılmasına yol açmıştır.

"Muğla, Bodrum Yalıkavak-Gündoğan-Göltürkbükü Turizm Merkezi" sınırının gösterilmesine ilişkin, yeni sanayi, organize sanayi bölgesi ve depolama alanları önerilmesine yönelik ve kırsal yerleşim alanlarında yapılaşma koşullarının imar planlaması sürecinde yenilenmesiyle ilgili değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca enerji üretim alanları ve enerji iletim tesislerine yönelik yapılan plan değişiklikleri yer almaktadır. Plan genel hükümlerinde "Güneş enerji santrallerinde proje alanı 20 hektar veya kurulu gücü 10 mw ve üzeri tesisler için çevre düzeni planında değişiklik yapılması zorunludur" maddesi bulunmaktadır. Dolayısıyla 5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin kanuna bağlı olarak yapılması planlanan yenilenebilir enerji üretim tesisleri talepleri doğrultusunda plan değişiklikleri yapılmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmanın ilk aşamasında "Aydın, Muğla ve Denizli illeri bütününde 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı"nın demografik yapı, ekonomi yapı ve ulaşım kararlarının hem iller bazında ayrı ayrı hem de bütüncül olarak karşılaştırılarak irdelenmektedir. İkinci aşamada çevre düzeni planında yapılan plan değişiklikleri gerekçeleri ele alınarak açıklanmaktadır.

Mekânsal ve ekonomik gelişmenin, çevrenin sürdürülebilirliği ile birlikte düşünüldüğü bir planlama yapılmış olup koruma-kullanma dengesi gözetilerek doğal ve yapay eşikler belirlenmiş ve yerleşmeye açıklaması yönünde plan hükümleriyle yasallaştırılmıştır. Her ilin mevcut ekonomik yapısı korunmuş yeni yatırımlarla parlayan sektörlerin çeşitlenmesi öngörülmüştür. Bu doğrultuda bölgesel olarak Aydın ili tarım, Muğla ili turizm ve Denizli ili hizmetler sektörüyle birbirini desteklemektedir.

Kültürel ve doğal mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak üzere, arkeolojik, kentsel ve doğal sit alanları, ilgili mevzuat çerçevesinde korunacak alanlar olarak kabul edilmiştir. Kalkınma sürecinde büyük öneme sahip olan tarım arazilerinin, orman alanlarının ve zeytinliklerin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla ilgili kanun ve yönetmelikler çerçevesinde değerlendirilmesi ve korunması ilkesi benimsenmiştir.

Zaman içerisinde beklenmeyen demografik hareketler, afetler ve sosyal servislerdeki yetersizlikler nedeniyle plan değişiklikleri yapılabilmektedir. Bu durum planların esneklik ilkesine bağlı olarak yapılmaktadır. Keyfi ve plan genel ilkelerini bozacak kararlar alınmadığı sürece yapılan plan değişikliklerinin planın bütünlüğünü bozmayacağı kabul edilmektedir.

"Aydın, Muğla ve Denizli illeri bütününde 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı"nın plan değişiklikleri genel olarak plan hükümlerinde belirtilen ilkelere uygun olarak yapılmıştır. Bunun yanı sıra bakanlık ve belediyesince önerilen koruma bölgeleri, sosyal donatı ve ulaşım kararları yer almaktadır. Aynı zamanda planda belirtilmeyen arkeolojik, kentsel, tarihsel ve doğal sit alanlarının sınırlarının planda gösterilmesi yönünde yapılan değişiklikler olmuş ve Şekil 1 de gösterildiği gibi plan içeriği son halini almıştır.

KAYNAKLAR

3194 Sayılı İmar Kanunu, RG. 9.5.1985/ 18749.

6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG. 6.12.2012/ 28489.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü (2023). *Aydın, Muğla ve Denizli Planlama Bölgesi,* (https://mpgm.csb.gov.tr/aydin---mugla---denizli-planlama-bolgesi-i-82184, Erişim Tarihi: 02.05.2023).

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü (2023). *Aydın, Muğla ve Denizli Planlama Bölgesi Plan Hükümleri/Notları,* (https://webdosya.csb.gov.tr/db/mpgm/icerikler/planhukumleri-20221221142222.pdf, Erişim Tarihi: 02.05.2023).

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü (2023). *Aydın, Muğla ve Denizli Planlama Bölgesi Lejantı,* (https://webdosya.csb.gov.tr/db/mpgm/editordosya/file/CDP_100000/amd/26122016/LEJAND_26122016.jpg, Erişim Tarihi: 02.05.2023).

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü (2023). *Aydın, Muğla ve Denizli Planlama Bölgesi Açıklama Raporu,* (https://webdosya.csb.gov.tr/db/mpgm/icerikler/amd-plan-aciklama-raporu_09.08.2018-20180816161600.pdf, Erişim Tarihi: 02.05.2023).